

Digitized by the Internet Archive
in 2014

<https://archive.org/details/esaiastegnr01bkfr>

FREDRIK BÖÖK

ESAIAS

T E G N É R

Första Delen

(Till 1814)

Stockholm

P. A. Norstedt & Söners Förlag

F R E D R I K B Ö Ö K

E S A I A S T E G N É R

I

LSwe
T26
'Yb

LSwed
T2615
Yb

ESAIAS TEGNÉR

AV

FREDRIK BÖÖK

FÖRSTA DELEN

TILL 1814

266700/-
15. 4. 32

STOCKHOLM

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

Stockholm 1917
Kungl. Hofboktr. Iduns Tryckeri-A.-B.
172084

Till

DISPONENTEN ARVID HERNMARCK

och

INGENJÖREN HJALMAR NOBEL

som möjliggjort detta verks utarbetande

i tacksamhet av

FÖRFATTAREN

FÖRETAL

Den monografi, vars första del här föreligger, är ett försök att genomföra den psykologiska uppfattning av Tegnér, som skisserades i en essay med titeln *Tegnér som brevskrivare* (*Essayer och kritiker 1911—1912*). I fråga om Tegnérs estetiska och filosofiska åskådningar tillämpas här de synpunkter, som framställdes i studierna över *Flyttfågeln*, *Polarresan* och *Carl XII* (*Svenska studier i litteraturvetenskap 1913*); särskilt gäller detta Tegnérs götiskt-patriotiska diktning. I metodiskt avseende ansluter sig denna monografi likaledes till sist nämnda arbete. Det har varit min strävan att förstå de poetiska fantasiskapelserna som symboliska uttryck för diktarens erfarenheter.

Detta betraktelsesätt utesluter dock ingalunda forskningarna över den historiska miljön och över diktverkens samband med de litterära traditionerna. Måhända innehåller mitt arbete några partier, som kunna anses stå blott i ett avlägset samband med Tegnérs diktning. Men det har syntts mig omöjligt att förklara Tegnérs inträde i Götiska förbundet och hans medarbetarskap i *Iduna* utan att ge en bred framställning av den geijerska ståndpunkten; först

därigenom vinnes full klarhet över den bas, på vilken Tegnér och Geijer kunde mötas. Vidare har den tyska patriotiska rörelsens samband med den filosofiska och poetiska idealismen här blivit föremål för en ingående undersökning, som skenbart kan tyckas falla utom ämnet. Då det emellertid är min tes, att den götiska rörelsen är en produkt av de napoleonska världskrigen och den filosofiska idealismens anda, så synes mig riktigheten av denna uppfattning icke kunna styrkas bättre än genom uppvisandet av huru samma förutsättningar skapa samma resultat; och denna bevisning blir övertygande endast när de fullt konkreta parallellerna uppsökas och studeras. Därav detaljundersökningarna över den tyska nationalismen; från tysk sida har det hittills icke givits någon ingående framställning av sambandet mellan de filosofiska åskådningarna och »die Erhebung». Den av Kant-sällskapet utlysta pristävlingen över denna fråga slöts ungefär samtidigt med att ifrågavarande parti av mitt arbete nedskrevs, och resultaten ha ännu icke blivit offentliggjorda.

På en punkt går första delen av monografien långt ut över den uppdragna tidsgränsen (år 1814), nämligen vid behandlingen av Tegnér's förhållande till Ryssland. Detta beror dock icke på godtycke. Det ingick i min plan att uppvisa, vilken utomordentligt stor roll den politiska tankegången från Svea har spelat för Tegnér under de närmast följande åren av hans liv; men för att övertyga om att 1812 års politik verkligen kastat sin skugga över hela hans tillvaro och diktning, syntes det rådligast att först klarlägga, att han livet igenom med den största intensitet fasthöll sin ståndpunkt och sina känslor. Genom att följa denna konstanta tendens i

Tegnér's väsen ända fram till hans död får man en föreställning om den första upplevelsens våldsamhet.

Till slut ber jag att få framföra min tacksamhet till Överbibliotekarien C. af Petersens och Professoren Evert Wrangel, som lämnat mig tillträde till Tegnérarkivets samlingar, samt till tjänstemännen vid Lunds universitetsbibliotek, som med största tillmötesgående underlättat mitt arbete.

Lund den 31 juli 1917.

F r e d r i k B ö ö k.

INNEHÅLL

	Sid.
I. Ungdomsdiktningen	1
II. Det romantiska genombrottet	37
III. Krigspoesi och patriotisk diktning	75
1. Tegnér och världskriget	77
2. Åran	86
3. Landtvärnssången	92
4. Åran och revanschen. Det eviga	125
5. Svea som politisk dikt. Tegnér och Ryssland	137
6. Den filosofiska bakgrunden till Svea. Fichte och det götiska	205
7. Det världshistoriska momentet	290
8. Svea	354
IV. Den stora lyrikens period (1812—1813)	383
1. Personliga förhållanden	385
2. Estetisk utveckling	401
3. Dikterna	420
Noter	509

I.
UNGDOMSDIKTNINGEN.

Tegnér's äldsta bevarade dikt är ett födelsedagskväde, som han den 13 december 1798 ägnade brukspatronen Christofer Myhrman, i vars gästfria hem på Rämen den faderlöse, fattige sexton-åringen funnit skydd och stöd. I de av översvallande tacksamhet fulla, men konventionellt formade verserna förråder en rad om »Nova Zemblas strand», att den unge skalden läst sin Lidner med utbyte. Något senare, på nyåret 1799, då det falska ryktet om Napoleons död i Egypten nått upp till Värmland, väckte Tegnér sin beskyddares intresse och välbehag genom ett ståtligt poem i tidens kantatstil, *Vid tidningen om Bonapartes död*. Geijer har i sina *Minnen* berättat, hur man på bruken i de värmländska skogarna svärmade för den franska revolutionen och dess hjältar; den boksynte och bildade Myhrman, i vars bibliotek Tegnér stiftat bekantskap med Homerus och Horatius, med Voltaire och Rousseau likaväl som med de svenska gustavianerna, har säkerligen i dikten återfunnit sina egna idéer och sympatier.

Napoleon företräder i dikten revolutionens och republikens sak, han är en kämpe för frihet och förnuft mot »dårar» och »tyraner». Frankrikes strid för rationella samhällsideal ter sig för den unge skalden som ett strävande att pånyttföda de stora antika medborgardygderna; det är ju den dager, vari revolutionsmännen sågo sig själva: hela deras vältalighet, deras festceremoniell, ja, till slut deras ämbetstitlar utgingo från denna förutsättning. Tegnér låter också Camillus, Cato, Scipio och Brutus välkomna Bonapartes skugga i Elysén, och han apostroferar Joséphine, vars förmodade trohet gjort ett djupt intryck på honom, såsom »Galliens Andromaque». Den unge skalden ser verklighetens skådespel i ljustet av sina älskade klassiker.

Det är krigisk ära, som Tegnér besjunger, och han njuter av den pompösa klangen i de hopade namnen på besegrade mot-

ståndare och blodiga slagfält: Beaulieu, Wurmser fälla sina svärd, Alperna och Tyrol-passen lyfta den djärves namn mot himlen, Arcole stiger fram ur glömskans natt:

Lodi, vitna om hans mod,
Vitna, Formio! om hans ära!

I denna energiska, glansfulla retorik, med sin krigiska ton och sin klara, konkreta prägling anar man redan något av det Tegnérska temperamentet. Men det är väl att märka, att diktens anda ingalunda är krigisk. Bonaparte är en segerrik förkämpe för den sanna filosofien, som ringaktar, ja avskyr vapendånet och det tomma ryktet. Han är icke, som andra stora fältherrar, »en förgudad bof, mitt slägtes plågoris»; han är, som det med en fullkomligt fransk konstruktion heter,

Mer för den sanna dygd, den ädla frihet varm
Än för, utaf ett namn, det bländande och höga.

Han bär visserligen lagern som segrare, men med en tår i ögat, och han skulle när som helst vilja byta ut den mot fridens palm. Än skarpare kommer denna upplysningsfilosofiens pacifistiska grundåskådning fram i glädjebrottet *Vid tidningen om Bonapartes återkomst från Egypten*. Tegnér jämför honom där, helt fyndigt, med Herkules, som segerrikt återvänt ur dödsriket, färdig till nya storverk. Men det riktas också, icke utan oro, en högtidlig fråga till Bonaparte, om han skall visa sig älska friden mer än äran: »Bli dig värdig eller — fall!» Vad mänskligheten suckar efter är icke krigets väldiga bedrifter, utan »*ljuset, lugnet, sällheten*».

Man kan alltså säga, att de båda Napoleonsdikterna ge uttryck för en maskerad, ja, en omedveten hjältedyrkan. Storheten, kraften, ryktbarheten hos Napoleon ha mäktigt gripit den unge skaldens fantasi, men det är honom möjligt att förena denna entusiasm med en tidsfilosofi, som dyrkar helt andra, utilitära och fredliga ideal. Betydelsefullt blir det dock, att det var den store generalens namn och ära, som för första gången satte Tegnér's själ i djup och stark dallring.

Lika karakteristiskt för Tegnér's väsen är ett annat drag, som kommer fram i ett par noter till den första Napoleonsdikten. Han hade i denna låtit Frankrike vara frihetens och Bonapartes

fädernesland, och gör därför en prosaisk anmärkning, att den senare rätteligen var född på Korsika. »Man har trott», tillägger han, »att detta fel ursäktas genom den så kallade licentia poetica, h. e. privilegium att rimma lögn och nonsens opåtaladt.» Man spårar redan här Tegnér's självkritik, som yttrar sig överlägset föraktfullt om egna verk, hans ironi, som interfolierar den lyriska hänförelsens utbrott med nyktra invändningar, hans tvivel på poesiens sanningshalt över huvud. Än märkligare är, att den ironiska kritiken på ett annat ställe synes rikta sig mot själva den moraliska grundåskådningen i dikten. Han förklarar, att eftervärlden skall pröva, om den berömde segraren haft rena avsikter; icke storhet, framgång och geni, utan godhet och dygd skola betraktas som utslagsgivande. Historiens röst skall fråga (heter det): »Ej — var Hans lycka hög — men — var Hans afsikt vrång?» Till denna rad har skalden emellertid fogat en not, bestående av ett citat ur Kellgrens *Nyårsbref 1781*:

Mitt vördnadsvärda publicum!
All mena väl och vara dum
 Ju största värde för Dig eger.

Innebörden i denna spelfulla randglosa är icke till att ta miste på; raderna följa hos Kellgren omedelbart efter ett angrepp på den borgerliga moralismen, som misstror snillet och trotsar på dygden:

Godt hjerta mer än snille väger:
 Så är det ju du alltid säger.

I det vanvördiga inpasset har sålunda Tegnér's intelligensaristokratiska geni- och hjältedyrkan, välkänd från senare perioder av hans liv, gjort sig gällande trots de moraliska teorierna.

Citatet ur *Nyårsbref 1781* skulle måhända kunna anses visa, att Tegnér genom bekantskapen med Kellgren utvecklade den benägenhet för överlägsen satir och ironisk munterhet, som var ett av hans mest utpräglade naturanlag. Säkerligen har det varit av betydelse för honom, att han i sin ungdom omgivits av den gustavianska kulturen, som synes ha bevarat sig särskilt ren i den provinsiella avskildheten; både i sången *Vid Svenska akademiens femtiåra minneshögtid* och i *Kronbruden* räknar han sig med stolthet till gustavianerna. Den lätthet, klarhet och elegans, som eftersträvades icke blott i umgängeslivet utan också i hela den intellektuella hållningen, har Tegnér mycket tidigt tillägnat sig; man ser i hans brev, hur

snart han lär sig anslå den lekande, förbindliga, mot sig själv och andra ironiska ton, som anstod en *homme d'esprit*, som Voltaire var mästare i och som Kellgren och Leopold behärskade.

För Tegnér är det särskilt kännetecknande, att ironien vänder sig även mot de strävanden och syftemål, som han ägnade det mest lidelsefulla intresse. Hösten 1799 hade han inskrivits som student i Lund, ekonomiskt understödd av sin förste beskyddare kronfogden Branting och av Myhrman; det var från början hans mening att blott ta kansliexamen, men på uppmaning av professorerna, vilka genast fingo de högsta tankar om hans begåvning, beslöt han sig för att läsa på graden. Sällan ha väl studier bedrivits med en sådan ihärdighet och brinnande energi som Tegnér's. Han uppger i sin självbiografi: »Vanligtvis studerade jag 18 till 20 timmar af dygnet. I förströelser, vanliga för min ålder, i umgänge och det egentliga glada studentlivet, deltog jag sällan eller aldrig och ansågs äfven därför för folkskygg, förläsen och besynnerlig.» Det som drev honom var icke blott hans törst efter kunskaper och bildning, utan också ärelystnaden: endast genom att förtjäna de högsta utmärkelser var det honom över huvud möjligt att höja sig ur fattigdom och beroende och skapa sig en framtid. Primusvärdigheten vid promotionen 1802, de ovanligt raska akademiska befordringarna, de litterära utmärkelserna tjänade alla detta syfte. Men trots detta finner man sällan i breven några omedelbara uttryck för den bildningsiver, som besjälade den unge studenten. I ett brev till brodern Elof, skrivet från Råmen i maj 1799, talar han visserligen om svårigheten att hinna läsa allt det förträffliga och sköna hos Voltaire; men eljest är det i en påfallande torr och saklig ton han omnämner sina studier. Med uppenbar ironi inberättar han för Myhrman (18 dec. 1799), att han avlagt »den vigtiga Teologie examen», och i ett brev till kusinen M. Lagerlöf, skrivet den 23 aug. 1801 från Yxkullund i Småland, där han vistades som informator hos baron Leijonhufvud, hånar han allt vad lärdom och läsning heter: grekiska glosor och historiska årtal äro ingenting annat än »pedanteri och uselhet», om både språk och historia, estetik och filosofi förklarar han, att »det är galenskap och radotteri alltsammans». Man ser hur han värjer sig mot att tillskriva en överdriven betydelse åt de studier, som faktiskt absorberade hans krafter och hans häg.

Alldeles samma attityd intar han mot det starka filosofiska

intresse, som under denna tid kom till genombrott hos honom. Han fördjupade sig, enligt vad han i självbiografien berättat, i Kants, Fichtes och Platons skrifter; men samtidigt försummar han knappast något tillfälle att yttra sig överlägset och föraktfullt om dessa studier, som dock faktiskt lade grunden för hela hans världsåskådning och diktning. Han talar helt övermodigt (18 juli 1803) om »den dumma Kanten, som radotterar att tid och rum endast finnas i tanken», han förklarar (15 jan. 1804), att han föredrar »legère lektyr» framför Kant och Fichte; »att leka blindbock med Kant» roar honom icke längre, och han säger sig icke ha mer förnuft än han behöver behålla. I samma brev antyder han, att det utom filosofien fanns ett annat stort ämne, som han borde leva för, nämligen kärleken, men han vägrar att närmare yttra sig därom. Han var förlovad med Anna Myhrman, och med iver och längtan arbetade han på att komma i en sådan ställning, att han kunde hemföra henne som brud. I brev och dikter ger han uttryck för sin svärmiska förälskelse; han har känt alla melankoliens, svartsjukans och drömmeriets kval och fröjder. Men man iakttagar även här självironien: han ger sig icke gärna helt åt sina känslor. När han inför Elof bekänner sina svärmerier och drömmar, tillägger han samtidigt (26 juli 1801): »Jag är rätt nu en fullkomlig roman-hjelte.» I ett brev till Lagerlöf analyserar han kärleken på följande sätt (23 aug. 1801): »Af de två beståndsdelarna, som utgöra denna passion, det fysiska och moraliska deri, är det förra pöbelaktigt, djuriskt, förnedrande, och det senare svärmeri, hjernspöken, skuggbilder. Den kan väl likafullt ha sina behag, åtminstone för att tro dem, som ha erfarenhet häri.» Till och med inför den älskade vacklar han på samma sätt mellan svärmisk hänförelse och spefullt självförlöjligande. När han i ett brev av 14 nov. 1802 talat om det djupa intryck, som det sanna, ädla, sköna gör på honom, när han prisat »känslans liflighet och oskuldens behag» hos den älskade, så slår han genast över och beskriver verknigen av dessa egenskaper hos poeternas släkte:

Strax klia fingrarna att rimma till dess heder,
 strax lyftes deras tjusta själ.
 Se der, min nådiga, de skäl,
 hvarför jag rimma lärt till eder!

I sådana hyllningar finnes alls ingenting av känslans naivitet; men den galant-spirituella tonen döljer hos Tegnér en affekt, som är så stark att han icke vill låta sig överväldiga av den.

Han är följaktligen också full av desillusionerad kritik gentemot poesien. Med outtröttlig energi sänder han in vittra tävlingsskrifter till Göteborgs Vitterhetsällskap och Svenska Akademien, och hur ärelystna förhoppningar han knöt vid poesien, har han bekänt i den dedikation till Myhrman, som han ställde framför sin avhandling *De Diis Iliadis* 1801. Han talar där om den sälla tid,

då för min syn Inbillningen
höll fram sin magiska lanternna,
och snillens ljus och lagrars hopp
som stjernor gingo ned och opp
i vacuum af min barndomshjerna.

Men under den tid, som Tegnér här avser, yttrade han sig i själva verket ytterst skeptiskt om sin poetiska kallelse. I ett par rimbrev, som äro senast från 1802, förklarar han sig aldrig vara fräck nog att begära »det stora namn af skald»; hans rim kosta honom ingenting »och alltså jämt hvad de ä' värde»; att storma Pinden har aldrig varit hans avsikt.

Ironi, skepsis och kritik äro sålunda de egenskaper, som den unge, förläste och folkskygge studenten visar för yttervärlden. Med en egendomlig, lekande men likväl vass kvickhet håller han sig tillvaron från livet; han synes icke betrakta någonting riktigt allvarligt, och prisger till och med sina egna drömmar, strävanden och tankar. Överlägset, med sorglöst skämt tar han tingen *en bagatelle*; han vill icke låta duperas sig, och det är som om han icke ville röja sitt inre. Sådan har Geijer också skildrat honom i det ypperliga och livfulla porträtt, som han skisserat i sitt *Minnestal* 1846; det ger oss bilden av Tegnér på Råmen hösten 1804. Han blandar sig föga i omgivningens nöjen och sysselsättningar; sker det, så är det med ett skämtsamt infall och ett leende. Geijers filosofiska åskådning, föredragen med den nyomvändes värme och hänförelse, mötte han med kvickhet och muntra inkast; han fördömde den som »tyskeri och gräl», men undvek en regelbunden fäktning, och behandlade uppenbarligen hela dispyten som en helt betydelselös angelägenhet, ty Geijer klagat över att han i varje ögonblick »vände sig åt sidan för att äta

lingon bredvid vägen, eller att se efter en fogel, eller att beskåda en skuttande ekorre». »Man visste lika litet gången af hans tankar som solstrålens väg genom löfven», heter det, och denna bild synes Geijer desto mera träffande, som »allt, hvad han sade, blänkte».

Den »tyste främlingen, den frånvarande gästen» uppträdde alltså, när han lämnade sina drömmar, som en rätt frivol och mot allt metafysiskt grubbel fientlig ironiker. Men Geijer påpekar i fortsättningen av talet, att det under det sorglösa skämtet dolde sig »en djup natur», en »en verldsåsigt mörk, dunkel, ja tragiskt dyster». Att Tegnér själv bekämpade detta inre mörker, sökte förneka och dölja det, uttrycker Geijer så: »han höljde djupet af sitt innersta med att deröfver kasta en hel vår af blommor.» Kännedomen om denna djupa kontrast hos Tegnér har Geijer givetvis hämtat från en senare period, då den trädde klarare i dagen; men att den fanns redan hos ynglingen, det bevisas av hans dikter från dessa år. De ge en gripande bild av den grubblande oro och den själavända, som fyllde honom.

Hans åskådning var i sina allmänna drag upplysningsfilosofiens. Sitt politiska frisinne deklarerar han i brev till Myhrman, hos vilken han uppenbarligen förutsätter stark resonans. Den 18 dec. 1799 berättar han, att brodern Elof förgäves sökt skaffa medlemmarna i Värmlands nation rätt att rösta och besluta, »til befrämjande af Nationens frihet och ordning»; det beslöts i stället att kurator och seniorskollegiet fortfarande skulle vara enväldiga, så att eventuellt två personer skulle kunna genomdriva sin vilja gentemot alla de övriga. Efter att ha fastställt detta utropar den sjuottonårige oppositionsmannen: »Man må erkänna at dessa maximer äro billiga! Äro de sådana som anstå et fritt samfund, eller sådana som anstå en Asiatisk trälände hop? Äro de förnuftets och rättvisans, eller äro de Despotismens och Fåväldets?» Från baron Leijonhufvuds på Yxkullund — där han förvärvade en vän för livet i den unge sonen, som var hans lärjunge — skriver han till Myhrman (13 juli 1800) på ett sätt, som visar hans »Gesinnungstüchtigkeit» och säkerligen avser att tilltala adressatens borgerliga adelsantipatier: »Stället är, såsom sig vederbör, mycket förnämt, och jag finner rätt lustigt at beskåda mitt Herrskaps stolthet öfver de århundraden, som förflutit se'n den tid då Staten njutit gagn af deras förfäder.» Det ligger en viss

jakobinism i den ton vari han (18 dec. 1799) talar om »Regeringens vishet» under de av spannmålsbristen förorsakade oroligheterna i Malmö, och den 21 febr. 1803 berättar han Myhrman från Stockholm, att Leopold har tre eller fyra tomer av sina skrifter, som äro »af den beskaffenhet att våra ortodoxa boktryckare ej vilja eller våga trycka dem», samt tillägger: »Man kan ej till fyllest prisa vår vaksamma regering». Men det är icke bara gentemot Myhrman, som han anslår denna sträng. I ett brev till A. C. Kullberg den 23 juni 1803 från Ulriksdal — den unge magistern och docenten i estetik hade kondition hos en överdirektör Strübing — talar han med stor bitterhet om »den oskattbara lyckan, som jag har nästan dagligen, att se de härvarande allernådigsta kongl. baruen, hvaribland främst Sveriges unga hopp. Skada blott, att det skall halta så förbannadt.» Lika vanvördigt heter det senare: »För öfrigt har kungen varit sjuk, men lär nu vara bättre. Himlen har hört landets böner, begriper du.» Under vistelsen i detta förmögna hus synes han ha visat sin ringaktning mot sällskapslivet så öppet, att klagomål däröver nått hans välvillige beskyddare i Lund, estetices professorn A. Lidbeck, och föranlett ett varningsbrev; Tegnér försvarar sig med stor värdighet och fasthet (4 juni 1803) och förklarar: »till en fjäskaktig sällskaplighet kan jag icke och vill icke sänka mig här i huset»; om »etikettens mysterier» medger han, att han »är nog oförskämdd att i tysthet förakta dem», ehuru han anser sig icke ha brutit mot dem.

Mot denna ganska utpräglade politiska jakobinism, som opponerar mot ståndsfördomar, konvenans, privilegier och ingrepp i tanke- och yttrandefrihet, svarar en filosofisk rationalism, som kommer till uttryck i de samtidigt författade poemen. Tegnér har haft Leopold och Kellgren, Voltaire och Pope till mönster och förebilder. Det allmänna stämmingsläget i denna reflexionsdiktning är ett smärtsamt, än bittert och upproriskt, än mildt resignerat konstaterande av att världen är irrationell, oförenlig med förnuftets krav och strävanden, ur stånd att skänka åt människan »ljuset, lugnet, sällheten», en förnuftsmässig och varaktig lycka. Det är Pascals pessimistiska kritik, som här går igen. Pascal hade med lidelsefull skärpa, från ständigt nya utgångspunkter och med outtröttlig ihärdighet i upprepningen, bevisat, att människan i det stora gränslösa universet, som hennes tanke icke ens förmår upp-

fatta, befinner sig i den mest eländiga belägenhet, ett offer för illusioner, ett rov för olyckor, bedragen av passionerna eller pinad av ledsnaden; historien ter sig i förnuftets ljus som en enda grym meningslöshet, och samhället som en orättvisa. Det enda, som kan ge all denna förvirring en förnuftig mening, är, enligt Pascal, religionen och idén om den gudomliga försynen; ur själva övermåttet av förtvivlan och ångest springer hos honom den tron fram. Hos Pascal, matematikern och geometern, hade för första gången kristendomen och den naturvetenskapliga rationalismen drabbat samman, med så mycket större kraft som han var en både strängt logisk och djupt lidelsefull personlighet; och den av honom givna problemställningen blir bestående. Upplysningens filosofer och poeter, sådana som Pope och Voltaire, begagna i allt väsentligt Pascals argument även när de icke acceptera hans resultat. Hans kärva, osmyckade prosa med dess inkast, tvivelsmål och utrop omklädes till mera abstrakt-retoriska tirader; hans intensiva frälsningsbehov, hans gripna fromhet utvattnas till en mera allmän och vag deism; men slutsatsen från det mänskliga livets elände till nödvändigheten av en Guds existens återfinnes både hos Pope och Voltaire, hur mycket den förre än strävar att harmonisera kontrasterna och hur ofta den senare än, med den för honom karakteristiska inkonsekvensen, vacklar mellan optimistisk förnuftstro och desillusionerad pessimism.

Hos Tegnér gör sig det pessimistiska inslaget gällande med full styrka. Vida mer än hos Leopold och andra svenska föregångare har man hos Tegnér intrycket av verklig smärta och ångest; man kan icke betvivla, att den unge diktaren genomlevat problemen, även om hans diktning rör sig med den fransk-klassiska stilens vanliga fraseologi.

I en översättning av Voltaires lärodikt *Discours sur l'homme* (företagen i februari 1800, om en anteckning på handskriften är tillförlitlig) har Tegnér inskjutit en apostrof till Kant,

Förnuftets Kritikus, Du som i våra dagar
Med Metaphysisk hand har gett allt nya lagar.

I en rad snabba frågor begär han där upplysning om alla de filosofiska problem, som sysselsätta honom, men utan att hoppas av Kant få bättre besked än hos föregångarna. I ett litet versfragment, som är senare, i varje fall från en period då han stif-

tat närmare bekantskap med Kant, ger han gripande uttryck för det intellektuella livets oro och spänning. Han talar om det tanklösa och lyckliga lugn, som råder,

Då för sitt hopp man söker inga grunder
Och säges tro hvad man ej tänker på.

När tvivlet vaknat, när man ser mörker på alla håll, då är lugnet förbi.

Och då med fasa väckas i ditt bröst
Förnuftets forskning och ditt hjertas röst
Som bjuda Dig den dolda sanning leta:
Och Du med Oro följer Tänkarns spår
Och frågar forskande hvad Du *kan veta?*
Hvad Du *bör göra?* Hvad Du *hoppas får?*

Frågorna äro, såsom Santesson påpekat, de vilka Kant uppställt och försökt besvara i *Kritik der reinen Vernunft*. Kring dem röra sig de stora poem han diktar.

I poemet *Öfver lifvets plågor och tröst*, inlämnat som tävlingskrift i Svenska akademien 1801, men obelönt, vill skalden i en blick omfatta hela tillvarons öken. Han ser alla slag av fysiska olyckor: sjukdom, hungersnöd, naturrevolutioner.

Hur Plågan all Naturen väcker
Mot dig olycklige, til krig!
Med smittans gift din barm hon räcker,
Med hungern tår hon långsamt dig.
Ur Ætnas gap hon döden ryter;
Hon skakar jordens sköt, som bar
De slott hon i ruiner bryter,
Och, förd på stormen, nederbryter
Den hydda dygdens fristad var.

Det är icke förgäves, som Tegnér hämtat mottot till dikten från Voltaires berömda *Sur le désastre de Lisbonne*. Men det är icke nog med dessa yttre plågor; i fortsättningen skildras de moraliska lidandena. Den som förlitar sig på vänskapen, på hjärtats deltagande hos sina likar, får röna deras trolöshet, den som eftersträvar ryktbarhet, får erfara dess tomhet. Tvivlet frågar, om människan ensam skulle vara undantagen från nödvändighetens och förgängelsens lag. På gravens förlåt tro vi oss se bilder av ett

högre liv, men äro dessa icke bedrägliga? Frågan formuleras i ett par rader, som verka likt en kall vind från ett mörkt hav:

Men nattens chaos-bölja sköljer
Den rymd som sträcket innanför;
Och hvem kom från de djup, hon höljer
Som sade dig hvad den fördöljer
Den förlåt du ej lyfta tör.

Det gives överhuvud icke någon säker kunskap:

Sin flygt förnuftet fåfångt spänner
Och villadt i en okänd rymd
Sin vanmagt svindlande bekänner.

Den enda räddningen är religionen. Hon ensam skänker goda gåvor:

Ljus i den natt som höljer världen,
Lugn i den sanne vises bröst,
Skydd emot dårskapen och flården
I villan dag, i plågan tröst.

Skalden är ivrig att understryka, att religionen förmår vida mera än ett blott stoiskt dygdeideal — detta apostroferas med orden »ditt dårligt trygga högmod» — men trots denna polemik får lovsången över religionens frälsande makt en avgjort stoicistisk austrykning. Religionen skänker *förnuft* (»ljus») och *lycka*, och lyckan består i oberördhet, i en upphöjd passivitet gentemot de dårskaper och smärtor, som fylla livet. Slutstrofen skildrar världens undergång, den yttersta dagen, med dånande åskor och fallande solar; ur den upplösta naturen räddar sig den vise i famnen på religionens ängel:

Men i din famn jag frälst mig höjer,
Och lugn min sänkta blick fördröjer
På gruset af den värld, som föll.

Det finns i grunden icke mycket kristligt i hela denna bild, där den vises överlägsna och lugna likgiltighet bildar huvuddraget. Det är en variation av Horatius' stolta: *Impavidum ferient ruinae*, måhända med en tillsats av Fichtes idealism, som trotsigt förkunnar sin oavhängighet av den yttre verkligheten.

Tankegången i *Öfver lifvets plågor och tröst* återkommer oför-

ändrad i alexandrin-dikten *Ynglingens sotsång eller Lifvet och döden*, som år 1805 tävlade i Svenska akademien och fick hedersomnämmande, men som, enligt vad Santesson uppvisat, sannolikt är författad i början av år 1803. Världen är ett fientligt, upprört hav, den enda vilopunkt, som själens duva finner, är religionen, »mitt slägtes vän»; till »tidens starke Andar» ropar skalden: »Hvar löses gåtan då utaf Ert qvalda väsen?» Men tonfallet är här vekare, mildare än i *Öfver lifvets plågor och tröst*; det stoiska har vikit för tårögd känslfullhet. Det är en av döden redan märkt yngling, som i ett nattligt samtal lättar sitt hjärta för vännen; detta utmålade av en dyster belägenhet, med sitt lilla moment av självmedlidande och självbespegling, erinrar om Lidner, och från samma håll är spökstämningen i diktens begynnelse inspirerad. I *Ynglingens sotsång* finnes dessutom ett historiskt och samhälleligt perspektiv, som saknades i den äldre dikten. När han vid Historiens bloss »synar seklen», så varskar han blott en ändlös kedja av meningslösa grymheter:

Hvad länder uti blod, hvad skördar uti lågor!
 Hvad slägten kråla der med lidande och ve!
 De tränga på hvarann, som Oceanens vågor,
 Och sjunka, suckande, i djupet ner som de!

Den historiska utvecklingen ter sig för den filosofiska rationalismen som blind och förnuftslos. Den djupa besvikelse, som föddes hos alla anhängare av revolutionsidealen, när strävandet efter förnuftiga samhällsformer ledde till nya utsvävningar, ny oro och nya krig, får, såsom Levertin framhävt, mäktiga uttryck i Tegnér's dikt. Det är som om själva tron på statens och samhällets sedliga värde gått förlorad. I sina primitiva former äro staterna »förskämda vildar», som »plundra sina barn, och slitas sen om rofven». Och vad är mänskligheten, när den hunnit kulturens höjd? Tegnér ser henne i skepnaden av en direktorietidens »muscadin»:

En sprätt, Parisiskt grann,
 Med verklighet till brott, med tomma sken till dygder,
 Djerf emot lagen blott och feg mot en Tyrann.

Den revolutionsentusiasm, den framtidstro, som eldat Napoleonsdikterna, är nu släckt. Han vet, att människans rätt allt fortfarande är »en boll i våldets hand», han väntar icke att få

se den stora dagen, »förnuftets segerdag på våldsmän och på dårar». Den pessimism, varmed han betraktar det enskilda mänskliga livets olyckor, smälter samman med den tröstlösa uppfattningen av de stora historiska händelserna och mänsklighetens framtidsutsikter; han formulerar det nödvändiga sambandet mellan makrokosmen och mikrokosmen i den pregnant raden: »När oceanen häfs, har droppen lugn? Ack nej!» Det är första gången man kan konstatera den för Tegnér karakteristiska nära samhörigheten mellan de personliga lynnesutbrotten och uppfattningen av tidsläget.

Rent poetiskt står *Ynglingens sotsång* på ett mycket högre plan än *Öfver lifvets plågor och tröst*. Apostrofen till evigheten har en fläkt av sublim storhet, som för tanken till Tegnérns mästerverk, till *Elden*, *Sång till solen* och *Nyåret 1813*; den kosmiska oändlighetspoesien har rika traditioner i sjuttonhundratalets reflexionsdiktning ända bort till Pascals gripande tankar över stjärnhimmeln och världsrymden, men den hade aldrig hos Leopold eller någon svensk skald uttryckts med så enkel kraft som i dessa Tegnérns rader:

O Evighet, o djup, vår vagga, och vår graf,
 Hur bäfvande den blick uti din rymd vi skicke!
 Naturen uppstår sjelf, en holme i ditt haf,
 Du seklers klockslag hör, och ler, och räknar icke.
 För dig dö solar ut, som lampor brinna ner,
 Och jordar falla bort, som löf om höstetiden.
 Men Du är kvar ännu och hvälfver opp, och ser
 Ett årsbarn uti Gud, en yngling uti Tiden.

I *Den vise*, som författades 1803 och i början av 1804 prisbelöntes av Vetenskaps- och Vitterhetssamhället i Göteborg, besjunges än en gång det mänskliga livets olyckor och sättet att övervinna dem. Men det är nu icke längre religionen, utan den moraliska visdomen, den luttrade och upphöjda dygden, som är frälsningen. Skillnaden är dock, ur en synpunkt sett, icke så betydelsefull, ty den religion, som *Öfver lifvets plågor och tröst* förhärligade, hade, såsom ovan visats, ett starkt drag av stoisk dygd, och den visdom, som Tegnér nu upphöjer till ideal, står i diktens sista rad ansikte mot ansikte med Gud. Men att Tegnér icke på något sätt härleder moralen ur religionen, att han icke låter »lugnet i den sanne vises bröst» vara en skänk från him-

melen som i *Öfver lifvets plågor och tröst*, det beror utan tvivel på de avgörande intryeken från Kants etik och från Fielhtes idealism. Man kan visserligen redan förut uppvisa enstaka spår av kantianskt inflytande hos Tegnér, men *Den vise* är dock den första tagnérska dikt, som är helt och hållet präglad av den nya germanska idealismen.

Kants etik betecknar ett övervinnande av båda de ståndpunkter, som stått mot varandra under äldre tider: den religiösa dogmatismen (supranaturalismen), som härledde moralen ur en given yttre auktoritet (Guds bud, kyrkan, uppenbarelsen), och den empiriska upplysningsfilosofien, som härledde den ur erfarenheten, ur känslan. Kant föraktar känslomoralen och polemiserar överallt mot den. All känsla är sinnlig, egoistisk; även sympatien och »the moral sense» äro, när man går till botten med dem, ingenting annat än njutningsbegär i förklädning; att på dem grunda sedelagen är så mycket ogörligare, som de till sitt väsen äro empiriska och relativa, medan sedelagen är något absolut. En handling moraliska värde är aldrig beroende av den effekt den har, av de yttre resultaten — därmed har Kant underkänt utilitarismen. Ett enda ting är det obetingat goda: *den goda viljan*. En handling är god, när den är ingiven av *plikt*, av aktning för lagen. Men lagen finnes inom oss. Friheten, autonomien (personlighetens oinskränkta självbestämmelse), är tecknet på den högsta moraliska fullkomlighet: jaget, som ger sig själv en lag och adlar plikten till frihet, det är för Kant den högsta tinnen inom den moraliska världen. Oemotsäglichast och klarast framträder det specifikt moraliska i konflikterna. Ty det säkraste kännetecken, som vi människor äga på vad som är vår plikt, är att den strider mot vår bekvämlighet, mot sinnenas begär. För Kant stod det fast, att blott det som kostade strid var något värt, att det egna intresset stod i motsats till den moraliska plikten. Sjuttonhundratalsfilosofien hade ofta velat visa att dygden var enkel och lätt, att den harmonierade med strävandet efter lycka, ja, att den var ett annat namn på den egna fördelen eller det välförstådda njutningsbegäret. Till och med pessimister och stoici inskärpa, att religionen och dygden göra livet lugnare, drägligare att uthärda; även Tegnér hade i *Öfver lifvets plågor och tröst* och *Ynglingens sotsång* lovsjungit dygden som en makt, vilken lindrar livets lidanden. Kant skär av alla dessa tankegångar med

sin skarpa logik och sin stränga personlighet: dygden eller plikten, det är vad människan gör *i strid* med alla sina naturliga böjelser. Det är *lagen*, som verkar på viljan utan känslöförmelning, det är »moraliskt sinnelag i kamp». Han talar om den dygdige som en av motgångar och olyckor förföljd, som lever vidare och handlar efter sin övertygelse »af plikt, och icke därför att lifvet har den minsta smak för honom».

I *Den vise* har Tegnér tillgodogjort sig hela denna åskådning. Polemiken mot eudämonismen får hos honom följande form:

Låt den svaga nöjets älskling fira
Blott en dygd, som utan offer vans,
Glädjens leksyster, hvars sköra spira
Lyds blott då hon vinkar oss till dans.

Välfärds-moralens bräcklighet inskärpes i dessa ord:

Hvarje dygd, som blott med nöjet födes,
Skrämmer snart af plågan bort igen.
Men som himlen uppå Atlas, stödes
På sin fasta dygd den Vise än.

Kants förhållande av pliktens osvikliga ledstjärna, som bjuder den dygdige att offra alla jordiska hänsyn, får sitt eko i den sublimes strofen:

Var mig helsad, tingens Kung, du Vise!
Himlens bild på stoftets ringhet tryckt!
Jorden dig försmåde eller prise:
Hopens domssorl räcker ej din flygt.
Hög som stjernan, bofast uti Norden,
Pligten lyser för din fot — du går
Obekymrad om för dina spår
Öppnas Éden eller remnar jorden:
Klippan bommar till din väg: — vålan:
Ej din pligt kan brytas — klippan kan.

Det är lätt att se, att Tegnér's mänskliga ideal i viss mån förändrat karaktär genom inflytandet från Kants morallära. Den lugna oberördheten, stoikernas »apati», står kvar, men styrkan, handlingskraften träder mera i förgrunden hos den vise. Kraften hade förut varit föremål för en viss misstro; i *Ynglingens sotsäng* frågas det: »Och styrkan, kan hon ge blott skygd, och ej förstöring?» Svagheten hade måhända, för Tegnér liksom för de

flesta sjuttonhundraålets pacifistiska filosofer, stått närmare dygden; i *Elegi vid en broders död* (1802), där den avlidne skildras som idealet av en känslös och upplysningsälskande dygdshjälte, hette det:

O hur rent, hur ädelt var ditt hjerta!
Stundom svagt kanske, men alltid godt.

I *Den vise* understrykes det däremot med stor skärpa:

Brottets thron är i den svages barm,
Och Egiden vill en mäktig arm.

Den vise har överhuvud fått ett drag av heroiskt trots, som hos Tegnér frigjorts under intrycket av Kants manliga och kärva stränghet. Han är visserligen en vis, som föredrar dunklet och tillbakadragenheten, icke en hjälte, som söker äran och striden, men hans martyrskap får ofta en karaktär av utmanande segervisshet. Det kantianska »moraliska sinnelaget i kamp» för honom ofta i närheten av ett götiskt kämpaideal, och det är be-tecknande att Tegnér på ett ställe karakteriserar honom med en bild från de nordiska sagorna:

Med en styrka undan ödet räddad,
I triumf han släpar sina qval.
Nordens hjelte lik, bland ormar bäddad,
Qväder han ännu sitt Bjarkamal.

Det är krigiska associationer, som inställa sig, när Cato kallas »Dygdens Riddare, af döden dubbad»; och när hans självkänsla och kraftmedvetande prisas i orden:

Mot hans bröst hvälf härar, verldar hvälf.
Hvad har Cato emot dem? — sig sjelf.

så är man icke långt borta från den djärva stridslystnaden i *Krigssång för skånska landtvärnet*:

Fritt öfver oss hvälf
båd ryske och danske;
vi kasta vår handske
mot ödet sjelft.

Oavhängighetskänslan mot det yttre naturförloppet, mot »ödet»,

uttryckes lika krigiskt i *Den vise*, där det heter att han »slår spiran utur ödets hand».

Denna starka, ja utmanande frihetskänsla, som skiljer *Den vise* från Tegnér's föregående reflexionsdikter, har uppenbarligen fått näring ur studiet av Fichte. Det finnes visserligen ingen avgörande skillnad mellan Fichtes etik och Kants, men Fichte föredrar dock sin mästars läror med en ny betoning och i ett nytt stämningssläge, som äro hans egna. Där Kant talar om pliktens helgd och oanfäktbarhet, talar Fichte hellre om den sedligt bestämda viljans allmakt och oförstörbarhet — han berusar sig i den stolta vissheten att tillhöra en evig värld, som är upphöjd över all jordisk växling. Den moraliska transcendentalismen mynnar hos Fichte ut i triumf och extas. »Ich hebe mein Haupt kühn empor», utropar han, »zu dem drohenden Felsengebirge, und zu dem tobenden Wassersturz, und zu den krachenden in einem Feuermeer schwimmenden Wolken, und sage: ich bin ewig, und ich trotze eurer Macht! Brecht alle herab auf mich, und du Erde und du Himmel, vermischt euch im wilden Tumulte, und ihr Elemente alle — schäumet und tobet, und zerreisset im wilden Kampfe das letzte Sonnenstäubchen des Körpers, den ich mein nenne; — mein Wille allein mit seinem festen Plane soll kühn und kalt über den Trümmern des Weltalls schweben. Denn ich habe meine Bestimmung ergriffen, und die ist daurender, als ihr; sie ist ewig und ich bin ewig wie sie.» Ett sådant utbrott, vari Fichte uttrycker sin idé om *den lärdes bestämelse*, är nära i släkt med den stora tavla av världsalltets upplösning, som avslutar *Den vise*:

Tiden, grånande, sin ban fullbordar
Tills han målet för sin ringdans ser.
Skörden utaf solar och af jordar
Mejas, mogen, af hans lia ner.
Allt är rof utaf förgängligheten,
Tomt står rummet der Naturen var.
Menskan blott är än den samma qvar,
Hennes tanke fyller Evigheten.
Uti Kaos' natt ej lif, ej ljud,
Intet, intet, utom hon — och Gud.

Strofen är på sätt och vis en ny utformning av slutet på *Öfver lifvets plågor och tröst* och varierar ett av stoikerna älskat tema, som ju även Fichte ansluter sig till. Men det har både hos Fichte

och hos Tegnér i *Den vise* kommit till en ny tanke, som går ut över stoicismens föreställningsvärld. Den sinnliga tillvaron saknar överhuvud realitet, naturen är icke något verkligt, utan ett flyktigt fenomen; det enda reala är människotanken och det stora okända, som Fichte tilltalar såsom ett levande oändligt väsen och som Tegnér kallar Gud. Den kritiska filosofien har upplöst den yttre verkligheten.

I Fichtes *Die Bestimmung des Menschen*, som utkom 1800 och som Tegnér ägnat ett ingående studium — hans exemplar av boken med spåren därav finnes bevarat —, får denna frihetskänsla överallt jublande uttryck. Gentemot den, särskilt för Fichtes temperament, förlamande och nedtryckande känslan att vara ett led i naturmekanismens stora döda sammanhang sätter han den upplyftande vissheten att såsom sedligt handlande väsen vara delaktig i en evig intelligibel värld. »Natur, und Naturerfolg in den Schicksalen und Wirkungen freier Wesen, wird dir gegenüber zu einem leeren, nichts bedeutenden Worte. Es ist keine Natur mehr; du, nur du bist», så låter Fichte själen tilltala den Oändlige; det är samma sublimes dualis som i slutraderna till Tegnér's dikt. I sitt tal *Über die Würde des Menschen* har Fichte utvecklat, att »först genom jaget kommer ordning och harmoni i den döda, formlösa massan». »Allein vom Menschen aus verbreitet sich *Regelmässigkeit* rund um ihn herum bis an die Grenze seiner Beobachtung — — —; sie bringt Einheit in die unendliche Verschiedenheit. Durch sie halten sich die Weltkörper zusammen und werden nur *ein* organisierter Körper; durch sie drehen die Sonnen sich in ihren angewiesenen Bahnen. — — — Alles was jetzt noch unförmlich und ordnungslos ist, wird durch den Menschen in die schönste Ordnung sich auflösen. Der Mensch wird Ordnung in das Gewühl, und einen Plan in die allgemeine Zerstörung hineinbringen; durch ihn wird die Verwesung bilden, und der Tod zu einem neuen herrlichen Leben rufen.» Denna övertygelse om att det förnuft och den plan som skönjes i naturen är människoandens verk har inspirerat de rader, där Tegnér tillropar sanningen:

Tingens ordning för din gudastämpel.
Solar flamma i din facklas glans.
Din förgömda gång är Sferers dans,
Fästet och den Vises bröst ditt tempel.

Fichte betonar, att denna filosofiens höga visdom (nämligen att människan är oavhängig av sinnevärlden och i stället ger den lag, att hennes bestämmelse går utöver tid och rum) icke är reserverad för tänkaren; tvärtom. Varje stort hjärta, varje människa med ren sedlig instinkt har hyst detta sinnelag: i sina handlingar förnekade de sinnevärldens realitet och läto sig aldrig bestämma av materiella hänsyn. »Diejenigen, die da sagen dürften: Unser Bürgerrecht ist im Himmel, wir haben hier keine bleibende Stätte, sondern die zukünftige suchen wir; diejenigen, deren Hauptgrundsatz es war, der Welt abzusterben, von neuem geboren zu werden, und schon hier in ein anderes Leben einzugehen, — setzten ohne Zweifel in alles Sinnliche nicht den mindesten Werth, und waren, um des Ausdruckes der Schule mich zu bedienen, practisch transscendentale Idealisten.» Det är alldeles samma tankegång, som Tegnér brukar som kriterium, då han efter att ha förkunnat den höga sanningen fortsätter:

Fins hon, denna storhet som jag målar?
 Är hon svärmarns drömbild, och ej mer?
 Flärdens slappa syn ej tål dess strålar,
 Tviflarns starke ande dem beler.
 Du som menskans högre krafter glömde,
 Ger din feghet då åt dygden band?
 Gå — vrid svärdet utur Vasas hand,
 Krossa bågarn, som Sokrater tömde.
 Tysta häfderna, släek minnets glans; —
 Oeh skrik sen att denna dygd ej fans!

Men det är icke blott hos historiens ryktbara, som han finner denna sanning förkunnad, han finner den även hos de namnlösa och glömda. Var helst graven gömmer en dygdig man, inbjuder han till den trösterika betraktelsen:

Kom oeh känn att stor är människan,
 Stor igenom visheten och dygden.

Den kraft, som driver människan att handla i strid med jordiska fördelar och sinnliga begär, är för Fichte den enda fasta punkten i timligheten, den punkt varifrån det Eviga och Gudomliga kan nås. Det är i denna mening han apoteoserar *die Würde des Menschen*, och icke annorlunda ter det sig för Tegnér i denna strof:

Höga känsla utaf menskans värde,
 Hvad är jordens son förutan dig?
 Blott en klump, som grafvens svalg förtärde
 Sen den styckats af begärens krig.
 Spindelväfnad är hans vishetslära,
 Grusets barn hans tanke, djerfvast höjd:
 Kropp hans plåga, skugga blott hans fröjd,
 Stoft hans gyllne slott och vind hans lära.

I ett fragment, som enligt Mjöbergs dateringsmetod är skrivet senast 1802, hade Tegnér yttrat sig med skarp ironi om Fichte; han talar om den metafysiske dåren:

Högt ur vår synkrets lyft han i en Fichtisk dröm
 Med sjelfkärt välbehag bland Äthens tomhet dväljes,
 Och bygger ett system, likt bubblan på en ström
 Som glänsar emot skyn och strax af vågen sväljes.

Tegnér's ironi är ju i allmänhet ett tecken på att hans intresse varit mycket livligt. I varje fall förhåller det sig icke annorlunda med Fichte än med Kant: efter att i början ha reagerat mot honom slutar Tegnér med att från honom mottaga djupa intryck.¹ Med hans hjälp har Tegnér övervunnit den ängslande och tryckande känslan av att vara underkastad naturkausalitetens tvång, att vara ett ting bland tingen — uttryckt i dessa rader, som återge den mekanistiska och materialistiska upplysningsfilosofien:

Af all Naturen som vi känne
 Lydt är Nödvändighetens tvång.
 Din vanmakt tror sig trotsa henne
 I dina ödens bundna gång.

I *Den vise* är ingalunda denna pessimistiska vanmaktskänsla helt övervunnen. Dikten rör sig liksom alla Tegnér's reflexionsdikter mellan två kontrasterande sinnestillstånd:

Till hvad motsats är då menskan buren?
 Är dess sjungna storhet icke hel?
 Der — Guds afbild, kronan i Naturen,
 Der — en boll för lyckans gyckelspel!

¹ I sin 1808 utgivna *Collisionslära* citerar Tegnér flera av Fichtes skrifter och talar på ett ställe om »Fichtes förträffliga Grundriss des Völker- und Weltbürgerrechts», ett i hans mun sällsynt lovord.

Mänsklighetens öde kan fortfarande te sig för honom i den naturbundna trälens skepnad:

Och hvart hälst vi skåda, ödets slaf
Sitter gråtande på hoppets graf.

Men i den förut begränsade horisonten har öppnat sig en ny utsikt, det känns som en vindpust från klarare rymder, och det klingar fram en ton av spänstig kraft och trots. Man kan på Tegnér tillämpa vad Fichte yttrar i *Die Bestimmung des Menschen* om dem, som i sitt tänkande varit insnärjda av en mekanisk världsåskådning; när de göra bekanskap med den transcendentala idealismen, så blir denna »die erste Kraft, welche Psychen die Raupenhülle abstreife, und ihre Flügel entfalte, auf denen sie zunächst über sich selbst schwebt, und noch einen Blick auf die verlassne Hülle wirft, um sodann in höhern Sphären zu leben und zu walten».

Förvillelsen, som i november 1804 blev insänd till Stockholms-Posten, men där icke antogs, står skenbarligen i en viss kontrast till *Den vise*. Tegnér tar där upp ett av sjuttonhundratalets älsklingstemata, det halvt ironiska lovsjungandet av illusionens, självbedrägeriets saliggörande makt, det tema som hos oss fått sin mest berömda form i Kellgrens *Våra villor*. Det kan tyckas, som om denna i rätt frivol stil föredragna pessimism icke skulle stämma väl överens med den höga moraliska idealismen i *Den vise*. Men det finns i själva verket ingen oförenlig motsats mellan dessa båda sinnesstämningar; tvärtom hänga de nära samman och äro konsekvenser av samma filosofiska ståndpunkt.

Vad Tegnér i *Den vise* tillgodogjort sig av den kant-fichteska idealismen var dess praktiskt-etiska sida, som är den ojämförligt mest positiva. På det teoretiska området ledde Kants filosofi icke till några dogmatiska resultat, utan mynnade ut i en allmän criticism, vari den äldre filosofiens teser och problemställningar samt och synnerligen underkändes. I *Förvillelsen* är det denna förnuftskritikens antidogmatism som kommer till uttryck. Liksom stoicismen i *Den vise* fått en ny karaktär genom att ha uppsugit den fichteska transcendentalfilosofien, så har scepticismen i *Förvillelsen*, churu den ansluter sig till äldre litterära traditioner, fått en helt annan innebörd. Det är den kritiska analysens resultat — att hela den yttre verkligheten är ett subjektivt betingat feno-

men, och att vi ingenstädes kunna nå fram till en yttersta orsak, då orsaksbegreppet endast är en av våra nödvändiga medvetenhetsformer — som förkunnas i denna strof, vilken så mäterligt återger känslan av svindel, då skenbart säkra resultat upplösa sig i idel ovisshet:

Helgd vare ryktet Tänkarn har!
 Hans forskning villorna förtränger.
 Vi se den, länk för länk — men hvar
 Är fästet hvarvid kedjan hänger?
 Sen han vägt luften, jorden mätt,
 Talt grandet, ställt kometen rätt,
 Tänkt Englarna och kufvat djuren,
 Väckt jordens åskor, himlens ledt;
 Han vänder mot sig sjelf sitt vett
 Och frågar: »drömde jag Naturen?»

Naturvetenskapens sanningar få en ytterst relativ giltighet, och vad teologien förkunnat om de himmelska tingen blir rena tankeprojektioner (»tänkt Englarna»). Filosofernas system, som sträva att utmönstra de populära och religiösa villorna och återge den nakna sanningen, äro själva skapelser av den stora illusionen, ty till det i och för sig verkliga finnes ingen väg. Det är därför skalden tillropar Villan:

Hvar dödlig skyr och njuter dig,
 Din trollstaf vaktar hopens stig,
 Din sköld af natt dess bröst bemannar.
 Du hemligt Filosofen för
 Och leende hans sällhet gör,
 Jemväl den stund han dig förbannar.

De olika religionerna äro naturligtvis också hemfallna under illusionens makt. Vad som föresvävar de troende som en gudomlig realitet är blott en projektion av deras önskingar och en reflex av deras sinnliga erfarenhet: negern drömmer om en öken sådan som den han rövats bort från, Odens dyrkare om svärd och strider, Muhammeds om himmelska haremsflickor. Det är förgäves, som vi i vetenskap, i filosofi eller religion tro oss nå en objektiv realitet, allt är vår subjektiva skapelse — i denna äkta kantianska anda är hela poemet diktat.

Men denna rent filosofiska inspiration blandar sig givetvis med en mera allmän skepticism, som roar sig med att belysa det be-

drägliga och ihåliga i alla de personliga illusioner, vilka förgylla jordelivet: ärelystnaden, girigheten, vänskapen; och det finnes delar av poemet, där denna mera lekfulla och ofilosofiska ironi förhärskar. Att det har kommit in ett stänk av ironi mot filosofien som sysselsättning överhuvud, således även mot den kritiska, är ytterst troligt; man kan anta att dikten även ger luft åt sådana sinnesstämningar som den i ett brev till Lemchen av 15 jan. 1804 uttryckta, då han avsvärjer att leka blindbock med Kant och Fichte. Men att Tegnér trots denna spelfulla ton i själva sin skepsis står på den kantianska filosofiens grund är obestriddigt. Det framgår också av hans självbiografiska anteckningar, där han yttrar: »Hvad som i synnerhet fäste mig vid Kantska kritikismen var dess ursprungligen skeptiska natur och dess resultat, som stannar vid ett obekant och outgrundligt.»

I dessa ord framhäver Tegnér träffande vad som är betecknande för denna skepticism, vilken passerat den kritiska filosofiens skärself, och vad som avgjort skiljer den från sjuttonhundratals skepticismen. Den »stannar vid ett obekant och outgrundligt». Den har förlorat den negativa, den doktrinära och ödsliga karaktär, som oftast utmärkte sjuttonhundratalsfilosofien; den är icke ensidigt inriktad på att undergräva och bestrida vissa religiösa och filosofiska dogmer, den betraktar dem visserligen med illusionslös kritik, men den utsträcker kritiken till att gälla alla mänskliga förklaringsförsök och tankebyggnader överhuvud, och den kan därför med en viss sympati betrakta de naiva strävandena att i bild och dröm gestalta *det obekanta och outgrundliga*, det ting i sig, som ligger bakom all vår erfarenhet. Det är denna fördjupade kritik, som satt sin prägel på *Förvillelsen* och ger den en helt annan innebörd än Kellgrens *Våra villor*. Visserligen är pessimismen bitter och obeveklig; människan kallas »ödets lifstids-slaf», och det heter:

Mörkt är hvart helst han ser sig om:
 I natt han går, ur natt han kom,
 Och ingen dag i dödens länder!

Men trots detta finnes det något aningsfullt, en transcendental stämning, som går genom dikten. Det kommer till uttryck i det från Schiller hämtade mottot:

Nur der Irrthum ist das Leben
Und das Wissen ist der Tod.

För Schiller är livet dock icke utan värde och betydelse, och döden är icke något rent negativt; det mäktiga strävande, som för honom är tillvarons innehåll, men som först i döden når till klarhet, låter sig icke begränsa av tröstlös resignation eller sorglös ligkiltighet. *Förvillelsen* mynnar icke heller, såsom i allmänhet sjuttonhundredatalsskepticismen, ut i ett perspektiv av epikureisk levnadsklohet, som finner sig till rätta inom den jordiska tillvarons trånga horisont och avvisar chimärerna. Tvärtom slutar dikten med ett hemlighetsfullt och högtidligt anslag, där tron på en högre, förklarad värld klingar igenom:

Säg, Sanning, om du, en gång lärd,
Din gåta löser för en verd
Som bär och känner ej din stämpel:
Männ det i stoftets mörker sker?
Och var vårt lif bestämdt till mer
Än till Portiken för ditt Tempel?

Vill man klart se, vad som i *Förvillelsen* är nytt, vad som flutit Tegnér till därigenom att han fullt tillgodogjort sig den kritiska filosofien, så kan man jämföra poemet med ett diktfragment, som har tillkommit senast 1802, och som likaledes behandlar den filosofiska förvillelsen. Han frågar där, om människan skall evigt vräkas »kring villans ocean», och utropar:

Nej! sen af hvad man sökt, man funnit ingen ting
Och af förvillelsen fått svärma cirkeln kring;
Sen många tidehvarf, som vårt, hopflicka hunnit
Och åter rifva upp hvad halft förvändt man tänkt;
Sen nya dårskaper de gamla undanträngt
Och tankegycklerit än mången lära skänkt
Der man med klarhet alt, blott ej det rätta, funnit;
Sen Sanning ofta än synts flyekta af och an
Undan Systemers mängd som ramlat på hvarann:
Och ännu mången gång i Vishetslärans riken
Förnuftet gett med harm plats för Metaphysiken;
Då skall, må ske, en dag en ändtligt mognad verd
Af evig irring trött, af sin förnedring lärd,
Se, i den trånga krets af hvad hon sjelf erfarit
Sin sista kunskap stängd, som det den första varit;
Och af en vishets bud, mer nyttig och mer sann,
Hon veta, ändtligt klok, at alt ej vetas kan.

Här slår sig tanken utan vidare till ro med den omedelbart givna erfarenhetskunskapen, här är törsten efter en absolut sanning betraktad som omogenhet, som »förnedring», här pekar ingenting över på det »obekanta och outgrundliga». Under det att här den jordiska tillvaron fattas som den enda Realt existerande, betraktas den i *Förvillelsen*, med bävande aning, som genomgången till något större och heligare, som portiken till ett tempel.

Den djupt pessimistiska rationalism, som kännetecknar det sluttande adertonde seklet, och som med sitt betonande av mänskollivets och den historiska utvecklingens förnuftsvidrighet och av den döda naturmekanismens allmakt legat som en tyngd och ett mörker över Tegnér's ungdomsår, har visserligen icke vikit, men den har dock rubbats och lättats. Den kritiska idealismen har fört honom till ett vishets- och pliktideal, besläktat med hjältemodet, som förverkligas i trotsig oavhängighet av naturdeterminismen och de empiriska synpunkterna, och som häntyder på en frihetens och förnuftets värld; och samtidigt har den fört hans skepsis till den punkt, där förnuftssystemen alla te sig som motsägelsefulla och bedrägliga, men tanken stannar i andakt inför det outrannsakliga.

* * *

Vid sidan av reflexionsdiktningen möter oss under dessa år en ganska omfattande elegisk diktning. Det filosofiska grubblet, den ironiska kvickheten förena sig hos Tegnér med en stark förkärlek för veka, svärmiska, ja trånsjuka stämningar. Han har, såsom redan förut anmärkts, särskilt på tal om *Ynglingens sol-säng*, varit en livlig beundrare av Lidner, och runt omkring i hans diktning finner man spåren av denna smakriktning. I sina självbiografiska anteckningar yttrar Tegnér om elegien vid brodern Lars Gustafs död att den var *tänligen gråtmild*. Omdömet kan utsträckas till att omfatta en hel grupp av hans ungdomsdikter, nästan alla som ha en personlig karaktär.

Den 12 februari 1802 — det var nästan på dagen tio år efter faderns död, den 10 februari 1792 — nedskrev Tegnér ett par korta strofer med titeln *Fadersnamnet*, som återge den livströthet och den dödslängtan, som nittonåringen kände. Den sista lyder:

Från ljusets sälla höjd, se, Faderliga Hamn,
 Se mina trötta fjät bland lifvets branter snafva!
 Och öppna, öppna snart din glädjefyllda famn
 För en olycklig son, som gråter at ej hafva
 Ditt sinneslugn, din dygd, din styrka med ditt namn.

Det är lätt att här igenkänna lidnersk anklang — apostrofen till den förevigade »bland änglars högre chor», med kontrasten mellan den himmelska saligheten och den jordiska gråten, var ett av dennes käraste motiv — men det är i dessa upprörda och innerliga rader alls icke fråga om en mera litterär eller tillfällig stämning. I *Elegi vid en brors död*, daterad till 30 maj 1802 och publicerad i Carlstads Tidningar 12 juni, samma dag som dess författare disputerade för magister-graden, återfinner man, såsom Wrangel påpekat, de lidnerska och de ossianska scenerierna, med nattliga molnhimlar och andeuppenbarelser; de bilda ramen kring den i en mera abstrakt reflekterande stil hållna skildringen av den dödes förtjänster. Slutbilden är i Lidners anda: den salige sänker från sin himmel blicken ned till sorgernas och tårarnas jord, och den slutliga återföreningens salighet prisas översvinneligt i de sista raderna.

Englars, sferers sång skall jag ej höra,
 Tryckt i hänryckt glädje till ditt bröst.

Det kan ju i sig själv icke förvåna, att den unge skaldens tårar flyta ymnigt och att hans hjärta blöder vid den älskade broderns grav:

Men du hvilar ej, förgråtna öga!
 Men du blöder under nya sår,
 Trötta hjerta!

Det är mera betecknande, att dessa klagotoner återkomma i den dikt, varmed han den 21 september ägnade fru Myhrman en av sin broders predikningar; han skildrar där, hur han önskar sig döden, och han frossar sentimentalt i att utmåla de kvarlevandes sorg:

Och om en dag, och snart, min önskan Himlen hörer
 Och fäller telningen, som blott för stormen gror;
 Och sedan någon gång Er förer
 Till den förgåtna mull, hvori min aska bor;
 Då vakne sorgen i Ert sinne.

Samma dödslängtan biktar sig i ett litet fragment, sannolikt från 1803, som slutar med att upprepa det voltaireska mottot till *Ynglingens sotsång*:

Det ges ännu en tröst som mildrar våra öden
 Då glädjen sviker oss, då tömd är hoppets skatt,
 En enda säker tröst mot plågorna och nöden.
 Uppå en stormig dag du följer, lugna Natt!
 Välsignom detta mål, vår lefnad föresatt;
 Ett sekel Plågan är, ett ögonblick är Döden.

Det är denna stämning, som är den förhärskande och den egentligt produktiva hos honom, och det är därför säkerligen icke bara yttre tillfälligheter, som gjort att de elegiska gravsångerna inta en så stor plats i hans ungdomsdiktning (*Vid fru A. C. Wåhlints graf, Öfver Gustafva Westers död, Vid en borgarflickas graf*). Man kan se det bl. a. därpå, att en av hans få bröllopsdikter, *Till mamsell Maja Lovisa Kjellin vid hennes bröllop*, sysslar mycket mindre med den glada festen än med det »plågans sår, som bränner» hos skalden, och värtaligt skildrar de förföljelser och lidanden, varför han varit utsatt — det är ett drag av sentimentalt självmedlidande och av lust att bli beklagad, som erinrar om Lidner. Främst inom denna grupp står *Vid en borgarflickas graf* (dec. 1804). Enligt vad det framgår av den berättelse om poemets tillkomst, som en ungdomsvän till Tegnér, d:r Ringenson, lämnat, var skalden näppeligen personligen bekant med den avlidna; men det behövdes endast att vännen berättade om den unga, för sin skönhet och sin oförvitlighet bekanta bryggardotterns död, för att Tegnér skulle inspireras till dikten. Den väckte som bekant allmänt uppseende och blev läst med beundran, till och med i Svenska akademien. I själva verket uttrycker den en sällsynt intensiv elegisk stämning; Tegnér har gjort borgarflickan till språkrör för sin egen trånande längtan. Det parti av dikten, som utgör dess kärna, är buret av ett rent subjektivt patos:

Ack! för den, för den [= himlen] blott ämnad vorden,
 Led dess själ af stoftets tunga band.
 Vilsen irrade hon kring på jorden,
 Evigheten var dess fosterland.
 Dessa ensamhetens tysta tårar,
 Denna suck oppöfver stjärnor sänd,
 Denna heta blick, från stojets dårar

Emot grafvens lugn med trängtan vänd;
 Detta själens inre ljus hon kände;
 Himlens arfvinge på jorden kvar,
 Och hvar tanke, höjd och tacksam, vände
 Från Naturen till Naturens Far.

I dessa rader hör man redan i outvecklade ackord det tema, som blir *Stjernasången*.

Det elegiska draget är förhärskande även i Tegnér's erotiska poesi. I dikten *Til den trolösa*, varav blott slutstroforna äro bevarade, utmålar skalden med lidnerska färger, hur hans vålnad skall förskräcka den älskade, som funnit sin lycka med en annan man; man skulle vara frestad att ta det hela för ett skämt, men sannolikt har skalden avsett en skärande och hemsk stämning. I *Till fru Myhrman* (vid nyåret 1803) fantiserar han om att hans älskade skall bli honom trolös, men tröstar sig med tanken på hennes lycka och på återseendet i himmelen. I den samtida *Till en aflägsen älskarinna* uppställer han flera alternativ, alla lika sorgliga, och skildrar bland annat sin egen förestående död:

Kanske ej så fjerran är målet mig satt
 Der allt, äfven dig, detta hjerta skall glömma;
 Och mullen som bär mig i dag, i sin natt
 Den hvilande ynglingen gömma.

I *Ungdomen* — den år 1803 till Svenska akademien inlämnade tävlingsdikten, som hör till Tegnér's allra svagaste — vänder han sig i slutavdelningen till sin älskade Anna och frågar med djup oro, om hans liv skall gå under i synd och fördärv:

Skall jag rodnande vid Edra namn
 Afskydd af mig sjelf, med rättvis smärta
 Släpa, krossad, mot din stängda famn
 Blott ett villadt och föraktadt hjerta.

Och i den våren 1804 diktade *Till en aflägsen älskarinna* uttrycker han förtvivlan, smärta och oro. Han frågar sig, om hon icke har glömt honom, om hon i nattens tystnad offrar honom en saknadens suck:

Häfves din barm
 Trogen som förr, och öm?
 Flödar än varm

Der mina lågors ström?
Gråter du mina tårar?
Drömmer du mina känslors dröm?

Man skulle vara böjd att tro, att skalden haft någon anledning till svartsjuka eller ovisshet, men de sista stroferna visa att så alls icke är fallet. Det är en ren stämningssdikt, som ger luft åt det sinnestillstånd, som för Tegnér var det naturliga. I slutstroferna återkomma de tvenne centrala motiven: den egna graven och den saliga tillvaron efter döden:

Suckande vind,
far till min Anna, far!
Kyss hennes kind,
hviska så: »lycklig var!»
»Kanske den kommande våren»
»ser af din älskling blott stoftet kvar.»

Hvad är det mer?
Der bortom grafvens rand
vårsol ju ler
öfver ett bättre land.
Välkommen efter mig, Anna!
Döden löser ej våra band.

I det ungdomliga erotiska drömmeriet blanda sig ju ofta på detta sätt världssmärta och dödslängtan. Men hos Tegnér är denna förening alldeles särskilt innerlig och konstant; man kan knappast undgå att finna något för hela hans väsen karakteristiskt däri, att hans känsloliv, när det strömmar fram med ohämmad frihet, har ett makabert inslag, att hans fantasi ständigt sysslar med graven och det hinsides. I själva verket går detta drag som en lönlig åder genom hela Tegnér's liv, hur mycket det än tidvis undanskymmes av de heroiska stämningarna, hur strängt det än förnekas och bekämpas av skalden själv. Med rytmiska mellanrum framträder hos honom denna trötta, elegiska transcendentalism; och hans erotik förlorar aldrig sitt inslag av tårögt svärmeri, av dödsfantasier och trånad bort till en salighet på andra sidan jordelivets gränser.

* * *

Det första tecknet på de anti-elegiska strömningarnas tillväxt hos Tegnér är sången *Till min hembygd*. I *Den vise* hade vis-

serligen heroismen, det okuvliga modet predikats, men förkunnelsen hade dock en mera teoretisk och dessutom en mödosamt tillkämpad karaktär; hur stor betydelse den fichteska vilje-idealismen än måste ha haft för övervinnandet av ungdomspessimismen, så kan man omöjligt säga att dikten speglar ett harmoniskt och spänstigt själstillstånd. Den näst sista strofen sammanfattar människans belägenhet i bilden av en främling, lämnad på en öde ö, omgiven av natt och dimmor; förhålligandet av pliktens hjältar har en starkt sentimental bakgrund.

Till min hembygd kommer däremot som en frisk pust in i de melankoliska töcknen. Den stammar från en period, då Tegnér var hågad att uppge sin akademiska karriär och sökte en adjunktur vid gymnasiet i Karlstad. I ett brev av 25 dec. 1803 till brukspatron Myhrman talar han om »nöjet att vistas i min hembygd, som jag mycket värderar», och till Choræus skriver han 15 jan. 1804: »I Lund kan jag emellertid ej trivas.» Dikten tillkom under den tid då befodringsmålet var svävande — när det äntligen avgjordes till Tegnérns förmån, på hösten 1804, hade han redan fått utsikt till en adjunktur i estetik vid universitetet, varför han icke antog platsen — och blev tryckt i Lunds Veckoblad 23 maj 1804.¹ Det är helt naturligt, att Tegnérns fantasi sysslats med hembygden och barndomsminnena; de ha stått för honom i förklarad skimmer, och han har längtat till Värmland från den skånska slätten. Men dessutom saknar dikten uppenbarligen icke en mera praktisk tendens. Den avser att styrka hans ansökan till gymnasieadjunkten i Karlstad — den tiden då poesien togs till hjälp vid alla slags ansökningar och petitioner var icke så avlägsen — och det var därför den genom brodern Elofs försorg publicerades även i Carlstads Tidningar den 9 juni i ett ögonblick, då det gällde att vinna domkapitelsmedlemmarnas sympatier.² Avsikten förrådes i dessa rader ur slutstrofen:

Förråder mig min Sång? — Din Son, o Hembygd, vinne
Dock i din hulda famn en hydda någon gång.

¹ Ett uttryck i dikten — då sommaren i Värmland säges vara »på en gång Jette vorden» — återfinnes i ett brev av 15 mars 1804, där det heter om Geijer, vars äreminne över Sten Sture jämförts med Lehnbergs: »Det är att på en dag växa till jätte.»

² Domkapitlets arkiv från denna tid äro förstörda genom brand. Biskop Bjurbäcks brev till Tegnér, som uppenbarligen är skrivet före avgörandet, är daterat den 30 juni.

Vad hembygdens miljö, levnadssättet, stämningen hos anhöriga och vänner, ja själva klimatet och naturintryckens art betytt för Tegnér's temperament, det kan icke bättre belysas än genom sången *Till min hembygd*. Det är stora fonder av friskhet, munterhet och levnadsglädje, som han äger genom födsel och uppfostran, och som han kan falla tillbaka på efter alla sentimentala svärmerier och allt sjukt grubbel. I sina självbiografiska anteckningar har Tegnér själv härlett det svenska nationallynnet ur naturintrycken: »En kall, men klar och frisk vinterdag, som spänner och stålsätter alla människans krafter, för att kämpa emot och besegra en hård natur, är den rätta naturbilden för nordiska lynnet. Hvar detta klara väder finnes, denna friska anda blåser, der känner nationen sitt eget inre lif.» Första gången man i Tegnér's diktning spårar något av denna anda är just i *Till min hembygd*. Vintern blir i hans fantasi en strålande kämpagestalt: »Jag såg, jag såg ju Hjelten.» Allt får en krigisk hållning:

På böljan, nyss i krig mot klippans brant,
Han lägger tungt sin sköld af Diamant.

Det gnistrande, det blanka, det spänstiga och det stridslystna ha här redan det intima sammanhang, som är så karakteristiskt för Tegnér's senare krigsposi. I ett par senare strofer besjunger han järnet, »tyranners burna skräck och åldrig frihets värn», han återkallar minnet av den tid, då göterna fällde de romerska örnarna och styckade Latien, och även om han icke glömmet plogbillarna och skärorna, så ropar han till slut de utmanande orden:

Och segrande som lia eller svärd
Nu meja skörden, nu en väpnad verld!

Det är första gången Tegnér apostroferar de krigiska forutidsminnena och närmar sig stridsposien. I en av stroferna minnes han barndomens lekar:

Hvad fröjd min barndom fann bland dina frusna fjällar!
Då än på skidors längd, som flög på drifvans bryn
Ifrån dess spets vår tropp nedstörte, som från skyn,
Ån for på skor af stål att rita böljans hållar:
Omkring oss Vintern, Våren på vår kind,
Med bröst af oskuld, och med fot af vind.

Detta rörliga ungdomsliv, besläktat med det Geijer i friska färger skildrat i sina *Minnen*, har givit sin snabba och hurtiga rytm åt hela dikten. Wrangel har med rätta framhävt, att det för *Till min hembygd* mest karakteristiska, det som skiljer den från Gyllenborgs och Oxenstiernas naturbeskrivande poesi, vartill den eljest i mycket ansluter sig, är att allting lever och är »satt i handling». Det djärva och spänstiga intryck, som dikten överallt skänker, beror på frånvaron av alla dröjande, kontemplativa, känslöfrossande moment. Sommaren skildras i rask verksamhet:

Hur ljuf din Sommar är! På en gång Jette vorden
 Han stiger blomsterkrönt ur isars vaggga opp:
 På en gång knopp och frukt han sållar i sitt lopp,
 Och rundar i ett drag hvart ax som kröner jorden.

Man möter på flera ställen redan den lyriska lakonism, som är så oefterhärmligt tagnérsk, och som i en rad hastigt skiftande scener ger en hel händelseutveckling.

Hur skön jag Månen såg i Vinternatten tåga!
 Hans strålar slumrade bland drifvorns bädd. — Med hast
 Kom Nordan. Klippan skalf, sjön soptes, stammen brast,
 Och norrsken fräste ner från himmelen i låga:
 Och skogens Rå med natten vaknad opp,
 Stod i ett yrmoln uppå fjällens topp.

I dessa konkreta, stämningsmättade, men beundransvärt koncisa bilder, som avlösa varandra med inbillningssynernas plötslighet, har man redan den poetiska tekniken från *Elden* och *Flyttfåglarna*.

Själva naturskådespelens art måste bidra att ge Tegnér's fantasi något av denna klara rörlighet. »Hvar tanke i ditt sköt blir, som din himmel, klar», heter det. Norrskenstågor, brusande forsar, klippor och skogar måste vädja till allt det storvulna och kraftfulla i skaldens väsen. Minnet av en bergs- och vildmarks-poesi, som förtjusat honom redan i hans tidiga ungdom, nämligen Ossians sånger, smälter samman med landskapet. Han tror sig finna en likhet mellan de skotska och de värmländska scenerierna, och apostroferar barden: »Så var den glömda bygd, som födde Ossians yra.» När han ser sin hembygd »gigantiskt dristig och poetiskt vild», så stammar den ödsliga och vilda stämningen delvis från litterär källa.

Så kan man säga, att allt det fasta, klara, spänstiga, som fanns i Tegnér's lynne, brutit fram till poetiskt uttryck i Hembygdssången; hans fantasi har aldrig förr rört sig med en sådan schwung och med så obunden frihet. Det verkar blott som ett geologiskt ursprungsmärke — angivande de kringliggande lagren i hans sjäsliv — när den sista strofen tecknar den vanliga bilden av sångarens grav; han önskar sig förvärva »dina [= hembygdens] ädla bröst till grafvård för sitt minne»,

Och låt din skugga, dina blommors doft
Ej sky den torfva der du lagt hans stoft.

Föreställningen har här förlorat det mesta av sin gråtmilda karaktär, den verkar nästan lugn och idyllisk.

Dedikationsdikten *Till Herr Christopher Myhrman* — tryckt framför en i juni ventilerad avhandling — ansluter sig på sätt och vis till sången *Till min hembygd*; den ger nämligen likaledes uttryck för Tegnér's längtan tillbaka till Värmland och för hans beredvillighet att uppgåva sin akademiska bana. Han skildrar det meningslösa i att ägna ett liv av mödor och vakor åt vetenskapen; det är blott de få utvalda — till dem räknar sig icke skalden — som vinna odödligheten. Och hur dyrt få de icke betala den! Om den ärelystne sanningsforskaren heter det:

Och att få, död, en ärestod,
Han sakne, lefvande, en hydda.

Tegnér ironiserar vidare sina ungdomliga drömmar om poetiska triumfer, och slutar med att prisa den nyttige medborgarens undångömda lycka. För honom, som längtar att få flytta tillbaka till Värmland och själv bilda familj, står tydligen det patriarkaliska livet på Råmen som sammanfattningen av allt eftersträvansvärt; säll är den, heter det, som

Den moderliga torfva vänder,
Uti hvars sand han fordom lekt;
Som ser, förr'n sommarns dag förflutit
Sin hydda byggd, sitt eget bord
Af barns och makas krets kringlutit:
Och räknar, när hans höst är spord,
Glad sina skördar och sin hjord
I skuggan der hans Fäder sutit.

Tegnér har vid denna tid haft en ytterst kritisk syn på studier och poesi; det framgår än klarare av det brev, varmed han överlämnade dedikationen. Han talar där ytterst ringaktande om det »stycke poem», som han »tillverkat», och om sina akademiska avhandlingar. Men så mycket anmärkningsvärdare är det, att både brevet och dikten anslå en så fast, lugnt osentimental, ja verkligt överlägsen ton; Tegnér uppträder gentemot Myhrman med en frihet och en säkerhet, som han förr icke ägt. Det är uppenbart, att Tegnér vid denna tid håller på att övervinna ungdomskrisen och förvärva en mans självkänsla. Vilket humör, vilken eldig stridslystnad, ja vilket spelande övermod han vid denna tid var i stånd att utveckla, det fick doktor Högberg erfaras, som parodierat Hembygdssången; Tegnér svarade på sommaren 1804 med sin kvicka och obarmhärtiga *Eskulap*, försedd med mottot: *Noli me tangere!* Och Geijer röntes på hösten samma år den unge docentens självsäkra och motspänstiga oavhängighet.

II.

DET ROMANTISKA GENOM-
BROTET.

Under vistelsen på Råmen sommaren och hösten 1804 synes Tegnér's förlovning med Anna Myhrman ha blivit offentlig, och i ett brev från Millesvik till brukspatronen av 28 sept. talar han öppet om sin hjärteangelägenhet; han förklarar sig skola underätta när han lyckas förvärva bibliotekariatet i Lund eller någon annan syssla och tillägger: »Jag är öfvertygad att Herr Brukspatrons godhet intresserar sig för utgången deraf: och jag gör det sjelf i synnerhet för att närmare nalkas en lycka kring hvilken, såsom kring sin medelpunkt, alla mina önskningsar vända sig.» Hans yttre villkor blevo också allt bättre, och hans lynne ljusnade. Den 14 okt. skriver han: »Min kropp är åter i sitt Skånska Element, men min ande vistas i ett helt annat. »Att gissa hvar står fritt för hvarjom och för enom.» — Jag har nu snart varit här en hel vicka och finner Lund mindre tråkigt än vanligt. Den större frihet jag äger sen jag blifvit löst ur pedagogeriet's bojar, och den uppmuntrande godhet hvarmed Akademiens Fäder nästan utan undantag bemöta mig, göra min tid så angenäm som den kan vara då man så nyss kommit från Råmen till Skåne.» Den 28 okt. lyder överskriften på hans brev till Myhrman för första gången: »Högtärade Herr Farbror!», och han fortsätter: »Jag nyttjar denna titel, kär för mitt hjerta både för dess egen skull och för det hopp hvarom den påminner.»

Lyckan log mot honom på mer än ett sätt: från universitetets sida gjorde man mycket för att bereda honom en ställning, hans blivande svärfader understödde honom ekonomiskt och jämnade hans väg; de förenade tjänsterna som adjunkt i estetik, vice bibliotekarie och fakultetsnotarie avkastade så mycket att han kunde tänka på giftermål. Den 22 augusti 1806 stod bröllopet på Råmen för Myhrmans båda döttrar; Tegnér uppvaktade sin svägerska med ett skämtsamt kväde av fulländad elegans och sprakande

kvickhet (*På Eva Myhrmans bröllopsdag*). Alla vittnesbörd samstämma däruti, att Tegnér vid denna tid genomgick en stor förändring; efter att förut ha varit närmast enstörig blev han sällskaplig, hans hela uppträdande blev friare och säkrare, och hans kvickhet flödade. I ett par smådikter från denna tid (*Jorden och årstiderna, Förlofvade och gifta*) möter man hans bekymmerslösa och rätt frivola skämtlynne; i straffsången över Svenska akademien *Till A—N* (Aspelin) finnes icke bara satir och kvickhet, utan också gott humör. De ge måhända någon föreställning om tonen på det s. k. Herberget, den akademiska klubb, vari Tegnér efter sitt giftermål var en av de ledande; deltagarna voro Heurlin, Agardh, Bolméer, Engeström m. fl. I sina självbiografiska anteckningar skriver Tegnér: »Ehuru flere ibland oss redan voro husfäder och män, var dock det hela ett gladt studentlif, man kastade boll med idéer och infall, som väl kunde förtjent att blifva allmänna bekanta.» Överhuvud kan det väl sägas, att under denna tid Tegnérs personliga genialitet kom till genombrott.

Det är naturligtvis obestriddigt, att de rent yttre förhållandena haft sin stora andel i denna lyckliga utveckling. Tegnérs ungdom hade varit ytterst strävsam, han hade levat under knappa och osäkra förhållanden, varit hänvisad till en informators beroende och obekväma ställning, och det hade länge tett sig som högst ovisst, huruvida han skulle kunna förvärva sin älskades hand. Solskenet har givetvis bringat hans anlag till mognad. Men därtill kommer säkert en organisk förändring i hela hans livskänsla, som hänger samman med en övervunnen psykologisk kris: depressionen viker, han andas ut. Och slutligen kan denna förändring betraktas ur synpunkten av hans intellektuella utveckling. Han gör bekantskap med nya idéer och åskådningar, råkar in i ett annat andligt klimat. Hela hans föreställningsvärld blir orienterad åt ett nytt håll.

Vittnesbördet härom är *Kulturen*, som hösten 1805 insändes som tävlingskrift till Svenska akademien där den blott fick hedersomnämmande. Till det yttre ansluter den sig till Tegnérs övriga reflexionsdikter, men i likhet med *Till min hembygd* närmar den sig en ny poetisk stil, såsom Santesson riktigt har framhävt. Det logiska sammanhanget är mindre betonat, kompositionen är lösare; det är en rad av tavlor och liknelser, som ha poetisk avrundning var för sig. Fantasien har sluppit fri och gläder sig åt att forma.

Hela dikten har, fastän det fransk-klassiska maneret icke helt övervunnits, en vida konkretare hållning än föregångarna. Detta sammanhänger ju med att dikten är av mera historiskt skildrande än abstrakt resonerande karaktär. Det starka metafysiska intresse, som satt sin prägel på Tegnér's hela ungdomsdiktning, träder från och med *Kulturen* i bakgrunden. Det smärtsamma och oroliga sökandet efter sanningens yttersta grund, grubblat över kunskapens gränser och motsatsen mellan nödvändighet och frihet, frågorna om Guds existens och evigheten, hela den kunskapsteoretiska och metafysiska problemställningen sjunker undan, och i stället sysslar Tegnér's tänkande hädanefter huvudsakligen med estetiska problem. De disharmoniska stämningarna ge rum för tillförsikt och glädje.

Kulturen förråder från början till slut, att detta omslag hos Tegnér ägt rum genom bekantskapen med Schiller. Hans historiska vyer äro, såsom Santesson visat, hämtade från Schillers smärre historiska avhandlingar, ehuru hans uppfattning av mänsklighetens naturtillstånd är vacklande; hans skildring av den hellenska naturpoesien är inspirerad av den strålande fresken i *Die Götter Griechenlands*. Vill man sammanfatta tanke- och stämningssinnehållet i *Kulturen*, så kan man säga, att Tegnér där bekänner sig till den schillerska kulturidealismen, med dess starka optimism. Det begrepp om upplysning, som var sjuttonhundratalsfilosofiens centrala idé, har hos Schiller, under anslutning till Herder, ersatts med det djupare begreppet humanitet. Mänsklighetens utveckling till allt högre humanitet är den röda tråden i Herders historiska studier och i Schillers hela författarskap; det är fråga icke blott om intellektuell odling, utan om moralisk förädling och estetisk harmoni. För Schiller är därför mänsklighetens historia icke ett rätlinigt framåtskridande från mörker till ljus; vetenskapens och konstens blomstring kan förenas med sedlig upplösning, andlig trældom och inre disharmoni; Rousseaus kulturkritik har satt djupa spår hos Schiller, ja, givit honom själva det problem, som han arbetar att lösa. Liksom Rousseau svärmar Schiller för ett naturtillstånd, då mänsklighetens alla krafter befunno sig i jämvikt, då ett övermått av reflexion ännu icke dödat eller uttorkat den naiva inbillningskraften, vilken uppfattar den omgivande verkligheten som levande och besjälad, då en komplicerad kultur icke berövat de friska människorna oavhängighet, frihetskärlek,

omedvetenhet och lycka. I *Über naive und sentimentalische Dichtung* uttrycker Schiller sin starkt teoretiska naturs hemlängtan tillbaka till den oreflekterade, naivt-sinnliga harmonien; det är framför allt i den grekiska poesien, som han finner denna ädla och lyckliga mänsklighet uttryckt. Den hellenska kulturen blir därför Schillers ideal, den blir vad det primitiva livet i naturens sköte eller de republikanska dygdernas æra i Rom varit för Rousseau. Men det elegiska förhålligandet av en försvunnen guldålder är blott den ena sidan av Schillers förkunnelse; den har också en positiv sida. Humanitetsbegreppet är som redan framhävt väsentligen ett estetiskt begrepp. Det rent och djupt mänskliga kan blott förverkligas under ett tillstånd av harmonisk frihet, då människan är upphöjd över sinnliga begär, då alla hennes själsförmågor hålla varandra i jämvikt. Detta tillstånd är för Schiller just det konstnärliga. I sina *Briefe über die ästhetische Erziehung des Menschengeschlechts* vill han visa, hur frälsningen undan alla tidens olyckor och utsvävningar ligger i en rikare och högre estetisk kultur, ty skönheten är kriteriet för vad som är sant och gott, och först en i sitt inre liv förädlad och humaniserad mänsklighet är i stånd att i statslivet, i den yttre verkligheten, realisera frihet och förnuft. Schillers utomordentligt höga uppskattning av diktarens uppgift följer som en konsekvens av denna syn. I den yttre tillvaron råder förvirring och disharmoni, fientliga krafter bekämpa varandra, mänsklighet och rättvisa trampas under fötterna av ensidiga begär. Men hos diktaren råder den harmoniska försoning mellan motsatser, den ädla jämvikt, den lyckliga frihet från nödvändighetens ok, som känneteckna skönhetslivet; och från denna fristad skola dessa makter gå segrande ut och efter hand erövra hela den mänskliga kulturen. I denna anda tillropar Schiller konstnärerna:

Der Menschheit Würde ist in eure Hand gegeben —
 Bewahret sie!
 Sie sinkt mit euch! Mit euch wird sie sich heben!
 Der Dichtung heilige Magie
 Dient einem weisen Weltenplane,
 Still lenke sie zum Ozeane
 Der grossen Harmonie.

Det är denna syn som ligger till grund för *Kulturen*. För första gången apostroferar Tegnér här Hellas, som förut icke nämnts

i hans diktning; Tegnér's hellenism, som spelar en så stor roll i hans liv, har alltså ursprungligen sin rot icke i omedelbara intryck av den grekiska litteraturen, utan i Schillers estetiska filosofi.

Hellas! ännu står din bild i Minnet
 Lik en Gudom i sitt tempel krönt;
 Och med vördnad ser det tjusta sinnet
 Fosterbygden för allt stort och skönt;
 Der en lyckligare himmel höjde
 Snillet, arfving till odödligt namn,
 Och den unga Konsten ännu dröjde,
 Fullväxt dotter, i Naturens famn.
 Ädlare gestalter, högre själar
 Märkte ut en bättre menskoätt.

Efter att ha tecknat den grekiska mytologien och den grekiska kulturen i helt schillerska färger, fastslår han, fortfarande i trogen anslutning till *Die Götter Griechenlands*, att denna mänsklighetens guldålder ännu står i blomstring hos diktaren:

Sköna dar, dem ingen sol mer tänder,
 Snillet's jubelfest, Naturens vår!
 Blott i skaldens dröm, i diktens länder
 Lefva ännu Edra gyllne spår.

Den herder-schillerska humanitetsreligionen tolkas i strofer av mäktigt patos:

Evigt lefver du i Mänskligheten
 Höga kraft, till vår förädling skänkt,
 Som lyft tanken mot oändligheten,
 Och vårt stamträd uti himlen hängt.

Och i en bild, som, enligt vad Santesson och Albert Nilsson visat, är byggd på direkta lån från Schiller, förkunnas en jublande tro på mänsklighetens framtid och en bergfast övertygelse om kulturens makt att »dämma det Ondas syndafloed»:

Lärd af Sekler skall en dag Kulturen
 (Sekler tala vishet i sin flykt)
 Föra menskan åter till naturen
 Från hvares sköt den henne fordom ryckt;
 Icke mer en blodig gäst i öcknar
 Men förädlad, lycklig, ren och god,
 Sådan som en dag bland Kaos' töcknar
 Hennes bild för Skaparns tanke stod.

Den humana kulturidealism, som Tegnér nu ansluter sig till, har för visso bevarat många drag av sjuttonhundratalets upplysningsfilosofi, av dess frihets- och förnuftsentusiasm, hos Herder och Schiller likaväl som hos deras svenske lärjunge. I Hellas förhär- ligar han icke blott den estetiska odlingen, utan också civismen, den väpnade frihetskärleken:

Statens söner, icke statens trälar
Stridde der för frihet och för rätt.
Fåfångt stego Österns millioner
Opp med svärd, att ge de ädla band.
Fåfångt! — jättestyrkan af dess throner
Bröts med nesa mot de fries strand.

Hans syn på medeltiden och på korstågen avviker, såsom Santesson framhåvt, icke från den som Voltaire utvecklat; och i slutstrofen vädjar han till de Vise och Gode, till de upplysta käm- parna mot fördomar och villor, på ett sätt som är i full över- ensstämmelse med sjuttonhundratalsideologiens traditioner:

Upp, I jordens Vise, upp I Gode!
Kämpen för ett mål som hoppet ser.
Ingen våldsman våra tegar blöde,
Ingen villa lede tanken mer.

Men trots detta är den nya kulturoptimismen full av en annan anda än den gamla. Skalden är klart medveten om att det förflutna århundradet gjort bankrutt, och i en strof tilltalar han det med ironisk överlägsenhet, minnande om den franska revolu- tionens kanoniserade heroer, Voltaire och Rousseau:

Tidehvarf, som skröt af ljusets välde,
Fridspredikare med vapengny!
Öfver stoften du i Pantheon ställde
O hur blodig sjönk din aftonsky.
Fåfångt stod en verld i brand för målet
Att se frihetens och dygdens tid,
Lik en Fenix, flyga opp ur bålet.
Blott förstöring vann hon än dervid.

Det är icke genom hävdandet av yttre principer, icke genom förkunnandet av teoretiska sanningar, som världen skall lycklig- göras. Problemet är nu ställt djupare. Mänskligheten skall förädlas genom inre reformer, den skall renas genom en ny,

högre andlig odling, som ännu icke arbetat sig fram till verklighet, men som i skalderna och tänkarna har sina präster. Och detta mäktiga strävande har icke blott en sedlig och estetisk, utan också en religiös prägel; i slutraderna till *Kulturen* heter det:

Vakne åter hvarje kraft som somnat,
Tystne evigt hvarje klagoljud;
Och mitt slägte rese sig fullkomnad
Utur gruset, och se opp till Gud!

Den bildningsidealism, som *Kulturen* sålunda förkunnar, förblev Tegnér trogen livet igenom; i sina största dikter har han strävat att i allt klarare form utveckla detta program.

Man skulle kunna lämpa på Tegnér själv under dessa år vad han i ett brev till A. C. Kullberg (14 nov. 1805) skrev om Geijers förlorade äreminne över Oxenstjerna: »Schillers stora ande sväfvat öfver hela stycket som fordom Roms örn öfver ett segerfält.» Det finnes överhuvud ingen författare, som Tegnér mottagit så bestämmande intryck av, det finnes ingen, från vilken han direkt lånat så mycket — såsom Albert Nilsson ingående belyst —, och det finnes ingen, som så helt smälter samman med Tegnér själv: mycket som synes ha den mest oefterhärmligt tegnérska prägel är ursprungligen hämtat från Schiller. Det fanns djuptgående likheter mellan dem: båda förena stark känsla och mäktigt patos med logiskt skarpsinne och fyndig kvickhet, båda hade en avgjord dragning mot det pompösa och praktfulla och bevarade därför livet igenom en förkärlek för den fransk-klassiska vältalighetsstilen; båda hade mottagit de filosofiskt avgörande intrycken från Kant och Fichte. Schiller var sålunda ypperligt ägnad att besegra den »prevention» mot tyska språket, som Tegnér i de självbiografiska anteckningarna säger sig länge ha bibehållit, och som han förklarar ur den omständigheten, att det i Rämens bibliotek icke fanns några tyska poeter, varför han nödgades lära sig språket ur de vanliga läroböckerna. Vad Tegnér vid denna tid tänkt om den tyska litteraturen är icke bekant. Ett brev till Geijer från hösten 1805, där han tydligen uttalat sig om förhållandet mellan äreminnet över Oxenstjerna och tysk anda, synes tyvärr icke vara bevarat; Geijer svarar honom den 19 november: »Hvad du säger om dess högtyska anda tycker jag ej om.» Att det icke gärna kan ha varit något klandrande, synes framgå av

Tegnér's berömmande omdöme i brevet till Kullberg; han uttalar där en farhåga, att det icke skall kunna belönas, »efter det alldeles icke är i fransyska, enda saliggörande smaken». Det är uppenbarligen den fördjupade bekantskapen med Schiller och tysk litteratur, som föranlett detta Tegnér's yttrande. När längre fram det tyska inflytandet blev det ojämförligt förhärskande inom svensk kultur, reagerade Tegnér oförtrutet däremot och tröttnade icke att framhäva skillnaden mellan det djupsinniga, men oklara grubblet, som han ansåg vara tyskt och som han återfann hos Geijer, Atterbom och Stagnelius, och den svenska kärleken till det genomskinliga och lätta. Men man får därvidlag icke glömma, att Tegnér's polemik alltid vänder sig mot tendenser, som han i sitt eget inre vill bekämpa. Anmärkningsvärt är, att han i den år 1817 publicerade epigramsamlingen *Språken* behandlar tyskan med mera sympati än något annat språk, om man frånser de klassiska och svenskan. Franskan vill han blott låta gälla som en jollrande sällskapsdam, och fördömer den franska versen som »dans af de döfve»; för engelskan röjer han en utpräglad antipati, medan han karakteriserar tyskan på följande sätt:

Frisk, starklemmad och grof, en jungfru fostrad i skogen,
Smidig därjämte och skön; endast är munnen för bred.

I varje fall är det obestriddigt, att Tegnér 1805 och de följande åren står under ett ytterst starkt tyskt inflytande, och att det är med dettas hjälp som hans personlighet och hans poesi kommer till genombrott. Det är den tyska idealismen, utvecklad ur Kant, som ger sin prägel åt hela hans tänkande, det är Schiller och tyska estetici, som förmedla alla hans litterära idéer, det är tyska filologer, som införa honom i de klassiska studierna, det är Schiller, som inspirerar hans diktning. *Klosterruinerna*, som tillkommit vid denna tid, är en bearbetning efter Matthisson, som han för övrigt även översatt, och *Träden*, vars första strofer även förskriva sig från dessa år, ansluter sig i stil och hållning till Hölty's och Matthisson's i antika rytmer formade naturlyrik. Det finnes så mycket mera skäl att stryka under detta, som Brandes i sin briljanta och ytliga Tegnérstudie förfäktat den uppfattning, som han senare sammanfattat i orden, att Tegnér var »upaavirkelig for nogensomhelst tysk Indflydelse», och urgerat det franska draget i hans bildning. Gentemot detta har Albert Nilsson i sin för-

träffliga avhandling *Tégners filosofiska och estetiska studier* med rätta hävdad, att Tegnér visserligen rönt påverkan av de fransktbildade svenska gustavianerna, men icke mottagit befruktande intryck av någon fransk författare.¹ Genom Albert Nilssons och Santesson's undersökningar har Tegnér's förhållande till tysk litteratur fått en långt klarare belysning än förr. Det visar sig, att Tegnér's utveckling ägde rum under delvis samma idékonstellation som Uppsalaromantikens. Visserligen har Schiller betytt långt mera för Tegnér än för fosforisterna, medan kretsen Tieck—Schlegel—Novalis synes ha lämnat honom ointresserad, men icke blott Herder och Fichte, utan även Schelling ha satt djupa spår i hans åskådning, och man kan med full rätt säga, att den avgörande vändningen i Tegnér's bana äger rum, då han genomtränges av de romantiska åskådningar, som behärskade den tyska litteraturen och filosofien.

Det är framförallt den romantiska naturbesjälningen, som Tegnér nu ansluter sig till. För upplysningsfilosofien rådde antingen en absolut motsats mellan ande och materia, eller också, om den närmade sig ett monistiskt betraktelsesätt, var det materialismen som den hyllade. För den kritiska idealismen, som rent kunskapsteoretiskt reducerat det yttre på det inre, måste begreppet om den döda materien vara starkt undergrävt. Redan hos Fichte, i hans *Bestimmung des Menschen*, har Tegnér funnit en inspirerad förkunnelse av naturens liv. Filosofen, ja överhuvud den som mäktat svinga sig ur den materiella jordbundenheten — jämför tankegången i *Den vise* — ser runt omkring sig ett levande, ett förklarar universum. »Die todte lastende Masse, die nur den Raum ausstopfte, ist verschwunden, und an ihrer Stelle fließt, und woget und rauseht der ewige Strom von Leben; von deinem Leben, Unendlicher: denn alles Leben ist dein Leben, und nur das religiöse Auge dringt ein in das Reich der wahren Schönheit.» Denna nya världsaspekt är alltså enligt Fichte på en gång religiös och estetisk, och i fortsättningen får också hans framställning sublim poetisk flykt. »Ich bin dir verwandt, und was ich rund um mich herum erblicke, ist Mir verwandt; es ist alles belebt und beseelt, und blickt aus hellen Geister-Augen mich an, und redet mit Geister-Tönen an mein Herz.» Han ser, hur samma livets ström flyter genom honom själv och »hela den omätliga naturen».

¹ Dock torde under ungdomsåren ett inflytande från Voltaire vara påvisbart.

»Hier strömt es, als sich selbst schaffende und bildende Materie durch meine Adern und Muskeln hindurch, und setzt ausser mir seine Fülle ab im Baume, in der Pflanze, im Grase. Ein zusammenhängender Strom, Tropfe an Tropfe, fließt das bildende Leben in allen Gestalten, und allenthalben, wohin ihm mein Auge zu folgen vermag; und blickt mich an — aus jedem Punkte des Universum anders, — als dieselbe Kraft, durch die es in geheimem Dunkel meinen eignen Körper bildet. Dort woget es frei, und hüpfet, und tanzet als sich selbst bildende Bewegung im Thiere.» Men sin högsta form får denna ström av liv, när den hos människorna förvandlas till andlig kraft, till intelligens, till sympati och kärlek: »Aber rein und heilig, und deinem eignen Wesen so nahe, als im Auge des Sterblichen etwas ihm seyn kann, fließet dieses dein Leben hin als Band, das Geister mit Geistern in Eins verschlingt, als Luft und Aether der einen Vernunftwelt; undenkbar und unbegreiflich, und doch offenbar da liegend vor dem geistigen Auge. In diesem Lichtstrome fortgeleitet schwebt der Gedanke, unaufgehalten und derselbe bleibend von Seele zu Seele, und kommt reiner und verklärt zurück aus der verwandten Brust.»

»Detta eviga lif, denna eviga rörelse i alla den sinnliga och andliga naturens ådror ser mitt öga tvärs genom det, som förefaller andra död massa», slutar Fichte, och han avvisar med förakt den tanken, att det skulle kunna finnas en död för anden. All död i naturen är födelse, är rening och luttring; den är blott »das Ringen des Lebens mit sich selbst, um sich stets verklärter und ihm selbst ähnlicher darzustellen». Vilket djupt intryck denna Fichtes med hänförande kraft och säkerhet föredragna åskådning gjort på Tegnér visar hans diktning. Men besläktade tankegångar, liknande stämningar strömmade mot honom från alla håll inom den tyska litteraturen. Hos Herder mötte han en slags poetisk panteism, byggd på Spinoza men iklädd en halvt mytisk dräkt, hämtad från Zoroasters elddyrkan, och härifrån fick han säkerligen, såsom Nilsson framhåvt, det direkta uppslaget till *Elden*. Hos Schiller fann han svärmiska uttryck för en längtan att sluta hela naturen till sitt bröst som ett älskat väsen (Philosophische Briefe). Hos Schelling, med vars system han ett par år senare visar sig förtrogen, hade den fichteska naturfilosofien fått en vida bredare och yppigare utbildning. Ur Allgemeine Litteraturzeitung,

där den kantianska idéutvecklingen troget speglar sig, har han år 1806 refererat en undersökning, som fastställer naturbesjälningens centrala betydelse för poesien: medan förståndet fattar de yttre föremålen som döda ting, tolka mytologien och dikten naturen i analogi med vårt eget väsen.

De första dikter, där denna strömning hos Tegnér kommer till uttryck, äro *Elden* och *Lifvet*. Handskrifterna till dem båda visa stor begynnelsebokstav i versraderna, och denna vana bortlade Tegnér, såsom Mjöberg påpekat, från och med år 1806. *Elden* skickades den 14 nov. 1805 till A. C. Kullberg för införande i Stockholms-Posten. I *Lifvet* finnes ett ställe (»Lifvet, bäfvande, från nejd till nejd — Flyktar undan, som en jagad dufva»), vilket är nästan identiskt med en strof i en 24 dec. 1805 tryckt gravsång *Till en far* (»Likså lifvet. Evigt fäste — Det i skapelsen sig qvar, — Der från näste det till näste — Likt en jagad dufva far»). Av inre skäl är det sannolikt, att *Lifvet* är den tidigare av de båda dikterna.

Den återger nämligen i de inledande stroferna själva vacklandet mellan de båda ståndpunkterna. Skalden vill kasta sig i naturens famn, men frågar sig tvekande, om han där skall finna ett levande hjärta:

Jag vill trycka dig till kärligt sköte,
O Natur, förty jag älskar dig.
Men jag ryser — räcker du åt mig
Blott en kall och liflös famn till möte?
Står jag ensam i en vidsträckt graf
Der min suck blott Ekos ansvar väcker?
Och den varma hand som jag dig räcker,
Vet du, syster, vet du den ej af?

Men denna tvekan varar icke länge. Det är inga förnufts-skäl, som övertyga skalden, han följer sin generösa känsla, den varma och lyftande stämning, som genombävar honom och den han lik-som icke nämns att tvivla på. Nu ser han överallt fränder och vänner, och stjärnorna blicka ner på honom som ögon; det är Fichtes: »alles ist belebt und beseelt, und blickt aus hellen Geister-Augen mich an». *Stjernerången* ligger *in nuce* i raderna:

Och I Stjerner, lysande vår stig,
Sedan dagen tryckt ihop sitt öga,
Då I blicken ner ifrån det höga
Låt mig tänka, att I sen på mig!

Grodden till *Sång till solen* återfinner man i dessa rader:

Du Vålgörare som evigt blänker
Från din himmel, och från pol till pol
Skänker lif åt allting, milda sol,
Skulle du ej äga hvad du skänker?

Och skalden sammanfattar sin tacksamhet mot det levande Alltet i denna hänförande sköna strof, lika sublim och innerlig som någon hymn av Sankt Franciscus:

Gif mig tacksamhetens lufva börda,
Hela, gränslösa Natur, mot dig.
Gräs, som vaggar, fläkt som kysser mig
Hvarför skall jag ej Er ömhet vörda?
Och du Eld, som mig din värma ger,
Och du Våg som i min bägar blandas,
Och du Luft uti hvars famn jag andas
Ja, som Syskon vill jag älska Er.

Lifvet, som till plan och anläggning är en lärodikt i den akademiska smaken, — Tegnér har också mot slutet av sitt liv, då han planerade en upplaga av sina skrifter, försett handskriften med rubriken »Didaktik» — mynnar alltså ut i en centrallyrisk bekännelse, där den starka stämningen givit versen en mjukhet, en enkel och osmyckad direktitet, som Tegnér's poesi aldrig förr ägt. Det är emellertid uppenbart, att Tegnér icke var fullt medveten om räckvidden i det steg han tagit. Huruvida *Lifvet* överhuvud blev fullbordad, är obekant; den bevarade handskriften är fragment, och efter den ovan citerade strofen har på ett förlorat blad en ny strof börjat med ordet *Väl*, såsom kustoden anger. I varje fall har han icke under sin livstid offentliggjort dikten.

Förhållandet är delvis analogt med *Elden*. När Tegnér skickade den till A. C. Kullberg, beledsagade han den med högst ironiska anmärkningar och förklarade, att det alls ingenting gjorde om den icke bleve antagen: »Dåliga verser att läsa ha vi nog ändå.» Det är visserligen ungefär Tegnér's vanliga ton om sina egna skapelser; men man förvånar sig dock över att han alls icke synes vara medveten om det nya i dikten. Nyheten tycks i varje fall ha uppfattats på Stockholms-Postens redaktion, där *Elden* refuserades. Tegnér lät den därpå förbliva otryckt till 1812.

Elden hade emellertid som bekant icke alldeles samma lydelse 1805 som 1812. Den bar undertiteln »Ode», men den hade vida starkare drag av beskrivande lärodikt än den senare versionen. I ett par struknastrofer skildrade Tegnér med en ansats till encyklopedisk fullständighet eldens olika uppenbarelseformer, redbart framhållande det nyttiga elementets obestriddiga förtjänster; genren erinrar betänkligt om de akademiska prisdikter, där handeln eller jordbruket, ett föremål eller begrepp vilket som helst, blev ingående skildrat och dess välsignelserika verkningar förhålligade.

Skuggan jagar du från glädjens quällar,
Och en Husgud, ibland Nordens fjällar
Fläktar Söderns milda luft ännu.
Tyst du vakar i den Vises lampa,
Och när dårar hans förtjenster trampa
Vet dem Gud — och du.

Gå och mogna skatterna i grufvan,
Koka sorgens läkedom i drufvan,
Nattens lyktor tänd till seglarns gagn.
Jäs i jorden, att dess grunder vackla.
Flyg i molnen opp och brinn som fackla
Uppå dundrets vagu.

I den sista strofen fattades också den anspelning på den platoniska preexistensläran, som inlöt i 1812 års version (»de blåa landen — der han kanske bott för länge sen»). I vissa detaljer är stämningvärdet mindre utpräglat romantiskt. Det hette t. ex. icke: »Tiden ler åt Zendas höga lära»; ett så markerat ställningstagande finner man icke 1805, utan det mera neutrala: »Multna häfder gömma Zendas lära.» Det kan icke heller nekas, att de rader, som betona snilletts karaktär av elementärt verkande naturmakt (»Säg oss, säg oss är du ej den samma — känd som snilletts eller solens flamma — uti skaldens dikt, i vårens prakt?»), te sig mindre dämoniska i formuleringen från 1805:

Säg oss, säg oss är du ej densamma
Känd som himlens eller snilletts flamma,
I en sol som i en Leopold?

Men avvikelserna äro dock knappast väsentliga, och Tegnér's intentioner synas ha varit de samma 1805 som 1812, om han också det senare året förmått ge dem klarare uttryck. Obestriddigt är, att

redan 1805 den färgskimrande, fantasifulla, av en mystiskt djup naturkänsla burna myten utvecklar sig ur reflexionsdiktens sprängda hölje, liksom en fjäril ur sin puppa. Franzéns *Menniskans anlete* med sin blossande inbillningsskrud, sin geniala sinnlighet i uttrycket och även med sitt utvecklingshistoriska idéinnehåll har därvid uppenbarligen varit av förebildlig betydelse; Tegnér kallade i sina estetiska föreläsningar 1808 Franzéns dikt »den bästa Ode vi ha på svenska».¹ Men Tegnér's dikt stannade icke såsom Franzéns inom den idylliska sfären. Det finnes en senare struken strof, som med sin litet vekliga behagfullhet ännu ligger helt inom gränserna för Franzéns poesi:

Ljuset log sin egen glans att röja.
Sjufaldt färgad viftade dess slöja
Kring den nyfödda naturens sköt.
Molnen drog det till gardin ur vågen,
Och till skärp kring fästet himlabågen
Ibland skyar knöt.

Men i de första stroferna slår det mot en som en isig fläkt ur det öde, förvirrade kaos; det är redan något av den Tegnér, som med grandioست patos, i djärva, enkla drag, skildrar världsalltets katastrofer, Kosmos' sammanstörtande i *Sång till solen*. Samma lakoniska kraft har fantasien i skapelsestrofen:

Nu kom Elden. Dvalan vek tillbaka.
Lifvets lampa tändes för att vaka
I den natt der fordom Döden frös.
Tingen lossnade med skild förmåga.
Himlen lyfte sig till hvalf. I låga
Slet sig solen lös.

¹ Tegnér's kärlek till *Menniskans anlete* var gammal. Redan på gossen hade denna dikt gjort det starkaste intryck. Böttiger berättar i sin levnadsteckning en anekdot, enligt vilken Tegnér under sin vistelse hos Branting haft i uppdrag att vakta en grind, men så gått upp i läsningen av en bok, att han låtit kreaturen passera. Denna historia har Böttiger fått från ett brev, som Tegnér den 18 april 1839 skrev till Franzén med anledning av den planerade biografien i Stephens' översättning av *Frithiofs saga*. Emellertid har Böttiger godtyckligt ändrat uppgiften om gossens läsning. Tegnér skriver: »Några anekdoter från min barndom som förtjäna att anföras kan jag dock icke påminna mig. Att jag läste hvar jag kom är sant, men deri var intet märkvärdigt. Endast påminner jag mig att en gång då jag åtagit mig att vakta en grind, (det var under bergningstiden) jag för ett Poëm (jag tror det var *Menniskans anlete*) hvaraf jag just då fått en afskrift, i ifren så förglömd grunden att Boskapen obehindradt passerade och gjorde någon skada. I öfrigt var jag i allmänhet icke distrahit, utan passade i allmänhet på mina åliggande.»

Den konst att skildra hastigt växlande naturscenerier, som Tegnér redan givit prov på i *Till min hembygd*, har här fått uppgifter i stor stil: man ser den organiska världen skjuta upp för sina ögon i ett trollslag, liksom den värmländska sommarn på en dag växte till jätte. Överhuvud går det genom hela dikten som ett pulsslåg av sjudande kraft: snillet är till sitt väsen eld och låga, ett förtärande element (»verldar äter du, och hungrar än»), som först får ro, när det stigit upp till empyrén. Även hjälten, den stora handlingsmänniskan, har den våldsamma och brinnande naturkraften inom sig:

När Vesuvens barm, när hjeltens ryter,
Är det icke samma kraft som bryter
Ut med samma våld?

Elden är för Tegnér också en sinnebild på inspirationen, skaparuset, hos både det handlande och det diktande snillet. Det kommer klart fram i en version, som likaledes är från 1805, där tänkaren skildras vid sin lampa:

Vaksam du i Tänkarns lampa sitter
Och den dolda sannings gnista spritter
Opp och söker din.

Det är inspirationens gnista, om vilken Tegnér i Epilogen 1820 förkunnade: »Allt snillrikt träffar som en blix: det är — ett ögonblickets barn.» Och *Elden* i sin helhet är diktad utifrån samma syn som *Sången*, där det heter om skalden: »Hans flamma — är hon ej gode gudars lån?» och där det säges om dikten: »Hans tempel står i ljus och lågor.»

Elden uttrycker samma lyckliga och förtroendefulla samhörighetskänsla mellan själen och naturen som *Lifvet*, och dödens överklighet, andens oförstörbarhet är för Tegnér lika säker som för Fichte. Döden gör själen »mera skön och ren», liksom det i *Bestimmung des Menschen* hette: »verklärter und ihm selbst ähnlicher».

Till samma krets som *Elden* och *Lifvet* höra ett par andra dikter, vilka i likhet med den senare ha en närmast fragmentarisk karaktär. Tegnér har långt senare, då han under sin sjukdomstid genomgick och ordnade sina papper, givit dem titlarna *Torväktaren* och *Konstnären*; han synes för övrigt ha numrerat dem i följd (288 och 289). Versraderna ha liten begynnelsebokstav, och de ha alltså tillkommit tidigast 1806; handstilen synes närmast

peka på de första åren av denna period. Härmed överensstämma inre kriterier: båda uttrycka sinnesstämningar, som äro nära besläktade med de i *Lifvet* och *Elden* tolkade, och liksom dessa i en versform, som ännu icke frigjort sig från Tegnér's akademiska ungdomsmaner. *Konstnären* är avfattad på alexandrinerna, och *Tornväktaren* på något styva daktyler, som avgjort peka på ett tidigt stadium. Den senare är sannolikt den äldre; *Konstnären* har av Elof Tegnér daterats till före 1807, en bestämning, som torde vara riktig.¹

Tornväktaren lyder:

Ej allvarsam tanke i hjertat slår rötter
 när dagen står öfver oss. Stojande fröjd
 då solar sig gladt på hvar leende höjd,
 och dansar kring fälten med vingade fötter.
 Men sen det blir tyst och den heliga natt
 har kastat sitt stjerntäcke ut öfver verlden
 då bortdunstar yrslan, då insomnar flården
 och hjertat ser ner i sin bortgömda skatt.
 Och ögat förtjust mellan blommorna vankar
 som skina där högt på den himmelska äng,
 och renare känslor och djupare tankar
 kringsväfva på mäktiga vingar din sång.

Den enkelt gripande lilla dikten har sin betydelse därigenom, att den klart skildrar den poetiska andakten och karakteriserar denna i dess motsats till vardagens världsliga och förströdda stämningar. Hos Tegnér kan man alltför ungdomen iakttaga en sällsam kontrast mellan den ironiska nonchalansen, som tar allting *en bagatelle*, och det djupt allvarsamma patos, som kommer fram i hans diktning. Här möter oss samma motsättning mellan det yra och muntra skämtlynnnet — man frestas att tänka på Herbergs-livet med dess »stojande fröjd» och dess lekande infall — och inspirationens ensamma och högtidliga stund. Det är den poetiska förklaringen, besöket i inbillningens himmelsrymder, som Tegnér besjunger; men han är också genomträngd av den känslan, att hans sannare och högre jag kommer till genombrott i dessa ögonblick. Han bekänner sig till den invigda högtidsstunden, icke till den profana yttre verkligheten; man kan här tala om poetisk fromhet.

¹ Mjöberg anser på grund av ordet *Valhalls* förekomst att *Konstnären* icke är så tidig som Elof Tegnér antagit. Häremot kan invändas, att den nordiska mytologien brukas alldeles analogt i *Klosterruinerna* (senast 1805), vars tankegång, såsom här skall visas, är besläktad med den i *Konstnären*.

Har man redan här i en innerlig, men något outvecklad form själva den romantiska grundupplevelse, från vilken hela Tegnér's dikt och livssyn spirar upp, så möter oss i *Konstnären* samma stämning fullt medveten och tolkad med strålande kraft, med självkänsla, ja med lidelse. Tegnér tar sin utgångspunkt från ett ställe i Schillers brev *Über die ästhetische Erziehung des Menschengeschlechts*, vilket han — såsom Sylwan och Nilsson anmärkt — direkt översätter på vers, och hela dikten är på sätt och vis endast en omskrivning av schillerska tankar. Men det vore alldeles oriktigt att icke erkänna dem som Tegnér's personliga egendom: han har tillägnat sig dem så djupt som överhuvud är möjligt, han har känt dem och levat dem så starkt, att de vibrera av hans ande.

Du föddes *Tidens* barn. Till lif och känsla väcks
 Du vid dess modersbröst. Fly, fly, det är förgiftadt!
 Sök dig ett annat hem, af högre Andar stiftadt,
 i Diktens rena luft, i Minnets dalar väx!
 Der lef, der bilda dig! Vänd se'n, som man, tillbaka
 en bjudande gestalt, en okänd, fjerran från;
 men ej att för dess pris, dess lumpna nöjen, vaka,
 men hämnande och sträng, lik Clytemnestras Son.
 Sänk ej ditt öra ner till pöbelns sorl i dalen:
 från himlen stammar du, ej från den låga jord;
 och döf för hopens skrik i Söder eller Nord
 ställ obekymrad opp de höga Idealen
 allt som dig Guden lärt, i marmor eller ord!
 Till modets fala dom, till ögonblickets, vädje
 den som utaf dess lof sitt enda värde vann.
 Du, Evighetens prest! du verdens medborgsman,
 förkunna Seklers sorg, förkunna Seklers glädje!
 Ack! när i skaldens bröst den helga stunden slår,
 när bättre verdars glans nerblixtrar från det höga
 och Valhall och Olymp och Evigheten står
 med sina formers prakt inför hans tjusta öga,
 när öfver Diktens son, dess aningar och hopp,
 Oändligheten spännt det svala tättet opp,
 der ingen tid mer täljs, der ingen sol mer brinner,
 och jorden som en dunst i himlarna försvinner; —
 ve dig, olycklige! Hvem lärde dig att då
 betänka verdens dom, betänka Tidens läxa?
 Går ej ditt gudaverk fram af sig sjelf ändå,
 som utur jordens barm de rika källor gå,
 som under Vårens Sol de lätta blommor växa?

Den poetiska fromheten i *Tornväktaren* har här stegrats till poetisk extas. I dessa alexandriner tolkar Tegnér redan den guda- ingivne skaldens förakt för den låga jordiska verkligheten, liksom senare i *Skaldens morgonpsalm*; han känner sig vara »Evighetens prest» med samma jubel som då han i *Prestvigningen* »bjuder tidens gykel» oeh »jordens band» farväl oeh ropar sitt manande:

Upp, evighetens prester,
upp, himlens medborgmän!

Otaliga gånger senare har Tegnér i prosa oeh på vers besjungit själeus himmelsfärd i inspirationens stund, men han har knappast skönare oeh friskare återgivit den överväldigande oeh dock svala lyckan, den glädjerusiga oeh doek genomskinligt klara högstämningen än han gör det i de härliga rader, som begynna: »Ack! när i skaldens bröst den helga stunden slår.»

Denna erfarenhet var något nytt i Tegnér's liv. Icke som om hela hans föregående diktning skulle varit blottad på poetisk inspiration; man kan förvisso även där uppvisa spåren av den ökade livlighet i intelligensens verksamhet, av det plötsliga tillskott i fantasistyrka, som kallas ingivelse. Men hans diktning hade doek, i överensstämmelse med samtidens estetiska åskådning, varit en reflexionspoesi, kontrollerad av förståndet, rörande sig med resonemang oeh syftande mot slutledningar. Den såg för det mesta tillvaron i den nyktra oeh färglösa dager, som den äger under vardagens normala timmar. Först nu finner han mod oeh beslutsamhet nog att anförtro sig åt den bärande, lyftande stämningen, att med ett ryck göra sig loss från förståndets vanemässiga synpunkter, att släppa sin skapande oeh livgivande fantasi fri, att *tro på de syner, som blixtra fram i hans inre, att tillerkänna dem en sanning, en realitet, av högre slag än den gråa yttre verkligheten.*

Det är exemplet från Schillers trosvissa, med oemotståndlig kraft uppåtsträvande personlighet, som eggat oeh frigjort Tegnér's eget innersta väsen. Annorlunda får ett sådant inflytande icke fattas; likheterna mellan Schiller oeh Tegnér voro konstitutionella, oeh Tegnér kunde väl på Schiller ha lämpat ett eitat som han i annat sammanhang har brukat: »Ich spüre was in mir von seinem Geist.» Schillers utomordentligt höga uppskattning av dikten oeh diktaren har hjälpt Tegnér att tillitsfullt anförtro sig åt den kraft

han kände i sitt bröst; *Konstnären* uttrycker från början till slut poetens självkänsla.

Hela denna åskådning har hos Tegnér likaväl som hos Schiller en utpräglad romantisk karaktär; den tyska romantiken, även om den på andra punkter befann sig i opposition mot Schiller, anammar och utvecklar ju hans uppfattning av poesien som den högsta verkligheten. Det står för Tegnér utan vidare klart, att den förklarade världsbild, som den poetiska inspirationen skänker honom, är sann. Han har intet annat kriterium därpå än upplevelsens intensitet; men han tvivlar icke. Tegnér har en lika utpräglad kärlek till det sublima, det praktfulla, det högtidliga, som Schiller, och en lika genial begåvning därför. När han har att välja mellan förståndets mistrogna, färgfattiga, styckevisa och sammanhangslösa världsbild och den poetiska, mytskapande fantasiens sköna och strålande helhetsbild, så väljer han den senare, och följer därvid en av de djupaste instinkterna i sin natur. Att världen i sin innersta grund skulle vara blottad på liv och skönhet, det är en förnedrande tanke, mot vilken hela hans väsen reser sig.

Den teoretiska bakgrunden för denna upplevelse är den kritiska filosofien, som enligt Tegnérs eget vittnesbörd fört honom fram till en allmän skepticism. När alla dogmatiska system rasat samman, när reflexionens försök att tränga fram till kunskap om verklighetens sanna väsen endast lett till motsägelsefull förvirring, då får den omedelbart upplevda poetiska inspirationen så mycket större betydelse; om förståndet också icke kan stödja den, kan det å andra sidan icke resa några negativa instanser. Där filosofien har gjort bankrutt, tar poesien hand om problemens lösning; det är den ståndpunkt, som Tegnér senare uttalar, och den svarar på det nogaste mot hans egen utvecklingsgång. I *Elden* heter det:

Fåfångt forskarn vill ditt väsen fråga.
Han förklarar ej din gudalåga,
Men han värms af den.

Orden uttrycka Tegnérs syn på den poetiska inspiration, som elden symboliserar. Han ser poesien som ett naturförlopp, till sitt innersta väsen oförklarligt. I *Elden* jämförde han himlens och snilletts flamma, i *Konstnären* frågar han, om konstverket icke växer fram med nödvändighet, som källorna springa ur jorden eller »som under Vårens Sol de lätta blommor växa». Det

är en parallell till en rad i den omarbetade *Elden*, där samma låga säges bryta fram »uti skaldens dikt, i vårens prakt». Det omedvetna, det elementära och dämoniska i poesien — i Schillers av Tegnér begagnade nionde brev heter det att skönheten har sin källa hos skaldens dämoniska natur — blir ett verklighets- och sanningskriterium. Åt inbillningssynen, åt fantasiens fria skapelser kan tillerkännas en högre betydelse än åt den under mödosam överläggning tillkomna reflexionsdiktningen.

Men dessa inspirerade syner identifieras av Schiller dessutom med den platoniska filosofiens idéer. Skalden återger icke den råa materiens värld, utan de rena formerna, idealen. Platon hade lärt, att den klaraste avglansen av idéerna är det sköna, och han hade skildrat den hänförelse, varmed själen lyfter sig upp till att skåda de eviga, strålande idéerna. Schiller återfann i Platons uppstigande till idévärlden den poetiska inspirationen och fick därigenom en bekräftelse på den sats, han redan förut i *Die Künstler* uppställt, att skönheten är en förklädnad för sanningen. Denna nya platonism, av Schiller klarast föredragen i den stora dikten *Das Ideal und das Leben*, har Tegnér redan i *Konstnären* tillägnat sig. När skalden svingar sig upp över verkligheten, är det »de höga Idealen», det är »formernas prakt», som stå för hans blick. Gentemot de tillfälliga, förvirrade tidsföreteelserna ställas sålunda evighetens rena urbilder, som det är skalden givet att uppfatta. För Schiller förmäler sig platonismen med klassicismen: i den grekiska mytologien, i den grekiska poesien och konsten hade tingens rena urbilder fått klar, för alla tider giltig form; han tänkte på den punkten icke annorlunda än Goethe, och i *Das Ideal und das Leben* är idévärlden faktiskt gestaltad som den grekiska Olympen. »Jordelifvets svåra dröm» sjunker bakom den nye Herkules:

Des Olympus Harmonien empfangen
Den Verklärten in Kronions Saal.
Und die Göttin mit den Rosenwangen
Reicht ihm lächelnd den Pokal.

Hos Tegnér är Schillers hellenism något mildrad. När Schiller säger om konstnären, att han, obesmittad av tidens fördärv, må mogna till man »unter fernem griechischen Himmel», så omskriver Tegnér det till ett mera allmänt: »i Diktens rena luft, i

Minnets dalar väx». Oeh Evigheten identifierar han med både Valhall och Olymp; det är ett av de tidigaste utslagen av den mytologiska synkretism, som är så betecknande för Tegnér. I *Elden* hade han genom Herders förmedling hämtat själva uppslaget ur orientalisk mytologi; i *Klosterruinerna* hade han helt fredligt sammanställt alla religionsformer som tidsfärgade uttryk för dygdens dyrkan.

Tegnér har, när han diktade *Konstnären*, ieke varit okänslig för att den poetiska riktning, som han nu inslagit, var utsatt för den förnumstigt kloka tidens kritik oeh åtlöje. Han saknade ieke helt erfarenhet: *Elden* hade blivit refuserad, oeh han lät den sedan ligga opublicerad. I *Konstnären* avvisar han med förakt tanken på att låta sig bestämma av »verldens dom», av »modets fala dom». I den omarbetade versionen av *Elden* finnes en rad: »Tiden ler åt Zendas höga lära», som pekar åt samma håll. I *Skaldens morgonpsalm* är han likaledes säker om att de himmelska scenerna ieke skola bli förstådda:

Gif mig kraft och mod
att förakta rätt
dårars öfvermod
tidens kloka ått,
som beler hvad skaldens pensel målar,
fåfångt doppad uti dina strålar.

Det förefaller sannolikt, att de hänsyn, som han här vill säga sig fri ifrån, övat en återhållande inverkan på Tegnér's utveckling. Han har måhända, för att ieke försvaga sin ställning som universitetslärare oeh familjeförsörjare, ieke gärna velat intaga den utsatta ställningen som nyhetsmakare inom vitterheten. Men å andra sidan har det rent i sig självt varit något osäkert och trevande över hans diktning. Av de här behandlade dikterna är endast *Elden* med säkerhet förd till avslutning. *Tornväktaren* oeh *Konstnären* ha förblivit fragmentartade skisser, oeh få just därigenom en intim omedelbarhet, som verkar starkt. Sannolikt höra till ungefär samma period ännu ett par fragment: *Mennisko-Anden*, där den platoniska preexistensläran skymtar, men som avbrytes efter tre strofer, oeh *Träden* i sin äldsta form, omfattande endast de sex första stroferna. Den naturbesjälning, som där förkunnas, ansluter sig mycket nära till *Lifvet*; Dodonas ekar omtalas även

i den senast år 1805 gjorda bearbetningen efter Matthisson, och stilen erinrar, som redan är påpekat, avgjort om Matthisson och Hölty. Tegnér's naturkänsla har knappast fått renare form än i denna kärleksförklaring till de stilla dryaderna.

I stilla väsen, slutna inom Er själf
I Jordens döttrar, hvilka med barndomslust
Dien er moders barm, och lyften
lummiga hjessor mot himlens stjernor.

I de dikter, vari Tegnér samtidigt framträder inför offentligheten, står han genomgående på en mera konservativ ståndpunkt. Men man återfinner dock även i dem de idéer och tendenser, som här analyserats. I dikten *Till min älskade Anna* (12 sept. 1805) tar naturen del i hans längtan och kärlek liksom i *Lifvet*. Vindens suckar blanda sig med hans egna, och blommorna tråna som han själv:

Mot jorden hänga de sin dufna krona ner
Ty längtan, längtan blott dem liksom mig förtärde.

I gravsången *Kornetten E. Rosenblad* sörjer hela landskapet den bortgångne ynglingen:

Se, i vester bleknar sorgligt Månen,
Stjernan ser på dina tysta qual.
Vinden suckar: Han är borta, sonen!
Han är borta, svara berg och dal.

I Tegnér's gravpoem från denna tid börjar en ny ton att ljuda. Sången *Vid E. Gjörloffs begrafning* (15 mars 1805) ansluter sig ännu närmast till den kantianska, pessimistiskt färgade heroismen i *Den vise*. Skalden skildrar den avlidnes sjukdom och lidande och fortsätter:

Sådan såg jag dig, — men såg jämväl
Denna blick mot högre rymder buren.
Såg din lyftade, din fria själ
Segrande på plågan och naturen.

Såg hur lugn du under qualet log,
Såg hur stark du dig från stoftet ryckte:
Tåligt höjd inunder Gud, som slog,
Större än ditt öde, som förtryckte.

I sången *Vid M. Kahls begrafning* (20 dec. 1805) får den religiösa förtröstningen en vida ljusare och lättare karaktär. Ramlad är »hyddan, som för tiden fäst — en så god och älskvärd gäst», heter det; att själen blott är en tillfällig gäst i timlighetens värld, står som självklart för skalden. Bilden återfinnes i det platoniserande fragmentet *Mennisko-Anden*:

Arma fremling, som förlorat vägen
under natten, och förlägen
famplar kring och lånar hus
i en bräcklig och förfallen hydda!

Och i den vackra dikten *Till en far* (24 dec. 1805) förkunnas odödlighetstanken med strålande trosvisshet, som i jubel:

Fast din glädje är begrafven,
Klaga icke, lid och lär;
Välta stenen ifrån grafven,
Tröstens Engel sitter der.

Den fichteska panteismen, som inspirerat *Lifvet*, blir här en oemotståndlig tröstegrund. Döden är blott pånyttfödelse till högre liv, förkunnades det i *Die Bestimmung des Menschen*; »es ist kein tödtendes Princip in der Natur, denn die Natur ist durchaus lauter Leben». Hos Tegnér lyder det:

Se, i Ödets taflo skuren
Står en lag som evigt stått:
Intet dör uti Naturen;
Lifvet byter former blott.

»Evigt fäste — Det i Skapelsen sig qvar», heter det om livet. Och denna tanke omfattas med en glad tillförsikt, som icke känner tvivel och svårigheter. Den behöver intet yttre stöd, det säges i sluttstrofen:

Skön är denna tanke, Bröder!
Därför är den sann jämväl.
Låke den hvart bröst, som blöder,
Lyfte den hvar ädel själ!

Man möter här den fichte-schillerska optimismen med sin entusiastiska kraft. Skönheten i tanken, det upplyftande i den, är redan ett bevis för dess sanning. Icke annorlunda hade Schiller

lärt: »Was wir als Schönheit hier empfunden — wird einst als Wahrheit uns entgegengehn.» Den som är *ädel*, den som har kraft att tänka fritt och stort och skönt, hämtar glädje och hopp ur sina upphöjda idéer, medan den lågsinnade, den slaviske och modlöse låter sig binda av materiens ovärdiga bojor, av den nedtryckande naturnödvändigheten — det är helt och hållet tänkt i Fichtes anda.

Den sublima, stoiskt-resignerade pliktetik, som Tegnér tillägnat sig hos Kant och Fichte och som fått sitt klaraste uttryck i *Den vise*, mildras sålunda under dessa år av den hoppfulla transcendentalism, som Fichte och Schiller förkunnade och som grep med trons, med poesiens omedelbarhet, oberoende av alla förnuftsinvändningar. De båda ståndpunkterna kompletterade varandra utan att komma i strid med varandra, och i *Tålmodet och Hoppet*, tryckt i Lunds Veckoblad 7 maj 1806, har Tegnér skildrat dem som det mänskliga livets båda skyddsgenier. Här likaväl som i *Elden* och i den svagare *Kronos' söner* (tryckt 18 dec. 1805) har Tegnér givit den filosofiska reflexionsdikten konkret gestaltning och därmed nytt liv.

Tålmod kallades gossen,
modren med sorg honom när,
och som de nattliga blossen
bleknadt hans anlete är.

En törnestav stöder hans arm, men sårar den på samma gång.
Han är dyster, och ser ner på jorden, medan Hoppet leende
pekar mot himlen.

Brodren med plågorna fäktar,
bidar dem, manlig och fast.
System, den vingade, fläktar,
och de fly alla med hast.

Skalden anropar i slutstrofen båda gudabarnen om hjälp:

Tålmod, håll mig, du höga,
håll mig i stormarna opp.
Torka mitt gråtande öga,
himmelens dotter, du Hopp!

Dikten visar med ovanlig tydlighet själva den uppklärnande himmelen hos Tegnér under denna tid; den nya idealismen bryter fram som solsken mellan de hopade molnen.

Man kan iakttaga, hur religionen för Tegnér kommer i en ny belysning under intrycket av den romantiska strömningen i hans inre. I ungdomsdiktningen hade den uppfattats rätt konventionellt och förståndsmässigt, som den enda frälsningen undan livets olyckor och lidanden, som den enda rationella förklaringen till alla tillvarons motsägelser. Något personligt upplevat torde det vara svårt att uppvisa i de ställen, där Tegnér berör förhållandet till religionen. Men vid denna tid börjar den religiösa andakten skildras med värme och kraft, med omisskänlig sympati. Tegnér har i den religiösa hänförelsen upptäckt ett sinnestillstånd, som är nära i släkt med den poetiska inspirationen; lika litet som han betvivlar värdet, sanningen i poesien, faller det honom in att anlägga en kritisk synpunkt på den varma, upplyftande andaktskänslan.

Man ser det redan i fragmentet *Långfredagen*, som anonymt offentliggjordes i Lunds Veckoblad 24 april 1805. Idéerna ansluta sig i allt väsentligt till upplysningsfilosofiens »naturliga religion», och det finnes icke något i egentlig mening kristet i dikten. Men Tegnér är framför allt gripen av den poesi, som religionen innehåller.

Skön, som vid altaret en knäböjd Magdalena

tillropar han »korsets fest» i första raden, och i fortsättningen heter det:

Hvad skönhet uti dig, hvad höghet, Religion!
 Förklådas måste du, den stund du ej skall röra.
 Förnuftet tar dig an, men hjertat är din thron.
 Hvem hör väl Dogmens röst, då han kan känslans höra?

Det låter icke så litet lidnerskt, med den varma känslan spelad ut mot det kalla förståndet; men dessa rader innehålla redan i grodden hela Tegnérs ställning till religionen, sådan den utvecklades under hans senare år och vidhölls under hans biskopstid. Det är andakten som en omedelbart upplevd, lyftande och värmande erfarenhet, som är den fasta punkten i Tegnérs religionsuppfattning; han förnekar den aldrig, även om den står i strid med teoretiska ståndpunkter, ty den syn, som den skänker åt den fromme, är *skön* och *hög*, och en poesilös och låg världsbild kan icke vara sann.

I sången *Vid M. Kahls begrafning* återfinner man alldeles samma syn. Den döde prästen skildras i sjuttonhundralets anda som en klok människovän, som en toleransens och mildhetens förkunnare, men på samma gång ter sig religionen framför allt som en mäktig och lyftande, en gudomlig stämning. Det ligger redan i den inledande bilden: »Tiger ej en stämna åter — i Religionens orgel?» Bilden återkommer i *Prestvigningen*, där det talas om »evighetens orgel». Och i fortsättningen förhärligar Tegnér de ögonblick, då andakten som en ängel stiger upp till Gud med själen, då den Helige Ande som en duva svävar ner över människan. Han talar om den Helige Ande i ord, som äro mera färgade av den herder-schillerska humanitetsreligionen än av speciellt kristna idéer — »Himlens, Mensklighetens ljufva, Stora Ande» —, men han är full av förakt och kritik mot dem, som sakna sinne för den fromma elevationen, som förneka den eller missbruka den. Han bestraffar sålunda

Tidens flärd, som allt beler,
Tidens vishet, solblind vorden,
Hycklarn, satans bild på jorden,
Slumraren, som intet ser,
Svärmarn, som ser allting galet.

Den visa tiden, som »beler» trons himlasynen, det är samma förnumstiga, slappa tid, som »ler åt Zendas höga lära», som »beler hvad skaldens pensel målar», som står oförstående för *Konstnärens* gudaingivna skapelser.

I *Klosterruinererna* (senast 1805) har Tegnér flätat in en besläktad lovsång över den fromma andakten. Hos Matthisson fanns alls ingen värdering av de religiösa extaser, som haft sin skådeplats inom klostrets murar; han betraktar nunnornas tempel-processioner rent artistiskt, och ger snarast en illusorisk karaktär åt deras trosliv.¹ Tegnér tar däremot bestämt parti för det förflutna; han protesterar mot den småkloka, upplysta tidens nykterhet:

¹ Det heter:

Dann währte, seiner Nebelhüll' entflohn,
Ihr Geist, hoch über Schmerz und Sinnenwahn,
Im unbewölkten Glanz der Gottheit schon
Die Krone der Vergeltung zu empfahn.

Der Tempel schwieg, wenn dumpf die Glock' erklang,
Gehemmt sank erdwärts der Gedanken Flug;
Der Hallen weisse Grabsteinwänd' entlang
Verschwand im Dunkel der Vestalen Zug.

Se! Tidens vishet åt Legendan ler
 Och smådarns fötter på relikens trampa.
 Jag vördar, forntidsminnen, ännu Er,
 Och tänder åter Er förtärda lampa.

Vad är det som gör klosterruinerna heliga för Tegnér? Fromhet, som levt i sina inre syner och föraktat den profana yttre världen — den sinnesstämning, som han djupt erfarit och gripet besjungit i *Tornväktaren* och *Konstnären*.

Här ostörd vishet verdens gång betraktat,
 Den röda Andakt under hvalfven gått.

Det är intressant att skärskåda den bild Tegnér ger av klosterfromheten:

Hvad trogna knäfall dessa hållar nött!
 Hvad kraft förnummen i de helga orden!
 Här Anden svärmande sitt ursprung mött
 För himlen lefvande och död för jorden.

Ordet *kraft*, som ger hela bilden en så personligt tegnérska prägel, följer i handskriften efter ett struket *Hosianna*; man ser hur lokalfärgen försvinner och hur Tegnér's eget ideal träder klarare fram. »För himlen lefvande och död för jorden» — det är budordet från *Konstnären*: »från himlen stammar du, ej från den låga jord», som sedan bildar texten till *Skaldens morgonpsalm*. »Svärmande» kallas Anden i första handskriften, men vad som kunde finnas av kritisk biklang i detta ord har försvunnit, när Tegnér därovan skriver *brinnande*; därmed är sammanhanget givet med föreställningsvärlden i *Elden* — hela poemet ligger involverat i den enda raden. I en senare handskrift (efter 1805) har sedan *brinnande* utbytt mot *lågande*, det höga och stämningsfulla ordet för den poetiska hänförelsen hos Tegnér.

Men den höga uppskattningen av andakten tenderar hos Tegnér icke i allra minsta grad mot poetisk katolicism och medeltids-svärmeri. Det är fromheten, och icke trosartiklarna, som han beundrar, och som han tillskriver evighet. I *Klosterruinerna* skildrar han till slut alla religioners ovaraktighet. I den deistiska upplysningsfilosofiens anda talar han om alla de gudomligheter, som ingen dyrkar mer, och i ett par underbart pregnanta strofer ger han förgängelsestämningen:

Och djupt förgömd bland fjällens skrefvor bor
 Den Göthiskt täljda, förr tillbedna stoden:
 Ty vid sin hammar slumrar Asa-Thor,
 Och ingen Kämpe gästar mer hos Oden.

Hans altar bröts för Helgonens omkull,
 De hade ock sin tid, likt sommarfjärlen.
 Nu framgår plogen i den vigda mull,
 Och barnen leka med de helga Kärlden.

Och i ett par slutstrofer, som han sedan strukit, till stor fördel för den poetiska effekten, övergick han från denna genialt åskådliga scen till allmänna moraliska betraktelser, som plädera för en förnufts- och dygderreligion i det förflutna seklets abstrakta smak:

Hvem vet, kanske sen några Sekler gått,
 Ett okänt altar står der nu står Kyrkan,
 Och fridens lära är predikad blott
 Af multna häfder och den ädles dyrkan.

Hvar själfgjord Guddom skall bli dömd en gång.
 Der Templet yfdes skola hjordar vallas:
 Men dygdens dyrkan blir, som tidens, lång.
 Dess gudstjenst enkel och dess tro är allas.

I *Klosterruinerna* har man sålunda den för Tegnér typiska föreningen av fromhet och fritänkeri, av hänförelse och skepsis. De religiösa symbolerna äro för honom ingenting annat än poesi, och just därför värdenadsvärda. Han kan fränkänna dem all sanninghalt, och i *Klosterruinerna* gör han också ingen skillnad på antika, fornnordiska och kristna religionssystem. Men han kan också betrakta dem som poetiska syner; då äro de urbilder av evigheten, vida sannare och betydelsefullare än den låga verkligheten; det är den stund, som han besjungit i *Konstnären*, då

Valhall och Olymp och Evigheten står
 med sina formers prakt inför hans tjusta öga.

I *Försonligheten*, som tävlade i Svenska akademien 1806 men blott erhöll hedersomnämmande och därefter i omarbetad och förkortad skick insändes år 1808 med samma resultat, har Tegnér ånyo odlat den akademiska reflexionsdikten; dock är själva versformen — hämtad, såsom Nilsson påpekat, från Schillers *An die Freude* — vida enklare och mera lyrisk än i föregångarna, och av det

konstfulla pseudoklassiska maneret har det mesta försvunnit. Diktionen har en otvungen lätthet, som är beundransvärd; de klart åskådliga bilderna avlösa varandra snabbt.

I *Försonligheten*, liksom i *Klosterruinerna* och *Vid M. Kahls begrafning*, visar sig Tegnér i mycket stå kvar på upplysningsfilosofiens allmänna ståndpunkt. Det är toleransen, fördragsamheten han förkunnar; med särskild iver vänder han sig mot den religiösa förföljelselusten; han ser hela medeltiden spöka i de fanatiska prästernas gestalter:

Och du grymme som förkunnar
Hat och mord i Himlens namn;

— — — — —
O! Hur mörk i tidehvarfven
står ännu din vålnad kvar!
huru heligt djefvulsk larfven
som din nakna ondska bar!

Ser du, ingen bulla signar,
intet svärd dig skyddar mer.
Snart din afgrundslära dignar
som ett slaget villdjur ner.
Vantrons långa dröm är faren;
gif den vakna Jorden ro. —
Gå, predika i Tartaren
och lär djellarna din tro.

Gentemot den religiösa vidskepelsens hemiska drömbilder ställer han den klarvakna förnuftsreligionen, som i dygden ser det enda väsentliga; soldyrkan och kristendom te sig ur denna synpunkt som lika sanna eller falska:

O, hvad gör det hur vi kalla
denna far som ingen ser?
för hvad dyrkad bild vi falla,
solen eller korset, ner?
Männ den Vise med sin lära
än så djup, så konstigt byggd,
kommer världens Gud mer nära
än den Vilde med sin dygd?

Men det är icke blott mot de ofridsstiftande religiösa chimärerna Tegnér vänder sig, utan också mot den krigiska ärelystnaden, mot hjältemodets och ryktets falska idoler. Toleransens

ideal förenas med pacifismens på ett sätt som är typiskt för sjuttonhundratalsideologien. Under det att de mot religionskrigens anstiftare riktade förbannelserna anslöto sig till ett traditionellt schema och icke ägde någon verklig aktualitet, så känner man i angreppen på krigshjältarna hela tidsstämningen från Napoleons æra slå mot sig. Kanondundret från Sundet, som genljudit i Tegnér's öron, finner sitt eko i dikten, och den innerliga längtan efter fred, som rörde sig hos mänskligheten efter de många blodiga åren, får gripande uttryck, såsom en längtan efter sommar och värme:

Hvarför mörda dessa händer,
hvi stå hyddorna i brand?
Denna bölja, hvarför länder
hon så blodig till vår strand?
Hjeltar, bödlar från Er panna
låt mig rifva lagrens blad.
Låt min lyra dyrt förbanna
hvarje lyra som Er qvad.

Edra ryktens örnar flyga
vilda, blodiga, mot skyn.
Snart dock Edra minnen smyga
rodnande ifrån vår syn.
Intet hjärta, blott en runa
död och kall, Er hugkomst bär.
Skin på grafven ej, du Luna,
och du blomma, gro ej der.

Frid, Nationer! Jordens Kungar!
Frid i edra spirors hägn!
Länge nog Er åska ljungar,
gläd oss med ett sommarregn.
Vården den förfrusna knoppen
af vår sällhet. Ingen dröm
vare folkens endrägt. — Droppen
intet blod i tidens ström!

Men det ingår i *Försonligheten* också ett romantiskt element som gör att dikten icke faller inom den rationalistiska upplysningsfilosofiens ram. När Tegnér fördömer vantron och kriget, så sker det icke i det nyktert övervägande förståndets namn. Gentemot de affekter, som uppröra och förhärja livet, sätter han icke de utilitära hänsynen; han talar icke den filiströsa eudämo-

nismens språk. Gentemot hatet ställer han kärleken, en översvallande och svärmisk känsla, som sluter hela universet i sin famn; han övervinner alla de bittra och förgrämda lidelserna genom att vädja till en entusiastisk stämning av ädelmod och hänförelse.

Tegnér följer därvid troget den fichte-schillerska idealismen, som i överensstämmelse med hela sin sublimt förtroendefulla optimism måste förkunna broderskärleken, kärleken till mänskligheten. I *Die Bestimmung des Menschen* förhärligas kärleken som den stora sammanhållande kosmiska grundprincipen — inflytandet från den platonska Eros-läran är därvid fullt märkbart — och i Schillers dikter får denna jublande kärlek till allt som lever mäktiga uttryck. *Försonligheten* sluter sig mycket nära till *An die Freude*; den har hämtat icke blott rytmen, utan hela grundstämningen därifrån. När Tegnér ser hela mänskligheten som en ring av bröder med hand i hand:

Räck oss handen: vägra ingen,
att hvar glädje som du njöt
flyger genom brödraringen
liksom en elektrisk stöt.

— så har den sinnrika fysiska bilden sin motsvarighet i Schillers: »Schliesst den heil'gen Zirkel dichter!»; först i den slutna ringen kan den elektriska gnistan (»Freude, schöner Götterfunken») ila fram. När Tegnér härleder broderskärlekens plikt ur den gudomliga kärleken:

Ofvan skyarna förbarmar
sig en Kärlek öfver dig,
som i faderliga armar
håller världen, håller mig.

— så är det Schillers:

Seid umschlungen, Millionen!
Diesen Kuss der ganzen Welt!
Brüder — überm Sternenzelt
Muss ein lieber Vater wohnen.

Den tagnérska maningen att förlåta, att försaka hämnden, att låta »hvert hatfullt minne falla — som ett svärd i glömskans haf» svarar mot Schillers:

Groll und Rache sei vergessen
 Unserm Todfeind sei verziehn.

— — — — —
 Unser Schuldbuch sei vernichtet!
 Ausgesöhnt die ganze Welt!
 Brüder — überm Sternenzelt
 Richtet Gott, wie wir gerichtet.

Det är lätt att se, att detta tillstånd av jubel och ädel hänförelse är nära i släkt med den poetiska inspirationen; även försonligheten är en stämning av kraft, av klarhet, av entusiasm. Den låga verklighetens ovärdiga band falla av själen; slaveriet under naturnödvändigheten tar ett slut. Denna saliga frihetskänsla, som är kärnan i den schillerska idealismen, fick uttryck i *Der Antritt des neuen Jahrhunderts* (översatt av Tegnér såsom *Nyårsklagan 1807*), där skalden mitt under världskrigets blodiga och ofärdsbådande skådespel utropar:

In des Herzens heilig stille Räume
 Musst du fliehen aus des Lebens Drang:
 Freiheit ist nur in dem Reich der Träume,
 Und das Schöne blüht nur im Gesang.

Denna estetiska frihet är i grunden identisk med den moraliska, som Tegnér besjunger:

När de Store ödelägga
 för sin nyck en osäll verld,
 — — — — —
 i ditt eget hjerta flykta,
 och slut der med verlden frid.

Utifrån denna stämning kan Tegnér närma sig kristendomen. Fastän han i en av stroferna förklarat det likgiltigt, för vems bild vi falla ner i dyrkan, fastän han på flera ställen brukar den klassiska mytologien, så tar han i slutet av dikten upp kristna föreställningar; han kallar försonligheten

— — — — en lefvande Messias
 i vårt hjerta uppenbar,
 född af oskuld, som Marias,

och i slutstrofen brukar han den bibliska bilden av syndafloden: försonligheten är den trötta duvan, som skall återvända med sin olivkvist, mänskligheten skall frälsas på ett nytt Ararat.

Den försoning, som Tegnér här predikar, faller inom tiden och historien. Han drömmer om att människorna skola kunna övervinna allt som skiljer dem åt och sluta varandra i brodersarmar, han väntar sig en ny tidsålder för mänskligheten, ett fredens och kärlekens tusenåriga rike. »Frid, Nationer!», ropar han; »Ingen dröm — vare folkens endrägt.» Men vid sidan av dessa utopiska framtidshopp urskiljer man ett djupare strömdrag, en försoningslängtan, som pekar ut över tidsexistensen. Han talar med rörelse om hur religionen för människan målat

— — — — — de landen
bortom dagens nergång hän
der den rene, frie anden
vandrar under Edens trån.

Han talar om döden som frälsningen från alla jordiska lidelser:

Ingen ånger, ingen vrede
öfver Stygen tränge sig:
Stilla saligheter brede
sina vingar öfver dig.

Och samma transcendentala frihetsstämning vilar över denna strof:¹

Om du lider, om du faller
trampad af din fiende,
genom lifvets fångselgaller
in i fria himlen se;
der hvar hatfull själ, hvar bitter
svartnar som en sloknad brand
och Försonligheten sitter
på den Högstes högra hand.

Om man endast en hårsman starkare framhäver denna stämning, så skulle den jordiska drömmen om frid och förbättring tråda tillbaka för den mystiska aningen om ett renare och högre liv; det empiriska begreppet *försonligheten* skulle ha förvandlats till det metafysiska begreppet *försoningen*. Det visar sig alltså, att den pacifistiska utopismen i *Försonligheten* och den romantiska,

¹ Bilden — Försonligheten tronande i himlen, sedd »genom lifvets fångselgaller» — erinrar om ett ställe i *An die Freude*, där Glädjen framställes; man ser

Durch den Riss gesprengter Särge
Sie im Chor der Engel stehn.

kristet-platonska försoningsläran, som bildar kärnan i *Frithiofs saga*, endast äro olika projektioner av samma grundtendens i Tegnér's väsen.

I flera andra av Tegnér's dikter från denna period framträder denna övertygelse, att hela den jordiska tillvaron är bristfull och ofullkomlig, att livet blott är en förskola för evigheten, att själen renad och förklarad skall uppnå sin sanna bestämmeelse i en högre sfär. Tegnér är aldrig närmare kristendomens anda, än då han rör sig inom denna krets av föreställningar; och dock är det väl så mycket platonska som kristna idéer han ansluter sig till. I ett fragment (senast 1805), som begynner »Om i lifvets bägar galla droppas», brukar han en realistisk bild: själen liknas vid ett förseglat brev, som bryts först på den andra stranden; bilden, som hör till Tegnér's oftast använda, återkommer i en senare omarbetning av *Kornetten E. Rosenblad*, där det talas om »de glada landen — hvarest lifvets slutna bref bryts upp». I denna gravsång (1806) möter man hela stämningsskalan från *Försonligheten*. Den sympatifyllda samkänsla, den förbrödringsstämning, som där förkunnades, är här skaldens inspirationskälla: »Låt mig dela eder sorg, I Gode — Jag vill gråta honom, också jag», börjar dikten, och om den döde säges det: »Hela verlden var hans hulda vän.» Och i slutstrofen sättes brödrakärleken i samband med den gudomliga kärleken, helt i Schillers anda:

Broder denna helsning öfver stjernor!
 Detta handslag i de dödás land!
 Låt oss tro, att Ödets grymma tårnor
 ledas likväl af en faders hand.

I de fyra sista raderna tolkas renings- och försoningsläran:

Låt oss tro att genom grafven hinner
 lifvet än med vårt försvundna hopp,
 likt den flod, som under jorden rinner,
 att gå renad uti dagen opp.

Det är samma tankegång som i slutstrofen av *Elden*. I gravsången över *L. P. Munthe* (juni 1807) — den kantianske filosofen, Tegnér's lärare — uttalar skalden sin förvissning, att den avlidne nu kan »skåda med förklaradt öga — grunden till allt skönt och sant»; han är säker på att den dimma, som skymmer människor-

nas blick, nu har försvunnit för honom. Det som visar, att dessa tankar icke ha ett rent kristligt, utan i viss mån ett platonskt ursprung, är att de ofta kombineras med preexistensläran. Så i *Mennisko-Anden*, där själen trånar tillbaka till stjärnevärlden, därför att hon »lämnat släktingar och vänner — i det blåa landet». Så i den vackra gravsången över *C. A. Tiliander* (oktober 1806), en ung astronom, poetiskt begåvad och hörande till Tegnér's vänkrets. Om honom heter det, att han »lrof sitt öga opp till stjärnströdt fäste — och for hem igen». Det är den platonska idévärlden i empyrén, som är själens hemland. I fortsättningen uttalar skalden sitt hopp, att den döde vännen skall blicka ner till honom med stjärneögon:

O, så lef och verka i det höga,
dina stjernor ställ,
och till mig se ner med deras öga
någon enslig kväll,

då jag sorgsen i mitt fönster sitter
och din bortgång mins
och hvar tröstlös lärdom, hvarje bitter,
som af lifvet vins.

Det är redan det trånande romantiska anslaget i *Stjernasången*; den platonska föreställningen om stjärnorna som levande varelser av högre slag än människorna har satt skaldens fantasi i rörelse. Han känner sig i denna stund leva i idéernas eviga värld; hans smärta och längtan mildras, då han

— — känner att i menskligheten
något heligt bor,
och mitt hjerta fylls af evigheten,
dit din anda for.

Att studiet av Platon sysselsatt Tegnér vid denna tid kan man sluta av ett par detaljer. Om Tiliander heter det: »Hur sokratisck, huru glad din stadga!» och om L. P. Munthe säges det: »hur sokratisckt glad hans dygd».¹ Några år senare, i en

¹ I *C. A. Tiliander* och *L. P. Munthe* röjer sig för övrigt, i samband med dessa föreställningar om grekisk och sokratisck levnadsvisdom, ett starkt intryck från Wielands gratie-filosofi. Så när det om Tiliander heter: »Med hvad hjertlig tack — tog du nöjet, blåste bort dess fradga, — och dess nektar draek! — Gick du hän till mulna pligter, — mödan sjelf blef skämt», eller när det säges om Munthe: »huru skildt från hvar förläsen, — från hvar sträfsint visliets blygd, — huru mänskligt skönt

gravsång över *N. Hesselén* (1811), kallas den döde »en kristnad Sokrates».

* * *

Tegnér's diktning under åren 1805—1807 kännetecknas sålunda av att de romantiska tendenserna i hans natur bryta sig väg. Men de dikter, där denna utveckling klarast teeknar sig, nådde, som redan nämnt, icke till offentligheten; och både i hans föreställningsvärld och i hans poetiska stil dröjde ännu åtskilligt kvar av den gamla tiden. Att hans bana icke kom att röra sig i en rak och snabb linje framåt berodde emellertid icke bara på det koneiliatoriska och pietetsfulla draget i hans smak, som gjorde att han icke vände sig från de gustavianska diktarna, icke heller på personlig försiktighet; det hade också sin grund i att nya intressen och problem trängde sig på hans sinne. Redan 1806 diktar han *England och Frankrike* och *Nelson och Pitt*, inspirerade ur samtidens politiska och krigiska förvecklingar; under de följande åren står fosterlandets fara och nöd i brännpunkten av hans håg. Tegnér blir patriotisk diktare, krigsskald; och på detta nya område kommer nu hans romantiska personlighet till genombrott, övervinnande resterna av den rationalistiska upplysningsfilosofien.

hans väsen, — hur sokratiskt glad hans dygd. — — — — Ingen pedantism förståmde — harmonien utaf hans själ, — ej Minervas uggla skrämde — Gratierna bort likväl.» — Det herder-schillerska humanitetsidealet har här fått en lätt tingering av Wielands hedniskt-estetiska levnadskonst från *Musarion* och *Die Grazien*. Inflytandet gör sig märkbart ännu i Bellmanskarakteristiken i akademisången 1836. — Tegnér har läst Wieland i rätt stor utsträckning åren 1803—1808; se Silow, Tegnér's boklån. Han prisar Musarions tekniska fulländning i sina föreläsningar över Romersk litteraturhistoria (1808) och översätter den under sin vistelse i Schleswig.

III.

KRIGSPOESI OCH PATRIOTISK
DIKTNING.

1. Tegnér och världskriget.

I Tegnér's brevväxling med svärfadern Christopher Myhrman får man en klar föreställning om de stämningar, varunder skalden följde det napoleonska världskriget. Den 13 nov. 1805 berättar han om Gustaf IV Adolfs vistelse hos generalguvernör Toll på Bäckaskog — det var som bekant därifrån den traktat daterades, som förpliktade Sverige att delta i kriget — och tillägger riktigt: »Kriget lär vara numera oundvikligt.» Det väntades, att monarkerna själva skulle leda sina arméers rörelser, och Tegnér kallar därför kriget »en strid mellan krönta hufvuden» samt tillfogar: »Förfärlig blir choquen, efter utseende; men så bestämmer den väl också för lång tid Sveriges öde.»

Att Tegnér i likhet med Myhrman bevarat icke så litet av sin förkärlek för Napoleon, och att de beklagade den svenska utrikespolitikens riktning, skiner igenom på mer än ett ställe. Den 27 oktober berättar Tegnér, att »Fransosernas hastiga och oförmådade rörelser ha alldeles förryckt Österrikarnas Erke-Hertigligen planer». Han meddelar, att Preussen mot förmodan anslutit sig till de allierade, men man söker förgäves något uttryck av glädje över den nya bundsförvanten, och den svenska härens lilla insats i jättekampen mot Napoleon omtalas med öppen ironi: »När man härtill lägger, att Skånska Kavalleriet redan är på vägen till Stralsund, så kan man ej annat än ömka Napoleons öde. Möjligt likväl, att han reder sig.» Man anar i dessa ord Tegnér's sympati för den ensamme starke, som tar upp kampen mot en hel värld, och man skönjer klart hans föga rojalistiska tänkesätt, då han berättar, att konungen skall antaga överbefälet över hären, »alla rättsinta Patrioterna till hugnad». Den ironiska synen på svensk politik kommer lika tydligt fram i ett brev av den 20 april 1806, där det uttalas den förmodan, att Preussen kommer

att taga Pommern utan blodsutgjutelse, och att världen skall få bevittna, »att det ej behöfves krig för att förderfva Sverige, då andra orsaker så kraftigt verka dertill». Icke utan bitterhet tillfogar han: »Att Regimenterna äro marschfärdiga betyder säkerligen, i alla möjliga afseenden, ingen ting.»

Den 25 maj berättar han om »ett rart främmande», som besökt staden på väg till Göteborg och England och som han sammanträffat med: general Dumouriez. Man förstår hur den franske överlöparen i det fredliga Lund tett sig som en levande spillra från stormarna och skeppsbrodden ute på världshavet. Tegnér karakteriserar honom med stort intresse; man märker att hans fantasi blivit satt i rörelse: »Hans utseende var alldeles sådant som det borde vara hos en man af hans karakter. Hela hans väsen hade någon ting tranquillt och posé, som är rart hos Fransmän. Ögonen voro små, mycket lifliga och illistiga. Växten liten, men undersätsig. Håret grått. För öfrigt var han mycket artig, talte med alla och hade fria och raffinerade manerer. Med ett ord, han såg ut, som jag alltid föreställt mig denna tidens Hannibal, denna Politikens Pro [teus?]. Man kan ej hindra sig från att känna [en slags?] vedervilja mot en man som användt [sina?] stora talanger mot fäderneslandet. Men omständigheterna, förbittringen, och lidna oförrätter kunna väl till en del ursägta honom.»

Den 23 oktober har Tegnér en stor nyhet att meddela för svärfadern: slaget vid Jena, som stått en vecka tidigare. En preussisk kurir, åtföljd av en tysk student, har berättat det, med detaljer om den preussiska arméns förluster, som Tegnér anser vara överdrivna. Man märker ingen nedslagenhet över denna motgång hos brevskrivaren, han tillfogar blott: »Det är ju att expediera saken hastigt nog. Affärerna stå nu som i fjol vid detta laget» (d. v. s. innan Preussen tagit parti emot Napoleon). När fransmännen på nyåret 1807 belägra Stralsund och en av Armfelt författad bulletin över krigshändelserna håller på att tryckas i Lund, omtalar Tegnér denna med överlägsen ironi: »Svenskarna skola haft flere skärmytslingar med Fransoserna, hvori desse sednare naturligtvis alltid kommit till korta. Rapporten som är mycket vidlyftig och ample tryckes här i staden. Den är af Armfelt. Således är vårt förhållande till Bonaparte alldeles afgjordt.» Det är, här som i notisen om Skånska Kavalleriet, som om det för Tegnér låge någonting komiskt i att Sverige bekäm-

pade Napoleon. Mot de officiella rapporternas skönmålningar förhåller sig Tegnér vederbörligen kritisk; den 2 april 1807, samtidigt med att han inberättar sin förstfödde sons födelse, talar han om den svenska bulletinen över ett utfall från Stralsund, »3 ggr omtryckt och förfalskad», och ger under hand andra upplysningar om förlusterna.

Brukspatron Myhrman led genom kriget betydligt ekonomiskt avbräck; järnet kunde icke exporteras, och Tegnér var honom behjälplig med att i stället försöka avsätta det i Malmö; de tunga krigsgårderna gjorde honom bekymmer, och även för Tegnér, som var beroende av svärfaderns ekonomiska understöd, voro tiderna kritiska. Man finner också i Tegnérs brev uttryck för oro och missnöje. Att Sveriges deltagande i kriget var onödigt och egentligen förorsakat av en kunglig nyck, har uppenbarligen varit både Tegnérs och Myhrmans mening. Tegnér skriver den 22 februari 1807: »Det myckna bekymmer och svårighet hvori närvarande tidens omständigheter måste försätta Pappa rör oss bägge på det lifligaste. Det är likväl hårdt att så många oskyldiga människors välfärd skall bero på några förryckta hufvens infall och personliga egensinnighet.» Pluralen döljer knappast, att *en* person särskilt åsyftas. En lika speciell innebörd har det, när det längre ner heter, att våren möjligen kunde medföra en förändring: »Det vore väl underligt om folket ännu längre skulle låta slagta sig för Engelska pengar.» De subsidier, som Gustaf IV Adolf betingat sig från England, voro ju osedvanligt höga. — I ett brev av den 23 april utvecklar Tegnér en om möjligt ännu mörkare syn på situationen. Från Pommern höras rykten om svenska förluster, ehuru avisorna tåga; kungen uppges skola bege sig dit »för att skörda nya lagrar». Tegnér väntar sig uppenbarligen fred endast genom franska segrar, under det att han betraktar motgångar för Napoleon som endast tjänande till att förlänga kriget. Redan detta resonemang visar tydligt, var hans sympatier äro. Han skriver: »Fred är här väl icke att tänka på förr än detta årets kampagner äro slutade. De måste bli afgörande. — Prevalera Ryssarna, så torde väl kriget ännu längre komma att fortsättas. Förändringen i Engelska Ministeren [Canning och Castlereagh inträdde i mars i kabinettet] bådard intet godt. Troligtvis upphandlar England ännu många arméer på fasta landet.

Nyck, ärelystnad och nedrig egennyttia kasta bäll med nationernas väl. Slägtet synes förloradt. Gud hjälpe oss alla.»

Faran närmade sig emellertid ögonskenligen Skåne. Redan den 8 febr. 1807 hade Tegnér med en viss oro skrivit: »Gifve Gud att vi få lefva i fred i våra Skånska Lerhus; ty Pommern är väl förloradt.» Den 27 aug. berättar han om Stralsunds överlämnande; han förklarar, att de svenska trupperna på Rügen lära vara avsedda för operationer mot Själland eller Norge, och tillägger med bitande hån: »Kongl. Majst. lär således ej mer tänka på försvars- utan anfällskrig och bli Eröfrare.» Från Köpenhamn hördes sistlidna söndag, skriver Tegnér, en fyra timmars kanonad, och det väntas icke att staden skall kunna hålla sig länge mot den engelska expeditionens övermakt. Att Tegnér icke är någon beundrare av det engelska överfallet och en ljum bundsförvant, framgår av hans ordalag: »Förhittringen mot Engelsmän och Svenskar (som man tror vara med i complotten) skall vara gruflig i Danmark. Här i Skåne ha alla matvaror stigit ofantligt; och blir Engelska flottan länge liggande så få vi visserligen som äkta Patriotter svälta ihjäl.» — Den 10 sept. heter det: »Vi ha här på en tid lefvat i krigets grannskap och dagligen hört kanondundret.» Han berättar om danskarnas förtvivlade försvar och tar bladet från munnen beträffande Englands handlingssätt. »Efterverlden behöfver ej dömma om hvem som hade rättvisan på sin sida; ty samtiden har redan gjort det. En svartare, lömskare handling mot ett neutralt och fredligt folk känner jag knappast af Historien. Få se om icke vi Skåningar få umgälla det till vintern.»

Nelson och Pitt och England och Frankrike äro båda diktade år 1806. Pitt avled den 23 jan. 1806; och den 16 febr. skriver Tegnér till sin svärfar: »Att Pitt är död, är förmodligen längesen bekant.» I ett brev av den 6 maj skriver Myhrman: »Tack för Pitt och Nelson: Det var ypperligt: utan den pretention, se här Pitt och Bernstorff.» Det vill synas, som om Myhrman i en dikt förhårligat den danske statsmannens motstånd mot det engelska tyranniet till sjöss; Tegnér svarar den 25 maj: »Tusende tack för Bernstorff och Pitt. Det är en manlig och kraftig sång, som har mer tankar än ord, mer Nordisk styrka än fransysk grannlåt. Angående versifikationen kunde man väl påminna ett och annat; men det är blott småsaker, liksom paruren på en vacker Herku-

lisk karl. Man kan icke nog ifra mot ett system som hotar att förstöra hela världen, och fästa alla nationer med deras ind[igener] och förmögenhet, såsom småbåtar vid [det] stora Engelska röfvarskeppet.» Det sista uttrycket för onekligen tanken till *England och Frankrike*; i en struken version hette det där: »Skåda det vidsträckta haf. Där röfvar du vän eller ovän.» Man skulle följaktligen kunna antaga, att *England och Frankrike*, som tydligen icke var färdig, när *Nelson och Pitt* skickades till Myhrman, har tillkommit vid denna tid; hypotesen bekräftas av en äldre version i handskriften, där det heter: »Hannibal-Dumouriez far, en irrande främling, bland folken.» Sannolikt är denna rad inspirerad av Dumouriez' besök i Lund i maj 1806; i det förut citerade brevet kallar Tegnér honom »denna tidens Hannibal». Dikten kan i varje fall icke vara författad senare än den 22 oktober, eftersom den väldiga drabbningen till lands skildras som förestående och Tegnér den 23 oktober mottog underrättelsen om slaget vid Jena.¹

Det finnes i båda dikterna ingenting, som direkt svär mot att de äro författade av *Försonlighetens* skald; tvärtom röjer sig i *Nelson och Pitt* glädjen över att de båda krigskometererna slocknat, att de »moln, som fridens morgonstjärna skymma», ha glesnat. Men likaväl som Tegnér's ungdomsdikt vid ryktet om Bonapartes död förråda de en fantasiens betagenhet, som kanske icke anstår en fredsförhålligare, och, i vida högre grad än ungdomsdikten, ett temperament, vars kraft och glöd äro i släkt med de skildrade föremålen. När lord Nelson, »segrare och hjälte», tecknas som ett havstroll, sökande rov bland böljorna, stormig som vågen och stor som oceanen, väcker han både skräck och beundran; det är något av den öde havsstämningen med mytiska sjövidunder, som Tegnér så mästerligt återgivit i *Frithiofs saga*; och det heter också uttryckligen:

endast forna vikingsdygder prydde
hafvets Tamerlan.

Med långt mindre sympati är Pitt, statsmannen, skildrad. Han står som den ränkfulle jesuiten, vilken brukat alla medel och offrat alla moraliska hänsyn. Vilka voro hans motiv? Ärelyst-

¹ Att Tegnér's egen datering till 1805 strandar på Pitts dödsdatum har redan anmärkts av Mjöberg.

nad, *måhända* också patriotism. Men trots den låga tanke, Tegnér har om Pitt, förblir den hänsynslöse politikern en impone-
rande, en demonisk gestalt. Han är stark, han har den mora-
liska orubblighet, som Tegnér lovsjungit som *den vises* högsta
egenskap, och skalden måste gripa till bilden av Miltons Satan
för att karakteristiken icke skall bli tvetydig:

Utan skräck för åskorna, som bullra,
fast, som Miltons fallne ängel var,
stod han trygg och på herkulisk skullra
Hatets Atlas bar.

Och därtill kommer hans oegennyttighet — Pitts fattigdom var
ju notorisk — som framhäves i en särskild strof (»själf ej riktad
utaf tömda länder», »i hans händer var ej guld, men blod»).

Det är två väldiga, oemotståndliga naturmakter, som Tegnér
karakteriserar; Nelson jämföres med havet, med den förstörande
Hekla; de äro eld till sitt väsen, kometer kallas de i första stro-
fen, och i en av de sista sägas deras minnen stå »som två slock-
nade vulkaner». Man tvingas att erinra sig frågan i *Elden*, om
det icke är samma kraft, som bryter ut, »när Vesuvens barm,
när hjältens ryter». Dessa okuvliga och trotsiga kämpar ha för-
mågan att hänföra Tegnérs inbillning, och med genial åskådlighet
visar han hur ännu i underjorden deras väsen är oförändrat:

Skynda, Pitt, och vigla upp Tartaren
Om en vrå blott der du fredlig såg.
Nelson, strid ännu med färjekarlen
uppå Stygens våg.

Trots alla moraliska fördömelser öva de båda stora döda en onek-
lig dragning på skaldens håg, och det är frestande att finna något
tvetydigt i de rader, som uttrycka historiens dom:

Klio, varnande för ädla sinnen,
pekar rädd derpå.

Det är som om Klio fruktade, att lord Nelson och Pitt skulle
kunna tjusa just ädla sinnen.

England och Frankrike tar, såsom anmärkts av Albert Nilsson,
sin utgångspunkt i tredje strofen av Schillers *Der Antritt des neuen
Jahrhunderts*. På detta uppslag har Tegnér byggt en dikt, som

med enastående fyndighet och lysande kvickhet, med en energi i tanke och uttryck, som ibland stegras till furia, återger hela stämningen från det napoleonska världskriget, allt det, som vibrerade i bulletinerna och proklamationerna, alla de inrotade lidelserna och de ögonblickliga affekterna. Det är, som om det sprakade elektriska gnistor kring hela dikten; Europas nervösa åskvädersatmosfär omger den. Vill man ha ett bevis på Tegnér's känslighet för tidshändelserna och tidsandan, vill man ha en aning om hur de politiska kannstöperierna uppe på Herberget kunde ta sig ut i sina bästa ögonblick, så ger oss *England och Frankrike* besked.

Där är hatet, som lättar sig i gemena skällsord: »filfras, hota mig ej», utropar England; »lik den förhungerade haj stryker kring hafvet din köl», svarar Frankrike. Där är den heliga indignationen över rättskränkningar, som motståndaren begått:

Hafvet är fritt, men du stänger det till, som det vore ditt packhus,
Beltens förreglade port bröt du, som vore han din.

Där är den blandning av sedlig harm och ädel medkänsla, varmed man betraktar de olyckliga offren för motståndarens lågsinne och barbari, där är den med virtuos påpasslighet framslungade, sensationellt utstyrda och livligt kolorerade anklagelseslistan över *atrocités anglaises*.

England.

Tyskland stridde och föll, du styckar dess lemmar med svärdet,
Belgien gaf dig sitt guld, fick sig förtrycket igen.

Frankrike.

Hindus med perlor och blod ej köper sitt Eden ifrån dig,
Negren är gisslad till döds, ack, för att sockra ditt thé.

Där är beskyllningen för grym och oridderlig krigföring:

Står ej Hesperiens land som ett tempel, plundradt af vildar?
Sjelfva det fattiga Schweiz stal du dock äran ifrån.

Där är den spontana sympatien för de ädla frihetskämpar, som motståndarna varit skändliga nog att behandla som landsförrädare:

Guillotinen är still, men Pichegru stryps i sitt fängsel,
Djupt bland Amerikas träsk gömmer sig Victor Moreau.

»Gracchus-Moreau» kallades han i en äldre version, liksom det där talades om »Hannibal-Dumouriez». Där är det salvelsefulla hyckleriet: »Strandar ej folkens rätt, *den heliga*, rundt på din kritikust?» utropar Frankrike. Där är den hoverande självkänslan: »Störta hvad troner du kan, Albions låter du stå», »bygg mig en flotta ännu, lustigt att fiska den upp». Där är det muntra utmålandet av de blodiga förluster, som fienden lidit, det hånfulla okvädandet av hans döda stormän:

Frankrike.

Pitt och din helvetmaskin, den andra, kreverade fåfängt,
Nelson, den blodige, föll, rodret på Albions skepp.

England.

Sedan han splittrat ditt hopp, ditt sista på vågorna, föll han.

Där är skrytet och hotelserna (»hämnaren stiger en dag opp på din fiskarestrand»), de lismande fredsambuden (»hör mig, hvad tvista vi om»), de profetiska spådomarna om motståndarens undergrävda och ihåliga ställning, som snart måste störta samman med förskräckelse:

England.

Stå som en hålig vulkan och förstör, hvad som blomstrar omkring dig,
tills i din egen eld plötsligt du faller en dag.

Frankrike.

Ligg som ett blockskepp fast, men kreditens ankare sviker,
och det förlorade vrak drifver för vind och för våg.

Men där är också sammandrabbningens blixtn och knall, bataljens vilda poesi, återgiven med inspirerad kraft.

England.

Vimplarna flyga i skyn, det regnar, som fordom i Sodom,
böljan är skummig af blod: möt mig, du trotsiga, der.

Frankrike.

Örnarne flyga i skyn, det dundrar, som åskan på domdag,
jorden är slipprig af blod: möt mig, du trotsiga, der.

Det går en underström av salt ironi genom hela dikten; Tegner betraktar båda parterna kritiskt och skiftar sol och regn med

en viss upphöjd rättvisa. Det är ett centralt drag hos Tegnér, som här kommer fram; han ser sällan med naiv förblindelse, med färsk fanatism på stridsfrågorna och de krigförande, han har den oförskräckthet, den personliga fasthet, som är förutsättningen för ett självständigt omdöme. Men trots detta är man icke ett ögonblick i tvivelsmål om, var han har sina djupare sympatier. England är den kloka kalkylens, vinstbegärets företrädare: »Har världen ej nog för oss bägge? — Ära du önskar och makt, vinst är mitt bättre begär.» När Frankrike slungar ut sitt förakt för denna »krämarestatskonst», så känner man att Tegnér's innersta hjärta är med. Det ridderliga tjusar honom, även när det förernas med krigiskt erövringsbegär — ära och makt äro i hans ögon mera värda att leva för än vinst och lycka. Hans gamla kärlek till den franska revolutionens idéer bryter fram:

Du är den gamla ännu, men hos mig allting är pånyttfödt;
Kraften, föryngrad och djerf, längtar till riddarespel.

I dessa rader lyser igenom en helt annan syn på de moraliska problemen än den pacifistiska i *Försonligheten*; ordet *riddarespel* innehåller hela riddar- och krigsromantiken. De tillhöra också icke den ursprungliga avfattningen från 1806; i stället för de båda utförliga huvudreplikerna lästes där blott två disticha.¹ Det är mycket sannolikt — även med hänsyn till handstilen — att tillägget är åtskilligt senare; men den åskådning, som uttalas däri, låg dock till sin grodd redan i det ursprungliga poemet.

Trots det att *England och Frankrike* är en politisk dikt, som rör sig med opinioner, med allusioner på samtidens historia, är det en av de första dikter, där Tegnér allt igenom är konstnär, där han funnit uttryck för väsentliga sidor av sin personlighet. Man märker i varje rad, vilken intensiv glädje det berett honom att forma den vassa, hårda eggen, att själv vibrera för alla dessa våldsamma stämningar. Det finnes något av en virtuos artist i det sätt, varpå han spelar igenom hela stämningsskalan från is-

¹ *England.*

Se jag bjuder dig fred. Vi dela emellan oss rofvet.
Grönskande jorden blir din. Min blir den blå Ocean.

Frankrike.

Icke din väpnade hand, din bedjande bjude mig freden.
Frankrike talar om fred blott med Nationer på knä.

kallt förakt till ljungande vrede. Hans stil får en knapp klarhet, en konkret åskådlighet, som verka oemotståndligt. Hur genialt är icke tanken pressad samman till en synbild i raden: »Stranddar ej folkens rätt, den heliga, rundt på din kritkust?» Hur har icke förbittringen blivit till levande seener:

Jorden stack du i brand, för att strafflöst plundra i vådan,
lik den förhungerade haj stryker kring hafvet din köl.

För den högdragna stoltheten, för det utmanande övermodet, för den trotsiga självkänslan finner han underbart suggestiva uttryck. Vilken dov och hotfull klang i Frankrikes:

Herkules vände igen, och Cerberus förde han bunden,
trollet med hufvuden tre: Herkules lever ännu.

Med spänstig slagfärdighet bollas replikerna tillbaka; när England skrutit: »Krigare köper jag opp, konungar tar jag i sold», svarar Frankrike dräpande:

Ja, väl soldar du dem: betala din sold åt de döde.
Ser du, vid Austerlitz ligger din soldade här.

Den skald, som diktat *England och Frankrike*, är densamme, som skall skildra vikingaliv och vikingalynne i *Frithiofs saga*, med blodiga fejder, vild tvekamp, hat, vrede och trots, bitande ordväxlingar, okuvlig spänstighet, med ridderlig ärelystnad och förakt för krämarvisheten; det är den hlivande mästaren i kvick och obarmhärtig polemik, den oöverträffade förlöjligaren av sina fiender. *England och Frankrike* och *Försonligheten* ha kommit till samma år; i vikingaapoteosen *Frithiofs saga* heter sista sången *Försoningen*.

---

2. Äran.

Vill man ha en klar föreställning om på vilken väg den patriotiska romantiken med sin dyrkan av de krigiska egenskaperna vann insteg hos Tegnér, så måste man följa hur begreppet *ära* utvecklas i hans diktning.

Äran är den speciellt romantiska moralkategorien, ty den står i motsats till både utilitära och rationella synpunkter. Att lyda ärans röst kan vara både ofördelaktigt och stridande mot förståndets bud; den som gör det, erkänner därmed tillvaron av ett absolut värde, upphöjt över alla empiriska hänsyn. Det ligger i öppen dag, hur nära besläktad den kant-fichteska moralen är med denna romantiska kult av äran. För den filosofiska idealismen är plikten icke härledd ur det empiriska, den är i sista hand ett vittnesbörd om vår meddelaktighet i det översinnliga. Den är, heter det i *Kritik der praktischen Vernunft*, »die Wirkung von einer Achtung für etwas ganz Anderes als das Leben, womit in Vergleichung und Entgegensetzung das Leben vielmehr mit aller seiner Annehmlichkeit gar keinen Werth hat». Redan när Tegnér förhärligade *Den vise*, fick den stränga plikt-moralen ett drag av krigiskt trots och ridderlig självkänsla: »Dygdens riddare, av döden dubbad.»

I sången *Vid E. Gjörloffs begrafning* (15 mars 1805) prisar Tegnér den dödes orubbliga tålmod under lidandet; det moraliska ideal som föresvävar honom är detsamma som han framställt i *Den vise*, men han brukar här ordet *ära*. Från detta begrepp faller det ljus och förklaring över livets sorger:

Öfver grafven skiner lifvets glans.
 Hon vet dygderna som skuggan gömmer.
 Der röjs Äran som af lifvet vans;
 Der står Domstol'n som den rättvist dömmar.

I gravsången över *Kornetten E. Rosenblad* (27 januari 1806) apostroferar Tegnér för första gången äran.

Helga Ära, svåra dygders moder,
 Lik hvar ädel, älskade han dig.
 Som en Kolonad af ärestoder
 Ville han se Åren stå kring sig.

Det är soldatens ära, som Tegnér här tänker på — i en tidigare strof heter det: »Ära öfver våra hjeltars grifter» — ty i fortsättningen framställer han sina invändningar mot den krigiska berömmelsen:

Dock — en lager skördas blott med glafven.
 Väl dig, Yngling, att din hand är ren!
 Slagnas hamnar spöka än kring grafven
 Sedan ryktet multnat längesen.

I en senare omarbetning är detta motiv ännu fylligare utfört:

Dock, kanske uti den långa natten
 blir han tung, den krans, som ryktet band.
 Kanske tvätta alla Lethes vatten
 icke blodet ifrån hjeltens hand.
 Vål dig, yngling, att du ren dig ställer
 för den domstol, dit vi alla gå.
 Kring ditt minne såsom Eterneller
 fridens stilla dygder stå.

Tankegången är densamma som i *Försonligheten*; det heter där i en otryckt variant:

Sakta, sakta, maktens jättar!
 tänken dock på folk och land,
 tänken dock att Leten tvättar
 ej så lätt en blodig hand.

Det är i hög grad karakteristiskt för Tegnér, att gravsången över Rosenblad uttrycker hela den pacifistiska stämningen från *Försonligheten*, men på samma gång innehåller ett förhållande av den krigiska äran. Tegnér är känslig både för den »helga ära», som han kallar »svåra dygders moder», och för »fridens stilla dygder»; sedan han skildrat den förras ljuskraft på varje ädelt sinne (»lik hvar ädel, älskade han dig»; jämför i *Nelson och Pitt*: »Klio, varnande för ädla sinnen»), finner han det till slut lyckligast om den icke blir förverkligad. Det är samma vacklande ståndpunkt, som ovan visats ligga till grund för *Nelson och Pitt* och *England och Frankrike*.

I *Försonligheten* (1806) har han däremot klart tagit sitt parti. Han fördömer där i de våldsammaste ordalag icke blott kriget och krigets hjältar utan också de skalder, som sjungit till hjältarnas lov:

Hjeltar, bödlar, från Er panna
 låt mig rifva lagrens blad.
 Låt min lyra dyrt förbanna
 hvarje lyra som Er qvad.

Vad han här stöter från sig och förnekar är själva den krigiska äran.

Edra ryktens örnar flyga
 vilda, blodiga, mot skyn.
 Snart dock Edra minnen smyga
 rodnande ifrån vår syn.

I den avhandling om plikt-kollision,¹ som Tegnér utarbetade 1807—1808 och som han offentligen försvarade 30 april 1808 i sin egenskap av sökande till professuren i praktisk filosofi, uttalas ett lika avgjort fördömande av kriget. Det finnes blott två rättmätiga orsaker till krig, säger Tegnér — här som på många andra punkter anslutande sig till Fichtes *Grundlage des Naturrechts* —: den ena är att en stat vägrar erkänna en annan stats regering, den andra är att en stat vägrar uppfyllandet av överenskommelser ingångna med en annan stat till medborgarnas ömsesidiga fördelar och skydd. Det är en strängt formell och abstrakt rättssynpunkt, som här förfäktas, utan alla anpassningar eller kompromisser; man märker, hur Tegnér tagit intryck av Fichtes järnhårda, oförskräckt doktrinära logik.² Tegnér är särskilt på sin vakt mot den falska välfärdsmoralen. Det har icke undgått honom, att denna med lätthet låter bruka sig som förvändning för krigsförklaringar: en furste, som förutser att ett oavhängigt folk skulle bli lyckligare under hans spira, kan intala sig att han bör underkiva det; ett större folk kan, för ökande av den allmänna lyeksalighetens summa, uppoffra ett mindre; en gång givna löften kunna, då omständigheterna förändrats, »utan brott brytas, så vida deras hållande skulle medföra skada för hans (= furstens) egen, kanske talrikare nation, således i det hela mindre befördra allmänt väl». Gentemot alla dylika den praktiska klokhets och den principlösa empiriens synpunkter sätter

¹ Här citeras Tegnér's svenska original; den latinska versionen är betydligt förkortad, sannolikt av rena utrymmesskäl.

² Mycket betecknande för stil och tankegång hos Fichte är den folkrättsliga utredningen s. 259—60 (*Grundlage des Naturrechts*, Jena und Leipzig 1796). Ändamålet med ett krigståg, heter det, är ingalunda att döda, utan endast att fördriva och avvärja de beväpnade män, som skydda borgaren och hans land. »Im Handgemenge, wo Mann an Mann geräth, tödtet einer seinen Gegner, um nicht von ihm getödtet zu werden; zufolge seines eignen Rechts der Selbsterhaltung, nicht aber zufolge eines ihm von seinem Staate verliehenen Rechts, todt zu schlagen; welches derselbe nicht hat, und folglich auch nicht verleihen kann.» Striden med skjutvapen kan, menar Fichte, betraktas på samma sätt: det är icke meningen att döda med kulorna, endast att hålla fienden borta från de platser, där de falla. Går han likväl dit, är det hans eget fel. »Der Vernunft nach, sollte man den Feind erst benaehrlichten, dass man einen Posten beschiesen werde, wenn er ihn nicht in Gutem verlasse; gerade so, wie man Festungen erst zur Uebergabe auffordert, ehe man sie beschiesst.» Som absolut rättsvidrigt fördömer Fichte därför användandet av skarpskyttar, »die im Diebsteht auflauern, und kaltblütig, und selbst gesichert nach dem Menschen zielen, wie nach einer Scheibe». »Bei ihnen ist der Mord Zweck», dömer Fichte, och han tillägger att det gör Preussen »föga ära» (»wenig Ehre»), att det efterpat detta bruk, som Österrike först använde.

Tegnér den klara formella rättvisan. Lika hänsynslöst som Fichte upprätthåller han logikens och den filosofiska idealismens krav gentemot allt vad historiska och politiska realiteter heter. Han fördömer skarpt Garves berömda avhandling »Über die Verbindung der Moral mit der Politik», därför att den väsentligen är »en apologie för de vanligt brukliga politiska principerna». Vålfärds-moralen är i sig själv oriktig och omoralisk, och allt vad som härledes därur »röjer ändå, hur det må omkläddas och kringskansas, sitt förhatliga ursprung».

Endast när den rättsidé, som ligger till grund för staten, blivit kränkt, bör alltså krigstillståndet inträda. I alla andra fall bör regenten söka befordra moralitet och människors väl »genom föreställningar och upplysningar». »Men med våld har han ej rätt att söka det, emedan allt våld är orättvist, och inga blodiga händer tålas inför rättvisans domstol.» Tegnér fördömer alla »machiavellistiska principer», han bestrider att stater befinna sig i naturtillståndet gentemot varandra, han hävdar att politiken bör subordinera under moralen. »Det är sant, under denna skepnad har den ännu föga varit synlig på jorden. Den är der merendels blott ett mer eller mindre raffineradt röfvaresystem, underkastadt de mäktigarens förändringar och alla passioners välde. Men borde den verkligen vara så? Hvad som är orättvisa mot en enskilt man, är det icke också orättvisa mot millioner? Hvad kan ge dig rättighet att hvässa dolken mot en hel nation, mera än mot en enskilt man?» Tegnér uppröres vid synen av filosofer och moralister, som kompromissa med rättssynpunkten: »Ovärdigt är det af filosofen, af de insatta väktarne till förnuftets helgedom, att smickra tidens vrånga anda och hänga rättvisans heliga mantel öfver brott och våld.» När det invändes, att det är svårt att handla efter rättsgrundsatser i politiska frågor, så svarar Tegnér: »Att utöfvandet af en sådan sträng rätt i politiken kan vara svår, är i sanning icke moralens fel. Och skulle icke dessa svårigheter betydligt förminska, ja med tiden upphöra, om blott en allmännare aktning för menniskorätt och dygd infördes bland de dödlige; men en sådan kunna vi verkligen ej hoppas, så länge moralisterne sjelfve genom oriktiga principer och undanflykter förnedra vårt moraliska värde och göra sig till egenlyttans och våldets sakförare. Ha icke just dessa bequämliga begrepp om rätt och heder, som så länge blifvit predikade i phi-

losophien, småningom öfvergått i den allmänna öfvertygelsen och således på ett ganska märkbart sätt bidragit till den egoistiska anda, som regerar verlden? För ett sådant radicalondt fordras en radickur, fordras bittra läkemedel.» Tegnér synes rent av vara hågad att betrakta den brutala och egoistiska våldspolitiken som en frukt av den materialistiska och utilitära upplysningsfilosofien — en historiskt mer än tvivelaktig tes. Det är emellertid av intresse, att detta åskådningssätt hos Tegnér träder fram vid en tidpunkt, då han står under starkt inflytande från Fichtes stränga idealism; ty just hos Fichte finner man den föraktfulla polemiken mot upplysningsfilosofien, mot dess slappa och i grunden omoraliska anda genomförd med obeveklig skärpa och brinnande iver. Det är den ståndpunkt som Tegnér sedan värtaligt utvecklade vid jubelfesten 1817.

Icke i namn av välfärden, lyckan eller nyttan fördömer sålunda Collisionslärans författare kriget, utan i moralens och rättens namn. För den av Kants etik genomträngde kunde det icke te sig annorlunda; i gravsången över *L. P. Munthe* (juni 1807) hade Tegnér prisat den gamle filosofen och erinrat om

hvilket heligt hat han närde
mot hvar handling *fegsint klok.*

Den borgerliga nyttomoralen stod för Tegnér's idealism som en fiende. I den brutala erövringspolitiken såg han, såsom hans avhandling visar, ett utslag av den egoistiska välfärds-moralen.

När Tegnér offentligen försvarade avhandlingen om plikt-kollisioner, hade kriget med Ryssland redan brutit ut; det är icke omöjligt att utfallen mot vålds- och blodspolitiken, mot »ett raffineradt röfvarsystem» syfta på fienden, som länge i hemlighet varit sysselsatt »att hvässa dolken mot en hel nation». Bilden återkommer i *Krigssång för skånska landtvärnet*: »Såsom röfvar i natten smögo — de förrädiske med bortgömd dolk.» Det omotiverade och lömska angreppet har uppenbarligen väckt Tegnér's djupaste harm. Hela det ryska krigets förlopp, med svek och förräderi, oduglighet och vanära, har lämnat oläckliga sår i Tegnér's ridderliga och ärekära sinne. Den seger, som han siat om i sin *Krigssång*, byttes i skam och nederlag; från och med denna stund är Tegnér krigsivrare, han yrkar på revanche, ty Sveriges ära fordrar det. Det är i första rummet det ryska örfallet, som

gjort slut på de pacifistiska stämningarna hos Tegnér, det är ryss-hatet, som gör honom till krigsskald och krigsförhårligare. Den konkreta nationella erfarenheten tränger hos honom undan de abstrakta principerna. Tegnérs förhållande till Ryssland är emellertid så viktigt, att det bör framställas i ett sammanhang.

3. Landtvärnssången.

Landtvärnssången är Tegnérs första patriotiska krigsdikt, det första teeknet på omslaget i hans åskådning. Det har sitt intresse att försöka passa in den i bilden av Tegnérs övriga uttalanden och författarskap under krigsåren 1808—1809.

Tegnér förestod under 1808 professuren i estetik, då Lidbeck beklädde rektoratet. Utom med föreläsningarna hade han i början av året varit sysselsatt med att speiminera för professuren i praktisk filosofi och i detta syfte den 30 april, som redan nämnt, försvarat sin avhandling om plikt-kollision. I breven till svärfadern säger han sig vara »öfverhopad af göromål». Krigsoron upptog sinnena, och Tegnér meddelar i sina brev ständigt nyheter om den politiska och militära situationen.

Redan innan krigsförklaringarna nått till Sverige, hade man förkänslan av vad som komma skulle. Den 3 mars 1808 skriver Tegnér: »Här lefva vi i mycket oroliga tider, och våra Fruntimer isynnerhet äro inquietta. Man fruktar starkt för en Fransysk invasion från Danska sidan. Från Helsingborg ha redan flere familjer bortflyttat sina förnämsta effecter. Det är nästan omöjligt att af de många motsägande rykten som kringlöpa samla något visst resultat. Så mycket tyckes åtminstone vara visst att 6000 Fransoser under General Soult i detta ögonblick äro på Seland, hvarom äfven Hofkansler Engeström i dag till Kongl. Maj:t affärdat en stafett. (Engeström bor här i stan för närvarande.) Hvad Fransosernas afsigt kan vara, om att försöka en landstigning i Skåne eller blott försvara Seland mot Engelsmännen är ovisst. Icke tyckas 6000 man kunna vara någon landstigningsarmée. Men det är möjligt att flere komma efter. I händelse af invasion är jag rätt orolig för Anna. Hon

kunde väl sjelf söka skyggd på det kära Råmen, men att i en sådan årstid föra Gossen med blir omöjligt. Jag får naturligtvis bli på stället. — Möjligtvis är alltsammans blott en fausse alarme. Åtminstone äro här inga försvarsanstalter. 2 å 3000 man och några Kanonbåtar är vårt hela skydd. — För öfrigt har vintern upphört och sjön är snart ren. — Hvad höres från Finland?»

Slutorden häntyda på, att Danmark ieke var det enda håll, från vilket krig hotade. Samma dag som Tegnér skrev sitt brev, daterades på Gripsholms slott den kungliga proklamationen, att rysarna den 21 februari gått över gränsen — samma dag som Stedingk i Petersburg mottog ultimatumet. Denna nyhet offentliggjordes den 7 mars i Dagligt Allehanda (i Stockholms-Posten söker man förgäves ett ord om kriget), och den 9 mars meddelades den i Lunds Veekoblad (Nytt och gammalt).

Den 24 mars 1808 skriver Tegnér ånyo: »Här har varit en stor fruktan för invasion från Danska sidan, som dock nu mest är försvunnen. Emedlertid ha vi nu omkring 10000 man krigsmän här i Skåne som hufvudsakligen anses ämnade till ett anfall på Seland. Dessutom skall här uppbådas ett Landtvärn af alla karlar från 18—25 år. Hvad utgång skall väl allt detta taga; oeh huru skall Nationen som nu genom förlusten af Pomern oeh Finland är sammansmält nästan till hälften, oeh dessutom fattig oeh utan tillgångar, kunna uthärda ett krig, hvarpå vi aldrig kunna vänta något slut. Det är hårdt för Pappa att efter så många års arbete oeh sträfvande upplefva Conjuneturer som dessa; dock hotar ieke samma förstöring oss alla?» Det vore orätt att påstå, att dessa rader, vari Tegnér för första gången onämmer det skånska lantvärn, vars Tyrtaeus han skulle bliva, andas en särskilt varm patriotisk stämning. Egendomligt är att se, hur han redan talar om Finland som förlorat; dagen innan hade i Lunds Veekoblad publicerats Klingspors rapport av 9 mars från trakten av Tavastehus, enligt vilken armén »på 2 Colonner börjat marehen åt Österbotten, för att i förening med den Landtstorm, som där upprättas, jemte Savolaxske Brigaden, med samlade krafter motsätta sig fiendens vidare framträngande, som med öfverlägsen styrka å flera ställen i landet inbrutit». I själva verket hade ryssarna två dagar innan Tegnér skrev sitt brev besatt Åbo, oeh kejsar Alexander utfärdade med anledning därav sin bekanta rundskrivelse till Europas makter, att Finlands erövring nu vore slutförd

och att landet för evigt skulle förenas med det ryska riket. Tegnér's modlöshet hänger givetvis samman både med hans misstro till ledningen och med hans fanatiska Napoleonbeundran; sannolikt har han varit bland dem som menade, att konungen kunnat undvika hela kriget genom att sluta sig till Frankrike och bryta med England. Bundsförväntskapet med den senare makten måste ha varit honom antipatiskt; hans avsky för England hade ju ytterligare ökats genom överfallet på Danmark, som han i de starkaste ordalag brännmärkt.¹ Någon stark känsla av fosterlandets nöd finner man i varje fall icke spår av i brevet. I fortsättningen berättar han, att hans svåger Johan, som var sjöofficer, besökt honom från Landskrona, dit han varit kommenderad. Om denne heter det: »Han visste ej ännu hvar han skall skiekas med flottan. Emedlertid gjorde han här i vittnens närvaro sin Disposition och testamenterade mig — sina gamla caleçoner och Asmund sina Contanter. Det är svårt att säga hvem af oss är mest favoriserad genom testamentet.»

I ett brev av den 8 maj är stämningen betydligt allvarligare. »Gud vet huru länge vi äro säkra här i Skåne. Ryssarnas landstigning på Gottland, der deras styrka skall vara långt betydligare än den uppgifves i tidningarna, har här satt oss i mycken oro.² Ingen kan veta deras afsigter. Af härvarande trupper ha redan 4 Bataljoner uppbrutit för att jaga bort Ryssarna. Af Engelska flottan höres ännu ingen ting.³ Styrer Gud så går det väl. För människors ögon ser det kinkigt ut. FältMarskalken Toll, tillika med sin Generalstab har sitt högquarter här i staden. Vi hoppas att det skyddar oss. Om eller när Expeditionen till Seland skall företagas vet ingen. Det beror förmodeligen på Engelsmän-

¹ Det är kanske icke utan symptomatisk betydelse, att han i ett brev till Myhrman av 31 jan. 1808 refererar ett rykte om orsaken till eldsvådan på den stora suellska klädesfabriken i Malmö: »Man säger att några Engelsmän som nyligen kommit dit för att arbeta, tändt på Fabriken.» Men han tillägger, kritisk som vanligt: »Detta är dock ett blott rykte.»

² Styrkan uppgavs i den från Stockholm 2 maj daterade bulletinen till 2,000 man.

³ En stor engelsk eskader var redan i april ankommen till de svenska farvattnen. En mindre hade befunnit sig vid västkusten sedan januari; med vilka glada känslor den hälsats, framgår av följande »Utdrag af ett Bref från Laholm, af den 11 Mars», som gjorde sin rund i de svenska tidningarna: »Vi hafva fått den angenäma syn, att i bugten midt för Westra Karup räkna 35 större Engelska Örlogssegel och en stor del mindre; det hela skall likna en granskog mellan isen.» (Lunds Veckoblad, 30 mars 1808.) — Måhända avser Tegnér den transportflotta, som den 17 maj anlände till Göteborg med 10,000 man engelska trupper.

nen.» — Som bekant hade general Moore en instruktion, som förbjöd honom deltaga i anfall på Själland; Tegnér bedömer på denna punkt situationen riktigt. Svågern Johan omnämnes även i detta brev. Det heter: »Från Johan hade jag bref i dag. Han är frisk och rask, och hade deltagit i affären vid Strömstad som skall ha varit ärofull för Svenska vapnen. Han är rätt nöjd med sitt blodiga yrke.» Affären vid Strömstad hade den 4 maj beskrivits i Lunds Veekoblad genom införandet av borgmästarens rapport däröver; 27 à 28 fientliga fartyg, som angrepo staden, skulle enligt denna ha slagits på flykten med stora förluster av den svenska flottiljen, fyra kanonslupar och en mörsare-slup. När Tegnér talar om den ärofulla striden, när han inberättar att den unge sjöofficieren — vars krigaregenskaper under årets lopp belönades med tapperhetsmedaljen — är »nöjd med sitt blodiga yrke», så har han uppenbarligen börjat göra sig fri från fronde-riet under det pommerska kriget och pacifismen i *Försonligheten*.

När Tegnér nästa gång skriver till svärfadern, är det själva promotionsdagen, den 23 juni. Promotionen hade varit högtidlig och bevistats icke blott av Engeström utan också av generalguvernören Toll; Tegnér hade dels framställt magisterfrågan (»Om man med rätta kan påstå, att de sköna konsterna i icke mindre mån än vettenskaperna, bidra till Menniskoslägtets förädling?»), dels författat dikten till damerna. Tegnér berättar, att hertigen av Angoulême samma dag ankommit till Lund och att denne ämnade med sin närvaro hedra promotionsbalen. I brevet, som är skrivet för att underrätta svärfadern om tiden för familjens ankomst till Råmen, där sommaren skulle tillbringas, heter det till slut: »Vi skola nu alla tre¹ upp på Balen som lär bli qualmig och långsam. Omkring 400 personer äro hjudna, och rummen små.» Festen kunde äga rum under jämförelsevis ljusa auspicer, ty den militära situationen var vid denna tid något förbättrad, efter den förkrossande underrättelsen om Sveaborgs fall.² Segern vid Revolaks hade gjort slut på återtåget, Åland och Gotland voro återtagna, Sandels hade vunnit framgångar och befriat

¹ Den tredje är Tegnér's sväger Asmund.

² Direkt synes ingenting officiellt ha meddelats därom, men i en proklamation av den 6 maj hade den av Cronstedt slutna konventionen om fästningens eventuella överlämnande brännmärkts som ett »förnedrande steg»; de skyldiga förklarades entledigade ur rikets tjänst. Proklamationen är tryckt i Lunds Veekoblad den 11 maj.

Kuopio. Dagen före promotionen hade Lunds Veckoblad börjat med ett jublande brev från Kuopio, daterat den 15 maj: »Då idag jemt för två månader sedan, eller den 15 sistl. Mars, denna stad besattes af en trotsig öfverlägsen fiende, som förklarade hela Finland för en inkräktad och med sitt omätliga Rike för alltid förenad Province, kunde den mest utsväfvande inbillning ej fatta det hopp, att vi i dag skulle till händelsernas Allsmäktige Styresman få höja glada lofsånger för vår befrielse från det fiendtliga våldet, vår återförening med ett älskadt Fädernesland.» I Tegnér's brev märker man på hela tonen något av den lugnare och hoppfullare stämningen. Optimism eller självkänsla kan det dock icke bli tal om; det hade nyligen inträffat en händelse av förödmjukande art. Tegnér skriver därom: »Att Danskarna för omkring 14 dar sen togo utanför Malmö öfver 20 Handelskepp, alla Svenska, och några Engelska Krigsfartyg hvilka voro såsom convoy, är väl redan bekant. Våra Svenska Canonbåtar lågo helt fredligt och sågo på alltsammans.» Tegnér gör inga reflexioner, men förtrytelsen skiner igenom. Befälhavaren över kanonbåtarna, överstelöjtnant Hjärne, blev också skild från tjänsten.

När Tegnér på hösten ånyo tar upp korrespondensen med sin svärfar, var det lyckosammare skedet av det finska kriget redan slut. Landstigningsförsöken hade slagit fel, och återtåget ånyo börjat. De i tidningarna offentliggjorda rapporterna voro påfallande innehållslösa. Tegnér skriver den 29 september: »Här nere höres intet nytt af betydighet, om icke att Skånska Landtvärnet vägrat svärja fanan, hvaröfver nu hålles krigsrätt.» Att stämningen är beklämd, framlyser överallt. Om det för fälttåget avgörande, blodiga slaget vid Oravais den 14 september nämnes alls ingenting i de officiella rapporterna, som uteslutande syssla med bagateller, och ingenting i Tegnér's brev förräder, att han fått kunskap därom. Den 26 oktober hade i Lunds Veckoblad införts en bulletin, varav framgick, att Klercker övertagit befälet i st. f. Klingspor; samtidigt publicerades den mellan Klingspor och Buxhöfden den 29 september träffade överenskommelsen om stillestånd.¹ I ett odaterat brev, som sannolikt är från början eller mitten av november, skriver Tegnér: »Stilleståndet i Finnland bryr nu våra politici. Man vet ej hvad det skall betyda, fred

¹ Den var från rysk sida undertecknad av Suchtelen såsom »General en Chef och General-Quartiermästare». Här har väl Tegnér första gången sett namnet.

eller evacuerande af Finland å vår sida, eller någon förändring i Ryska Regeringens tänkesätt. Om Danskarna ej också göra stillestånd, så tror man att vi här ej äro säkra för invasion i vinter, då Engelsmännen gå hän, emedan Danskarna ha 150 canonbåtar och på Seland 40,000 man som ej ha annat att göra än att par passetemps ta Skåne. För min del fruktar jag dock ingen ting, efter jag har så litet att förlora. Nämn ändå ingen ting härom för Mamma. Danskarna ha varit oppe i Skanör och i Kullen, der de ihjelskjutit några vakter, men det var blott recognosceringar. Jag vet ej hur det gått med de [sic!] af Landtvärnet som ej svurit fanan; men det är visst att flere af Skånska Landtvärnet äro skickade till flottan i Carlserona. På fyra Svenska skepp som hemkommo från Rogerswik¹ voro 3000 sjuka.» Till dessa stämningar av missmod och förtvivlan kommer också bitterhet över förment orättvisa krigsgärder. Det heter: »Vi ha här fått ny inquartering af Commissariatet,² ehuru Academiestaten enligt sina privilegier är fri för inquartering. Jag får betala pengar efter mina rum äro uthyrda. Huru de skola betalas vet jag ej; men jag får väl sälja något af mina böcker för att dermed bistå de stackars commissarierna bland hvilka några, efter berättelse, ej skola ha mer än 6 å 7000 R. beo inkomst om året; en ringa lön för så nyttigt folk.» Den 16 november innehöll Lunds Veckoblad Klerckers rapport om stilleståndets uppsägande; vidare underrättelser från Finland meddelades icke. Vid denna tid pågick den starkt demoraliserade svenska härens reträtt, och den 19 november avslöt Klercker konventionen i Olkijoki om hela Finlands utrymmande. Denna nyhet var dock icke känd i Lund den 11 december, då Tegnér skriver till svärfadern: »Politiskt nytt hörs ej af, åtminstone ej något som är fägningsamt.» Till slut heter det: »Äfven talas här om stillestånd med Danmark, och framför allt, och med mycken sannolikhet, om nya beskattningar till nästa års fälttåg. Gud hjälpe oss väl.» Den ängslan över de befarade dåliga nyheter, som skönjes i Tegnér's ord, fick sin bekräftelse genom offentliggörandet av konventionen i Olkijoki i Lunds Veckoblad för den 14 december.³

¹ = Rågö, Estland.

² Krigskommissariatet förflyttades efter lottning till Lund den 2 november, enligt annons i Lunds Veckoblad samma datum.

³ Denna konvention publicerades redan den 7 dec. i *Dagligt Allehanda*, men synes icke den 11 dec. ha varit känd av Tegnér.

På nyåret 1809, den 5 januari, yttrar sig Tegnér på ett sätt, som är ytterst karakteristiskt, om Napoleons krig i Spanien. Genom det Tollska högkvarteret har han varit i stånd att läsa utländska tidningar, såväl »Hamburgeravisor» som den franska »Monitören» — eljest hade ju en kunglig förordning förbjudit införandet av utländska tidningar — och refererar nu deras innehåll för svärfadern. Hans gamla sympatier för Napoleon — vilken han dock i överensstämmelse med den kungliga föreskriften måste kalla *Buonaparte* — prägla tämligen öppet framställningen. Han inberättar de franska framgångarna, och stryker särskilt under, att han med egna ögon läst om Madrids intagande i Monitören av den 13 december; meddelandet var »officiellt och är således otvifvelaktigt». Glädjen är omisskännlig, och han har uppenbarligen räknat på att nyheten skulle mottagas med tillfredsställelse även av Myhrman. Han tillfogar: »Vidare vet man ej härom, men det synes troligt att kriget i denna stund är afgjort.¹ Våra svenska Tidningsskrifvare äro likväl troligtvis af annan tanka.» Den satiriska tonen i denna anmärkning får sin belysning, när man räknar med kungens skarpa censur över utlandsnyheter och över tidningarnas hållning i allmänhet. Tegnér fortsätter med att referera ett rykte om att Österrike förklarar Frankrike krig och medger, att en sådan krigsförklaring »visserligen i denna belägenhet kunde bli vådlig för Buonaparte». »Men», tillägger han, »jag gissar de vänta dermed tills Spanska affärerne äro afgjorda.» Det är som om han lugnade sig för en farhåga. De svenska tidningarna hade nyligen (Lunds Veckoblad dagen innan brevet skrevs) innehållit ett meddelande från London, där det förklarades »alldeles säkert» att Österrike skulle förklara Frankrike och Ryssland krig. Tegnér har uppenbarligen icke låtit blända sig av denna utsikt, som dock förverkligades. Om förhållandena i Skåne skriver han, att danskarna recognoscerat på Hven, men åter fördrivits därifrån, och att den obehagade ön utgör en farlig punkt, om danskarna skulle försöka en landstigning. »Men det tror man ej de vilja; ty om de ville är ingen tvifvel att de ju nu lätteligen kunde. Sedan mer än hälften af vår Skånska armée ligger sjuk, är effectiva styrkan härstädes

¹ Redan i brevets början hade han uttryckt sin förmodan, att kriget »vid detta laget är slutadt».

knappast 4000 man. Rådstugan, Chemiæsalen, Capellet och Lazarettet äro tagna till sjukhus, så att vi nu ej ha mindre än 4 sådana. I Malmö äro ännu flere, och mortaliteten grufflig. — Huru och när detta eländet skall slutas må Gud veta. Äfven våra ifrigaste Royalister börja att vara bekymrade.» De sista orden röja, att man inför den allmänna desorganisationen hade känslan av att en kris var förestående. I slutet av brevet, där Tegnér frambär sina nyårsönskningar, heter det något tydligare. »Jag tycker att sakerna nu måtte vara i sin crisis, och Statskroppen bör kunna hoppas antingen förbättring eller fullkomlig förstöring, som kanske ginge ut på det samma. — —» Detta yttrande, med sina båda efterföljande tankstreck, synes antyda, att blott en statsvälvning, en förstöring av den dåvarande statskroppen, kunde leda till frälsning. Tegnér är uppenbarligen fullt representativ för den folkstämning, som i sin Napoleon-beundran var övertygad om »att Gustaf Adolf allena bar skulden till Napoleons fientliga hållning och att konungens afsättning genast skulle göra den franske kejsaren beredd att utsträcka en hand till Sveriges räddning». (Stavenow.)

I sitt följande brev, av 2 februari, berättar Tegnér om oron över dansk invasion under de kalla januaridagarna, då Sundet var tillfruset. För övrigt anser han det icke säkert, att ryssarna ämna försöka någon invasion över Ålands hav, ty »man gissar att våra fiender blott vilja låta oss sjelfva sörja för vår undergång». Den nya krigsgärd, som konungen mot alla sina rådgivares avstyrkande påbjudit den 7 januari, kallar han »smånätt»; den utgjorde som bekant genomsnittligt det femdubbla bevillningsbeloppet. »Gud hjelpe oss alla, och Pappa i synnerhet, i dessa yttersta tider», slutar han. I ett brev av 5 mars omtalar han de tryckta proklamationer med uppmaningar att avsätta kungen, som danskarna skickat över Sundet medelst luftballonger. För övrigt berättar han om den höga mortaliteten, om penningbristen och dyrtiden, och jämför med bitterhet de skånska och de danska spannmålsprisen. En vecka senare skedde den oblodiga revolutionen, som i det allmänna tänkesättet var så väl förberedd; hertig Carls nådiga kungörelse av den 14 mars trycktes den 22 mars i Lunds Veckoblad. I Tegnér's närmast följande brev, som är från den 25 maj, finnas alls inga reflexioner över de stora händelserna, trots det att inledningsfraserna om den långvariga

tystnaden synas ge vid handen, att intet mellanliggande brev gått förlorat. Efter att ha omtalat Napoleons segrar över österrikarna, refererar han ett rykte, enligt vilket det skall ha stått i de tyska avisorna, att tsar Alexander med undflykter besvarat Napoleons anhållan om ryska truppers inmarsch i Galizien. Det är i hög grad karakteristiskt för den samtida uppfattningen i Sverige och för den eljest kritiske Tegnér, att detta lösa rykte tages till utgångspunkt för förhoppningar om en konflikt mellan Napoleon och Alexander, som skulle kunna bli till Sveriges förmån. »Önskeligt vore», heter det, »om detta kunde öppna ögonen på Napoleon öfver Rysslands verkliga Politik. Så länge Buonaparte låter dem sitta vid Östersjön har Sverige aldrig annat än olyckor att vänta.» Den tron att Napoleon skulle hjälpa Sverige levde som bekant förunderligt länge kvar i många kretsar. Ryssarnas nedträngande i Västerbotten omtalar Tegnér med oro, och uttrycker slutligen sin uppfattning om enda möjliga sättet att föra ett nytt krig med framgång. Det vore »om genom ett mycket fritt regeringssätt alla Nationens återstående krafter spändes och hvar Medborgare här som i Norge vore soldat. Men med en vidsträckt Kungamakt och stående Armeer förlamas all energie, och slafveri och beroende måste bli vår slutliga lott.» Jämförelsen med Norge är ingalunda den mest träffande Tegnér kunnat välja, ty vad som föresvävar honom är uppenbarligen den franska republikens medborgararméer i strid mot tyrannernas besoldade slavar. Det är Marseljäsens patos, som går igen i hans ord; de måste ha tilltalat den gamle »jakobinen» Mylirman.

* * *

Tegnér's poetiska produktion under krigsåren var mycket sparsam. Visserligen brukar den stora dikten *Resignationen*, som i stämning och uttryck företer många beröringspunkter med *Försonligheten*, dateras till 1808, men denna uppgift är icke helt säker¹,

¹ Uppgiften stöder sig på en anteckning i marginalen till handskriften, vilken är från något av Tegnér's allra sista levnadsår. Att denna anteckning icke kan ha någon större tillförlitlighet, framgår av de övriga i samma kolumn gjorda dateringarna. *Den döende ynglingen* (= *Ynglingens sotsång*) förlägges nämligen till 1806 (i st. f. 1805, då den tävlade i Svenska akademien, eller 1803, då den sannolikt diktades), *Fridsröslor* (= *Försonlighelen*) till 1807, ett årtal, som är föga representativt för diktens långa tillkomsthistoria, och *Svansången* till 1852. (Sic!)

och dikten är oss i varje fall endast känd i den form den ägde, då den 1841 trycktes i *Svenska Biet*; den förbigås därför här.

Vid magisterpromotionen den 23 juni 1808 framträdde Tegnér med en dikt *Till Fruntimmerna*, vilken, såsom visats av Risberg och Nilsson, är en bearbetning av Schillers *Würde der Frauen*. Det finnes i dikten icke det minsta spår av krigiskt patos. Medan furierna rasa över Norden, inbjuder skalden till »Pindens lugna fester»; kvinnorna, skönhetens, det estetiska livets, den harmoniska naturens representanter, hyllas såsom befriarskorna från de hårda, vilt kämpande människans disharmoniska värld. Slutperspektivet är den gyllne fredsdyllan, som en dag skall komma, med kärlek, vänskap och glädje.

Det ingår i Tegnér's skrifter en dikt med titeln »Nyårsbön under kriget»; denna titel är dock ett verk av Böttiger, varefter årtalet 1808 senare tillsatts. Dateringen, som väl är Elof Tegnér's, bygger sannolikt huvudsakligen på handstilen; emellertid kan den knappast förenas med Böttigers titel, ty dikten har tydligen till förutsättning icke världskriget, utan ett svenskt krig — så har också uppenbarligen Böttigers mening varit —, och vid nyåret 1808 hade ännu intet fredsbrott skett. Emellertid torde de bägge stroferna, som utgöra dikten, verkligen ha kommit till 1808; de äro nämligen, av allt att döma, överblivna rester från den bearbetning, som Tegnér detta år underkastade sin akademiska tävlingsskrift *Försonligheten*. De lyda:

Hör oss, milde Fader, hör oss
du som styr den vilda tid.
Lifvet ligger öppet för oss,
låt oss gå dess ban i frid.
Låt oss berga undan tiden
någon ädel handlings skatt.
Dygden, Hoppet, Sinnesfriden
följe oss i ålderns natt.

Låt oss bedja: Frid på jorden
Menskomen en helig håg!
Intet slafveri i Norden!¹
Intet på den blåa våg!

¹ Denna och följande vers lydde ursprungligen:

Fädrens dygd i fädrens Norden!
Frihet på den blåa våg!

Tider bättre än de flydda,
samma mod, mer lycka blott,
välstånd i den ringes hydda,
dygder i de högas slott!

Det är lätt att bestämma, var dessa strofer skulle ha haft sin plats; de skulle ha ersatt den nionde strofen i 1808 års version:

Hör mig, hör mig, gode Fader,
Väsen bakom världen gömmt!
Blidka jordens myriader,
led de vilda som dig glömt.
Låt mig älska hvarje redlig
fast han ej min orden bar,
Fridens lära vare fredlig,
som dess första härold var.¹

Då de icke inpassats på denna plats, torde detta bl. a. ha berott därpå, att de politiska anspelningarna fört skalden så långt bort från den egentliga tråden i poemet, att övergången till följande strof (»O, hur kom hon som en aning») blivit omöjliggjord.

De båda stroferna ha emellertid sitt stora intresse genom att visa, att Tegnér haft den politiska situationen i tankarna, då han 1808 omarbetade *Försonligheten*, att han verkligen i sitt inre har konfronterat pacifismen i denna dikt med Sveriges militära belägenhet. Han drömmer fortfarande icke om krig, utan om fred och endräkt, mitt under vapenbullret. Sveriges nödläge återspeglas blott i den fromma önskingen: »Intet slafveri i Norden!» Det är egendomligt, att Tegnér fortsätter med versen: »Intet på den blåa våg!» Man har svårt att värja sig för den tolkningen, att denna vers har sin spets riktad mot det engelska herraväldet till sjöss; den ansluter sig på sitt vis till tankegången i *England och Frankrike*. Hur djupt uppbragt Tegnér var över det sedan dess inträffade engelska örfallet på Köpenhamn och över bortförandet av danska flottan, har ovan visats. Att England i den för ögonblicket pågående kampen mot Ryssland och Danmark var Sveriges bundsförvant, synes icke ha spelat någon roll för Tegnér.

¹ Det egendomliga uttrycket »fast han ej min orden bar», som förekommer ungefär likalydande i 1806 års version, ansluter sig till tankegången i föregående strof: »O hvad gör det hur vi kalla — denne far som ingen ser? — för hvad dyrkad bild vi falla — för hvad heligt tecken ner?» Religionerna jämföras med de symboliska tecken, som utmärka bröderna inom de hemliga ordnarna. — Man skulle eljest nästan gissa, att Tegnér alluderar på Gustaf IV Adolfs bekanta ordenshistorier.

Dessa strofer ha sannolikt författats under sommarvistelsen på Råmen; under terminerna, särskilt under vårterminen, hade ju Tegnér varit ovanligt strängt sysselsatt, och dikten var den 7 oktober inkommen till Svenska akademien. Den omarbetning, som Tegnér verkställt, visar sig vid en närmare granskning vara på flera punkter influerad av de politiska förhållandena.

I 1806 års version ingingo två strofer (den sjätte och sjunde), som innehöllo ett lidelsefullt fördömande av den krigiska storheten och den krigiska äran överhuvud; även krigspoesien förbannades i de våldsamma raderna:

Hjeltar, bödlar, från Er panna
låt mig rifva lagrens blad.
Låt min lyra dyrt förbanna
hvarje lyra som Er qvad.

Och i fortsättningen lysas till och med hjältarnas minnen i bann:

Intet hjerta, blott en runa
död och kall, Er hugkomst bär.
Skin på grafven ej, du Luna
och du blomma, gro ej der!

Dessa båda strofer har Tegnér uteslutit år 1808. Han har ersatt dem med en strof, som fördömer erövraren, den där skövlar jorden för att resa sin ärestod, — en strof som det står fritt att lämpa på Napoleon, ehuru den är helt abstrakt hållen. Men det är karakteristiskt, att Tegnér icke velat uppoffra den poetiskt verkningfulla förbannelsen av krigshjältarnas gravar; han har därför flätat in den i en annan strof och där tillämpat den på den religiösa intoleransens förkunnare.

I den strof, där Tegnér 1806 anropade nationerna och »Jordens Kungar» om fred, har han 1808 gjort den förändringen, att han skjutit hoppet om »folkens endragt» något mera i bakgrunden och infogat två rader (»Blott mot våld, mot villans ifver — vare edra härnadståg»), som kunna sägas legitimera motståndet mot en erövrare.

Det visar sig alltså, att Tegnér ännu i början av hösten var långt ifrån all slags krigspoesi; han har tvärtom, då han till Svenska akademien ånyo insände *Försonligheten*, ansett denna dikt i huvudsak svara mot det aktuella läget, vilket framgår därav att

han i enstaka punkter omarbetat den med detta för ögonen. *Landtvärnssången*, med sin krigshänförelse, står fullkomligt isolerad; den är också Tegnér's enda originaldikt under 1808, *unus, sed leo*. Frågan inställer sig, när och hur den kommit till.

Man synes i allmänhet ha antagit — något som också a priori kan förefalla naturligast, särskilt i betraktande av diktens hela karaktär —, att *Landtvärnssången* diktats strax efter fredsbrottet, att den återger stämningen vid krigets början. Ljunggren säger, att den kom till »när 1808 ryssarna bröto in över finska gränsen», och Elof Tegnér förutsätter, att den var känd sedan »ett par månader» vid magisterpromotionen den 23 juni; även Mjöberg anser, att »vad svenskarne kände vid krigsutbrottet har icke i hela tidens litteratur funnit ett mera förtäta uttryck än i Tegnér's krigssång.» Gentemot detta står Böttigers uppgift, att sången skapades »en Novemberdag 1808». I själva verket framgår det av den wieselgrenska compilationen *De la Gardiska Archivet*, att dikten överlämnades av författaren till greve J. G. De la Gardie den 13 november, vilket också uppmärksammats av Nilsson. Betraktar man de här sammanställda dokumenten om Tegnér's sinnesstämning under 1808, och besinnar man, att dikten alltigenom är beräknad på offentligheten, så kan man icke sätta i fråga, att den skulle varit diktad någon längre tid innan den avlämnats till greve De la Gardie. Att den icke förut varit känd, är lätt att visa. Böttigers uppgift att den kommit till en novemberdag 1808 är utan tvivel riktig.

Redan denna datering kastar en egendomlig belysning över sången. Den är skriven, icke som ett optimistiskt, man frestas säga sangviniskt känsloutbrott vid krigets begynnelse, utan under det allra mörkaste och hopplösaste skedet. Den är ungefär samtidig med det odaterade brevet till svärfadern, vari Tegnér gör reflexioner över stilleståndet i Finland och över en befarad dansk invasion i Skåne. Ur all den oro, allt det missmod, all den förödmjukelse, som fyllt Tegnér, har trotset, harmen till slut brutit fram med våldsam kraft. *Landtvärnssången* liknar en springkälla, som sprutar fram, när man borrat tillräckligt djupt för att nå en levande åder. De pacifistiska stämningarna ha slagit om till krigshänförelse först när vanärens bågare var mer än halvtömd. Sveaborgs fall, nederlaget vid Oravais, det nesliga stille-

ståndet bilda förutsättningarna för sången; den är diktad strax före konventionen i Olkijoki. Den är tillägnad skånska lantvärnet icke under den första entusiasmens klang och jubel, utan under de dystra höstdagar, då missnöjet jäste på många håll, sjukdomar grasserade, beklädnad fattades och chefen hade största svårighet att få de nya soldaterna att svärja fanan. Detta ögonblick har Tegnér valt för att ge ett tecken på sin patriotiska trohet och uppelda till strid. Man känner igen hans ridderlighet: han blev Leopolds försvarare, när dennes tid var ute, han slog ett stort slag för de fornnordiska ämnena, när dessa fallit i misskredit, han blev Karl XIV:s man, när antiroyalismen hade högflod.

Greve Jakob Gustaf De la Gardie på Löberöd, född 1768, hade redan den 9 mars som f. d. officer i brev till konungen erbjudit sina tjänster. Den 12 mars nämndes han till chef för det utskrivna manskapet i Skåne; i en promemoria av 15 mars föreslår han bl. a. »att utskrifningen finge namn af Skånskt Landtvärn för att undvika den likhet som vid benämmandet finnes med de väl samma författningar som i närvarande tider i Frankrike tages, då allmänheten ofta fäster sig mera vid ord än vid sjelfva saken synes mig man bör vara noga att undvika allt som kan gifva anledning till lika förhållande eller tanken att utskrifningen blefve efter ofreden en ständig stående tunga». De la Gardie vädjar som man ser skiekligt till kungens djupa ovilja mot »lika förhållande» som i Frankrike; uttalandet är av särskilt intresse därför att det visar, hur klart det stod för alla, att den franska revolutionens konskriptioner voro mönstret för de vidtagna militära åtgärderna. Grevens omsorg var överflödig, ty redan i den kungliga kungörelsen av 14 mars brukas ordet »Landtvärns-inrättning» — den ursprunglige förslagsställaren, generalmajor von Schwerin, hade i sin promemoria från februari talat om *Landtvärnet*.¹

De la Gardie, som var strängt rojalistiskt sinnad och sedermera höll sig fjärran från alla de revolutionära planerna, grep sig an sin uppgift med hänförelse och nit, och som det vill synas icke

¹ Av samtiden ansågs generaladjutanten Tibell — som varit i fransk tjänst och såsom general under Napoleon deltagit i det italienska fälttåget — vara idéns upphovsman. Så var dock icke fallet; tvärtom var Tibell motståndare till förslaget om lantvärnets upprättande. Se härom E. Melander, *Huru 1808 års landtvärn tillkom* (Kungl. Krigsvetenskaps-akademiens tidskrift 1903) och Generalstabens *Sveriges krig åren 1808 och 1809*, IV, s. 53—75.

utan framgång. Vad som föresvävade honom var alldeles uppenbarligen att bli en ny Magnus Stenboek; när han 1807 var ordförande i den skånska adelsdeputation, som erbjöd Gustaf IV Adolf en staty, hade denne undanbett sig hedern till förmån för hjälten från slaget vid Hälsingborg. I sin promemoria av den 15 mars yttrar han: »Till Landtvärnets fanor föreslås de som förut varit nyttjade vid ett dylikt tillfälle 1710, Skånska Allmogen bära för desse märken af förfädrens tro oeh mandom en helig vördnad, jag anser för en skyldighet att hos dem bibehålla samma tänkesätt, dessutom skulle de möjeligen å det ställe de nu äro, kunna vara utsatta för att blifva borttagne, oeh hände denna olycka skulle det på Allmogen kanske äfven hos den uplysta delen af Skånes inbyggare gjöra en den mäst skadeliga värkan.» Det var de i Hälsingborgs kyrka förvarade Stenboekska fanorna, som De la Gardie med denna ivriga argumentering ville bemäktiga sig. På ett annat ställe i promemorian föreslår han att lantvärnsoldaten icke skall uniformeras: »I sin egen dräkt är han med kronans minsta kostnad bäst klädd», oeh tillfogar i marginalen den förklarande noten: »Skånska och Småländska upbåden under Grefve Stenboek 1710 visade det nogsam.» De la Gardies oegennyttja belyses av en punkt i förslaget, där han yrkar att utskrivningen skall träffa även adelns säterier oeh insoekne hemman, på det att rikets första stånd må ha tillfälle föregå med gott exempel.

Som brigadchef arbetade De la Gardie oförtrutet, oeh försmådde heller icke att med ordets makt, både enskilt oeh offentligt, försöka väeka oeh stärka entusiasmen. Att det i rätt stor utsträckning lyckades för honom, är otvivelaktigt. Det hände (brev till överste Boye 24 april), att »bonddrängar af 27 år voro hos mig för att begära tillstånd gå med ehuru de voro 2 år öfver den utsatta åldern, alla ville ingå i Landtvärnet men ingen vid rote-ringen». I brev till sin broder Axel De la Gardie på Maltesholm omtalar han visserligen (9 april), att han är överhopad av suppliker om frikallelse, men tillägger: »Jag bör doek till ungdomens heder säga, att ingen af de oppskrifne utan endast deras föräldrar varit här. Drängarne äro nog modige, i går var jag hemma oeh hade alla dem hoss mig som skola utgå de voro ganska muntre oeh ingen enda sökte undanbedja sig.» Efter en mönstring med manskapet från Albo härad kunde han den 19 augusti med stolthet inberätta till brodern, att »i hela bataillon var endast en lejd

karl». På befäl led han ingen brist. Visserligen existerade det på många håll egendomliga föreställningar om de lämpliga kvalifikationerna för officerstjänsten;¹ men sedan De la Gardie den 4 maj annonserat i Lunds Veckoblad efter »tjenlige ämnen så till Öfver- som Underbefäl», kunde han den 14 juni berätta brodern, att alla platser voro upptagna, och den 29 juni genom tidningen tillkännagiva, att han icke längre kunde ta mot »hvarken de skriftelige eller mundtelige ansökningar, hvarmed jag nu redan 14 dagar allt jämt blifvit öfverhopad».² De mindre lämpliga befälsämnen mönstrades efter hand ut; i ett enskilt brev till kungen av 3 juli försäkrar greven, att hans officerare höllo måttet även som officerare vid stam-regementen.

De förhoppningar, som De la Gardie på flera ställen i breven visar sig hysa, bl. a. i brev till Tibell av 24 april, att med sina trupper få gå anfallsvis till väga mot den danske fredsbrytaren, blevo icke förverkligade, och efterhand hopade sig svårigheterna. De engelska gevär, varmed lantvärnet beväpnades, voro, enligt ett brev till brodern av 21 maj, »faselige»: »jag tror de äro af år 1000 model, yngre äro de vist ej, om ej äldre.» Utskrivningarna hade på många ställen ägt rum på ett samvetslöst sätt, som måste framkalla missnöje. I ett enskilt brev till kungen av den 3 juli heter det, att bland de av landshövdingarna och kronobetjäningen utskrivna »många äro så små att till och med däribland finnas de som ej kunna se i gevärspipan då den ställes rak, de längste och mäst välmående bonddrängar hafva på ett och annat vis undslupit, de fattigaste och minste gjöra mängden af de utgående». Beklädnaden vållade stora svårigheter, vadmal fauns ej i landet i tillräcklig mängd; man finner ännu så sent som den 9 november en annons i Lunds Veckoblad om beklädandet av en tredjedel av stadens lantvärnsmanskap; staden hade äntligen låtit »persuadera» sig att övertaga denna börda, efter ett förnyat kungabrev

¹ Flera sällsamma fall förekommo. Ett av dem belyses av brev till fältmarskalk Toll (27 maj) och till f. d. medicine professor Barfoth i Lund. En son till Barfoth hade med stöd av tvenne intyg om beskedligt och skickeligt uppförande, utställda av fadern och en annan professor, blifvit antagen till fänrik; av kamraterna vid brigaden anmäldes sedermera, att han skulle vara straffad två gånger för stölder, begångna i Lund och Jönköping. De la Gardie begärde »längre tjänstledighet» för honom, för att skona fadern från en offentlig skandal; samtidigt tillskrev han professor Barfoth, att sonen kunde undgå krigsrätt och straff efter krigsartiklarna endast om han aldrig mera uppträdde i lantvärnets uniform eller utgav sig som officer.

² I brev till kungen av 3 juli förklarade han sig ha fått avvisa mer än 30 »ganska hyggelige gossar, som sökt blifva Under Offieerare».

i oktober; kölden var redan inbruten, och Toll skrev den 21 oktober under den pågående debatten om vem beklädnadsskyldigheten ålåg: »Det vissa om Lantvärnets kläder är att de bli utan och frysa, under det deliberationerna uppvärma många.»¹ Även livsmedel fattades, väl ofta på grund av bristande förutseende. Den 6 augusti var De la Gardie i Dalby med 350 man »utan mat och bröd»; icke ens för penningar fanns något att få; »det är fan till arrangemens, och bra bekymmersamt för en Chef commendera en troupe som ej får något att äta», utbrister han i brev till brodern. Därtill kommo de härjande sjukdomarna, varom Tegnér i sina brev givit många detaljer; tidningarna äro fulla av föreskrifter, råd och förfrågningar angående skyddsmedel mot rödsot, nervfeber, m. fl. sjukdomar.

Att alla dessa omständigheter skulle verka demoraliserande och i viss mån upplösa disciplinen, är icke att förundra sig över. Missnöjet tog sig uttryck i vägran att svärja fanan, såsom Tegnér i sina brev till svärfadern berättat. I ett brev till sin bror meddelar De la Gardie den 1 september sina erfarenheter med 4:de bataljonen. »Fahnsvärjningen har gått för sig men du bör tro att det var ej utan mycken svårighet med ett par Compagnier som aldeles vägrade under förebärande att svärja fahnan var ej befalt i K. M:s förordning om Landtvärnsupsättningen och sedan att så mycket orättvisa var nyttjad vid utskrifningen de sade till och med helt högt att 4 à 500 rkdr voro gifne av de rikare för att slippa gå, och att de fattige endast blifvit nödgade därtill, äfven att de hemmavarande nu grina åt dem och göra narr af dem för det de voro gångne, jag fant mig uti en värkelig brydsam ställning, men dels med hot och dels med lock, vant jag dock mitt ändamål och alla svuro, det var Ingelsta och Jerresta Häraderna dessa voro de svåraste att öfvertala.» Av ett senare brev (odaterat, av 6 sept.) framgår att »fahnsvärjningen» på andra ställen mötte ännu större hinder, medan den på sina håll försiggick utan alla invändningar. I den rapport, som De la Gardie den 6 oktober avlämnade till konungen över de nu vapenövade och stridsfärdiga lantvärnsstrupperna, hade han i det ursprungliga konceptet redogjort för de svårigheter, som mött upptagandet av eden -- särskilt dröjande vid böndernas missuppfattning, att den som svor

¹ Om de motsägande förordningarna angående lantvärnets beklädnad se framställningen i Generalstabens *Sveriges krig åren 1808 och 1809*, IV, s. 68—71.

till fanan blev soldat för livstiden och icke vid fyllda 25 år kunde återgå till sitt förra stånd — men därefter överkorsat hela detta parti och nöjt sig med att inberätta, att han vid samtliga bataljonerna personligen mottagit eden.

Greve De la Gardie hade uppenbarligen löst den honom anförtrödda uppgiften vida bättre än vad som skett i flera andra landskap; förhållandena hade varit åtminstone drägliga, och andan bland de skånska lantvärnsofficerarna synes alls icke ha varit revolutionär som på andra håll; greven var själv konungsligt sinnad och Skåne i sin helhet jämförelsevis rojalistiskt. De svåra motgångarna i Finland hade dock slagit ner stämningen, och i de förtroliga breven till brodern ger De la Gardie luft åt såväl sina farhågor som sitt missnöje med oredan och desorganisationen i styrelsens åtgärder. »Gud nåde oss», skriver han den 1 november, »det är den ena ineonsequencen efter den andra jag frugtar det går åt helfvete.» Till denna grad av förtvivlan hade alltså även de från början mest entusiastiska och hoppfulla nått, när Tegnér diktade sin *Landtvärnssång*.

När han den 13 november lämnade sin dikt i greve De la Gardies egen hand på Löberöd, var det väl sannolikt hans avsikt att denne skulle tjäna som mellanhand till konungen; i varje fall lämnade han greven fullmakt att besörja diktens offentliggörande. Själv har han tydligen icke tagit någon vidare befattning med den. Men om hans fosterlandskärlek drev honom att genom detta steg närma sig rojalistiska kretsar, så sörjde han dock för att hans ställning markerades. Det måste falla i ögonen, att det i dikten icke finnes en enda allusion till konungens person; ja, det finnes icke ett ord som antyder, att den stat, som strider för sitt liv, är en monarki. Titeln på originalhandskriften lyder också: *Krigssång för Landtvärnet*; det var först vid trycket, som titeln blev: *Krigs-sång för Kongl. Skånska Landtvärnet*. Denna ändring har uppenbarligen gjorts av De la Gardie, som behöll originalet i sina samlingar och insände en avskrift. Det kan också sättas i fråga, om icke Tegnér åsyftat lantvärnet i hela Sverige, under det att De la Gardie genom tillägget *Skånska* velat knyta den litterära berömmelsen i första rummet vid sina egna trupper. Som författarnamn hade Tegnér brukat pseudonymen *W. Tellus*, vilket ytterligare stryker under den republikanska frihetsandan i poemet.

De la Gardie har däremot satt *Tegnér* under sin avskrift, och så blev också tryckt.

Tegnér's dikt var icke den enda, som De la Gardie vid denna tid befordrade till offentligheten. På samma gång ungefär synes han ha mottagit ett platt och välment rimmeri, *Till Fosterlandet*, av J. E. Schartau, där konungen högstämt hyllas såsom »Furste, Styresman och Tolk» och författaren i de sista raderna med bestämmdhet vägrar att mottaga något *offer* eller någon *nåd*, »kan med dygden intet jag förtjena» — med andra ord en till patriotisk poesi maskerad supplik. De la Gardie har till och med ett ögonblick förväxlat de båda poemen; på *Landtvärnssången* har han egenhändigt antecknat Schartaus namn, men sedan rättat misstaget. Någon föreställning om skillnaden mellan dikterna synes han icke ha haft, trots det att han var en litterärt intresserad man, som i sitt arkiv även samlade poesier, i sin ungdom skrev och översatte komedier och författade en proverb samman med J. G. Oxenstierna, lade på minnet hur många gånger lord Byron tog för sig av hummern och den stekta ålen, när han dinerade i dennes sällskap, och i sin brevväxling med brodern kunde göra en träffande anspelning på en scen ur Kellgrens *Gustaf Vasa*. Ty i det privata brev till konungen, som han avlät den 7 december, heter det: »I djupaste underdånighet får jag äfven öfversända 2:ne krigssånger för K. Sk. Landtvärnet som jag vågar hoppas skola vinna E. M:s nådiga bifall för styrkan och sanningen af de tänkesätt de innehålla, det första är skrifvit af Vice Bibl. vid Lunds Academie Tegnér en yngling af det största hopp, det andra är af en ung Schartau Lieutenant vid Landtvärnet den samme som för 2 år sedan begärdte och fick E. M:s nådigste tillstånd att som volontaire utgå till Pommern. Desse 2:ne stycken äro ej ännu tryckta men om E. M. dem nådigst gillar och det tillåter ämnar jag därom bedja Directeur Sohm.»

Kungen synes ha »nådigst gillat» båda poemen — om han som författare funnit W. Tellus och i denna egendomliga stilisering känt igen namnet på tyrannmördaren, skulle han måhända ha fått betänkligheter — och han har själv dragit försorg om deras tryckning hos Sohm, fältboktryckaren. Wetterstedt skriver nämligen den 21 februari 1809 till De la Gardie: »Kongl. Mayst. har lämnat mig en af Herr Grefven upsänd *Krigs Sång för Kongl. Skånska Landtvärnet*, som, enligt Herr Grefvens yttrade önskan,

blifvit aflemnad til Directeur Sohm, hvilken redan satt densamma; men som innan tryckningen kan företagas, det är nödigt att veta hvad antal Exemplar Herr Grefven åstundar, så har jag trodt min skyldighet vara att i detta afseende härmedelst anhålla om Herr Grefvens benägna föreskrift.» Det förtjänar anmärkas, att Schartau här avgjort fått träda i skuggan för Tegnér, vare sig detta nu är kungens eller Wetterstedts förtjänst. De la Gardie begärde enligt anteckning på Wetterstedts brev att få 200 à 300 exemplar ned-sända till sig. Det torde vara tvivelaktigt, om denna begäran uppfylldes och om skånska lantvärnet någonsin mottog sin krigs-sång, ty efter den 13 mars blev De la Gardie allt annat än *persona grata* och skildes utan ett ord till förklaring från befälet; vid nyheten om västra arméns uppror hade han utfärdat en konungsk brigadorder, där han tillskrev revolutionärerna inga andra avsikter än »besvurne lagars omstörtande, ensidige afsigters befräm-jande och förstörande af fosterlandets lugn». Ett exakt datum då *Krigs-Sång för Kongl. Skånska Landtvärnet* (Stockholm 1809. Tryckt hos Directeuren och Kongl. Fält-Boktryckaren Peter Sohm) med sitt bihang *Till Fosterlandet*, av J. E. Schartau kom ut kan icke uppgivas, men sannolikt var det i augusti, under krigets allra sista skede; den annonseras till salu »på Boktryckeriet vid Slotts-backen, à 4 skilling» i Journal för Litteraturen och Theatern den 4, 9, och 11 augusti. Den hade då varit satt sedan i februari och sedan någon tid även tryckt; den är nämligen upptagen i Sohms tryckerilista för tiden 1 jan.—1 juli. Den synes ha spelat en mycket obetydlig roll, finnes icke omtalad i de dagliga tidningarna, och det vill tyckas, att Tegnér ännu i oktober 1809 icke själv sett sitt verk tryckt. Den 29 oktober skriver nämligen Agardh från Stockholm: »Att din sång till Sk. L. verkligen paraderar bredvid Schartaus är en sanning; och detta gjorde mig så mycket mera ondt, som jag tyckte att detta stycke är ett af de vackraste du skrivit, och det tillika är så tryckt att man omöjligan kan klippa Schartaus nödrop ifrån ditt poem.»¹

Man kan sålunda tryggt påstå, att *Landtvärnssången* förfelade sin omedelbara verkan. Som politisk tidsdikt, som patriotisk

¹ Ordet »nödrop» visar, att Agardh riktigt uppfattat Schartaus dikt som en sup-plik om befordran. Sista strofen är f. ö. vanställd i trycket, såsom en jämförelse med handskriften i De la Gardieska arkivet visar. *Jag en* är felläsning för *ingen*, *länar* godtyckligt ändrat från *läna*; sista raden har ovan anförts i sin autentiska form. — Tegnér's dikt är i trycket blott behäftad med ett par fel.

handling kom den icke att få någon betydelse. Den fick sin berömmelse först när kriget redan var slut, och denna berömmelse var i främsta rummet litterär. Hammarskölds anmälan i *Lyceunis* första häfte 1810 är det viktigaste uttrycket för den starka beundran, som dikten väckte bland de litterärt intresserade; när *Lyceum* i sin ordning anmälde i *Phosphoros* för november 1810, blevo Hammarskölds lovord ytterligare amplifierade, och Atterbom inflätade i sin dikt *Till Sophie* (augusti 1810) en hyllning, där han lät själva kämparna i Valhall trycka krigssångarens hand och räcka honom pokalen. Tegnér gjorde sålunda sitt profetiska förnamn all heder, då han på sin egen födelsedag den 13 november i albumet på Löberöd nedskrev den väl anspråkslösa och väl smickrande versen:

Förgätet, okänt var mitt namn —
 jag sökte ej, jag vann ej ryktets heder —
 men det togs upp i minnets famn
 ifrån den stund jag skref det upp hos eder.

Han fick på sätt och vis rätt, fastän grefve De la Gardies och Gustaf IV Adolfs förenade ansträngningar icke förmådde skaffa *Landtvärnssången* i dagen på mycket mindre tid än ett år.

*   *   *

Genom att signera *Landtvärnssången* med »W. Tellus» har Tegnér själv antytt, att diktens stämning har ett visst samband med Schillers stora drama. Likheten ligger först och främst däri, att även hos Tegnér krigspatos och frihetspatos smälta samman. De schweiziska edsförbundne strida mot erövrare och tyranner för att försvara ett litet demokratiskt samlühles frihet och oavhängighet. I Tegnér's dikt kan man tydligt urskilja det republikanskt-schweiziska idealet. Det fattas icke blott ett *Kongl.* på titelbladet, det fattas också, som redan nämnt, varje häntydan på ett monarkiskt styrelsesätt, ja på ett organiserat statsliv överhuvud. Dikten skildrar en spontan resning mot inkräktare, verkställd av ett folk, som levat avskilt, liksom oberört av alla politikens stormar; man ser enkla lantmän samlas skuldra vid skuldra, och med hård beslutsamhet möta anloppet. Hela sceneriet är med andra ord stiliserat i primitiv riktning. Det är ingalunda en urgammal, politiskt rikt organiserad,

enligt historiens vittnesbörd krigisk stat, som Tegnér skildrar, kronan Sverige, som i århundraden uppburit ärorika traditioner på Europas slagfält och vid dess rådsbord, och som icke en sekund stått främmande för det stora politiska och diplomatiska spelet. Sådan var ju verkligheten, men denna verklighet var uppenbarligen varken poetisk eller i sig själv sympatisk för Tegnér; den kunde icke läggas till grund för Tegnér's patriotiska känsla, om de pacifistiska teorierna skulle stå okränkta. Han har föredragit att lägga situationen till rätta för sig genom att anknyta till den idealbild av ett rättfärdigt krig, som Schiller tecknat i *Wilhelm Tell*. Den schweiziska idyllen tar sig i Tegnér's sång ut på följande sätt:

Ack! ett folk af stilla herdar bodde
vi lycksaliga i okänd Nord.
Uppå fädrens fält vår föda grodde,
och i fädrens dalar sprang vår hjord.
Väldets slagtingar oss brydde föga,
liksom åskor hörda långt ifrån.
Men de nalkas, och med blodigt öga
tittar Kriget ner på fjällens son.

Hos Schiller yttrar Stauffacher (I: 2):

Die wilde Zwietracht und den Klang der Waffen
Rufst du in dieses friedgewohnte Tal;
Wir wagten es, ein schwaches Volk der Hirten,
In Kampf zu gehen mit dem Herrn der Welt.

I Attinghausens stora vision (IV: 2) återvänder samma kontrast mellan det oskyldiga, intet ont anande herdefolket och de feodala våldsmännen:

Die Fürsten seh' ich und die edeln Herrn
In Harnischen herangezogen kommen,
Ein harmlos Volk von Hirten zu bekriegen.
Auf Tod und Leben wird gekämpft.

Det är under intryck från Schiller, som Tegnér har skildrat sina landsmän som bergs- och dalbor, som herdar, i en utsträckning, som måste betecknas som geografisk *licentia poetica*. När det heter:

Oss dalarna nära,
oss kringmura berg:
i bröstet är ära,
i benen är märg!

— så passar det onekligen bättre in på Schweiz' fjällgränser än på Sverige, och man erinrar sig Tells stolta gest (I: 3), då han pekar på bergen och säger: »Das Haus der Freiheit hat uns Gott gegründet.» Hela det den stolta fattigdomens och den okuvade frihetens patos, som går genom *Landtvärnssången*, slår mot en i Attinghausens lidelsefulla dialog med den österrikiskt sinnade Rudenz (II: 1):

Sie werden kommen, unsre Schaf' und Rinder
 Zu zählen, unsre Alpen abzumessen,
 Den Hochflug und das Hochgewilde bannen
 In unsern freien Wäldern, ihren Schlagbaum
 An unsre Brücken, unsre Tore setzen,
 Mit unsrer Armut ihre Länderkäufe,
 Mit unserm Blute ihre Kriege zahlen.

— — — — —
 Lern' dieses Volk der Hirten kennen, Knabe!
 — — — — —

Sie sollen kommen, uns ein Joch aufzwingen,
 Das wir entschlossen sind, *nicht* zu ertragen!

Man har hos Tegnér motsvarigheter i den realistiska utmålingen av de våldsdåd, som fienderna ärna begå, och i rader sådana som följande:

Fritt de svaga folken mätte
 med sitt blod hans bödlars hopp.

— — — — —
 Bojor och blygd de förmätne ärna
 oss som ej frukta, oss som ej fly.

Det arkaiskt-idylliska inslag, som stammar från den schweiziska miljön, kommer med ovanlig klarhet fram i *Landtvärnssången* slutscen. Den skildrar en lantlig folkfest med musik och dans, som genom sin harmlösa och soliga glädje ypperligt karakteriserar det fredsälskande, för allt vad våld och erövring heter främmande herdefolket. Detta motiv går tillbaka på den verkningsfulla sluttablån i Wilhelm Tell, där det jublande lantfolket måleriskt grupperar sig på dalens sluttningar och med musik och festtåg hyllar Tell. »Es lebe Tell! der Schütz und der Erretter! Ijuder det från alla håll. Det går igen hos Tegnér:

Och dagen firas
 med dans och lek,

vår panna siras
 med krans af ek.
 Den fyllda kannan
 kring laget går,
 och ingen annan
 är skåln än vår.

Lantvärnet har övertagit Tells roll i detta ljusa framtidsperspektiv. Denna demokratiska feststämning, som icke känner stånds- mot-satser, utan bäres av en rörd och glad broderlighetsanda, är äkta schweizisk; den ligger som bekant, i det förskönande barndoms- minnets form, till grund för Rousseaus demokratiska och exta- tiska fantasier över medborgarfester, en smula ofullkomligt för- verkligade under franska revolutionen; ännu hos Gottfried Keller möter man i oförgätliga skildringar dessa rustikt-patriotiska glädje- fester.

Från *Wilhelm Tell*, som även för övrigt satt spår i Tegnér's fantasiliv,¹ har *Landtvärnsångens* diktare sålunda fått själva det patriotiska greppet på sitt ämne. När han, fredsförkunnaren, förban- naren av all krigs- och hjältepoesi, skriver en stridshymn, så söker han hjälp och stöd hos Schillers auktoritet; det är kanske icke konst- lat att se något dylikt i Tegnér's gest, när han sätter namnet W. Tellus under titeln. Han har givit sin patriotiska instinkt rätt och be- hjärtat Schillers maning: »Ans Vaterland, ans teure, schliess dich an.» Själva idén att signera en svensk patriotisk dikt med det schweiziska namnet blir mindre bisarr, om man betänker att i *Wilhelm Tell* förekommer en anspelning på den gamla sägnen från Haslidalen, att schweizarna en gång utvandrat från Sverige; Stauffacher berättar (II: 2), att alla stammarna i tidernas morgon

¹ *Flyttfåglarna* är, som jag på annat ställe visat, inspirerad ur begynnelseescenen i *Wilhelm Tell*; den patriotiska visionen i *Svea* hänger samman med Attinghausens profetiska syn i fjärde akten (seen 2); när det i *Axel* heter:

Då glädes åter hennes sinne
 likt främlingens från Schweiz, som hör
 en hemlandston, som återför
 hans alpers och hans barndoms minne.

— så återgår detta på Attinghausens ord till Rudenz (II: 1):

Mit heissen Tränen wirst du dich dereinst
 Heim sehnen nach den väterlichen Bergen,
 Und dieses Herdenreihens Melodie, — —.
 Mit Schmerzenssehnsucht wird sie dich ergreifen,
 Wenn sie dir anklingt auf der fremden Erde.

lämnat ett stort folk långt i norr och med svärdet banat sig väg genom hela Tyskland, tills de nådde skogs- och bergstrakter, som erinrade dem om hembyden. Kontaminationen mellan Schweiz och Sverige, som går igen i hela dikten, är som poetisk idé helt förklarlig.

Om Schillerinflytandet är den subjektiva faktor, som för Tegnér underlättat övergången till krigspoesien, så är själva den »Tibellska landtvärnsidén» en objektiv faktor, som verkat i samma riktning. Det var inga legda yrkessoldater, som Tegnér besjög, det var värnpliktige, sammankallade till fosterlandets försvar enligt samma metoder som de franska revolutionshärarna och kommenderade av frivilliga officerare. I brevet till svärfadern av den 25 maj 1809 framställer han den tanken, att stående arméer aldrig kunna utveckla den energi som medborgarhärar, han talar om hur nationens återstående krafter skulle kunna spännas genom ett fritt styrelsesätt. Det lider knappast något tvivel, att han redan under Gustaf IV Adolfs envælde sett något hoppfullt i realiserandet av den franska revolutionens försvarssystem. Hans krigssång har troligen varit tänkt som en svensk marseljäs, eggande och tänkdande på samma sätt som Rouget de Lisle i konstnärligt avseende så ojämförligt underlägsna stridshymn. Liksom det i marseljäsen talas om »eette horde d'eselaves», heter det i *Landtvärns-sången*: »Låt dem skieka sina slafvar»; skildringarna av fiendens väntade illgärningar (»Våra skördar komma de att ströfva . . . våra kvinnors dygd att röfva, — våra söners kraft att slå») erinra om den första strofen hos Rouget de Lisle:

Entendez-vous dans les campagnes
mugir ces féroces soldats?
Ils viennent jusques dans nos bras
égorgger nos fils, nos compagnes!

Det i refrängen återvändande utropet: »Qu'un sang impur abreuve nos sillons» har sitt motstycke i Tegnér's:

Vålan, så dricke
Jorden de mångas blod, och bli fri!

Landtvärnssången är i likhet med de flesta av Tegnér's stora skapelser till väsentlig del uppbyggd av litterära intryck, av motiv, som redan förut formats av den poetiska fantasien. Vid sidan

av *Wilhelm Tell* ha därvid minnena från Ossian spelat den största rollen. Ossian hade ju utgjort hans gossårs förtjusning, såsom han ännu i sin självbiografi berättar; en kammardörr hos kapten Löwenhielm på Malma skall länge hava burit spåren av den järnten, »med vars stötar han beledsagade de ofta upprepade orden: *The spear of Connal is keen*». Tegnér's ungdomsdiktning visar lika tydliga spår av hans Ossian-studier som någonsin kammardörren; men det är de melankoliska och sentimentala tonfallen, som han efterbildar. När det nu för honom gällde att besjunga kriget, anknyter han helt naturligt vid de syner och bilder ur det skotska hjältelivet, som stått för hans fantasi, när han gång på gång upprepade de magiska orden om Connals skarpa spjutspets. Redan i de orden ligger mycket av den trotsiga självförtröstan, den stridslängtan, den glädje vid det skarpa, glänsande stålet, som är andan i *Landtvärnssången*. Själva föreställningen om de med ett kraftigt svärdshugg kluvna hjälmarna, som bildar den ståtliga inledningen till sången och som senare i flera former varieras i *Frithiofs saga*, är ett ossianskt motiv.¹ Skildringen av Sveriges belägenhet, av fiendernas stormliknande gny, har hämtat färg från samma håll; när motståndarna segervisst på förhand kallas »de osällas söner», så är detta en direkt översättning av »the sons of the unhappy»; och den elegiska bilden av jungfrun, som faller en tår på den unge stupade krigarens grav, medan skalden prisar hans lott, är en efterbildning av en hos Ossian ständigt återvändande scen, där de keltiska sägnernas vecka dödssvärmeri kommer till klart uttryck.

Man kan i *Landtvärnssången* uppvisa även andra inslag. De ypperliga rader, vari den stora europeiska omvälvningen skildras:

De sekelgamla,
de lagbesvurna
verldsformer ramla

äro, såsom Risberg påpekat, en reminiscens ur Schillers *Der Antritt des neuen Jahrhunderts*, som Tegnér 1807 översatt. Men effekten av Tegnér's korta, upprörda rader, som återge sönderfallandet och upplösningen, är en helt annan än den värdiga retoriken hos Schiller:

¹ En utförligare undersökning av de ossianska motiven hos Tegnér har jag offentliggjort i Samlaren 1916.

Und das Band der Länder ist gehoben,
Und die alten Formen stürzen ein.

Hos Tegnér är verkligen allt »satt i handling», för att bruka Wrangels träffande uttryck. — En annan bild, det uppretade lejonet, torde ha bibliskt ursprung.

Ty Lejonet vakar
på Jägarens ban;
det ryter, det skakar
sin väldiga man.
Det hör inga böner,
de osällas söner
dess kula gå mot.

I profeten Esaias' skildringar av krig och örlog är denna bild vanlig; i femte kapitlet heter det om assyriernas stridsmakt: »De ryta som lejon, och ryta som ung lejon; de skola fräsa, och taga rof, och behållat, så att ingen undsätter det», och i 31:sta kapitlet: »Lika som ett lejon och ett ungt lejon ryter öfver sitt rof, då en hop med herdar ropa uppå det, så förskräckes det intet för deras rop och är intet rädt, för det de äro många.»¹

Men alla dessa från olika håll hämtade former och motiv äro smälta hop till en helhet. Trots sin rika omväxling i rytmer, i bilder och stämningar utgör *Landtvärnssången* en enhetlig organism, som är ett troget uttryck för Tegnér's väsen. Den börjar med nervös otålighet, som löser ut sig i eggande rop på en avgörande strid — när sången skrevs, härskade, som förut visat, stillestånd, och Tegnér kräver, att nationen nu samlar sina krafter, efter alla motgångarna, senfärdigheterna och halvhetererna. Efter att ha satt mot varandra den fredliga herdeidyllen och de laglösa härnadstågen, ger skalden ord åt trotset och harmen, åt hämndlystnaden och blodtörsten, för att slutligen i mild sorg dröja vid hjälteynglingens grav och därefter blanda sig i det frälsta folkets lantliga segerjubel. Man har genomlupit en hel stämningsskala. Öron, vantrevnaden, ja ångesten anas i diktens början — de skildras icke direkt, men de bilda den osynliga förutsättningen, dikten sätter i med ett plötsligt rop, liksom för

¹ Att profeten Esaias hört till Tegnér's käraste läsning framgår av gravdikten över Elof Tegnér, där han som sina omistligaste vänner nämner Homeros, Ossian och Esaias. Tegnér har från sin namne bland profeterna hämtat uppslag både i *Sång till solen* och *Mjeltsjukan*, varom framdeles.

att överdöva det smygande missmodet, skaka av den tyngande dvalan — men sedan sinnet lyfts av beslutsamhet, rasat ut i hat och vrede, skakats av affekter, breder det sig till slut i lugn, i stilla patos:

Så länge ännu Carlavagnen vältrar
de gyllne hjulen omkring Nordens zon,
så länge bergen än ge jern och hjeltar,
så länge står det gamla Sveas thron.

Därefter tränga sig medkänslans, sorgens, den ljuva rörelsens stämningar fram, och slutligen är det renade sinnet åter i stånd att känna harmlös, festlig glädje vid det närvarande. Det psykologiska sammanhanget är sällsynt klart och obrutet: det är verkligen ett rikt och våldsamt temperaments utbrott, återgivet i ett tåg av inbillningssyner.

Den stora omväxlingen i versformer — tekniskt anslutande sig till den vanliga kantatstilen — uttrycker mästerligt stämningarnas skiftande. Det finnes ingenting stationärt i dikten, intet utmålande, ingen beskrivning, allt är handling och rörelse. Med beundransvärt säker blick har skalden överallt funnit momentet av förändring och aktivitet. Segraren tronar icke framför oss med sin stulna krona; vi se honom i själva handlingens ögonblick:

Fritt på pannan Segrarn sätte
mången stulen krona opp.

Sverige har aldrig varit besatt av erövrare — denna tanke formas till två scener med figurer i rörelse, en lägerseen med brådskande grupper och en plastisk reliefbild:

Än har ingen ovän stuckit
ut sitt läger på vår strand:
ingen oväns häst har druckit
källorna i Göthens land.

Man ser tärnorna ledas till sin brudstol, slavarna vimla kring stranden, de slagna fly i vild karriär. Allt rör sig. Icke ens döden och graven föra stillhet med sig. Den fallne vilar, men »hans rykte skall ila i — sjelfständig Nord».

Den gamle skall komma
på vacklande staf,
och lägga en blomma
på Ynglingens graf.

En flicka med sväfvande
lockar skall gå
och fälla en båfvande
tår deruppå.

Tempot har blivit långsammare, men rörelsen är där ännu, i den gamles vacklande gång, i fliekans lätta steg, i lockarna och de dallrande tårarna. I slutstrofen övergår den, icke till död vila, men till harmonisk eirkelrörelse, som kan fortsättas in infinitum: dansens ring och bågarns kretsgång.

Och dagen firas
med dans och lek,
vår panna siras
med krans af ek.
Den fyllda kannan
kring laget går,
och ingen annan
är skåln än vår.

Kompositionen är mästartens. Den retoriska stilen, som det ännu dröjde något kvar av i Tegnér's yppersta dikter av äldre datum, i *Till min hembygd* och *Elden*, i *Nelson och Pitt* och *England och Frankrike*, är här spårlöst försvunnen. Allt är knapp bild, lakonisk kraft, konkret plastik.

Det som från början till slut bär *Landtvärnssången* är den våldsamma farten, den hetsiga rytmen, som först i slutstroforna stillnar och lägger sig. Varifrån kommer denna rörelse hos Tegnér, vilken är dess psykologiska princip? Man har icke hela sauningen, så länge man blott talar om patriotisk offervilja, om krigslust, om impulsiv fosterlandskänsla. Dikten är en reaktion på stilleståndet, på den kvava orörligheten, på den förlamande inaktiviteten, som behärskade Sverige under reträttens tid, då lantvärnet gagnlöst förstördes av sjukdomar och köld, medan byråkraterna trätte om var underhållsskyldigheten låg. *Landtvärnssångens* patos är ett hänsynslöst negerande av den omgivande verkligheten. I landet rådde krigströtthet, såsom icke minst Tegnér's egna brev till svärfadern avspegla; därför sjuder den av stridsglädje. I landet rådde missmod, därför sväller den av gränslöst övermod; hopplöshet, därför jublar den av segervisshet; kritisk pessimism, därför strålar den av sangvinisk optimism. Nederlaget hotade; därför målar den triumfen. Det trotsiga, okuvliga jaget

låter sig ieke slås till marken, utan dekreterar i maktfullkomlig oavhängighet sin upphöjdhet över realiteternas värld, över själva ödet:

Fritt öfver oss hvälf
båd Ryske och Danske
vi kasta vår handske
mot Ödet sjelf.

Den filosofiska idealismens anda lever i detta frihetsjubel, i patriotens brinnande hänförelse likaväl som i Catos sublimes trots mot natursammanhangens värld, besjunget i *Den Vise*:

Mot hans bröst hvälf härar, verldar hvälf!
Hvad har Cato emot dem? — sig sjelf.

På denna punkt kan man blicka in i den hemlighetsfulla process, varigenom en ny tidsanda skapas hos en ny generation. Denna intensiva styrka, denna transcendentala horisont kunde patriotismen ieke få hos sjuttonhundratalets empirister och determinister, utan blott hos de unga, på vilka den stränga idealismen gått i blodet, för vilkas blickar fenomenvärlden upplöst sig som en väsenlös skugga.

Tegnér's idealism, sådan den lever i *Landvärnssången*, är det kraftfulla, spänstiga jagets reaktion mot yttervärlden. Till vilken grad det ligger i denna idealisms väsen att negera omgivningen, kan man mäta, när man lägger *Svea* vid sidan av *Landvärnssången*. Den senare dikten är skriven i en tid av nöd, nedslagenhet och hopplöshet, och svingar sig upp till en sfär av mod, tillförsikt, idyllisk lycka. *Svea* är skriven, då atmosfären har lättat och hoppet återvänt, då frid och tillfredsställelse börjat lägga sig över ett folk, som andas ut och njuter sin tillvaro; dikten uttrycker förakt, ja vämjelse vid den fadda idyll, som omger skalden, den ställer bilderna av storm och fasa, av undergång och nöd för de lugna sinnena:

Jag älskar dig ej, tid,
som smilar över oss i falsk och veklig frid.
Mig gläder stormens sus.

* * *

Tegnér har som bekant underkastat *Landvärnssången* en grundlig omarbetning, varvid han givit den titeln *Krigssång 1808*. I

denna form tryektes den i *Smärre samlade dikter* 1828. Man kan med rätt stor säkerhet antaga, att omarbetningen ägt rum strax före denna tidpunkt, med tanke på omtryeket. Man kan nämligen bland Tegnér's handskrifter sammanställa en grupp poem, som äro renskrivna påtagligen samtidigt, med en hand, som tyder på 1820-talet, på en papperssort, som eljest ieke förekommer bland Tegnér's manuskript.¹ Till denna grupp höra: *Fridsröster*, *England och Frankrike*, *Nyårsklagan* (1807), *Romresan*, *Det Eviga*, *Krigsång 1808*, *Nyåret 1816* samt gravdikten över Sparrsköld. Alla dessa dikter ingå i det 1828 samlade bandet, äro där alla omarbetade, flera fullkomligt omgjutna, oeh ha här i renskriften just denna senare lydelse. Det finnes en enda dikt i första nedskrift på samma papperssort; det är en tillfällighetsdikt med anledning av en fröken Silfverstolpes giftermål, oeh den är från 1830, har sålunda sannolikt nedskrivits på ett överblivet blad.

När denna *Krigssång* från tiden före 1828 här upptages till analys, så sker det därför att omarbetningen på ett oöverträffligt sätt belyser *Landtvärnssångens* ursprungliga, ovan undersökta karaktär. Tegnér's omarbetning är nämligen ingalunda formell eller överhuvud dikterad av estetiska synpunkter. I själva verket var *Landtvärnssången* ju oekså ett mästerverk utan fläek, om man endast bedömer den artistiskt. Tegnér's omarbetning berör innehållet, ger dikten en helt annan betydelse, en ny själ. *Landtvärnssången* är ett instinktivt, krigiskt känsloutbrott av en man, som till sin teoretiska åskådning var paeifist; den förhärliigar ett idealt krig, ett opolitiskt, fredsälskande folks resning mot främmande inkräktare. *Krigssång 1808* är en historisk dikt, en politisk dikt, av en nationalist, som med stolthet blickar tillbaka på det svenska rikets förflutna öden.

Det har ovan framhållits, att miljön i *Landtvärnssången* är ett primitivt herdefolks. Det finnes mycket få hänsyftningar på den verkliga politiska situationen. När Tegnér talar om fiendernas grymma framfart, bringas man att tänka på de olyckliga finska flyktingarna i Stoekholm oeh deras berättelser; en upprörande skildring av den ryska soldateskens råa våldsdåd i Vasa den 25 juni hade den 17 augusti ingått i Lunds Veekoblad. Vidare är

¹ Det är tjocka, nästan högblå helark, stämplade med *Gransholm*.

det en allusion på Napoleon, som ju stod bakom det dansk-ryska angreppet, när skalden utmanande ropar:

Hvarför mäter icke hjälten
sjelf sin kraft med svenske mäns?

Tegnér's Napoleonbeundran skiner igenom, trots allt. Men för övrigt finnes det i dikten föga av den samtida atmosfären.

Helt annorlunda är det i *Krigssång 1808*. Den sentimentalt idylliska, strängt taget både osanna och komiska fiktionen: »Ack! ett folk af stilla herdar bodde — vi lycksaliga i okänd Nord» — har spårlöst försvunnit, och därmed hela kontrasten mellan herdar och våldsmän, mellan bullrande rövare och tysta fredsälskare. Veropen över de grymheter, som det är dessa fridsstörrares syfte att begå, ha tystnat; det behövs icke längre sådana skräckbilder för att väcka stridslusten. Men i stället har Tegnér flätat in en helt annorlunda realistisk skildring av krigsutbrottet och de första krigshändelserna:

Trygge suto vi och hörde
åskorna derute gå.
Dunderguden hur han körde
kunde dock ej Norden nå.

Ifrån vester, ifrån öster
hvarje budskap friden svär.
Plötsligt ropa tusen röster:
fienden är här, är här.

Mordbrand är hans krigsförklaring,
falskhet är hans riddarsköld,
och till menskoblods besparing
tar han Ehrensvärds grav — med stöld.

I stället för den strof i *Landvärnssången*, som skildrade hur lantmännens hopar samla sig och tåga till striden, kommer i *Krigssång 1808* en strof, som skildrar, hur det gamla svenska svärdet drages, prövat i forna strider:

Vi draga det rostade
svärdet med mod,
det svärdet som kostade
tusendes blod.

Och i stället för de strofer, som uttryckte ett abstrakt, nästan metafysiskt trots mot fienden, följer nu en avdelning, där detta

trots hämtar näring och stöd ur Sveriges historia. Vårt ärorika förflutna står upp, våra sköldemärken, höljda med lagrar från slagfälten:

Låt den snåle kronor samla
hvar han kan en krona få.
Sveas kronor tre, de gamla,
låter han väl bli ändå.

— — — — —

Inga nya rön vi tarfva,
möta faran utan sorg:
Ryssen kommer — men från Narva,
Dansken — men från Helsingborg.

— — — — —

Obetvunget inom Belten
hvilat Götha lejon än.

Det bibliska lejonet har blivit Götha lejon. Till de stolta traditionerna och riksemblemen hör också Sveriges konung, och därför har själva Gustaf IV Adolf sin plats i krigssången:

Ej vilja vi bida
ty bloden är ung,
och skönt är att strida
för land och för kung.

Denna stämning finner icke sin avslutning förr än krigets blodiga avgörande smält in i ett religiöst perspektiv, icke förrän blicken riktats ut över nationens liv genom århundradena.

Och med böjda knän vi prisat
härars Gud, som allt förmår,
våra söners söner visa
stridens fält om tusen år.

Krigssång 1808 kan i konstnärligt avseende knappast mäta sig med *Landtvärnssången*. Det var icke Tegnér's estetiska samvete, utan hans intellektuella och mänskliga, som drev honom att stryka bort de bländverk, varmed han 1808 behövt maskera den politiska situationen för att kunna ge sin patriotiska instinkt rätt.

---

4. Äran och revanschen. Det eviga.

Vad Tegnér kände under det finska krigets snöpliga fortgång, uttalade han i den sköna dikten över löjtnant Sparrsköld, som stupat i slaget vid Ratan. Den publicerades som bihang till Lunds Veckoblad för den 27 september 1809 och bar där titeln: »Till Fru Professorskan Sjöborg, i anledning af Hennes Brors Löjtnant Nils Sparrskölds död.»¹ Tegnér prisar den unge krigaren lycklig, som fått dö, »förn han samlade med tårar — höstens tomma kärvar opp», han finner gripande ord för den trötthet och förtvivlan, som råder hos de kvarlevande och som i skaldens fantasi besjalar själva naturen:

Väl dig, krigare af Norden!
I den långa nattens köld
ligger du på fosterjorden
som Spartanen på sin sköld:
der bredvid ditt stoft sig höjer
suekande det vilda haf
oeh den trötta Solen dröjer
längre för att se din graf.

I fortsättningen stiger denna stämning till dödslängtan:

O! hvem ville ieke segla
öfver Lethens våg med dig,
hvilken ville ieke regla
Tidens portar efter sig,
då det onda intar verlden,
då vi se med slagen håg,
ieke folkens rätt, men svärden
läggas i rättvisans våg.

I de fyra sista raderna spårar man sammanhanget med *Försonlighet* — som ju har samma trokeiska schema — och med *Det eviga*. Hur Tegnér har känt vanäran svida, det ser man i följande strof, som överraskar genom sin naivt sinnliga utformning: gläd dig hos de döda, innan tidningen om vår vanära har hunnit dit, töm bägaren, innan skymfen förbittrar din dryck.

¹ Tegnér omarbetade den för sina *Smärre samlade dikter* 1828, men gav den där av misstag titeln *Silfversparre*.

Gläd dig, fallne kämpe, gästa,
 gästa du i Odens sal:
 töm den skummande pokal
 än en gång för Nordens bästa,
 innan Sveriges gamla namn
 skymfas äfven bland de döde,
 innan ryktet om vårt öde
 stiger ner i Valballs famn.

Den som diktat dessa rader har intensivt upplevat skammen. Det är lätt att förstå, varför olycksbuden från Västerbotten gjort ett djupare intryck på Tegnér än alla de föregående motgångarna. För honom liksom för så många andra hade Gustaf IV Adolf varit syndabocken, som fått bära ansvaret för alla missgrepp och uraktlåthenheter. Men efter statsvälvningen var det omöjligt att skjuta skulden över på kungen; den nesliga utgången av det nya fälttåget måste varje ärlig svensk erkänna som ett vittnesbörd om upplösningen och odugligheten hos nationen. Nederlaget vid Ratan visar sig alltså vara utgångspunkten för den nationella självrannsakan, för den bittra kritik av samtiden, som fått sitt högsta poetiska uttryck i *Svea*.¹

I sången över Sparrsköld talar endast förkrosselsen, »den slagna hågen». I något senare dikter kan man följa, hur spänstigheten och handlingslusten, begäret efter upprättelse, tränga sig fram. Sitt klaraste uttryck får denna process i *Det eviga*.

Denna dikt offentliggjorde Tegnér i Journal för Litteraturen och Theatern den 20 februari 1810. Det är möjligt, att den kommit till redan under 1809, men den är utan tvivel senare än sången över Sparrsköld. Att den diktats *efter* freden i Fredriks-

¹ I omarbetningen, sannolikt verkställd 1828, har Tegnér ännu klarare uttryckt den här framhävda stämningen. Hvem ville ieke ha dött, lieter det,

innan än i Norden kändes
 nesa, fastän nederlag,
 innan Ratans skamfläck brändes
 på vår ära in en dag.

Här har begreppet *ära* kommit med, och samtidigt har Tegnér, betecknande nog, utplånat ett ställe i första strofen, där ordet hade en helt annan klang. Den döde blev ursprungligen prisad lycklig, därför att han fått gå bort i sin ungdom,

förrn i kapp med tidens dårar
 han på årans branter lopp.

I den nya versionen heter det: »på lyckans branter». Ändringarna visa, hur begreppet *ära* för Tegnér växer i betydelse och helgd.

hamn, är uppenbart: den återger ingen krigsstämning, utan den smärftfulla resignationen inför påtvingna fakta och det outrotliga hoppet om en återupprättelsens dag.¹

Tegnér ansluter sig i *Det eviga*, såsom redan ofta framhävts, till schillerska tankegångar och schillerska förebilder. Själva det rytmiska schemat, som så ypperligt uttrycker tunga, resignerade och prövade stämningar, ofta med en biton av trötthet, är hämtat från en grupp schillerska dikter, som inbördes äro nära i släkt: *Die Worte des Glaubens*, *Die Worte des Wahns*, *Hoffnung* (även *Licht und Wärme* och *Breite und Tiefe* höra, på något längre avstånd, till familjen). I dem alla behandlar Schiller spänningen mellan idéerna och verkligheten. Frihet, dygd och Gud äro de trenne heliga orden, heter det i *Die Worte des Glaubens*; den som icke bär dem i sitt hjärta och tror på dem, har förlorat sitt människovärde. Men till denna idealistiska trosbekännelse från 1797 fogar Schiller år 1800 en supplerande förklaring, *Die Worte des Wahns*.² Det klara och illusionslösa verklighetssinne, som fanns hos Schiller vid sidan om hänförelsen och sinnet för det ideala, framträder där med nykter stränghet. Det finnes tre ord, som just goda människor pläga föra i munnen, men som äro tomma och falska. Det första är tron på en gyllene tid, då det rätta och det goda skola segra: »Das Rechte, das Gute führt ewig Streit, — Nie wird der Feind ihm erliegen.» Det andra är tron på att lyckan skulle kunna bli den ädles loff — lyckan gynnar den onde, jorden hör icke den gode till. Det tredje är tron, att ett jordiskt förstånd skulle kunna fatta sanningen — sanningen är ett flyktigt och ogripbart väsen. Men ur all denna bittra och kritiska pessimism höjer sig likväl i den sista strofen Schillers ideella tro:

Drum, edle Seele, entreiss dich dem Wahn
Und den himmlischen Glauben bewahre!
Was kein Ohr vernahm, was die Augen nicht sahn,
Es ist dennoch das Schöne, das Wahre!

¹ Nilsson yttrar, att poemet är »skrifvet 1808 eller 1809 — icke 1810, som det ofta uppgifves», men anger inga skäl för dateringen och försöker icke ge en bild av det historiska eller psykologiska sammanhanget. Tre handskrifter föreligga: en som överensstämmer med trycket 1810, en annan, som innehåller några äldre varianter, och en tredje, som ger poemet den klassiskt fulländade form det äger i *Smärre samlade dikter* 1828.

² En översättning av Tegnér föreligger under titeln *De fåfänga orden*; den är tryckt i Nilssons *Tegnér's filosofiska och estetiska studier* s. 91—92.

Es ist nicht draussen, da sucht es der Tor,
Es ist in dir, du bringst es ewig hervor.

I *Hoffnung* (1797) möter man samma dubbelhet:

Es reden und träumen die Menschen viel
Von bessern künftigen Tagen,
Nach einem glücklichen goldenen Ziel
Sieht man sie rennen und jagen;
Die Welt wird alt und wird wieder jung,
Doch der Mensch hofft immer Verbesserung.

Hoppet följer oss från vaggan till graven, men fastän den yttre verkligheten aldrig uppfyller våra drömmar, så förkunnas det dock något sant och oförgängligt av den röst, som utan att tröttna talar i vårt inre: »zu was Besserm sind wir geboren».

Tegnér tar från Schiller upp den skarpa kontrasten mellan den yttre verklighetens värld, där ondskan och våldet triumferar, och den inre helgedomen i människobrustet, där idéerna ha sin källa — på denna kontrast hade han byggt redan i *Försonligheten*, då han tillropar människan: »I ditt eget hjerta flykta — och slut der med verlden frid.» Den tredje strofen i *Det eviga* rör sig helt och hållet inom Schillers sfär:

Och *Friheten* fins, och du rotar ej ut
från jorden dess trampade lilja.
Eröfrar det Onda all verlden till slut,
din själ kan det Goda dock vilja.
Låt fångelset fjettra din stoftbundna kropp,
lätt springa dess dörrar för Anden opp.¹

Även den strof, som är ägnad *Sanningen*, går icke väsentligen ut över Schiller. I den äldsta handskriften lyder den:

Men *Sanningen* lefver. Bland bilor och svärd
lugn står hon med strålande pannan.
Förloras dess sak i Napoleons verld
dock vädjar hon tryggt till en annan.
Ej quäfs hon i grafven. Kring himmel, kring jord
de skalla, de skalla, dess eviga ord.

¹ I den äldsta handskriften lyder strofen:

Och Dygden är fri, och hon dör icke ut,
hur brottet må smäda och bloda.
Eröfrar det Onda all jorden till slut,
så kan du dock *vilja* det goda.
Det ädla du tänker, det *goda* du vill
det hörer dig sjelf, hör ej grafven till.

Den politiska anspelningen har naturligtvis måst avlägsnas vid tryckningen. Tegnér har först givit de fyra sista raderna följande form:

Hon lossar på bindeln i villornas värld
och låter oss skymta en annan.
Lik busken för Moses der Herren var
förbrinner hon ej, men hon brinner klar.

Den sista, dunkla bilden har utmönstrats i den tryckta versionen:

Hon fattar vår hand i den nattliga värld
och lär oss att ana en annan.
Ej multnar hon bort vid sin älskades bröst:
ur grafvarna ropar dess eviga röst.

Denna tro på en högre verklighet svarar alldeles mot Schillers: »zu was Besserm sind wir geboren».

Denn beschliesst er im Grabe den müden Lauf,
Noch am Grabe pflanzt er die Hoffnung auf.

Men fastän Tegnér i *Det eviga* utgår från Schiller, så stannar han icke kvar på den schillerska ståndpunkten. Det är utmärkande för Schillers idealism, att den har drag av politisk kvietism: i den yttre verkligheten kan endast förvirring och orätt råda, det enda värdiga är att resignera, att begränsa sig till arbetet på mänsklighetens inre fullkomning. För statslivet, för nationella strävanden saknar Schiller full förståelse; man kan visserligen uppvisa ansatser till att han höll på att övervinna den ideellt-humanitära kosmopolitismen, men hans förtidiga död avbröt denna utveckling. I Tegnérs dikt däremot smälter den stränga idealismen samman med de patriotiska känslorna, med de nationella strävandena. Tegnér ser *det eviga* icke blott i skepnaden av höga, ovanskliga idéer, utan också i gestalten av ett folks hjältmodiga och uppoffrande kamp, dess handlingar och beslut. Det är innebörden i fjärde strofen:

Och viljan som stängdes i lågande bröst
tar mandom, lik Gud, och blir *Handling*:
det rätta får armar, det sanna får röst
och folken stå upp till förvandling.
De offer du gjorde, de faror du lopp
de stiga som stjernor ur Lethen opp.

Genom denna strof blir *Det eviga* även en politisk dikt. Den pekar hän på en kommande dag, då folket skall stå upp, *förvandlat*, med ny håg och nya krafter, en hänförd kämpe för sanning och rätt. Den brutala erövringspolitiken skapar intet bestående; Tegnér tillropar sina landsmän de tröstande orden:

Hvad Våldet må skapa är vanskligt och kort,
det dör som en stormvind i öcknen bort.

Finlands återerövring, revanschen har stått för Tegnér's blick, när han diktade *Det eviga*. Det mest slående uttrycket för intensiteten i hans patriotiska känsla är att den för ett ögonblick övervunnit hans lidelsefulla och djupt inrotade Napoleonsbeundran. Det hade i Sverige varit en allmänt spridd mening, att Napoleon i grunden var vänligt sinnad mot Sverige och endast genom Gustaf IV Adolfs oböjliga trots tvingats uppträda som vår fiende. Den politiska utvecklingen efter statsvälvningen och freden i Fredrikshamn hade krossat denna illusion. Harmen driver Tegnér att framställa Napoleon som våldsverkaren, sanningens och rättens dödsfiende. Det sker icke blott i den strukna versionen av andra strofen; även den första strofen syftar uppenbarligen på Napoleon.

Det evigas betydelse för Tegnér's utveckling ligger däri, att patriotismen konfronteras med, sättes i jämbredd med de högsta ideella värdena. *Landtvärnssången* uttryckte blott en oemotståndligt framflytande patriotisk instinkt; i *Det eviga* möter oss en genomtänkt nationalistisk åskådning, om man nämligen definierar nationalism som ett framhävande av de patriotiska känslornas och handlingarnas *absoluta* värde.

De offer du gjorde, de faror du lopp
de stiga som stjernor ur Lethen opp.

I dessa handlingar uppenbarar sig den ovanskliga evigheten lika väl som i den oförgängliga, av tidens skiften oförkränkta skönheten, om vilken det heter i nästa strof:

Det sköna är evigt. Med fiken häg
vi fiska dess gullsand ur tidens våg.¹

¹ Detta ställe ansluter sig till en av Herder i *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* brukad bild (bok V, kap. 6). Herder skildrar där, hur historien överallt visar ofullkomligheter och styckeverk; det ädlaste och renaste lyckades aldrig vinna bestånd. »Hie und da kam ein Weiser, ein Guter, und streuete Gedanken, Rathschläge,

Den utveckling, som den schillerska, platoniserande idealismen fått hos Tegnér, pekar avgjort hän på intryck från Fichte. Kants båda största omedelbara lärjungar rörde sig länge på parallella banor; hos Fichte möter man de flesta av de för Schillers poesi karakteristiska stora stämningarna, och det skulle kunna uppvisas många spår av att skalden utövat ett betydande litterärt inflytande på filosofen. Hos Fichte omdanas den Kant-Platoniska idealismen i nationalistisk riktning. Tyngdpunkten flyttas över från det intellektuellt betonade livet i idéerna, från det estetiskt färgade åskådandet av formerna, till det moraliska handlandets värld, till viljelivet, och de patriotiska värdena uppfattas som den sedliga viljans högsta mål. Fichte är den förste, som förkunnar det nationella som en uppenbarelsereform av det eviga.

Förhållandet mellan Fichte och Tegnér skall i det följande bli utförligare behandlat; här vill jag endast belysa spåren av den fichteska förkunnelsen i *Det eviga*. Genom hela Fichtes författarskap går som en röd tråd framhävandet av att det är viljan, handlandet, som bildar det väsentliga i livet. »Nicht zum müssigen Beschauen und Betrachten deiner selbst, oder zum Brüten über andächtigen Empfindungen — nein, zum Handeln bist du da; dein Handeln und allein dein Handeln bestimmt deinen Werth», heter det i *Die Bestimmung des Menschen*; man skulle kunna säga, att Fichtes etik till sin kärna är aktivism, ett förhärlikande av det modiga och beslutsamma handlandet. Det är denna syn, som givit sin prägel åt den fjärde strofen i *Det eviga*. För Fichte är viljan själva tillvarons medelpunkt, i strängt metafysisk mening: det är den enda punkt, där den sinnliga och den översinnliga världen stöta samman, röra vid varandra. Viljan övar inflytande på, ja behärskar båda dessa världar; den ingriper icke blott genom handlingen i den synliga sinnevärlden, utan, heter det, »dieser Wille ist schon an und für sich selbst Bestandtheil der übersinnlichen Welt; so wie ich ihn dureh irgend einen Entschluss bewege, bewege und verändere ich etwas in dieser Welt, und meine Wirksamkeit fliesst fort über das Ganze, und bringt Neues, evig Dauerndes hervor». Människans jordiska handlingar, obero-

---

und Thaten in die Fluth der Zeiten; einige Wellen kreiseten sich umher, aber der Strom riss sie hin und nahm ihre Spur weg; das Kleinod ihrer edlen Absicht sank zu Grunde.» Tegnér ger en optimistisk fortsättning av bilden, tillämpande den närmast på det sköna.

ende av det öde som blir deras i sinnevärlden, skapa sålunda bestående resultat i evighetens värld, det inskräper Fichte gång på gång i *Die Bestimmung des Menschen*; »im künftigen Leben werden wir diese Folgen besitzen». Detta är den filosofiska bakgrunden till Tegnér's ord:

De offer du gjorde, de faror du lopp,
de stiga som stjernor ur Lethen opp.

Själva det starka framhävandet av *det eviga* är i den fichteska spekulationens anda; det finnes knappast ett enda av hans verk, som icke är en anvisning att gripa evigheten, att nå det eviga, att stryka av sinnligheten, den jordiska tillvarons band och fjättrar. Fichtes filosofi är i eminent mening en evighetsfilosofi. I hans *Reden an die deutsche Nation* ter sig därför också fosterlandet som »den synbara och försinligade evigheten»; han talar om »die verzehrende Flamme der höheren Vaterlandsliebe, die die Nation als Hülle des Ewigen umfasst, für welche der Edle mit Freuden sich opfert». Det är den filosofiska sublimering av fosterlandskärleken, som lågar mot oss i Tegnér's strof. Ja, själva det patriotiska programmet i *Det eviga*: att ge känslan för frihet och rätt, som för ögonblicket förlorat slaget i den yttre verkligheten, en fristad i vårt eget bröst, under avvaktan på den dag, då denna känsla får bryta ut i befriande handling, då ögonblicket är inne att »våga allt rätt» — själva detta program är just Fichtes, sådant det skymtar överallt i hans *Reden* och klarast framlägges i det tolfte talet, om »medlen att hålla oss upprätta tills huvudmålet är nått»: »Wird unser äusseres Wirken in hemmende Fesseln geschlagen, lasst uns desto kühner unsern Geist erheben zum Gedanken der Freiheit, zum Leben in diesem Gedanken, zum Wünschen und Begehren nur dieses einzigen. Lasst die Freiheit auf einige Zeit verschwinden aus der sichtbaren Welt; geben wir ihr eine Zuflucht im innersten unsrer Gedanken, so lange, bis um uns herum die neue Welt emporwachse, dieda Kraft habe, diese Gedanken auch äusserlich darzustellen. Machen wir uns mit demjenigen, was ohne Zweifel unserm Ermessen frei bleiben muss, mit unserm Gemüthe, zum Vorbilde, zur Weissagung, zum Bürgen desjenigen, was nach uns Wirklichkeit werden wird. Lassen wir nur nicht mit unserm Körper zu-

gleich auch unsern Geist niedergebeugt und unterworfen, und in die Gefangenschaft gebracht werden!»

Liksom *Det eviga* är på en gång en idealistisk trosbekännelse och en patriotisk tidsdikt, så saknar icke heller *Till en yngling*, som offentliggjordes i Journal för Litteraturen och Theatern den 6 mars samma år, anknytning till det politiska läget. Detta är så mycket mera påfallande, som dikten egentligen hör till en stämningssfär, som ligger fjärran från de nationella intressena. Med sin anakreontiska sorglöshet, sin maning till glad levnadsnjutning erinrar den om Wielands gratiefilosofi; i det föregående har redan uppvisats, att man hos Tegnér kan urskilja tydliga spår av inflytande från Wieland, i sådana dikter som *C. A. Tiliander* (1806) och *L. P. Munthe* (1807). *Till en yngling* går sannolikt tillbaka till denna period, ty första strofen är, såsom Nilsson påpekat, citerad i Tegnérs föreläsningar över stilistik höstterminen 1808. Att dikten hör till denna wielandskt färgade grupp — dit man f. ö. också kan räkna gravsången över *G. E. Sörling* (1809), influerad även av Wielands störste svenske lärjunge, Franzén, och gravsången över *N. Hesslén* (1811) — framstår ännu klarare, när man vet att den ursprungligen haft titeln *Sokrats röst från Elyséen*.¹ Sokrates är ju hos Wieland själva idealet för den harmoniska, filosofiskt adlade levnadsnjutningen. Säkerligen har emellertid Tegnér omarbetat detta poem, innan han offentliggjorde det 1810. Sorglösheten har blivit hoppfullhet. Det är uppenbarligen det av ögonblickets nederlag förkrossade svenska folket, som Tegnér haft i tankarna, när han diktat dessa strofer:

Och bortvälta stenen från framtidens graf,
se engeln der,
och lek ej, men stöd dig vid hoppets staf,
och tänk och lär;

och res dig och kämpa för menskors väl,
med svärd och röst:
blif misskänd, blif hatad och tryck dem likväl
till såradt bröst;

---

¹ Denna titel, överkursad och ersatt med den nya, läses i den avskrift av poemet, som ingår i Agardhs samlingar av tegnérska poem. -- Liknande titlar voro vanliga i samtida poesi; i Lunds Veckoblad för den 14 aug. 1811 ingår ett poem av C. C. Eberstein, *En sons röst från Elyséen*.

och hoppas på räddning, på seger ännu
 i stormens brak,
 fastän, förtviflande, seglade du
 på tidens vrak.

Här är det andra problem än den individuella levnadskonstens, och en annan horisont. Det vrak, som vårt öde är knutet vid i stormen, är det splittrade svenska statskeppet. Bilden återkommer ett år senare i *Svea*, där kung Karl, amiralen från Hogland, förklarar beskyddade »ruiner dem han bergat». Skalden pekar hän på en framtid, på en räddningens och segerns dag, då det gäller att *resa sig*, att kämpa *med svärd* och röst. Den politiska tidsstämningen har förvandlat gratiefilosofien till en heroisk filosofi. Därför mynnar dikten ut i ett brännmärkande av *fegheten*: den som icke före döden fyllt sin uppgift, den som icke givit näktergalen i minnets dal ämne till sång, den skall möta ett sorgligt öde i underjorden,

der Cerberus skäller med trekäftadt dån
 i öde rum,
 och Furier jaga den fege ifrån
 Elyseum.

Det glada lättsinne, som präglar den första strofen:

Bryt blomman, o yngling! I morgon skall den
 på grafven strös.
 En leende Tärna är lifvet dig än:
 dess gördel lös!

har sålunda förvandlats till hoppfullhet och slutligen till mod.¹

¹ Att dikten verkligen tillkommit vid olika tidpunkter, och att särskilt de tre ovan citerade stroforna (3—5) med sitt patriotiska patos blivit inskjutna efteråt, kan styrkas genom en textkritisk detalj. Omedelbart efter den sista av dessa trenne strofer följa raderna:

Och allt som du stiger, så lyssna, min son,
 till minnets dal.
 Vål dig, hvarje afton du hör derifrån
 en näktergal.

Man måste förvånas över denna plötsligt inslungade bild av en bergsbestigning, som avgjort svär mot det föregående, där det är tal om en seglats i storm. Förklaringen finner man i den förut nämnda agardhska avskriften, som bevarat spåren av den äldre versionen. Den nuvarande andra strofen har en avvikande form och åtföljes av en okänd tredje strof, som sedan utmönstrats:

I *Det eviga* och *Till en yngling* ha de patriotiska stämningarna trängt sig in, i hälsningsdikten *Till Svea rikets kronprins Carl August* utgöra de själva ämnet. Kronprinsens besök vid det universitet, vars kansler han var, ägde rum den 21—23 maj 1810; den 22, då akademistaten presenterades för prinsen, överlämnade Rector Magnificus, domprosten Hellman, »ett Svenskt skaldestycke, som uttryckte Academiska Corpsens lifligaste underdåniga vördnad, kärlek, och förhoppning» (Lunds Veckoblad 1810: 21). Tegnér's poem var icke det enda hyllningskväde som förekom. Då prinsen besökte Lings fäktskola, framlämnade eleverna, efter att ha utfört flera övningar, ett av deras lärare författat skaldestycke, där Karl August förhärligades som representanten för en ny, kraftfullare och bättre tid:

Snart en förädlad, ny generation
 uppspira skall omkring din thron,
 lik unga Ekar omkring Odens tempel,
 och lågande af fädrens mod
 omhvärfva dig och Svithiod.

I brev till svärfadern av 24 maj skriver Tegnér: »Här i Lund har nu några dagar varit ganska briljant, ty vi ha haft vår Kronprins här. Han har emottagit Cancellariatet, och var således dubbelt välkommen. Han är, som bekant är, mycket populär och skild från Gustaf Adolphs etikett. Men han var här ganska kort, emedan han inom månadens slut vill vara åter i Stockholm. I Helsingborg skulle han träffa sina begge Bröder från Dannemark. — Hela Academistaten presenterades för honom, vid hvilket tillfälle hosföljande rim framlemnades af Rector, dem jag

---

Den dag, som du lefver, din genius är,
 upp, kyss hans kind!
 Men ser han uppå dig, förtörnad och tvär,
 fly som en hind
 till hoppet, det tröstande. Lätt bestig
 dess oljöberg,
 och skåda hvad riken der vinka dig,
 i rosenfärg.

Till denna strof har uppenbarligen den nuvarande sjätte strofen varit omedelbart ansluten:

Och allt som du stiger, så lyssna, min son, etc.

De tre mellanliggande stroferna ha alltså icke funnits. Dikten har då rört sig helt och hållet inom den anakreontiska sfären, och i sista strofen har näppeligen ordet *den fege* ingått.

på Academiens vägnar varit nödsakad att i hast sammanskrapa. Jag lär därför få af Academicassan en gratification af 100 Rdr, som i sanning är väl betaldt. Men så bör man också ej låta chikanera sig för intel.»¹

Tegnér's dikt prisar Karl August först och främst för hans folkliga och enkla uppträdande (ordet »populär» i brevet till svärfadern har sin ursprungliga betydelse, icke den nu vanliga). Det är kontrasten till den förre kungens högdragenhet och etikettfjäsk, som ligger bakom följande rader:

Du som far omkring Ditt land
utan höghetens förnäma nycker,
utan maktens prål, och trycker
icke landet, men hvar landsmans hand.

I poemets slutparti uttalar Tegnér den förhoppningen att prinsen, som »söker ej det höga — blott i thronens granskap mer», skall ägna sitt intresse och beskydd åt universitetet och åt den andliga odlingen, att »August vill oss gifva — åter Augusti dar». Men det patos, som ger dikten dess karaktär, är en djup längtan efter nationell upprättelse. Karl August, berömd som erfaren och tapper soldat, ter sig för skalden såsom förnyaren av vår vapenåra:

Du skall plåna ut ditt Sveas nesa
och vid gudarösten hon väcks af
skall förmultnad Storhet resa
jättelemmar ur sin graf.

Det är första gången Tegnér formulerar det hopp att vår storhetstid skall stiga fram ur sin grav, vilket bildar kärnan i *Svea* och *Karl XII*.

Det krig, som skalden ser fram mot, är hämdens och revanschens. I de rader, som genom sin pompösa bredd och energi bilda diktens tyngdpunkt, heter det:

Prins, länge Du ännu ett tröttadt Svea frede!
Men kommer farans dag då är Du än vårt hopp,
när hämdens morgon gryr, och Lejonet står opp,
och lyfter blodig ram och skakar manens vrede,

¹ Konsistoriet tillerkände Tegnér den nämnda summan, under hänvisning till de poetiska tjänster han förut gjort universitetet.

och rusar i sin kraft ur hotad kulas dörr,
 och uti tusens blod fördunklad ära tvättar,
 och ibland åskor går, som Asa Thor gick förr,
 fram öfver Jotunheim och trampar på dess jättar.

Det är ett märka, att »jätten», allt sedan Kellgrens *Cantate den 1 Januari 1789*, är en poetisk synonymi för Ryssland, som brukas överallt hos Tegnér och Ling.

I hyllningsdikten till Karl August är alltså revanschtanken klart uttalad. Den djupa förtvivlan över ärans förlust, som biktade sig i gravsången över Sparrsköld, har nu efterträtts av en brinnande önskan att återförvärva denna ära. Den politiska situationen var emellertid alls icke gynnande för denna önskan. Förbundet mellan Napoleon och Alexander uteslöt varje tanke på att det illa medfarua, ekonomiskt skakade landet skulle kunna ta till vapen mot sin fiende. Tegnér drömmer också först och främst om andrum, om en fredlig uppblomstring:

Nya skördar vagga öfver heden,
 nya skatter gå ur klippans skygd,
 och sitt gyllne frukthorn Freden
 tömmer öfver stad och bygd.

Men det behövdes blott, att de politiska förhållandena förändrades och tillspetsade sig, för att revanschkravet skulle stå fram hos Tegnér med en helt annan aktualitet och våldsamhet. Det är vad som sker år 1811. Ur den nya situationen födes *Svea*.

5. Svea som politisk dikt. Tegnér och Ryssland.

Karl August överlevde icke många dagar besöket i Lund. I ett brev till svärfadern av den 31 maj 1810 berättade Tegnér utförligt om hans plötsliga död. Hur djupt gripen han var, framgår av hans ordalag. »En stor, oersättlig förlust har Sverige gjort. — — — Nationen hade i honom fått en stor Kung, den hon ej förtjente. Sedan Carl XII:s död har intet dylikt dödsfall väckt det deltagande. Hela landet sörjer och blott ilskan, partisjukan och hyckleriet fröjdar sig.» Landets öde ingav honom djupa bekymmer: »Vi äro ett olyckligt folk.» Han fruktade, att

vid tronföljarvalet »Ryska partiet» skulle segra. Han åsyftade därmed anhängarna av de bägge unga prinsarna av Oldenburg, söner till administratören, Karl XIII:s kusin; de voro nämligen båda i rysk tjänst, och den yngre av dem, Georg, var gift med tsarens syster. I ett brev av den 17 juni heter det: »Här talas nu mycket om Thronföljden. Man gissar på Augustenburg, Massena, en Hertig af Oldenburg, äfven f. d. KronPrinsen. Äfven omtalas ett fredsbrott mellan Ryssland och Frankrike, hvartill likväl ej Tidningarne tyckas ge någon anledning. Jag förmodar det är blott Engelska rykten.»

Sommaren 1810 tillbragte Tegnér på Börringe kloster, greve Beckfriis' egendom, och han är därför avspärrad från politiska nyheter. Den 18 juli skriver han: »Det skall bli artigt att se hvad utgång Riksdagen tar. Förmodligen är successionen redan bestämd av vederbörande. Härner i Skåne tror man annars att Kungen i Danmark skulle få ett stort Partie.» Omsorgen om pensionärerna, uppdraget att se till grefve Beckfriis' söner samt framför allt bekymmer för Jakob, hans egen yngste, ständigt sjuklige son, som avled den 16 augusti, synas ha tagit hans tid helt i anspråk. På hösten gjorde Myhrman ett besök i Lund. När Tegnér ånyo skriver till honom — brevet är odaterat, men torde vara av den 19 oktober — väntar man den nye kronprinsen till Hälsingborg, och Tegnér berättar: »Åtta Professorer äro resta härifrån för att complimentera honom. Erkebiskopen, som kommit ner för att upplysa honom och frelsa hans fattiga själ, var här på några dagar.» Man kan anta, att Tegnér ställt sig ganska sympatisk till valet av en bland Napoleons generaler; även hans politiska önskningar krävde en härförare på Sveriges tron. Det fördelaktiga intryck som Karl Johan gjorde skildras i ett brev av den 8 november. »KronPrinsen intog under sitt vistande i Helsingborg allas sinnen. Presterna som skulle omvända honom i Helsingör, sparade han allt besvär, och pratade dem öronen fulla af Theologie. Han var mycket höflig, talte nästan med hvar och en, och svarade på alla ovationer manligt och precist. Mot Toll skall han endast ha visat sig mycket fiere. Då Landshöfding Rosen i Malmö (ett pundhufvud) slutade sitt tal med att be Gud bevara honom för de omvexlingar som Regerande vanligtvis äro underkastade, svarade han med ironisk min: Quant aux vicissitudes des Thrônes je m'y suis préparé: Je les attends.»

Vid kronprinsessans senare ankomst var Tegnér, såsom han i ett brev av den 30 december berättar, av en halssjukdom förhindrad att deltaga i välkomstdeputationen; »hon skall ha varit munter», skriver han, »artig och förekommande, vacker nog, men till staturen liten och tjock». I samma brev framställer han några politiska reflexioner, som, fastän de ta sin utgångspunkt från grundlösa rykten, äro av vikt därför att de belysa Tegnér's framtidsförhoppningar. Det heter: »Här talas nu allmänt om krig med Dannemark. Svenska Regeringen skall ha fordrat af den Danska en enorm summa för uppbragta skepp, med tillkännagifvande att i händelse af vägran kriget kunde anses som förklaradt. Om så är, så måste det väl skedd med tillåtelse af Napoleon; och otroligt är det icke att om han vill agrandisera Sverige, början kommer att ske med Dannemark. Emellertid kan jag icke inse huru vi skulle ta hvarken öarna eller Norge. Här talas äfven om oroligheter i Norge, men det är väl utan grund. För öfrigt är nu Napoleon granne med Dannemark, genom Hansestädernas förening med Franska Riket. Att hans affärer i Spanien och Portugal gå så dåligt är en stor olycka för oss, efter mot Ryssland förmodligen ingen ting kan företagas så länge det kriget varar.» Att förbundet mellan Napoleon och Ryssland är på upphällningen har Tegnér alltså redan nu varit övertygad om; i och med det betraktar han, med den för det samtida Sverige så karakteristiska, outrotliga optimismen, Napoleon som en välvillig vän till Sverige. Det är, som om man helt enkelt icke kunde föreställa sig att den varma kärlek och den blinda beundran man hyste skulle vara obesvarade känslor. Tegnér förutsätter utan vidare, att Napoleon skulle vara villig att förstora Sverige på bekostnad av sin bundsförvant Danmark; som bekant gav Napoleon under förhandlingarna 1811 aldrig sitt tillstånd till Norges erövring. Vad som ligger bakom ryktena om ett svenskt ultimatum till Danmark är måhända det närmande, som i december ägde rum mellan Karl Johan och Alexander och varigenom planerna på Norge förbereddes — under sina förtroliga samtal med Czernitchef hade kronprinsen den 18 december givit uttryck för fientliga känslor mot Danmark¹ — men Tegnér är så desorien-

¹ Karl Johan hade därunder låtit Czernitchef förstå, att han för att hämnas på Danmark blott behöfde lyssna på önskuingarna hos »ett grannfolk, som kallade honom»; det är dessa rykten om oroligheter i Norge, som Tegnér refererar, dock utan att skänka dem någon tilltro.

terad, att han förutsätter en nära kännning med Napoleon. Man ser emellertid, att Tegnér alls icke är entusiasmerad av planerna på erövringar från Danmark. I stället äro hans tankar inriktade på vad som »mot Ryssland kan företagas»; av den enligt hans tro förestående sammanstötningen mellan Frankrike och Ryssland väntar han sig en stor fördel för Sverige, eftersom han karakteriserar Napoleons motgångar på den spanska halvön, vilka försena brytningen, såsom »en stor olycka för oss». Drar man ut linjerna från detta uttalande, så har man Tegnér's ståndpunkt år 1811. Tyvärr har man för kännedomen om Tegnér's politiska idéer under detta kritiska år icke den viktiga källa, som brevväxlingen med svärfadern utgör. Den gamles hälsa började vid denna tid vackla; de få brev, som finnas, syssla huvudsakligen med hans sjukdom och innehålla intet av politiskt intresse. Det sista är från den 22 maj; den 19 juni dog Myhrman.

* * *

År 1811 får sin karaktär av den skugga, som den väldiga kampen mellan Frankrike och Ryssland kastade framför sig. Alla kände att den stundade; Napoleon rustade, samlande alla sina krafter. Det ögonblick, som nu nalkades, var förutsett, ja efterlängtadt redan i det svenska statsråd, som den 30 augusti 1809 beslutat fredsunderhandlingarnas inledande med Ryssland. Wetterstedt hade där talat om en dag i framtiden, vars snara inträdande vore föremålet för varje redlig svensk mans hopp, »då emot Ryssland de åskviggas skola rättas, som, i öfverensstämmelse med våra lifligaste önsknings, skola söndersplittra dess förhatliga regementsbyggnad», och han hade fortsatt: »När från Niemens stränder, från det på nytt födda Pohlens landamären, de segrande franska härarne skola intränga på Rysslands område, då är stunden inne att med hela nationalstolthetens känsla, med ett själfständigt folks sammanstämmande kraft, med det djupt rotade hatet i hvarje barm, och med den heliga förbindelsen att antingen segra eller falla, åter höja de hvilande svenska vapnen och, i förening med Frankrikes beherrskare, kräfva en blodig räkning af Ryssland.»

Att man valde en fransk general till tronföljare berodde i icke ringa mån på den makt, som denna av Wetterstedt framburna

idé hade över sinnena. Icke desto mindre blev Karl Johan denna idéns främste motståndare. Redan i sitt tal på rikssalen den 5 november 1810 yttrade han sig om den lidna förlusten i ordalag, som hade en resignerad klang. Det är ju givet, att Karl Johan såsom främling måste sakna de varmare och djupare känslorna för den förlorade landsändan. De geografiska synpunkterna måste för honom spela en större roll än de historiska, och redan därigenom leddes han in på tanken att i stället förvärva Norge. När tsarens utomordentliga sändebud Czernitchef i december 1810 besökte Stockholm, inleddes redan närmandet till Ryssland; Karl Johan förklarade sig inse, att Finland icke i längden kunde behållas av Sverige, och försäkrade, att Alexander kunde vända sina vapen åt vilket håll som helst utan att befara en svensk kursförändring; Czernitchef å sin sida meddelade, att hans herre icke hyste några som helst anfallsplaner mot Sverige, utan under alla möjliga förhållanden skulle bevara freden.

Trots dessa vänskapsförsäkringar höll tsaren visserligen stora truppmassor i Finland och fortsatte befästningsarbetena på Åland. Karl Johan å sin sida bedrev underhandlingarna med Frankrike och försökte i april få Napoleons bifall till förvärvet av Norge, eller åtminstone av Trondhjems stift. Detta avvisades av Napoleon, som i stället erbjöd allians på basen av att Sverige skulle delta i ett angrepp på Ryssland och Frankrike med all makt medverka till Finlands återställande. På detta erbjudande reflekterade Karl Johan alls icke; men han uppträdde å andra sidan med stor försiktighet, då han till fullo insåg, att ett förbund med Ryssland måste te sig förhatligt i svenska ögon. Från och med eftersommaren 1811 började han, under sin vistelse på Drottningholm, att försöka vinna de förnämsta männen vid hovet och i armén för sin tanke, varvid han nästan överallt i begynnelsen stötte på motstånd.

Att han hade den allmänna opinionen emot sig, är ju uppenbart; emellertid är det, med den ringa utveckling som pressen ägde och med den försiktighet som präglar skriftliga uttalanden från tiden, icke lätt att bilda sig en föreställning om stämningen inom landet. Att den var präglad av misstro och hat mot Ryssland är väl tydligt, men huruvida offensivandan, lusten att göra verkliga uppoffringar för Finlands återvinnande, var allmänt spridd, låter sig knappast fastställa. Åtskilligt tyder dock därpå.

Suchtelen, Sveaborgs erövrare, den ryske ministern i Stockholm, som man icke kan fränkänna äran att ha varit en vaken och noggrann iakttagare av svenska förhållanden, skildrade i mars 1810 i en depesch till Petersburg stämningen vid riksdagen på följande sätt: »Enligt hvad jag hört från säkert håll, märker man att det hat som här fordoms bars till namnet dansk nu i hela sin styrka vändt sig mot namnet ryss. Den svenska nationen, denna inbilska nation, som oakadt sina vapens motgångar under det sista kriget ännu alljämt drömmer om sin ära, sitt mod och sin tapperhet, hvilka så att säga blifvit gammalmodiga, denna nation andas blott den brinnande önskan att kunna åter inträda i besittning af sina förlorade provinser.» Under förberedelserna till tronföljarvalet följde Suchtelen uppmärksamt opinionsyttringarna. Så snart första numret av Regnérs tidning Allmänna opinionens organ kommit ut, den 4 juli, skickade Suchtelen en översättning därav till Petersburg; han tror att den skall bliva »ganska intressant», och lovar att sända även de följande numren. Det som väckte Suchtelens uppmärksamhet i denna tidning, som själv trodde sig kunna bliva »af utomordentlig nytta för Regeringen, som deraf kunde upplysas om Folkets tänkesätt» (n:r 11), var väl från början den märkliga tendensen att urskulda det Fersenska mordet; men han misstog sig icke överhuvud i att Regnérs författarskap skulle bli av särskilt intresse för Ryssland. Under valriksdagen i Örebro började Allmänna opinionens organ diskutera tronföljdsfrågan, och anförde därvid (n:r 9) gentemot de båda prinsarna av Oldenburg, att de båda voro i rysk tjänst. »Detta var, som redan sagdt är, förmodligen mycket bidragande till deras uteslutande förra gången, och lär äfven hos många ännu verka till deras skada.» Tidningen diskuterar vidare, i vad mån en eventuellt vald kronprins skulle behöva förbliva ryskt sinnad, »eller eftersätta Sveriges intresse för Rysslands skull». Om den yngre prinsen, som var förmäld med tsarens syster, heter det att han torde vara underkastad ryskt inflytande; »man torde frukta, att han ej skulle kunna vara så fri i sina tänkesätt, så otvungen i sina företag, så obehindrad i alla sina considerationer, som man ville. Det är derföre troligt, att han icke kommer att hafva för sig många af Riksdagens Ledamöter, ehuru Ryska Hofvet utan tvifvel helst önskade hans utväljande, ehuru alla de, som äro af samma tänkesätt, visserligen lära arbeta för samma ändamål.» De kretsar, som Regnér här

syftar på, äro identiska med det »ryska parti», som Tegnér talade om i brev till svärfadern av den 31 maj, och som han fruktade skulle triumfera.

Över denna artikel klagade Suchtelen, och n:r 9 blev också belagt med kvarstad, såsom meddelas i n:r 12. I detta nummer fortsatte emellertid Regnér att diskutera tronföljden. Han vände sig mot en av P. A. Wallmark författad artikelserie, som under titeln »Hvad utsigter till Sveriges framtida välfärd lofvar dess nu lediga Thronföljd?» inlutit i Journal för Litteraturen och Theatern 1—4 augusti. I dessa artiklar företrädde en utpräglad skandinavisk ståndpunkt: »En förening med Danmark och Norrige är således i min tanka det enda medel, som återstår för oss att i längden förblifva en sjelfständig Nation, och det mål dit alla våra bemödanden böra riktas.» Likheten i språk, religion och seder mellan de trenne folken förklaras vara av avgörande beskaffenhet. Sättet och villkoren för föreningens verkställande vill författaren icke inlåta sig på, men man tar näppeligen miste i att han önskat den danske kungen vald till tronföljare. I det inledande resonemanget bemödar sig författaren att visa, att Sveriges dåvarande läge var ohållbart: rikskroppen måste efter Finlands förlust antingen »falla ditåt den lutar, eller ock förändra ställning». Stockholm, förut rikets medelpunkt, vore nu en öppen gränsstad, »vid första fientlighet eröfrad»; vi vore allt för svaga att ha något värde som bundsförvant för Frankrike; endast efter en genomförd förening med Danmark skulle det återigen kunna vara ett intresse för Frankrike att alliera sig med oss; Sverige skulle då vara »som Landtmakt när som helst färdig att synas på Tysklands slätter». Att detta program överensstämde med Frankrikes önsningar lider intet tvivel, och det är därför av särskilt intresse att konstatera, att Regnér vände sig *mot* detta resonemang, därför att det sköt tanken på Finlands återerövrande i bakgrunden. Hade Regnér varit inspirerad från franskt håll, såsom senare upp-gavs bl. a. av Engeström, så skulle han knappast ha polemiserat mot artikelserien i Journalen, vilken motsvarade Napoleons idéer och mycket snarare kunde tänkas influerad av Frankrikes dåvarande chargé d'affaires, Désaugier. Regnér bestrider, att Sverige i sin dåvarande belägenhet skulle vara en betydelselös bundsförvant för Frankrike. Hur han tänker sig Sveriges insats framgår av följande ord: »Tyrolens exempel under sista kriget emellan Öster-

rike och Frankrike bevisar hvad en långlig tillgifvenhet för hufvudlandet kan uträtta i en nyligen afträdd provins. I den möjliga händelsen af ett krig mellan Ryssland och Frankrike vore således för den sednare Makten ett förbund med Sverige af betydlig nytta, och otvifvelaktigt skulle vi, i sådan händelse, kunna göra en mäktig diversion till dess fördel.» I fortsättningen (n:r 13) bemödar sig Regnér att visa, att Danmarks och Sveriges intressen äro motsatta: Ryssland, »Sveriges naturliga fiende», har alltid varit Danmarks bundsförvant, och föreningen med Danmark skulle blott komplicera Sveriges belägenhet, dra bort intresset från vårt huvudmål, som är »att bevara sig emot Rysslands öfvermakt». Med särskild iver vänder sig Regnér mot den tanken, att Sverige någonsin skulle uppträda med en här »på Tysklands slätter». »Mätte aldrig våra härar nödgas beträda Tysklands gränser! Det är den mest patriotiska bön en Svensk kan göra. Vi hafva der ingenting att försvara, ingenting att vinna. Åt en annan sida är det, som vi böra rigta alla våra krafter, alla våra bemödanden.» Man kan icke läsa dessa profetiska ord utan att erinra sig Tegnér's förbittring och sorg, då verkligen ånyo en svensk här stod på Tysklands jord.

Även n:r 12 av Allmänna opinionens organ blev belagt med kvarstad. Suchtelen hade tydligen fortfarande beklagat sig över tidningens hållning. I en depesch från Wetterstedt till Stedingk i Petersburg av den 21 augusti, där tronföljarvalets utgång meddelas, heter det, att Suchtelen »med rätta beklagat sig öfver missbruken af pressens frihet», men att allt detta nu skall taga ett slut. Tydligen har en strängare regime införts, ty i de senare numren av Allmänna opinionens organ förekomma inga utrikespolitiska uttalanden; med n:r 32, den 6 oktober, upphörde tidningen.

I de hyllningsdikter, som ägnades Karl Johan vid hans ankomst till Sverige, klingade stundom revansch-lusten igenom; så t. ex. i den ode *Till H. K. H. Kronprinsen*, som var infört i Nya Posten den 5 november. Det förekommer där följande framtidsvision:

Jag ser till årans fält de tappre Söner fika,
Att hämnas, segrande, sin nesliga förlust:
Jag ser, för deras blix, de skygga skaror vika,
Som trotsigt röfvade en lamt försvarad kust.

Genomögnar man de politiska tillfällighetskväden, som publiceras i tidningarna, finner man ofta en krigisk ton anslagen. I en *Blick på det förflutna året*, tryckt i Carlstads Tidning den 2 februari 1811, tillropas kronprinsen:

Bjud öfver deras [fädernas] stoft att lyfta sig en dag
den vapnens ära än, som Pullawa sett jordas,
att, återfödd med dig, förskönas och fullbordas.

I en *Sång till Svea*, offentliggjord den 18 maj 1811 i Tidning i Blandade Ämnen (Uppsala), skymtar man, trots de matta och oklara uttrycken, den tanken, att Svea skall uppträda till »vår rätts försvar»,

Att, själfständig, du må spiran sträcka,
Fruktad än, liksom i fordna dar.

Meningen torde vara, att Svea borde återvinna sitt förlorade värde, ty skalden ser fram mot en fridens dag i framtiden, men synes skild därifrån av ett ärofullt krig:

Må, en dag, bland stridens fällda lansar,
I troféers skygd du hvila säll,
Vinkande tillbaka fridens dansar
Till de trygga åbors lugna tjäll!

Man synes allmänt ha haft känslan av ett förestående krig. Öppen diskussion av ämnet var visserligen utesluten, men ibland får man en indirekt reflex av stämningen. En författare diskuterar i ett bihang till Lunds Veckoblad för den 27 mars 1811 de åtgärder, som kunna vidtagas till förbättrande av det ekonomiska tillståndet, och sätter därvid i fråga indelningsverkets avskaffande, varvid varje hemman i stället skulle betala en särskild skatt, men tillfogar: »I nu varande rikets efter utseende krigiska belägenhet lär det icke vara passande till att sätta detta projekt i verkställighet. Man väntar detta af en framtid, då rikets gränser vinna arrondissement, och en mäktig granne häldre önskar fred än krig.» I Nya Posten för den 25 februari 1811 ingår utdrag ur ett brev från Göteborg, där det berättas att anglomaterna i staden ha stämt ned tonen, och där det försäkras: »Aldrig ha Göteborgs invånare glömt, att de tillhöra det gemensamma fäderneslandet; aldrig hafva de tviflat ett ögonblick derpå, att Sveriges politiska intresse fordrade, att helt och hållet omfatta det franska alliancesystemet.» Glöden i denna tros-

bekännelse kommer sig utan tvivel av tanken på den väntade sammanstötningen.

Några nyheter från Finland ser man sällan. Suchtelen hade i en förut citerad depesch från mars 1810 framhållit, att Finlands förlust skulle göra sig påmint genom saknaden av de penningmedel, som hämtades från denna provins till statens utgifter. Måhända kan man skymta en liknande tankegång under en artikel i Tidning i Blandade Ämnen (den 16 oktober 1811), där en rysk resebeskrivning över den nyerövrade provinsen recense-ras och till slut de statistiska uppgifterna över Finlands areal och folkmängd meddelas, noggrant specificerade.

I varje fall har man att räkna med att den teoretiskt existerande tryckfriheten icke var förenad med vanan att offentligt diskutera utrikespolitiska frågor. Den ende, som visade en utpräglad lust för en sådan diskussion, Adolf Regnér, hade emellertid icke av kvarstaden på Allmänna Opinionens organ låtit avskräcka sig, utan började under 1811 utge en ny tidskrift, kallad Allmän Politisk Jural.

Ett nummer utkom den 1 juni, men innehöll huvudsakligen översatta artiklar av allmänt upplysande innehåll; ingen omedelbar fortsättning följde. Den 7 september utkom ett nytt första nummer; efter en anmälan, som hävdade nyttan och nödvändigheten av en politiskt resonerande tidning, följde en översikt över »Europas politiska tillstånd vid 1810 års slut», genomandad av den mest oinskränkta beundran för Napoleon. Det andra numret, av den 11 september, hade ett rätt harmlöst utseende, i det att det fylldes av en stor uppsats »Om Tyrolska Insurrektionen år 1809» — Andreas Hofer och hans hjältemodiga strid hade de sista åren varit stående föremål för den svenska pressens intresse. I själva verket handlade uppsatsen om ett vida brännbarare ämne. Redan i Allmänna Opinionens organ hade Regnér anfört Tyrolens exempel för att ådagalägga vad som kunde ske i Finland. Här genomföres denna parallell ingående. Tyrolen var avträtt till en så upplyst regering som den bayerska; hur mycket olyckligare det folk, som överlämnats till upplysningens och kulturens fiender, hur mycket större rätt har icke detta folk att avskudda sitt ok! Den bayerska regeringen var utmärkt genom mildhet och liberalitet; »beklagligen kan ej detta sägas om alla Regeringar, som utvidgat sina gränser». I freden i Pressburg hade inga förbehåll

gjorts angående den gamla tyrolska författningens bibehållande; »än om ett sådant förbehåll varit gjordt, och det ändå icke blifvit efterföljdt!» I denna form göres en hel rad angrepp på den ryska regimen. Till slut förhärligas Kosziuskos och »de ädla sarmaternas» strid för fosterlandet, och det uttalas en profetia om att i en framtid nya hjältar skola stå upp till kamp för friheten. »Ingen öfverhet är laglig», heter det, »som uppenbart syftar till sina undersåtars fysiska eller moraliska förstöring, som försänker dem i uselhet och trældom, eller öfverhöljer dem med ett barbariskt mörker.» För att maskera tendensen i dessa ord följer omedelbart en liten historisk anmärkning: »Alldeles motsatt var förhållandet i Tyrolen, hvars nya Regering, som redan bevist är, med ifver arbetade på ett allmännare utbredande af ljus, odling och välmåga i detta land.»

Det är som man ser ett mycket genomskinligt språk. Med följande nummer (14 sept.) rågades måttet. Det upptages till största delen av en uppsats med titeln »Om möjligheten af Finlands återförening med Sverge.» Regnér utvecklar där, att Sverige endast i förbund med Napoleon kan tänkas återfå den förlorade provinsen. Han vädjar därför bl. a. till de svenska köpmännen att underkasta sig kontinentalsystemet och icke genom smyghandel med engelska varor uppväcka den väldiges ovilja. Författaren framställer två alternativ för Finlands återförvärvande, ett fredligt och ett krigiskt. Det förra skulle bestå i att Napoleon anvisade Ryssland skadeersättning i turkiska provinser. Om det senare, som förklaras vara »ännu lättare», yttrar sig Regnér mera reserverat: utgången av ett krig mellan Ryssland och Frankrike vore visserligen icke tvivelaktig, men man vet icke om ett sådant förestår, och om tidpunkten och sättet för en återförening kan man följaktligen endast gissa. Bland Sveriges resurser nämner Regnér även »en Anförare, som af Europa är tillräckligt känd, men hvars lof vördnaden förbjuder att här tolka». Häftet avslutas med en kort artikel »Om Sveriges närvarande Krigsmakt», vari hären uppskattas till 60,000 man och flottan säges vara bemannad med 15,000 matrosar.

Suchtelen presenterade i Petersburg en översättning av Regnérs tidning »såsom en vacker frukt af pressens frihet här i landet». I den åtföljande depeschen berättar han, att Engeström, vid första sammanträffandet, utropat: »Hvar är då er not, general?» Engeström hade vidare meddelat, att kronprinsen var uppbragt, nöd-

vändigt ville bestraffa författaren, och direkt önskade en not med klagomål från Suehtelen. Vidare hade den svenske utrikesministern förklarad, att baron Alquier stode bakom företaget. »På min fråga hvilken användts för redaktionen af denna journal, sade han att det var en viss Regnér, en illasinnad person, som varit anställd i något af de civila departementen, men blifvit bortvisad för sitt dåliga uppförande. Han tillade, att general Tibell stått fadder till företaget oeh att han äfven skulle få erfaraf följderna deraf.»

Baron Alquier skrev å sin sida den 21 september till sin regering i Paris: »De tre första numren af den tidning, som jag haft äran sända ers excellens, hafva här väckt stor sensation oeh deras indragning har på ryske ministerns uttryckliga anhållan blifvit befalld. Författaren till dessa blad är hr Regnér, tjänsteman vid statskansliet oeh vid pass 30 år gammal. Jag har aldrig sett honom, men enligt ryktet jag hört om honom är han en man med mycket snille oeh talang. Han är nu arresterad. Hr Regnér hade redan för några månader sedan låtit trycka en annan politisk journal, som likaledes konfiskerades vid andra numret, oeh hvari han, gifvande uttryck åt sin lifliga beundran för h. maj:t kejsaren, bemödade sig att bevisa, det Sveriges politiska intresse nödgas det åter förena sitt system med Frankrikes.» Alquier är som man ser mycket illa underrättad om Regnérs tidigare tidningsföretag; då man icke har skäl att tro denna okunghet vara låtsad, bör man knappast betvivla hans uppgift, att Regnér icke stått i förbindelse med honom. Att så icke var fallet vid Regnérs förra franträdande har redan anmärkts.

Karl Johan, som redan den 15 september inför Wetterstedt, Skjöldebrand, Adlererantz oeh Sandels givit uttryck för sin indignation, särskilt över Regnérs »låga smieker» åt Napoleon, fick den oförsiktige författaren dömd till tre års fängelse på Vaxholm; klagomålen i hovrätten ledde icke till ändring, men efter 11 månaders fängelse skedde benådning.

Den uppgift, som Regnér föresatt sig, att uppfلامma den allmänna opinionen, att stämma sinnena till krig mot Ryssland, gjorde även Tegnér till sin.

I Lund, oeh särskilt i den krets som omgav Tegnér, synas rysshätet oeh offensivlusten ha varit synnerligen starka. Det kan måhända anses symptomatiskt, att den karolinska akademien upp-

vaktade Karl August med en dikt sådan som Tegnér's, där revanschtankarna framträdde så tydligt. Från Lund utgick den första dikt av betydelse, där kravet på Finlands återerövring bildade huvudtemat: Lings *Gylfe*, som offentliggjordes i Lyceum 1810 och utgör en föregångare till *Svea*. Skalden skildrar där, hur drottens själ förtvivlar och klagar: »Evigt hon är från mitt famntag skild»; men alla Gylfes kämpar uppmuntra honom till strid:

Till kamp! till hämd! vår Drott, vår Far!
 Hvi töfvar du?
 Hur mången gång i forntidens dar
 Du henne från våldsmannen slitit har;
 Upp gör det ännu!

Till slut fattar Gylfe mod på nytt, han reser sig, klädd i pansar:

Hans blickar talade hämd och blod.
 Hans kämpar andades strid.
 På fjällarnas rygg, på den svallande sjö,
 De gingo att segra, de gingo att dö
 Med manna-mod.

I de sista raderna ser man Gylfe som segrare, omfamnande sin frälsade Aura. Det är betecknande, att Ling i sin allegoriska dikt vänder sig mot en tveksamhetens och räddhågans ande, som det gäller att övervinna. Gesten är sålunda alldeles densamma som i *Svea*. Dikterna ha sitt ursprung ur samma vänkrets, och återge uppenbarligen de stämningar, som där härskade.

Achatius Kahl har räddat en tegnérsk strof, som är karakteristisk för den lundensiska miljön. J. F. Lundblad, latinaren Johan Lundblads son och en av Tegnér's vänner, författade som ung en avhandling över ämnet *Sveriges diplomatiska förhållanden till Ryssland från Carl XII:s död till 1809*, och denna lämnades till Tegnér's genomseende. Tegnér skrev som motto till arbetet en dikt med titeln *Lefve striden!* Kahl återger därur följande strof:

Hycklande vänner, som tveka och mena,
 Tvingar han öppet till ja eller nej.
 Slaginingens mun talar sanning allena,
 Svärdet, det flammande, hycklar ej.

Lundblads arbete, vilket »politiska omständigheter hindrade honom att utgifva» (Kahl), blev aldrig tryckt och synes vara för-

kommet. Troligen har det varit hans mening att bruka det som gradualavhandling år 1811. Man vet nämligen av ett brev från Lundblad d. ä., att sonen skrev sin gradualavhandling på två dagar i maj 1811, och det ligger då nära till hands att gissa, att J. F. Lundblad i sista stunden fick utarbete en ny avhandling, därför att den ursprungliga, över Sveriges diplomatiska förbindelser med Ryssland, icke kunde tryckas. Är denna hypotes riktig, så skulle alltså detta nu förlorade verk, med sitt tegnérska motto *Lefve striden!*, ha varit en frukt av samma stämning som *Svea*.

En reflex av situationen torde kunna spåras i den avhandling *De Roma Porsenae dedita*, varmed Lundblad förvärvade magisterkransen. Själva den korta uppsatsen behandlar den livianska säggen om hur Horatius Cocles hjältemodigt värjde bryggan över Tibern och Rom gentemot den etruskiske erövraren Porsena. Den är tillägnad universitetets kansler, statsministern för utrikes ärenden Lars von Engeström, med en dikt, som enligt Kahl har Tegnér till författare; inre kriterier tala för riktigheten av denna tradition. Statsministern, »Riddare med Kejsersliga Franska Hederslegionens Stora Örns tecken», tilltalas där på följande sätt:

Nationens, Kungens Vän, som, främst bland frie männer,
Europas äldsta thron på mäktig skullra bär!
Ur häfderna af Rom ett blad dig ägnas här;
Dess hjeltar älskar Du som släktingar och vänner.

Som mot Porsena förr på bryggan Cocles stod,
Och värjde mot en här sju bergen, sjelf allena:
Så Du för thronen står, med samma lugna mod
Och värjer landet — ack! mot mera än Porsena.

Ej trifves Clio blott i Roms och Greklands bygd
Fast hon är Forntids vän, fast hon ur grafven talar;
Ett nybygdt Tempel ren hon fann i dina salar,
Och nya ämnen snart hon finner i din dygd.

Man kan ur dessa verser läsa ut ett förhårligande av Engeström såsom förkämpe för en patriotisk och krigisk politik, som har många vedersakare och som snart skall ge historiens sånggudinna ämnen att besjunga. Denna tankegång, utvecklade av Tegnér i maj 1811, bildar en brygga över till de idéer, som

Tegnér under sommaren gav poesiens form i *Svea*. För att rätt förstå det steg som Tegnér tog då han skrev *Svea*, och för att fullt sentera vissa åskådningar, som komma till uttryck i dikten, måste man räkna med att Lars von Engeströms politiska synpunkter voro väl kända i Lund, och alldeles särskilt i den krets, som Tegnér tillhörde. Det är därför nödvändigt att i kort-het skildra Engeströms personlighet.

Lars von Engeström, minister i disponibilitet sedan 1803, hade nära förbindelser med Lunds universitet; hans fader hade utövat prokanslersämbetet, och själv hade han gjort sina akademiska studier där; en av hans lärare hade varit L. P. Munthe, som senare bland sina lärjungar räknade Tegnér. Nils Hesslén, förut teologie professor, biskop och prokansler från 1805 till sin död 1811, var gift med Engeströms syster. Biskopshuset i Lund, där även en ogift syster till biskopinnan vistades, var en av Engeströms replipunkter under hans ständiga resor. Han besökte det 1805 ett par gånger, tillbragte några dagar där i augusti eller september 1806 samt tiden från den 3 till den 17 oktober 1807. Slutligen bodde han där från vintern 1807 till en dag i slutet av december 1808, då han över Helsingör begav sig till sin polska egendom Jankowicz. När han efter revolutionen 1809 av hertig Karl kallades tillbaka till svensk tjänst, dröjde han även ett par dagar i Lund. Han hade där, sysselsatt med sina historiska studier och samlingar, förvärvat sig så mycket sympati och förtroende inom den akademiska världen, att han efter kronprinsen Karl Augusts död 1810 blev enhälligt vald till universitetets kansler.

Att Tegnér under denna tid gjort hans bekantskap är sannolikt, ty Engeström var livligt intresserad av alla vetenskapliga och litterära talanger. I ett brev till svärfadern av den 3 mars 1808 visar sig Tegnér ha reda på att Engeström samma dag avfärdat en stafett till regeringen för att varsko om ett väntat danskt fredsbrott. I ett annat brev till svärfadern av den 11 december 1808 visar Tegnér, att han stod på Engeströms sida, även när denne kritiserade universitetsförhållandena och ingrep i akademiska frågor. Svågern Asmund Myhrmans examensbetyg hade blivit föremål för anmärkning, och Tegnér upplyser: »Hela saken lär komma från Hof Cancelleren Engeström som ligger här nere och agerar en slags Fiscal på Academiestaten, och det

kan ej nekas att detta i många afseenden är nyttigt och behöfligt.» I ett brev av den 21 september 1809, där det talas om Engeströms utsikter att bli universitetskansler, heter det: »Det är en affabel, hederlig och kunnig Herre, men som jag fruktar litet bornerad.» Ordalagen tyda på att Tegnér råkat Engeström. I ett brev av den 31 maj 1810 berättar han, att Engeströms »fru och dotter hitväntas i dag från Polen».¹

Tillsammans med fru och fröken von Engeström anlände denna dag också sonens informator, Agardh, som varit i kanslerns hus sedan 1807 och nu även besökt de polska egendomarna. Den intima vänskapen mellan Agardh och Tegnér har säkerligen sin del i Engeströms höga uppskattning av Tegnér; ännu 1818 verkar Agardh hos Engeström för genomdrivandet av Tegnér's synpunkter och bevakandet av hans intressen. Så snart Engeström blivit kansler, var Tegnér genast en av hans förnämsta skyddslingar. Redan den 25 november 1810 begärde han professors fullmakt, vilket beviljades; i ett brev av den 24 oktober 1811 anhöll han om Stäfvie pastorat och fick det svar (5 nov.), att kanslern ingenting högre önskade »än att bibehålla vid Aeademien en så förtjenstfull man som Herr Professoren». Han bad Tegnér insända en ansökan om att få presidera för präst- och pastorexamen, »då jag skall draga försorg om dess föredragning». I februari 1812 blev han nämnd till professor i grekiska och fick Stäfvie och Lackalänga till prebende; den nya professuren blev utbruten ur Norbergs ämnesgrupp för hans skull. Att det var Engeströms vänskap, som i ett slag löste alla svårigheter för Tegnér, framhåller denne i sina självbiografiska anteckningar, då han betonar att han fick sin befordran på »kansleren, exc. Engeströms anmälan, utan vidare förslag och omvägar». I sina brev till Engeström från senare år erkänner Tegnér alltid sin stora tacksamhetsskuld. »Min och min familjs

¹ Det var denna dotter, Dorothée von Engeström, som Tegnér 1823 besöng i dikten *På grafven i Hières*; han skrev samtidigt till Martina von Schwerin (20 dec. 1823): »Jag kände henne som flicka, då hon var rätt söt och älskvärd.» Överhuvud synes Tegnér ha stått i förbindelse med biskopshuset: han lånade den 17 juni 1808, och även senare, böcker ur biblioteket för fröken v. Engeströms räkning, vid biskopens död 1811 diktade han ett gravkväde, och Engeström gav honom i ett brev av den 22 nov. 1811 i uppdrag att till biskopinnans tjänst översätta på svensk vers den av Vitterhetsakademien författade gravskriften. (»Det är endast igenom en så god översättning som den Herr Professorn kan göra, hon därom får ett riktigt begrepp.») — Allt tyder på ett förhållande mellan Tegnér och Engeströms anhöriga Lund.

välfärd beror nu som förr endast på Ers Excellens ynnest», skriver han den 1 oktober 1815, och den 16 juni 1816, efter ett besök i Stockholm, ger han sina känslor luft på följande sätt: »Lyckligen återkommen till de mina, skyndar jag att aflägga min djupaste och vördsammaste tacksägelse för den ynnest och godhet hvarmed Eders Excellens under mitt sista vistande i Stockholm behagat hedra mig. Jag kan och skall aldrig utan djup rörelse påminna mig de flerfaldiga prov af välvilja och nedlåtande godhet som Ers Excellens täckts visa mig, utan all annan förtjenst än den Eders Excellens genom uppmuntran och beskydd sjelf bildat och utvecklat. Jag vet hvad jag är skyldig rangen och mitt Fäderneslands ypperste man; men tillåt mitt hjärta att, utan afseende härpå, i Ers Excellens få vörda och välsigna min störste, min faderligaste välgörare.» Att Tegnér 1816 var den poetiske tolken för de känslor av sonlig tacksamhet och tillgivenhet, som universitetet hyste för sin faderlige styresman, att han senare stod i förtrolig brevväxling med kanslern och även utövade inflytande på ärendenas avgörande, att han kallade Lunds universitet med namnet »Eders Excellens' akademi» (25 juni 1820), att Engeström till slut verkade för Tegnér's biskopsutnämning, och att Tegnér, då Engeströms stjärna var i nedan, gav prov på sin tacksamhet och ridderlighet — allt detta har i föreliggande sammanhang intresse endast genom att antyda värmen och förtroligheten i förhållandet mellan Engeström och Tegnér.

Den hypotes, från vilken jag skulle vilja utgå, är att Engeström vare sig under sin vistelse i Lund eller genom Agardh, vare sig direkt eller indirekt, stått i en viss förbindelse med Tegnér och hans krets. I själva verket kan man knappast tänka sig en statsman — förtrogen med det diplomatiska spelet och till den akademiska bondbyn förande med sig som en fläkt av atmosfären från Europas huvudstäder — som var mera ägnad än Lars von Engeström att väcka Tegnér's sympati och förtroende, till trots av att hans begåvning icke var överväldigande. Han företrädde synpunkter, som Tegnér delade. Starkt franskvänlig, var han känd för sina antilegitimistiska böjelser; under sin ministertid i Berlin hade han väckt misstankar genom att förtroligt umgås med abbé Sicyès, då franskt sändebud. Han var en stor beundrare av Napoleon; då Brinkman en gång i

brev givit uttryck för sitt Napoleon-hat, svarade honom Engeström (10 nov. 1805), att Englands politik syntes honom ge lika mycken anledning till sedlig indignation, och tillägger: »Jag har uti min barndom hört talas om konung Fredrik II såsom ni talar om Bonaparte; och nu är han en hjälte.» Repliken skulle ha tilltalat Tegnér, som längre fram brukade disputeras med sin vän Brinkman om Napoleon. Lika livligt skulle han säkerligen ha sympatiserat med Engeströms utlåtande, då det 1805 var fråga om Pommerns försäljning till Preussen. Han förklarade sig anse det »stridande mot fäderneslandets intressen och nesligt att för penningar bortgifva en dyrköpt minnesvård af Sveriges gamla ära». Kärlek till äran och varm fosterlandskärlek satte sin prägel på hela Engeströms personlighet. Att han med beundran och rörelse betraktade minnet av Karl XII framgår av ett ställe i hans *Minnen*, där han berättar om sitt återseende med Gustaf IV Adolf den 12 oktober 1804 i Stralsund. »Jag fann honom till utseendet mycket förändrad. Hans afskurna, opudrade hår, hans mörkblå, med släta, förgyllda knappar tillknäppta rock, och det deröfver spända, breda gula gehänget, gaf honom en likhet med konung Carl XII, som kom mig tårarne i ögonen.» (Kursiverat här.)

Att Engeströms känslor för Karl XII voro så varma, berodde icke bara på den gamla, alltjämt levande svenska traditionen, utan stod i samband med hans politiska idéer, med hans diplomatiska verksamhet och hans livserfarenhet. Från 1787 till 1792 hade han vistats först som politisk agent, sedan som svensk minister i Warschau. Under Gustaf III:s krig med Ryssland utövade han en betydande och förtjänstfull verksamhet; han var outröttlig i att samla och meddela nyheter från Ryssland, han arbetade med största ifver på att befria Polen från det olidliga ryska förmynderskapet och strävade efter samförstånd, ja allians mellan alla de makter, som voro intresserade av att sätta en bom för Rysslands framträngande västerut: Sverige, Preussen, Polen, Turkiet. Förbundet mellan Preussen och Polen 1790 var till stor del hans verk; freden i Värälä hindrade honom att fullborda utbyggandet av detta »system» och hälsades av honom långtifrån med glädje, »ty», skriver han i sina *Minnen*, »jag hade ännu ej förlorat hoppet, att få se Preussen i förening med oss sätta en gräns för Rysslands oförskämdhet och öfvermodiga anspråk».

Engeström stod överhuvud i synnerligen intim förbindelse med de patriotiska strömningar, som genomgingo den polska ungdomen och intelligensen under dessa den polska statens sista år. Han blev 1790 gift med en polska, grevinnan Rosalie Chlapowska, och samma år upptagen till polsk adelsman; på riksdagarna utövade han mycket inflytande. »Jag hade lyckats att vinna de mest framstående patrioternas förtroende, därför att de voro öfvertygade att jag var en verklig vän af deras land», skriver han. Genom skrifter och personlig agitation deltog han i utvecklandet av den ryssfientliga ideologi, som allt sedan dess varit en fast beståndsdel i den polska nationalismen. Härunder blev han föremål för motstånd och hänsynslös förföljelse från rysk sida. När den ryske ambassadörens inflytande stod på sin höjdpunkt, var Engeström utesluten ur sällskapslivet, och själva kung Stanislaus vågade icke bryta bannlysningen och tilltala honom, så länge någon ryssvän befann sig i närheten. I *Minnen* finner man överallt vittnesbörd om den inblick han under denna tid fått i den ryska politikens svekfulla metoder. Engeström, som var den ende utlänning, vilken bar revolutionsringen med inskriften *fidis manibus* till minne av konstitutionen den 3 maj 1791, kan sålunda utan överdrift karakteriseras som en inkarnation av den polska ryssfientligheten; vilande på intim förtrogenhet med ryskt väsen, och utarbetad till ett ideologiskt system, smälter denna ryssfientlighet hos honom samman med det mera naiva och osammansatta svenska rysshatet.

Att Engeström aldrig försummade något tillfälle att agitera mot Ryssland, berömmar han sig ofta själv av. »Tapprare kunna våra krigsmän aldrig ha angripit Ryssarne, än jag angripit Rysslands kredit», skriver han den 6 februari 1790. Det är icke sannolikt, att han, outtröttligt verksam som han av naturen var, legat på latsidan under sin vistelse i Lund. I Polen hade han bevittnat, ja deltagit i de strävanden, som ägde rum under Stanislaus Augusts regering för att med hjälp av undervisningsväsendet väcka och stärka nationalitetskänslan och hatet mot Ryssland; kadettskolan i Warsehau, läroverken i Vilna och Krakau voro plantskolorna, och de historiska minnena, framför allt Johan Sobieskys, ställdes upp för ungdomen. Även i Lund kan man vid tiden för Engeströms vistelse spåra ett vaknande intresse för Öst-Europa. Tegnér lånar den 29 november 1806

från biblioteket Fr. Schulz' *Resa genom Pålen åren 1793 och 1794* (översatt av Samuel Ödman 1797), som ger en livfull och sakrik, än i dag högt skattad skildring framför allt av Warschau just från den tid, då Engeström vistats där. Strax innan (12 nov.) hade han lånat en del av Le Chevaliers *Resa till Propon-tiden och Svarta hafvet*, och den 11 februari 1808 lånar han Coyers *Histoire de Jean Sobiesky, roi de Pologne*. J. F. Lundblad utgav 1807 en med anmärkningar och tillägg försedd översättning av Schlözers *Handbok uti Ryska Historien*.¹ I dedikationen till Jacob Pontusson De la Gardie talar den ungdomlige författaren om de medlemmar av ätten De la Gardie, »som i spetsen för Svenska härarne och på segrens fält uti ett stort och lysande Tidehvarf haft den största del uti Sveriges Handlingar med Ryssland»; i företalet heter det om den ryska nationen, att den efter varje kris »med osvagad kraft samlat sig och sluteligen åt alla sidor utbredde sina Jätte-arnar», och ur Älfs skaldestycke över freden i Värälä citeras bl. a.:

I frusna töcknar höljd på frusna fjäll han låg,
Och badade sin fot i södrens ljumma våg.
Hvart hälst sig Jordens klot på starka axlar vände,
Det en betydlig tyngd af denna bördan kände.

Fredrik Lundblad blev som bekant sedan en av Engeströms speciella skyddslingar, tjänstgjorde som hans sekreterare och hade honom att tacka för sin karriär, ja, utövade ett högst betydande inflytande på Lunds universitets angelägenheter; han stod alltid i intim förbindelse med P. A. Wallmark, som var bibliotekarie vid Engeströms stora privatbibliotek i Stockholm, vilket innehöll betydande ärvda historiska samlingar. Ser man tingen i detta sammanhang, så faller det ljus över innehållet i och avsikten med i Lundblads av Kahl omtalade avhandling *Sveriges diplomatiska förhållande till Ryssland från Carl XII:s död till 1809*. Att dess tendens var klart ryss-fientlig, framgår ju av Tegnér's motto. Man skulle däremot ha kunnat stanna i förvåning över, varifrån den unge mannen — som icke hade originaliteten till sin starka sida, utan livet igenom förblev en kompilor, en bearbetare — fått de synpunkter och det källmaterial, som man föreställer sig

¹ Schlözers arbete var i sin ordning väl en bearbetning av ett ryskt original.

oumbärliga för behandlingen av ett sådant ämne. Man kan svara med att peka på Lars von Engeström och hans samlingar. Ämnet var varken mer eller mindre än Engeströms specialitet; det innefattade ju bl. a. historien om hans egen diplomatiska verksamhet. Han har ingående karakteriserat Rysslands svekfulla och hänsynslösa diplomati, sådan den visat sig mot Polen och Sverige, i en not, som han den 14 januari 1789 överlämnade till danske ministern Rosenkranz i Warsehau; resultatet av sina historiska utredningar sammanfattar han i följande från fésagorna lånade bild: »De tout ceci qui est historiquement prouvé, paroît resulter, que le Sistème de la Russie est, de régarder ses alliés comme les pastilles que jettoient autrefois les Héros de Romans aux Dragons qui gardoient les chateaux enchantés, pour détourner de l'entreprise qu'ils meditoient, l'attention de ees gardiens redoutables.» I en odaterad promemoria, som Engeström riktat till Karl Johan och som befinner sig i brevväxlingen från år 1814, skisseras de politiska och diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Ryssland efter Karl XII:s död; den är hållen i alldeles samma anda som noten från 1789 och kan alltså sägas till innehåll och tendens fullständigt täcka J. F. Lundblads avhandling. Det är därför ytterst sannolikt, att Engeström inspirerat detta historiska arbete; naturligtvis skulle han då också ha förhindrat dess tryckning genom att ge en vink, att rätta ögonblieket i eke var inne. I sina memoarer har J. F. Lundblad givit en bild av Engeström, som i hög grad styrker den nu framställda uppfattningen av hans oemotståndligt frambrytande agitatoriska patos. Det heter bl. a.: »Om en brinnande tillgifvenhet till fosterlandet, om ett nit för hvad rätt och sant är, om kärlek för vetenskap, litteratur berättigade honom till denna upphöjda ställning i staten, så var ingen värdigare än Lars von Engeström. Men han var för häftig för att ej uppenbara sig. — — — Motsägelser tålte han i eke, och rodnaden öfver hans panna gaf redan hans förifring tillkänna, innan tungan hann uttala hans ord. I hjärtat var han Frankrike tillgifven och hade det djupaste hat till Ryssland, närdt oeh uppehållet genom släktförbindelser och mångårig lefnad i Polen.»

Om ovan framställda uppfattning är riktig, så är det helt naturligt, att J. F. Lundblad tillägnade sin gradualavhandling åt Engeström; den i dedikationsverserna förekommande allusionen

på Engeströms historiska samlingar (det heter om Clio: »Ett nybygdt Tempel ren hon fann i dina salar») är särskilt på sin plats, ifall Lundblad nyligen begagnat dem.

Man kan alltså utgå från, att Tegnér har känt Lars von Engeströms utrikespolitiska åskådning och delat den. Han har hoppats och väntat, att Engeström som utrikesminister — »Nationens, Kungens Vän, som främst bland frie männer — Europas äldsta thron på mäktig skullra bär!» — skulle förmå genomdriva sin uppfattning och taga ett modigt, ett avgörande steg. Under denna förutsättning, driven av detta hopp, har han diktat *Svea*; prishelönad av Svenska akademien, skulle den i det avgörande ögonblicket ha flugit ut över landet som en tyrtäisk hymn. Den som under denna tid var Tegnér's egentlige förtrogne var betecknande nog Agardh, som under årtal stått i nära beröring med Engeström. Detta framgår av C. A. Adlersparres uppsats om Tegnér i *Anteckningar om bortgångna samtida* (1859), till vilken uppsats Agardh lämnat flera upplysningar. Det heter där, att Tegnér läst upp *Svea* för vännen, så snart den var diktad, men att han velat riva den i stycken. »Det är ej i allmänhet känt, tillade Agardh, att flera af de mest imponerande ställena i den fosterländska sången, och uti hvilka Ryssland skarpt tilltvålades, utgallrades af Akademien, såsom varande af en alltför ininflamerande beskaffenhet. Vidare: att nästan samtidigt då han skref *Svea*, uppkastade han planen till en större dikt, som skulle bära det stolta namnet *Ehrensvärds Graf*. Han hade redan flera sidor färdiga och jag väntade att oförtöfvadt få se fostret framträda i dagsljuset, då han en qväll kommer och helt muntert berättar mig att han deponerat sin Ehrensvärds Graf i ett 'säkert archiv', der ingen skulle göra sig omak att leta rätt på hjeltegriften.» Det framgår av dessa uppgifter — ehuru de i andra hand kunna vara betydligt fördunklade — att Agardh varit fullt på det klara med den betydelsefulla omarbetning som *Svea* undergått; den synes eljest ha fallit i glömska hos både samtid och efterlevande på det mest förbluffande sätt. Vidare skymtar man, att Agardh varit vittne till Tegnér's vacklan och tvivelsmål; ty både det planerade förstörandet av *Svea* och förintandet av *Ehrensvärds Graf* stå givetvis i samband med dikternas politiska innebörd. Ingen mer än Agardh synes ha vetat om att det existerade en dikt av Tegnér med titeln *Ehrensvärds Graf*. Om

man utgår från att den genom Böttiger förmedlade traditionen om *Sveas* tillkomst under Tegnér's vistelse på Rämen sommaren 1811 är riktig, så finnes det ingenting som hindrar att Agardh bevitnat själva konceptionen av dikten. Agardh åtföljde nämligen Tegnér till Värmland i början av juli 1811 och vistades först i Kristinehamn, sedan en vecka på Rämen, »för att se den vildaste trakten af Värmland».¹

Svea inlämnades till tävling i Svenska akademien den 7 oktober. I den form den då ägde var den, såsom Sam Clason först påpekat,² en klar och öppen revanschdikt, som predikar krig mot Ryssland. Skalden älskar icke den falska och vekliga freden, han längtar i stället till »stormens sus»; han klandrar sitt folk, som för »tomma njutningar från fjärran stränder förda», för »flärdens tomma prål och yppighetens lekar» uppoffrar heligare skatter: »ditt fria självbestånd, din ära, ja din dygd». Den konkreta meningen är klar: fredens njutningar stå i motsats till krigets prövningar, men äran och dygden fordra krig. Att skalden anser freden hota Sveriges existens, att han väntar ett nytt överfall, framgår av det parti, som Svenska akademien beskurit:

Du sofver, Svea Folk, på branten af en afgrund.
 Men Våld och Barbari och rotadt Hat och Afund
 de vaka omkring dig. O väckte dig min röst!
 O stege än en gång som förr ditt fria bröst!
 Se kring dig. Dina rof ha farorna förstorat
 och morgonsoln går opp i land som Du förlorat.
 O Aura! dödens bygd! O Borg som Ehrensvärd byggt!
 nyss lik en blodig sköld från statens hjerta ryckt!
 Der flamma gyllne Torn i kärr som vi ej sågo,
 och flottor hvila nu der Fiskarbåtar lågo.
 En annan skär vår skörd, och upptar klippans jern
 som rodnar utaf harm att smidas till hans värn.
 Hvad återstår oss snart? Allt närmre tränger Jätten.
 Han står på fjellens spets och ögat slukar slätten.
 »Men han ger fred och skygd.» Välan, tag honom mot,
 och kyss hans hjeltehand, och slumra vid hans fot.
 Förskräckligt vaknar Du. Se stad och hyddor brinna.

¹ Detta framgår av ett brev från Agardh till Hammarsköld, publicerat i *Fruncks Bref rörande Nya skolans historia*, s. 116—117, men där oriktigt daterat till 1810. Sommaren 1810 tillbragte Tegnér på Börninge kloster, och det brev från Atterbom till Tegnér, som Agardh omnämner, skrevs först 1811.

² I en uppsats, *Tegnér's Svea och dåtidens svenska politik*, offentliggjord i *Sydsvenska Dagbladet* 20/12 1911.

Du man, hvar är ditt svärd? Hvar är din dygd, du Quinna?
 O Finlands vida graf! O Fädrens spillda blod!
 Hvad blir det af den jord som värjdes af Ert mod?

I de högtidliga tillropen ligger en gripande vädjan: Skola vi för all framtid ge dessa heliga minnen förlorade? Skola vi vända blicken från öster?

Det går som en underström genom hela dikten: nu, just nu, måste valet göras; fattas icke det frälsande beslutet i denna stund, så är det kanhända för sent. Det är ångest och »vild sorg», som driver skalden att höja sitt rop:

Betänksamt Ödet står, med griffeln höjd att rista
 i kopparn in vår dom, den eviga, den sista.
 Ett ögonblick ännu! Det plånar ut med köld
 de nötta Kronorna, o Svea, från din sköld.
 Upp! ännu är det tid att deras helgdom berga.
 Än har du Kung och stat och grafvar till att värja
 och vålnan af ett namn som Minnets stolthet gör.
 Kan du ej rädda dem, så kan du dö derför.

Det är denna maning att gripa till vapen medan ännu tid är, som bildar kärnan i dikten. Tegnér vänder sig mot dem, som av vinstbegär och njutningslystnad föredraga den duvna freden:

Den ej umbära kan bär lätt en oväns band,
 och svärdet trivves ej uti hans snåla hand.

Han betonar rättssynpunkten: »En annan skär vår skörd och upptar klippans jern — som rodnar utaf harm att smidas till hans värn.» Att han icke, moraliskt sett, erkänner freden i Fredrikshamn framgår av orden: »Dina rof ha farorna förstorat». (*Dina rov* = roven från dig.) Han kan därför tala om plikten och rätten i dessa rader:

Här vandre fri och stolt bland fjellarna en ätt,
 som sjelfmant ger sin pligt och kräfver ut sin rätt;
 och i sin enfald vis, uti sitt armod ärad
 omfamnar faran glad och döden oförfärad.

Håller man fast vid den konkreta krigsmaning, som är hjärtat i *Svea*, så får diktens hela byggnad en helt annan logik. Den dityrambiska avdelningen skildrar profetiskt utgången av den strid, som skalden inbjudit till. I det sista partiet återvänder

skalden till verkligheten. Hela naturen synes honom lovsjunga den dag, då hans syn skall fullbordas. Själv tolkar han sin längtan att den återvunna ärans och den stora hämnadens timme skall slå snart:

Du sofver i skyar
 bak Österns port,
 Du Dag som vår ära förnyar.
 Upp, skynda dig, fort
 och stig öfver blånande sjö.
 Du ofödde Hämnare, kom utan hinder,
 och låt mig få se dina lågande kinder,
 och värma mitt bröst i ditt sköte — och dö.

Häntydingen på Ryssland genom uttrycket »Österns port» är genomskinlig.

Tegnér hade alltså beslutsamt pläderat för en antirysk politik, för Finlands återerövring. Det är icke ett försvarskrig, utan ett anfallskrig, som han drömmer om: för ögonblicket var Ryssland, hotat av Napoleons rustningar, icke angeläget att skaffa sig nya fiender. Men genom att framställa Ryssland som färdigt att ånyo kasta sig över Sverige, genom att hävda att bevarad dådlös fred måste leda till undergång, har det lyckats honom att ge det krig, som han önskar, karaktären av en strid för frihet och självbestånd. Naturligtvis var han själv övertygad om riktigheten av denna uppfattning; men å andra sidan urskiljer man klart bland hans motiv den kränkta stoltheten, den sårade rättskänslan. Det är *äran*, som står i förgrunden. Liksom han i gravdikten över Sparrsköld önskat att få dö för att slippa uppleva nesan och skammen, så slutar han *Svea* med att ropa efter en gigantisk slutkatastrof, en kosmisk revolution, som kunde utplåna minnet av Sveriges öde. Det är samma våldsamma gest som i *Nyåret 1816*, där han vill ha jordklotet arkebuserat, på det att den vanhedrade skådeplatsen för ovärdiga uppträden må försvinna. Det han fruktar är icke Sveriges undergång — tvärtom, ingenting är förlorat, om landet dukar under i manlig strid:

Än kan du med ditt mod en häpen verld förfära
 och rädda, fallande, åtminstone din ära.

Det han fruktar är däremot att folket icke skall vara som förr, då det

gaf gods, gaf lif för statens heder,
och årans gudadröm;

att det skall föredraga stundens trygghet framför ett djärvt beslut — då först har livet förlorat allt värde:

Men var ert minne, var Er dygd förgäfvets,
skall Svea falla här i tidens höst
en slaf bland folken utan namn, och quäfvets
er hjeltelåga evigt i dess bröst; —

då styren stjernbeströdda tistelstången
mot hafvets afgrund med förtvifladt mod;
att med vår jord vår skam må bli förgången,
och ingen veta hvar ert Svea stod.

Det finnes ett motiv i *Svea* som visar, att Tegnér icke var utan känning med den reala politiska situationen, och som samtidigt förråder släktskapen med Engeströms idéer. Det är de rader, vari han direkt vänder sig mot tanken på ett fredligt förbund med Ryssland.

Allt närmre tränger Jätten.

Han står på fjellens spets och ögat slukar slätten.
»Men han ger fred och skygd». Vålan, tag honom mot,
och kyss hans hjeltehand, och slumra vid hans fot.
Förskräckligt vaknar Du. Se stad och hyddor brinna.
Du man, hvar är ditt svärd? Hvar är din dygd, du Quinna?

Rysk vänskap är trolöshet och förräderi; det är farligare att ha Ryssland till beskyddare än till öppen fiende — sådan är Tegnér's tanke. Detta ställe är sålunda ett direkt inlägg i den aktuella politiken, sådan den fördes i djupaste hemlighet. Och bakom Tegnér's tankegång ligger uppenbarligen den politiska erfarenhet, som hos Engeström satt djupa spår: Polens öde.

Engeström hade upplevat, att Ryssland uppträdde som vän och beskyddare till Polen, nästlande sig in i landets inre angelägenheter under masken av ett fredligt förbund, för att slutligen med ett brutalt grepp avslöja sig som erövraren. Detta förfaringssätt uppfattade Engeström som själva prototypen för rysk diplomati. I den promemoria, som han 1814 lämnade Karl Johan, visar han, att Ryssland under frihetstiden börjat samma spel med Sverige, och att endast Gustaf III:s djärva ingripande gjorde slut

därpå för tillfället. I noten till danske ministern 1789 hade han försökt visa Danmark, hvad det innebar att vara Rysslands vän och allierade: att vid första tillfälle uppoffras. I ett brev till Karl Johan den 21 juni 1813 utvecklar han, att hvarje vänskapsförhållande till Ryssland slutar med en överrumpling; han skriver om sitt fädernesland: »Elle sauva la Russie sous le règne du c. d. Roi; et pour prix d'un aussi grand service elle fut attaquée sans déclaration de guerre, et le même jour, où les assurances les plus amicales furent données à son ambassadeur. La perte de la Finlande fut une suite de la confiance, qu'on avait donnée au gouvernement Russe.» Det var givetvis denna tes, som Lundblads avhandling skulle ha framställt; i *Svea* ger Tegnér den poetisk form.¹

Redan i november hade Tegnér fått en aning om Karl Johans politiska kurs. Han skriver nämligen den 28 i denna månad till sin svåger Gustaf Myhrman i Stockholm, att han icke väntade sig pris, utan endast mention, då »stycket både i poetiskt och politiskt hänseende är kätterskt». Vid denna tid hade ju Karl Johan börjat ge sin närmaste omgivning del av sina planer, och rättegången mot Regnér hade klargjort, vad man på högsta ort icke önskade se yttrat. Hade Tegnér några månader tidigare haft reda på den faktiska belägenheten, så skulle han säkerligen icke ha utsatt sig för den förödmjukelsen att bli avspisad på samma sätt som fordom: när han i december underrättades om att han erhållit ett pris, utvecklade han i brev till Rosenstein och svågern Myhrman, att han »som offentlig lärare och snart grånad rimmare» icke kunde ta mot någon annan belöning än stora priset.

I Svenska akademien röstade som bekant Leopold mot *Sveas* belönande med stora priset, bland annat på den grund att

¹ Att Polens öde verkligen föresvävat Tegnér vid betraktandet av Sveriges belägenhet kan bestyrkas genom en parallell. I sitt yttrande *Om Statsrådets ansvarighet* (20 juni 1840) slutar Tegnér med att karakterisera Sveriges tillstånd i ord, som både till formning och patos direkt erinra om *Svea* och om repliken av *Svea* i talet *Vid Gustaf II Adolfs minnesfest 1832*. Tegnér uttalar här alldeles öppet, att han bedömer de svenska förhållandena med ledning av Polens historia: »Jag fruktar, att hvad som hittills ej lyekats våra fiender, nämligen att omintetgöra och upplösa det gamla sjelfständiga Svea välde, det torde slutligen lyekas oss sjelfva. Jag fruktar, att vi med stora steg närma oss det försvunna Polens öde.» — Om man betänker, till vilken grad Tegnér's åskådningar och idéer under den senare perioden av hans liv äro varianter av de grundläggande motiven från hans ungdom, så behöver man icke tveka att sammanställa uttalandena,

»skaldestyeket synes innehålla en klar och oförställd uppmaning till krig mot Ryssland». Det som gjorde Leopold till en så oförsönlig fiende av *Svea* var sålunda icke enbart litterär konservatism, utan också hans vanliga benägenhet för servil underkastelse under de maktägandes åsikter. Äfven Rosenstein framhöll, att »bland de rättelser, hvilka borde föreläggas författaren som villkor för belöningen, nödvändigt blefve att utesluta och ändra hvad i afseende på Ryssland kunde vara anstötligt och lemna rum för obehaglig uttydning». Med anledning av detta yttrande uppträdde Adlerbeth; han hade skriftligen formulerat sina invändningar och uppläste nu vissa delar av dessa för att visa, att han uppmärksammat även de politiska betänkligheterna. Det är betecknande, att Adlerbeth, som tillika var medlem av regeringen, fick i uppdrag att föra underhandlingarna med Tegnér. På högtidsdagen upplästes icke den dityrambiska avdelningen, som ju var en enda stridsskildring, och ur alexandrinavdelningen utlämnades de politiskt anstötliga raderna. Man kan uttrycka förhållandet så, att *Svea* som politisk dikt föll till marken, men genom Svenska akademins välvilliga ingripande i stället förvandlades till en litterär succès. Icke desto mindre berodde naturligtvis *Sveas* framgång i vidsträckt mån på den tendens, som man anade i dikten; de flesta voro ju av instinkt motståndare till Karl Johans politik. »Det dofva buller», som enligt Wieselgren beledsagade dikten då den av Fleming upplästes på högtidsdagen, uttryckte förvisso icke bara den estetiska tillfredsställelsen; många kände säkerligen igen sina egna hemliga känslor. I de samtida avskrifterna möter man alltid den ursprungliga formen av *Svea*. Man måste beklaga, att en så fin och skarpsynt iakttagare som general Suehtelen icke i någon depesch till Petersburg analyserat det intryck som *Svea* gjorde; han var vid denna tid på besök i fäderneslandet, och hans post upprätthölls av baron Nicolai, som den 26 november 1811 själv påpekar, att han ingalunda förmådde upptaga Suehtelens mantel som nyhetsmeddelare.

I det brev till Rosenstein av den 12 december, där Tegnér anmälde sig som *Sveas* författare, heter det: »Äfven torde möjligtvis ett eller annat ställe i politiskt avseende kunna anses för stötande. Hvad detta senare angår, så hoppas jag likväl akademien benäget besinnar det ringa sambandet emellan poesi och

politiska förhållanden för dagen, äfvensom att ämnets natur nödvändigt fordrar uttrycket af de känslor, som jag hoppas vara hvarje svensk medborgare medfödda. Emellertid underkastar jag mig gerna, äfven häruti, akademiens rättelser och skall söka begagna mig häraf.» Genom detta uttalande hade Tegnér redan på förhand givit sitt bifall till en kompromiss. Han har därvid uppenbarligen utgått från den tanken, att Svenska akademiens ställning som officiell institution nödvändiggjorde vissa hänsyn till Ryssland. Att regeringens politik gick ut på den största försiktighet och undvikande av alla utmanande yttranden hade han redan förut, såsom ovan visats, klart för sig. Däremot har han tydligen icke vetat något om Karl Johans verkliga planer, och Engeströms verksamhet som utrikesminister har han givetvis föreställt sig gå i en riktning, som överensstämde med andan i *Svea*. I ett samtidigt brev till G. Myhrman förklarar sig Tegnér icke inse, vad politiken har att göra med poesien. Han synes ha fått höra, att någon anmärkning skulle röra ett ställe, där prins Oskars namn blivit nämnt — så var dock icke fallet — och undrar därför, om han i den enda rad, som därmed kunde åsyftas (»Och Osear växer opp att föra Fingals svärd»), möjligen av misstag råkat skriva *Finlands* i st. f. *Fingals*. Eljest förefaller honom denna passus vara tämligen oskyldig; »några andra ställen torde vara svårare».

När Adlerbeth, sannolikt i februari 1812 vid Tegnérs besök i Stockholm, överlämnade sina anmärkningar och ändringsförslag, hade Napoleon låtit sina trupper ryeka in i Pommern utan krigsförklaring, och genom detta steg hade Karl Johan fått ett vapen i striden mot den allmänna sympatien för Frankrike. Fredsunderhandlingarna med England bedrevos med ökad iver, och Löwenhielm skiekades i februari över till Ryssland för att arbeta på en hemlig traktat, enligt vilken Ryssland skulle medverka till Norges förvärv såsom ersättning för Finland och Sverige deltaga i striden mot Napoleon. Mera för formens skull blev ett utomordentligt statsråd hållet (den 21 och 24 februari); kronprinsen utvecklade därvid sin militära övertygelse, att Finland icke i längden kunde oekuperas av Svenska trupper; i de flesta statsrådets yttranden urskiljer man striden mellan å ena sidan deras naturliga känslor och önskningsar, som alla gå i riktning mot ett förbund med Frankrike och Finlands återövring, å den andra

resignationen inför Karl Johans auktoritet och starkare vilja. Bland dem som helt synas ha godtagit det nya systemet är Wetterstedt; han, som den 30 augusti 1809 med sådan hänförelse talat om stridens och återupprättelsens dag, kallar nu tanken på att anfälla Ryssland i förbund med Frankrike »ett af nationalhögfärdens dyrbaraste föremål». Bland dem som livligast gåvo uttryck för misstroendet mot Ryssland var Fleming, som på Svenska akademiens högtidsdag åtagit sig uppläsandet av *Svea*. I Adlerbeths yttrande lägger man märke till bekymret över de rykten och förutfattade meningar, som kunde spridas i landet: »att i frågor af så stor vikt söka leda allmänna opinionen till öfverensstämmelse med regeringens åtgärder för allmänt väl, är utan tvifvel ett af medlen att befrämja en önskad utgång». Beslutet blev, att man skulle förklara Sverige neutralt i striden mellan Frankrike och England, vilket innebar ett brytande av kontinentalsystemet; okunniga om de pågående underhandlingarna med Ryssland väntade förmodligen flere av statsråden, att Sverige skulle hålla sig neutralt under den rysk-franska sammanstötningen. Det fanns väl också de som delade tsar Alexanders uppfattning, att Sverige möjligen kunde komma att trots allt gå mot Ryssland, ifall Napoleons segrar bleve förkrossande.

Adlerbeth, som knappast tillhörde Karl Johans intimare förtrogna, skrev i sina anmärkningar till *Svea*, att han måste göra en, icke formell, utan saklig erinring, »hämtad af den varsamhet, som tidens skick och fäderneslandets ställning kräfva, att under åtnjutande af fred med dess grannar icke gifva anledning till sådana missnöjen, hvilka kunde rubba dess bestånd eller åtminstone föranleda till obehagliga ministeriella explikationer». Det är uppenbarligen Suchtelens *démarcher* i fråga om Regnér, som Adlerbeth har i minnet. »Det är i sådant afseende, som jag uppmanar författaren att mildra och omarbета hvad för Ryssland kan finnas sårande.» Adlerbeth invänder bl. a. mot att Tegnér brukat ordet »rof» om ett landskap, som »olyckligtvis genom traktater blifvit afträdt». Det parti om Finlands jord, som här ovan citerats, önskar han struket; han skisserar ett nytt parti, som han vill ha inflikat; tankegången är där icke revansch, utan resignation. »I stället tror jag tanken böra derhän vändas, att ju större förlusterna äro, ju mera bör Nationalandan liksom koncentrera sig att försvara hvad öfrigt är, att göra fäderneslandet

stort äfven inom trängre gränsor.» Men, »om Ödet fordrar att en dag dessa ett fredligt folks tänkesätt skola undergå nya prof», då skola, menar Adlerbeth, »Svear och Göther upplifvade af sina fäders anda ännu en gång fästa Segern vid sina vapen.» »På sådant sätt synas mig både slutet af Alexandrinerna *Betänksamt Ödet står* etc. och Dityramberna och Stridssången böra ameneras [= amenderas?], och uttrycken, der så fordras, derefter lämpas. I sådant afseende tillstyrker jag ock att strofen i Dityramberne *Du sofver i skyar bak österns port* alldeles måtte gå ut; dels i anseende till *Östern*, som synes innehålla en förtäckt uppmaning mot Ryssland, dels en önskan af ett nytt krig; hvilket icke bör åstundas, men om nöden så fordrar, med mannamod både tålas och utföras.»

Det var på Råmen, där han tillbragte vårterminen 1812, som Tegnér hade tillfälle att övertänka dessa ändringsförslag och verkställa omarbetningen. Tegnér och hans vänner hade vid denna tid en känsla av motvind, det visa deras farhågor att Lings *Gylfe* skulle ha blivit förbjuden. Ling hade ju påbörjat en omarbetning av den korta allegoriska dikten, som i Lyceum väckt mycken uppmärksamhet; förlusten av Finland skildrades utförligt i de fem första sångerna, som år 1812 utgavos i förlag hos Agardh och Comp. England framställdes där som en listig och förrädisk Hafsman, som bringar Gylfe fördärv, Ryssland som en nedrig jätte; den planerade fortsättningen måste uppenbarligen mynna ut i ett förhårligande av Gylfes och Auras återförening, och Nornornas hemlighetsfulla spådom om »ovän först — vännen störst» åsyfta uppenbarligen Karl Johan, som en gång kommenderat trupper mot Sverige och som i Lings fantasi stod som Finlands blivande återerövrare. Den 2 april hade Agardh från Lund meddelat Tegnér ett rykte, att *Gylfe* skulle vara förbjuden; icke dess mindre skickade han den 5 april upp 100 ex. till Lindh i Örebro, tydligen med tanke på spridning bland de där församlade riksdagsmännen; den 27 april frågar Tegnér i sin ordning J. Adlerbeth: »Har det grund, hvad jag hört, att Gylfe skall vara förbjuden?» Vid riksdagen i Örebro framlades förslag till inskränkning av tryckfriheten; syftet var i första rummet att hindra agitation mot regeringens utrikespolitik; trots det häftiga motstånd, som gjordes framför allt av de unga göterna, blev förslaget antaget och »in-dragningsmakten» konstituerad.

Tegnér fogade sig på en av de viktigaste punkterna efter Svenska

akademiens genom Adlerbeth framställda öusknningar. I stället för de rader, som ställde Finlands av blod dränkta och av gravar översållade jord inför läsarens ögon och frågade hvad det skulle bli av denna heliga mark, bjuder Tegnér nu ett uttryckligt *farväl* åt den förlorade landsändan:

Farväl, du Sveas värn, farväl, du Hjeltars land!
Se, Bottnens bölja för vår gråt intill din strand!

Trotset och revanschlusten ha här försvunnit och ersatts av maktlösa tårar, av resignerad eftergift. Ur dessa sentimentala stämningar rycker skalden sin läsare med den nya maningen:

Välan, en högre makt Nationers öden väger.
Gråt, Svea, hvad du mist; men skydda hvad du äger.

Vad som sedan följer är en sinnrik och ståtlig utveckling av den tankegång, som Adlerbeth anvisat: näringarnas och industriens trivsel och tillväxt, alla fredens välsignelser, nationalandans uppblomstring föreställas rikligen ersätta Finlands förlust, och Sverige manas att underkasta sig domslutet av »den högre makt», som »nationers öden väger». Det är i sista hand Karl Johans segrande politik; redan i sitt första stora tal till ständerna på rikssalen den 5 november 1810 hade han värtaligt framställt detta program: »Oui, Messieurs, la paix est le seul but glorieux d'un gouvernement sage et éclairé; ce n'est point l'étendue d'un Etat qui en constitue la force et l'indépendance: ce sont ses lois, son commerce, son industrie, et par-dessus tout, son esprit national. La Suède, il est vrai, a éprouvé de grandes pertes, mais l'honneur du nom suédois n'en a pas souffert la moindre atteinte; conformons-nous aux décrets de la Providence, et songeons, Messieurs, qu' Elle nous a laissé un sol qui suffit à nos besoins, et du fer pour nous défendre.»

I själva verket kunde Tegnér endast dagtinga med denna uppfattning, aldrig tillägna sig den, ty föreställningen att Sveriges ära icke var läderad kunde han naturligtvis icke godtaga, trots kronprinsens välvilliga försäkringar; och den nationalanda, som Karl Johan förklarar vara det viktigaste av allt, fordrade enligt Tegnér först och främst att folket »sjelfmant ger sin pligt och kräfver ut sin rätt». I det nydiktade partiet fortsatte han med att skildra

tidens allmänna osäkerhet, med erövrare, som gå likt jordskalv genom världen, med våldsamma nydaningar.

Den nya skapelsen med Svärdet yxas till.
 Hvad throner störtas om! Hvad riken sönderstyckas!
 Förtrycket nämns försvar, och rätt är det som lyckas.
 Tror du dig ensam trygg? Så är ej våldets art.
 Var viss, det klappar ock uppå din fjällport snart.

Härmed hade han skapat en brygga över till den avdelning, som begynner: »Betänksamt ödet står.» Dessa olycksbådande rader ansluta sig nu icke till en maning att i tid gripa till vapen mot Ryssland, utan till en skildring av den allmänna krigsfaran. Det finare psykologiska sammanhanget är dock genom denna förändring brutet. Så länge Tegnér såg Sveriges enda räddning i ett krig, var det berättigat att med de våldsammaste medel framsuggerera tanken: nu eller aldrig! Ödet står med griffeln lyftad för att rista i kopparn »vår dom, den eviga, den sista»; ännu ett ögonblick, och de tre nötta kronorna strykas ut; »upp! ännu är det tid», ännu kan du, om icke segra, så åtminstone falla med ära. Allting tillspetsas till ett avgörande, allting poekar på ett val. Men sedan Tegnér skisserat ett stort fredligt och hoppfullt arbetsprogram för nationen, svävar denna tragiska idealism, som föredrar en ärofull undergång framför nesan, i luften. Icke heller föreligger det något val, ögonblicken äro icke dyrbara — ty man har tills vidare ingenting annat att göra än att passivt vänta på den stund då våldet skall klappa på fjällporten — och det är icke gott att säga vad folket skall skynda att göra för att »deras (= de tre kronornas) helgdom berga». Om rustningar till ett väntat krig har det icke varit tal, ty det vore alldeles ohistoriskt att vilja pressa in en sådan betydelse i de tvenne föga markerade rader, där skalden varnar för sorglösheten (»Stå ej bekymmerlös midt i en väpnad verld — och hvila om du får, men hvila vid ditt svärd»).

Det är alldeles uppenbart, att Tegnér med berått mod uppoffrat det strängare sammanhanget i *Svea* för att få dikten godkänd av den akademiska censuren. Han har fogat in vad man yrkade, utslutit vad som absolut portförbjöds, men han har icke varit angelägen om att bringa hela dikten till full överensstämmelse med den nya tankegången; i själva verket var detta väl över huvud

omöjligt. Gentemot Adlerbeth höll han fast vid den klandrade strofen: »Du sofver i skyar», han urskuldade sig med att *Östern* så mycket mindre kunde lämpas på Ryssland, »som nu mera intet af det föregående i Poëmet utmärker något fiendtligt tänkesätt mot denna Makt». Gentemot beskyllningen att önska krig invänder han: »Om den för öfrigt skulle synas innebära någon önskan af ett nytt krig, så visar allt det föregående att här blott kan vara fråga om ett försvarskrig mot hvilken angripare af vårt sjelfbestånd som helst. Äfven i detta afseende är det mindre kriget sjelf, än dess förväntade följder, vår stadfästade frihet, vår återvundna ära bland Nationerna, som önskas.» Det är överflödigt att påpeka, att denna skruvade förklaring alls icke överensstämmer med andan i den diskuterade strofen. I den kommer tankegången från 1811 års *Svea* med full klarhet till uttryck. I 1812 års *Svea*, som trycktes först 1817 i Svenska akademien handlingar — bandet tyckes för övrigt ha kommit ut först 1818 —, märker man tydligt den oklarhet och halvhet, som blivit följden av försöket att förvandla den politiska agitationsdikten till en allmänt patriotisk dikt.¹

Hur missnöjd Tegnér var med hela omarbetningen, och hur medveten han var om att enhetligheten därunder gick förlorad, framgår av hans brevuttalanden till J. Adlerbeth. Den 20 maj 1812 skriver han från Råmen: »Svea har jag halvesålat. Får se hur det lyckas. Mycket har jag lemnadt oförändradt, ej af egen kärlek, men därför att jag ej kunnat sätta något bättre i stället. Gud gifve jag vore från den saken.» Under riksdagen i Örebro sammanträffade han med Adlerbeth senior, och skriver den 25 juni till sonen: »Jag lemnade Svea, halvesålad och klacklappad, till din far, som syntes vara tämligen nöjd med förändringarna, åtminstone mera än jag.» Han ger sitt erkännande åt den gamle Adlerbeths tolerans och yttrar: »Ganska mycket af det anmärkta, som jag ej kunnat eller ej velat ändra, får stå kvar.»

Vid riksdagen i Örebro hade det hemliga utskottet fått del av det neutralitetssystem och den brytning med Frankrike, som beslutats i statsrådet den 24 februari; däremot röjdes det icke, att formliga traktater med Ryssland förelågo. Tegnér sammanträffade under

¹ I senare tryck av *Svea* — allt sedan Böttigers upplaga av år 1847 — har förvirringen ytterligare ökats genom att det av Svenska akademien censurerade partiet ånyo inflikats.

sin Örebrovistelse med Engeström, som i en särskild skrivelse givit uttryck för sin tillfredsställelse över Svea.¹ Enligt vad som framgår av Tegnér's brev till Adlerbeth junior av den 25 juni 1812 rörde sig samtalet bl. a. om en plan att kalla Geijer till informator för prins Oskar. Tegnér hade vid denna tid ingalunda förlorat hoppet om en lyckosam utgång av den utrikespolitiska krisen, d. v. s. om en brytning med Ryssland. Hans stämningar och hopp vid den tid, då *Svea* omarbetades, spegla sig klart i den *Majsång*, som han diktade: tanken på sammanstötningen mellan Ryssland och Frankrike fyller honom med eldig stridsglädje. Att Tegnér's optimistiska uppfattning av läget ingalunda var något enastående framgår av hans vän J. F. Lundblads självbiografi. Lundblad, som vistades i Örebro under riksdagen och därvid sammanträffade med Tegnér, skriver: »Politiken var ännu icke fullkomligen blottad, mången fransksinnad trodde vid anblicken av de genomtågande regementena ännu möjligtvis på en brytning emellan Ryssland och Sverige.» Vid denna tid gjorde ännu M. Signeul, det franska sändebudet, stora ansträngningar att återvinna terrängen; enligt Mr Thorntons och Suchtelens depescher erbjöd han hela Finland, Mecklenburg och Pommern, sex millioner livres kontant och en million i månatliga subsidier. Engeström å sin sida hade visserligen med svidande hjärta böjt sig för Karl Johans vilja, men han hade, såsom hans brev och *démarcher* visa, ingalunda uppgivit hoppet på ett omslag; hans övertygelse om Rysslands förrådiska planer var så djupt rotad, att han ännu så sent som 1814 väntade ett våldsamt uppvaknande och en förändring i det politiska systemet.

Det var emellertid under loppet av år 1812, som det svenska folket så småningom fick ögonen öppna för den politik, som följdes. Redan i april hade Grevesmöhlen i Skandinavien börjat

¹ Brevet, som är av den 20 december 1811, lyder: »I dag är uti Svenska Akademiens allmänna Sammankomst det Skaldeqvåde uppläst, hvilket förvärfvat Herr Professoren Akademiens högsta Pris. Då jag har den äran vara Carolinska Akademiens Cantzler, anser jag för en skyldighet, tacka Herr Professoren för det han på ett utmärkt sätt igenom detta foster af Snille och Fosterlandskärlek gjort Lärosätet så mycken heder.» Brevet nådde Tegnér på Råmen i de första dagarna av 1812; han svarade därifrån den 5 januari 1812: »Det skulle vara mig en stor tillfredsställelse om jag genom mitt Poëm på något sätt rättfärdigat den utmärkta nåd och omsorg hvarmed Eders Excellence omfattar Academien. Mätte det nya Tidsskifte som vi börjat och hoppas få tillbringa under Eders Excellences hägn, blifva lika ärofullt och lyckligt för Stat och Upplysning, som för begges Beskyddare i grannskapet af Thronen.» Allusionen på en ärofull politisk framtid är otvetydig.

sin kampanj, som i hemlighet sköttes för kronprinsens räkning. I det första numret (20 april) hade han pläderat för underkastelse under en oinskränkt kungamakt, vilken sedan identifierades med kronprinsens person. Längre fram utvecklade han (22 april), att allmänheten, okunnig om de hemliga drivfjädrarna, tror sig se farliga misstag begångna, då allt i själva verket styres till det bästa; han varnar för misströstan och omskriver regentens krav på att ensam äga kompetens: Vi alene vide. Den 25 april påvisar han, att Finlands förlust närmast var en fördel: »Det behöfves numera icke frukta några anfall från Ryska sidan; Sveriges bättre provinser äro genom havet skilda från Ryska Rikets område»¹ Den 27 april framställas vådorna av ett förbund med Frankrike för Finlands återtagande: krig med England, handels stagnation, förlust av skepp och kommunikationer; med England måste framför allt freden bevaras, på grund av de stora ekonomiska fördelar, som äro förbundna därmed. Den 2 maj går Grevesmöhlen ett steg längre: han utvecklar fördelarna av en allians med Ryssland, understryker att ryssarnas råhet numera är till stor del försvunnen, att rysskräcken, inplantad från barna-åren, är en fördom, att man icke får döma nationen efter kosackhorderna, att de ryssar som besökt Sverige, varit »fredlige och vänlige», att »fel och dygder äro blandade öfverallt, merendels i lika proportion, emellan alla Nationer», och att svenskar och ryssar äro »bestämde till en gemensam lycksalighet, och alla af Naturen danade att vara hvarandras gemensamma vänner». Den 6 maj inpräglas på nytt nödvändigheten av att lyda kronprinsen, på det att han må kunna »förena tänkesätten hos en sönderdelad Nation». Den 9 maj märker man som en halv reträtt; det har uppenbarligen varit nödvändigt att gå fram med den yttersta försiktighet. Grevesmöhlen förklarar där, att att de föregående resonemangen endast velat visa, att ställningen nu icke var densamma som förr; ingalunda har det varit hans mening att påstå, att alla »förbindelser med Frankrike böra upphöra eller förkastas, om de på billiga och förmånliga villkor kunna erhållas, och om de icke inblanda Sverige i nya äfventyr». Regeringen läte sig blott bestämma av de anbud som från de olika

---

¹ Samma tankegång hade framställts i en tydligen officiös artikel, *Tankar om Sveriges försvar*, som den 18 och 22 april, vid riksdagens början i Örebro, influtit i Örebro Tidning.

sidorna göras och av de operationer, »som troligen komma snart att börjas», och förbehölle sig valfrihet. I en kort uppsats, som samma dag stod införd i Örebro Tidning, hävdades att ingen jordisk makt, den må vara aldrig så överväldigande, är skapad för evigheten; den som icke vill tro historiens vittnesbörd, »han afvakte tiden, eller tvifle så länge, tills vid en ny förening af tingen, han bättre lär att öfverse och bedömma det närvarande».

Grevesmöhlen var väl knappast den mest förtroendeingivande förespråkare som Karl Johan kunnat välja. Gensagor uteblevo heller icke, trots det man knappast var okunnig om Grevesmöhle's ställning; de framfördes genom Nya Posten. I denna tidning framkommo över huvud de götiska synpunkterna. Sveriges flydda hjälteålder, »då svenska bröst brunno af ära och mod», som av förslappade släkten kallades »barbarisk», förhärligades där (13 april); i samma anda beprisades (den 23 april) det första häftet av Iduna, och uppsatsen var försedd med ett motto från *Svea* (»Jag älskar dig ej, Tid — som smilar öfver oss i falsk och veklig frid. — Mig gläder stormens sus och Fädrens stora minnen.»); den 21 maj påbörjades införandet av ett brottstycke ur Arndts *Geist der Zeit*, vilket i det följande skall närmare belysas. Den 8 maj publicerades några »Oförgrifliga anmärkningar vid Veckoskriften Skandinaven», där man polemiserade både mot påståendet att Sveriges väl fordrade en »fullkomlig konungamakt», och mot de nya synpunkterna på Finland. Att förlusten av en landsända skulle vara en förmån för riket kallas »en paroxysm af vanvett». Den oerhörda förbittring, som sjuder i den rätt otympligt formade uppsatsen, har uppenbarligen förorsakat reträtten i Skandinaven för den 9 maj. I Nya Posten för den 14 maj fortsattes polemiken; misstron mot Ryssland kommer där till klart uttryck, och det heter att man kan hoppas fredens bevarande endast om Ryssland *hädanefter* bättre står vid sina löften och förbindelser än det gjort förut, senast 1809.

I själva verket torde den ryssfientliga opinionen ha berett regeringen stora svårigheter. Sedan tryckfriheten inskränkts vid Örebro-riksdagen, kommer den sällan till uttryck i pressen, men den fanns kvar. J. F. Lundblad yttrar i sin självbiografi, att Sverige med ett jubelrop skulle hälsat bundsförvantskapet med Frankrike, att folket aldrig med väldigare kraft skulle rest sig mot Ryssland än 1812, då »Sveriges yppersta skalder genom sina

sånger [skulle ha] eldat de nordiska lugna sinnen till en förglömd hjelteifver». Yttrandet kommer från en av Tegnér's vänner. I Lunds Veckoblad för den 29 juli har en okänd författare, i trots av den nya tryckfrihetsförordningen och som det synes utan att antastas av indragningmakten, funnit tillfälle att ge luft åt sitt missnöje med den politik, som Karl Johan förde. Han har tagit upp sagoformen, med anor från frihetstiden och Dalin, och i denna litterära inklädnad behandlat förhållandet mellan Sverige, Frankrike och Ryssland. Rolf, Sverker och Frode skildras som »tre fornåldrens kämpar»; Sverker och Rolf jagade björnar i snön, Frode var av naturen mera vild, livlig och glad; han bodde i blida luftstreck och hade alls ingen lust att byta hemvist med Rolf eller Sverker. Rolf däremot trivdes icke hemma och kom ofta objuden på besök. Mellan grannarna Rolf och Sverker rådde ständigt tvister och slagsmål; Sverkers söner röjde fält, men Rolfs talrika släkt, som endast dög till att slåss, bröt ner stängslen och slog under sig åkrarna. Så gick det gång på gång, och efter varje träta försäkrade Rolf, att nu kunde Sverker vara lugn, nu önskade han icke mera. Till slut hade Sverker blott en enda kåltäppa kvar; Rolf uppträdde nu som hans vän. Med Frode hade Rolf kommit i strid och fått åtskilliga slängar; han sprang från åtskilliga täppor, »och smekade nu med all flit sina grannar, men i synnerhet Sverker, som alltid varit lättrogen». Sverker, som varit vittne till striden, sammankallade nu sina söner till rådplägning. Den äldste sonen, som ofta blivit väl plägad i Rolfs hus, »der allt lyste af öfverflöd, roffadt från grannarna» och som önskade sig en av Rolfs guldsmyekade döttrar till äkta, menade att Rolf nu var nöjd, och ansåg att Frode skulle bli en besvärligare granne; han ville därför att Sverker antingen skulle göra ingenting eller sträva att behålla Rolf i orubbadt bo. De tre övriga sönerna, ovana vid rådplägningar, tego först, men, då det ålades dem att tala, yttrade de, att Rolf aldrig komme att upphöra med sina gränsutvidgningar, förr än han nått havet. Hans löften kände de alltför väl för att tro dem. Frode kunde också bli en besvärlig och tyrannisk vän, men han bodde alltför fjärran för att kunna alltid behärska Sverker. Den av bröderna, som med egna händer bearbetat de fält, som Rolf tillägnat sig, tillade, att »hjälpssamhet emot en naturlig fiende är alltid vådelig och blir merändels till sina följder lika med sjelfmord». Nu an-

lände ett budskap från Rolf; Sverker går med på att hjälpa honom. Till tack erbjuder Rolf evig vänskap och sin guldsmidda dotter till brud åt Sverkers son. Anbudet blir antaget, men när brudskaran anländer, tränges Sverker ut ur hyddan och dödas, hägnaden delas, och sönerna försmäktade i elände. »Af deras gemensamma sår, som förblefvo oläklige, kunde man sluta, att Rolf i denna yttersta kampen, för destomera säkerhet skuld, hade betjent sig av förgiftade pilar.»

Denna olycksprofetia om rysk trolöshet överensstämmer ju till tankegången alldeles med det uteslutna partiet av *Svea*. Det vill synas, som om författaren menade, att Karl Johan funnit stöd för sin politik endast hos adeln, medan de tre andra stånden skulle ha ställt sig avvisande; av särskilt intresse är antydningen, att den äldste brodern låtit loeka sig av tanken på personliga fördelar av förbundet. I varje fall låter denna uppsats ana, att det var med ytterst blandade känslor som man i allmänhet såg Karl Johan avresa till mötet i Åbo i slutet av augusti. I H. G. Trolle-Waechtmeisters dagboksanteckningar från hösten 1812 finnes ett vittnesbörd om hur situationen uppfattades av en bland Karl Johans förtrogna, som delade hans synpunkter. »Allmänheten, som ser i Napoleon Sveriges lämnare och icke känner någon annan politik än den att önska Rysslands förstörande, ser med missnöje krigsrustningarna som synas riktade mot fransoserna. Det är omöjligt att borttaga helt och hållet den tanken, att Napoleon är Sverige uppriktigt tillgifven, eftersom han är Rysslands fiende; att han vill utvidga Sverige eftersom han vill förstöra Ryssland. — — — Prinsens popularitet aftager derföre dagligen. Hvilket öde!» Genom pressen försökte man motarbeta dessa missnöjesstämningar och begagnade sig därvid även av landsortstidningarna. Så t. ex. stammar en i Carlstads Tidning för den 12 och 19 september införd uppsats »Om Nationalsjelfständighet» uppenbarligen ur officiell källa. Man inskräper där nödvändigheten av enighet och förtroende till regeringen. Folket bör vara villigt att väpna sig till försvar, om så påfordras. »Det är deremot Regeringens ensak, att öka den nationella styrkan med kraftiga och väl beräknade förbindelser med andra utländska makter, och att derigenom vinna en ännu större säkerhet.» Allianserna måste »förändras allt efter omständigheterna», för att »motväga den mäktigaste»; därvid händer att allmänheten,

okunnig om de hemliga drivfjädrarna, tror sig märka misstag och misströstar om utgången. En dylik oenighet kan bli vådlig för samhället.¹ Något senare, den 28 oktober — det var vid den tidpunkt, då de mot Danmark sammandragna trupperna hemförlovats —, förekom en uppsats i Journal för Litteraturen och Theatern, där det klagas över att man alltför mycket diskuterat politik och gissat allt för mycket om arméns destinationsort; »man kan häraf lära sig, huru litet alla privata öfverläggningar i politiken båta. De äro vanligtvis — följder af en viss syssellöshet.» Ingalunda kan man vänta, »att en regent skall förändra det politiska system han antagit, blott därför att olika meningar derom uppstå hos några». Regeringsformen förbehåller honom ensam den yttre politiken, och med rätta, ty: Vi alene vide.² »Det är för öfrigt hvar och en medborgares ovillkorliga plikt, att med vördnad och lydnad möta regentens bud, och en lika lydnad är nödvändig i alla styrelsegrenar.»

Parallellt med denna officiösa journalistik går ett politiskt upplysningsarbete, som syftar att framställa händelser och förhållanden i det ljus, som syntes Karl Johan fördelaktigt. I Carlstads Tidning för den 26 september finner man t. ex. en uppsats, »Något om Rysslands undersåtare», som ger en sympatisk bild av ryska samhällsförhållanden.³ Det är oriktigt, att det i Ryssland blott finnes tvenne stånd, adel och livegne; dessutom existera tre andra stånd. Bland adeln är det blott skicklighet och förtjänst, som belönas, ingalunda de lysande namnen. Det finnes fria borgare och fria bönder; även de livegne, som förut »ej voro de lyckligaste», äro nu i en bättre belägenhet, och, så slutar artikeln, »det är icke sällsynt att mellan dem och deras herrar råder samma goda förstånd som mellan Föräldrar och Barn». I Journal för Litteraturen och Theatern den 8 oktober påbörjas en serie biografiska underrättelser om ryska generaler, hållna i den mest sympatiska ton; om Bennigsen heter det t. ex.: »Vi veta att han med utmärkt ära för ett befäl i närvarande

¹ Artikeln, som förut ingått i Örebro Tidning för den 2 maj 1812, har nästan verbala överensstämmelser med en förut citerad uppsats i Skandinaven för den 22 april och röjer därigenom sin källa.

² Överensstämmelsen med artikeln i Skandinaven den 22 april är även här iögonfallande.

³ Den ingår även, men förkortad och mindre rosenfärgad, i Örebro Tidning för den 19 september.

krig med Frankrike». Från och med den 9 november införas brevutdrag, hämtade från franska kurirer som uppsnappats av ryssarna; de ge en bild av den stora arméns svårigheter och missräkningar, som bildar en kontrast till de franska bulletinerna. Denna rubrik, varunder mycket av verkligt intresse meddelades, förblev stående under vintern.¹ Den 22 december meddelas innehållet av en i Petersburg utkommen skrift över Moskvas förstöring, och den höga anda av patriotism, som där råder, uppställs till föredöme. I samma riktning går en officiöst hållen artikel i Örebro Tidning den 14 november.

Vad Tegnér kände och tänkte inför denna politik, som nu trädde i öppet dagsljus, har han uttalat med sin vanliga frimodighet. L. A. Ekmarck, med vilken han sammanträffat på våren i Örebro, hade tillskrivit honom och bett att få i en planerad vitter kalender avtrycka *Krigssång för skånska lantvärnet*. Tegnér svarade julafton 1812: »Hvad Krigssången angår, så finner du sjelf lätteligen oskickligheten af att i närvarande omständigheter låta omtrycka den. Ty hvad äro våra tidningar och vår politik annat än ett ryskt Te Deum? En poetisk kalender bör som en annan Kalender passa för året. Ett stycke, som ej andas annat än kärlek för vårt land och hat för vildarne, kan ej passa deri. Vårt motto för närvarande tyckes vara: lefve kosackerna! Jag önskar de ropande mycken lycka och blyges inom mig sjelf, att jag nånsin med stolthet kunnat tänka att jag tillhörde svenska nationen. Det var en feberyra, hvarför jag nu dagligen får kylande pulver.» I slutet av brevet heter det: »Det är julafton, och jag måste in och leka med mina små.» Man har intrycket att Tegnér med harm och förtrytelse vänder världen ryggen. På nyåret diktar han det poem, som senare växte ut till *Nyåret 1816*.

Tegnér's hållning, sådan den i *Svea* fick sitt klaraste uttryck, var i hög grad representativ för de härskande stämningarna inom svenska folket. Från och med 1813 framträder emellertid en uppenbar motsats: Tegnér stannar kvar i fronden, orubblig i sin Napoleon-beundran, oförsonlig i sitt hat till Ryssland, minnesgod gentemot Finland, full av bitterhet mot Karl Johan. Det vill synas, som om Napoleon genom nederlagen i Ryssland förlorat en del av sin popularitet; Karl Johans lyckosamma politik skaffade

¹ Den förekommer bl. a. den 11, 13, 18, 27 nov, 1, 3 december.

honom allt flera och allt mera entusiastiska anhängare; tanken på Finland träder allt mera tillbaka, och under kriget 1813—14 har man närmast intrycket av svensk hänförelse, som slutligen stiger till jubel. Ingen kunde vara mindre lagd för ett fortunealistiskt betraktelsesätt än Tegnér, och han lät sig också alls icke påverka av den yttre framgång, som tillföll den politiska riktning, vilken han avskydde.

Särskilt påfallande är götornas förändrade hållning. Hos dem hade revanse tanken haft livlig resonans, och i motståndet mot indragningsmakten och mot undertryckandet av opinionen hade de haft en huvudandel. Göterna Per Lagerhjelm och L. D. Heykensköld hade ju i Örebro varit huvudtalarna mot ändringarna i tryckfrihetsförordningen. Att det existerade en oförsonlig motsats mellan 1812 års politik, förbundet med Ryssland å ena sidan och de nationella kraven på Finland å den andra, synes icke ha varit klart för dem. I en *Sång för Gölher* som avsjungits den 8 december 1812 märker man icke något spår till bitterhet. Litterärt sett utgör dikten en efterklang av Tegnér's *Majsång*; den uttalar liksom denna hoppet om att Sveas kämpar snart skola draga ut till strid och seger. Man gläder sig åt att förbundsbrodern Ragnar, Tannström, blivit prins Oskars lärare. I sista strofen ingår en mycket tydlig allusion på Finlands återerövrande.

Ej grannars lömska skara
mer gäcka skall vår harm.
Vårt land skall skyddadt vara
af *vår* och *Oscars* arm.
Han sträcka skall sitt rike
från Neva intill Bält,
i friden Balders like,
och Thors på årans fält.

Författaren var med all sannolikhet Jakob Adlerbeth. I en annan sång av samma hand — tyvärr synes den icke kunna dateras — lyder en strof så:

Friheten skänkt åt vårt styckade land,
evigt ej flytt från Finnarnes strand.
Ännu vårt mod
kräfver dens blod,
som stört vår frid.
Svenskar ej sky en rättmätig strid.

Samme Adlerbeth uppmanade våren 1813 Tegnér att skriva en krigssång; det var vid den tidpunkt då Karl Johan och de svenska trupperna redan överskeppades till Tyskland för att samarbeta med ryssarna. Tegnér svarade den 30 maj: »En krigssång ville jag gerna skrifva; men vi ha ju ej ännu något krig, som man vet af, och mot de arma danskarna kan jag verkligen ej skrifva något. Det är en olycklig nation, som visserligen ej på länge gjort oss något emot. Kunna vi med våld ta Norge, så är det utan tvifvel nyttigt, men en dylik eröfring från en värnlös nation besjunger väl svårligen någon ärlig man. När kriget en gång vänder sig mot arffienden, då vill jag skrifva.» Den skarpa distinktionen mellan nyttan och hedern är särskilt betecknande för Tegnér. Kantlärjungen är genomträngd av sanningen i den tes, som Fichte formulerat i sitt ungdomsverk om den franska revolutionen: »Es kann eine Handlung sehr klug seyn, welch doch unrecht ist».

När strax därefter Ling flyttade från Lund till Stockholm, hyllade Tegnér honom med en dikt, som visar hur i denna krets — Agardh var också en av Lings närmaste vänner — tanken på revansch och Finlands återerövring stod i medelpunkten. Det hette:

Sjung, hur Nordens ära dog,
 sjung om Valhalls fallna troner!
 Harpan uti sunnanskog
 svarar — fast i skilda toner.
 Verka, tills en bättre ätt
 stiger opp, den forna värdig,
 gör sin pligt och tar sin rätt, —
 då, först då, blir Gylfe färdig.

Det är en helt annan ton än den som göterna anslå; den är full av harm och förakt mot samtiden. Tar man fasta på uttrycket i den näst sista raden: »gör sin plikt och tar sin rätt», så faller det ett avgörande ljus över det ställe i *Svea*, där skalden prisar en ätt, »som sjelfmant ger sin plikt och kräver ut sin rätt».¹

Tegnérns känslor förändrades icke under fälttågets fortgång.

Jakob Adlerbeth skrev från Stockholm den 25 september 1813 till Tegnér under intrycket av nyheterna om de framgångar, som

¹ När *Svea* 1828 trycktes i Smärre samlade dikter, blev *ger* ändrat till *gör*, i överensstämmelse med den i sången till Ling brukade vändningen.

nord-armén under Karl Johan tillkämpat sig vid Gross-Beeren och Dennewitz; Stockholms-Posten hade samma dag innehållit en bulletin, daterad från Jüterbock den 10 september, vari bytet efter slaget vid Dennewitz uppräknades, det svenska artilleriets förtjänster framhövdes med stöd av både franska och preussiska vittnesbörd och till slut meddelades, att den svenska armén »med stolthet återkallat i sitt minne» att Lennart Torstensson år 1644 förevigat fälten vid Jüterbock, där nu de svenska regementena sloga läger aftonen den 6 september. Dessa skickligt formulerade nyheter hade icke förfelat att sätta Adlerbeth i patriotisk stämning; han skriver till Tegnér: »Jag är öfvertygad att du finner tidens händelser i Tyskland vara ett viktigt ämne för en krigssång. Min oupphörliga önskan och begäran är att du ville sända oss en sådan, för att snart meddelas våra återuppvaknade landsmän.» Tegnér var emellertid ingalunda av den meningen, att detta var det patriotiska uppvaknande, som han siat om i *Svea*. Atterbom, som på sin tid känt så starkt inför Fredrikshamnshfreden, hade i juni 1813 diktat en parodisk »Krigssång» för studentbeväringen, som i brist på bättre blev införd i Idunas fjärde häfte; men Tegnér var obeveklig. Den 6 oktober — det var vid denna tid, som järnringen kring Napoleon slöt sig allt trängre och åskådaren redan måste ana vad som förestod — svarade Tegnér: »Hvad krigssången angår, så har jag redan sagt dig att jag ej kan eller vill skrifva något, förr än vi segrat öfver ryssarne eller fått Norge. Den som inbillar sig att Europa befrias af ryssar & konsorter, eller att kosackernas framgång är en fördel för Sverige, har kanske rätt, men med mig tänker han väldigt olika. I hat till barbarerna är jag född och hoppas äfven att oförvillad af moderna sofismer dö deruti. Min tanke är, att den nation som låter uppoffra sig, just derigenom bevisar att hon är värd att uppoffras; att mången generation ej kan bättre användas än att fylla löpgrafvar med, och att verldsandens stora representanter väl kunna gå under, utan att likväl det hvardagliga, platta, den gamla ordningen idisslande derigenom lyfter sig. Dock, i politik vilja vi ej disputeras.» Den stämning, som Tegnér i de sista orden uttrycker, är den som inspirerat *Hjellen*. Den svenska politiken bedömer han med ytterlig pessimism, ja med bitande hån: nationen låter »uppoffra sig», och är icke värd ett bättre öde, sedan den gjort sig till ryssarnas hantlangare. Tegnér

väntar uppenbarligen, att »kosackernas framgång» förr eller senare skall vända sig förrädiskt mot Sverige. Bland annat hyser han tydligen tvivelsmål om att löftet om Norges förvärv skall bli uppfyllt. Det bör hågkommas, att Ryssland ursprungligen i fördraget lovat hjälptrupper för ett angrepp på Holstein och Danmark, men att tsaren i maj förklarar krigsläget icke tillåta en dylik diversion; Karl Johan hade protesterat mot detta avsteg från traktaterna, men hade dock inför den allvarliga militära situationen fått böja sig. Längre fram hade löftet om Norge ett ögonblick till hälften återkallats, samtidigt med att man krävde ett direkt ingripande i kampen mot Napoleon. Inom den svenska hären i Tyskland fanns den uppfattningen spridd, att man blivit »af den ryske arffjenden grundligen lurad ut på kontinenten» (Sam Clason); det är till detta betraktelsesätt, som fick sitt mest eklatanta uttryck i Anckarswärds ryktbara skrivelse till kronprinsen, som Tegnér ansluter sig i brevet. Karl Johans auktoritet förnimmes emellertid på sätt och vis även i Tegnér's yttrande; fastän han tar så lidelsefullt parti mot »ryssar & konserter», medger han likväl, fast som i dovt knot, möjligheten av att den, som inbillar sig en del i sig själv otroliga ting, »har kanske rätt». Det är icke idel ironi.

Bland dem som delade Tegnér's synpunkter, men som på ett ännu mera eklatant sätt finga böja sig för kronprinsens överlägsenhet, var Lars von Engeström. Han väntade ingenting annat än ofärd av det nya systemet. I ett brev till Karl Johan av den 21 juni 1813 söker han väcka kronprinsens misstroende; efter att ha erinrat om att den tillit Sverige förut visat Ryssland kostat oss Finland, påpekar han, att löftet om Norges förvärv redan återtagits, och tillägger insinuant: »Il se peut que je me trompe, Monseigneur, mais il me paraît que le stile épistolaire de l'empereur Alexandre a subi un changement depuis l'arrivée de M. Pozzo di Borgo». Den 25 december 1813 håller han upp den varnande bilden av den fara, som hotar, när Ryssland skall ha fullbordat sin befästade hamn på Åland, »qui sera assez vaste pour contenir une flotte formidable, destinée contre la Suède». Den 3 januari 1814 framställer han samma pessimistiska syn på Sveriges deltagande i det tyska fälttåget som Tegnér i brevet till Adlerbeth: »On ne nous regarde plus comme alliés, mais comme mercénaires, soldés pour les intérêts des alliés». I den odaterade promemorian

från år 1814 utvecklar han sitt »system», tanken på en till försvar mot Ryssland bildad allians mellan Sverige, Preussen, Turkiet och ett återupprättat Polen; han förutser nämligen, att Ryssland förr eller senare skall bryta sina löften till Sverige. Det är fullkomligt samma hållning som Tegnér's.

Längst inne förblev Engeström förvisso trogen sin uppfattning. I sina *Minnen* bekänner han angående den officiella berättelse han i januari 1812 avgav över Sveriges förhållande till Frankrike, »att en stor del af dess innehåll icke var enligt med mitt politiska system» och tillägger: »Jag anser det ännu för ett problem, om det beslut, som vidtogs, var för oss det helsosammaste eller ej».

Beträffande löftet om att skriva en nationalsång, när det bleve krig med Ryssland eller Norge hade blivit svenskt, vart Tegnér tagen på orden av Jakob Adlerbeth; han inlöste sin förbindelse med *Nore*. I ett annat sammanhang skall denna dikt behandlas, men det bör här framhållas, att Tegnér avsiktligt underlät att nämna kronprinsens namn — Karl Augusts minne är däremot hågkommet — därför att han, trots Norge, ogillade den ryska alliansen. Med 1812 års politik försonade sig Tegnér aldrig. Han uttalar den 5 maj 1814 i brev till Jakob Adlerbeth sin övertygelse, att »tidens hvälfningar snart med hela sin styggelse skola drabba oss oeh våra söner, åtminstone oss svenskar». Allt fortfarande visade han kronprinsen tydlig ovilja, och det finnes ingen annan förklaring därtill än den, att Karl Johan grusat den stora patriotiska drömmen från *Svea*. Geijers hyllningsdikt *Den 3 juni 1814*, införd i Idunas femte häfte, väckte hans stora förtrytelse oeh föranledde honom att uttala sig synnerligen kritiskt om kronprinsen i ett brev till Jakob Adlerbeth; själva detta dokument synes icke bevarat, men Adlerbeths svar av den 18 oktober ger någon föreställning om innehållet. »Det vore besynnerligt om man ensamt i Sverige skulle föresätta sig att misskänna oeh tadla en hjelte, som genom sina bragder vunnit aktning oeh tillgifvenhet af hela Europa. Att afgöra huruvida den sak, han i Europas stora strid antagit, var den rätta, tillkommer ej mig att dömma; för att kunna det, fordrades en klar öfversigt af många föremål, som äro, oeh måste vara skymda både för dina oeh mina ögon. Hvad ingen likväl kan neka, är att ifrågavarande person visat att han kan realisera den idé, han fattat.» Tegnér hade uppenbarligen uttalat en allvarlig farhåga, att Iduna skulle få karaktären

av ett organ för kronprinsens politik, ty Adlerbeth känner sig föranledd att avge följande högtidliga förbindelse: »Att för öfrigt Iduna alldrig skall förtjena att kallas en Hof Tidning, därför går jag redligen i borgen.» Till det sjätte häftet av Iduna (1816) lämnar Tegnér inga bidrag, vilket synes stå i samband med denna misstämning.

Ungefär samtidigt gav Tegnér ett annat vittnesbörd om sin absoluta ovilja att på något sätt förhärliga Karl Johans utrikespolitik och svenska härens bedrifter under fälttåget mot Frankrike och Danmark. Det är egentligen ett drag ur privatlivet, bevarat i de agardhska papperen bland Tegnér-avskrifterna. Där förekommer nämligen följande »dikt», som bör ha tillkommit den 7 december 1814:

Efter mycket nödgande, till några officerare, på årsdagen af slaget vid Bornhöft.

I dag ett år sen, gode herrar!
gick det förbannadt hetsigt till
för officerarne och deras mårnar.
Drick skålen hvem som vill.

* * *

Sitt rysshät och sin övertygelse om att den största politiska fara hotade Sverige från Ryssland behöll Tegnér livet igenom. Då det knappast inträder några nya faktorer i Tegnérs utrikespolitiska åskådning, torde det vara lämpligast att här sammanföra vittnesbörden om hans hållning. Man kan säga, att krigsromantiken, som spelar en så stor roll i Tegnérs diktning, undantagslöst hänför sig till Ryssland. Hans förhärlikande av Karl XII måste ses i belysning av denna hans politiska grundstämning. Karl XII är hos Tegnér förkämpan för en stor idé, för *det rätta*, ty han är den klaraste symbolen av den mot Ryssland riktade offensiven; det är uttryckt redan i den första strofen av *Carl XII*. De båda sista stroferna uttala revansch-idén. »Den höge anden» lever kvar och vaknar upp ur sin hundraåriga blund; vid Karls grav gryr Sveriges framtid:

Med blottadt hufvud stiger
historien dit och lär,
och svenska äran viger
sin segerfana där.

Den historiska lärdomen är naturligtvis, att svek och våld ständigt hota Sverige från öster; den svenska äran blir återupprättad först efter ett segerrikt krig mot arvfjenden. Begreppet *ära* är för Tegnér oskiljaktigt förenat med tankegången i *Svea*. Man spårar det i alla de patriotiska och rojalistiska tillfällighetsdikter, som han författade vid denna tid — *Skål för svenska kungahuset* (1816), *Prins Oscar* (1817), *Göta lejon* (1818), *Sång för Jämtlands fältjägare* (1821) — ehuru stämningen är dämpad av yttre hänsyn och ordalagen endast halvt genomskinliga. Det ligger emellertid i öppen dag, att den aggressiva tonen i dessa dikter, de krigiska perspektiv, som där skymta, stå i samband med den utrikespolitiska spänning, som frågan om den norska statsskulden hade väckt; vid stormaktskongressen i Aachen 1818 avläto tsaren, kejsaren av Österrike och konungen av Preussen tämligen hotfulla skrivelser till Karl Johan, och förhållandet mellan Ryssland och Sverige grumlades. Karl Johan hade som bekant vid denna tid sammandragit trupper i Skåne.

I *Axel* (1822) röra sig dessa stämningar med styrka. Visserligen är Axels djupaste patos rent erotiskt, men förhållandet av Karl XII och hans krigare, av striden mot Ryssland bildar dock ett viktigt inslag i poemet. Skildringen av de ryska härjningarna är avsedd att väcka harm och vrede:

Men redan brinner by vid by,
och barnen skrika, qvinnor fly,
de känna väl den ryska fejden.

I bilden av Petersburg röjer sig Tegnér's sjudande politiska hat:

Der låg re'n då på vunna stränder,
i ögonvrån af somnad Nord,
zar Peters stad, dit nu en jord
de pantförskrifna kronor sänder.
Då var han ringa. I sin vik
han låg, en nyfödd drake lik.
Men arten röjes hos den unga,
som ringlar sig i solvarm sand;
re'n kokar giftet i hans tand,
re'n hväser han med klufven tunga.
Der lastades mot Svea strand
en flotta då med mord och brand.

Det är karakteristiskt, att Engeström av fullt hjärta senterade den i *Axel* uppblussande ryssfiendskapen. Han skrev till den person, som skickat honom skriften, och framförde sitt tack för »det mästerliga poemet», tilläggande, i det han åberopade kronprinsens auktoritet: »H. K. H. Kronprinsen icke allenast gör rättvisa åt afhandlingens vittra värde, utan äfven åt den fosterlandskänsla, som så hederligen utmärker densamma.» I *Axel* finnes ju näppeligen något annat patriotiskt moment än rysshatet. Men skildringen av, hur i Finska viken rustas ut en flotta mot Sverige (»Der lastades mot Svea strand — en flotta då med mord och brand»), erinrar dels om hänvisningen på Kronstadt och Åland i *Svea* (»och flottor hota nu der fiskarbåtar lågo»), dels om Engeströms oroliga påpekande i brevet till Karl Johan den 25 december 1813, att det befästa Åland nu kunde rymma »une flotte formidable, destinée contre la Suède». Engeströms redogörelse för kronprins Oskars omdöme hänger samman därmed, att man trodde honom vara mera känslig för revanschtanken än fadern; det lyser fram ur en hel rad tegnérska dikter.

Tegnér gjorde sålunda alls ingen hemlighet av att hans känslor reste sig mot hela det vänskapsfulla förhållande, vari Sverige stod till Ryssland, och även i privatlivet synes han ha intagit en annan hållning än de flesta samtida. Ett vittnesbörd därom föreligger i Malla Montgomery-Silverstolpes *Memoarer*. Malla berättar, att hon den 14 juli 1823 var på besök på Frösunda samman med Franzén och Tegnér. »Då sällskapet var ute och gick i parken bredvid landsvägen, kom ett grant ekipage med 6 gråa hästar körandes förbi — alla skyndade fram till vallen för att hälsa eller vifta. När Tegnér fick höra, att det var den ryska ministern Suchtelen som for där, yttrade han med indignation sin förtrytelse öfver att svenskar så kunde fira 'den röfvare, som beröfvat dem Sveaborg'. Det sades nämligen, att kommandanten Cronstedt blifven bedragen till att öfverlämna fästningen genom en falsk svensk tidning, som Suchtelen låtit trycka. Då Suchtelen senare bad Tegnér att i sitt album få hans handskrift, ditskref han denna vers ur sitt skaldestycke Svea:

O Svea, dödens borg — o borg som Ehrensvärd byggt,
liksom en blodig sköld från statens hjärta ryckt.

När Suchtelen läste det lär han hafva sagt: Si mr Tegnér prétend par là me faire une épigramme je lui répondrais qu'à ma place comme bon russe il aurait fait de même.»¹

När det polska frihetskriget bröt ut i november 1830 blev förhållandet till Ryssland ånyo aktuellt; Tegnér's politiska åskådning gjorde sig gällande med oförminskad styrka och framträdde både i det offentliga och det privata. I ett prästvigningstal 1831 berör han Polens öde i dessa våldsamma och gripande ord: »Ännu mindre vill jag tala om det upprörande, det hjertgripande, det omenskliga skådespelet af en hel nation, som en gång räddade Europa och kristendomen och som till belöning därför blifvit fördeladt som lösören bland grannarne. Ännu bibehåller det, detta oaktadt, sina minnen och häfdar sina fäders ära; men likväl lämnas det utan hjälp och förbarmande, till pris åt vilda barbarer, åt den menckliga bildningens eviga fiender, åt råhetens lifegne, som icke en gång kunna berömma sig af att vara besoldade, emedan de ledas till slagtbänken liksom annan fänad.» Den biskoplige bildningsspridaren och humanisten betraktar här ryssarna först och främst som de obildade och obildbara barbarerna; synpunkten är något nyanserad, men känslan är densamma som fordom. Den 30 juni samma år skrev Tegnér till sin svåger Gustaf Myhrman och försäkrade, att han bedit och bad för polackerna. »Det förstås af sig sjelfft, att de *måste* duka under, då ingen mencklig hjälp är att förvänta för de enstaka heroerna.» Särskilt förbittrad är han på konungen av Frankrike. Till slut heter det: »Saken må nu gå huru som helst, så ha dock polackerne gjort Europa tvenne tjenster: 1) att visa huru ett folk faller med ära, 2) att kossac-

¹ Att Malla Montgomery-Silfverstolpes framställning är fullt vederhäftig, frånsett det förstörda citatet, kan bestyrkas med fakta. I Kejsrerliga biblioteket i Petrograd är uppställd — eller var åtminstone på 1880-talet — en autografsamling, som skänkts av Suchtelen, och i den svenska montern lästes följande ord i skaldens egenhändig skrift:

O, Finland, trohets hem, o borg, som Ehrnsvärd byggt,
Nyss lik en blodig sköld från statens hjerta ryckt.

Es. Tegnér.

Uppgiften finnes i Ahnfelts *Två krönte rivaler* (1887); berättaren, som icke kände Mallas memoarer, visste ingenting om proveniensens. — Emellertid hade det lyckats Suchtelen att förskaffa sig även en annan, mindre anstötlig autograf av Tegnér. I hans samlingar i Kejsrerliga biblioteket befinner sig nämligen också ett brev från Tegnér till statsrådet friherre Åkerhjelm (23/6 1835); han har tydligen förvärvat det av adressaten. (Se Dagens krönika 1887, s. 23.)

kerna icke äro så oemotståndliga som våra fegsinta korporaler förmenat. Jag har lust att se, om någon, på femtio år åtminstone, icke blyges för att frukta dem. Dock, politiken kan ej rodna eller blygas.» Att Polens öde så djupt griper Tegnér är icke förunderligt, ty vad polackerna nu förverkliga är just det tragiska idealet från *Svea*: att rädda, fallande, åtminstone sin ära. Med den svenska utrikespolitikens hållning var Tegnér ytterligt missnöjd. I början av det nyss citerade brevet till Gustaf Myhrman skriver han på tal om hotande hungersnöd och koleorafara: »Kommer koleran till, som man tror, så är väl detta den sista välgärning svenska folket emottager af sin trogne och ädle bundsförvandt, den gynnade ryssen.» I ett annat brev, skrivet senare på hösten, varierar han motivet på följande sätt: »Allmogen måste antingen göra bankrutt eller svälta ihjäl. Det enda, som härvid tröstar svenska folket, är det intima förhållandet till Ryssland, som skickar oss — väl icke säd, men kolera, som gör all säd öfverflödig. Jag hoppas också, att du med sann patriotisk glädje utskrifvit annonsbrefven öfver prins Nicolai höga födelse.»¹ Karl Johan hade som bekant, i sin iver att bevara det goda förhållandet till Ryssland alla polskvänliga opinionsyttringar till trots, bjudit tsaren till fadder för sin yngste sonson och givit denne namnet Nicolaus August. Tegnér har uppenbarligen delat den allmänna förtrytelsen över detta steg.

På många håll och särskilt i den liberala pressen svärmade man vid denna tid icke blott för Polen, utan överhuvud för de revolutionära frihetsrörelserna i Europa. Det är emellertid betecknande för Tegnér, att hans sympatier endast gälla Polen. I ett brev till Brinkman av den 24 april 1831 motiverar han sin fullkomliga likgiltighet för Belgiens och Italiens öde: »Hvad tänker du om polackerna? Jag erkänner uppriktigt, att jag, till trots både af Medborgaren och Aftonbladet, icke ett ögonblick intresserat mig för den revolution, som blifvit anställd hvarken af väfskedarna i Belgien eller af lazzaronerna i Italien. De förra ha aldrig varit någon sjelfständig nation, de äro, så långt minnet går tillbaka, historiens ofrälse. De senare åter äro i historiskt hänseende något ännu sämre, nämligen mumier eller Bourboner; och om il barbaro Tedesco eller någon annan bar-

¹ Adressaten är tydligen Gustaf Myhrman, som var expeditionsskreterare i hovkansliet.

baro rår om katakomberna, tyckes vara mig likgiltigt, då i allt fall de döda ej kunna styra sig sjelfva. — — — Men med Polen synes mig förhållandet annorlunda. Det är dock en *adelig* nation, upplöst genom en nedrighet och äfven efteråt illa behandlad. Det är i sanning upplyftande att se, det de så länge kunnat bestrida segern och afvärja sin undergång. Men Gud hjälpe det fattiga och ringa folket; ty dessförutan ser saken i sanning förtviflad ut på längden, oaktadt dess temporära framgång.» Till slut förklarar Tegnér, att han för Polens räkning fruktar »mindre kriget än den oeniga friden». Man känner igen alternativet från Svea: den tragiska undergången är mindre fruktansvärd än den inre upplösningen under yttre fred.

I detta Tegnérs uttalande om Polen kommer fram det ärekära, heroiskt-ridderliga draget i hans åskådning: ett folk, som icke förvärvat *ära*, har ingen existensrättighet. Han tillämpar synpunkten med största hårdhet på Belgien och Italien; men det är väl att märka, att han med lika oblidkelig stränghet upprätthållit den beträffande Sverige. Ty sådan är innebörden i *Sveas* slutstrofer.

Men var ert minne, var er dygd förgäfves,
 skall Svea falla här i tidens höst,
 en slaf bland folken utan namn, och qväfves
 er hjeltelåga evigt i dess bröst; —

— då må folket helst strykas ut från de levandes antal. För »slafvarna bland folken», för »historiens ofrälse» »utan namn», för de från stora fäder vansläktade hyser Tegnér intet förbarmande. Tegnérs kärlek till Polen har sålunda sin grund i den ridderliga och krigiska anda, som går genom nationens historia; i prästvigningstalet 1831 hade han ju också erinrat om Johan Sobieskys lysande härsbragd framför Wiens portar. Men naturligtvis har hos Tegnér också verkat den instinktiva känslan av vapenbrödraskap gentemot den gemensamme arvfjenden.

Det är egendomligt att lägga märke till, hur den utrikespolitiska spänningen under 1830-talets första år pustar nytt liv i Tegnérs patriotiska patos: glöden är lika het som förr under den lätta aska, som de många fredsåren lagt däröver. I de ståtliga minnesorden i Växjö domkyrka vid festen över Gustaf Adolf (1832) samlar Tegnér ånyo hela sin åskådning; överallt möter

man ekon från hans största dikter och tal. I avslutningen ljuder tonen från *Svea*. Ryssland är den evigt hotande dödsfienden. »Hvad ha vi att hoppas eller frukta? Vi äro ett ringa och fattigt folk, omgifvet af mäktiga grannar.» Tegnér brukar här samma ordalag som i brevet till Brinkman om Polen (»Gud hjälpe det fattiga och ringa folket»); han har identifierat lägena. Han yttrar vidare: »Det gäller om oss, hvad vi nyligen läst i episteln, att *vi hafva strid emot förstar och väldige, emot verdens herrar, de som regera i denna verdens mörker*. I mörkret regera de, hvilkas samhälle ännu efter tusen år icke hunnit erkänna människans ostridigaste rättigheter, der det ännu ej finnes någon medborgare, utan endast herre eller slaf, som går i köp liksom annan fänad. Det förändrar ingenting, om dessa vildar bo i slott eller i tält.» Efter detta våldsamma utfall mot Ryssland följer det patriotiska väckelseropet: »Vi äro ett ringa folk emot dem; och skola vi hoppas någon räddning, så är det ingalunda af vårt antal och yttre makt, utan det är blott och endast af en bättre, en högsintare, en fastare ande inom oss sjelfva. Men ack, huru är våra fäders ande förkolnad! Store Gud, du som i så många tidevarf hållit din hand öfver Svea land, hör oss i dag, hör oss på Gustaf Adolfs dödsdag! Uppväck, såsom du fordom gjort, om det behöfves och när det behöfves, uppväck en hjelte i landena! Lär honom att omskapa ditt folk och plocka bort, icke blott den yttre flården, som glittrar, utan äfven den inre och farligare, som gnager på nationens hjertrötter!» Till slut kommer bönen om en ärofull undergång, ifall segern icke är oss beskärd: »Men om din vishet beslutit annorlunda, om du har bestämt, att vårt namn skall utplånas ibland folken och våra fäders grafvar förtrampas af barbarer, så låt oss åtminstone falla utan blygd, låt oss falla stridande, såsom det egnar Gustaf Adolfs folk.»

Den krigiska stämningen går igen i den kort efter denna tid diktade sången *Skytten*, som tjänade att högtidlighålla invigningen av en skjutbana i Kristianstad den 30 april 1833. Den sista strofen lyder där:

Säker hand och säkert öga!
 Ingen vet, hvad villebråd vi få,
 om det en gång börjar snöga
 stormande utur nordöstlig vrå.

Högt är då det spel vi spela,
 vildt går jakten ifrån trakt till trakt.
 Dubbelt farligt då att fela,
 men ock dubbelt skön den vilda jagt!

Under den resa till Karlsbad, som Tegnér företog sommaren 1833, framträdde hans polska sympatier och ryska antipatier skarpt. Från Berlin skriver han skämtsamt till sin hustru (17 juni): »Jag bor här på Hôtel de S:t Petersburg, är således mot min vilja blifven ryss.» Från Karlsbad talar han (29 juni) om mängden av »ryssar och polska judar», som han icke intresserar sig för och icke vill umgås med. (Tegnér's ovilja mot judar var synnerligen utpräglad.) Längre fram (10 juli) berättar han, att han gjort bekantskap med Jan Bonceza Skrzynecki, den polske generalen, som fått sin militära utbildning i Napoleons arméer och under revolutionen haft överbefälet över de polska stridskrafterna, till dess slaget vid Ostrolenka tvingade honom att avgå. Tegnér skildrar honom på följande sätt: »Bland de flere bekantskaper jag gjort är den intressantaste den med Skrzynecki, den bekante polske generalen. Det är en mycket bildad och älskvärd man, talar med mycket lugn och opartiskhet öfver polska händelserna och med synnerlig modesti öfver sitt eget deltagande deri. Skada blott att han reser härifrån om en vecka. Han umgås mycket med Maison, en fransk maréchal och ambassadör i Petersburg, men den jag i öfrigt ej känner. Detta lär redan vara rapporterad och illa upptaget hos ryske kejsaren, ty Skrzynecki spioneras skarpt af härvarande polis. Om mina öfriga bekantskaper är ingenting att säga.» Det är sällan Tegnér lägger i dagen ett så starkt intresse eller yttrar sig så utförligt om en bekantskap. Den 21 juli tar han upp ämnet på nytt: »Om de många bekantskaper jag gjort lönar det icke mödan att tala. Den intressantaste af dem alla var Skrzynecki, som jag redan förut nämnt, men han reser i morgon till Töplitz. General Chlopicki är också här, men ser ut som en rå korporal, och jag bryr mig icke om att söka honom. Dessutom en stor mängd andra polackar, som alla för det mesta deltagit i sista kriget och förut tjent i franska armén.» Man förvånar sig onekligen över den bestämdhet, varmed Tegnér avvisar tanken på att göra Chlopickis bekantskap, och undrar över att en så stark aversion kan byggas på ett fysionomiskt intryck. Denna förvåning upplöser sig emellertid,

när man tar med i räkningen, att Joseph Chlopicki, trots all sin personliga tapperhet och sin polska patriotism, icke hörde till de utpräglad ryssfientliga elementen i Polen: såsom diktator före riksdagens öppnande (5—18 december 1830) sökte han uppnå en försoning med tsaren, och sedan hans mandat förnyats av riksdagen strävade han fortfarande i samma riktning. Patriotföreningen ställde honom till räkenskap för denna tendens, och riktade därvid även mot honom en anklagelse för överdriven hårdhet i befälet; Chlopicki nedlade frivilligt diktaturen den 23 januari 1831. När Tegnér alltså förklarar, att generalen ser ut som en *rå korporal*, så återger hans omdöme sannolikt den opinion, som bildats om Chlopicki hos de ivrigaste ryssfienderna bland polackerna; uttalandet belyser, hur Tegnér orienterade sig i polska kretsar, och visar, att rysshatet var en viktig beståndsdel i hans polska sympatier.

Efter hemkomsten omnämner han, i första rummet av alla de intressanta bekantskaper han gjort, »general Skrzynecki och flera af de polska revolutionshjeltarne», då han i ett långt brev (av 22 dec. 1833) till sin kusin M. Lagerlöf drar facit av sin resa: kronprinsen av Preussen följer först i andra rummet, för att icke tala om »flera lärda, helst filologer, poeter och teologer». Man spårar i den anti-monarkistiska och anti-litterära rangordningen Tegnér's kända personliga uppfattning; han vände sig ju alltid med ifver mot dem, som ville sätta Homeros över det trojanska krigets hjältar. I ett brev till Beskow strax efter hemkomsten (15 september) hade han gjort ett utfall mot de förnämna brunnsgästerna i Karlsbad: »Solen var icke bland brunnsgästerna, men väl allehanda jordiska vädersolar, en mängd tyska och ryska dussinfurstar och furstinnor; men det gick mig med dem som det förmodligen går efterverlden: jag vet knappast deras namn.» Åtbörden är intressant att jämföra med Goethes hovmannamässiga uppträdande gentemot samma kretsar på samma ort. Längre fram i brevet talar han med förtrytelse om hur »helig och oantastlig» ryska politiken är för »våra förnämna i politiken».

Det vill synas, som om Tegnér verkligen trätt de polska patrioterna, i första rummet Skrzynecki, nära. Ett intressant vittnesbörd därom är bevarat genom professor C. M. Fürsts minnesgoda pietet. Han har nämligen 1903 (i Lukasgillets publikation

Finn) meddelat några skildringar och anekdoter, som han i sin ungdom hört av landshövding Dahlströms änka, född Hagerman, och omedelbart upptecknat. Denna Christina Hagerman hade, tillika med sin syster och sin fader, kommerserådet Hagerman i Ystad, tillhört Tegnér's resällskap; poemet *Kristinadagen, firad i Karlsbad 1833*, är tillägnat henne, och Tegnér omnämmer festen till hennes ära i ett brev till hustrun av den 30 juli. Enligt hennes i andra hand förmedlade framställning blev Tegnér hekant med Skrzynecki och Chlopicki; att denna uppgift i vad som gäller Chlopicki näppeligen kan vara riktig har ovan visats; i varje fall hade Tegnér icke råkat honom dagen innan Skrzynecki lämnade Karlsbad. Sannolikt föreligger ett minnesfel, beroende på att de båda berömdaste närvarande polackerna i allmänhet nämndes tillsammans. Meddelarinnan berättar vidare, att Tegnér ofta träffade samman med polackerna. Men då till sällskapet hörde marskalk de Maison (franska sändebudet i Petersburg) och köpman Hemberg, som var engelsk konsul i Ystad, skulle samkvämen ha väckt uppmärksamhet, och polisen skulle ha tillskrivit dem politisk betydelse. En dag skulle Tegnér upprörd ha kommit in till Hagerman och berättat, att sällskapet blivit kallat inför polisen, att de polska generalerna förständigats lämna staden inom tolv timmar, och att de övriga vore vid utvisnings påföljd förbjudna att inbördes råkas. Skrzynecki hade utbett sig att före sin avresa få erhålla Tegnér's välsignelse. — Denna del av berättelsen torde väl huvudsakligen vara broderier på de fakta, som redan äro bekanta genom Tegnér's egna brev. Marskalk, eller rättare markis de Maison tillhörde Skrzyneckis umgängesvännen, men den 10 juli hade Tegnér icke råkat honom, och ingenting tyder på att han gjort det sedan. Redan denna dag var det bestämt, att Skrzynecki endast skulle stanna ännu en vecka; eftersom Tegnér den 21 juli meddelar, att han följande dag skall ge sig av, tyckes hans resa snarare ha blivit försenad än påskyndad. Icke heller är det tal om något gemensamt uppbrott för de håda polska generalerna. Till slut kan det väl sättas i fråga, om engelske konsulen i Ystad kan ha tillhört kretsen och väckt polisens uppmärksamhet i så hög grad som förutsättes; i varje fall skulle en händelse som den beskrivna sannolikt satt tydligare spår i Tegnér's uttalanden. Han antyder ingenting åt detta håll i sina brev till Beskow och M. Lagerlöf

efter hemkomsten. — Meddelarinnan berättar emellertid vidare, att Tegnér förklarar sig villig giva Skrzynecki välsignelsen, under följande motivering: »Nog går det honom lika min välsignelse förutan, men då han tror på dess verkan och nödvändigt vill hafva den, vill jag ej heller neka honom den.» Om ceremoniens utförande heter det: »Sent på aftonen kom Tegnér åter till Hagermans, då med biskopskorset på bröstet. Han var mycket allvarlig och gripen och sade att nu var det gjort och att de träffats i en löfsal, Skrzynecki föll på knä på marken och Tegnér lyste välsignelse öfver honom och den stora lifsuppgift han satt sig före. Tegnér sade, att han känt det som ett det stämmningsfullaste och högtidligaste ögonblick i sitt lif.»

Att denna konkreta situation är riktigt uppfattad och återgiven av Christina Hagerman, det kan bestyrkas dokumentariskt, nämligen genom ett brev från Skrzynecki själv, vilket varit känt varken för berättarinnan eller förmedlaren. Det är daterat från Töplitz den 30 juli och synes ha kommit Tegnér till handa i Karlsbad i sista ögonblicket före hans hemresa. Begynnelsen rör sig om en bekant till Skrzynecki, som Tegnér och det danska elatsrådet Beck synas ha åtagit sig att understödja. Men därefter heter det: »L'heure de notre separation, Monsieur l'Eveque, restera profondement gravée dans ma mémoire, les mots que Vous avez prononcés, en m'accordant votre benediction ont pénétré mon ame, et je prie l'homme saint qui les a emi d'invoquer Dieu en ma faveur pour que je reste innebranlable sur cette route.» Det lider som man ser knappast något tvivel att det lyckats Tegnér att göra ett djupt intryck på den polske generalens sinne; mellan dem har existerat en känslööverensstämmelse och en enighet om *vägen*, som bragt dem varandra nära. Vi kunna veta, vad de ord innehöllo, som Skrzynecki ville gömma i sitt hjärta: det var *Sveas* budskap.

Att Tegnér å sin sida mottagit intryck av de polska frihetsmännen framgår av det skottal, som han höll i juni 1834 på Växjö gymnasium, och där han meddelar några av sina reseerfarenheter, bland annat sina iakttagelser om preussiskt skolväsen. Han talar där om det för tiden karakteristiska draget, att ungdomen överallt drages in i de politiska intressenas virvel, och han exemplifierar denna sats även från Polen. »I Frankrike, som är de nu härskande idéernas egentliga brännpunkt, i Tyskland, der de mera me-

todiskt bearbetas och bringas i system, i Polen, som utgjorde den europeiska civilisationens yttersta förpostkedja mot barbariet — öfverallt ha vi sett ungdomen taga en verksam del i statens politiska angelägenheter.» Tegnér har fått ett intryck av den intellektuella polska ungdomens politiska kamp, och han ansluter sig till de ryssfientliga polackernas syn på Polens kulturmission.

Sista gången Tegnér utförligt framställde vad han tänkte och kände i fråga om Ryssland är i *Kronbruden*. Den andra sången *Målliden* avslutas med följande episod.

Samtal hvälfde nu hit och nu dit. Vid biskopens sida
satt der korpral Frisk. Han var med i Norge. Förut han
stridde i Leipziger-slag, var begäpad och hedrad af alla.
Mannen var härlig att se, en sluten gestalt och en jernfast,
karolinerna lik på den tid då de tuktade ryssen:
pannan var bred och ögonen små och ansigtet krutsprängdt.
Smyckad var han till öfverflöd med tappra medaljer,
en ibland dem var rysk. Då föllo de vredgade orden:
»Tapperhet är mig kär, och dess tecken värderar jag äfven,
men förlåt mig, min vän, rysk prägel ej passar på svenskt bröst.» —
»Prinsen har skaffat mig den.» — »Den är rysk.» — »Men svenskar och ryssar
äro ej fiender mer.» — »Med förlof, de äro och blifva.
Vig-arf skiljer dem åt för alltid.» — Han ämnade säga
mera, men måltid slöts, och värden lät bära sin frände,
kaffe, bland gästerna kring, en arab från lyckliga Yemen.

Det är Tegnérs *praeterea censeo* om 1812 års politik, som här på nytt tar sig uttryck; den gamle veteranen, som varit med vid Leipzig och i Norge, är som en symbol på Karl Johans politik — han talar också om »prinsen» — och Tegnér kan finna en *modus vivendi* därmed endast om tecknet på den svensk-ryska vänskapen försvinner. Man känner igen Tegnérs oförsonliga hållning inför Suchtelen. När det vädjas till Karl Johans auktoritet, skäras alla resonemang av med det bitande lakoniska: »Den är rysk.» Från de isländska släktsagorna griper Tegnér begreppet om den ärvda striden, som oveckligt skiljer tvenne ätter åt: *Vigarf*. Det är det ord, som svarar mot hans känsla.

Den här ovan citerade texten är emellertid en mildrad och förkortad version, som iordningställdes när *Kronbruden* efter Tegnérs död trycktes i första upplagan av hans Samlade skrifter. I

originalhandskrifterna — fem till antalet — lyder slutet, frånsatt en del mindre väsentliga avvikelser, på följande sätt:

Vigarf skiljer dem åt för alltid. Allt från min barndom
 Ryssen förhatlig mig var och förblifver så länge jag andas.
 Icke därför att han plundrat vårt land, och stulit vårt Finland,
 eller nu thronar i kärr der förr vi vallade boskap.
 Allt slags makt på vår jord har en tvillingsbror, nämnd missbruk,
 och när segren var vår missbrukade henne vi äfven.
 Derföre hatar jag ej — men Rysk är stereotypen
 till allt våld och förtryck, det barbariskas stående urbild.
 Kallar ni det för ett folk, en stat? snart tusendeårig
 saknar han grunderna än, de första, till människobildning,
 frihet, ja äganderätt, som fänad säljer man folket.
 Still som Sibiriens is står jemt det förkastade släktet,
 har af menska blott form, och af bildning endast fernissan,
 laddar och skjuter och plundrar och stjälf; går äfven på två ben,
 men hur dresserad han är, barbaren dock sitter i hjertat,
 människoslägtets förruttnade träsk, Europas Chineser.
 Underligt nog, men dock sannt. Den Slafviska stammen förblifver
 hvad den kallas alltjemnt, hör icke till bildade verlden:
 Dödkött är han och blir i hvar kropp. Bort, bort med Barbaren!
 Fiende ej blott till oss, men äfven till människoslägtet,
 ej till Fransos eller Britt, men fiende är han till alla.¹
 Denna känsla nu mer är det enda som håller oss samman.
 Pratas hon, lismas hon bort, farväl då, ej endast med Sverge,
 som kan falla ändå,² men farväl med hela Europas
 bildning och seder och ljus. Välkomna, förstöring och mörker!
 Kejsarn är Ryss, men den enda jag tål, nej äfven beundrar,
 ty han vet hvad han vill och han kan det, faste St. Niklas,
 förmur för kungar och folk mot dagens lösliga yra,
 men han styrer tyvärr ett släkte af idel barbarer.
 Visserligen Napoleons ok var nesligt, men segrens
 son nämnes Öfvermod. *Vae victis* häfderna ropa.
 Tiden skall visa och snart hvad Europa vunnit vid Leipzig.

Ifrande talte han så, och ett sorl af bifall omkringflög
 gästernas lag, men Korpraln stack medalj och pipa i säcken.

Stället har ju, liksom *Kronbruden* i sin helhet, icke den teg-
 nérska versens gamla spänstighet och glans, men det innehåller
 en sammanfattning av allt hvad Tegnér tänkt och känt inför det

¹ I en annan version lyder raden: *Icke till Svensk eller Tysk eller Britt, men ovän till alla.*

² I en annan version: *Som väl faller ändå.*

politiska problemet Ryssland. Där vidhålles det skarpa ogillandet av 1812 års politik, som vann sin krönande avslutning vid Leipzig; Tegnér anser fortfarande, att alliansen mot Napoleon skall leda till Europas ofärd. Där möter oss Tegnér's gamla frisinne, hans hat till våld och förtryck, hans kärlek till lag och frihet. Men på samma gång uttalar sig där hans sympati för den starke, för den målmedvetne härskaren; när han ger luft åt sin beundran för tsar Nikolaus, känner man igen den bistre fienden till 30-talets liberala rabulism. Hvad som ger Tegnér's rysshat dess mest karakteristiska drag är emellertid det humana bildningspatos, som överallt framträder, här liksom i prästvigningstalet 1831 och i Gustaf Adolfs-talet 1832: Tegnér känner sig som meddelaktig i den västeuropeiska kulturen, och han ser Östern som en hotande fara för »Europas bildning och seder och ljus», som en källa till »förstörelse och mörker». Det är det patos, som hans *Alexander vid Hydaspes* är bäraren av:

Ljus och bildning vill jag bära
ifrån Hellas jorden kring.

Alexander kämpar för Europa mot Asien, för Västern mot Östern, liksom Karl XII, liksom hellenerna, vilka Tegnér förhärligat redan 1805 i Kulturen: »Statens söner, icke statens trålar — stridde de för frihet och för rätt. — Fåfångt stego Österns millioner — opp med svärd, att ge de ädla band.» Det bör uppmärksammas, att denna problemställning är densamma, som den polska patriotismen tar sin utgångspunkt från: den ryssfientliga ungdomen kände sig strida för västeuropeisk kultur mot asiatisk okultur, den betraktade sig, för att bruka Tegnér's egna ord, som »den europeiska civilisationens yttersta förpostkedja mot barbariet». För Tegnér står det fast, att känslan av samhörighet gentemot Ryssland är det enda, som ännu enar de europeiska kulturnationerna, »Britt, Fransos och Tysk»; resoneras den känslan bort, så ser skalden Europas Ragnarök stå för dörren. Betecknande för konsekvensen i Tegnér's kulturpolitiska åskådning är att han alls icke ansluter sig till den doktrinära liberalismens banala älsklingstes om det goda, älskvärda, olyckliga ryska folket och dess djävulska, samvetslösa förtryckare; tvärtom sympatiserar han med den självmedvetne, västerländskt bildade tsaren, medan hans antipati gäller den amorfa massan utan nerv och heders-

känsla. Det är en annan syn på ryska förhållanden än den vanliga, den gör intryck av att ha sina källor i en närmare bekant-
skap med de etnologiska realiteterna. Man kan utan vidare för-
stå, hur litet Tegnér måste ha för den ryska folkkaraktärens
märkliga egenskaper: det sentimentala känslösvallet, den oklara
mystiken, passiviteten, bristen på stål och glans i temperamentet,
det melankoliskt konturlösa i väsendet, allt måste ha väckt hans
motvilja.

Det är egendomligt att se, hur denna från den västerländska
kulturens ståndpunkt motiverade ryssfiendskap trängt den patrio-
tiska harmen något i bakgrunden. Minnet av Finland har blek-
nat en smula; Tegnér bestrider, att hans känslor ha sin rot däri.
Med den kritiska sanningskärlek och den ridderlighet, som äro
typiska för Tegnér och som göra att han nästan aldrig sjunker
ner till naiv fanatism, hur lidelsefullt engagerad han än må vara
i en sak, medger han, att makt och seger sällan undgå att miss-
brukas, och att fariséens roll icke skulle kläda Sverige. Men trots
detta förråda ordalagen («plundrat», «stulit»), att han ingenting
glömt; och man tar säkerligen icke miste, om man antar att re-
vanschtanken lever kvar även under den europeiska kulturpoli-
tikens mantel, liksom hans mera sammansatta syn på ryskt lynne
till sin kärna har den svenska traditionen och instinkten, »vig-
arfvet»:

Allt från min barndom

Ryssen förhatlig mig var, och förblifver så länge jag andas.

Under själssjukdomens år, då han inför Svenska akademien
ville manifestera sin tillvaro och därför insände dels nya, dels
mer eller mindre lätt omarbetade äldre poem till uppläsning vid
sammanträdena — så skedde med *Gerda*, *Resefantasier*, *Återkom-
sten till hembygden*, m. fl. — sökte han även fram den dityram-
biska avslutningen på *Svea*, som han ansåg lämplig att föredraga
såsom nyhet, då den utelämnats på högtidsdagen 1811. Detta
framgår av det bevarade manuskriptet; huruvida uppläsningen
verkligen skett är ovisst; sannolikt är det icke. I detta manu-
skript funnos emellertid två nya slutrader, som lödo:

Farväl, mitt folk, farväl I Svenske Män!
Vid Ehrnsvärds grafvård träffas vi igen!

Det är den förintade, endast genom Agardhs vittnesmål kända dikten *Ehrensvärds graf*, som han drömt om att fullborda; den politiska tanken i *Svea* hade han icke släppt.

*   *   *

Den nu slutförda undersökningen har ådagalagt den våldsamma styrkan i det rysshät, som inspirerat *Svea*. Detta hat bildar en konstant faktor i Tegnér's personlighet ända till hans död. Det har övat ett bestämmande inflytande på hans politiska idéer: det gör honom till revansch-tankens häröld 1811, det driver honom att utveckla krigiska framtidsperspektiv omkring 1818, då förhållandet till Ryssland grumlades genom frågan om den norska statsskulden, det gör sig gällande i hans uttalanden under det polska upproret 1830, förmår honom att träda i närmare beröring med de polska frihetshjältarna 1833 och leder honom att under 1840-talet hylla tanken på en europeisk allians mot Ryssland. Tegnér intar härvidlag, såsom redan anmärkts, en särställning inom sin generation. Hans samtida glömde alla vida lättare Finlands förlust. Även de som i likhet med Atterbom harmats över Fredrikshamn'sfredens vanära, omfattade dock 1812 års politik med gillande, ja med hänförelse. I *Phosphoros* 1813 lovsjüng Atterbom, formellt inspirerad av Tegnér's *Majsång*, Karl Johans politiska visdom och heroiska bedrifter (*Den räddade sköldmön*). Karl Johans auktoritet förtog för dem det förhatliga i vapenbrödrskapet med ryssarna; deras ovilja mot Napoleon gjorde dem till anhängare av de strävanden, som förverkligades vid Leipzig och i Wien. Både göter och fosforister ställde sig på denna ståndpunkt; hos Stagnelius möter man till och med entusiastisk beundran av kejsar Alexander och den heliga alliansen samt en för svenska traditioner ditintills alldeles främmande ryssvänlighet. Geijer uppträdde 1838 (»Om allianstraktaten emellan Sverige och Ryssland år 1812») som en övertygad anhängare av Karl Johans politik. Tegnér står ensam för sig.

Frågar man efter orsaken till Tegnér's avvikande hållning, så måste svaret först och främst ta hänsyn till hans personlighet. Ett av de djupaste dragen hos honom var *trots*. Han hatade fegheten så intensivt, att all slags eftergivenhet var honom miss-tänkt. I sina självbiografiska anteckningar från 1839 har han själv

uppfattat oeh framställt trotset som medelpunkten i sitt väsen. De få anekdoter han berättar exemplifiera denna egenskap. Han omtalar, att han på Råmen började läsa Homeros utan något som helst grammatiskt hjälpmedel; han nödsakades att själv försöka bilda sig ett system över det poetiska språkets avvikelser från det prosaiska. »De många anomaliska dialektformerna, hvarom jag alldeles intet begrepp hade, lade hinder i vägen, som troligtvis skulle afskrämt hvar och en mindre energisk vilja.» Men Tegnér drev sin föresats igenom. »Att gifva vika för något slags svårighet var i allt fall icke mitt lynne», upplyser han. Det spåras här tydligt, att vad som drev gossen icke bara var kärlek till grekiskan oeh Homeros, utan framför allt *olusten att vika*. I all sin obetydlighet, eller rättare just genom sin obetydlighet, kastar denna detalj ett klart ljus över Tegnér's lynne, över hans reagensformer. Den enda märkliga händelse Tegnér berättar från studentåren är uppträdet strax före magisterpromotionen 1802. Tegnér hade, halvt mot sin vilja, kommit att delta i några stojande demonstrationer mot universitetets rektor, som förmenades ha vandaliserat träden på Lundagård. Han blev uppkallad till enskilt förhör hos rektor. »Jag nekade icke min felaktighet, utan berättade sannfärdigt hela förloppet», lieter det. Rektorn begärde emellertid att han skulle uppge namnen på dem, som deltagit i upploppet, det vore enda sättet att frälsa sig från skymflig relegering. »Detta uppbragte mig», skriver Tegnér, »oeh jag svarade hans magnificens, icke utan hetta, att huru det ock ginge mig sjelf, jag doek aldrig skulle uppträda som åklagare mot mina kamrater. 'Vi voro 2 à 300 personer', sade jag, 'oeh det var blott få ibland dem jag kände, men äfven dessa förräder jag aldrig.' Vid hemkomsten oeh närmare eftersinnande insåg jag likväl, huru mycket jag felat, oeh fruktade att rektor kunde göra allvar af sin hotelse oeh sålunda förstöra hela min framtid. Det föll mig aldrig ett ögonblick in att genom förräderi rädda mig sjelf; men väl gick jag omkring till mina gynnare bland professorerna, Lidbeck, Munthe, Norberg, Lundblad m. fl., berättade förloppet oeh klagade min nöd.» Man skall göra klart för sig att hotet om Tegnér's förstörda framtid ingalunda var en tom fras, för att fullt ut uppskatta den oböjlighet, som promotionens redan utsedde primus visade vid detta tillfälle. Draget kommer igen i alla ömtåliga ögonblick av Tegnér's liv: när professor Lidbeck till honom

framförde hans husbondsfolks anmärkningar på hans osällskaplighet — den lilla affären har här ovan relaterats —, när det gällde biskopsstolen i Växjö — han blev icke lidelsefullt deciderad förr än då hans kompetens till platsen sattes i fråga —, när det gällde rätten att avsäga sig rektorskåpan, eller den fosforistiska kritiken, eller det liberala tidningsovettet, överallt är det för Tegnér karakteristiska, att han icke viker, varken för hot eller övermakt. Han visste vad han skrev om, när han om Karl XII präglade raderna: »Han kunde icke vika — blott falla kunde han». Frithiof är från början till slut personifieringen av Tegnér's trots, ett revben ur hans sida. I de självbiografiska anteckningarna upphöjde han detta drag till det bärande i svenskt nationallynne, och förklarade genom denna överensstämmelse sin egen popularitet som skald. »Ehuru förslappadt, flärdfullt och förderfvadt folket må vara, ligger dock alltid en vikingaåder på botten af nationallynnet, och man älskar att igenkänna den äfven hos skalden. Fornjotska ätten är ännu icke utdöd. Något trotsigt och titaniskt går som ett släktdrag genom folket,

Nordens kraft är trots, och falla
är en seger för oss alla.»

Hos en sådan natur som Tegnér's måste det skymfliga kriget med Ryssland sätta ontplånliga märken. Att vika inför våldet och övermakten, att böja sig inför hotet, det var för Tegnér omöjligt; det skulle vara att skära över själva nerven i hans väsen.

Den objektiva symbolen på detta okuvliga trots är hos Tegnér äran. Att vika för det homeriska språkbrukets svårigheter, att ge efter för rektors hotelser, det skulle för den unge Tegnér ha varit detsamma som att ha fläkat sin ära. Sverige hade vikit för Ryssland; Sveriges ära var kränkt och kunde endast återupprättas genom ett nytt krig, då lejonet »uti tusens blod fördunklad ära tvättar». I det föregående har visats, att begreppet ära hos Tegnér växer upp som ur två hjärtblad: på det teoretiska området den Kantska etiken med dess kategoriska imperativ och dess förnekande av välfärds-moralen, på det praktiska området finska kriget — *lucus a non lucendo!* Tegnér förblir dyrkare av äran livet igenom, trots den långa freden. I hälsningen *Till Svenska riddarhuset* 1840 heter det fortfarande:

Låt vexla tider, tänkesätt och lära;
 men hvarje folk med sina minnen dör
 och allt slags frihets grundval heter *ära*.

Hela dikten är ett förhårligande av trotset; men det ligger i tidsomständigheternas natur, att den råa övermakt, som det nu gäller att oförfärat hålla stånd mot, icke är den ryska hären, utan den svenska massan, folkopinionen, den demokratiska hydran;

och den som fruktar, han är icke svensk,
 och den som viker, är det knappast heller.

Ännu efter sjukdomen, i det poem, vari Tegnér dedicerar *Kronbruden* till Franzén, heter det orubbligt:

Jag kan ej skilja mig från höga fäder,
 min håg står jämt till deras sagoverld,
 der kraft, fast vild, alltjämt i dagen träder
 och äran växer på det breda svärd.

* * *

Tegnér utövade som skald intet direkt politiskt inflytande på samtiden. Det är egendomligt, att vid båda de tillfällen då han framträdde med politiska agitationsdikter gäckade omständigheterna hans strävanden: *Landtvärnssången* fick lika litet elda krigsföringen mot Ryssland, som *Svea* fick påverka sinnena till ett deltagande i Napoleons stora offensiv. Men trots detta har Tegnér's nationalistiska diktning varit en faktor i svensk kultur och därmed indirekt i svensk politik. Hans stora namn, hans verk, som varit på allas läppar och i allas hjärtan, ha hållit rysshatet och revanschtanken levande i flera generationer. Först och främst har den svenska liberalismen vidmakthållit de tegnér'ska traditionerna.

Klarast framträder det historiska sambandet hos Agardh, som personligen stått Tegnér och Lars von Engeström nära. Antipatien mot Ryssland var hos dem bl. a. ett utslag av deras frisinthet, av deras anslutning till franska revolutionens idéer, av deras beundran för Frankrike och Napoleon. Agardh, som livet igenom stod liberalismen nära — för såvitt en partibeteckning kan på sättas en så rik och originell personlighet — förblev också ryssfientlig-

heten obrottsligt trogen.¹ År 1830 skrev han till en nära vän och uttalade sitt missnöje med »den rådande styrelseprincipen, enligt hvilken fäderneslandet skall inskränkas till några klippor i själva gapet på den ryska örnen», samt föreslog därför, rik på projekt som alltid, huvudstadens flyttning till Göteborg. Kronstadts och det befästa Ålands farlighet för Stockholm var ju ett stående tema hos Engeström och urgeras i *Svea* och *Arel*. I *Försök till en statsekonomisk statistik över Sverige* talar han om »kossackiske horder», om Karl XII, »hvars strid för rättvisa och icke för landvinning hela Europa kallade för dårskap», och styrker sig med citat ur Lundblad-Bolméers *Karl XII:s historia* — ett verk, som likaledes utgått ur den gamla Härbergist-kretsen. Under Krimkriget tillhörde Agardh anhängarna av en aggressiv politik mot Ryssland; efter November-traktatens ingående skrev han (26 dec. 1855) ett brev, där han uttryckte sin belåtenhet. Enligt hans tanke skulle traktaten »föra Sverige nödvändigt in i kriget, om det kommer att föras med allvar, och *le point de mire* blir Petersburg. Annars hafva *vi* der icke att göra.»

I den liberala pressen agiterades vid denna tid livligt för krig mot Ryssland, och man vände sig med häftighet mot 1812 års politik, i det man tog till utgångspunkt skildringen av denna i de nyss utkomna delarna av Schinkel-Bergmans *Minnen*. Det är emellertid egendomligt, att när L. J. Hjerta i sin år 1856 utgivna broschyr *Var 1812 års politik en nödvändighet?* sammanställer alla vittnesbörden om den ryssfientliga stämningen i landet, han icke begagnar Tegnér's *Svea* som exempel; diktens ursprungliga karaktär synes nu vara fullkomligt bortglömd. Hos Sturzenbecker, som deltog i krigsagitationen, finner man emellertid ett vittnesbörd om Tegnér's inflytande; i hans föreläsningar över *Den nyare svenska skönlitteraturen och tidningspressen* (1845) heter det: »Det var en tid, då Tegnér icke tvekade att med dristiga frihetssånger trotsa de höges rynkade ögonbryn; det var då han skrev sin Karl den tolfte, hvars ljungande refräng:

¹ Liksom Tegnér i *Kronbruden* ivrade mot härandet av ryska utmärkelseecken och mot vänskapsbetygelser åt Suchtelen och Lars von Engeström undvek att bevisa mötet i Åbo 1812 (för att slippa mottaga en rysk orden, som han aldrig skulle vilja bära), så synes Agardh år 1833 ha förklarat det ovärdigt att mottaga inbjudningar till det gästfria ryska ministerhotellet. Berättaren, prosten H. Schönbeck, påstår sig dock senare ha råkat Agardh bos Suchtelen.

Hur svenska stålet biter,
kom, låt oss pröva på!
Ur vägen moskoviter!
friskt mod, I gossar blå!

blifvit hela Skandinaviens ord och lösen.» Som man ser, ter sig Tegnér's ryssfientlighet som ett avgörande bevis på hans liberalism.

För diktarna har denna Tegnér's utrikespolitiska hållning varit av förebildlig betydelse. Strandberg, som ägnade Tegnér en så glödande beundran och som stilistiskt var hans ende värdige arvtagare och fortsättare, ansluter sig helt och hållet till den. I *Sånger i pansar* äro rysshatet och revanschlusten de förhärskande stämningarna; med rätta står det klumpiga träsnittet av Karl XII, manande till ny kamp, på häftets sista sida. *Korpralen, Trumslagaren, Utmaning, Glada tidender* äro alla burna av detta patos; i *Vaticinium* bygger Strandberg vidare på den nationella symbol, som Tegnér skapat i *Carl XII*. I sonetten *Då — och nu* besjunger han »den helga grafven — inom Sveaborg»; det är motivet från Tegnér's ofullbordade och förstörda *Ehrens värds grav*. I *Sveaborg*, diktad under krisåret 1855, möter oss hela Tegnér's tragiska idealism, som föredrager den ärofulla undergången framför eftergivenhet mot arvfienden. Utan slutstroforna i *Svea* skulle icke dessa rader ha diktats:

Förr må då Östersjön, den djupa,
Begrafva oss uti vår blygd
Och himlahvalfvet med sin kupa
Liksom ett stjernströdt kistlock stupa
På vår förrådada fosterbygd.

Av *Tegnérstatyn* vill det nästan se ut, som om Strandberg i första rummet betraktat Tegnér som krigsskalden, manaren till strid mot »verldens Goliath, österns jätte»; ty man har svårt att annorlunda tolka ord som dessa:

Ur vårt hjerta underliga
Griper han sin gloria,
Och hans bästa stod skall stiga
Ur vårt lands historia.

Och så visst vi ha en känning
Qvar af våra fäders blod,
Slår han själf sin minnespenning,
Reser själf sin ärestod.

I varje fall är det denna sida av Tegnér, som varit av största betydelse för liberalismens unge korag. Med rätta har Hallström framhållit såsom egendomligt för Strandbergs krigiska patos, att det däri alltid ingår ett drag av »heroisk längtan, domedagsrysnings, Ragnarökstragik»; han förklarar det ur »den pessimism, som ingen ideell ungdom lätt går fri för». Det är säkert alldeles riktigt sett; men det kan tilläggas, att denna stämning fått särskild makt över Strandberg, därför att den mött honom i sublim gestalt uti Tegnérs patriotiska diktning. Hos Tegnér är den ett utslag av det trotsigt tragiska, det undergångsmärkta och dödslängtande, som ligger på botten av hans väsen. Tegnérs lynne har tryckt *sin* prägel på vår nationella poesi: *Svea* mynnar ut i Ragnarök, *Carl XII* är en hymn över trotset och olyckans skönhet. I själva Strandbergs *Hymn*, som blivit den svenska kungssången, döljer sig, som Hallström påpekat, den »vision af ragnarökstriden mot arffienden», som till sitt väsen och ursprung är tegnérsk:

Men stundar ock vårt fall en dag,
Från dina skuldror purpurn tag,
Lyft af dig kronans tvång,
Och drag de kära färger på,
Det gamla gula och det blå,
Och med ett svärd i handen gå
Till kamp och undergång.

Och grip vår sista fana du,
Och dristeliga för ännu
I döden dina män!
Ditt trogna folk med hjeltemod
Skall sömma af sitt bästa blod
En kunglig purpur, varm och god,
Och svepa dig i den.

Hos Johan Nybom och Gunnar Wennerberg är den tegnérska traditionen lika levande. Sammansmältningen mellan makaber undergångspoesi och fosterlandskärlek sätter sin prägel på Nyboms *Fansång*; stämningen från *Svea* bildar resonansbotten under Wennerbergs hymner: *Svensk lösen*, *Till de unge*, *Stridsrop*, *Frihetshymn*, *Hör oss Svea*. »Komma en gång troll i drakskepp östanfrån»; »Mot mörket blixtre våra svärd»; »Hur länge skall i norden — den döda fred bestå? — Må snart ej höras orden: — Framåt, I gossar blå! — Det ärfda vikingssinne — Till ledungs

trår igen, — Och hämnens trogna minne, — Nabo, lefver än»; »Vårt värn mot öfvermaktens skaror — Och starkare än Sveaborg. — Kom armod! Kommen Österns slafvar!» — det är allt tegnériska anslag. Wennerbergs lakonism, som blott slår an tonen, har sin tysta förutsättning i Tegnér's retoriska och poetiska rikedom, som ligger där bakom, ständigt aktuell.

Om den svenska patriotiska diktningen visat en egendomlig förkärlek för undergångsmotivet, om revauschtanken levat kvar, under hela adertonhundratalet, så måste båda dessa företeelser ses i samband med det utomordentliga inflytande, som Tegnér utövat. Ännu i dag torde det politiska närmandet till Ryssland möta sitt starkaste hinder i en folkstämning, som i väsentlig mån vilar på outplånliga intryck från Tegnér's diktning. Sålunda har *Svea* trots allt övat utrikespolitiskt inflytande; det har visat sig, att även poesi kan vara handling.

---

6. Den filosofiska bakgrunden till *Svea*. Fichte och det götiska.

Att *Svea* mottagit starka intryck från Geijers första *Iduna*-häfte, som såg dagen i juni 1811, har påpekats redan av Rudolf Hjärne och på ett förtjänstfullt sätt belysts av Risberg i hans studie »Litterära inflytelser på Tegnér's *Svea*». En avvikande mening har framställts av Ljunggren, som förklarar: »*Svea* är ända in i enskildheter en poetisk framställning af det program, som Götiska förbundet för sig uppställt, och om hvilket Tegnér då icke hade någon kännedom.» Denna uppfattning (från 1882) har Ljunggren måhända något modifierat i *Svenska vitterhetens häfder* (1890); han synes åtminstone icke direkt bestrida, att Tegnér känt *Iduna*'s första häfte när *Svea* diktades, men han häfdar, att »*Svea* är fullt oberoende af inflytandet från både Förbundet och *Manhem*, samt att hon skulle sett dagen, äfven om dessa icke gått förut». Denna åsikt styrker Ljunggren med att peka på gravdikten över Sparrsköld och hälsningsdikten till Karl August, vari han vill återfinna samma idéer som i *Svea*.

Att Ljunggren's uppfattning är oriktig lider intet tvivel: i

Svea finnas påtagliga spår av att Tegnér läst Iduna, särskilt *Manhem*, med hänförelse, såsom han i sitt brev till J. Adlerbeth av den 14 november 1811 bekänner (»det glädjefullaste fenomen, som vår vitterhet i dessa förbistrade tider på länge haft att uppvisa»). Men trots detta döljer det sig en kärna av sanning i Ljunggrens uppfattning. Han har rätt i att *Svea* kommer som frukten av en inre utveckling, vilken icke är beroende av Götiska förbundets uppträdande; den föregående undersökningen torde ha klarlagt denna kedja av tankar och stämningar, bland vars länkar även *Det eviga* hör. Det patos, som brinner i *Svea*, är icke lånat från Iduna, även om Tegnér genom beröring med lika sinnade stärkt sin iver och hämtat bilder och slagord ur den Geijerska arsenalen. Denna uppfattning bestyrkes ytterligare, om man övertväger den för Tegnér karakteristiska arten av receptivitet. Tegnér är ingenting mindre än impressionibel, det finnes inga snabba förändringar, inga omslag eller språng i hans utveckling. Han är, såsom i det föregående visats, förvånande *långsam* i sitt tillägnande av nytt. Efter att först ha reagerat mot Kant och den filosofiska idealismen absorberar han den så småningom djupt och grundligt. Hans frigörelse från fransk-klassicismen, hans anslutning till den nya romantiska estetiken sker gradvis, stycke för stycke; processen tänjer sig ut över mer än ett halvt decennium, innan den kan sägas vara avslutad (1806—12). Hans närmande till kristendomen sträcker sig över ungefär samma period; de första stegen markeras av *Klosterruinerna* och *Långfredagen*, de sista av *Prestvigningen*. Hans övergång från den politiska liberalismen till konservatismen har en fullkomligt likartad karaktär; den äger rum under 1820-talet och mognar sakta som en frukt. Det förhåller sig på alldeles samma sätt med hans anslutning till den utpräglade nationalismen. Jag har förut visat hur han, etapp för etapp, rör sig i riktning mot en krigisk patriotism, utan att släppa de pacifistiska tankarna förr än de visa sig absolut oförenliga med de nya åskådningarna (*Försonligheten* 1806 och 1808), ja, ibland polemiserande mot själva de ideal, som han allt djupare tillägnat sig (polemiken mot äran i *Kornetten E. Rosenblad*). När han sålunda visade sig 1811 kunna samarbeta med Geijer, när han i sin *Svea* kunde fläta in så många av Geijers tankar, fraser och bilder, så kan detta endast förklaras därav, att han redan var förtrogen med denna idé- och stämningsvärld. Tegnér och

Geijer stötte samman på en punkt, som de var och en från sitt håll nalkats. Tegnér återfann hos Geijer sina moraliska och patriotiska åskådningar. I det brev till J. Adlerbeth, vari han den 14 november 1811 antog invalet i Götiska förbundet, har han själv klart strukit under, vad det är i det götiska programmet som han är villig acceptera: »Kraft och sjelfständighet i konst och vetenskap, i handlingar och tänkesätt böra vi söka», skriver han. Han tillägger emellertid omedelbart: »men näppeligen i götiska former». Från den genomdrivna götiskheten tar han avstånd genom att karakterisera intresset därför såsom »blott antiqvariskt och kuriöst». Själva *Svea* är — det har alltför litet uppmärksamrats — ingalunda någon götisk dikt i den meningen, att den skulle förhårliga Nordens hedniska forntid. Såsom jag längre fram skall visa, är det den svenska storhetstiden, som i *Svea* föresvävat Tegnér. Det är först under de följande åren, som Tegnér tövande och trevande närmar sig de fornnordiska ämnena, och han griper dem på allvar först med *Frithiofs saga*.

Den här framställda uppfattningen förutsätter en nära släktskap mellan Tegnér och Geijers utvecklingsgång och andliga förutsättningar. Endast därigenom kan man förklara den kommunisering, som äger rum år 1811, då intrycken från *Manhem* direkt flyta in i *Svea* — sedan det visats vara otänkbart, att Tegnér med snabb anpassning skulle ha tillgodogjort sig för honom egentligen främmande element. När Tegnér genast med öppna armar mottogs av Geijer och göterna och blev den andra huvudfiguren i förbundet, så måste detta också bero på känslan av samhörighet i strävanden och åskådning. Tegnér's andliga historia har i det föregående skildrats. Det har visats, att den avgörande faktorn i hans inre liv varit bekantskapen med den tyska idealismen, sådan den, delvis i anslutning till Platon, utvecklats av Schiller, av Kant, Fichte och Schelling. Man är alltså nödsakad att förutsätta, att Geijer befinner sig under samma konstellation av idéer. Här skall också visas, att så är fallet, att Tegnér och Geijer — vilken senare väl får anses ha tryckt sin åskådnings prägel på Götiska förbundet — år 1811 sammanträffade på den tyska filosofiska idealismens mark, och att den djupa överensstämmelsen mellan deras moraliska idéer alldeles särskilt berodde på att

de båda stodo under starkt inflytande från Fichte, fullföljaren och omdanaren av den kantska etiken.

Denna uppfattning är oförenlig med den syn på Geijers götiska dikt- och tankevärld och på Tegnér's *Svea*, som Blanek framställer i sin avhandling »Den nordiska renässansen». Visserligen är Blaneks tankegång knappast fullt genomförd, då framställningen avbrytes på tröskeln till 1800-talet, men i slutorden skisserar författaren dock de resultat, som han anser sig ha nått. Det utvecklas där, att »Götiska förbundet är den nationella rousseauismens fullödigaaste uttryck»; *Svea* förklaras väsentligen som en produkt av de rousseauanska och montesquieuska strömningar, som i den föregående undersökningen följts genom sjuttonhundratalets senare hälft; Geijers ståndpunkt i *Manhem* och Iduna-dikterna karakteriseras så: »Rousseauansens drömmar om naturens ofördärfvade son ha ingått en fullständig förening med historikerns och konstnärens intresse för det pittoreska och karaktäristiska». Ja, det framställes t. o. m. följande tes: »Geijer är i sin tidigaste och mest betydande produktion nästan fullständigt oberoende av den speciella nyromantiska rörelsen och hufvudsakligen underkastad svenska och engelska inflytelser». Denna tes har sedermera blivit understödd genom en skildring av »Geijer i England», där försöket gjorts att anknyta Geijers epokbildande framträdande efter hemkomsten så nära som möjligt till de intryck av engelsk kultur, som han under resan mottagit.

Hela detta betraktelsesätt är så ensidigt och ofullständigt, att det blir i viss mening falskt; det vilar ytterst på en förväxling mellan stoff och anda. Det väsentliga i den götiska rörelsen är, såsom redan förut i *Svenska studier* framhållits, icke ett nytt ämnesområde, utan en ny idé-sfär och, som följd därav, en ny livsstämning. Om det bärande i rörelsen verkligen varit rousseauanska »drömmar om naturens ofördärfvade son» och »historikerns och konstnärens intresse för det pittoreska och karaktäristiska», d. v. s. ett montesquieuskt studieintresse eller en artistisk exotism, så blir Tegnér's anslutning ett rent mysterium, ty för dylika strömningar hade han ända till 1811 visat sig fullkomligt okänslig. Rousseau hör till de författare, som han aldrig synes ha trätt i närmare förhållande till, trots det att samtiden var full av Rousseaus rykte. När Tegnér i *Kulturen* behandlar kulturproblemet, ansluter han sig till Herder och Schiller. Det poem han unge-

får samtidigt ägnar Rousseau är märkligt därigenom, att det öppet visar hur fullkomligt främmande Tegnér stod för hela Rousseaus tankevärld: det utgör nämligen en hymn till *upplysningen*, som förklaras vara världens räddarinna undan fördomar, villor och passioner, och i slutstrofen hyllas Rousseau som en ljusets och sanningens förkämpe. Man kan knappast visa mindre sinne för Rousseaus egendomliga personlighet.¹ Ingenting är naturligare. För Tegnérs klara intellektualism måste hela polemiken mot kulturen te sig som en absurditet; tron på bildningen förblev han trogen livet igenom, lärdomsaristokrat som han var i varje blodsdroppe. Tryggt kan man påstå, att han aldrig haft något att göra med de rousseauanska drömmarna om naturens ofördärvade son.

Fullkomligt lika främmande står han för alla montesquieuska tankegångar. Man kan på goda grunder betvivla, att Montesquieu varit honom närmare bekant; säkert är att historikerns intresse för de skiftande samhällsföreteelsernas orsakssammanhang var honom lika fjärran som den exotiska smaken för det bisarra, det i tid och rum avlägsna. Tegnérs hela läggning är klassisk: det är det allmäntmänskliga, som överallt står i förgrunden för honom. När han tar upp bibliska, klassiska, nordiska motiv, så bli de överallt bärare av centrala upplevelser och allmängiltiga erfarenheter. Något intresse för det rent stoffliga, det strängt individuella hyser han icke; det följer redan av det filosofiska draget i hans väsen. Man kan utmärkt jämföra honom med Schiller, som likaledes var i grunden behärskad av filosofiska synpunkter: visserligen kunde Schiller begagna motiv och kostymer från skiftande historiska miljöer och epoker, men det filosofiska enhetsdraget ligger dock till grund för hela hans livssyn och skymmes aldrig bort av den yttre mångfalden eller av empiriska detaljintressen. Det är lärorikt att se, huru Tegnér tillägnat sig Ossian, en av den poetiska exotismens stora heroer, och en av de skalder som han högst älskat. Hans diktning är genomdränkt av ossianska reminiscenser — såsom jag i detalj har uppvisat i en studie »Tegnér och Ossian» — men de springa icke i ögonen, ty de har förlorat sin lokalkaraktär, allt det spe-

¹ I sin studie över »Tegnérs reflektionsdiktning 1801—1805» kommer Santesson till resultat, som fullkomligt överensstämmer med den här hävdade uppfattningen. Han skriver bl. a.: »Det finnes i Tegnérs produktion under dessa utvecklingsår intet, som talar för att han, såsom Geijer, rönt några djupare intryck av den store fransmannen eller ägnat denne en personlig dyrkan».

cifikt pittoreska, all exotisk stämning. De äro smälta samman med många andra drag och motiv till en världsbild, som eftersträvar universell giltighet, filosofisk allmänmänsklighet.

Står det alltså fast, att Tegner och Geijer *icke* förenades genom att båda drivas av de från Rousseau och Montesquieu utgående strömningarna, så blir det min uppgift att skissera den filosofiska bakgrund, mot vilken såväl Geijers författarskap i *Iduna* som Tegnérns *Svea* böra betraktas.

Förhålligandet av den gamla stränga, sederena tiden, lovpriandet av förfädernas enkla och lyckliga liv i naturens sköte är ett tema, som är lika gammalt med kulturen; i alla storstäder har det diktats rustika idyller. När Horatius i skaldebrevet till Pisonerna skall karakterisera de typer, som skådespelsförfattaren *måste* ställa fram i scenens ljus, därför att de äro eviga och oföränderliga, nämner han den nöjeslystne, utsvävande ynglingen och den missnöjde gråhårsmannen, *laudator temporis acti*, som »tadlar en senare verlds förderfvade seder». Redan Homeros visste ju att sönerna aldrig gå upp mot fäderna. I Sekularsången lät skalden flickornas kör förkunna en glad förhoppning, att det förflutna skall vända åter:

Fred och tro och ära och forntidsdygder,
Länge glömda, våga på nytt sig visa.

Det var icke bara Ovidius, som utmålade guldålderns lycka, även ockraren Alfius frossade enligt Horatius (Epod. II) i att skildra det enkla lantliga levnadssättet bland kalvar, bin och druvor:

Lycksalig den, som skild från världstumultets värf,
Lik fordna åldrars enkla folk,
Med sina oxar vänder fädrens ärfda jord.

Dessa motiv ingå i alla tiders och länders poesi. Icke ens Voltaire, som i *Le Mondain* givit ord åt sin förtjusning över Paris' raffinerade storstadsliv med alla dess njutningsmöjligheter, har underlåtit att dikta en ode, *Sur les malheurs du temps* (1713),¹ där han håller spegeln för en korrumperad samtid och som höga mönster uppställer romarna och de gamla frankerna, väpnade

---

Min vän docent Albert Nilsson har för mig påpekat denna Voltaires ungdomsdikt.

medborgare, som från striden återvände till sina lantliga hyddor och dygdiga hustrur:

De ces sauvages temps l'héroïque rudesse
 Leur dérobaît encore la délicate adresse
 D'excuser leurs forfaits par un subtil détour.

Och doek kan Voltaire lika litet kallas rousseauan som exempelvis fru Brenner, vilken år 1729 i en gravdikt över en Torstensson gjorde sig till tolk för tankar som dessa:

Den frågan förs och hörs som oftast oss ibland,
 Hvar är vår förra frågd och våra fäders tider?
 Det svenska pris fast när til nedergången skrider
 Och Manhems manna-mod försvinner efter hand;
 Hvar fås de hiåltar nu, för hvilka fordomdags
 De största makter skålf't och monarchier skrämdes?

Hur vanliga denna och liknande tankegångar varit under sjuttonhundratalet, framgår ju redan av det faktum, att akademien i Dijon år 1750 kunde uppställa den frågan, om vetenskaperna och konsterna bidragit till sedernas förbättring; Rousseaus svar kan ju icke ha varit en paradox utan motstycke. Ingenting är därför naturligare, än att man kunnat uppvisa, huru Rousseau överhuvud icke laneerat en enda ny tanke, utan endast varierat välkända truismer.

Obestriddigt är emellertid, att han framställde sina satser i en form, som grep hela Europa, med en lidelse, som gjorde dem nya och oerhörda; han talade med all den galla och förbittring, som hopats hos honom genom konflikten mellan samhällsförhållandena och hans odisciplinerade och lättretliga väsen. Genom honom får kritiken av samtiden och beundran av naivare, förflutna tidsåldrar en virulens som aldrig förr; besläktade tankegångar och stämningar — som skulle ha existerat även Rousseau förutan — få färg och flykt från honom; flera av tidens största tänkare, Kant, Herder och Schiller, arbeta på lösandet av problem, som han mer än någon annan bidragit att aktualisera. Vill man kalla all samhällskritik, all känslofilosofi, all längtan tillbaka till naturen eller till det förflutna för rousseauanism, så möter man överallt ingenting annat än rousseauaner, i de adertonde och

nittonde århundradena liksom i alla föregående; till dem måste man räkna alla demokrater och liberaler — Tegnér hyllade ju i sin dikt om Rousseau representanten för revolutionens frihetsidéer, för tron på samhällslivets perfektibilitet, för framåtskridandet — likaväl som alla mystici, romantici och reaktionärer, även om de icke stå i något som helst direkt förhållande till Rousseau, varken omfatta hans idéer eller dela de för honom karakteristiska stämningarna.

Det finnes, för att ta ett konkret exempel, en schweizisk författare, som sannolikt övat direkt inflytande på Geijers Idunadikter likaväl som på Tegnér's *Svea*, och som endast i en sådan vag bemärkelse kan sättas i samband med Rousseau: den berömda historikern Johannes von Müller. Hans stora verk, *Geschichte der Schweizerischen Eidgenossenschaft*, var ett av tidens mest lästa och högst uppskattade arbeten. I Schillers *Wilhelm Tell* var inflätad en diskret hyllning till den schweiziske hävdatecknaren, vars födelsestad var Schaffhausen; Stauffacher meddelar kejsar Albrechts död på följande sätt:

Bei Bruck fiel König Albrecht
Durch Mörders Hand — ein glaubenwerther Mann,
Johannes Müller, bracht es von Schaffhausen.

Müllers historia har som bekant varit en viktig källa för dramat; A. W. Schlegel, som ju icke försummade något tillfälle att nedsätta Schiller, förklarade 1806, att *Wilhelm Tells* förtjänster snarare berodde på Müller än på Schiller. Som schweizisk patriot hyser Müller en varm beundran för vad hans förfäder varit och uträttat, och han brinner av iver att se sina landsmän vara deras värdiga söner genom enkla seder, genom kärlek till frihet och fosterland. I ett företal till tredje bandet utvecklar han vad som fordras för bevarandet av den schweiziska statens frihet: »Hiezu ist unentbehrlich: dass Abhärtung und Geschmeidigmachung des Körpers, dass Übung in anstrengender Arbeit, Vorstellungen von Vaterland, Gesetzen und Freyheit, und (statt anderer Spiele) militarische Kurzweil und Leibesübungen die erste Zeit unseres Lebens ausfüllen; — dass möglichst wenige eine Lebensart wählen, das Geld einbringt, aber aufgehört wenn andere Völker auch klug werden, und dann geschwächte Körper lässt,

sondern Feldbau, Viehsucht, alles was niemand nehmen kann, was erheitert und stärkt, alsdann auch statt kostbarer Verfeinerung die Einfalt Schweizerischer Sitten.» Han förklarar i fortsättningen, att hjältemodet och dödsföraktet stegras genom kunskapen om förfädernas bedrifter och stora exempel; därmed har han angivit ett av de motiv, som drivit honom att skriva edsförbundets historia.

Som en särskild glansperiod i Schweiz' historia skildrar Müller kejsar Karl den stores regeringstid, då de helvetiska landskapen blomstrade under hans milda spira. Müller ger för övrigt en sympatisk bild av de katolska prelaternas andel i de lyckliga förhållandena — det är denna förkärlek för kyrkans män, som ansetts förebåda romantikens medeltidsuppfattning, och som föranledde upprepade försök att förmå Müller att övergå till katolicismen. Det heter om Karl den store, att han regerade utan att äga någon annan här än det väpnade folket, utan godtyckliga pålagor, enligt folkets lagar. Naturhushållningens fördelar framhävas liksom i företalet: »Jeder baute auf seinem Hof, was er bedurfte, und hatte Leute zu jedem nothwendigen Handwerk. Der Fleiss des Hausvaters blieb nicht ohne Freiheit und Glück; er wusste, wie viele Knechte, wie viel Gut er bedurfte, um seiner Vorältern steuerbares Erbtheil seinen Kindern steuerfrey zu hinterlassen . . . Zwischen jenem Volk, welches im Feldbau, und andern, die in Geldgewinn ihren Reichtum suchen, ist für den Staat ein grosser Unterschied; Landbau erhält gesunde Seelen und starke Körper in häuslichen vaterländischen Sitten, fast immer gleichen Wohlstand bey allen, die Besten werden durch Fleiss die Glücklichsten: Geldgewinn bringt schnellen und grossen Reichthum den Verschlagensten; auf das Land kommt alles, was Ungleichheit und Überfluss hervorzubringen pflegen.» Bergsborna beskrivas på följande sätt: »Die Hirten waren zumal stark, gross, haaricht; ihr Bart hieng auf die Brust; in Geberden, im Gesicht hatten sie freyen, stolzen Sinn; vornehme Herren bückten sich ihnen und nahmen den Hut vom Kopf. Sie waren zu gleicher Zeit Jäger, auch Bauern, Krieger, zuweilen Herren.» På ett annat ställe heter det, att de »pflügten und stritten mit gleichem Arm». Fabriker, handel och rikedom voro okända; »aber in derselben Zeit war jeder sich genug, jedes Haus lebte für sich: keiner war in Einer Sache so geschickt wie wir, von

uns ist keiner in so vielen Sachen geschickt wie sie; keiner vielleicht an Begriffen so reich, obwohl unser Jahrhundert im Ganzen mehr weiss. Wir kennen Ostindien besser, Westindien gehört uns zu; sie bedachten besser, wie wenig die Natur bedarf. Nun werden durch Verbindung der Nationen oft um eines Einzigen willen so viele Welttheile verwirrt, als damals Gaue. Ihnen waren die Reisen beschwerlicher, jeder blieb in seinem Land, in seiner Väter Sitten, ganz für seinen Gau, ganz eigen seinem Freund: unsere Schriften lauten schön von Weltbürgererschaft und allgemeiner Menschenliebe; aber jeder Stand ist für sein Gewerbe und Jahrgeld und um gränzenlose Selbstbedürfnisse bekümmert. Wir häufen Reichthum; nicht für uns, weil, indess der Gewerbmänn scharfsinnig rechnet, von dem Soldat alles unter Willkür gezwungen wird: Natürlich, weil wir alle Gewalt über Leib und Gut einer besondern Klasse anvertraut haben. Das vermieden unsere Väter, welche nur die Freyheit suchten; sie wussten, wozu der Wolf den Zahn, wozu der Ochs die Hörner, wozu der Mensch die Waffen braucht. Sie waren arm und frey, wir sind reich, für andere.»

Det är överflödigt att i detalj påvisa, huru mycket denna Müllers skildring av de schweiziska böndernas liv erinrar om den bild av våra nordiska förfäder, som Geijer giver i *Manhem* och *Odalbonden* och Tegnér i *Svea*. I vad mån hävdtecknarens uppfattning, som är grundad på angivna historiska källor och aktstycken — hänvisningarna och citaten ha här ovan utelämnats —, är influerad av hans ungdoms bekantskap med Rousseau, skall här lämnas oundersökt; säkert är, att hans hela samhällsåskådning med sin förkärlek för aristokratien har mycket litet rousseauanskt. När han talar om att en var var sig själv nog, att vart hus levde för sig, hänvisar han i en not till det levnadssätt, som ännu på hans tid existerade bland herdarna på fjällen, men som redan började bli sällsyntare; därmed har han pekats på en av de alldeles olitterära källor, varur även Rousseau som bekant hämtat sitt svärmeri för flydda tidens primitiva seder. Att Tegnér särskilt intresserat sig för Wilhelm Tells landsmän, att han mottagit intryck av deras folkliga frihetsanda, har förut påvisats vid analysen av *Landtvärnssången*; den 14 februari 1810 lånade han från biblioteket första bandet av Müllers historia, och det finnes alltså intet hinder att antaga, att han 1811, när

han diktade *Svea*, kunde ha i minnet Müllers bilder av den rustika heroismen i Schweiz.¹

Ännu mera påtaglig är Geijers förtrogenhet med Müller, såsom naturligt är. I sin magisteravhandling, *De ingenio politico mediæ ævi* (1806), citerar han upprepade gånger Müllers schweiziska historia. Det finnes en särskild omständighet, som gör det sannolikt att han *medvetet* i sin skildring av den svenska odalbonden anslutit sig till Müller. Det har redan påpekats på tal om *Landtvärnssången*, att det för Tegnér kunde ligga nära till hands att kontaminera svenska och schweiziska förhållanden, då han i *Wilhelm Tell* fann en anspelning på urkantonernas svenska härkomst. Vad som för Tegnér tedde sig som en poetisk idé, har för Geijer tett sig som en intressant historisk hypotes. I Müllers historia (bok I, kap. 15) sättes frihetsandan hos inbyggarna i Schwyz, Uri och Unterwalden i samband med de sägner, som hos dem berättats från far till son om deras utvandring från svenskarnas och frisernas land under en stor hungersnöd. I Schwyz skulle de ha funnit ett land, som liknade det de lämnat, och därifrån skulle de ha befolkat de kringliggande kantonerna. Müller förklarar sig ha hört denna sägen 1777 till 1780 på olika orter berättas av gamla herdar; senare synes den ha bevarat sig blott i Haslidalen. Att dessa Müllers uppgifter gjort djupt intryck på Geijer är ju förklarligt. Livet igenom intresserade han sig för denna förmenta uråldriga förbindelse mellan Sverige och Schweiz och sökte genom framletandet av nytt material och historisk kritik kasta ljus däröver. År 1828 publicerade han en akademisk avhandling *De colonia Suecorum in Helvetiam deducta*, där han påpekar, att Gustaf Vasa i ett plakat från 1555 talar om denna utvandring; han begagnade där även det material, som anskaffats genom Neikter och framlagts i dennes avhandling *De colonia Suecorum in Helvetiam egressa* (1797).² Resultatet blir att han tillskriver sägnerna en sanningskärna, och förlägger utvandringen till slutet av åttahundraåret; han anser att fåget finnes omnämnt i Ragnar Lodbroks söners saga. I *Svenska folkets historia* (I, 1832) upprepar han i kort-

¹ Kapitlet i fråga hade under Titeln »Sedemålning af Carl den Stores Tidevarf» blivit översatt i Läsning i Hvarjehanda, andra häftet (1810), som utgavs av sällskapet *Pro Joco*.

² Egendomligt nog synes Neikter icke ha känt Müllers verk, vars första del utkom 1786. (I en äldre, ofullbordad form trycktes det redan 1780.)

het sin åsikt. Utförligare och allra mest karakteristiskt yttrar han sig i de 1845 hållna föreläsningarna om *Den ny-europeiska odlingens hufvudskiften*. Han påpekar där, att bönderna under medeltiden allmänt förlorade sin frihet. »Europas historia har blott tvänne stora undantag från detta allmänna förhållande att uppvisa: det ena i *Alpernas*, det andra i *Skandinavians berg och dalar*, der den gamla odalfriheten hos honden förblifvit outplånad och derföre med lycka emot förtrycken gjorde sig luft.» Geijer jämför den schweiziska revolutionen mot Habsburg på 1300-talet med Engelbrekts, Sturarnas och Gustaf Vasas resningar mot Kalmar-unionen. Han betonar, att dessa resningar på båda ställena hade till förutsättning den demokratiska författningen, »det gamla Germaniska härads-förbundet under sjelfvalda öfverheter». I *Svenska folkets historia* hade han direkt förklarat, att man i alpdalarna »återfinner den gamla Svenska förbunds-författningen». Här uttrycker han sig försiktigare och pekar på det gemensamma germanska ursprunget. Han tillägger emellertid: »Likheten i det politiska tillståndet hos Alpernas landtmän och de gamla Svenska är ögonskenlig. Man har äfven velat finna spår af en nationell slägtskap, och märkligt nog finnes ännu en schweitzisk saga, som talar om en utvandring från Sverige. Den existerar egentligen i Haslidalen, men har, enligt Johannes von Müllers intyg, fordom varit gemensam för de små inre kantonernas befolkning.» Efter att ha kritiskt behandlat traditionerna, framställer han sin hypotes från 1828, och tillägger: »Jag vill ej lägga mer vikt på denna hypotes, än den förtjenar. Den må gälla såsom ett försök i ett dunkelt ämne. Märkligt är, att en Schweizare berättat mig, det Svenskar, utan att känna denna tradition, funnit likhet i seder och bruk hos Haslidalens invånare med de Svenska.»

Det är alltså troligt, att Geijer avsiktligt anslutit sig till Müller vid skildrandet av den svenske odalbonden; tanken att den berömda schweiziska frihetskärleken var runnen av svensk rot har uppenbarligen varit honom kär. Det förefaller mig icke osannolikt, att det schweiziska inslaget på ett ställe i *Odalbonden* gör sig märkbart i *strid mot* de svenska realiteterna. Själva begynnelseraderna i dikten äro nämligen påfallande litet verklighets-trogna.

Å bergig ås, där står mitt hus,
Högt öfver skog och sjö.

Denna belägenhet överensstämmer icke med bebyggelse-förhållandena i svenska landskap, där bondgårdarna ligga vid flod- och sjöstränderna. Geijer har icke heller annorstädes skildrat den värmländska bygd, som får anses ha föresvävat honom, på detta sätt. I *Minnen* betonar han, att de odlade trakterna äro de lägsta (»utefter hvar större åbrädd eller sjöbrädd bygd»); i minnestalet över Tegnér, där han ger en så levande bild av östra Värmland, kommer det lika tydligt fram, att det är dalarna, som äro bebyggda. Ja, i *Svenska folkets historia*, där han berör odlingsgången, heter det om finnarna i öppen strid med *Odalbondens* inledningsstrof: »Ännu i 11:te århundradet hade, såsom af åsyna vittnen berättas, bergstrakterna i Sverige andra invånare än den odlade bygden. De beboddes af ett vildt folk, som stundom årligen, stundom hvart tredje år utbröt ur sina okända gömslen, utbredde förödelse öfver slätterna.» Man har alltså rätt att antaga, att Geijer lytt en särskild impuls, då han redan i första anslaget av sin dikt gör odalbonden till bergsbo, lyfter honom upp över slätter, dalar och odlad bygd. Det är kontaminationen med Schweiz, som verkar. Müller tröttnar aldrig att inskräpa sambandet mellan bergsluften och frihetsandan. I den rena atmosfären får sinnet en särskild spänstighet. »So hoch in das Gebirg als Gras fortkommen mag, wohnen Hirten und Heerden, indess Asien wüste liegt, weil das Glück des Oberlandes, Freiheit, ihm fehlt», heter det på ett ställe. Att Geijer varit känslig för denna tankegång, förråder han ännu i *Den ny-europeiska odlingens hufvudskiften*, där han säger att frihetsandan levat kvar »i *Alpernas*, i *Skandinavians* berg och dalar»; man får också komma håg, att de svenska utvandrarne enligt sägnen stannat i Schweiz, därför att naturen liknade deras hembygd. Geijer har, behärskad av denna tankegång, romantiserat det svenska landskapet i riktning mot ett alpsceneri. Det är en egendomlig parallell till de förut uppvisade schweiziska inslagen i Tegnér's *Landvärnssång*.¹

* * *

¹ Det här uppvisade inflytandet från Müller är ingalunda ett tillfälligt uppdykande element i Geijers bildning. Müller har utan tvivel hört till de historiska författare, som spelat en roll för Geijer. Här är blott platsen för ett par anmärkningar.

Att Rousseau utövat ett djupt omedelbart inflytande på Geijer har denne själv fastslagit. I begynnelsen av *Minnen*, där han eftertänksamt blickar tillbaka på sin andliga utveckling, skriver

Müllers postumt utgivna verk *Vier und zwanzig Bücher allgemeiner Geschichten* — som år 1812 omtrycktes i Bruzelius' tyska klassikerbibliotek i Uppsala — avslutas med en på sin tid ofta citerad och högt beundrad sida, där författaren drar facit av världshistorien, särskilt med tanke på de stora välvningar, som upptrött samtiden. Müller stämmer där inför sig alla härskare, världserövrare och världsstormare från tidernas begynnelse allt intill dagens »triumfatorer, konsulter och diktatorer» — hänsyftningen på Napoleon är omiskännlig — och tillropar dem: »Wer waret ihr? Die ersten der Menschen? Selten. Die besten der Menschen? Wenige. Die Stürmer, die Treiber der Menschen, die Urheber ihrer Werke? — Werkzeuge, Räder waret ihr, durch deren in einander greifendes Masehinenwerk der Unsichtbare den mystischen Wagen der Weltregierung, unter unaufhörlichem Geprassel, Geschrey und Schmatteu über den Ozean der Zeiten fortgeleitet hat. Bei jeder Schwingung, bei jeder Hebung, bei jeder Umkehr eines Rades, schallt von dem Geiste, der auf den grossen Wassern lebt, das Gebot der Weisheit: *Mässigung* und *Ordnung!* Wer es überhört, der ist gerichtet. Menschen von Erde und Staub, Fürsten von Erde und Staub, wie schrecklich dieses geschelic, das zeigt die Geschichte.» I Geijers *Majbetrakteser*, som uttrycka hans stämningar och tankar vid Napoleons fall, finner man ekot av denna sida. Geijer skildrar havets uppror; en jätttvåg går fram:

Rotstörtade träd,
bräckta kölar
hvirflade han
med i sin färd.
Han fradgades, röt;
och töcken och dåu
omhvärfde mig
och min själ förskräcktes.
Då tyckles mig höra
en röst af den Ande,
som svävar öfver
de gamla Vattnen:
Du lilla Våg,
hvarthän? Hvi far du
och höjer med trots
i himmelssky

vild och vred
ditt skummiga hufvud?
— — — — —

I lugna djupet
verka mina
mäktiga Under;
då af dig
och din stora vrede
morgondagen
ej ser ett spår
på det stillade hafvet — —
Nu solen frambröt,
vinden lade
frött sina vingar.
Då tänkte jag
på människjoverk
och tyranners öde.

Detta budskap från den Ande, som svävar över de upprörda vattnen, tolkar Geijer närmare i diktens andra avdelning. Även där äro Müllerreminiscenserna uppenbara; ett par rader har jag här, liksom i det föregående, kursiverat:

Måll och ordning i all verlden rår.
Lifvet flyr, men blomstrar upp ur döden.
— — — — —

Se, med dån, och fart, som ej upphör
Öfver jorden och de stora vattnen
Rullar Tidens vagn, den släppter för,
Dag är efter den, framför den Natten.

Osedd är den höga handen än,
Som med stilla allmakt tåget leder.
— — — — —

han, att det med avseende på vitterhet och konst varit i synnerhet »fyra författare, som på mig öfvat en stor och evärdlig inflytelse: *Rousseau* och *Schiller* — *Shakespeare* och *Goethe*; de förra under den tidigare perioden af mina läroår, de sista under den senare — det vill säga, till min dödsdag». Strax förut har han betonat den centrala plats som det filosofiska studiet intagit i hans liv. Filosofien har, skriver han, utövat en oemotståndlig dragningskraft på honom. »Henne endast har jag studerat af *behov*; allt annat af föresats eller nöje. *Kants*, *Fichtes*, *Schellings* skrifter ha under årtal ej kommit af mitt bord; hvarom deras utslitna ryggar i min bokhylla ännu vittna.» Dessa överlagda och auktoritativa uttalanden måste man naturligtvis taga för goda; de innehålla emellertid endast facit, icke problemets uppställning och lösning. De säga ingenting om, *huru* och *när* de olika faktorerna verkat.

Rousseaus inflytande förlägger Geijer till läroårens tidigare period. I själva verket var han den lättillgängligaste av alla författarna i fråga, den som bäst överensstämde med den värmäländska bildningsmiljö, varifrån Geijer utgick. Övergången från franska till tyska författare — närmast Schiller — stötte där, såsom Geijer själv berättar, på svårigheter. Kapten Rappholt synes ha varit en svärmisk Rousseaubeundrare; i ett brev till honom av den 30 december 1804 försvarar sig Geijer mot beskyll-

---

Bländas ej utaf ett yttre sken!
 Tusen trampas, tusende förtryeka.
 Är det slump? — förtjenst? — Tro hvar och en
 I sitt bröst bär tolk utaf sin lycka.

Sans och *ordning*, *mått*, mod: se der
 Läran utaf Tiden till dess ända!
 Vet att öfva dem — af Tiden lär!
 Ty hvad skett, är oek hvad som skall hända!

Man kan förvånas över Geijers trogna anslutning även till Müllers osammanhängande bild av tidens vagn, som under buller far över vattuen. Müllers idé om en outranssaklig försyn, som leder världshändelsernas gång — den antydes flerstädes i hans arbeten —, har även Geijer omfattat; den uppfattning av det patriarkaliska systemets betydelse, som är så central för Geijer, återfinner man hos Müller. Till slut förtjänar det påpekas, att man knappast kan läsa Müllers originella och temperamentsfulla, maniererat lakoniska, ömsom starkt patetiska, ja bombastiska, ömsom klart och livligt konkreta prosa utan att erinras om Geijers historiska stil. Kompositionssättet och naturskildringen i *Svea rikets häfder* föra tanken till Müllers schweiziska historia. När Geijer övervann det äldre skedets abstrakt-retoriska framställningssätt, är det sannolikt, att Müllers historiska stil, som är bildad efter grekiska och latinska hävdatecknare, stått för honom som mönster på äkta klassieitet.

ningen att ha »kallat Rousseau en dåre», vilket han medger skulle varit *crimen læsæ majestatis*. Han förklarar sig ha menat: »Olyckor och oro förstörde hans sköna själ och bragte honom till slut liksom utom sig.» Till slut heter det: »Jag har läst honom litet, alltför litet»; det framgår av brevet att han känt *La nouvelle Héloïse*. Att det han läst — vare sig det varit mycket eller litet — kvarlämnat spår hos honom, visa familjbreven, såsom redan antytts av Molin och Blanck. Det dygdeideal, som han i dem uppställer, predikas med rousseauansk salvelse. Det är naturligtvis icke fråga om att Geijer skulle ha behövt Rousseau för att lära sig sentera familjelivets, hemmets poesi. Om någonting är själva den personliga grundupplevelsen hos Geijer, så är det hemmets lycka. Just därför har han uppenbarligen varit känslig för Rousseaus förkunnelse och för alla de sentimentalt rörande familjescenerna, och tillägnat sig åtskilligt av denna fraseologi. Den 21 december 1799 skriver han för att önska gott nytt år. Han är själv gripen av den tanken, att han i yttre måtto skall saknas i barnens lyckönskningssprocession, i »dessa stilla uppträden af huslig glädje, dessa den barnsliga ömhetens fester». Han hoppas, att det nya århundradet skall få sin prägel av »dygd och allmän kärlek»; »de många välsignelser, som på denna dag gjutas, de tysta, ljufva uppträden mellan föräldrar, vänner och barn, som på denna dag föregå, äro en värdigare hälsning mot det nya året än segrar, än allmänna fröjdebetygelser, där lejde hycklares skrål öfverröstar armodets och hopens suckar». Denna motsats mellan det oskyldiga, känslofulla hemlivet och det brottsliga, blodiga, grymma samhällslivet är onekligen rousseauansk. Man skulle kunna samla många liknande klichéer i breven, och betecknande nog även bland dem, där hans allra innersta känsloliv spontant biktat sig; även känslor och erfarenheter, som äro personligt äkta, kunna komma till uttryck i lånade litterära former. När han (den 18 oktober 1801) gör anspråk på rätten att »följa sin känsla» utan att fråga efter det passande, när han hävdar (den 25 oktober 1802), att alla lärda vetenskaper icke äro värda så mycket som att ha ett hjärta, när han om sig själv förklarar (den 22 februari 1802), att »mitt hjärta är godt, men säkert svagt», så befinner han sig inom kretsen av Rousseaus inslytande.

Men även på teoriernas och åskådningarnas område är han

en discipel av Rousseau. När han i sin ungdom hyser så många betänkligheter mot att ägna sig åt vetenskapliga och litterära studier, när han ständigt sätter i fråga, om det icke är hans skyldighet att i stället slå sig på praktiskt arbete, så står han uppenbarligen under Rousseaus inflytande. Det heter i den första diskursen: »Il seroit à souhaiter que tous ceux qui ne pouvoient avancer loin dans la carrière des lettres, eussent été rebutés des Péntrée et se fussent jetés dans des arts utiles à la société. Tel qui sera toute sa vie un mauvais versificateur, un géomètre subalterne, seroit peut-être devenu un grand fabricant d'étoffes. — — — S'il faut permettre à quelques hommes de se livrer à l'étude des sciences et des arts, ce n'est qu' à ceux qui se sentiront la force de marcher seuls sur leurs traces [= de stora geniens spår], et de les devancer: c'est à ce petit nombre qu'il appartient d'élever des monumens à la gloire de l'esprit humain.»

Man jämföre härmed brevet från Falun i januari 1800, där Geijer talar om sina drömmar att vinnlägga sig om vetenskaper, och fortsätter: »Men säkert skall det blifva något praktiskt studium, hvarpå jag vill använda det lilla, mig är gifvet af krafter och förmåga. Något praktiskt sade jag eller ock något, hvars tillämpning på våra första och viktigaste behof är gin och säker. Visst är det skönt och oändligen dyrbart för hvarje upplysningens vän att se ljus utbredas öfver de spekulativa och abstrakta vetenskaperna, men att gifva detta ljus är blott förbehållet sådana snillen, som naturen sällan lät födas. De äro ett sällsynt undantag från den regel, enligt hvilken alla andra äro förbundna att uppoffra sin förmåga på ämnen, som med vår lycksalighet hafva, om ej ett större, dock närmare och ginare samband.» Det dröjde länge innan Geijer, pinad som han var av bristande självförtroende, förmådde övervinna dessa betänkligheter. Ännu den 15 mars 1810 skriver han till sin fästmö ett brev, där han förklarar sig vilja bli lärare och undervisa pojkar om det som »vi alla behöfva veta», i stället för att dväljas i »vetenskapens högre rymder, där min förmåga nekar mig att bli hemmastadd». Rousseau, med sitt starka betonande av välfärds- och nyttighetssynpunkterna och sin misstro mot de lärda studierna bedrivna som självändamål, har uppenbarligen varit ett retarderande moment i Geijers ungdomsutveckling. I de pedagogiska teser, som Geijer framställde som kurator för Värmlands nation 1806, och som han,

enligt vad Blanck uppvisat, publicerat i Stockholms-Posten («Reflexioner öfver Studier»), uppträder han redan som anhängare av den stränga vetenskapliga teorien, men han har ingalunda för egen del tagit ut steget, och under hela den engelska resan släpper han icke det praktiska ur sikte. Det är först med den vid hemkomsten författade prisskriften över inbillningsgåvan, som han visar sig ha kommit över allt vad vacklan och osäkerhet heter.

Han ansluter sig där i fråga om barnuppfostran helt och hållet till Rousseaus *Émile*, som han uttryckligen nämmer »menschlighetens apostel» i allt som rör »denna första uppfostrans riktiga grundsatser». Det är överflödigt att gå in på detaljer, då Molin riktigt framhävt de flesta punkterna. Det bör endast tilläggas, att Geijer är ense med *Émile* även i kravet på att praktiken, den direkta empirien, så mycket som möjligt bör ersätta de bokliga studierna hos barnet. Fullkomligt i Rousseaus anda inpräglar han: »I naturrens lefvande bok, i det enklaste samhällets — i hushållets gång och särskilda arbeten, i den lilla kretsen af barnets sysslor, lekar och nöjen, der är det fält, hvarest det bör hemta sina första kunskaper, och der det förvärfvar de enda som för dess fattningsgåfva ega kraft och betydelse.» Men därmed är också Geijers beroende av Rousseau slut. Med ett djärvt språng övergår han till att visa, att *ynplingens* uppfostran bör vara en direkt motsats till *barnets*: den bör vara lika uteslutande teoretisk, som den andra var praktisk. I *Émile* finnes det icke spår av en dylik motsats; Rousseau känner icke något ideal, som är motsatt det nyttiga, och icke någon högre kunskapsmetod än erfarenheten; Emiles uppfostran avslutas med moralisk och religiös utbildning, som vädjar till känslan, med resor och umgänge, som lär honom känna världen; om en vetenskaplig skolning är det icke tal.

Hos Geijer förkunnas med en kraft och en värme, som förråda övertygelsens ursprung ur personlig upplevelse, ett helt annat betraktelsesätt. Han vänder sig mot tidens »praktiska» uppfostringsystem — som Rousseau i detta stycke även är anhängare av — med följande ord: »Men då begreppet verkligen är utveckladt, då det älskar att fördjupa sig i svårigheter och i vetenskapen lära känna sina krafter, då den unga tanken brinner af mod att begripa sig sjelf och sin verld, då heter det: att man ej bör öf-

verhopa ungdomen med abstrakta saker, då skall vetenskapen halkas öfver så fort och lätt som möjligt, liksom man blott ville afvinna den de nödiga handgreppen för praktiken, och ynglingen skyndsamt från studerkammaren föras ut i verlden, innan han fått försöka och bilda den tankeförmåga, som der likväl skall bli hans enda ledare.» Geijer bestrider, att det är praktiska kunskaper, som i första rummet intressera ungdomen. Tvärtom, »en sak intresserar förståndet mer, ju mer den inom sig sjelf är hel och fullständig; en vetenskap är intressantare i samma mån som den sjelfständigt inom sitt eget område förmår lösa sina uppgifter. En teori blir plattare, kärnlösare och förlorar sitt behag för begreppet och inbillningskraften, ju mer den blott är ett aftryck af hvardags-erfarenheten, ju mer man liksom sträcker den till jorden.» I dessa ord röjer sig, vad det är som Geijer tillskriver ett högre uppfostrande värde än utilismen och empirismen: det är den filosofiska idealismen, den teori, som i sig själv är ett systematiskt, självständigt helt, som icke är en mekanisk reproduktion (»aftryck») av erfarenheten. I inspirerade satser fordrar Geijer, att varje yngling — och icke blott snillena, såsom Rousseau lärt — skall härdas i den rena vetenskapens stålbad: »Låt derföre ynglingen, ehvad hans yrke må blifva, blott så vida han vill höra till en bildad klass (för dem som genom egen kraft höja sig dit utur hopen behöfvas inga föreskrifter; de finna nog sin väg), låt honom fördjupa sig i vetenskaperna så långt hans förmåga räcker; i stället för att afskräcka, uppegga och reta honom! Låt honom mäta kalkylens djup, låt den leda honom genom himlarne öfver jorden och hafven; låt honom vid fysikens hand intränga i naturens inre; låt honom bryta sin väg in i filosofiens helgedom, i fall *tviflet* leder honom dit; låt honom med historien genomskåda tiderna och lära att förstå sin egen. Det kan till och med vara likgiltigt hvad han lär, med hvad vetenskap han sig sysselsätter (det må tillfället och lusten bestämma), blott han *lä*r, blott hans tanke tuktas, skärpes och bildas i vetenskapens skola.» Vilken är då den vinst, som samhället och livet skall skörda av en sådan uppfostran? Geijer besvarar det genom att anföra den svenska historiens exempel: »När frambragte fäderneslandet de kraftfullaste, dugligaste och största män? Var det ej i ett tidevarf då mau kallade lärdom för en adelig dygd? Då hvarje yngling, hvars stånd gaf anspråk

på högre bildning, fördjupade sig i de svåraste och efter utseendet minst praktiska studier under en hel period af sin lefnad? Var det ej den tid då den samme Oxenstjerna, som genom sin uppfostran var genomdrifven i skolastik och de gamla språken, styrde Sverige och Europa, då Skytte ledde underhandlingen, och Brahe gagnade, och Gustaf Adolf och Christina prydde thronen?» Den stränga, rent teoretiska vetenskapen skänker alltså karaktären kraft, självständighet och storhet. Geijer har förut snuddat vid tanken, då han förklarar, att en teori, som är härledd ur erfarenheten, är tråkig och värdelös; »man har», skriver han, »först beröfvat den sin *manlighet*, och vill likväl att den skall göra människor». Det här kursiverade ordet visar, hur den teoretiska idealismen för Geijer hänger samman med manlighetsidealet. Vi äro här framme vid det götiska: anmälningen till *Iduna* börjar med att inskräpa, huru modet i striden är av samma art som modet i forskningen och sången, och huru kraft och duglighet aldrig blomstrat som under Kristinas tidevarv, då vetenskap och lärdom voro som högst aktade — en direkt avslutning alltså till tankegången i skriften om inbillningsgåvan.

Genom att följa denna linje har alltså ett klart och påtagligt resultat nåtts: på denna punkt är Geijers götiska patos inspirerat ur den filosofiska idealismen, och det framträder såsom ett övervinnande av rousseauanismen. Trots sin skarpa kritik av det härskande uppfostringsystemet står Rousseau kvar på upplysningsfilosofiens mark genom sin utilism och sin empirism. Det götiska uppfostringsidealet har sin grund i en konsekvent idealistisk, radikalt anti-utilitär ståndpunkt. Förutsättningen för alla Geijers argumentationer är Kants huvudtanke: en fullkomlig kunskap är blott den, som icke är abstraherad ur erfarenheten, som är grundad på förnuftets egna lagar. Med stöd av Kants skarpa distinktion mellan det aprioriska och det empiriskt givna i medvetandet kan Geijer formulera den tes, som är hörnstenen i hans byggnad: »Den grundfalska sats hvarifrån den så kallade praktiska uppfostran utgick var den: *att man genom något slags teori skulle kunna ge erfarenhet*. Det är omöjligt.» Betraktar man denna utveckling hos Geijer ur biografisk synpunkt, så faller det i ögonen, att Geijer efter den engelska resan med ett plötsligt vunnet självförtroende träder fram som en stridbar förkämpe för en radikal idealism. De starka realistiska och em-

piriska dragen i hans natur, som förut hållit de motsatta anlagen i balans, skapande ett tillstånd av tvekan och osäkerhet, träda nu för en tid tillbaka; när de ånyo börja göra sig gällande, inträder hos Geijer på nytt ett krisartat osäkerhetstillstånd, som mynnar ut i avfallet. (Jämför den analys av Geijers psykologi, som jag givit i inledningen till min upplaga av *Minnen*.)

Vad som här visats gälla i fråga om uppskattningen av det teoretiska livet kan i själva verket tillämpas på Rousseaus moraliska åskådning över huvud. Geijer har, såsom ovan nämnt, mottagit starka intryck av den under de första ungdomsåren. Ännu under den engelska resan ger han prov på rousseauansk sensibilitet, såsom t. ex. i skildringen av ankomsten till London. Men den etik, som framträder i hans vid hemkomsten utgivna skrifter, har ingenting gemensamt med Rousseaus syn. Hur full av indignation Rousseau än är, då han vänder sig mot den lastbara, själviska och frivola samtiden, så tar han i sin egen moralförkunnelse icke något steg över de under sjuttonhundratalet vanliga åskådningarna. Han åberopar sig på en känsla, som är ett uttryck för människans naturliga godhet, han uppställer maximen: »fais ton bien avec le moindre mal d'autrui qu'il est possible»; men han befinner sig ständigt på den hädonistiska moralens grund: målet är lycksalighet, frihet från lidanden, oskyldiga och rena njutningar. När han förhärligar den primitiva människan, så är det därför att hon är så mycket lyckligare än den moderna. Det urtillstånd han drömmer om, den framtid han hoppas på, är en idyll. Genom hela hans författarskap går en längtan efter sällhet. Trots hans lovord över Spartas dygd och över Fabricius' själsstorhet i den första diskursen är han ingen verklig hjältedyrkare. I det till rådet i Genève riktade föreläsalet framför *Discours sur l'origine de l'inégalité* talar han om hur det ideala fosterlandet för honom ter sig. Suverän och folk borde ha gemensamma intressen, »afin que tous les mouvemens de la machine ne tendissent jamais qu'au bonheur commun». Det borde vara »une heureuse et tranquille république». Han kommer i fortsättningen till det resultat, att hans födelseort Genève motsvarar alla hans önskningar, och styrker detta genom att yttra: »Votre état est tranquille; vous n'avez ni guerres ni conquérans à craindre; — — — vous n'êtes ni assez riches pour

vous énerver par la mollesse, et perdre dans de vaines délices le goût du vrai bonheur et des solides vertus, ni assez pauvres pour avoir besoin de plus de secours étrangers que ne vous procure votre industrie; et cette liberté précieuse qu'on ne maintient chez les grandes nations qu'avec des impôts exorbitans, ne vous coute presque rien à conserver.» I detta karakteristiska yttrande röjer sig det bekvämlighetsideal, som är kärnan i den republikanska dygden hos Rousseau. Vad är det mänskligheten har förlorat genom samhällets och olikhetens uppkomst, frågar Rousseau i den andra diskursen. *Une félicité réelle.* »Ils vécutent libres», heter det, »sains, bons et heureux autant qu'ils pouvoient l'être par leur nature, et continuèrent à *jouir entr'eux des douceurs d'uu commerce indépendant.*»

Det är icke denna sensibilitet, som är karakteristisk för den götiska rörelsen. Den kan uppvisas hos Oxenstjerna och sjuttonhundralets rousseauaner, men icke hos Geijer och Tegnér. Även om den primitiva människans lycksalighet förlägges till den skytiska eller nordiska fornåldern och sålunda får en mera krigisk och barbarisk prägel, även om rousseauanismen kombineras med ett montesquieuskt studieintresse och en litterär exotism, så uppstår det likväl icke en rörelse sådan som den götiska. Hos gustavianerna förenar sig rousseauanismen helt fredligt med en nedärvd patriotism och rojalism, utan att det hos dessa föga filosofiskt lagda författare uppstår en principiell brytning. Jäsnigen kommer först hos den generation, som tillägnat sig den nya filosofien. Från sina föregångare ta de upp de välkända motiven och ämnena — denna stoffhistoriska kontinuitet är det som Blanck i sitt arbete har tagit fasta på — men de fylla dem med en ny anda: den filosofiska och moraliska idealismens ringaktning för den sinnliga verkligheten, dess bestridande av nytto- och välfärdsoralens giltighet, dess voluntaristiska etik och dess dyrkan av kraften, dödsföraktet, handlingsstyrkan, sådana som dessa egenskaper kommit till uttryck hos sagornas hjältar och de svenska hävdernas stora kungar. Patriotismen når hos dem en sublimering och intensifiering, som visar att den blivit en fullt medveten teoretisk övertygelse; den har fått filosofisk nödvändighet. Hela denna utveckling är icke rousseauanism; den är tvärtom ett övertinnande av hela den idylliska, halvt sensuella grundstämningen hos Rousseau, den är ett förnekande av

de utilistiska och eudämonistiska grundvalarna under Rousseaus och hela upplysningsfilosofiens etik.

Det götiska genombrottet hos Geijer skulle alltså vara identiskt med att Kant, Fichte och Schelling bli de härskande makterna i hans inre liv. Hans bekantskap med dem sträcker sig tillbaka till tiden före 1806. I *Menniskans historia* har han i en oeffterhärmligt humoristisk form berättat, att han före magistergraden »läst och återläst alla Kants, Fichtes och Schellings förnämsta arbeten». Att detta till stor del berodde på inflytandet från Höijer, är sannolikt; det heter på samma ställe: »Jag räknar ock för en lycka det tillfälle jag haft att oafbrutet i flera år få följa med en stor svensk filosof (Höijers) föreläsningar, af hvilka jag ej försummade en enda, äfven under den tid då han, till föga heder för Upsalas filosofiska bildning, var stängd från offentlig verksamhet och hans auditorium stundom bestod af 5—6 personer.» Härmed överensstämmer alldeles vittnesbördet i noten till den i Idunas andra häfte (1811) publicerade avhandlingen *Om Historien och dess förhållande till Religion*, där det om Höijer heter: »Med tacksamhet erkänner Författaren af dessa blad, att han, genom sitt vistande vid det Universitet, som äger den högst förträffliga Lärare, om hvilken här är fråga, egentligen har att tacka honom för hela sin vetenskapliga bildning.» Det har också redan omnämnts, att de år 1806 författade kuratorsteserna, såsom Blanck påpekat, förråda Geijers förtrogenhet med de tyska filosoferna. Men det har också visats, att Geijer ännu under flera år led av en förlamande inre osäkerhet. Den pedagogiska ståndpunkt, som han redan 1806 teoretiskt omfattade, vacklar under Englandsvistelsen, och först 1810 förkunnar han den med full kraft och myndighet, färdig att dra alla dess konsekvenser. Det ligger nära till hands att anta ett parallellt förhållande i allmänt-filosofiskt avseende. I *Minnen* beskriver Geijer sig själv under denna tid som odeciderad, gränslöst receptiv, osäker om vad som var hans personliga mening. Under den engelska resan, som bragte honom i beröring med nya, väldiga erfarenhetsmassor och med en nationell kultur, som var från början till slut uppbyggd på empirisk, praktisk och utilitär grundval, måste de olika tendenserna ha brutit sig inom honom; för hans filosofiska idealism har det givetvis varit eldprovet. Det är därför utav stor vikt att i hans resejournal finna, att han

under senare tiden av sin vistelse i England reagerat skarpt mot den engelska filosofiens common-sense-ståndpunkt och empirism, mot det absoluta oförstående, som visades Kant och Schiller, mot underskattandet av den stränga och systematiska, skenbart onyttiga fackvetenskapen.¹ Uttalandena visa, att receptiviteten funnit sin gräns, att det finns något som han håller på att bli säker om; och detta något är den filosofiska idealismen. Geijer berättar själv, att krisen fortsatte efter hemkomsten och bröts till hälsa i och med författandet av prisskriften om inbillningsgåvan; den författades i en kraftmedveten och höjd sinnestämning. Den bildar inledningen till Geijers underbart produktiva götiska skede. Vilka äro de idéer, som han här framställer? Är det den tyska filosofiens eller Rousseaus och Montesquieus? Är Geijer »i sin tidigaste och mest betydande produktion nästan fullständigt obcroende av den speciella nyromantiska rörelsen och huvudsakligen underkastad svenska och engelska inflytelser?» (Blanck.) Eller står han under samma idékonstellation som Tegnér och de svenska romantici, d. v. s. ansluter han sig till de tyska idealisterna och romantici? Svaret ligger i öppen dag i hans skrifter.

En fullständig analys av dem skulle svälla ut till en avhandling för sig, och jag skall därför nöja mig med att i en mera formell genomgång antyda tankarnas proveniens och historiska sammanhang.

Prisskriften om inbillningsgåvan (1810) har behandlats av Molin och ur en speciell synpunkt av Hilma Borelius; mycket finnes dock att tillägga, och i det följande beröras även flera punkter, som icke förut uppmärksammats. Utgångspunkten för hela Geijers skrift är Kants *Kritik der Urteilkraft*, vars definition på inbillningskraften och det estetiska snillet Geijer accepterar; överensstämmelsen sträcker sig till ordagranna lån. Kants skarpa distinktioner mellan det estetiska och moraliska livet upprätthållas. (»Den tanken, att poesi, att det sköna är medel till moralitet, kunna vi utan betänkanke räkna ibland de genvägar till dygden som vi förut med så mycket tadel vidrört.») Geijer går emellertid utöver Kant genom att ge inbillningskraften betydelse även som filosofiskt kunskapsorgan. (»Inbillningskraften är af

¹ Se härom inledningen till min upplaga av *Minnen*, s. 27—29.

alla mänskliga förmögenheter den mest omfattande, den underbaraste. Den är för filosofen den viktigaste, och det torde väl hända att i viss bemärkelse *sanning* så väl som *skönhet* hörde till denna förmåga.») Det är den centralt romantiska utvecklingslinjen, som över Fichtes produktiva inbillningskraft leder till den intellektuella åskådningen. Definitionen av skönheten är rent schellingsk: inbillningskraften lyckas »åstadkomma den för begreppet ensamt ej förklarliga skapelse, hvarigenom den ger det oändliga ett sinligt och synligt uttryck. Men detta uttryck är ej annat än det *sköna*». Därför heter det: »Poesien är den populära filosofien, sanningen som i dikten fått kropp och färger.» Uppfattningen av historien såsom fortgående försoning, ett återvändande till en förlorad harmoni, är Schellings (»återställande af den första gudomliga oskuld och renhet, hvarifrån alla folkslags äldsta religion och poesi föreställa mänskligheten som fallen»); när poesien och skönheten antagas förmedla denna försoning, så kombineras Schelling med Schillers estetiska teorier, som för övrigt möta överallt i skriften. I slutet av skriften ansluter sig Geijer till den av Schelling förnyade platonismen; ty det är Platons Eros-lära, som inspirerat följande rader: »Det är en och samma kraft, som här drifver sinligheten i blomma, i kärleken ger känslan för det sköna lif, och eldar inbillningskraften med längtan att skåda, bilda och dikta det.» För dessa av inbillningskraften skapade ideal pläderar Geijer varmt genom hela skriften. Beroendet av Schiller, vilket, såsom Borelius visat, sträcker sig ända till stilen och språkformen, förbigår jag; det betydelsefulla inflytandet från Fichte skall jag längre fram göra till föremål för en samlad undersökning. Det återstår blott att tillägga, att den litteraturhistoriska uppfattningen ansluter sig till Friedrich och A. W. Schlegel; Geijer tar upp så typiskt romantiska idéer som alla vetenskapens och konstens ursprung ur poesien, han skildrar medeltidens poesi, skapad av »kärlek och religion», i klart schlegelska färger, ger en hyperromantisk bild av medeltidens underbara värld med förtrollning och irrande riddare och nekar sig icke en gång att inberätta, huru det »insmög sig tidigt en tyst ironi i poesiers framställning af detta vilda, fantastiska lif». Han svärmar för den sammanblandning av olika konstarter och motsatta stämningar, som enligt de tyska doktrinerna skulle vara kännetecknande för den romantiska universalpoesien, och skriver

t. ex. om medeltidsdiktningen: »Enthusiasm och sanning, det tragiska och det komiska, religion och kärlek, fantastisk storhet och liflig ironi äro i deras underbara dikt på det innerligaste sammansmälta — till ett helt, der i barbariska former en sann och poetisk anda lefver — till en bild, som man kanske lämpligast kunde kalla en förtjusande grotesk.» Samma ståndpunkt kommer fram, då Geijer beklagar den skarpa åtskillnaden mellan genrarna, vilken, då det gäller modern poesi, förklaras vara ett övergripp av förståndet: »Den djerfhet och utflygt som af gammal häfd tilläts i *lyriken* blef på *scenen* en dödlig synd. Den *komiska* och *tragiska* sång-gudinnan vågade ej mer med hvarannan hafva någon gemenskap; och den stolta *epopén* måste gå sin högtidliga gång genom tolf eller tjugofyra sånger, utan att någon gång töras kalla det milda, visa löjet på läppen.» — Jag har särskilt dröjt vid dessa estetiska uttalanden för att klart ådagalägga Geijers intima anslutning till den allra mest »speciella nyromantiska rörelsen».

Denna prisskrift, behärskad av en klart idealistisk tankegång, genomsyrad av tysk filosofi och estetik, i uppfostringsfrågan karakteriserad av att Rousseaus inflytande definitivt övervinnes, ägnar sig icke till att exemplifiera Geijers beroende av inhemska och engelska traditioner.

Geijers nästa steg på författarbanan är skriften *Om falsk och sann upplysning med afseende på religionen*. Den utgavs med undertiteln »En liten populär skrift ur det nittonde århundradet af en lekman». Företalet är daterat den 3 oktober 1811, men det tycks framgå, att skriften författats åtskilligt tidigare, då den »i sin första gestalt var ämnad att blifva en inledning till ett större arbete, hvilket författaren numera uppgifvit». Härmed överensstämmer *Minnen*, där det heter: »Vid samma tid [som prisskriften författades] läste jag bibeln och en del af *Luthers* arbeten. Frukten deraf var den lilla skriften *Om falsk* etc. Kort efter stiftades det *Götiska Förbundet* af några mina vänner.» Man synes alltså berättigad att antaga, att upplysnings-broschyren kommit till före Iduna, ehuru den publicerades senare än första häftet av tidskriften.

Det nämnda företalet är av betydelse för fastställandet av skriften karaktär. Det heter nämligen där: »Ur Tyska litteraturen påminna de sig säkert flera skrifter af samma ändamål som den

närvarande. Dessa äro ej för författaren okända; men för öfrigt har hans med dem blott ändamålet gemensamt och de högsta grundsatserna hemtade ur samma lära.» Geijer ansluter sig alltså direkt till en i Tyskland pågående rörelse, jämför sin broschyr med skrifter, som där utkommit, och som äro fyllda av samma anda och syfta mot samma mål. Han tänker uppenbarligen på de försök som gjorts att popularisera och sprida den filosofiska idealismens grundsatser och därigenom bekämpa de materialistiska, sensualistiska och irreligiösa strömningarna. Han måste i första rummet ha åsyftat dem av Fichtes arbeten, som vända sig icke till de facklärdade, utan till den bildade allmänheten: *Die Bestimmung des Menschen* (1800), *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters* (1806), *Die Anweisung zum seligen Leben* (1806).¹ Hos Fichte finner man ju samma polemik mot den flacka empirismen som i Geijers skrift, samma starka känsla av att en ny, högre tidsålder brutit in. Av Schellings skrifter har han väl näppeligen kunnat tänka på någon annan än *Vorlesungen über die Methode des akademischen Studiums*, den enda som har mera populär hållning. Geijer nöjer sig emellertid icke med att ange sin ställning till tyska rörelser; han nämner också svenska föregångare. »Flera försök», heter det, »hafva hos oss nyligen blifvit gjorda på åtskilligt sätt till att låta filosofiens resultat vinna inflytande på allmänna tänkesättet. Mot de flesta kunna de anmärkningar göras, att författarne dels ej nog bemäktigat sig sitt ämne för att gifva det annan form än ungefärligen den, i hvilken de emottagit det, dels åter ej gjort sig reda för gränssorna emellan det populära och filosofiska föreställningssättet, eller betänkt hvad skilnad det då kunde vara emellan att göra filosofien allmän och att profanera den.» Detta

¹ Arndts *Geist der Zeit* (1806, 1809) kan i detta sammanhang icke komma i fråga, då den politiska synpunkten helt och hållet dominerar. Schleiermachers *Reden über die Religion an die Gebildeten unter ihren Verächtern* (1799) har samma syfte som Geijers skrift, men det starka framhållandet av oändlighetskänslan, dragningen mot estetisk mystik — det som J. P. Münster kallar »det Ubestemte og Svævende deri» — skiljer Schleiermachers tidiga ståndpunkt från den geijerska. Det för Geijer och Fichte karakteristiska betonandet av aktiviteten saknas hos Schleiermacher, som har en viss benägenhet att isolera de religiösa känslorna. Näppeligen låter det sig hos Geijer uppvisa något spår av schleiermacherskt inflytande; han sammanträffade med honom under sin tyska resa 1825; det är påfallande, att det i *Människans historia* icke toges någon som helst hänsyn till Schleiermacher, och man kan därav dra den slutsatsen, att Geijer i sin ungdom icke ståt i ett personligt förhållande till hans verk.

viktiga, med orätt förbisedda uttalande anger Geijer som meningsfrände till de svenska författare, som ungefär år 1811 (»nyligen») framträtt med anspråk på att inleda en ny æra inom litteraturen och det allmänna tänkesättet. Vilka äro dessa? Svaret ligger i öppen dag: romantici. Geijer syftar såväl på *Phosphoros* som *Polyfem*, på den nya skolans bemödanden överhuvud. Det bör nämligen läggas märke till, att han, när det gällde tysk litteratur, talade om »flera skrifter af samma ändamål», d. v. s. verkliga avhandlingar: i fråga om sina svenska föregångare talar han, mycket mera obestämt, om »försök på åtskilligt sätt». Men det framgår också, att Geijer är allvarligt missnöjd med det sätt, varpå de nya sanningarna förkunnats. Han anmärker dels på osjälvständigheten, den mekaniska eftersägningen — det är samma punkt som Tegnér senare alltid angrep, fastän Geijer ger kritiken en ytterst välvillig, direkt eufemistisk form. Dels anmärker han på den bristande klarheten i framställningen — det är måhända av artighet blott, som han karakteriserar den dunkla framställningen som icke populär. Slutligen gör han ett skarpt utfall mot dem, som under sitt strävande att popularisera den nya filosofien profanera den — utfallet kan med stor säkerhet antagas gälla *Polyfem*, där metafysikens högsta sanningar, moralitetens heligaste principer och trons djupaste mysterier förkunnades i en polemiskt skämtsam form, som på många håll gjorde skandal.

Samtidigt med att Geijer ställde sig kritisk till den nya skolans bedrifter, förklarade han sig alltså stå på samma grundval som denna författaregrupp. Ja, det ser nästan ut, som om Geijer trädde fram för att visa hur saken borde bedrivas, för att hindra att de åskådningar och idéer, som han hyllade, skulle bli komprometterade.¹ Upplysningsbroschyren uppgives i företalet

¹ Att Geijers uppträdande av vederbörande blev fullkomligt riktigt uppskattat, är lätt att visa. I *Phosphoros* blev skriften oanmäld. I *Polyfem* visade man sig betydligt mera storsinnad. Hammarsköld behandlade den i fjärde samlingen, nr 44—46, 49 med den största entusiasm och hälsade den ökande författaren som en genialisk bundsförvant, men han förordade samtidigt, att Geijers kritiska ord i företalet träffat honom. Han bemödade sig nämligen att utförligt visa, huruledes Geijer ingalunda kunde sägas skriva populärt, uppletade åtskilliga inadvertenser och dunkla ställen, bestred att det överhuvud var möjligt att framställa vissa ämnen på ett lättfattligt sätt — kort sagt: försvarade sig och sina medbröder mot Geijers kritik. Till slut förklarar han: »Hvad nu derföre angår de Författare, som i senaste tider uppträdt i Sverige, och som skrivit i Filosofiska ämnen, tror jag det vara aldrasannolikast att de aldrig hoppats att kunna omedelbarligen verka på den större allmänheten.» Det

ha varit skriven som inledning till ett större arbete; i ett tillägg från 1842 förklarade Geijer, att den sluter sig till prisskriften om inbillningsgåvan och till avhandlingen om *Historien och dess förhållande till religion* i Idunas andra häfte som led i en sammanhängande polemik. Man gör sig alltså knappast skyldig till konstruktion, om man påstår, att Geijers verksamhet i Iduna trädde i stället för det planerade större arbetet, att Iduna blev formen för Geijers uppträdande till förmån för de idéer, som han såg den nya skolan med otillräckliga krafter förkunna. Detta sammanhang är onekligen svårt att förena med tesen att Geijer som göt var »nästan fullständigt oberoende af den speciella romantiska rörelsen».

Dessa resultat ha vunnits genom en undersökning av upplysningsbroschyrens företal; de bekräftas av en blick på själva skriften. Den börjar med att slå fast, att filosofien nått en ny och högre ståndpunkt, och att hon icke mera skall uppträda som religionens fiende. Det skedda förklaras vara varken mer eller mindre än en »revolution i begreppets värld». Ett helt tidevarvs odling är »förbi», sjuttonhundratalet är något för alltid övertunnat; detta förklaras vara betydelsen av titeln på omslaget: »en röst ur det *nittonde* århundradet». Allt vad sensualism, utilism, common-sense-filosofi heter utdömes; den franska upplysningsfilosofien brännmärkes, om Englands filosofiska ståndpunkt heter det, att man där »ännu hjälper sig fram med de uppstufvade reliquerna af denna sens-communsfilosofi». Den centrala roll som Tyskland spelat för denna förnyelse framgår icke blott av företalet, utan också av en not, där det heter: »Så skänker man oss såsom någonting märkligt hvad som i Tyskland längesedan är förlegad vara.» Den schellingska läran om den intellektuella åskådningen står i medelpunkten för argumenteringen (»mathematiska sanningar äro ej grundade på resonnement, utan på *intuition* eller åskådning. — Hvad? om det förhölle sig så med filosofien!«). Den kristna försoningsläran — icke den deistiska naturreligionen eller rationalisternas förnuftiga religion — förklaras överensstämma med själva den stränga ve-

---

gemensamma syftet fastslogs: »Denna tidning har redan för detta lemnat några uppsatser af i hufvudsaken samma karakter som den skrift hvilken nu blifvit anmäld.» — Geijers utfall mot dem som profanera filosofien har Hammarsköld haft sinnesnärvaro nog att alls icke förstå.

tenskapens resultat; och utifrån denna centralt schellingianska ståndpunkt kan Geijer uttala sig i fullkomlig överensstämmelse med Lessings berömda paradox, att kristendomen skulle bestå oförändrad, även om bibeln icke existerade.

I det år 1842 författade tillägget betraktar Geijer själv inledningsvis sin ungdomsskrift ur historisk synpunkt. Han säger, att den var ett »uttryck af den reaktion mot det adertonde seklets öfvertygelser, hvilken hade sin grund i en med det nittondes början till genombrott kommen *all-enhets* filosofi». Uttrycket syftar tydligen i första rummet på Schelling, men det framgår av fortsättningen, att man icke får ge det en alltför begränsad betydelse. Han stryker nämligen under, att det var »den *idealistiska* synpunkten», som efter Kant gjorde sig gällande i utvecklingen, och han framhäver, att idealismen funnit sin princip från och med det ögonblick, då förnuftet »kände sig, såsom sjelfbestämmelse, såsom *vilja*, höjdt öfver tingen»; om denna princip heter det, att den först »af *Fichte*, bestämdt såsom sådan, uttalades». Man kan icke gärna ge klarare besked om förutsättningarna för sitt författarskap, än vad Geijer här gör.

När Geijer faller en så kategorisk, och man kan väl säga ungdomligt övermodig, förkastelsedom över hela det adertonde århundradet, enkannerligen i Frankrike, undantar han i en not Rousseau och Montesquieu. Neofyten vill skona två av sina gamla lärare. I Rousseau ser han den djupa känslans revolt mot en låg och föraktlig tidsanda — då Rousseau icke såg någon lösning på problemen, »grep han till ett förtvifladt medel och återvisade hellre människosläktet till en fullkomlig okunnighet, än att dess mål skulle vara en så kärnlös upplysning». Denna negativa och vanmäktiga protest har ingenting att göra med den nya generationens strävan att pånyttföda tiden genom en strängt idealistisk filosofi; men Rousseaus storhet ligger för Geijer i hans instinktiva hat till de vulgära upplysningstankarna. I *Människans historia*, som, strängt taget, mest av allt är en biografisk framställning av Geijers andliga utvecklingsgång, framställd från katedern i en stämning av eftertänksam retrospektion och syftande till att vara en psykologiskt-genetisk förklaring av hans nya ståndpunkt,¹ beröres likaledes Rousseaus betydelse på

¹ Tillägget till upplysningsbroschyren, som har kommit till samma år som dessa föreläsningar och delvis är identiskt med dem, visar tydligt i vilken stämning dessa

ett ytterst karakteristiskt sätt. Hans dyrkan av naturtillståndet var, heter det, ett uttryck för »hans djupa känsla, lik ett skri af smärta öfver den menckliga bildningens uselhet». Den hänfödda beundran, som Geijer i sin ungdom ägnat Rousseau som författare, gör sig märckbar i karakteristiken, men ingenstädes antyder framställningen, att Rousseau som filosof spelat någon roll för det stora genombrottet i Geijers liv, och det heter uttryckligen: »Sensualismens filosofi antog Rousseau i teoretiskt afseende». Vad Montesquieu angår, så ger Geijer i noten till upplysningsbroschyren uttryck för sin respekt. Stället lyder i sin helhet: »Montesquieu, ehuru af en mild karakter, som sparade honom förföljelser, kan sättas vid hans sida. Han inlät sig ej i stridigheter. Men han såg långt öfver sitt tidehvarf.» Geijers höga uppskattning av Montesquieu tog sig senare uttryck i den 1814 publicerade avhandlingen *De jure naturæ*, där det hette att han »abstractis notionibus minime indulget, sed rerum naturæ veræ admirabilis est interpres». I *Menniskans historia*, där Montesquieu i korthet omnämnes, fälles ett liknande omdöme: »Utan att inlåta sig i filosofisk undersökning om menniskans natur, tar Montesquieu densamma kortligen i betraktande.» Man behöfver blott i *Menniskans historia* jämföra de helt flyktiga omnämmanden, som Geijer ägnar Rousseau och Montesquieu — de beröras tillika med Voltaire, Buffon och sjuttonhundratalets naturvetenskap, samt de skotska moralfilosoferna, i den tredje föreläsningen — med den ingående,¹ man frestas säga lidelsefulla, behandling, som kommer Kant, Fichte och Schelling till del, för att omedelbart inse, vilka idéer det är som för Geijer varit av revolutionerande betydelse. Framställningen får en varm, personlig, ibland gripande stämning, som gör sig förnimbar även i det föga nyanserade referatet; när han talar om Kant och hans efterföljare heter det: »Mitt äldsta studium var filosofi: det enda af mina studentstudier, som för mig varit af något värde.» Han

---

betraktelser kommit till och vad syften de tjäna: Geijer gör klart för sig, vilka tankar och inflytanden, som drevo honom, när han framställde sin ungdoms teorier, och han visar, hur han *nu* ställer sig till dessa teorier, vad han fortfarande vill acceptera och vad han vill revidera. Han så att säga mönstrar de andliga inflytanden, som en gång skapat hans åskådning.

¹ Kant, Fichte och Schelling sysselsätta Geijer från den sjunde till den femtonde föreläsningen (förra delen); men även i den senare delen, som utvecklar Geijers egen filosofiska åskådning i fjorton föreläsningar, framställer han sina tankar i anslutning till och under kritik av särskilt Fichte och Schelling.

manar sina åhörare att själva läsa Kants och Fichtes skrifter, och det faller ett vackert återskimmer från Geijers intellektuella ungdomshänförelse över den åldrade tänkaren, när han berättar om den filosofiska idealismens glanstid: »Större intelligenta krafter ha aldrig på en gång varit verksamma än nu i norra Tyskland, och just samtidigt med Fichte.» Det är samma glans över blicken vid erinringen av ärliga ansträngningar, lärjungeskap hos stora mästare och klarnande horisonter som då han i *Minnen* skriver: »Kants, Fichtes, Schellings skrifter ha under årtal ej kommit af mitt bord; hvarom deras utslitna ryggar i min bokhylla ännu vittna.»

I *Idunas* första häfte (1811) framställer Geijer sina teorier i tvenne prosaiska uppsatser, anmälningen och recensionen av Nyerups Edda. I anmälningen poängteras, som redan nämnts, den självständiga, inga praktiska syften tjänande vetenskapliga forskningens betydelse för karaktärens utveckling, och ett program för omfattande historiska, arkeologiska och mytologiska studier skisseras. Den nationalistiska tendensen kommer fram, då det slås fast, att folket bildar en levande organism, en personlighet, som realiserar sig genom historien: här har det schellingska organism-begreppet förenats med den fichteska förkunnelsen av nationen som en evig idé. Den moraliska tendensen kommer till uttryck i lovprisandet av den götiska kraften, det skarpt utpräglade hjältelivet, sådant det är framställt i sagorna. Det är, som jag längre fram skall visa, intrycken från Fichtes etik, som här göra sig gällande. I avslutningen, som skall förbereda på de Geijerska dikterna, framhålles det att poesien i *Iduna* skall »få allt mera mythologisk halt», att den nordiska mytologien »sjelf är Poesi, och en af de djerfvaste och betydningfullaste gestalter, hvori Poesin någonsin uppenbarat sig». Vad som här föresvävar Geijer är uppenbarligen den schellingska läran om det djupa sambandet mellan mytologi, poesi och filosofi.¹ Denna Schellings lära framställes med hänförelse i recensionen av Nyerups Edda, såsom jag i ett annat sammanhang påpekat och som också uppmärksammats av Lamm. Geijer häv-

¹ Jämför härmed Blancks tes: »Geijer stod alldeles främmande för all nyromantisk, symbolisk, mytologisk diktning av det slag Atterbom försökt i *Skaldarmal*. Geijer har aldrig behandlat några nordiska myter.» *Svegder, Idunas äpplen* äro exempel på Geijers nyromantiska, symboliska, mytologiska diktning.

dar där med bestämdhet, att poesien icke kan existera, utan att vara mytologisk. (»Den kan utan den [= den mytologiska världs-uppfattningen] icke lefva»).

Sådan är idésfären i Idunas första häfte. I det andra häftet utgöres Geijers viktigaste, och enda prosaiska, bidrag av uppsatsen *Om historien, och dess förhållande till religion, saga och mytologi*, vari polemiken från prisskriften och upplysningsbroschyren fortsättes. Den utgår från Kants distinktion emellan vetenskaplig visshet och empirisk sannolikhet, och fastslår med Fichte, att filosofien kan finna en fast punkt endast genom att uppvisa »en föreställning, som sjelf ej är annat än sitt object», varvid det meddelas att det är »numera för en hvar som det minsta syssel-satt sig med Philosophi bekant, att uttrycket af sjelfmedvetandet: jag, är en sådan». Härifrån härleder Geijer med Fichte och Schelling begreppet om den intellektuella åskådningen (enheten mellan subjekt och objekt måste »omedelbart ses eller vara en åskådning»). Denna åskådning bestämmes närmare av Geijer såsom »en förmåga, som fattar tankan i dess innersta rot och ensam ser tingen qvälla ur deras för förståndet evigt dunkla grund», ett yttrande, som onekligen tyder på att Geijer icke står »nästan fullständigt oberoende af den speciella nyromantiska rörelsen». Hela avhandlingen — som det ju icke här är min uppgift att underkasta en real analys — är uppbyggd av kantska, fichteska och schellingska tankar. Grundtanken i *Kritik der Urteilkraft* möter oss, utformad i romantisk anda, i definitionen på geniet, då det heter, att »Snillet står i ett slags förtroligare förhållande till naturen, och förmår att se tingens väsende, då vi andra med vår visdom ändå ej kunna komma längre än till ytan». Den Kant-Fichteska etiken förkunnas i definitionen på dygd, då det heter, att »den ej består i lycka, utan i ren vilja, som handlar utan att fråga efter det dess goda afsigt misslyckas, och fullkomligt obekymrad om följderna». Till en grupp av de betydelsefulla fichteska tankarna återkommer jag längre fram; jag skall här endast påpeka definitionen på samvetet, som lyder: »Denna fordran [= samvetets röst] innebär, att viljan ej skall låta bestämma sig af någon ting tillfälligt, af inga egennyttiga afsigter, utan endast af afscendet på allmänt bästa, på samhällets mål, det vill säga, friheten sjelf.» I tillägget 1842 till upplysningsbroschyren framställer Geijer, i nästan ordagrann överensstämmelse,

det betydelsefulla i att denna princip kom till genombrott, och tillägger själv att den först med bestämdhet uttalades av Fichte. Och vad äntligen gäller Geijers syn på avhandlingens centrala ämne, historien, så är den rent schellingiansk: historien är den absoluta enheten av frihet och nödvändighet. »Historien är hvarken ett uttryck af en mechanisk nödvändighet, ej heller af den enskilda frihetens afsigter; i bägge fallen vore den sluteligen helt och hållet tillfällig och utan realitet: den är en utveckling af en absolut nödvändighet, oändligt högre än all enskild vilja, och all natur-nödvändighet. Försynen är i den det egentliga väsendet och hela Historien blott en fortsatt uppenbarelse af Gud.» Detta är, hel och oförändrad, Schellings uppfattning av förhållandet mellan historia och religion, och Geijer är också samvetsgrann nog att omedelbart efter detta ställe citera Schellings »Vorlesungen über das Academische Studium», där »denna Christendomens historiska character är först satt i dag» — man skulle på denna punkt mot Geijer kunna vända hans egen kritik av fosforisterna, att de icke giva ämnet »annan form än ungefärligen den, i hvilken de emottagit den». Men att Geijer i alla fall fullkomligt bemäktigat sig ämnet, det framgår av hela hans övriga författarskap, där denna till proveniensen schellingska idé spelar en central roll, uppträdande under olika former. Hela Geijers försynstro, hans övertygelse om ett gudomligt sammanhang i den historiska utvecklingen — vilken framträder klarast i »avfallet» — har sin rot i denna lära om den absoluta gudomliga nödvändigheten, högre än all naturmekanism och all enskild frihet.

Genomgången av Geijers författarskap i syfte att bestämma »tankarnas proveniens och historiska sammanhang» kan avslutas på den punkt vi här nått; hela hans banbrytande ungdomsproduktion har nu passerat revy. Det återstår att dra det facit, var till undersökningen berättigar oss, och som redan preliminärt angivits som mål för argumenteringen. Facit är detta: Geijers hela idévärld, sådan den möter oss i de skrifter han publicerar efter hemkomsten från England, däribland Idunas två första häften, är betingad av den tyska filosofiska idealismen; han befinner sig fullkomligt i samma linje som den tyska och svenska romantiken, han ser själv sina föregångare inom den tyska litteraturen och känner sig solidarisk i sak — trots kritiken av me-

toderna i företalet till upplysningsbroschyren — med fosforister och polyfemister. Det finnes icke ett enda spår av att Rousseau eller Montesquieu spelat någon roll för honom i de intellektuella strider, varur hans filosofiska bekännelser framgå; deras empiriska och sensualistiska tankegångar ha överhuvud ingen aktualitet för den övertygade anhängaren av den spekulativa idealismen; han känner sig som förkunnaren av en ny, högre visdom, som tillhör det gryende nittonde århundradet, och betraktar från denna höjd det adertonde århundradets kultur med ringaktning och antipati. När han nämner Rousseau, betraktar han denne som en omedveten, känslomässig protest mot samtiden, när han nämner Montesquieu, ter denne sig som en aktningvärd och klarsynt empirisk forskare, som icke behandlat allmänna frågor och som icke för den stränga filosofien, »den högsta af alla vetenskaper» (enligt avhandlingen *Om historien*), och den enda som för Geijer varit ett livsbehov, haft någon som helst egentlig betydelse.

Men skulle då icke rousseauanska stämningar och montesquieuska tankegångar spela in i en dikt sådan som *Manhem*, i hela den götiska entusiasmen, likaväl som i Tegnér's *Svea*? Utan tvivel, men de ha ingenting att göra med det nya, det epokbildande i den götiska rörelsen; dessa inflytanden sträcka sig icke in till kärnan och andan i den nya förkunnelsen. De äro hävdvunna, traditionella motiv, som redan under sjuttonhundratalet, framför allt genom Oxenstierna, förknippats med den patriotiska poesien i Sverige; därifrån övergå de till Geijer och Tegnér, som litterära schabloner, stående fraser. De utgöra beståndsdelar av den litterära konservatismens system, de ingå i Bloms, Stenhammars, Wallmarks, Nordins och Valerins' dikter, i Wallins' ungdomliga epigonpoesi, likaväl som i Geijers *Manhem* och Tegnér's *Svea*. Vill man klart se, till vilken grad de äro rent yttre formelement, så kan man lägga märke till, att de uppträda i intimaste samband med det akademiska versschemat — alexandrinerna i *Svea* och de alexandrinliknande jamberna i *Manhem*. I detta versslag kommo av sig själv de patriotiska sentenserna om Nord och Söder och om fädernas enkla dygd — d. v. s. de tanke- och stämningskomplex, som kännetecknats med Montesquieus och Rousseaus namn. De höra till de retarderande elementen, till slaggen, som skiljes bort efter hand som processen

fortskrider; i *Vikingen* och *Carl XII:s-marschen*, i *Carl XII* och *Frithiofs saga*, där den götiska andan kommit till sitt mest fulländade och renaste uttryck, spela de ingen roll; i dessa dikter skänkes det konkret gestalt åt ett hjälteideal, en moralisk åskådning, som icke har något att göra varken med Rousseaus dröm om den lyckliga, oskyldiga vilden eller med Montesquieus lärda studieintressen. Men då denna nya anda först iklädde sig den patriotiska retorikens akademiska former, så är det av största vikt att klart analysera fram, vad som i dessa är det nya och vad som är det gamla, så att icke det tillfälliga och yttre blir förväxlat med det väsentliga och inre.¹

Vill man ha en sammanfattande bild av förloppet, ter det sig på följande sätt: både Geijer och Tegnér tillhörde den generation, som fått sin andliga världsbild utformad av den filosofiska idealismen. Under intrycket av fosterlandets nödläge smälter denna idealistiska åskådning samman med den patriotiska rörelsen; resultatet blir den götiska litteraturen. Denna ikläder sig till att börja med den akademiska retorikens former, och övertar därmed en fixerad patriotisk schablon, i vilken klimatläran och svärmeriet för naturtillståndet satt tydliga spår under sjuttonhundratalet. Geijers formella diletterism, som gör honom beroende av de bestående konstformerna, ger särskilt en sådan dikt som *Manhem* ett påfallande konservativt drag — den blev ju också av Wallmark tillerkänd »den goda gamlas [poesiens] förtjenster, tankarnes redbarhet, sanning och skönhet». Geijers exempel på hur den nya, av den idealistiska filosofien präglade patriotismen kunde komma till märktigt uttryck i den akademiska reflexionsdiktens form har uppen-

¹ I förbigående må anmärkas, att dessa den svensk-patriotiska poesiens huvudmotiv ingalunda kunna utan vidare återföras på Montesquieu och Rousseau. Motsatsen mellan Nord och Söder var naturligtvis föremål för reflexion långt innan Montesquieu grundlade klimatläran och förknippades givetvis med fosterlandskärleken; lovsången över de tappra och enkla förfäderna har, såsom förut exemplifierats, stämts upp århundraleden igenom. Det är icke sannolikt, att en ingående undersökning skulle ge till resultat, att de föreställningar, vari den patriotiska känslan utgjutit sig, undergått någon mera radikal förändring i Sverige under sjuttonhundratalet. Däremot är det påtagligt, att dessa patriotiska motiv under den gustavianska perioden sugit till sig stämningar och idéer från Montesquieus och Rousseaus skrifter; när Geijer och Tegnér gjorde bekantskap därmed, är det föga troligt, att de på något sätt voro medvetna om den andel, som de franska författarna kunde ha i utbildandet av dessa motiv. Geijers direkta förtrolighet med Rousseau och Montesquieu har alls ingenting att göra med de influenser, som indirekt nått honom över gustavianerna; det ser man klart hos Tegnér, som i likhet med *alla* tidens rimmare gått i skola hos denna gustavianska poesi, men aldrig stått i närmare andligt förhållande till vare sig Montesquieu eller Rousseau.

barligen eggat Tegnér. *Svea* är sålunda, som Blanck med rätta framhäver, »den svenska, akademiska traditionens största skapelse, i vilken alla dess stora fosterländskt-patetiska tendenser nått ett konstnärligt uttryck av oförvansklig art». Men *Svea* är icke blott fulländningen av sjuttonhundratalets litterära tradition, den är också begynnelsen till en ny tid, en frukt av revolutionen inom den filosofiska och poetiska världen. Den hör till sjuttonhundratalet genom form och motiv, till adertonhundratalet genom andan.

*   *

Att Tegnér och Geijer, de båda ledande göterna, stå på den tyska filosofiska idealismens mark likaväl som Atterbom och fosforisterna, har visats. Vill man klart och uttömmande ange skillnaden mellan den romantiska riktningens båda utgreningar hos oss, så kan man säga, att hos fosforisterna inflytandet från Fichte träder helt och hållet tillbaka för inflytande från Schelling, medan hos Tegnér, tvärtom, Schelling träder tillbaka för Fichte, och hos Geijer de båda faktorerna hålla varandra i balans. Hos Schelling och de av honom behärskade har det estetiska livet en tendens att bli centrum, hos Fichte faller tyngdpunkten på det moraliska livet. Det konstnärliga geniet är för Schelling tillvarons högsta produkt, hos Fichte intar det moraliska snillet denna plats. Vad den omedvetet skapande diktaren är för Schelling, är den medvetet handlande hjälten för Fichte: båda realisera det eviga och oförgängliga.

Det är härvid icke så mycket fråga om teoretiska motsättningar som om karaktärernas valfrändskap. Även hos Fichte kan man, såsom i annat sammanhang skall beröras, uppvisa den höga uppskattningen av det estetiska geniet. Hos Atterbom har Fichtes nationalism icke gått spårlöst förbi; och Tegnér har djupt tillgodogjort sig Schellings lära om poesien som evighetsbrunn. Men icke desto mindre kan skillnaden mellan göter och fosforister icke anges bättre än som gränslinjen mellan den övervägande estetiskt färgade idealismen och den övervägande moraliska.

När det nu gäller att bestämma Fichtes moraliska idealism för att sedan kunna fastställa dess betydelse för de svenska göterna, så bör det inledningsvis anmärkas, dels att den fichteska etiken,

historiskt och psykologiskt, så nära sammanhänger med Kants, att den icke överallt kan bestämt avgränsas därifrån, dels att den ofta ansluter sig mycket nära till schillerska stämningar, och sålunda även till sina verkningar icke kan renodlas från det schillerska inflytandet. Det torde överhuvud vara en rätt försummad synpunkt, att filosoferna varit bestämda av andliga strömningar, i första rummet litterära, som icke träda fram i filosofiens historia.¹ För Fichte har Schillers lyrik uppenbarligen varit en bildningsfaktor av stor betydelse. Ofta känner man bakom hans filosofiska utredning fläkten av Schillers genius. Hans konception av evighetslivet i *Anweisung zum seligen Leben* är djupt influerad av Schillers härliga *Das Ideal und das Leben*, och den tionde föreläsningen mynnar också ut i ett citat av diktens första halvstrof. På samma sätt kan man säga, att den gripande apostrof till åhörarna, varmed Fichte avslutar den fjortonde och sista av sina *Reden an die deutsche Nation*, — där han erinrar dem om deras ansvar inför mänskligheten, då den förtrampade nationella saken icke har någon annan tillflykt än deras bröst — att denna apostrof är en replik av Schillers vädjan till konstnärerna i *Die Künstler*. I de sista meningarna ansluter sig Fichte nästan verbalt till Schiller: »Es ist daher kein Ausweg: wenn ihr versinkt, so versinkt die ganze Menschheit mit, ohne Hofnung einer einstigen Wiederherstellung». (Schiller: »Der Menschheit Würde ist in eure Hand gegeben — Bewahret sie! — Sie sinkt mit euch! Mit euch wird sie sich heben!») Hos Fichte finner man samma sinnelagets värdighet och adel som hos Schiller, samma stolthet och självmedvetna patos, samma moraliska spänstighet, samma väldiga vingkraft. Man skall knappast hos någon tidigare författare finna en så förnäm, en så okuvlig andlig frihetskänsla; knappast har någon annan varit så genomträngd av högheten och ansvaret i att vara människa. Det är ingen slump: båda ha sugit sin näring ur Kants plikt-, frihets- och viljeetik; skalden har dessutom varit bland filosofens lärare.

¹ Så t. ex. är Fichtes *Die Bestimmung des Menschen* påverkad av Goethes *Faust*, varav fragment ju offentliggjorts redan 1790. Det gäller visserligen icke den filosofiska grundtanken i verket; men den oro- och ångeststämning, som Fichte i halvt diktterisk form skildrar, ande-uppenbarelsen vid midnattstid, samtalen mellan anden och filosofen, den djupa förkrosselsen (»Deine Unterredung hat mich niedergeschmettert, furchtbarer Geist») — allt detta har en faustisk stämning. För en närmare undersökning, som skulle vara av intresse, är här icke plats.

Men trots denna nära samhörighet mellan Kant, Schiller och Fichte, är det väl att märka, att Fichte går ut över sina mästare på viktiga punkter. Både Kant och Schiller stodo i mycket kvar på sjuttonhundratalets allmänna åskådning; de voro världsborgare, kosmopoliter; den utveckling till patriotism, som skönjes hos Schiller (*Wilhelm Tell*), avbröts genom döden. Hos Fichte utvecklar sig den filosofiska idealismen till nationalism. Det är betecknande, att såsom ovan visats den apostrof, vilken Schiller riktat till konstnärerna, av Fichte ställes till patrioterna. Fichtes historiska betydelse är just den, att den kantska moraliska idealismen hos honom förenas med fäderneslandets idé. Vad som förut varit en blind, naturlig instinkt blir en idékänsla, av religiös evighetskaraktär. Härmed sammanhänger Fichtes omformulering av hjälteidealet. Hos honom blir det den stora handlingsmänniskan, krigaren eller statsmannen, som med oerhörda uppoffringar tjänar den förnuftiga idén, den moraliska världsordningen, till och med i sin undergång. Fichte igenkänner i honom likaväl som i det religiösa snillet den filosofiska idealismens trosvittnen. Det moraliska idealet, som hos Kant ännu dvaldes i studiekammarens lugn, i den vises kontemplativa avskildhet, som hos Schiller rörde sig på den andliga kulturens, den harmoniska bildningens vädjobanor, har därmed trätt ut i aktionens, den praktiska verklighetens, det politiska statslivets stora förvirrade kamp: ut i världshistorien.

Vid begynnelsen av sin utvecklingsbana var Fichte ett barn av det adertonde århundradets åskådningar; svärmisk beundrare av Rousseau, hälsade han den franska revolutionen med jubel och kände sig som medborgare i en förnuftets världsrepublik, som icke respekterade statens trånga gränser. I sitt ungdomsverk, *Beitrag zur Berichtigung der Urtheile des Publikums über die französische Revolution* (1793), vänder han sig i rättens och förnuftets namn mot krigen och arméerna. Han frågar med djupt patos: »Glaubt ihr, dass dem deutschen Künstler und Landmanne sehr viel daran liege, dass der lothringische oder elsassische Künstler und Landmann seine Stadt und sein Dorf in den geographischen Lehrbüchern hinführo in dem Capitel vom deutschen Reiche finde, und dass er Grabstichel und Ackergeräth wegwerfen werde, um es dahin zu bringen?» Nej, det är monarkerna som föra krig. När han talar om krigaryrket, sker det ofta med förkrossande ironi; han nämner det på ett ställe »das erhabne,

aber wenig Nachdenken kostende Amt, rechts oder links sich schwenken, oder das Gewehr präsentiren zu lassen, oder wenn es ja ernsthafter werden sollte, zu morden, oder sich morden zu lassen», och menar att borgarna utan saknad kunna överlämna äran av dess utövande åt adelsmännen. Den kosmopolitiska åskådningen håller sig länge kvar hos Fichte; i sin statslära utesluter han kulturens högre grenar från allt sammanhang med statens verksamhet, och ännu i sina föreläsningar över *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters*, hållna i Berlin 1804—1805 och tryckta 1806, uttrycker han klart och bestämt sin teoretiska likgiltighet för all patriotism i strängare mening. Det heter: »Welches ist denn das Vaterland des wahrhaft ausgebildeten Christlichen Europäers? Im allgemeinen ist es Europa, insbesondere ist es in jedem Zeitalter *derjenige* Staat in Europa, der auf der Höhe der Kultur steht. Jener Staat, der gefährlich fehlgreift, wird mit der Zeit freilich untergehen, demnach aufhören, auf der Höhe der Kultur zu stehen. Aber eben darum, weil er untergeht, und untergehen muss, kommen andere, und unter diesen Einer, vorzüglich herauf, und was dieser steht nunmehr auf der Höhe, auf welcher zuerst jener stand. Mögen dann doch die Erdgeborenen, welche in der Erdscholle, dem Flusse, dem Berge, ihr Vaterland anerkennen, Bürger des gesunkenen Staates bleiben; sie behalten, was sie wollten, und was sie beglückt: der Sonnenverwandte Geist wird unwiderstehlich angezogen werden, und hin sich wenden, wo Licht ist, und Recht. Und in diesem Weltbürger-Sinne können wir denn über die Handlungen und Schicksale der Staaten uns vollkommen beruhigen, für uns selbst, und für unsre Nachkommen, bis an das Ende der Tage.»

Det är rätt egendomligt att läsa denna bekännelse, som så lätt skulle kunna tolkas som ett försvar för renegatskapet, för den trolöshet, som Johannes von Müller, all sin teoretiska patriotism till trots, begick efter Preussens olycka vid Jena. Fichte däremot handlade i strid med sina egna teorier, ägnande »den sjunkna staten» en lidelsefullare kärlek än någonsin förr. I hans uppförande låg ingenting överraskande: rötterna till hans preussiska och tyska patriotism sträcka sig långt tillbaka i hans kosmopolitiska skede. En man med Fichtes temperament *kan* icke av några teorier helt hindras i att känna sympati för den krigiska fosterlandskärleken; det finns strängar som dallra utan att han

själv märker det. I skriften om den franska revolutionen angriper han häftigt adelsprivilegierna, och bestrider att de adliga namnen i allmänhet väcka några stolta minnen av bedrifter och stordåd, som förfäderna utfört. Han skriver: »Ich wüste gegenwärtig kein Land, wo durch die Nennung gewisser Namen kräftige Neben-Ideen erweckt würden, als etwa die Preussischen Staaten. Ich höre einen Keith, einen Schwerin, einen Winterfeld nennen. Hier fallen mir wohl die Thaten der Helden Friedrichs von dem gleichen Namen bei.» Men, tillägger han, människovännen erinrar sig med vemod, vad dessa stordåd ha tjänat till. På ett annat ställe skisserar han en bild av Fredrik den andres fattiga och ofördärvade krigaradel. »Mit der ganzen Erbschaft von seinem Vater, dem Degen und einem unbescholtnen Namen, ging der Jüngling in das Feld, und sog bald den Nationalstolz ein, der diese Heere begeisterte. Im Schlachtgewühle wuchs er herauf; täglich war er gewohnt, mit seinen Waffengenossen zu theilen, was der Tag brachte: auf den Besiz von Reichthümern konnte seine Leidenschaft nicht fallen. Täglich mit Gefahren kämpfend lernte er, dass keine sey, durch die der Degen nicht einen Weg bahne. Muth verschafte ihm alles; leicht entbehrte er anderer Künste, deren er entbehren konnte; und die Blüthe der alten Zeiten war, wie ein Wunder, in unserm Zeitalter wiederholt.»

Man känner, hur den kantianske revolutionsivraren och adelsfienden talar sig allt varmare, när han beskriver de preussiska junkrarna — han slutar med att finna de antika dygderna pånyttfödda hos dem. Det är mycket i strid med det teoretiska programmet, och han fortsätter omedelbart med att, halvt urskuldande, slå fast, att en sådan adel, driven av mod och ära (»Ehrgefühl»), endast kan göra anspråk på brukbarhet, så länge krig äro nödvändiga. Men hur skulle en lärjunge till Kant, som lärt att frihet, ringaktning för faror och lidanden, likgiltighet för timliga ägodelar och sträng plikt känsla äro de högsta av alla dygder, hur skulle han kunna förhärda sig mot den etiska idealism, som de unga krigarna i handling ge prov på? Om man lägger denna Fichtes skildring av Fredrik den stores officerare, Schillers *Reiterlied* ur *Wallenstein*, och Geijers *Vikingen* vid sidan av varandra, skall man bli frapperad av likheten. Det är som ett klöverblad: friheten, oavhängigheten, fattigdomen, det unga, djärva sinnets muntra förakt för allt vad en småborgerlig lycko-

och nyttomoral känner mest vördnadsvärdt, framför allt egendomen, bilda den gemensamma andan. De äro också alla runna ur samma rot: Kants etik. Den järnåder, som går genom den königsbergske filosofens tankevärld, uppenbarar sig här som soldatpoesi.

I detta Fiehtes ungdomsverk är det dock icke fråga om något mera än en temperamentets instinktiva rörelse, av det slag som jag förut visat vara så typiskt för Tegnér's ungdom. Överhuvud är det omöjligt att läsa ett verk sådant som Fiehtes om revolutionen, med dess okuvliga rättsidealism och krigsfientlighet, dess politiska radikalism och dess oemotståndligt frambrutande krigiska ton, utan att erinras om Tegnér's mentalitet. Det har redan framhållits beträffande Tegnér, att det är värderingen av *kraften* såsom sådan, vilken undergår en förändring, som efter hand sträcker sig till hela världsbilden. Hos Fiehte erbjuder förhållandet en fullkomlig parallell.

Vill man först ange det karakteristiska för sjuttonhundratalets moraliska åskådning, det som bildar ett slags enhetlig atmosfär kring alla upplysningstankarna, så har man först och främst att ta fasta på, att dygden definieras så att den blir besläktad med mildheten, svagheten, inaktiviteten överhuvud. Klarast faller detta i ögonen genom dyrkandet av den lugna, fredliga idyllen, av alla de vecka, blida, tårögda stämningarna. Rousseau betecknar därvid ingalunda en opposition mot tidsandan, utan tvärtom en sentimentalitetens och lycksalighetssvärmeriets höjdpunkt; därav hans popularitet. Men samma kvietistiska drag återfinnes även hos de nyktrare och mera rationellt anlagda. Klok, lugn, försiktig levnadsnjutning är den vises lösen; alla de strider och strävanden, som fylla historiens blad, äro dåraktiga, eftersom de omöjliggöra den sanna dygden. Candide ser världen som en häxdans av meningslös kraftutveckling, förvirrade, tomma krig, och han slutar med att finna lyekan i en väl odlad kålgård, fjärran från larmet. Vreden, hårdheten, stridslystnaden, härsklystnaden äro för Voltaire namnen på furierna; mildheten, toleransen, fridsamheten äro kardinaldygderna. Det goda är nära i släkt med det svaga, det passiva; det onda är i släkt med styrkan och våldet. Det är betecknande, att Tegnér, då det gällde att lovprisa en älskad broder, och Geijer, då det gällde en självkarakteristik, båda brukade sammanställningen: ett svagt, men

gott hjärta. Det är hela tidens ideal, Werthers och Saint-Preux's typ. Vid sjuttonhundratalets slut tar den epikureiska sällskapsdiktningen fart: den varierar överallt temat om den dygdiges lycka fjärran från strider och buller. Huru brottslig är icke hjälten, som trotsar farorna, hur dåraktig den ärelystne, som arbetar på att driva sin vilja igenom! *Laissez faire, laissez aller* är den milde vises levnadsregel. Horatius' bekväma levnadskonst, *procul negotiis*, är den mest framträdande litterära tendensen i Sverige kring sekelskiftet; det roussenanska svärmeriet för lantidyllen får en neo-antik anstrykning, som hör hop med den franska republikens *fascies*. Det finnes också en stark stoisk strömning inom etiken, men även den präglas av passivitetens upphöjande till högsta princip. Tåligheten, orörligheten, orubbligheten gentemot alla passioner bidrar att minska lidandets summa, medan allt som sätter världen och människorna i rörelse ökar plågornas antal. Så kommer man från alla utgångspunkter till den slutsatsen, att lugnet, friden äro det högsta goda och den högsta lycka. När Tegnér diktar *Försonligheten*, senare omdöpt till *Fridsroster*, är han tolken icke blott för den fredslängtan, som de napoleonska världskrigen framalstrat, utan för hela denna moraliska strömning, som mynnar ut i ropet på frid:

Frid, Nationer! Jordens kungar,
frid i edra spirors hägn!

Omslaget äger rum hos Kant, vars moral är en handlingsvilje- och stridsmoral: det goda kan blott förverkligas under kamp. Hos Kant är det icke frågan om yttre strider, utan om inre; han är för övrigt ur förnuftets synpunkt fredsvän. Men den energiska etiken, som lägger huvudvikten på det outtröttliga, kraftfulla handlandet, måste i längden breda sig ut över hela världsbilden, medförande nya mått och ledande till nya värderingar. Det är framför allt hos Fichte omvärderingen äger rum.

Han är därvid klart medveten om sitt lärjungeskap hos Kant. I Fichtes *Sittenlehre* heter det: »Trägheit, die durch lange Gewohnheit sich selbst ins unendliche reproducirt, und bald gänzliches Unvermögen zum Guten wird, ist das wahre, angebohrne, in der menschlichen Natur selbst liegende radicale Uebel: welches sich aus derselben auch gar wohl erklären lässt. Der Mensch ist von Natur *faul*, sagt Kant sehr richtig. Aus dieser Trägheit

entspriesst zunächst *Feigheit*; das zweite Grundlaster der Menschen. Feigheit ist die *Trägheit, in der Wechselwirkung mit andern unsere Freiheit und Selbstständigkeit zu behaupten.*»

Hos Kant var det trögheten, lättjan, som var grundlasten. Hos Fichte blir denna tröghet närmare bestämd som *feghet*. Skiftningen är karakteristisk för Fichte och betecknande för den idéutveckling, som mynnar ut i förhålligandet av den krigiska tapperheten. Modet, kraften bli hos Fichte oundgängliga komponenter i alla dygder, i alla högre sinnestillstånd. I *Erste Einleitung in die Wissenschaftslehre* — denna lilla oförgätliga skrift, som lyser av intellektuell klarhet och spekulativ beslutsamhet, och som i sin djärva precision gör ett nästan militäristiskt intryck — inskräper han, att man blir en dålig filosof utan tapperhet. »Was für eine Philosophie man wähle, hängt sonach davon ab, was für ein Mensch man ist: denn ein philosophisches System ist nicht ein todter Hausrath, den man ablegen oder annehmen könnte, wie es uns beliebt, sondern es ist beseelt durch die Seele des Menschen, der es hat. Ein von Natur schlaffer oder durch Geistesknechtschaft, gelehrten Luxus und Eitelkeit erschlaffter und gekrümmter Charakter wird sich nie zum Idealismus erheben.» Även religiositeten hänger för Fichte på det närmaste samman med energien och karaktärsstyrkan; i *Anweisung zum seligen Leben* slås det fast, »dass alle Irreligiosität auf der Oberfläche der Dinge, und in dem leeren Scheine, befangen bleibt, und eben darum einen Mangel an Kraft und Energie des Geistes voraussetzt, somit nothwendig Schwäche, des Kopfes sowohl, als des Charakters, verräth; dagegen die Religion, als sich erhebend über den Schein, und eindringend in das Wesen der Dinge, nothwendig den glücklichsten Gebrauch der Geisteskräfte, den höchsten Tiefsinn, und Scharfsinn, und die davon unabtrennbare höchste Stärke des Charakters entdeckt; dass daher, nach dem Principen aller Urtheile über Ehre, der Irreligiose geringgeschätzt, und verachtet, der Religiose aber hochgeachtet werden müsste.»

Hela Fichtes författarskap är en enda hymn till kraften, fattad som den makt, vilken höjer människan över den råa nödvändigheten, den makt, som förmår realisera friheten och det ideala. Allt stort och gott, heter det i *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters*, »ist lediglich dadurch wirklich geworden, dass edle und kräftige Menschen allen Lebensgenuss für Ideen aufgeopfert

haben». De stora handlingsmänniskorna bli sålunda för Fichte de stora praktiska idealisterna; ty under det att de slappa, tröga materialisterna låta världen gå sin gång och själva blott äro lekbollar för slumpen och nödvändigheten, så är det de starka viljemänniskorna, som trycka sin prägel på verkligheten, som fylla den döda massan med själ, förnuft, idé. Han prisar missionärerna, apostlarna, som lagt grunden till Europas kultur; de lämnade alla materiella och andliga njutningar för att predika i de öde skogarna under otaliga lidanden och med martyrdöden för ögonen. Fichte ser dem icke under en specifikt religiös, utan under en långt allmännare synvinkel: »Diese setzten ohne Zweifel ihr persönliches Leben, und seinen Genuss an ihre Idee.» Och på samma sätt ser han hela den mänskliga samhällsbyggnadens historia. Vem har skapat staterna? »Welches auch ihre Namen seyn mögen, Heroen waren es, grosse Strecken ihrem Zeitalter zuvor geeilt, Riesen unter den Umgebenen an körperlicher und geistigen Kraft. Sie unterwarfen ihrem Begriffe von dem was da seyn sollte, Geschlechter, von denen sie dafür gehasst, und gefürchtet wurden; schlaflos durchsannen die, für diese Geschlechter sorgend, die Nächte, rastlos stürzten sie sich von Schlachtfeld zu Schlachtfeld, entsagend den Genüssen, die sie wohl hätten haben können, immer ihr Leben als Beute darbietend, oft verspritzend ihr Blut. Und was suchten sie mit dieser Mühe, und wodurch wurden sie dafür entschädigt? Ein Begriff, ein blosser Begriff von einem durch sie hervorzu-bringenden Zustande, der aber schlechthin, ohne allen weitem Zweck ausser ihm realisirt werden sollte, war es, der sie begeisterte; und das unaussprechliche Wohlgefallen an diesem Begriffe war es, was sie belohnte, und für alle Mühe entschädigte; dieser Begriff war es, der die Wurzel ihres innern Lebens ausmachte, indess er das äussere im Schatten stellte, verdunkelte, und als etwas des Andenkens unwürdiges aufgab; die Kraft dieses Begriffs war es, die den durch die Geburt seiner Umgebung gleichen, zum körperlichen und geistigen Riesen heraus arbeitete; derselben Idee fiel die Person zum Opfer, durch welche sie erst zu einem würdigen Opfer ausgestaltet worden.»

Det är en egendomlig förskjutning, som här ägt rum. Härskarnaturen, maktmänniskan, ja despoten — han som blir hatad av människorna, därför att han tvingar dem in under den idé,

som bildar roten i hans tillvaro — ter sig här icke längre som en antagonist till det ideella livet, som en fiende till vetenskapen, religionen, konsten. Tvärtom, han är för Fichte av samma kött och blod som skalden, tänkaren och det religiösa snillet, en frände, en broder. Det är allt blott olika variationer av hjältetypen. Fichte talar om forskarna, vetenskapsmännen; de äro visserligen icke hatade av genomsnittsmänniskorna, men beledda: »aufopfernd Genüsse und Vermögen, vernaehlässigend ihre äussern Angelegenheiten, vergeudend die feinsten Geister ihrer Existenz, verlacht vom Volke als Thoren, und Träumer». Överallt är det idén, som bryter igenom materien; den »treibt unmittelbar zum Handeln, strömt aus in das persönliche Leben des Menschen, verniechtend alle seine sinnliche Triebe und Begierden; und der Mensch ist Künstler, Held, Wissensehaftlieher, oder Religiose». Uppoffringen är kännetecknet; den som uppoffrar sig visar sig praktiskt äga den grundsanning om idéns evighet och fenomenvärldens väsenlöshet, »welehe der speculative Philosoph auf dem Wege der Denknothwendigkeit erweist».

Från denna ståndpunkt överöser Fichte den slappa, njutningslystna, idélösa samtiden med sitt förakt. Tidsålderns grundmaxim är det bekväma, lättjefulla tvivlet. Premissen är: »was ich nicht begreife, das ist nicht»; slutsatsen lyder: »nun begreife ich überall nichts, als was sich auf mein persönliches Daseyn, und Wohlseyn bezieht; darum ist auch nichts weiter; und die ganze Welt ist eigentlich nur darum da, damit Ich daseyn, und wohlseyn könne». Av denna egoistiska princip följer med nödvändighet, »dass die *Erfahrung*, als die einzig mögliche Quelle aller Erkenntniss, angepriesen werde». Givetvis måste en sådan tidsålder omfatta det filosofiska system, som Fichte kallar »das allersehlechteste philosophische System, das Lockische»; han har ju förut påpekat, att filosofien icke är ett tillfälligt husgeråd, utan ett troget uttryck för sinnelaget och karaktären. Hurudan blir denna tidsålders naturuppfattning? »In Absicht seiner Einwirkung auf die Natur, und den Gebrauch ihrer Kräfte und Produkte wird ein solehes Zeitalter überall nur auf das unmittelbar und materiell nützliche, zur Wohnung, Kleidung und Speise dienliche, sehen, auf die Wohlfeilheit, die Bequemlichkeit, und wo es am höchsten sich versteigt, auf die Mode.» Hurudan blir dess etik? »In Absicht der Sittlichkeit wird es das für die ein-

zige Tugend anerkennen, dass man seinen eignen Nutzen befördere, anfügend höchstens, entweder ehrenhalber, oder aus Inkonsequenz, des andern, — es versteht sich, wenn er dem unsern nicht entgegen ist; und für das einzige Laster, seines Vortheils zu verfehlen.» Det är, som man ser, Rousseaus etiska grundmaxim ur den andra diskursen («fais ton bien avec le moindre mal d'autrui qu'il est possible»), som Fichte angriper. Vad blir religionen? »Was endlich die Religion anbetrifft, so wird auch diese sich ihm in eine blosser Glückseligkeitslehre verwandeln, bestimmt uns zu erinnern, dass man mässig geniessen müsse, um recht lange und recht vieles zu geniessen; ein Gott wird ihm nur dazu da seyn müssen, damit er unser Wohlseyn besorge, und bloss unsrer Bedürftigkeit wird es seyn, die ihn ins Daseyn gerufen, und ihn zu dem Entschlusse gebracht, existieren zu wollen.» Fichte vänder sig här mot Voltaire liksom förut mot Rousseau. Men hela upplysningstidens irreligiositet tillhör redan, hävdar Fichte, det förlutna; tiden bryter sig, behovet och mottagligheten för sann religion äro i tillväxt. »Das leere und unerquickliche freigeisterische Geschwätz hat Zeit gehabt, auf alle Weise sich auszusprechen; es hat sich ausgesprochen, und wir haben es vernommen, und es wird von dieser Seite nichts Neues, und nichts besser gesagt werden, als es gesagt ist. Wir sind dasselbe müde; wir fühlen seine Leerheit, und die völlige Nullität, welche es uns, in Beziehung auf den, doch einmal nicht ganz auszurottenden, Sinn für das Ewige, giebt.»

I *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters* hade sålunda Fichte nått fram till sitt idealistiska hjälteideal och till den därmed sammanhängande kritiken av den kraftlösa, förvekligade samtiden. Han hade däremot icke — såsom förut visats genom ett citat, där hans världsborgerliga åskådning kom till klart uttryck — nått fram till en av den nya idealismen inspirerad uppfattning av nationen, till den nya patriotismen. Han sätter heroismen i samband med världen och mänskligheten snarare än med fosterlandet. När han på ett ställe i den fjärde föreläsningen karakteriserar konstnären, hjälten, vetenskapsmannen och den fromme såsom de fyra huvudtyperna av idéns organ, heter det om hjältemodet: »Eine andere, und höhere, in wenigen Individuen zum Leben hindurchgebrochene Form der Idce, ist das Ausströmen der Urthätigkeit in die gesellschaftlichen Verhältnisse

der Menschheit — die Quelle der weltbürgerlichen Ideen; im Leben die Erzeugerin des Heroismus, und die Urheberin alles Rechts und aller Ordnung unter den Menschen.» Redan i *Die Anweisung zum seligen Leben* (1806) har statslivet trätt något starkare fram; det heter i nionde föreläsningen, att Guds inre, absoluta väsen, d. v. s. idéerna, uppenbara sig som skönhet, som vetenskap och bland annat också »als der vollkommene Staat, und Staatenverhältniss». I *Reden an die deutsche Nation*, hållna 1807—1808 och tryckta 1808, kommer genombrottet, under trycket av fosterlandets fruktansvärda nöd, ja undergång.

Individen står här — det är Fichtes nya upplevelse, anammad i smärta och sorg — icke i direkt förbindelse med världen och mänskligheten, utan med sitt folk. Den ädle måste, heter det i den åttonde föreläsningen, vara förvissad om att det goda han skapar i handling och tanke icke går förlorat i tidens ström, utan bevaras i evighet. »Was könnte es nun seyn, das dieser Aufforderung und diesem Glauben des Edlen an die Ewigkeit und Unvergänglichkeit seines Werkes, die Gewähr zu leisten vermöchte? Offenbar nur eine Ordnung der Dinge, die er für selbst ewig, und für fähig, ewiges in sich aufzunehmen, anzuerkennen vermöchte. Eine solche Ordnung aber ist die, freilich in keinem Begriffe zu erfassende, aber dennoch wahrhaft vorhandene, besondere geistige Natur der menschlichen Umgebung, aus welcher er selbst mit allem seinen Denken, und Thun und mit seinem Glauben an die Ewigkeit desselben hervorgegangen ist, das Volk, von welchem er abstammt, und unter welchem er gebildet wurde, und zu dem, was er jezt ist, heraufwuchs.» Folket i själva sin konkreta egendomlighet ter sig nu för Fichte såsom något evigt och oförgämligt, som aldrig får utplånas eller fördärvas genom främmande ingrepp och inblandning. »Diese Eigenthümlichkeit ist das ewige, dem er die Ewigkeit seiner selbst und seines Fortwirkens anvertraut, die ewige Ordnung der Dinge, in die er sein ewiges legt.»

Vill man fullt förstå, huru Fichte kommit till denna syn, så bör man ta fasta på hans utredning av kärlekens natur i samma föreläsning. Den är rent platonsk. Utan tvivel står Fichte under direkt inflytande av den grekiske tänkaren, men man måste också räkna med, att den platonskt färgade idealismen haft sin store poetiske tolk i Schiller, och att Fichtes tankeliv, såsom här

förut visats, är genomdränkt med schillerska stämningar. »Die Liebe, die wahrhaftig Liebe sey, und nicht bloss eine vorübergehende Begehrlichkeit, haftet nie auf vergänglichem, sonder sie erwacht, und entzündet sich, und ruht allein in dem ewigen.» Det är Eros-läran i dess högsta och mest esoteriska form. Människan kan icke en gång älska sig själv, förklarar Fichte, utan att fatta sig som ett evigt väsen; det förgängliga förtjänar icke att aktas. Allt vad människan älskar i yttervärlden måste ha del i det absoluta och oförstörbara. När nu Fichte tillämpar detta på kärleken till fosterlandet, blir det klart, att fosterlandet måste höra till evighetens sant varande värld, och icke till de flyktiga, föränderliga fenomenens. Den som älskar sitt land djupt och allvarligt postulerar dess evighet; fosterlandet »wird nur unter dem Bilde der Ewigkeit, und zwar der sichtbaren, und versinnlichten Ewigkeit erblickt».

Överför man hela denna tankegång från logikens till psykologiens område, så kan man tolka Fichtes ståndpunkt på följande sätt: den stränga, spekulativa idealismen var helt och hållet inriktad på det absoluta, på de eviga förnuftsidéerna, och stod följaktligen från början främmande för den jordbundna, på det konkreta och individuella riktade känsla, som patriotismen är. Men när denna blinda kärleksinstinkt under olyckornas tid växte sig så stark, att den segrande bröt igenom, då kunde den filosofiske idealisten icke göra någonting annat än upphöja fosterlandet ur det empiriskas och historiskas sfär till det absoluta, till de eviga idéernas rymd; ty endast så kunde det bli värt hela hans brinnande kärlek. Men därigenom blev patriotismen också intensifierad så som aldrig förr; fosterlandet blev sublimerat. Vill man kalla nationalismen en starkare, mera medveten, mera teoretisk och systematisk form för patriotism, så kan man säga att den skapades genom den elementära fosterlandskärlekens förening med den filosofiska idealismen.

Striden för fosterlandet blir nu för Fichte identisk med striden för det himmelska. Den som intet land har, är att beklaga: »wem Eins überliefert worden ist, und in wessen Gemüthe Himmel und Erde, unsichtbares und sichtbares sich durchdringen, und so erst einen wahren und gediegenen Himmel erschaffen, der kämpft bis auf den letzten Blutstropfen, um den teuren Besitz ungeschmälert wiederum zu überliefern an die Folgezeit».

Nu står det klart för Fichte, när han blickar tillbaka över hävderna, att fosterlandskärleken över allt varit en form för tron på det eviga, ehuru ingen förut klart förmått uttala det. »Was begeisterte die edlen unter den Römern, deren Gesinnungen und Denkweise noeh in ihren Denkmalen unter uns leben, und athmen, zu Mühen und Aufopferungen, zum Dulden und Tragen fürs Vaterland? Sie spreehen es selbst oft und deutlich aus. Ihr fester Glaube war es an die ewige Fortdauer ihrer Roma, und ihre zuversichtliche Aussieht, in dieser Ewigkeit selber ewig mit fortzuleben im Strome der Zeit.» Och, tillägger Fichte, de ha icke bedragit sig. »Bis auf diesen Tag lebet das, was wirklich ewig war in ihrer ewigen Roma, und sie mit demselben, in unserer Mitte fort, und wird in seinen Folgen fortleben bis ans Ende der Tage.» Den som är hänförd av tron på det eviga *kan* överhuvud icke gå under i världshistoriens stora strider. »Nicht die Gewalt der Arme, noeh die Tüchtigkeit der Waffen, sondern die Kraft des Gemüths ist es, welehe Siege erkämpft.»

Till denna filosofiska definition av patriotismen sluter sig omedelbart den praktiska agitationen i Fichtes *Reden an die deutsche Nation*. Han vill, i det att han klart ser i ögonen den tanken, att eljest en dag kan stunda då ingen längre vet vad det tyska namnet betecknade, väcka och elda den hänförelse, som gör ett folk oförgångligt och obesegerligt. Medlet är framför allt en nationell uppfostran. Det i psykologiskt avseende karakteristiska för detta nya uppfostringssystem är att det skall utveckla den idealbildande förmågan hos ungdomen. »Jenes Vermögen, Bilder, die keineswegs blosse Nachbilder der Wirklichkeit seyen, sondern die da fähig sind, Vorbilder derselben zu werden, selbsttätig zu entwerfen, wäre das erste, wovon die Bildung des Geschlechts durch die neue Erziehung ausgehen müsste.» Ingenting är nämligen oriktigare än att vilja binda det ungdomliga sinnet vid det empiriska, det jordiska. Själens kraft, karaktärens styrka, sinnet för det eviga uppenbara sig just i den lätthet, varmed ungdomen höjer sig upp till idéernas rymd. Den gamla uppfostringsmetoden försökte så mycket som möjligt begränsa undervisningen till »ein bloss leidendes Auffassen durch das lediglich im Dienste der Dinge stehende Vermögen des Gedächtnisses». Den nya däremot skall rikta sig in på den högre, filosofiska kunskapen, som är oberoende av all erfarenhet, på den aprioriska spekulativen med andra

ord. »Dieser Erziehung entsteht sonach gleich bei ihrem Beginnen eine wahrhaft über alle Erfahrung erhabene, übersinnliche, streng nothwendige, und allgemeine Erkenntniss, die alle nachher mögliche Erfahrung schon im voraus unter sich befasst.» Därigenom skapas hos lärjungen ett sinnelag, som predisponerar honom för den praktiska idealismen. »In der Regel galt bisher die Sinnenwelt für die rechte eigentliche, wahre, und wirklich bestehende Welt, sie war die erste, die dem Zöglinge der Erziehung vorgeführt wurde; von ihr erst wurde er zum Denken, und zwar meist zu einem Denken über diese, und im Dienste derselben angeführt. Die neue Erziehung kehrt diese Ordnung geradezu um. Ihr ist nur die Welt, die durch das Denken erfasst wird, die wahre, und wirklich bestehende Welt; in diese will sie ihren Zögling, sogleich wie sie mit demselben beginnt, einführen.» Det är icke nog med att hans förnuft därigenom utvecklas, även hans viljeliv påverkas; det är en »Bildung zum reinen Wollen«, och hans ande är mottaglig för den högre fosterlandskärleken, som i fosterlandet ser evighetens bärare.

Det är särskilt tvenne hjälpmedel, som Fichte vill ta i bruk för denna nya nationaluppfostran. Det ena är historien. Trots sin helt och hållet rationellt-spekulativa, djupt ohistoriska läggning har Fichte bragts att uppskatta historien som en idealbildande faktor. I slutet av den sjätte föreläsningen heter det: »Unter den einzelnen, und besondern Mitteln den Deutschen Geist wieder zur heben, würde es ein sehr kräftiges seyn, wenn wir eine begeisternde Geschichte der Deutschen aus diesem Zeitraume hätten» — han tänker på de tyska städernas blomstring under medeltiden och reformationstiden —, »die da National- und Volks-Buch würde, so wie Bibel, oder Gesangbuch es sind, so lange, bis wir selbst wiederum etwas des Aufzeichnens werthes hervorbrächten. Nur müsste eine solche Geschichte nicht etwa chronikenmässig die Thaten und Ereignisse aufzählen, sondern sie müsste uns, wunderbar ergreifend, und ohne unser eigenes Zuthun oder klares Bewusstseyn, mitten hinein versetzen in das Leben jener Zeit, so dass wir selbst mit ihnen zu gehen, zu stehen, zu beschliessen, zu handeln schienen, und dies nicht durch kindische und tändelnde Erdichtung, wie es so viele historische Romane gethan haben, sondern durch Wahrheit; und aus diesem ihren Leben müsste sie die Thaten und Ereignisse, als Belege desselben,

hervorblühen lassen.» Det är egendomligt att se, hur den store pragmatisten här, med förakt för de romantiska historiska stämningarnas alla lekverk, skisserar en historisk skildringskonst, som är djupt och enkelt realistisk och som på samma gång i sin stränga sanningskärlek är buren av en viljestärkande, dådlysten idealism.

I det tyska folkets ungdomshistoria ser han vittnesbördet om de härliga krafter, som röra sig i dess djup. Mitt i förfallets och det utländska förtryckets dagar misströstar han därför icke om dess bestämmelse. I det förflutna må den tyska nationen återfinna sin framtid. »Bringe man diese Nation nur zuförderst zurück von der falschen Richtung die sie ergriffen, zeige man ihr in dem Spiegel jener ihrer Jugendträume, ihren wahren Hang, und ihre wahre Bestimmung, bis unter diesen Betrachtungen sich ihr die Kraft entfalte, diese ihre Bestimmung mächtig zu ergreifen.» När han i den sista föreläsningens underbart mäktiga maningar präglar den nationella saken in i sina åhörarens hjärtan, vädjar han även till de germanska förfäderna: »Es vereinigen sich mit diesen Reden, und beschwören euch eure Vorfahren. Denket, dass in meine Stimme sich mischen die Stimmen eurer Ahnen aus der grauen Vorwelt, die mit ihren Leibern sich entgegen gestemmt haben der herauströmenden Römischen Weltherrschaft, die mit ihrem Blute erkämpft haben die Unabhängigkeit der Berge, Ebenen, und Ströme, welche unter euch den Fremden zur Beute geworden sind. Sie rufen euch zu: vertretet uns, überliefert unser Andenken eben so ehrenvoll und unbescholten der Nachwelt, wie es auf euch gekommen ist, und wie ihr euch dessen, und der Abstammung von uns, gerühmt habt.» I dessa uttalanden har den filosofiskt motiverade nationalismen förenat sig med den historiska traditionen, den pietet som växer upp ur studiet av det förflutna.

Historien är det ena stora hjälpmedlet för den nationella uppfostringen. Det andra är Pestalozzis pedagogiska system, vars värde Fichte anslår utomordentligt högt. Vid sidan av Luther ter sig Pestalozzi för Fichte som ett av de stora exemplen på tysk karaktär och tyskt gemyt. Vad som särskilt tilltalat honom hos Pestalozzi är givetvis det strängt metodiska draget. Icke minst har han fäst sig vid den systematiska utbildningen av de kroppsliga färdigheterna. Den pestalozziska gymnastikens grundtankar framställer han i det nionde talet och visar, hur dessa

övningar måste ge kroppen kraft och säkerhet. Men han har klart för sig att det fullkomliga gymnastiska systemet icke är skapat — Pestalozzi har blott givit själva uppslaget — och han efterlyser det i följande ord: »Dieses müsste erst geliefert werden, und zwar bedarf es dazu eines Mannes, der in der Anatomie des menschlichen Körpers und in der wissenschaftlichen Mechanik auf gleiche Weise zu Hause, mit diesen Kenntnissen ein hohes Maass philosophischen Geistes verbände, und der auf diese Weise fähig wäre, in allseitiger Vollendung diejenige Maschine zu finden, zu der der menschliche Körper angelegt ist, und anzugeben, wie diese Maschine allmählig, also dass jeder Schritt in der einzig möglichen richtigen Folge geschähe, durch jeden alle künftige vorbereitet, und erleichtert, und dabei die Gesundheit, und Schönheit des Körpers und die Kraft des Geistes nicht nur nicht gefährdet, sondern sogar gestärkt und erhöht würde, wie, sage ich, auf diese Weise diese Maschine aus jedem gesunden menschlichen Körper entwickelt werden könne.» Sammanhanget mellan Fichtes moraliska åskådning och kravet på gymnastisk utbildning ligger här öppet: den fysiska kraften är en förutsättning för den moraliska. Och det rent praktiskt-nationella syftet antydes i fortsättningen, där det heter, att en dylik uppfostran är av särskild vikt för »eine Nation, welche ihre Selbständigkeit wieder herstellen, und fernerhin erhalten soll». I det tionde talet tar Fichte på nytt upp ämnet och uttalar sin förhoppning, att rätte mannen skall finnas. Tanken är oskiljaktigt förenad med den idé, som Fichte framställer i det elfte talet, och vari hela hans agitation mynnar ut: den allmänna värnpliktens idé. Den stat, som beslöte sig för att genomföra Fichtes förslag till nationaluppfostran, skulle, heter det, icke behöva en stående armé, men komme likväl att äga en här, vars like aldrig funnits. »Jeder einzelne ist zu jedem möglichen Gebrauche seiner körperlichen Kraft vollkommen geübt, und begreift sie auf der Stelle, zu Ertragung jeder Anstrengung, und Mühseligkeit gewöhnt, sein in unmittelbarer Anschauung aufgewachsener Geist ist immer gegenwärtig, und bei sich selbst, in seinem Gemüthe lebt die Liebe des Ganzen, dessen Mitglied er ist, des Staats, und des Vaterlandes, und vernichtet jede andre selbstische Regung.»

Ringen sluter sig: den filosofiska idealismen, en skapelse av den kraftfulla tanken, som förmår höja sig över sinnevärlden har

fattat fosterlandet som en evig idé, har hos ungdomen, stärkt till karaktären genom spekulationens stålbad, härdad till kroppen genom fysisk övning, eldad av osjälvisk hänförelse för idealen, väckt och bildat en ny krigisk anda och står färdig att manifesteras sig som politisk handling, till fäderneslandets räddning ur ögonblickets nöd och till förnyelse för framtiden. Sådan är Fichtes moraliskt-patriotiska tankegång.

Vänder man nu blicken till Geijers framträdande som författare efter hemkomsten från England, så faller det ett klarare ljus däröver. Det har redan förut påpekats, att de tyska skrifter, som han i företalet till broschyren *Om falsk och sann upplysning* åberopade såsom beslättrade i syfte och tankegång, måste först och främst ha varit just Fichtes, och det har uppvisats, att Geijers produktion vid denna tid genomgående gav uttryck för den tyska filosofiens tankar. Sedan nu innehållet i Fichtes förkunnelse blivit fastställt, är man berättigad att gå ett steg längre: Geijers författarskap är alldeles särskilt behärskat av den tendens, som Fichte företräder. Sammanhanget mellan Geijers olika verk — prisskriften över inbillningsgåvan, upplysningbroshyren och de speciellt götiska alstren, de i Iduna publicerade avhandlingarna och dikterna — ligger i öppen dag, endast om man beaktar deras ursprung ur den fichteska åskådning, som är manifesterad framför allt i *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters* och *Reden an die deutsche Nation*. Enhetligheten i Geijers produktion, av honom själv postulerad i 1812 års tillägg till upplysningsbroshyren, låter sig nu slående uppvisa.

I prisskriften om inbillningsgåvan pläderar Geijer för ungdomens skolning genom strängt vetenskapliga studier, i den spekulativa idealismens anda; det är en av huvudpunkterna på Fichtes uppfostringsprogram i *Reden an die deutsche Nation*, såsom här ovan visats. Fichte varnade energiskt för att hindra den unga själens flykt upp »in ideale Welten», han fruktade att syslandet med den empiriskt givna verkligheten skulle hos ynglingen försvaga förmågan att självständigt skapa ett ledande ideal, »ein Bild jener sittlichen Welt-Ordnung, die da niemals ist sondern ewig werden soll». Det är i full överensstämmelse härmed, som Geijer utropar: »Nej, låt ynglingen behålla sina högt sväfvande idealer! Han uträttar utan dem i världen ingenting dugligt. I stället för att genom en småaktig uppfostran qväfva dem, låt

vetenskapen rena och tyda dem.» Denna förmåga att skapa ideal är även för Geijer källan till all kraftfull handling, till all sann dygd, till allt hjältemod. Erfarenheten kan blott visa mig vad som är. »Men just emedan i den verkliga världen ej allt är som sig bör, så uppstår dygden för att förändra den efter förnuftiga afsigter; och det är då ögonskenligt att den måste taga sin regel från något annat håll än just från densamma verklighet som den vill omskapa. Äfven här är ingen handling möjlig utan att inbillningskraften försinligar regeln och derigenom gör öfvergången till verkligheten möjlig. Detta inbillningskraftens utkast är *idealet*. — Hvad gör således en uppfostran som undertrycker inbillningskraften? Hon dödar i ynglingens själ idealerna: ett ord som kanske hvarken för patrioten eller hjälten är väl bekant. Allt nog; deras gerningar visa att de handla efter sådana. Hela deras verksamhet är i sjelfva verket idealisk. Den måste nödvändigt i den yttre världen gå ut på enskilda ting och föremål, på någonting bestämdt; men detta enskilda föremål ligger dem ej om hjertat utan så vida det uttrycker deras idé om det sanna och bästa. Man kan säga att de påtrycka de föremål som komma under deras verksamhet en oändlig mening, en högre karakter. De hafva utmärkt dem med förnuftets stämpel. — Hvarför störtade sig Leonidas med sina Spartaner i oundviklig död för att försvara Thermopylae? Hvad var Thermopylae för honom? — Han dog för sitt lands lag och frihet, som många före och efter honom.»

Det är väl överflödigt att närmare gå in på, hur rent och fullt fichteansk hela denna tankegång är. Den åskådning, som Fichte först framställde i *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters*, att de stora handlingsmänniskorna, hjältarna, som trycka begreppets prägel på den motsträviga verkligheten, äro de praktiska idealisterna, har Geijer här tillägnat sig. Hur Fichtes etik gått honom i blodet, visar han, när han definierar dygden: »Detta förblifver en evig sanning: sjelfva dygdens väsende är handling och den allrafullaste, modigaste handling.» I *Anweisung zum seligen Leben* heter det om den fromme: »Er erfasst seine Welt als ein *Thun*». Men detta betonande av den utåtriktade verksamheten får på intet sätt fattas som en eftergift åt den yttre tillvaron, åt empiriska eller utilitära synpunkter; det skulle vara ett avsteg från den konsekventa idealismen. Fichte fortsätter därför omedelbart: »Dieses *Thun* will er nun wiederum nicht darum,

damit sein Erfolg in der Sinnenwelt wirklich werde; wie ihn denn in der That der Erfolg oder Nichterfolg durchaus nicht kümmert, sondern er nur im Thun, rein als Thun, lebt: sondern er will es darum, weil es der Wille Gottes in ihm, und sein eigener, eigentlicher Antheil am Seyn ist.» På det sättet når han, redan i sitt jordiska handlande, den eviga saligheten — det är Fichtes »Anweisung zum seligen Leben». Karakteristiskt är, att Geijer efter att ha definierat dygden som handling utför hela Fichtes fortsatta tankegång: »Men om hon handlar på det verldsliga, skulle hon därför handla för det verldsligas skull? Hennes verksamhet går på det bestämdaste, tydligaste yttre föremål, hon utöfvar den med det klaraste begrepp; men detta bestämda yttre mål är ej hvad hon söker, utan blott *derigenom* det sanna, det rätta, sitt ideal. Hon lefver redan här i en högre verld, och skulle, om hon ej gjorde det, aldrig skåda dess glans.»

Redan i prisskriften börjar Geijer sin polemik mot den slappa samtiden, mot dess »kraftlösa moral», mot dess bekväma dygder, ädelmod, mildhet, medlidande, som alla sammanfattades under namnet »menschlighet (humanitet)». Det är Fichtes lärjunge, som talar; han vet, att dygden till sitt väsen icke är passivitet, utan aktivitet. I upplysningsbroschyren, där uppfostringsprogrammet från prisskriften upprepas, ligger tyngdpunkten på denna polemik, som föres med starkt patos, ja med lidelse, och som från början till slut bildar en parallell framför allt till *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters*. Geijer är lika övertygad om sin samtids fullkomliga uselhet som Fichte, vilken kallar den »das Zeitalter der absoluten Gleichgültigkeit gegen alle Wahrheit, der Stand der vollendeten Sündhaftigkeit». Det är sjuttonhundraålets upplysning, som båda ha i sikte. För Fichte är, som redan nämnt, Locke, upphovsmannen till »das allerschlechteste philosophische System», sammanfattningen av eländet. Geijer ser på samma sätt hela den platta och motbjudande sens-commun-filosofien klarast uttryckt i »Lockes lära om mensklige kunskapernas uppkomst», som ingenting vet om »hela den verld af idéer, hvilkas urbilder hvarken falla under något sinne eller någon erfarenhet». Geijer harmas över den utilism, som vill förnedra vetenskapen under praktiska syften: kemisten söker icke den eller den uppfinningen, »han söker naturens eviga lagar, han älskar dess vishet och går henne i spåren». Hos Fichte heter det om upptäckarna: »In dess

ihr Zeitalter um sie herum fröhlich seines Tages genoss, waren sie verloren in einsames Nachdenken, um zu entdecken ein Gesetz, einen Zusammenhang, der ihre Bewunderung erregt hatte, und mit welchem sie durchaus nichts weiter wollten, als ihn eben entdecken.» Fichtes vredgade filippiker mot den inbilska förståndsmässigheten (»der gemeine Menschenverstand»), som icke vill erkänna existensen av vad den i sin inskränkthet icke förstår, mot egennyttans och välmåsans moral-principer äro identiska med Geijers utfall mot »den falska upplysningen» och »sunda förnufkets filosofi». Båda äro indignerade över den falska överlägsenhet, varmed det upplysta århundradet ser ner på äldre, förment barbariska tidsåldrar. Hos Fichte heter det, sedan det visats, huru alla andra drivfjädrar än de egoistiska underkänts: »Dieses Zeitalter wird in seinen ächtesten Repräsentanten seiner Sache so sicher, und so unerschütterlich gewiss seyn, dass es darin sogar von der eigentlichen Wissenschaft nicht übertroffen zu werden vermag. Es wird mit unaussprechlichem Mitleid und Bedauern herabsehen auf die frühern Zeitalter, in denen die Menschen noch so blödsinnig waren, durch ein Gespenst von Tugend, und durch den Traum einer übersinnlichen Welt den ihnen schon vor dem Munde schwebenden Genuss sich entreissen zu lassen; auf diese Zeitalter der Finsterniss, und des Aberglaubens, als *Sie* noch nicht gekommen waren, diese Repräsentanten der neuen Zeit, und noch nicht die Tiefe des menschlichen Herzens von allen Seiten durchsucht, und erforscht hatten; und noch nicht die grosse überraschende Entdeckung gemacht hatten, und dieselbe noch nicht laut angekündigt, und überall verbreitet hatten, dass dieses Herz im Grunde und Boden nur Koth sey.» Hos Geijer: »Se, det befanns plötsligen att verlden i årtusenden trott på idel orimligheter, och det adertonde seklets menniskor stodo förundrade upp och berättade denna nyhet för hvarannan. Och det hafve vi först sett! tänkte man. Och således äro vi visare än allesammans, tänkte man sedan.» »Med den gladaste oförsynthet hemtade den ned det högsta och heligaste, den bättre mensklighetens skatter, och befingrade dem för att derom få en rätt klar och handgriplig kunskap. Den handterade dem på samma sätt som om man ville anatomisera en lefvande kropp för att få se hvar själen sitter. Dåre, för den mordiska handen har själen redan flytt, och sedan du gräft i inelfvorna ropar du: här finns ingen!» »Bort således

med de der urgamla, råa dygderna, som rent ut påstå att människan hör uppoffra sin fördel och hela sitt sjelf för ett högre mål! . . . En tradition hade tillagt forntidens stater medborgerliga dygder i hög grad. Nåväl, man lemnade dem den äran; men deremot påstod man på det högsta, att nu först människan kommit så långt att hon blifvit riktigt *menniska* och ej behöfde skämmas för sin mensklighet med allt hvad dertill hörde.»

Utifrån denna fichteska övertygelse om den empiriska, utilitära och humanitära tidsålderns djupa fördärv blir tesen om en återgång till de kraftfullare förfädernas dygder helt naturlig. Fichte hade själv yrkat den. Han hade ställt germanernas mod i striden mot det väldiga Rom upp som en förebild för ättlingarna, och han hade begärt, att historien skulle återuppväcka den tyska storhetstidens minne, i konkreta gestalter och levande bilder. Medan Geijers broschyr *Om sann och falsk upplysning* närmast svarar mot den filosofiska analys av det förflutna århundradet och den förkunnelse av en ny epok i kulturens historia, som bilda innehållet i Fichtes *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters*, så utgör *Iduna* och den götiska rörelsen en tydlig parallell till *Reden an die deutsche Nation*. Vad som föresvävar Geijer är också en ny nationell uppfostran. Medlen äro desamma: en sträng vetenskaplig utbildning i den filosofiska idealismens anda och ett utnyttjande av de historiska minnenas idealbildande förmåga. Fichte hade framför allt stannat vid den tyska medeltiden; Geijer och göterna vände sig till Karl den tolfte, till Kristinas och Gustaf Adolfs tid, till den nordiska fornåldern. Det karakteristiska för göterna är föreningen av vetenskaplig och moralisk entusiasm; överallt, först och främt i Idunas anmälan, inpräglas det att forskning och lärdom höra hop med tapperhet. Denna sammanställning är äkta fichteansk. Den har till förutsättning den för honom egendomliga idealistiska tankegången; medeltermen mellan vetenskap och hjältemod är för honom: båda höja sig över sinnevärlden, båda förneka de empiriska och utilitära synpunkterna, båda äro utslag av idealism, av tro på det osynliga. Det behöver väl knappast påpekas, hur väsensskild hela denna tankegång är från det rousseauanska svärmeriet för naturfolkens lyckliga okunnighet, från föraktet för den onyttiga vetenskapen och den tomma lärdomen. Det har redan förut visats, att Geijer behöfde övervinna alla rousseauanska ungdoms-

anfåktelser för att nå fram till den ståndpunkt, som han med övertygelse predikade efter hemkomsten från England. Betraktar man närmare vad Geijer yttrat om lärdomen i *Mauhem*, skall man finna att det alls icke är rousseauism, utan ren fichteansk idealism. Det är den fjärde strofen det gäller; den lyder:

Hans lärdom var ej stor — Han viste lida
Och lefva som en man. Hvad vet' vi mer?
Vi veta huru sol och stjernor skrida —
De öfver veklingar gå upp och ner,
Vi apa åskan, kunna vapen smida,
Men ej det mod, som emot faran ler.
För lyckan krypande vi slåss om brödet.
Han upprätt stod och brottades med ödet.

Tankegången är: ingen lärdom, den må vara aldrig så väl orienterad i sinnevärlden, kan innehålla en högre och sannare visdom, än den som hjälten praktiskt visade sig besitta genom dödsförakt och okuvlig viljekraft. Spetsen är ingalunda riktad mot den verkliga lärdomen — det vore ju också orimligt, i betraktande av hela Geijers klart framlagda ståndpunkt — utan mot en lärdom, som är begränsad till det utilitära och empiriska. Det är med andra ord Fichtes lära, att hjälten är den praktiske idealisten, som av sund instinkt fattat den »Grundwahrheit, welche der spekulative Philosoph auf dem Wege der Denknöthwendigkeit erweist».

Geijer har själv på mer än ett ställe visat, att det är i denna rent fichteanska anda, som han förhårligar de nordiska hjältarnas tapperhet och kraft. I avhandlingen *Om historien, och dess förhållande till religion, saga och mytologi*, offentliggjord i Idu-nas andra häfte, visar han, att de flesta människor icke förmå svinga sig upp till tron på något evigt varande, på en absolut realitet, på friheten. »För dem är det tillfälliga, föränderliga och sinliga i tingen det absolut reella. Derföre förhålla de sig äfven helt och hållet passift emot dem och taga blott tillfället i akt att njuta, hvar något är att förtära.» Det är överflödigt att bevisa, huru äkta fichteansk hela denna karakteristik är (»die Dumpfheit, welche zufrieden ist, wenn sie Speise und Trank findet, und kein körperlicher Schmerz ihr zugefügt wird, und für welche Ehre, Freiheit, Selbständigkeit leere Namen sind»). I motsats till denna låga typ ställer Geijer upp »den dugtiga, kraft-

fulla människan». Om henne heter det: »Deremot har för den kraftfulla characteren detta tillfälliga och rent sinliga i tingen så litet någon väsendtelig realitet, att den tvärtom i hvarje sin handling på det starkaste förklarar sig emot en sådan tanke och oupphörligt förändrar och bildar detta tillfälliga i sin verld efter förnuftiga afsigter, det vill säga, förstör tillfälligheten i tingen.» Över den motsats, som Geijer här skisserat, är *Manhem* uppbyggd: det är antitesen mellan Manhems hjältar och deras förvekligade ättlingar. Den kraftfulla karaktären, som förstör tillfälligheten i tingen, det är hjälten, som står upprätt och brottas med ödet. Det är ingen stoicism i vanlig mening, som predikas i *Manhem*. Hjälten underkastar sig icke ödet, han besegrar det: »Blott den är man, som djerfs med ödet strida.» Hans tålomod är icke passivitet, utan outtröttlig handling, okuvlig kraft:

Blott det är dygd, att handla och fördraga
Med enfald och med kraft och utan knot.

För Geijer som för Fichte är dygdens väsen handling och kraft. Hjälten har frihetens, den sedliga autonomiens aldrig sinande källa i sitt eget bröst, det är Kants och Fichtes evangelium; intet yttre natursammanhang kan dämna det källsprånget. Därav det lugna kraftmedvetandet:

Det blott en vishet finns — att emottaga
Med lugn sin lott oagtadt ödets hot:
Du fåfängt söker den kring vida jorden
Om i ditt bröst den ej är nedlagd vorden.

Sålunda har Geijer sett den nordiska hjälteåldern i den filosofiska idealismens belysning. *Den siste skalden*, *Den siste kämpen* äro representanter för den kraftfulla människans inre autonomi, hennes oavhängighet av natursammanhanget. *Vikingen* är det levande exemplet på att »dygdens väsende är handling och den allrafullaste, modigaste handling»; munterheten har blivit till sorglöshet, likgiltigheten för det världsliga till förakt för alla borgerliga normer. *Carl den Tolfte* är i all sin gossaktiga naivitet den översinnliga idéns företrädare gentemot

den ömklighet, som uppblåst prålar,
Den usla list, som djerfs sig vishet nämna
Och nedrig vinst i fagra färgor målar.

Hans fiende är »die Dumpfheit, welche zufriednen ist, wenn sie Speise und Trank findet»; därför heter det:

Och narrar, kärrets grodor likt, sig sätta
Upp utur Egennyttans pöl — då larmar
Den hela pöbel, som blott vill sig mäta.

Liksom Fichte ingalunda ser någon motsats mellan denna kraft-etik och kristendomen utan tvärtom identifierar dem, så är Geijer alls icke medveten av att hans beprisande av de stora hedningarna skulle vara oförenligt med kristendomen; denna tanke avvisar han i slutnoten till avhandlingen om historiens förhållande till religionen såsom absurd. Vad han beundrar hos de hedniska hjältarna är »den höga, stränga dygd, som själf upp-lyfter själen öfver allt verldsligt», och som har en syftning mot det översinnliga, det gudomliga. Feghet, vinningslystnad, fruktan äro den verkliga irreligiositeten. Fichte talar i *Reden an die deutsche Nation* om den verkliga ateismen, som kan finnas hos »många oskadliga och brukbara borgare», vilka iubilla sig tro på Gud; om den så beskaffade heter det, att han »dennoch innerlich ein schlechter Mensch bleibt, denn darin eben besteht die Schlechtigkeit, dass man nur sein sinnliches Wohlseyn liebe, und nur durch Furcht, oder Hofnung für dieses, sey es nun im gegenwärtigen, oder in einem künftigen Leben, bewegt werden könne». Geijer karakteriserar på alldeles samma sätt de verkligt irreligiösa naturerna i historie-avhandlingen i *Iduna*. »För dem är det tillfälliga, rent sinnliga och oförnuftiga i tingen det absolut reella — — — Deras lifs ändamål är ej att handla, utan att njuta — — — Religionen kan blott fästas på dem som ett bihang, som är till för att trösta människan öfver sina få njutningar i denna verden. Nödvändigheten af ett sådant bihang finna de först sedan deras ungdom är förbi och njutningsförmågan begynner slappas. Då tillgripa de Religionen såsom en trösterska öfver deras egen ömklighet.»

Svagheten, den passiva njutningen äro i släkt med det onda och irreligiösa. Kraften är i släkt med idealismen, med religionen. Endast denna Fichtes syn ger förklaringen till att Geijer, genomträngd av positiv kristendom som han är, träder fram som göt, som beprisare av de hedniska förfädernas dygder. Han har själv berättat, att han vid hemkomsten från England fördju-

pade sig i bibeln och Luthers skrifter. Luther är utan tvivel en av dem, hos vilka kristendomen och en kraftfull och tapper anda slutit en innerlig förening; men hur långt var ieke det adertonde århundradet kommet bort från den verkliga Luthergestalten! Det har säkerligen ieke varit utan betydelse, att Fichte livet igenom var en glödande beundrare av Luther; redan i ungdomsverket om den franska revolutionen apostroferar han honom tillsammans med Jesus och Kant som frihetens skyddsande, och i *Reden an die deutsche Nation* bekänner han sig med fröjd och stolthet som lutheran. De två största svenska göterna ha också anknutit sina idéer till Luthers verk och personlighet.

När Geijer i *Svea rikets häfder*, så sent som 1825, skall definiera det nordiska lynnet, så finner han där »samma motsägelse emellan kraftyttring och hvila, livlighet och tröghet, som visar sig i den nordiska naturen», men han tillägger, att denna motsägelse övervinnes »framför allt genom ett sinne, som är mäktigt af stora uppoffringar, i afgörande ögonblick aldrig känner fruktan, och lätt höjer sig öfver det förgängliga». *Tapperhet* kallar han denna »vårt folks ädlaste arfvedel». De här kursiverade orden visa, att han tolkat det moraliska karaktärsarvet, som han i sin ungdomsproduktion ställde fram för sitt folk, i den fichteska idealismens anda.

Många ord torde ieke behöva spillas på att visa, att denna fornnordiska hjälteålder ieke har någonting gemensamt med det urtillstånd, som Rousseau svärmade för, då fredliga, älskvärda vildar utan att känna till krig eller andra samhällslivets olyekor njöto *une félicité réelle, les douceurs d'un commerce indépendant*. Det blåser andra och vassare vindar, då Geijer i Idunas anmälan slår fast, att »i intet folkslags Sagor framträder hjelte-lifvet så skarpt och kraftigt som i Nordbons». När han i samma anmälan inbjuder nationen att »beskåda sig själf i häfdernas spegel», så efterkommer han för Sveriges del den maning, som Fichte i sina *Reden an die deutsche Nation* låtit utgå: »Bringe man diese Nation nur zuförderst zurük von der falsehen Richtung, die sie ergriffen, zeige man ihr in dem Spiegel jener ihre Jugendträume ihren wahren Hang, und ihre wahre Bestimmung.» Han gör det, såsom Fichte fordrat det, genom historiska bilder, som sätta oss omedelbart in i den förflutna tidens liv, och som verka gripande genom sin enkla sanning. Han uppfyller också

de betingelser som Fichte förklarar oundgängliga: »ein hohes Maass philosophisehen Geistes, der eben so wenig sieh zur Sebau ausstellte, und vor allem ein treues, und liebendes Gemüth». I Geijers konkreta oeh livsvarma diktning ligger den filosofiska andan ingalunda i öppen dag som abstrakt tendens; och doek finnes den där. Enklast kan den sammanfattas i det uttryek, som Geijer 1842 brukade för att karakterisera Fichte: moralisk heroism.

Under hela den götiska rörelsen ligger till slut den övertygelse om nationens evighetsvärde, som Fichte först framställt i sina tal till den tyska nationen. I *Manhems* sista strof kallar Geijer fosterlandet ett tempel, »för evigheten rest på denna jord». Nationen är intet föränderligt; träder den inför historiens spegel, så ser den »i de fordna tider samma drag, samma blick, under olika öden samma anda, och säger åt sin bild med gladt medvetande: det är doek jag». (Idunas anmälan.) När vi älska fosterlandet med en kärlek, som går i döden, blir det en absolut realitet, upphöjd över det tillfälliga och sinnliga. I Iduna-avhandlingen om historien heter det: »Det är så sannt som det sannaste. Blott patrioten, som för samhällsordningen vill lefva oeh dö, tror på en fäderneslandets Historia, har ett Fädernesland, ej blott för ögonblicket, utan i forntid oeh framtid.» Den sanne Eros är riktad på den eviga idén.

*   *   *

Sedan det nu fastställts, att Geijers götiska program är ett barn av den filosofiska idealismen oeh alldeles särskilt av Fichtes etik, möter det alls inga svårigheter att förklara Tegnér's mottaglighet för den nya rörelsen oeh hans anslutning därtill. Han var fullkomligt mogen att anamma Geijers program, därför att detta var ett uttryek för de tendenser, som drevo honom själv. Han hade länge stått under befruktande inflytande från Fichte; mycket tyder på att detta inflytande nådde sin höjd just under åren närmast efter 1807. Enligt de självbiografiska anteckningarna hade Tegnér redan före sin promotion 1802 läst en del av Fichtes skrifter, oeh i det föregående har också uppvisats spåren av detta studium i hans ungdoms reflexionsdiktning; därvid har *Die Bestimmung des Menschen* spelat en huvudroll. Ett ofullbordat referat av detta Fichtes verk ingår också bland handskrifterna från Teg-

nérs tidigaste studieår. I den avhandling som Tegnér försvarade i december 1802 för vinnandet av filosofisk adjunktur och som avsåg att besvara frågan, huruvida Kant var enligt sina principer berättigad att uppställa ting i sig,¹ uppträder Tegnér som anhängare av Fichtes absoluta idealism, såsom anmärkts av Nilsson. De många motsatta meningarna om tinget i sig visa hela begreppets oklarhet; Tegnér anser, att de skarpsinnigaste forskarna mest närma sig den rena idealismen, och hävdar, att den kritiska filosofien, om den skall bli bestående och vara begriplig, måste omtolkas såsom Fichte gjort det.²

När Tegnér 1807—1808 författade sin avhandling över plikt-kollision stödde han sig, såsom förut visats, i mycket stor utsträckning på Fichtes arbeten *Grundlage des Naturrechts* och *Das System der Sittenlehre*, som båda föra undertiteln »nach den Principien der Wissenschaftslehre»; att han högt värderade särskilt det förstnämnda arbetet framgår av det lovord, som han ägnade det i det svenska utkastet till sin avhandling (»Fichtes förträffliga Grundriss»). Med det slagets erkännanden är Tegnér eljest förvånande sparsam i sin prosastil. Att han vid denna tid återupptagit studiet av Fichte är lätt att visa: han har från biblioteket lånat *Beitrag zur Berichtigung der Urteile des Publikums über die französische Revolution* (24 okt. 1807) och den svenska översättningen av föreläsningarna över den lärdes bestämmelse (19 juni 1808). Fichtes religionsfilosofi, *Die Anweisung zum seligen Leben*, som kom ut 1806, ingick vid hans död i hans bibliotek tillika med trenne av Fichtes äldre arbeten; det är sannolikt att han förvärvat den nu. Att han läst den 1806 utgivna *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters*, visar obestriddigen hans tal vid jubelfesten 1817; när det skett låter sig icke fastställa. Att han känt *Reden an die deutsche Nation*, som 1808 väckte så mycket uppseende, är i sig själv ytterst sannolikt, men kan icke direkt bevisas.²

¹ Titeln var: *Commentatio questionis an congruenter præceptis suis ponere res per se animum afficientes eel. Kantius possit.*

² *Cum autem eorum qui in ea re versati sunt, ut quisque sagacissimus esset, ita quoque ad Idealismum propius accessisse viderimus, hoc etiam nobis persuasit, Philosophiam Criticam aut in Fichtianam interpretationem detorqueri debere, aut nullo modo constare et intelligi posse.*

³ Båda de senare verken ingå numera i universitetsbiblioteket i exemplar, som tillhört Tegnérs promotionskamrat, professor A. O. Lindfors; det tyder på att de på Tegnérs tid icke funnits i biblioteket.

Vid denna tid visar sig också inflytandet från Fichte på mera än ett sätt. När Tegnér vårterminen 1808 föreläser över estetik, inleder han sina föreläsningar med att bestämma de andliga värdenas rangskala. Det heter där: »Derför tillägga vi det goda det högsta värde i sig sjelf; ty det är uttrycket af den högsta tänkbara kraft, nemligen friheten, som beherskar naturen och bevittnar vår fullkomliga oafhængighet af den samma. Den håller sig sjelf, utan något stöd; ty huruvida den frambringar handling eller ej, är något villkorligt och hvarken ökar eller minskar dess värde, som ligger i förmågan att fritt bestämma viljan.» Först därefter kommer det sköna, och slutligen det sanna. Det starka framhävandet av viljans värde, definitionen på friheten som den högsta tänkbara kraft och som oafhængighet av naturen förråda genast beroendet av Fichte, såsom också anmärkts av Nilsson. Stället är av vikt, därför att det visar huru Tegnér under intrycket av Fichtes moraliska entusiasm frångår sin vanliga rangordning.

I det referat av Schellings identitetssystem, som Nilsson publicerat och som sannolikt får dateras till tiden omkring 1809, visar sig Tegnér vara förtrogen med Fichte; han begynner nämligen med följande omdöme: »Schellings systeme är Fichtes vetenskapslära förenad med den Platonska och Alexandrinska mysticismen.» Han har uppenbarligen urskilt den schellingska spekulatonens genetiska sammanhang med Fichtes vetenskapslära. Ordet »mysticism» kan knappast fränkännas en klandrande betydelse, och man har sålunda ett visst intryck av att Tegnér anser Fichtes åskådning förorenad genom Schelling. Det är en ståndpunkt, som senare dyker upp hos den Tegnér närstående Agardh, varom mera framdeles. I en kort uppsats *Om Schellings Philosophie* — närmast ett referat av *System des transscendentalen Idealismus* — som synes tillhöra samma tid, tar framställningen formen av en jämförelse med Fichtes vetenskapslära, vilken uppenbarligen är Tegnér väl bekant.

För Tegnér har det varit av stor betydelse, att han under dessa år, då fosterlandet genomgick en politisk kris, var fördjupad i Fichtes tankevärld. Krigsutbrottet 1808 påträffade honom — såsom förut visats — sysselsatt med att i avhandlingsform framställa den fichteska etikens stränga idealism, som icke på en enda punkt väjer för de yttre förhållandenas tryck och aldrig

kompromissar med de praktiska hänsynen. Denna okuvliga och trotsiga anda fann genklang hos honom själv. Den absoluta oavhängighetskänslan i *Landtvärnssången* fick under intrycken från Fichte en direkt metafysisk karaktär, enligt vad i det föregående påpekats. När revansch-tanken första gången uttalas av Tegnér, i *Det eviga*, framställes den i omedelbar anslutning till den filosofiska idealismen, och bär, såsom min analys torde ha visat, tydliga spår av sitt ursprung ur Fichtes moraliska åskådning. Det är av största vikt att hålla fast vid detta faktum, att den patriotiska tanken, när den först uppträder, är filosofiskt motiverad. Kärleken till fosterlandet, som brister ut i handling och offer, är en form av den kärlek till de eviga idéerna, varom hela dikten handlar. Därmed är diktens samhörighet med Fichtes platoniserande nationalism lagd i öppen dag.

I *Svea* betonas det konkret-politiska momentet långt starkare, och de historiska perspektiven äro de förhärskande. Men diktens sammanhang med *Det eviga* är uppenbart. I *Det eviga* hade Tegnér talat om en resningens dag, då folket skulle stå upp »till förvandling», med offerhåg och mod att trotsa faran; men det hela hade karaktären av allmänna framtidsförhoppningar. I *Svea* ser skalden ögonblicket vara inne, och manar sitt folk att låta »viljan, som stängdes i lågande bröst» taga mandom och bliva handling. Det filosofiska perspektivet finnes kvar även i den politiska agitationsdikten.

Det träder fram i värderingen av det krigiska modet. Kraften ter sig som ett gott i och för sig själv; det är blott veklingen, som föraktar »den kraft han kallar rå». Skalden betraktar sina krigiska förfäder med helt andra ögon. Han beundrar deras kraft och allvar, deras förmåga av gränslös uppoffring:

Och nitet, som gaf gods, gaf lif för statens heder,
och ärans gudadröm och fädrens enkla seder.

Han ställer deras bild upp till ett föredöme för de efterkommande:

Här vandre fri och stolt bland fjällarna en ätt,
som sjelfmant ger sin pligt och kräfver ut sin rätt,
och i sin enfald vis, uti sitt armod ärad,
omfamnar faran glad och döden oförfärad.

Det är lätt att i denna idealbild känna igen den fichteska etikens grundläror. Den absoluta friheten, den ömtåliga oavhängigheten,

det hänsynslösa rättssinnet, som icke tål några jämkningar, och det obetingade dödsföraktet — det är för Fichte definitionen på all mänsklig dygd. »I sin enfald vis», heter det hos Tegnér; det är en av Fichtes ständigt återkommande teser, att den spekulative filosofen aldrig funnit en högre visdom och en djupare sanning, än den som hjälten visar sig äga, då han uppoffrar sitt liv. Det är samma äkta fichteska uppfattning om det nära sambandet mellan kraft i världsåskådningen och kraft i handlingen, som Tegnér med Geijer bekänner sig till, då han skriver:

Med samma djerfva mod han tänkte, som han stred;
och manligt dristig, fri, af ingen fördom fången,
steg djupt i forskningen och höjde sig i sången.

Utifrån denna idealistiska ståndpunkt vänder sig Tegnér med ringaktning mot sin samtid. Den är njutningslysten, materialistisk, slapp.

Du säljer utan blygd
ditt fria sjelfbestånd, din ära, ja din dygd
för tomma njutningar från fjärran stränder förda,
som suga landets märg och sinnets krafter mörda.

Dödssynden är kraftlösheten, trögheten, bristen på allvar:

O blygd! Är detta er, är detta Göters stam,
som släpar orkeslös sin matta lefnad fram
med sina små begär, med sina halfva dygder,
och Södersns yppighet i fattigdomens bygder?
Hvar är din forna kraft, ditt forna allvar?

Fichte talar i sina *Reden an die deutsche Nation* vredgade ord om »die Dumpfheit, welche zufrieden ist, wenn sie Speise und Trank findet und kein körperlicher Schmerz ihr zugefügt wird, und für welche Ehre, Freiheit, Selbständigkeit leere Namen sind» — den är icke ens i stånd att känna patriotens djupa smärta, den är till sitt väsen »Trägheit und Feigheit». Kants lärjungar ha tilllämpat sin mästares lära om trögheten som det radikalt onda på de patriotiska indifferentisterna. Tegnér brännmärker den populära och bekväma passiviteten i dessa ord:

En annan sjunge fritt till våra tiders heder
om våra nya ljus och våra milda seder;
i yppig hvilas famn han fritt förakta må
de hjeltedar som flytt, den kraft han kallar rå.
Och vän af tidens skick, det smältande och ljufva,
han fire nöjets dar och mate sångens dufva.

I Fichtes tal heter det om egoisterna, att de för intet pris vilja lämna sin tröga ro eller uppge »die traurige Täusehung der Selbstsueht, dass sie Frieden haben, so lange nur die eignen Grenzen nicht angegriffen sind»; de utmärka sig genom »jene weiehliche Führung der Zügel des Staats, die mit ausländischen Worten sieh Humanität, Liberalität und Popularität nennt, die aber richtiger in deutsche Sprache Schlawheit und ein Betragen ohne Würde zu nennen ist». Hos både Fichte och Tegnér har den kantska etiken slagit igenom: de veta, att det lätta, det lugna, det angenäma ieke äro dygdens kännetecken, att det goda tvärtom är oupplösligt förbundet med kamp, uppoffring, mödosam handling. Det är denna filosofiska åskådning, som politiskt gör dem till aktivister, anhängare av den modiga och farliga riktningen. Hela Tegnér's etiska tänkande är behärskat av offer-idén; redan i *Den vise* heter det:

Offra, menska — eller helgedomen
Stänges — Offer vill den dygd der bor,
Lugn dess dotter, möda är dess mor.

I *Svea* har själva det kraftfulla viljandet sitt absoluta värde i sig självt; det är ur skaldens synpunkt likgiltigt, om det leder till lyeka och framgång i den yttre verkligheten. Den konsekvente moraliske idealisten fruktar undergången långt mindre än den slappa eftergiften och den klenmodiga dagtingan. Folket strider för sina högsta ideella ägodelar: »Kan du ej rädda dem, så kan du dö därför». Bakgrunden till detta djärva trots är övertygelsen om hjältemodets evighetsvärde:

De offer du bragte, de faror du lopp,
de stiga som stjärnor ur Lethen opp.

Symbolen på detta sinnelag är för Tegnér *äran*. I det föregående har visats, hur detta begrepp småningom banat sig väg i Tegnér's diktning. Det näres ur den filosofiska idealismens känsla av

oavhängighet gentemot naturnödvändigheten, ur dess förakt för nytto- och välfärds-moral. Det förbindes oupplösligt med revansch-tanken, med den patriotiska drömmen om en upprättelse för de svenska vapnen. I *Svea* bildar det själva hjärt- och medelpunkten, kring vilken allt grupperar sig: »årans gudadröm» är den högsta moraliska kraften hos nationen, folkets palladium, som ensamt förtjänar att fräslas till vilket som helst pris:

Än kan du med ditt mod en håpen verld förfära,
och rädda, fallande, åtminstone din ära.

Hos Tegnér förblir, såsom förut visats, äran livet igenom den högsta moraliska kategorien. Fichte framställer i *Reden an die deutsche Nation* äran som något helt annat än ryktbarheten, berömmet; dessa senare äro beroende av samtid och eftervärld, de äro med andra ord låga, empiriska begrepp. Den ära, som hänför hjälten, är något helt annat. När han handlar, rättar han sig icke efter sina medmänniskor, utan stiftar lag för dem; det heter, att han »durch seine aus dem Urquell der Ehre von sich selber rein hervorbrechende That *ihnen* hinlegt, was sie billigen und ehren müssen». Äran är med andra ord en *idé*, upphöjd över sinnligheten. Det var därför Tegnér kallade den en *gudadröm*.

Den moraliska idealismen är icke blott kraft, utan också allvar; den är upphöjd över den tomma leken, över flärden och lättsinnet. Tegnér härleder i anslutning till den traditionella montesquieuska klimatläran det äkta svenska lynnet ur naturscene-rierna, ur själva landskapet.

Se kring dig! Fritt och djerft kring fjällen fästet svänger,
utöfver forsens svall förvägna klippan hänger,
och skogen, hvart du går, omgjordande din stig,
står hög och allvarsam och blickar ner på dig.

— — —
Här vill naturen se det enkla, allvarsamma.

Själva temat är hämtat från den gustavianska poesien, och de värmländska naturintrycken ha inspirerat tavlan. Men grundstämningen är idealistens förakt för de förströdda, tanklöst glättiga själstillstånden. Redan i *Tornväktaren* byggde Tegnér på denna motsats mellan inspirationens allvar och vardagslivets fåfängliga stöj, och i *Konstnären* återvände skalden från idealens värld till de »lumpna nöjen», som sysselsätta samtiden, »hämmande och

sträng, lik Klytemnestras son». Ingenstädes framträder det drakonska draget hos Tegnér så utprägladt som i den i Fichtes anda skrivna och ur hans verk inspirerade avhandlingen om plikt-kollisionen. Jag tar som ett exempel följande utdrag: »Känner du således din pligt, så måste du ovillkorligen följa den, hvad uppoffring det också kan kosta dig. Inneslut dig, om så fordras, i den glödgade kopparoxen, bygg som invånarne i Sagunt ett bål midt i den beträngda staden och begraf dig bland ruinerna af din räddade dygd, heldre än du viker från hvad din pligt ovillkorligen hjuder. Ty blott på detta sätt kan ditt menniskovärde räddas, och det måste räddas. Uppoffrar du det, så afkläder du dig frivilligt ditt diadem som Naturens Herre, likt en svag och feg regent, och vandrar som Nebucadnezar bland fänaden. Vi räkna dig icke mera till vårt slägte, ty hvad som gör dess värde har du förspillt. Du är en affälling, en mensklighetens öfverlöpare lika mycket föraktad af dem du öfvergifvit och dem, hos hvilka du söker en nedrig fristad. Ingen må invända, att dessa fordringar öfverstiga mensklighetens krafter, och att dygden, sökt häruti, icke kan finnas på jorden hos ändliga och inskränkta varelser. Vore detta också sant, så bevisar det alldeles ingenting mot det anförda; ty på denna höga ståndpunkt frågar jag alldeles icke, hvad du kan, utan hvad du bör; och måste icke dygden, liksom konsten, ha sitt ideal, sitt högsta mål, hvartill den sträfvar? — — — Här är frågan om uppoffring af ett sinnligt intresse för pligtens skull. I fall man nekar verkligheten, ja möjligheten härutaf, nekar man icke i och med detsamma all dygd på jorden? Ty jag ville väl veta, hvaruti dygd egentligen kan bestå, om icke just i en färdighet till denna uppoffring? Och har historien inga sådana uppoffringar att visa? Vände ej Regulus från gråtande maka och barn, från fäderneslandet, från ålderdomens lugn till plågorna och döden, blott för att uppfylla sin pligt? — — — Och dessa tusen, som inga häfder nämna, som bodde i dalarna med sin okända dygd, ha de ej lidit och dödt? — — — Bort sålunda med den sofistiska feghet, som nekar möjligheten af offer för pligtens skull. Hvad Rochefoucault säger, att menskan kan allt hvad hon vill, det gäller bokstafveligen i moralisk mening. På detta tänkesätt och på intet annat beror allt hvad som någonsin varit, är och blifver stort och ädelt i menskligheten.»

Man kan omöjligt läsa dessa rader, utan att medgiva, att de äro av den renaste fichteanska ingivelse: det är samma kärva sträng-
het, samma lidelsefulla allvar, samma hänsynslösa idealism. Från
detta stycke leda trådar tillbaka till *Den vise*.¹ Men andra leda
lika omisskännligt fram till *Svea*. När Tegnér skildrar förfäderna
som en ätt, vilken »sjelfmamt ger sin pligt och kräfver ut sin
rätt», när det heter om de okända hjältarna:

I ädle, mossa gror på edra glömda ben,
er lefnads hjeltedikt är slutad längese'n,

så känner man igen dygdens utövare i avhandlingen om plikt-
kollisionen; när skalden med avsky vänder sig bort från sina
läattsinniga samtida:

Gå, icke vill min sång ditt lumpna öde lära;
gå, lef förutan dygd och fall förutan ära!

så känner man igen den blossande indignationen mot pliktens
avfallingar; när han manar Svea att »rädda, fallande, åtminstone
din ära», så är det blott en patriotisk variant av rådet »begrav
dig bland ruinerna af din räddade dygd». Det är härmed lett i
bevis, att de patriotiskt-götiska motiven i *Svea* äro fyllda av den
fichteanska etikens anda: dess våldsamma hänsynslöshet, dess
trotsande på viljans primat, dess drakonska stränghet. När
Tegnér alltså härleder det allvar, som han fordrar av nationen,
ur den svenska naturen, så är detta en poetisk figur, hämtad
från de gustavianska föregångarna, och ingalunda ett vittnesbörd
om den montesquieuska klimatlärans betydelse för Tegnér's ut-
veckling; ty detta kärva allvar präglar redan *Den vise* och avhand-
lingen om plikt-kollisionen och är där rent filosofiskt motiverat,
utan en enda sidoblick på svensk natur. Det rop på allvar och
fasthet, som går genom hela *Svea*, kan sålunda utan vidare sam-
manställas med Fichtes maning i *Reden an die deutsche Nation*:
»Wir sollen unsern Geist nicht unterwerfen: so müssen wir eben
vor allen Dingen einen Geist uns anschaffen, und einen festen und
gewissen Geist; wir müssen ernst werden in allen Dingen, und

¹ Jämför dessa rader: Och hur mången Regulus, som glömdes,
emot en på ryktes höjder stäld
Huru mången vis, som ej berömdes
känd och jordad i sin tränga däld.

nicht fortfahren bloss leichtsinniger Weise und nur zum Scherze dazuseyn; wir müssen uns haltbare und unerschütterliche Grundsätze bilden, die allem unsern übrigen Denken, und unserm Handeln zur festen Richtschnur dienen, Leben und Denken muss bei uns aus einem Stücke seyn, und ein sich durehdringendes und gediegenes Ganzes; wir müssen in beiden der Natur und der Wahrheit gemäss werden, und die fremden Kunststücke von uns werfen.»

Liksom Tegnér varnar sina landsmän för att efterhärma utlänningarna, så besvär Fichte tyskarna att ieke låta sig bekymra av de anmärkingar, som bruka framställas, »dass wir über allem zu ernst, zu schwer, und zu gewiehtig werden». Liksom Tegnér ivrar mot bruket av utländska lyxvaror, så heter det hos Fichte: »Möchte Leichtgläubigkeit, und die Sucht, auch fein und vornehm zu leben, wie die andern Völker, uns nicht die entbehrlichen Waaren, die in fremden Welten erzeugt werden, zum Bedürfnisse gemacht haben». I *Svea* sammanhånga dessa upprepade maningar med den aktuella situationen i landet, såsom längre fram skall visas, men de äro därför ieke utan förbindelse med själva den energetiska etiken, som Fichte och Tegnér omfatta; det heter ju också med full klarhet:

Den ej umbära kan här lätt en oväns band,
och svärdet trifves ej uti hans snåla hand.

Det är sålunda en hel sida av Tegnér's personlighet, som fått stöd och näring ur Fichtes åskådning. Det är den sida, som framträdde i filosofisk dräkt redan i *Den vise* och som i *Svea* tagit formen av patriotisk krigsmaning: dyrkandet av kraften, den starka viljan, ja stridsglädjen. Hos Tegnér fanns även en motsatt strömning, som 1806 manifesterade sig i *Försonligheten*. Ännu 1808 sysslade han med en omarbetning av denna dikt, men där-efter försvinner ieke blott dikten, utan hela denna stämmingskrets ur Tegnér's liv för lång tid. De krigiska motiven förhärskar under hela 1810-talet. Det beror ieke blott på de politiska intrycken under krisåren, det bör också ses i samband med de djupgående intrycken från Tegnér's Fichte-studier vid tiden efter 1807. Det är ieke bara i Tegnér's patriotiska och götiska diktning ända fram till *Frithiofs saga*, som den fichteska etiken bildar själva nerven. Den går som en malmåder genom hela hans föreställningsvärld. Det

skall längre fram visas, hur den influerat hans syn på religionen, hur den trycker sin prägel på det humanistiska bildningsprogrammet sådant det framlägges i jubelfestalet 1817 och epilogen 1820. Kraft och klarhet, så lyder Tegnér's lösen, och den är helt och hållet fichtesansk. I det tal, som han 1837 höll på Växjö gymnasium, utvecklade han ånyo sitt mänskliga bildningsideal. Ingenstädes träder den rent fichteska inspirationen hos Tegnér så klart fram som i de sköna slutorden om viljan. »Hon är den gudaburna, den enda gudaburna på jorden, hon bär frihetens outgrundliga mysterier i sin barn, och därför ler hon åt lyckan. När hon säger: »*jag vill*», då halkar spiran ur slumpens hand, och änglarna falla ned och tillbedja henne. Viljan är människans högsta kraft, hon är kärnan i livet, hon är tyngdpunkten i andens värld. Derfor sitter hon med rätta vid styret och blickar opp till sin fränka, till himlahvalvets *vilja*, den orubbeliga nordstjernan, som lyser och vägleder öfver de stormiga djupen. Verldshistorien känner henne; der har aldrig skett något stort och härligt, der icke hon var med. Zeno skröt med henne i Stoa, men Kristus bar henne, ödmjukt och tyst, till Golgata. Det är den stora, den fasta viljan, som gör den store mannen och halfgudarne; men äfven oss små och ringa kan hon adla. — — — Hon är människolifvets hjeltedikt, som alltid slutas med seger. Kalla henne hur du vill, sjelfständighet, mod, karaktär, heder; namnet kan förändras, men begreppet blir detsamma.»

Ingenting kan vara mera personligt tegnérskt, men ingenting kan heller som tankegång följa Fichte trognare i spåren, och stället ägnar sig därför att förklara förhållandet mellan Tegnér och Fichte. Fichtes doktriner gåvo det teoretiska rättfärdigandet av Tegnér's kraftfulla, stridslystna, viljestarka väsen och bilda sålunda den filosofiska bakgrunden till hela hans diktning. Utan den filosofiska idealismens motivering skulle Tegnér kanhända icke funnit modet att ge öppet uttryck för sin lidelsefulla och trotsiga frihetskänsla. I *Den vise* heter det:

Mot hans bröst hvälf härar, verldar hvälf!
Hvad har Cato emot dem? — sig själf.

I *Landtvärnssången*:

Vi kasta vår handske
mot ödet sjelf.

I *Svea*:

Så lefde han förnöjd, och utan qvinligt knot
han gick med öppet bröst sitt ödes storm emot.

I *Frithiofs saga*:

Han sätter spetsen af sitt goda svärd
på nornans bröst och säger: Du skall vika!

Det är den fichteanska huvudlinjen hos Tegnér. Det götiska och nordiska hjälteidealet är blott en utgrening därav.

*   *   *

Vid analysen av Fichtes idealistiska nationalism påpekades det, att Fichte i anslutning till Pestalozzis uppfostringsmetoder krävde en rent fysisk utbildning och direkt efterlyste ett gymnastiskt system, grundat på insikter i människokroppens anatomi och buret av en filosofisk anda. Det ligger i öppen dag, att man här har den tendens, som gjorde Ling till en självskrivnen medlem av götiska förbundet: hans gymnastik kompletterade den nya moraliska åskådningen, han är för den svenska rörelsen alldeles det samma som »Turnvater» Jahn är för den från Fichte utgående nationella väckelsen i Tyskland. I vad mån Ling, direkt eller indirekt, påverkats av det fichteska programmet, är en fråga, som icke här kan upptagas till behandling; det förefaller icke alldeles osannolikt, att Ling från Fichte fått de vidare och djupare nationella perspektiven på sitt yrke. I varje fall är det alldeles säkert, att intresset för Pestalozzi och gymnastiken hos de svenska göterna står under direkt inflytande av Fichtes *Reden an die deutsche Nation*. På denna punkt för oss undersökningen ånyo till Agardh, som vid denna tid stod Tegnér personligen nära och i både litterära och politiska frågor delade hans sympatier och antipatier.

Agardh sammanträffade våren 1810 under sin resa till Polen med Fichte i Berlin. Från Jankowicz, Engeströms polska gods, skrev han den 18 april till Hammarsköld och redogjorde för sina intryck. Det är lätt att se, att Fichte imponerat på honom. Fichte frågade efter Højjer, talade om »tidens ande» och menade »att endast skandinaverne kunde en gång göra slut på Europas

avhängighet». Det är den patriotiska tanken på resningen mot Napoleon, som behärskar honom; han medger emellertid, att Gustaf IV Adolf icke var rätte mannen att ta ledningen i denna strid: »Er war kein Held». Hans uttalanden om sin egen filosofi och dess förhållande till samtida rörelser refererar Agardh på följande sätt: »Enligt hans eget yttrande står hans filosofi på intet sätt i förbindelse med den schellingska, hvilken leder till mysticism, något som är hans filosofi rakt emotsatt. Hans *Wissenschaftslehre* står lika fast. Han söker blott göra den mera fattlig. Han påstod, att den djupaste filosofi kunde göras klar som en historia.» Om Friedrich Schlegel, som höll på att omvända sig till katolicismen i Wien, yttrade Fichte ordagrant: »Han ville bli filosof, men hade ej hufvud därtill.»

Dessa vinkar föllo hos Agardh i god jord. I slutet av brevet skickar han sin polyfemiske vän Askelöf följande maning: »Hälsa Askelöf och bed honom ej gå längre, än han hittar hem. Schlegel, fruktar jag, kan ej hjälpa honom. Påminn dig, hvad jag från första stunden sagt om Schlegel.» Vid återkomsten till Stockholm förfäktade han muntligen vid ett sammanträde i *Pro joco* dessa synpunkter; Fichte hade uppenbarligen stärkt honom i tankar, som han redan förut hyst. Askelöf skildrar uppträdet i ett brev på tyska till Hammarsköld (19 juni 1810). Agardh hade kallat Asts *Poesiens historia* »unbegreiflich, bombastisch, unsystematisch», talat ironiskt om Sanct Schlegel och Sanct Ast, »Schelling ziemlich zugerichtet», och »mit besondrer Genauigkeit und Vollständigkeit seinen Unterhalt [sic!] mit Fichte berichtet». Vännerna togo icke dessa Agardhs kätterier allt för illa upp; Askelöf skrev den 29 juni 1810 till Hammarsköld och beklagade det dåliga intryck, som dylika uttalanden kunde göra på obefästade sinnen — Agardh hade genast fått anhängare i sällskapet *Pro joco* — men tillade: »Men den älskvärde, bereste Agardh — hvem ser icke genom finger med hans lätta, alldeles icke illa menta pläsanterier?»

Formen för Agardhs opposition kan ha varit skämtsam, men hans mening var uppenbarligen allvarlig nog. Redan i det citerade brevet till Hammarsköld från Jankowicz hade han påpekat, att Oehlschläger efter en studieresa till Tyskland återkommit »med ändrade tänkesätt» och slagit in en kurs, som han betecknar såsom »ett medium emellan den korrekta och inkor-

rekta skolan», varvid Agardh tillägger: »Jämför härmed Fichtes yttrande om Schlegel nedanföre». Denna kurs, som Agardh rekommenderar, är alldeles densamma som Tegnér's. I breven till sina Stockholmsvänner lämnar Agardh ständigt nyheter om Tegnér, och den 4 oktober 1810 skriver han till Hammarsköld: »Tegnér råkar jag ofta». Agardhs förtrogenhet med Tegnér's politiska diktning har förut framhållits. Det är av betydelse att fasthålla, att Agardhs och Tegnér's gemensamma orientering sålunda går tillbaka på Fichte; längre fram skall visas, att Oehlen-schlägers förändrade uppfattning har samma källa. När Tegnér slutligen 1817 gör upp med fosforisterna i jubelfestalet och väljer en ståndpunkt som är »ett medium emellan den korrekta och inkorrekta skolan», så står han fortfarande under starkt och omedelbart fichteauskt inflytande. Det är Fichtes kritiska hållning mot Schelling och mysticismen, som går igen hos de största nordiska diktarna, Tegnér och Oehlen-schläger.

I det första häftet av Lyceum, som utkom på hösten 1810, offentliggjorde Agardh en uppsats *Om Pestalozziska uppfostrings-sättets grunder*, som klart visar, huru inflytandet från Fichte verkar i »götisk» riktning. Agardh menar, att tidevarvets rätta signatur icke är upplysning eller förfining utan svaghet. Fornåldern visar helt andra exempel på »moralisk, fysisk och estetisk kraft». Det heter: »Hvar är väl vår tids Leonidas, Codrus och Scævola? hvem dör i våra dagar i samma stund, som han ser sitt ideal av frihet förtryckas och förgås? hvem sjunger nu sitt Bjarkamal i plågornas stund? — eller äro icke dessa exempel jemte tusen andra, som uppfylla forntidens historia och gifva dem en alldeles egen fysionomi, bevis på, att de gamle ägde idealer till hvilka de med otrolig kraft närmade sig, och hvilka vi blott kunna beundra, icke ens önska att realisera.» Vi ha hunnit till den djupaste förnedring, menar Agardh, ty vi ha »till och med förlorat hoppet om menniskoidealets upphinnande, och underkasta oss sjelfvilligt beroendet under det hvaröfver vi sjelfve bort herrska». Man igenkänner i dessa ord med lätthet Fichtes tankar om det föraktliga slaveriet under naturnödvändigheten. Botemedlet mot allt detta fördärv finner Agardh i en ny uppfostran, och han övergår nu till framställandet av de pestalozziska principerna. Det är väl att märka, att han ingalunda motiverar den pestalozziska metodens förtjänster med några skäl

hämtade ur erfarenheten. Såsom lärjunge till Fichte måste han härleda dess sanning på spekulativ väg genom abstrakta deduktioner. Det heter: »Pestalozzi har väl icke sjelf byggt sin lära på några filosofiska grunder; den är snarare ett resultat af hans sanningskänsla och af empiriska aktgifvanden; men såsom det icke kan gifvas i egentlig mening mera än ett uppfostringssystem, då endast mennisko-naturen är en, så måste Pestalozzis metod, om den är den rätta, grunda sig på orubbliga lagar, och dessa lagars uppsökande vara det rätta kännetecknet på denna metods värde, och det enda sättet hvarpå detta värde kan afgöras.»

Agardhs filosofiska deduktion av den pestalozziska metoden kan här förbigås; den rör sig i stor utsträckning med fichteska tankar. (»Sjelfständighet förutsätter idealisk kraft»; »människans bestämmelse är sjelfständig handling».) Vill man bevisa, hur avgjort Agardh sett den pestalozziska metoden i ljuset av Fichtes *Reden au die deutsche Nation*, behöver man blott gå till den översättning av de pestalozziska elementarböckerna, som han 1812 utgav samman med M. Bruzelius på sitt eget förlag i Lund (Agardh & Comp.). Det av båda utgivarna undertecknade företalet är daterat den 29 april 1812, och det meddelas däri, att företaget länge varit förberett, ehuru ekonomiska svårigheter kommit i vägen. Hälften av arbetet skall ha varit färdigtryckt »redan hösten 1808». Huruvida Fichtes *Reden*, som hölls 1807—1808 och trycktes 1808, först väckt Agardhs uppmärksamhet på saken, kan icke avgöras; men företalet av år 1812 är uppenbart inspirerat ur Fichte. Ty det centrala begreppet däri är den »*Nationalt uppfostran*» (»*National-Erziehung*»), som Fichte drömde om, som skulle bli gemensam för *alla* samhällsklasser och stånd, och som skulle skapa en ny karaktär, en ny anda hos folket. Den klart idealistiska karaktär, som skiljer Fichtes tankar från Pestalozzis, kommer också tydligt fram i Agardhs (och Bruzelius') företal, där det bl. a. heter: »Klar åskådning af det både yttre och inre *sanna*, djup känsla af det *rätta*, brinnande kärlek för det *sköna* och *goda*, innerligt förtroende för en Försyn, samt den största möjliga fysiska kraft äro ju nödvändiga för hvarje människa och hvarje medborgare, för den fattige och rike, den förnäme och den ringa, för Embetsmannen och Jordbrukaren. Dessa äro också föremålen för den förra metoden [= Pestalozzis], på hvilka den använder sig efter lagar, uppsökta ur menckliga

naturen. Om man derföre skulle antaga en National uppfostran, en som gäller för alla stånd, och som således föregår lärlingens bestämmande för en viss Medborgare-klass, måste den nödvändigt blifva enahanda med denna method. Om vi tänka oss ett folk bestående af individuer, uppfostrade på detta sätt, i allmänhet utrustade med det ljusaste förstånd, den bästa villja, och den starkaste kropp, samt dertill omgjordadt af Bälterne och oöfverstigeliga berg, skildt ifrån det svaga eller vilda eller förderfvade Europa, hvilken känsla för en Svensk!»

I dessa ord har man reflexen av Fichtes sköna framtidsdröm i det elfte av talen till den tyska nationen.¹ Man kan måhända också i dem spåra ett eko av Fichtes samtal med Agardh våren 1810, då filosofen i Norden såg frihetens och oavhängighetens sista tillflyktsort undan tidens fördärvade ande i Europa. Men alldeles uppenbart är, att dessa Agardhs tankar erbjuda en parallell både till Tegnér's *Det eviga* och till *Svea*, till Geijers *Manhem* och *Iduna*. De båda författarna förklara sig »upplifvade af en sådan känsla, af hoppet, att en gång en National uppfostran skulle i vårt Fädernesland uppkomma». Det är det götiska programmet.

Bruzelius har bidragit med en biografi över Pestalozzi och en översikt av metodens öden, Agardh med en uppsats, *Kort begrepp af Methodens grunder*, som i åtskilligt är en upprepning av Lyceum-uppsatsen. Där finnes samma klagan över samtidens svaghet: »Den fysiska kraften har domnat. De fordna Jättarne hafva sammankrumpit till Dvergar och kunna ej lyfta sina Förfäders vapen.» Där ingår den för Fichte så karakteristiska synen på världsutvecklingen: en kamp mellan förnuftet, anden, och den tröga materien. »Hvarje menniska är en handlande person i detta drama»; dess upplösning måste bli, att »verlden förvand-

---

¹ »Dagegen würde der Staat, der die von uns vorgeschlagene National-Erziehung allgemein einführte, von dem Augenblicke an, da ein Geschlecht der nachgewachsenen Jugend durch sie hindurch gegangen wäre, gar keines besondern Heeres bedürfen, sonderu er hätte an ihnen ein Heer, wie es noch keine Zeit gesehen. Jeder einzelne ist zu jedem möglichen Gebrauche seiner körperlichen Kraft vollkommen geübt, und begreift sie auf der Stelle, zu Ertragung jeder Anstrengung und Mühseeligkeit gewöhnt, sein in unmittelbarer Anschauung aufgewachsener Geist ist immer gegenwärtig, und bei sich selbst, in seinem Gemüthe lebt die Liebe des Ganzen dessen Mitglied er ist, des Staats, und des Vaterlandes, und vernichtet jede andre selbstische Regung. Der Staat kaun sie rufen, und sie unter die Waffen stellen, so bald er will, und kann sicher seyn, dass kein Feind sie schlägt.»

lar sig ifrån en materiell till en andlig värld». Där är inskärpan det av historiens betydelse för uppfostringen; man känner igen de av Fichte uppställda kraven, när det heter, att »en sådan *Historia* skall vara barnslig och enkel, och ehuru en filosofisk idé ligger till grund för hela dess framställning, skall den aldrig röjas genom en enda abstract föreställning, eller en enda moralisk grundsats, liksom naturen uti hvilken en ande vakar, aldrig visar denna ande utan i materien». Agardhs definition på uppfostran är så fichtesk som gärna möjligt: »*Uppfostran* och *Kraft-utveckling* är således ett och detsamma.» Agardh är icke omedveten om att hans synpunkter på metodens grunder icke alldeles sammanfalla med upphovsmannens egna. Det heter i slutet av uppsatsen: »Vid första ögonkastet skulle man väl tycka, att *Pestalozzi's* egna grunder för barnets moraliska uppfostran vida skilja sig ifrån de nu framställda. — Men de äro till deras inre halt desamma.» Riktigheten av denna sats kan lämnas därhän; obestriddigt är, att Agardh betraktar Pestalozzi i ljuset från Fichte.¹

Agardh och Bruzelius tillkännagåvo i företalet, att de nu översätta elementarböckerna behövde kompletteras med tvenne andra, en angående den moraliska och en annan om den fysiska utbildningen. Vad den senare beträffar, så meddela emellertid utgivarna, att de i Lings gymnastiska övningar »igenkännt icke allenast Pestalozziska methodens grundprincip, utan äfven dess sätt att construera den». Icke som om Ling skulle haft kännedom om den schweiziske pedagogens skrifter; utan båda ha hämtat sina principer ur naturen, »den nämnda öfverensstämmelsen bör således ej förefalla besynnerlig». Sedan Lings kända ömtålighet och misstänksamhet på detta sätt lugnats, heter det: »Vid samma tid, som Utgifvarne företogo sig att utgifva *Pestalozzi's* Elementarböcker beslöt äfven Herr *Ling* att utgifva sin *Gymnastik*; sedan han funnit denna för de af honom tänkta och construerade

¹ De pestalozziska idéerna om en ny uppfostran synas öfverhuvud ha haft en utpräglad affinitet med de moraliskt-patriotiska tankegångarna. Denna konstellation sätter sin prägel på en tidskrift *Läsning för Svenskar*, varav tvenne häften utkommo, det första 1811 hos Delén i Stockholm, det andra 1812 hos Stenhammar & Palmblad i Uppsala. Den inledes med Hjalmar's Dödssång ur Hervarar-sagan och innehåller huvudsakligen uppsatser om Pestalozzis metod. Dess syfte var enligt anmälan »att efter förmågan, inom vårt fädernesland, bidra till att lifva och säkra mensklighetens vaknande kraft». Dess utgivare var, enligt Hammar-skölds *Svenska Vitterheten*, Carl Collnér.

grunsatsernas [sic!] likhet med den *Pestalozziska* methodens, har han utan svårighet bifallit Utgifvarnes förslag, att fastän hans Gymnastik kommer att utgöra ett särskilt af deras arbete oafhångigt och på hans egen kostnad företagit verk, likväl låta det anses såsom en tredje del af *Pestalozziska* methodens Elementarböcker.»

Lings planerade »Gymnastik» blev som bekant icke färdig i hans livstid. I femte häftet av *Iduna* offentliggjorde han däremot en fragmentarisk uppsats, *Några ord om Gymnastik*; den omfattar blott två små sidor och är en sällsam blandning av detaljanvisningar och allmänna principer. »En sann Gymnastisk utbildning måste riktas lika mycket åt själens behof, som åt kroppens . . . Ju mera en yngling kan lära sig att handla genom egen förmåga, att uthärda kroppslig plåga, att underhålla en inre öfvertygelse om sin kraft öfver alla faror, att handla i ögonblicket, men med lugn och utan öfverilning, — ju mera närmar han sig till mannen och till den sanna krigaren. Spartaner och Göther kände detta, och förstodo att i deras Gymnastik väcka mannakraften. Behöfver ej vår försvagade tid hvad de behöfde?» Den lingska gymnastiken har rötter åt många håll, men det förefaller icke osannolikt, att Ling genom Agardh mottagit impulser även från Fichtes idéer om en pestalozzisk kroppsutbildning i den nationella uppfostringens och den allmänna värnpliktens syften. I sin *Iduna*-uppsats framhäver Ling som obestriddligt, att gymnastiken »underlättar en Nations militära daning».

I götiska förbundet tog Ling inträde 1813, Bruzelius 1816, Agardh 1817. Det är en ny ström av fichteanskt inflytande, som därmed mynnar ut i den götiska rörelsen. Härmed skall icke bestridas, att de flesta av götiska förbundets illitterata medlemmar säkerligen stodo alldeles främmande för den spekulativa idealismen. För dem som hade sina rottrådar i den äldre kulturen, i sjuttonhundratalets rationalism och empirism, var Fichte givetvis alldeles obegriplig, ett förargelsens tecken likaväl som Schelling. Dagen innan *Journal för Litteraturen och Theatern* publicerade Tegnér's dikt *Det eviga*, fylldes numret (1⁹/₂ 1810) av ett angrepp på Fichte, som har Leopold till upphovsman: ett stycke ur det sjunde av talen till tyska nationen, innehållande en bestämning av det för den tyska filosofiska idealismen karakteristiska, åter-

gives i en tung och knagglig verbal översättning, som är avsedd att belysa dunklet i Fichtes framställningssätt, och härtill anknytas en del försmädliga reflexioner om »några unga personer, som i sin anletes svett genomgrubblat, emellan Scholtimmarna, någon af dessa höga Tyska Snille-Läror». Det är en förunderlig ironi, att journalen omedelbart därefter skulle ge plats för *Det eviga*, som exemplifierar vad de höga tyska snillelärorna kunde ha för inflytande på de unga, som genomgrubblat dem. Samma ironi driver sitt spel även inom götiska förbundet. När den sista stämman hölls den 10 november 1844, gav Rääf af Småland i ett tal en överblick av förbundets verksamhet och historia. Han skildrade där bl. a. de sorgliga tidens tecken, som götiska förbundet ursprungligen sammanslutit sig för att bekämpa, och talade om den ohejdade själviskhet, den lösliga frihetsyra, som efter den franska revolutionen spridde sig över världen. Bland de sorgliga tidsföreteelserna anföres även följande: »Vi hörde, dermed samtidigt, filosofien allvarligt yrka, att all visshet kunde härledas från antagandet af ett Jag. Vi oroades af gäckerier och tvifvel mot fromhetens tro, mot företrädenas, mot ålderdomens, sjelfva föräldramyndighetens dittills vördade rätt.» Den gode Rääf har uppenbarligen hört talas om den filosofiska deduktionen i Fichtes *Wissenschaftslehre* och däri funnit ett klandervärt exempel på egoistisk individualism.¹ Att Idunas första häften, som han säkerligen läst med stor beundran, voro genomdränkta av fichteansk filosofi, det har Geijer icke upplyst sina förbundsbröder om.

Det har påpekats, att Agardh vid fördömandet av den extrema romantiken stödde sig icke blott på Fichtes auktoritet, utan också på Oehlenschlägers; Rahbek hade i Köpenhamn upplyst honom om dennes förändrade hållning. Oehlenschlägers försoning med Rahbek ägde rum under utomlandsresan 1807; i breven från Paris till H. C. Ørsted uttalar Oehlenschläger sin ökade aktning för den äldre riktningens män och försvarar sig mot Ørsteds fö-

¹ Sammanställningen av franska revolutionen och Fichtes *Wissenschaftslehre* beror utan tvivel på den bekanta, i *Athenäum* publicerade aforismen av Friedrich Schlegel. I Stockholms *Posten* för den 2 februari 1814 hade den refererats (under rubriken »Några profntankar ur Fred. Schlegels Skrifter») på följande sätt: »Bland de många viktiga idéer, hvarmed nämnde Författare förväntat lärda världen, är den: att vårt tidelvarf utmärker sig genom tre stora tendenser: Franska Revolutionen, Fichtes vetenskapslära (om *Jaget*) och Gölthes Roman *Wilhelm Meister*.» Denna för-sätliga karakteristik av Fichte kan ha givit Rääf uppslaget till hans yttrande.

rebråelser — denne lade honom särskilt till last att han i ett brev till Guldberg gjort sig till renegat. Samtidigt uttalar Oehlenschläger inför vännen sin avsmak för Steffens och bröderna Schlegel, sina tvivel på naturfilosofien och överhuvud sin kritik av den romantiska estetiken och moralen, som han finner haltlösa och ytliga. Det är i sammanhang härmed, som den avgjorda vändningen från romantisk mystik och genimoral till dansk patriotism äger rum hos honom. Vilhelm Andersen har påvisat, att denna brytning ingalunda beror uteslutande på den personliga ovänskapen med Steffens, utan att också bekantskapen med Fichte har sin viktiga andel däri. I ett brev till Ørsted från Paris den 6 december 1807 yttrar han sig om detta möte på följande sätt: »Saaledes lærte jeg at kjende Fichte (der ogsaa stedse blev foragteligt omtalt) [av Steffens]. Og hvormeget maatte det da ikke glæde mig at finde en Mand med alle de Egenskaber, som jeg havde savnet: Det var ikke hans systematiske Lærebbygning, det var hans mandige Kraft, moralske Dygtighed, lutheriske Mod og ureflecterede Naivitet, som henreve mig. At han var eensidig, mærkede jeg naturligviis strax; men det er bedre at være eensidig end at være en rullende Kugle, som af lutter Fleersidighed slet ingen Sider har.» Oehlenschlägers och Agardhs meddelanden komplettera varandra på ett intressant sätt, ty uppenbarligen har Fichte uttalat ungefär detsamma inför de båda nordiska besökarna — variationen var överhuvud icke Fichtes sak. I Oehlenschlägers samtidiga utfall mot naturfilosofien och mysticismen kan man sålunda höra ett eko av de ytt-randen, som Agardh refererar; och även hans allt medvetnare nationalism kan ha stärkts av Fichtes för Agardh yppade höga tankar om den skandinaviska Norden. Oehlenschläger å sin sida ger, som poet, klarare uttryck för Fichtes personliga väsen än vad Agardh förmått, för hela den kärva manlighet, som varit en av den götiska rörelsens inspirationskällor. Jämförelsen med Luther har trängt sig på även Oehlenschläger; Luther-figuren hänger i själva verket oskiljaktigt samman med den fichteska åskådningen: Luthers skrifter voro Geijers läsning, då han skrev upplysningsbroschyren och bildade det götiska förbundet, och Tegnér's största programförklaring är en hyllning åt Luthers minne.

Fullständigt parallell är utvecklingen hos Grundtvig, den nor-

diska poesiens andre store företrädare i Danmark. Även han hade ursprungligen stått under Steffens' och Schellings inflytande, men frigjorde sig därifrån, i det han blev en beundrande lärjunge till Fichte. I några självbiografiska anteckningar från 1815, som citerats av Rönning, framhäver Grundtvig, att *Die Bestimmung des Menschen* gjorde ett djupt intryck på honom och frälste honom från den fara, som influenserna från Steffens och Schelling fört med sig. Det var den starka moraliska andan hos Fichte, som verkade på Grundtvig. I uppsatsen *Om Videnskabelighed og dens Fremme især med Hensyn paa Fædrelandet* (1807) kommer fram alldeles samma tendens som hos Geijer: ett energiskt krav på en strängare, rent vetenskaplig utbildning — han ser däri fäderneslandets räddning — och en indignerad klagan över samtidens djupa förfall. »Det er ikke blot en Fichte og Arndt, men alle Europas Herlige, der sukke over Tidsalderens Vanart, dens Blindhed for sand Videnskabelighed og Menneskeadel.» Som man ser, är det Fichtes och hans lärjunge Arndts moraliska patos, som ligger bakom Grundtvigs reformatorsverksamhet. Ett par månader efter avhandlingen om vetenskapligheten offentliggjorde Grundtvig i samma tidskrift (*Ny Minerva*) sin första uppsats *Om Asalæren*, och följande år såg *Maskeradballet i Danmark* dagen:

O! Rejs dig dog, nedsjunkne, faldne Slægt!
 Mod Himlen op fra Blødheds fule Leje!
 Husk Du udsprang af Nordens Kæmpeæt,
 Til Daad, og ej til Sydens kælte Vellyst.

Även hos Grundtvig är således upptagandet av de nordiska motiven en konsekvens av hans fichteanska syn. Hur klart denna träder fram i hans berömda *Dimisprædiken* (1810), därom vittnar A. S. Ørsted: när det var tal om att prästerna ville stämma Grundtvig inför rätta på grund av hans svartmålningar av det rådande fördärvet, anmärkte Ørsted, att det vore lika klokt, som om hela samtiden stämde Fichte till ansvar för hans *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters*. Ørsteds jämförelse är icke tillfällig; det var i själva verket fråga om två utslag av samma inspiration. Och i sin *Kort Begreb af Verdens Kronike* (1812) riktade Grundtvig ett förbittrat angrepp på Schelling och hans anhängare, »hvis Tal daglig voxer og hvis Grundsætninger ere de

fordærveligste af Alle» — samtidigt som han medger, att naturfilosofien, betraktad »som Gæringsmiddel», redan har »udrettet meget Godt, og maaske jævnet Veien for tilbagevendende Kristendom» —; i motsats till Schelling hyllar han däremot Fichte, trots det denne näppeligen står kristendomen närmare. »Faa har», skriver Grundtvig, »saa klart som han, gennemskuet Tidsalderens Vanart, det harmede ham att se Kants strænge Dydslære forvansket, Egennytten gjort til Grundsætning». Vidare heter det: »Et sorgeligt Tegn er det, at denne Mands klare Grublen og Kæmpetale kun før et Øieblik henrev Enkelte; thi det er ei hans Vildfarelse Man hader, det er hans sande Tale om Tidens Gemeenhed, om den indvortes Dyd og det hellige Samfund med Gud, som forarger, og tildrager ham Sværmernavnet.»

Det är lätt att se, att Grundtvigs egen kamp mot tiden är en fortsättning på Fichtes, ehuru i mera positivt kristen anda, befriad från »Vildfarelsen»; ordet »Kæmpetale» förråder, hur Grundtvig sett Fichtes gestalt i ljuset av den nordiska fornåldern. Den nordiska poesien hos Grundtvig och Oehlenschläger visar sig sålunda ha samma rötter i den tyska filosofien som hos Geijer och Tegnér.

*   *   *

Hittills har undersökningen rört sig om den moraliska idealism, som bildar den filosofiska bakgrunden till Tegnér's *Svea* och till den götiska rörelsen. Emellertid kan man i *Svea* tala även om ett inslag av idealism i en mindre fichteansk, mera platonsk mening.

Det har i ett föregående kapitel visats, huru Tegnér i diktér sådana som *Tornväktaren* och *Konstnärn* tillskriver den poetiska inbillningssynen en gudomlig sanning. I hänförelsens ögonblick höjer sig själen över de jordiska fenomenen och skådar de heliga urbilderna till allt sant och skönt. Det är det gudomliga vassinne hos den av sånggudinnorna benådade skalden, varom Platon talar i Phaidros. I *Svea* är hela den dityrambiska stridskildringen, den s. k. synen, framställd som en ingivelse av den platonska entusiasmen. Uppenbarelsen kommer, liksom i *Tornväktaren*, med natten, tystnaden och stjärnorna. Den kommer,

liksom i *Konstnärn*, i form av en bländande ljussyn, ett saligt frihetsrus för själen:

Och natten ljusnar opp, och röster ropar mig,
och själen, hög och fri, från stoftet svingar sig.
I glans är världens rund för skaldens syn förgången.
En gudom fattar mig. Det bor en Gud i sången.

Det är evigheten, som skalden upplever, här lika väl som i *Prestvigningen*:

Se upp! Hvad är som lågar?
En gyllne verld i skyn.
Guds våldes klarhet tågar
förbi min tjusta syn.

Den platoniska idealismen utgör sålunda garantien för den profetiska synens sanning. Vad som hos skalden är en gudomlig inspiration kan icke vara en bedräglig lögn. Håller man sig till den psykologiska sidan av saken, så kan den uttryckas så, att den platoniska entusiasmen, som är delaktigheten i de evigt sanna, goda och sköna idéerna, smälter samman med patriotismen. Den hänförelse, varmed krigaren kastar sig i striden och lider döden, den kärlek, varmed patrioten omfattar sitt fädernesland, få evighetshalt och evighetsvärde. Fosterlandskärleken erhåller, när den sålunda bringas i förening med den stränga idealismen, en extatiskt-religiös karaktär, som den icke kan äga under rationella eller empiriska tidsåldrar. Den blir helig inspiration, sublimt rus, andakt. För hela den romantiska tidsåldern har soldatens död för fäderneslandet stått som livets skönaste och högsta moment, därför att den är ingivelsens höjdpunkt, det entusiastiska språnget från den låga verkligheten till det översinnliga. Vad vi redan bevittnat hos Fichte, upprepar sig här. Den grundtendens, som kommit till genombrott i filosofien och dikten, bemäktigar sig erfarenheterna och omfamnar dem i sin anda.

7. Det världshistoriska momentet.

Står det fast, att den götiska rörelsen till sitt egentliga väsen är föreningen mellan den under de napoleonska världskrigen upplammade patriotismen och den filosofiska idealismens anda, så måste dess närmaste motsvarighet vara att finna på tysk botten. Endast där föreligga samma förutsättningar. I fransk och engelsk kultur saknades det motsvarande filosofiska inslaget. Geijer konstaterar 1810 under sin vistelse i England, att »den råa, dogmatiska materialismen» var »så allmän hos engelska och scottska filosofer», och fastslog, med anledning av franska och engelska omdömen om Kant, att dessa författare icke hade »den ringaste aning om den idee, som ligger utom erfarenhet, om en idee med realitet i sig sjelf». Hur klart medveten man var om den rent filosofiska motsatsen mellan den gamla kulturen och den nya visar ett uttalande av Agardh i ett brev till Hammarsköld av den 4 oktober 1810. »För politikens skull och för att iakttaga en skyldig delikatess emot vår nya kronprins böra namnen fransysk, tysk poesi bortläggas och i stället antagas empiristisk, idealistisk poesi.»

Samma dag som Agardh skrev dessa rader, blev madame de Staël utvisad från Frankrike av Napoleon till straff för att hon framställt liknande åsikter i sitt verk *De l'Allemagne*. Geijer och Agardh, de mest beresta bland den unga generationens män, hade samma uppfattning som den världserfarna författarinnan av vad som var det karakteristiska för den tyska kulturen; och hon delade deras åskådning, att denna kultur var bestämd att undantränga den då rådande franska och sätta sin prägel på framtiden. Napoleon visade sig ha riktigt uppfattat tendensen i madame de Staëls verk, när han genom hertigen av Rovigo refuserade det med orden: »Votre dernier ouvrage n'est point français» och drog försorg om hela upplagens förstöring. Den fiende, som den store empiristen där urskilde, var icke den välkända franska ideologien, som han ägnade ett mera överlägset förakt, det var den tyska idealismen, ett dunkelt och fanatiskt väsen, som han avskydde och hatade, och som också mycket riktigt blev hans baneman. Bakom madame de Staëls *De l'Allemagne* stod baron vom Stein, den störste bland Napoleons motståndare, och hans besegrare.

Den röda tråden i madame de Staëls bok om Tyskland är framhävandet av den idealistiska andan inom filosofien, vitterheten och den allmänna kulturen; det tredje och sista bandet av verket, med sina båda avdelningar, *La philosophie et la morale* och *La religion et l'enthousiasme*, är helt och hållet ägnat åt detta ämne. Den tyska spekulationen är radikalt skild från den förnekelsens anda, som behärskat den äldre filosofien: »On s'est accoutumé à la considérer comme destructive de toutes les croyances du cœur; elle seroit alors la véritable ennemie de l'homme; mais il n'est point ainsi de la doctrine de Platon, ni de celles des Allemands.» Denna förklaring möter oss redan på tröskeln till avdelningen. Författarinnan förklarar sig vilja visa, att »la morale fondée sur l'intérêt, si fortement prêchée par les écrivains Français du dernier siècle, est dans une connexion intime avec la métaphysique qui attribue toutes nos idées à nos sensations, et que les conséquences de l'une sont aussi mauvaises dans la pratique que celles de l'autre dans la théorie.» Den persifflerande tonen, eynismen, hjärtlösheten, sedeslösheten inom fransk litteratur, särskilt hos Voltaire, ha sitt ursprung i denna falska teori: »Le principe raisonné de la frivolité du cœur et de l'esprit, e'est la métaphysique qui rapporte toutes nos idées à nos sensations.» Madame de Staëls uppfattning är alldeles densamma som den Geijer framställde i tävlingsskriften om inbillningsgåvan och upplysningsbroschhyren; ståndpunkten skymtar redan i dagboksnotisen från England om common-sense-filosofernas oförmåga att tänka en »idee, som ligger utom erfarenhet».¹

Madame de Staël prisar hos Kant framför allt den moraliska idealismen. När han talar om sedeläran, blir hans stil klar, energisk och enkel. »Comme il exprime le sentiment du beau et l'amour du devoir! Avec quelle force il les sépare tous les deux de tout calcul d'intérêt ou d'utilité! Comme il ennoblit les actions par leur source et non par leur succès! Enfin, quelle grandeur morale ne sait-il pas donner à l'homme, soit qu'il l'examine en lui-même, soit qu'il le considère dans ses rapports extérieurs; l'homme, eet exilé du ciel, ce prisonnier de la terre, si grand, comme exilé, si misérable, comme captif!» Det är intressant att i detta uttalande lägga

¹ Madame de Staëls verk har icke övat det ringaste inflytande på Geijers ståndpunkt; det blev tryckt på nytt först 1813 i London, och nådde Sverige knappast före 1814, då en tysk och en svensk edition (båda på franska) sågo dagen.

märke till, huru författarinnan ser Kant i platonskt ljus: genom sinnena hör människan till jorden, genom sedelagen till himmeln. De bilder hon brukar (*exilé du ciel, prisonnier de la terre*) stamma från Platon, och icke från Kant; de äro karakteristiska för den platoniserande tendensen i tysk kultur; det var icke en slump, att hon redan från begynnelsen nämnde den grekiske filosofens namn. Tegnér's sätt att smälta samman Kant och Platon är en direkt analogi. Men något som särskilt utmärker den franska författarinnan är den påtagliga reminiscensen från Pascal; det är hans sublimes patos, som ger lyftning åt hennes slutfras.¹ I ett föregående kapitel om den franska filosofien hade hon påpekat, att Pascal och de stora sextonhundratalsfilosoferna (Descartes, Mallebranche) stodo de tyska tänkarna mycket närmare än sjuttonhundratalets materialister och encyklopedister.

Det berättas, att madame de Staël under den personliga samvaron gav Fichte i uppdrag att på en halv timme utveckla sitt system, men avbröt honom efter några minuter. Säkert är i varje fall, att hennes exposé av hans filosofi icke är minutiös eller grundlig; hon betonar emellertid riktigt nog hans allmänna tendens och betydelse. »Cependant nul philosophe, avant Fichte, n'avoit poussé le système de l'idéalisme à une rigueur aussi scientifique; il fait de l'activité de l'ame l'univers entier.» Lika klart karakteriserar hon det för hela rörelsen gemensamma, när hon förklarar: »L'idéalisme intellectuel fait de la volonté, qui est l'ame, le centre de tout», liksom när hon tillägger att det för naturfilosoferna (l'idéalisme physique) utmärkande är, att livets begrepp för dem är det centrala — båda sätter hon i motsats till La Mettrie och hans meningsfränder, som lärde att tanken var en sekretion av hjärnan. Och den befriande inverkan som den nya etiken utövade på Tegnér och Geijer liksom på hela den unga generationen kan icke beskrivas bättre än i följande ord: »Les moralistes allemands ont relevé le sentiment et l'enthousiasme des dédains d'une raison tyrannique, qui comptoit comme richesses tout ce qu'elle avoit anéanti, et mettoit sur le lit de Procruste

¹ Det är betonandet av människans egenskap att på en gång vara stor och eländig, som röjer att madame de Staël haft i tankarna Pascals betraktelser över *grandeur et misère de l'homme*. »La grandeur de l'homme est grande en ce qu'il se connaît misérable.» »Toutes ces misères-là mêmes prouvent sa grandeur; ce sont misères de grand seigneur, misères d'un roi dépossédé.»

l'homme et la nature, enfin d'en retrancher ce que la philosophie matérialiste ne pouvoit comprendre.»

Här framstår entusiasmen som ett centralt begrepp; det har skymtat många gånger förut, såsom när madame de Staël tillskriver de tyska tänkarna och enkannerligen Leibniz »enthousiasme caché sous des formes sévères». I avdelningen om religionen förhärskar helt och hållet detta begrepp. Det synes beslätat med oändlighetskänslan, den rysning som griper oss under stjärnhimmeln. Schleiermacher, »le traducteur de Platon», hyllar hon som den store teologen, som med värme och klarhet undersökt oändlighetskänslan. Hon hävdar, att »la philosophie idéaliste, le christianisme mystique, et la vraie poésie ont, à beaucoup d'égards, le même but, et la même source; ces philosophes, ces chrétiens, et ces poëtes se réunissent tous dans un commun désir. Ils voudroient substituer au factice de la société, non l'ignorance des temps barbares, mais une culture intellectuelle qui ramène à la simplicité par la perfection même des lumières; ils voudroient enfin faire des hommes énergiques et réfléchis, sincères et généreux, de tous ces caractères sans élévation, de tous ces esprits sans idées, de tous ces moqueurs sans gaieté, de tous ces épicuriens sans imagination, qu'on appelle l'espèce humaine faite de mieux.» Rouseaulärjungen har här tillägnat sig den filosofiska idealismens bildningsideal: allvar och kraft, den högsta upplysning, fantasi och lyftning. Det är vad Geijer förkunnar i sina samtidiga skrifter, det är det götiska programmet. Liksom Geijer där försvarar entusiasmen, så ägnar madame de Staël de tre sista kapitten av sitt verk åt förhålligandet av detta sinnes-tillstånd. Entusiasmen är, enligt etymologien, det tillstånd, då Gud är i oss. Entusiasmen är den egenskap, som mer än någon annan utmärker den tyska nationen (la qualité vraiment distinctive de la nation allemande). Det sanna nås aldrig utan genom hänförelse. Fransmännen ha blivit förstörda genom den småaktiga, spefulla och frivola andan, som vänder allt till löje. »Les Allemands n'ont point à lutter chez eux contre les ennemis de l'enthousiasme, et c'est un grand obstacle de moins pour les hommes distingués.»

Det är lätt att se, att hela detta entusiasmbegrepp hänger på det närmaste samman med Platon och den nya idealismen: entusiasmen är sinnet för idéerna. Madame de Staël skriver om tidsstämningen: »Les événements terribles dont nous avons été

les témoins ont blasé les ames, et tout ce qui tient à la pensée paroît terne à côté de la toute-puissance de l'action. La diversité des circonstances a porté les esprits à soutenir tous les côtés des mêmes questions; il en est résulté qu'on ne croit plus aux idées, ou qu'on les considère tout au plus comme des moyens.» Tendensen i dessa ord riktar sig icke mot tyskarna, dem författarinnan tillerkänner den heliga entusiasmen, den riktar sig mot handlingens män, som förakta ideologerna, som icke tro på idéerna. Det är ett tydligt Napoleon-fientligt uttalande; det är buret av samma okuvliga idealism som Tegnér's *Det eviga*; icke en gång i Napoleons värld är den ideella hänförelsens sak förlorad. Man måste förvånas över den oklara naiviteten, varmed madame de Staël överlämnade sin bok åt kejsaren som en försoningsgåva.

Allra mest förvånande — och ur den synpunkt som här genomföres allra mest intressant — är innehållet i det kapitel, madame de Staël givit titeln »*De l'influence de la nouvelle Philosophie sur le caractère des Allemands*». Hon rör genast vid den avgörande punkten, när hon börjar med denna sats: »Il sembleroit qu'un système de philosophie qui attribue à ce qui dépend de nous, à notre volonté, une action toute-puissante, devroit fortifier le caractère et le rendre indépendant des circonstances extérieures.» Men madame de Staël skyndar sig att fastslå, att den allmänna opinionen endast kan bildas genom politiska och religiösa institutioner och att ingen abstrakt teori kan ge en nation energi. Ty tyskarna ha icke vad man kallar karaktär. De äro dygdiga och hederliga såsom privatpersoner, men de böja sig för makten. Vad som fattats hos dem är »l'esprit militaire et l'amour de la patrie»; två egenskaper, som fört andra nationer till den högsta energiutveckling. De äro alltför individualistiska i sina tänkesätt för att kunna ha en allmänanda, en nationalstolthet. »Le mépris du danger, de la souffrance et de la mort n'est pas assez universel dans toutes les classes de la nation Allemande.» Sådant har madame de Staël sett Tyskland, men hon är icke utan en känsla av att någonting höll på att förändras hos denna alltför fredliga och undergivna nation. Hon skriver nämligen till slut: »Tout en reconnoissant que la philosophie allemande est insuffisante pour former une nation, il faut convenir que les disciples de la nouvelle école sont beaucoup plus près que tous

les autres d'avoir de la force dans le caractère: ils la rêvent, ils la désirent, ils la conçoivent, mais elle leur manque souvent.»

Napoleon var säkert mycket långt ifrån att dela madame de Staëls fromma önskningsar om en ökad nationalstolthet och en mera energisk karaktär hos tyskarna; de tyska professorer, som författade politiska broschyrer om den franska universalmonarkiens välsignelser eller i likhet med den mytologiserande filosofen Othmar Frank ägnade sina böcker åt Tysklands räddare, och de tyska borgare, som hyllade honom, voro honom synnerligen sympatiska. Den begynnande förändring, som madame de Staël fäster uppmärksamheten på, anar han ingenting om. Marskalk Davout, som förde befälet över trupperna i Hamburg, hade 1811 delgivit honom några orostecken, men den 2 december svarar Napoleon från Paris, att Tyskland icke är något Spanien, och att han vill bli förskonad från allt tal om en nationell resning: »Jugez donc de ce qu'il y a à redouter d'un peuple si sage, si raisonnable, si froid, si tolérant, tellement éloigné de tout excès qu'il n'y a pas d'exemple qu'un homme ait été assassiné en Allemagne pendant la guerre. L'Autriche était bien plus susceptible d'être mise en révolution.»

Så tänkte Napoleon 1811. Den 17 oktober 1814 skrev Talleyrand från Wien till Ludvig XVIII om tillståndet i Tyskland. »Des ferments révolutionnaires sont partout répandus en Allemagne. Le jacobinisme y domine, non point comme en France, il y a vingt-cinq ans, dans les classes moyennes et inférieures, mais parmi la plus haute et la plus riche noblesse.¹ — — — Avec eux conspirent les hommes des universités, et la jeunesse imbue de leurs théories, et ceux qui attribuent à la division de l'Allemagne en petits Etats les calamités versées sur elle par tant de guerres dont elle est le continuel théâtre. L'unité de la patrie allemande est leur cri, leur dogme, leur religion exalté jusqu'au fanatisme, et ce fanatisme a gagné même des princes actuellement régnants.» Det är en annan tavla än den Napoleon glatt sig över. Under de förflutna tre åren hade det visat sig, att madame de Staël sett rätt. Bokstavligen har gått i uppfyllelse vad Tegnér diktade om

¹ Syftar Talleyrand måne icke särskilt på baron vom Stein? Försättningen talar om de furstar, som genom tyska rikets upplösning och Rhenförbundet förvandlats från dynaster till vanliga undersåtar; det träffar in på Stein, som varit riksomedelbar.

i *Det eviga*, inspirerad av samma universitetsprofessorer, vilkas teorier den tyska ungdomen enligt Talleyrand insupit:

Men viljan, som stängdes i lågande bröst,
tar mandom, lik Gud, och blir handling.
Det rätta får armar, det sanna får röst
och folken stå upp till förvandling.

I den tyska frihetsrörelsen urskiljer man överallt den filosofiska idealismen som bakgrund. Icke blott hos Fichte, vars betydelsefulla politiska insats redan framställdts, eller hos Schleiermacher, den store platonske teologen, som var en av de ledande männen för hela pånyttfödelsearbetet inom Preussen. Hos dem som icke diktat, skrivit eller talat, utan handlat är det ju ytterst vanskligt att klart fastställa de moraliska drivfjädrarna, men förvånande ofta röjer det sig även hos dem, vilken anda det är, som fyller dem.¹

Att Kant stod i förbund med den preussiska monarki, som fallit i spillror 1806, och var en av de faktorer, som i stillhet verkade för dess räddning, ligger väl i öppen dag. Redan den kungliga instruktionen av den 7 juni 1790 föreskrev, att officerarna vid krigsskolan i Berlin (Académie des nobles) skulle studera icke blott Locke och Wolff, utan också Kant. Samma år som *Kritik der praktischen Vernunft* kom ut, satt bland Kants lärjungar i Königsberg den unge sekondlöjtnanten Hermann von Boyen. Hans anteckningar och excerpt visa, huru han sysselsatt sig med Kants tankar. För honom lika litet som för andra preussiska officerare har det varit svårt att fatta sådana ord i *Kritik der praktischen Vernunft* som dessa: »Wir stehen unter einer Disziplin der Vernunft. — — — Pflicht und Schuldigkeit sind die Benennungen, die wir allein unserm Verhältnisse zum moralischen Gesetze geben müssen.» Bland Boyens egna reflexioner, som ha en rent intim karaktär och aldrig avsetts för offentligheten, finner

¹ *Kantgesellschaft* i Tyskland har som sin sjunde (jubileums-) prisuppgift uppställt ämnet: »Der Einfluss Kants und der von ihm ausgehenden deutschen idealistischen Philosophie auf die Männer der Reform- und Erhebungszeit». Inlämningsterminen utgick den 15 april 1917; resultaten ha ännu icke offentliggjorts. Den här följande undersökningen gör naturligtvis alls inga anspråk på att ge en uttömmande historisk skildring; för mitt syfte har det varit nog att genom analysen av några bland de mest representativa fallen visa, huru samma krafter verka i den tyska patriotiska rörelsen som i den svenska. Bland förstaplansfigurer, som avsiktligt utelämnats för att icke alltför mycket betunga framställningen, är t. ex. den kantianskt skolade von Schön.

man följande satser: »Jede Bequemlichkeit und Vergnügung sei der Erfüllung deiner Pflicht untergeordnet.» Plikten är »mehr wert als die Erhaltung eines momentanen Lebens». »Wer es so weit gebracht hat, bei einer Pflichtverletzung vor sich selbst zu erröten, kann dem Donner der Schlacht ruhig entgegensehn.» Man kan ge Boyens biograf Meinecke rätt i att Boyen icke var någon egentlig filosofisk begåvning, men han har uppenbarligen tillägnat sig hos Kant vad som var av mest värde för en tapper och rättskaffens soldat. I hans självbiografi, i alla hans handlingar möter man djup sedlig stränghet. Sårad under det olyckliga fälttåget 1806, blev han Scharnhorsts ivrigaste medhjälpare vid den militära reorganisationen, tog avsked när Preussen 1812 tvingades sluta förbund med Napoleon, stred 1813 och 1814 och utfärdade den 3 september 1814 som krigsminister lagen om allmän värnplikt. Inför den politiska reaktionen tog han 1819 avsked. Han kan räknas för många.

Boyen deltog under sin vistelse i Königsberg i stiftandet av *Tugendbund*, en av de hemliga föreningar, som sedan läto så mycket tala om sig på grund av sin förmenta jakobinism. I sina *Erinnerungen* berättar han därom. Scharnhorst och Gneisenau stödde honom, professorer från universitet, däribland Kants efterträdare Krug, deltog tillsammans med unga officerare; namnet blev »Sittlich-wissenschaftlicher Verein», syftet var patriotiskt, och den outtalade grundtendensen förberedandet av en militär kraftutveckling mot det franska förtrycket. Det är onekligen en parallell till Götiska förbundet. Boyen saknade icke poetisk läggning. Mycket sjungen blev en dikt av honom, *Die Preussische Losung*. Den börjar:

Der Preussen Losung ist die *Drey*;
Und wie diess recht zu deuten sey,
Will ich hier schlicht erzählen.

Den sista strofen lyder:

Schwerdt, Licht und Recht — das ist die *Drey*,
Die Losung und das Feldgeschrei
In Glück, wie in Gefahren;
Der Preusse kämpft für Thron und Heerd,
Für Licht und Recht mit gutem Schwerdt,
In treuer Brüder Schaaren.

Det erinrar om Götiska förbundets av Geijer diktade invignings-sång:

Vill du veta hvem Götén var,
 Du, som vår broder är vorden? —
 Try ting voro för honom klar';
 Han djupt i sitt hjerta de trenne bar,
 Han såg dem i himlen, på jorden.

Hos Geijer äro de tre orden *tro, kraft och frihet*. Båda diktarna äro influerade av Schillers *Die Worte des Glaubens* (»Drei Worte nenn ich euch, inhaltschwer, — Sie gehen von Munde zu Munde, — Doch stammen sie nicht von aussen her, — Das Herz nur giebt davon Kunde«); Schillers triad är *frihet, dygd och Gud*. Lösenorden skifta, men andan är en: den kantska moralismen. När Boyen dog (1848), ägnade Arndt honom en minnesdikt med titeln: *Hermann von Boyen in Walhall*. Den tycks riktad till Heimdal:

Blast! Blaset hell von Walhalls Zinnen!
 Thut weit die goldnen Pforten auf!
 Weckt alle Ehren, alle Minnen.
 Es steigt ein hoher Glanz herauf.

— — —
 Schon steht er da im Götterglanze
 Auf Idas ewig grüner Au,
 Schon grüssen aus dem Heldenkranze
 Sein Scharnhorst ihm, sein Gneisenau.

Det är götisk poesi.

Schillers inflytande, som visat sig hos Boyen, möter man överallt. Henrik Steffens — den norskfödde naturfilosofen, som lämnade sin kateder i Breslau och gick med i fälttåget — berättar i sin självbiografi *Was ich erlebte* om de preussiska officerarna: »Ich habe schon Gelegenheit gehabt, darauf aufmerksam zu machen, welchen grossen Einfluss Schillers Werke auf die preussischen Krieger ausübten. Seine geschichtlichen Dramen kannten sie durchaus, und Marquis Posa wie Max waren ihre Muster, v. H. declamirte mir oft mit grossem Pathos ganze Stellen vor. Auf diese Weise liebten sie es, ihren Unternehmungen einen dichterisch-romantischen Anstrich zu geben.» På ett annat ställe heter det: »Schiller hatte als Dichter einen mächtigen Einfluss, durch ihn lebten die Erinnerungen an frühere Kriegeszeiten, vor allen an den dreissigjährigen Krieg, wieder auf.» Ovillkorligen tänker man

på den härliga ryttarsången i *Wallensteins Lager*, vars rytmer ringde i Geijers öron, när han diktade *Vikingen*. Denna Schillers ryttarpoesi förkroppsligades i Lützows berömda frikår, bland vars officerare befann sig sonen till skaldens närmaste vän, Theodor Körner. *Leyer und Schwert* stammar i litterärt avseende direkt från Schiller. Steffens skriver om Lützows svarta jägare: »Es war die feurige Lyrik des Krieges, wie sie auch später in Körners Gedichten erschien und in allen Gegenden Deutschlands die Gemüther erregte. Gewiss, es war seine herrliche, durch seine sittliche Freiheit den ganzen Krieg veredelnde und stärkende Gesinnung, welche durch die Bildung dieses Corps und seine späteren Thaten laut wurde.» Det var icke blott de unga kavalleristerna, som hörde Schillers *Reiterlied* i sitt inre. När den store Gneisenau den 17 mars 1813 skrev till sin hustru och genom henne meddelar sin sjuttonårige son August tillåtelse att gå med som frivillig, var han mera upprörd än vad man är van att finna denna lugnt överlägsna härskarnatur. »August sage, dass sein Entschluss ihm Ehre macht. Die jetzige Zeit ist gross und edel.» Och till slut sammanfattar han alla motiven i ett citat, som tolkar hans djupaste stämning: »Und dann sagt ja auch schon Schiller:

Und setzet ihr nicht das Leben ein,
Nie wird euch das Leben gewonnen seyn.»

Vid sidan av de medvetna Schiller-citaten stå de omedvetna. Arndt skrev den 1 december 1812 från Petersburg till en vän om den stora tyska resning, den »virvelvind», som han hoppas på. De unga måste ta befälet, de gamla äro för egoistiska och pedantiska: »und doch soll das ganze Leben drein gesetzt werden, und nur ein Flammen-Wirbelvind des vollsten Herzens kann Heil und Rettung bringen».

I medelpunkten står Fichte. Steffens, som befann sig i filosofisk opposition mot Fichte och långt ifrån var hans vän personligen, har likväl givit ett vackert vittnesbörd om hans betydelse; det framhäver ypperligt det omedelbara, rent odogmatiska inflytandet av hans fasta personlighet »Seine Gesinnung, ja selbst seine abgeschlossene scharfe Eigenthümlichkeit bildete einen festen Haltpunkt, und durch seine rücksichtslose nationale Kühnheit gewann er viele Menschen, von denen er wissenschaftlich getrennt war; ja er hatte schon den Grund gelegt zu einer Ansicht des

Lebens, die in einer schwankenden Zeit, wie die damalige, eine grosse geschichtliche Bedeutung erhielt. Die Verwirrung, in welche die religiöse und wissenschaftliche wie die bürgerliche Existenz gerathen war, musste einen Jeden zu der Einsicht führen, wie nothwendig es war, sich vor Allem in sich zu fassen und zu bestimmen, und der Mann, welcher berufen war, einen grossen, Alles leitenden Gedanken kühn hervorzuheben als den absolut gebietenden, musste als ein Herrscher anerkannt werden, auch wo er nicht verstanden ward.»

I sina fälttågsminnen berättar Steffens, huru före slaget vid Bautzen officerarna, samlade i en by, där krigsråd hållits, skämtade över den order som givits, att intaga en position och avvakta fienden. »Es wurde viel über diese Position gewitzelt, man fragte, ob sie eine absolute, etwa der Fichteschen ähnlich sein sollte.» De spekulativa officerarna bilda en ypperlig pendant till den krigiske filosofen: Arndt berättar, hur Fichte samtidigt levde i Berlin. »Fichte hatte für sich und seinen kaum waffenfähigen Sohn, der kaum aus dem Knabenalter heraustrat, Lanzen und Schwerter vor seiner Thür angelegt stehen.»

Arndt, befrielsekrigets förnämste litterära agitator, har uppenbarligen mottagit avgörande intryck av Fichte. I sin ungdom hade han studerat i Jena; filosofien lämnade honom tämligen oberörd, skriver han i sina *Erinnerungen aus dem äusseren Leben*, »doch hat mich Fichtes tapfere Persönlichkeit begeistert». På grund av sin konkreta natur och sina utpräglad historiska intressen har Arndt själv tidvis alltför lågt uppskattat den fichteska spekulationsens betydelse för sin utveckling; Arndts biograf Müsebeck har emellertid riktigt framhållit, att man stöter på fichteska influenser överallt i hans ungdomsskrifter, i ett viktigt brev från 1799; ja, att till och med hans historiska uppfattningar på flera punkter influerats av filosofen. Ämnet är emellertid ingalunda uttömt; det skulle föra för långt att här uppta det, men det bör i alla fall fastslås, att Arndts huvudverk, *Geist der Zeit*, i hela sin åskådning av förhållandet mellan nödvändighet och frihet, i hela sin uppfattning av viljans betydelse för den historiska utvecklingen är tänkt i Fichtes anda.¹

¹ Klarast kommer Arndts lärjungeskap hos Fichte fram i uppsatsen *Letztes Wort an die Deutschen, gesprochen im Herbst 1808*, som bildar fjärde avdelningen i andra bandet av *Geist der Zeit*.

Hur behärskad Arndt i själva verket var av sin lärare i Jena, därom ger han ett indirekt vittnesbörd i sin skildring av baron vom Stein. Arndt blev 1812 inbjuden att sluta sig till Stein i Petersburg, där han tjänstgjorde som dennes privatsekreterare. Det första sammanträffandet beskrives i *Erinnerungen aus dem äusseren Leben* på följande sätt: »Mieh hatten seine Gestalt und Darstellung betroffen, als hätte ich schon irgendwo ihres Gleichen oder ihres Ähnlichen gesehen; aber ich wusste mich anfangs nicht zu erinnern. Erst als ich einige Stunden vor ihm am Theetisch gesessen und die ersten Eindrücke sich beruhigt und abgeklärt hatten, rief ich in mir: *Fichte!* Ja vieles von meinem alten Fichte schlug mich nun: dieselbe Gestalt ungefähr, kurz, gedrungener, breit; dieselbe Stirn, nur noch breiter und zurückgebogener; dieselben kleinen, scharfen, funkelnden Augen, fast dieselbe nur noch mächtigere Nase; die Worte derb, klar, fest, mit kurzer Geschwindigkeit gleich Pfeilen vom Bogen grade ins Ziel schlagend. Dass ich die fichtische unerbittliche sittliche Strenge in den Grundsätzen bei ihm bewundern musste, ergab sich sehr bald.» Alldeles samma jämförelse kommer igen i Arndts senare skildring i *Meine Wanderungen und Wandelungen mit dem Reichsfreiherrn vom Stein*. I ett brev (1857) till C. J. von Bunsen — som skrivit ett populärt arbete om den tyska filosofien — sammanfattar åldringen än en gång sin syn på de båda männen. Det heter: »Einen haben Sie nicht genug genannt und nicht in seiner Art gewürdigt, nämlich *Fichten*. Das war doeh der rechte *philosophus teutonicus*, wie Stein der *heros teutonicus*; beide bei grösster Verschiedenheit der Lebensstellungen äusserlich und innerlich einander sehr ähnlich.» Om Fichte heter det vidare: »Sein Sinn hat sich in allen seinen Schülern ausgedrückt, wie in alle eingedrückt, in diejenigen, meine ich, die sittliches Zündpulver in der Brust tragen; Schelling und Hegel haben wirklich viel mehr leere und übermüthige Schüler gemacht.» Distinktionen mellan Fichtes och Schellings inflytande är här av särskilt intresse. Arndt blickar i dessa ord tillbaka på de största andliga faktorerna i sitt liv: vad Fichte varit för honom i tankens värld, har Stein varit i handlingens, och det är en helt naturlig känsla som driver honom att lägga så stor vikt på deras förmenta likhet.

Att Stein ägde många drag, som kunde erinra om Fichte, är

för övrigt obestriddigt. Framför allt allvaret, den stränga uppfattningen av moraliska frågor och den hänsynslösa djärvheten — den senare egenskapen dock hos Stein parad med en säkrare takt, större förbindlighet och mera smak. Det är egendomligt att i Arndts skildringar se Stein vid sidan av Goethe. För hela frihetskriget stod ju Goethe i grunden främmande. I sina *Annalen* för 1813 berättar han, hur han för att slippa undan de *hotfulla* företeelserna i den politiska världen (»irgend ein ungeheures Bedrohliches in der politischen Welt») slog sig på att studera det kinesiska rikets tillstånd, och hur han den dagen slaget vid Leipzig stod koncentrerade sin uppmärksamhet på att trösta skådespelerskan Wolff över en dålig roll genom att skriva en epilog för henne. Arndt såg honom något tidigare i Dresden hos Körners; hans anblick förrådde »aufgestörte Unruhe», hans ord »ungläubige Hoffnungslosigkeit». Den äldre Körner uttalade sin glädje över sonen, som var bland Lützows jägare, men Goethe svarade: »O ihr Guten, schüttelt immer an euren Ketten, ihr werdet sie nicht zerbrechen, der Mann ist euch zu gross.» Sommaren 1815 såg Arndt Stein och Goethe tillsammans i Kölnern; Stein yttrade till sina trogna: »Lieben Kinder, still! still! Nur nichts Politisches, das mag er nicht; wir können ihn da freilich nicht loben, aber er ist doch zu gross.»

Den gamla klyftan mellan Goethe och Schiller, över vilken deras vänskap slogs som en brygga, har här åter öppnat sig: Schillers lärjungar och arvtagare stå kring Stein. Olikheten dem emellan är ingalunda i sig själv en högre eller lägre grad av patriotism. Schiller skulle utan ringaste tvivel, om han levat, ha varit frihetskrigets Tyrtäus; djupast sett därför att han var den avgjorde idealisten. Han mätte verkligheten mot den idé han skapat sig, under det att Goethe bildade sina begrepp ur erfarenheten. Goethes och Schillers vänskap började, då de i Jena diskuterade förhållandet mellan idé och erfarenhet; Goethe framställde sin teori om växternas metamorfos och ritade upp en symbolisk växt, Schiller skakade på huvudet och förklarade bestämt: »Das ist keine Erfahrung, das ist eine Idee». Goethe kände då, förklarar han, det gamla grollet röra sig: »denn der Punkt, der uns trennte, war dadurch aufs strengste bezeichnet». Hos Goethe kan man iakttaga, hur denna realistiska, empiriska sinnesriktning predisponerar till att försona sig med verkligheten sådan

den är, att anpassa sig i stället för att resa sig till okuvligt motvärn. Han tog Napoleon som ett faktum, som det gällde att finna sig till rätta med och som han i sin Karlbader festdikt underdånigt supplicerade om fredens nådegåva. Till gränslösa uppoffringar, vilkas resultat måste te sig osäkert, hade han icke trots och spänstighet nog. Hans ungdom hade känt dylika stämningar, — det var då han diktat: »Allen Gewalten — zum Trotz sich erhalten» — men för hans mannaår voro de främmande. I många avseenden faller han tillbaka till sjuttonhundratalets kultursfär. Vilken helt annan stolthet och värdighet är där icke över den nya generationens bästa män! Arndt berättar, hvilket pinsamt intryck det gjorde på honom i Köln, då han såg Goethe — själv minister och excellens — i sällskap med förnäma. »Es kamen von den jungen Offizieren, die in Köln standen, einige, sich vor ihm zu verneigen, solche, deren Väter oder Vettern er kannte, Thüringer und andere, Ministersöhne, Baronensöhne, unter ihnen Wilhelm Humbolds Erstgeborener, Jungen, vor welchen Stein, ja nicht einmal Unsereiner, nicht die Mütze abgezogen hätte — und Goethe stand vor ihnen in einer Stellung, als sei er der Untere.»¹

Hur fullkomligt annorlunda är icke det intryck Stein gör! Arndt har bevarat många härliga drag av hans personlighet. Hertig Karl August av Weimar, Goethes förtrogne vän, besökte honom 1817, och berättade med sin naturliga kvickhet högst underhållande historier om Zacharias Werner, varvid han till slut framkastade några skämt i den licensiösa stilen. Med en slagfärdighet och kraft, som icke lämnade något övrigt att önska, tillrättavisade Stein hertigen och förklarade det opassande, att en tysk furste förde dylikt tal i unga mäns närvaro. Det blev dödstyst i sällskapet, men hertigen höll god min. En liknande episod berättar Arndt från hovet i Petersburg, där Stein steg upp vid bordet och, vit i ansiktet av vrede, tillbakavisade den tyskfödda änkekejsarinnans föraktliga uttalanden om tyska folket som icke vågade hämna sig på sina franska förtryckare: hon kunde prisa sig lycklig att tillhöra ett så stort, troget och tappert folk, som vore vida bättre än sina furstar, kejsarinnans kusiner. Protesten framfördes likväl på ett sådant sätt, att kejsarinnan

¹ I *Erinnerungen aus dem äusseren Leben*, där det samma berättas, heter det: »Ich sah den Greis vor den Jünglingen in der Stellung wie des Aufwartenden!»

nöjde sig med att svara: »Sie mögen velleieht Recht haben, Herr Baron; ich danke Ihnen für die Lektion». Madame de Staël hade klagat över tyskarnas undfallenhet mot de makthavande och satt bristen på nationell stolthet i samband därmed. När hertig Karl August 1817 försvarade de engelska truppvärningarna i Tyskland genom att påpeka, att man på det sättet blev av med många vildhjärnor och jakobiner, svarade honom Stein, att också många oskyldiga loekades i fördärvet; men huvudsaken vore vanäran, som tyska furstar borde vara en smula känsliga för: den utländske värvare, som vågade röra trumman i England eller Frankrike, skulle genast bli satt där varken sol eller måne skiner.

Stein hörde till »die Idealisten der That», dem som med hela sin vilja kastade sig in i striden mot det övermäktiga ödet — som det oundvikliga ödets verktyg uppträdde Napoleon i proklamationen till den stora armén (den 22 juni 1812), då han gick över ryska gränsen.¹ Man har emellertid knappast ställt honom i förbindelse med den idealistiska strömningen inom tysk kultur; ja, man har rent av satt honom i en viss motsats till den förhärskande filosofiska riktningen. Författaren till den sista stora biografien över Stein, Max Lehmann, framhäver, att han studerat i Göttingen, där de historiska vetenskaperna blomstrade, medan det filosofiska intresset var ringa, och att han lifvet igenom gav det empiriska företräde framför det begreppsliga. Känt är, att han inför Steffens uttalade sig ytterst ringaktande om spekulationen. Steffens råkade honom, berättar han, 1813 i Dresden; Stein syntes finna ett nöje i att disputerade med den uniformerade professorn. »Er war oder äusserte sich wenigstens als ein Feind der Speculation und griff mich als einen speculativ construirenden gradezu schonungslos und mit Härte an, als wollte er den Versuch anstellen, ob ich ihn zu bekämpfen wagte.» Steffens refererar hans argument på följande sätt: »Eure Constructionen *a priori*, sagte er, sind leere Worte, armseliges Schulgeschwätz und recht eigentlich dazu gemacht alle Thaten zu lähmen.» Steffens svarade

¹ Det heter: »La Russie est entraînée par la fatalité! Ses destins doivent s'accomplir!» — Stein påpekade i några anteckningar han nedskrev 1809, att en liknande uppfattning var vanlig bland Napoleons män; Daru yttrade en gång till baronen: »Considérez la volonté de l'Empereur comme le fatum, il faut s'y soumettre.» Jämför Tegnér's tillrop till Napoleon: »Fritt öfver oss livälf — båd' ryske och danske! — Vi kasta vår handske — mot ödet själf!»

med att utveckla den filosofiska idealismens tankegång, närmast i dess schellingska form. Stein genmälte: »Ja, das weiss ich wohl, dass die deutsche Jugend von dieser leeren spekulativen Krankheit angesteckt ist; der Deutsche hat einen unglücklichen Hang zur Grübelelei, daher begreift er die Gegenwart nicht und ist von jeher eine sichere Beute seiner schlaueren und gewandteren Feinde geworden.» Steffens parerade: »Excellenz, zwar hat die Jugend auf eine erfreuliche Weise sich in Masse erhoben, dennoch ist eine nicht geringe Zahl zu Hause geblieben. Ich möchte eine Wette darauf wagen, dass kein einziger Angesteckter unter diesen ist. Wer ist kühner hervorgetreten, wer hat das Volk entschiedener entflammt, als es galt den Feind mit geistigen Waffen zu bekämpfen, als die zwei speculativ grübelnden Deutschen, Fichte und Schleiermacher?» Stein blev, enligt Steffens' berättelse, först vred, men skrattade sedan högt och utropade: »Am Ende bin ich selbst ein unpraktischer Grübler, der sich über das Grübeln in unnütze Grübeleien verliert.»

Man får emellertid icke på grund av dessa uttalanden — liknande finner man ofta i breven -- stämpla Stein som realist. Först och främst var han en temperamentsfull kåsör, som vid detta tillfälle lagt an på att sätta Steffens i humör. Vidare är det givet, att en så konkret och varm natur som han, den stora handlingens man, kunde vara en smula irriterad över det oändliga antalet bokfabricerande filosofer i Tyskland; han såg även alla dem, vilkas namn nu försvunnit. Kanske hade han i minnet en sådan sak som schellingianen Othmar Franks vidriga dedikation till Napoleon framför *Das Licht der Orient*. För en svensk bedömare ligger det slutligen nära till hands att tänka på Tegnér's livliga förakt för den spekulativa ohälsan, för det tomma grubbllet; han var enig med Stein i att däri låg tyskarnas nationallast, och han skulle ord för ord ha kunnat fälla de steinska replikerna. Men detta hindrade icke, att Tegnér sugit hela sin andliga näring ur den tyska idealismen. Det har sitt särskilda intresse att visa, att det förhåller sig på ungefär samma sätt med Stein. Den störste tyske statsmannen är själv ett barn av den kultur, vars krafter han tog i sin tjänst.

Att i hela sin utsträckning ta upp frågan om Steins andliga orientering låter sig här icke göra. Materialet är icke särskilt fullständigt; det består egentligen blott i Steins brev och anteck-

ningar, sådana de föreligga i Pertz' bekanta, skäligen kaotiska arbete. Dessa syssla nästan uteslutande med praktiskt-politiska frågor, och vidlyftigast behandlas väl ekonomiska ämnen, som Stein allt från sin ungdoms tjänstgöring i bergverken behärskade. Allmänna uttalanden förekomma nästan aldrig i dessa bref, som äro led i en strängt upptagen statsmans affärskorrespondens, och principdeklamationer voro icke i Steins smak. Detta förklarar, att mellan Max Lehmann och Ernst von Meier kunnat föras en livlig debatt om Steins politiska grundåskådning; definierat den har han aldrig själv.

Det framgår emellertid, att Stein var en förträfflig kännare av den stora samtida tyska dikten. Han brukar 1813 (den 17 juli) kvickt och träffande ett citat ur Goethes *Faust*, för att karakterisera Metternichs ofruktbara statskonst; Schön hade sänt Stein verket så snart det såg dagen 1808, och Stein hade fördjupat sig däri; om den stora aktning han visade Goethe trots de politiska differenserna har också Arndt vittnat. För Nicolai och de rationalistiska teologerna hyste han förakt, som det framgår av ett brev till prins Wilhelms gemål av den 17 mars 1811; överhuvud förklarar han sig där dela prinsessans beundran för riddartiden, och karakteriserar denna tidsålders människor på följande sätt: »Diese frommen, treuen, für Religion, kriegerrische Ehre und Liebe beseelten Menschen, wie vermag man die zu vergleichen mit den kleinlichen, frivolen, zusammengeschrumpften, genussliebenden Egoisten unseres Zeitalters.» Han, som icke på något sätt kan beskyllas för medeltidssvärmeri och reaktionär romantik, visar sig vara en ivrig motståndare till den franska upplysningens läror, »die die Grundsätze der Moral, den Glauben an Gott und Unsterblichkeit tief erschütterten und die Herzen der Menschen austrockneten». Det är den tyska idealismens kungslinje, som man återfinner även hos Tegnér och Geijer, lika långt skild från sjuttonhundratalets upplysning som från den extrema romantiken; av värmen och kraften i Steins kristna tro har Arndt fått det starkaste intryck. Stein synes ha framför allt anslutit sig till Herder, som han livligt anbefalld prinsessan att läsa; han beundrade hos Herder det kraftiga, sunda förståndet, det religiösa sinnet, den rena smaken, djupsinnet, lärdomen och idériokedomen. Då Stein, nödsakad att fly för Napoleons gendarmer, 1809—1810 uppehöll sig i Brünn i ett slags otium, sysselsatte han sig med

studier; hans anteckningar och excerpt visa, att Herder vid sidan av Adam Smith hörde till hans favoritläsning.

I brevet till prinsessan hade han fört »die neueren Metaphysikern» i sällskap med Nicolai och upplysningsfilosoferna; av dessa anteckningar framgår det likväl, att han räknat Kant tillika med Leibnitz och Luther till Tysklands starkaste och djupaste tänkare. Att det icke var efter hörsägner han talade om Kant, kan visas. När han den 7 januari 1809 på sin nattliga flykt passerade den av fransk garnison besatta fästningen Glogau svävade han i varje ögonblick i livsfara; han hade förlorat sin ställning och makt, ja till och med sin egendom, och gick en oviss framtid till mötes. Vilka stämningar, som grepo honom, då han vid midnattstid for i sin släda genom byar och städer på väg mot den österrikiska gränsen, har han skildrat i brev till sin hustru med dessa ord: »Die Nacht war sehr schön, die Witterung milde, der Himmel bald bewölkt bald hell, die Natur still und feierlich, die zahlreichen Wohnungen der Menschen, durch die man reiste, ruhig. Eine solche Nacht und solche Umgebungen gaben der Seele eine Stimmung, die alles Menschliche, und sei es noch so colossalisch scheinend, auf seinen wahren Werth zu bringen bereit ist.» Den stämning, vari Stein söker befrielse från det förlamande intrycket av den maktens koloss, som bringar honom att vika, är rent kantiansk: endast två ting äro verkligt stora, stjärnhimmeln ovan oss och sedelagen inom oss. Ett sådant högtidligt ögonblick visar, varifrån Stein hämtade krafter. Men den moraliska idealismens anda smälter hos honom omedelbart samman med religiositeten. Han erinrade sig, fortsätter han, hur han förra nyårsdagen samman med sin hustru läste Schleiermachers predikan »*Was wir fürchten sollen und was nicht*». Det var den predikan, som Schleiermacher nyårsdagen 1807 riktade till det besegrade Preussen med Matthei 10: 28 till text. Den kristna fromhet, som Schleiermacher där förkunnar, är i släkt med modet. Han inskärper, att modet icke är »eine besondere Fertigkeit», utan »eine allgemine nothwendige Tugend», som ingen människa kan undvara, om det icke skall uppstå »jener schwächliche zitternde Zustand, der den Menschen nicht mehr derb auftreten, nicht mehr fest zuschreiten lässt und ihn zu jedem Geschäft, welches Kraft erfordert, unfähig macht, so dass er vor den Augen Gottes endlich dasteht als der unnütze Knecht». Inga yttre nederlag och för-

störelser kunna tillintetgöra oss, ty den gudomlige Eros går som en nyskapande kraft genom universum och genom oss — denna platoniska tanke är det som Schleiermacher utför, när han förkunnar: »Wir werden unter allen Zerstörungen jene göttliche Kraft in uns fühlen, vermöge deren der Geist überall seinen Leib, seine Glieder, seine Werkzeuge wiederherstellt, frisch belebt, umbildet oder neu erschafft; und so werden wir muthig und heiter, tüchtig und unbesiegt, der Welt zum Troz, Gott zum Preise, uns selbst zur Zufriedenheit dasteln.»

Men det synes framför allt ha varit hos Schiller, som Stein tillägnat sig den filosofiska idealismen. Schiller var den skald, hvars ord och tankar trängde fram i hans sinne och gingo över hans läppar i beslutens stunder, i de upprörda och ödesdigra ögonblicken. I mars 1809 förenades han ånyo med hustru och barn, vilka kommo till honom i Prag; på baksidan av det brev, vari hustrun meddelade honom deras förestående ankomst, har han nedskrivit den strof ur Schillers *Das Lied von der Glocke*, som prisar den all jordisk egendom berövade vandrarens lycka att räkna sina älskades huvud utan att finna ett tomrum. Från Troppau skriver han den 12 augusti 1809 till Schön om Österrikes förestående kamp med Napoleon. »Die gegenwärtige Kraftäusserung wird aber doch in der Geschichte leben. Ob sie einen edlen kräftigen Entschluss fassen, und lieber, wenn je das schlimmste sich ereignen sollte, rühmlich fallen, als — — sollte dieses der Fall seyn, so muss Alles, was das Gute und Edle liebt, sich unter die Oesterreichischen Fahnen sammeln und an dem Todeskampfe Theil nehmen; liegt er unter,

Macht und Güter gehört der Erde,
Er ist ein Fremdling, er wandert aus
Und sucht ein unvergänglich Haus.»

Vad Stein här citerar ur minnet, icke alldeles korrekt,¹ är Schillers *Die Worte des Wahns*, dikten om jordelivets förvirring och om det modiga fasthållandet vid de, trots allt, okränkbara idéerna, den dikt som Tegnér översatte och som klingar åter i *Det*

¹ Det heter hos Schiller:

Nicht dem Guten gehört die Erde.

Steins omformulering stannar dock helt och hållet inom diktens tanke- och stämningssfär.

eviga. När Stein ur det jordiska skeendets värld vandrar ut för att söka det oförgängliga, så är det alldeles samma sak, som när Tegnér diktar om Sanningen:

Förloras dess sak i Napoleons värld
dock vädjar hon trygg till en annan.

Arndt förklarar i sina *Erinnerungen aus dem äusseren Leben*, att han aldrig sett Stein större och härligare än under de mörkaste dagarna i Petersburg, då det såg ut som om Ryssland skulle böja sig under olycksslagen och frukterna av Steins på en gång sega och djärva politik gå förlorade. Han förblev »der unerschütterlichste Fürst und Feldherr des Mutes». »Als die Nachricht von der Schlacht von Borodino und bald von dem Brande Moskaus ankam, und Zar Konstantin [= tsarens broder] umhersprengte und *Frieden! Frieden!* rief, als die Kaiserin Mutter und Romanzoff [= utrikesministern Rumjantsev] *Frieden* flüster-ten, trug er sein Haupt nur desto heiterer und stolzer. Ich habe ihn gesehen diesen heiteren Mut. Ich war den Tag nach der eingelaufenen Kunde von jenem Brande mit dem tapferen Dörnberg und mehreren wackeren Deutschen bei ihm zur Tafel. Nie hab ich ihn herrlicher gesehen. Da liess er frischer einschenken und sprach: 'Ich habe mein Gepäck im Leben schon drei, vier Mal verloren; man muss sich gewöhnen, es hinter sich zu werfen: weil wir sterben müssen, sollen wir tapfer sein'.»¹

Det är omöjligt att icke känna, vad som i denna stund fyllde Stein: Schillers *Das Ideal und das Leben*. Man hör bakom hans ord skaldens: »Werft die Angst des Irdischen von euch!»² Mitt i kampens förbittring känner han sig meddelaktig i frihetens värld: »Wenn im Leben noch des Kampfes Wage — Schwankt, erscheinet hier der Sieg». Den befrielse, som Schiller fann först och främst i den estetiska idén, har Stein funnit i det hänsyns-

¹ Händelsen berättas i huvudsak lika men med något andra detaljer i *Meine Wanderungen mit dem Reichsfreiherrn vom Stein*.

² I *Reiterlied* ur *Wallensteins Lager* varierar Schiller samma stämning:

Des Lebens Ängsten, er wirft sie weg,
Hat nicht mehr zu fürchten, zu sorgen.
Er reitet dem Schicksal entgegen keck,
Trifft's heute nicht, trifft es doch morgen.
Und trifft es morgen, so lasset uns heut'
Noch schlürfen die Neige der köstlichen Zeit.

lösa sedliga handlandet till nationella syften. Från denna punkt är det möjligt att med en helt annan klarhet slå fast, vad det var som tvingade Arndt att i Stein se en ny Fichte — den yttre likheten kan man här förbigå. Båda ställde den Schillerska idealismen i fosterlandets tjänst.

Under sin vistelse i Petersburg hade Stein ett tillfälle att öppet bekänna sig till den tyska idealismen. När madame de Staël anlände dit, yttrade sig Stein till en början mycket kritiskt om henne: han fann henne uppenbarligen moraliskt icke alldeles förtroendeingivande. Men när hon för honom uppläst det sista kapitlet av sin ännu icke offentliggjorda bok om Tyskland, det kapitel om entusiasmen, där hon sammanfattar vad hon tillägnat sig av den nya andan i Tyskland, då är Stein idel beundran; han fann det sublimt, han lät Arndt skriva av det och skiekade kopian till sin hustru. Vid madame de Staëls avresa uttryckte han i brev till sin hustru sin saknad över förlusten av hennes sällskap.

Stein var sålunda till sitt innersta väsen ingalunda en nykter realist och empiriker. Arndt, som stått honom så nära och ägnade honom en så djup beundran, behåller säkerligen rätt i de minnesord han ägnar honom i slutet av sina *Erinnerungen aus dem äusseren Leben*. Han yttrar där, att i alla hans allvarliga samtal kom det fram »der ganz tiefe und wehmütige Ernst seines Wesens, das Hoehtragische, das selbst in dem würdigsten Handeln und Wirken nimmer keine Genüge fand», han förklarar, »dass in allem Irdischen und Menschlichen ihm tragisch immer die Endlichkeit und Vergänglichheit vorschwebte», och han talar till slut om »die hochstrebende und überweltliche Richtung seines Sinns». Hans kristna fromhet var i allt detta måhända huvudfaktorn, men den fick sitt stöd i den filosofiska idealismen.

Det har redan antytts, huru ett rent platonskt inslag tränger in i den tyska frihetsrörelsen genom Schleiermacher. Nästan allå de ledande männen stå honom mer eller mindre nära. Gneisenau skiekade den 6 oktober 1810 sin hustru ett par av hans patriotiska predikningar, och kallade honom »en av mina vänner, den förträfflige predikanten». Hans stora tema är den ideella och religiösa halten i den entusiastiska fosterlandskärleken. Den 28 mars 1813 uppläste han i Trefaldighetskyrkan i Berlin

konungens upprop till folket, signalen till resningen. Han talade om det blod, som nu skulle flyta, de offer, som nu skulle bringas: »Lasst uns nicht durch zaghafte Trauer, durch weichlichen Schmerz das ruhmvolle Loos verkümmern, sondern dahin sehen, dass wir der grossen Sache würdig, grün bleiben und frisch; lasst uns bedenken, wieviel glücklicher es ist, das Leben zum Opfer darbringen in dem edlen Kampf gegen diese zerstörenden Gewalten, als im ohnmächtigen Kampf ärztlicher Kunst gegen die unerkannte Gewalt der Natur.» — Döden i striden är ädlare och skönare än varje annan död; den är entusiasm, poesi — ett verk av Platons Eros.

Hos Arndt är det platonska elementet tydligt märkbart. I sin ungdom hade han studerat Platon jämsides med Kant och Fichte. I *Geist der Zeit* talar han om de samtidens visa och stora män, som åter stigit till idéernas värld: »Wie Falken zur Sonne sind die Edlen geflogen und haben nach den Urquellen des Wissens und Daseins, nach den Urgesetzen und tiefen Gründen der Natur gefragt.» Det är hela det idealistiska uppsvinget inom dikt och vetenskap han tänker på, och han frågar, om icke — hur resultatet än kunde bli, alla förirringar till trots — flykten var skön, och om icke släktet måste bli bättre, om det lär sig följa den. »Was ist der Mensch ohne Schwärmerei und Liebe? ein kluges Tier, das nicht einmal mutig sterben kann wie die Tiere. Hohlköpfe und Käuze nur schelten hier und schreien über Tollheit und Mystik. Als wenn Mystik nicht immer die Lebenskraft der edelsten Naturen wäre . . . So ist Platons mystische Nacht. Sie hat mehr Lichter angezündet, als alle mathematischen und kritischen Philosophen zusammen.» Denna platonska entusiasm är det som går genom hela Arndts verk. I *Letztes Wort an die Deutschen* frågar han: »Schwärme ich? Ja; denn jeder Selige und Begeisterte schwärmet. Rede ich irre? Nein; denn nie habe ich tiefere Wahrheit gesprochen.» Det är Platons gudomliga vansinne. I sin berömda *Katechismus für den deutschen Wehrmann* talar han om de människor, för vilka frihet och fädernesland äro tomma ord, som icke fordra annat än materiell välmåga: »Diese sind wie die dummen Tiere nur auf den Bauch und auf seine Gelüste gerichtet und vernehmen nichts von dem Wehen des himmlischen Geistes . . . Der Mensch aber soll lieben bis in den Tod und von seiner Liebe nimmer lassen noch schei-

den . . . Darum, o Mensch, hast du ein Vaterland, ein heiliges Land, ein geliebtes Land, eine Erde, wonach deine Sehnsucht ewig dichtet und trachtet.» Jämför man detta ställe med det förut citerade ur *Geist der Zeit*, ligger det i öppen dag, hur platonismen ger sin färg åt hans fosterlandskärlek. I själva verket ser Arndt i varje brinnande patriot en av de djärva bevingade varelser, varom Platon talat i Phaidros. När han karakteriserar Gneisenau, heter det: »Diese edle Gestalt, dieser geschwinde Mut und geflügelte Geist, einer von Platos Gefiederten». Med förkärlek talar han om Steins »geflügelte Rede», och om Scharnhorsts ädla dotter, grevinuau Dolna, heter det: »Seine unvergessliche, ihm ähnliche Tochter, die mit allen hohen Gefühlen bis in den siebenten Himmel aufflog». Det är alltid uppstigandet till idévärlden, som föresvävar honom. När han i ett brev (den 15 augusti 1806) frågar sig, om Gustaf IV Adolf är en verklig härskarnatur, sker det i anslutning till Platon: »Ist er der gerechte König des Plato?» Hans patriotiska entusiasm är en entusiasm för det eviga. Första delen av *Geist der Zeit* slutar med orden: »Tyrrannen und Könige werden Staub, Pyramiden und Kolossen zerbröckeln, Erdbeben und Vulkane, Feuer und Schwert tun ihr Amt, das Grösste verschwindet; nur Eine Unsterbliche lebt ewig, die Wahrheit.» Det är samma platoniska tankegång som Tegnér's:

Hvad våldet må skapa är vanskligt och kort,
 det dör som en stormvind i öknen bort.
 Men sanningen lefver. Bland bilor och svärd
 lugn står hon med strålände pannan.

De filosofiska idéerna trängde från de lärda långt ut bland folket under denna tid. När den gamla präktiga märkiska huggvärjan von der Marwitz — som icke kan sägas stå universitetskulturen nära — ryckte ut i det nya kriget mot Napoleon i mars 1815, skrev han i sin dagbok några gripande betraktelser om de stora uppoffringar han bringat sitt fosterland, i förmögenhet, i anhörigas liv. Men han tackar Gud att så varit, och inför tanken på att döden kanske nu väntar honom, skriver han: »Ich habe gelebt und werde leben für das Wohl des Vaterlandes, für das Rechte und Wahre und für die sichere Gründung meines Stammes und seines Besitzes. Ich wünsche, dass meine Frau jetzt

einen Sohn zur Welt bringe, und dass dieser immer das Irdische dem Ewigen nachsetzen möge.» Det är en förvånande metafysisk formulering av den patriotiska plikten. Lika filosofiskt accentuerad är Jahn, »der Turnvater», som icke var någon djupsinnig man, när han på övningsplatsen i Berlin framställer frågan: Vem kan stå emot ödet? och stolt besvarar den: *ipse fecit*. Fichtes idealism går direkt in i de av Jahn inspirerade Burschenschaft-rörelserna.

Steffens berättar i *Was ich erlebte*, att hela Tyskland år 1812 var delat i två läger. »Wer konnte leugnen, dass dem kalt Reflektirenden alle Hoffnung grundlos und chimärisch erscheinen musste». Blott de ungdomligt hänfödda vågade tro. Arndt berättar om stämningen i Königsberg vid krigets början: »Ja, es war jene Fülle der Kraft da, die aus dem Geiste erglüht und erblüht, durch diese Kraft haben Greise wieder wie Männer gefochten und Jünglinge, ja fast Knaben, von sechszehn, siebzehn Jahren ihre Säbel wie mit voller Manneskraft geschwungen. Ich werde das Schwingen, Klingen und Ringen dieser Morgenröte deutscher Freiheit, diesen so leuchtenden Anfang eines neuen, jungen Lebens nimmer vergessen.» Hela rörelsen ter sig här som poesi, som tro på poesiens och entusiasmens makt. Det är Körners:

Soll ich in der Prosa sterben?
Poesie, du Flammenquell.
Brich nur los mit leuchtendem Verderben,
Aber schnell!

Och det var icke blott ynglingar och skaldar, som upplevde tillvaron som poesi, utan mognade män med tungt ansvar. Scharnhorst och Gneisenau hade tillsammans uttänkt, Gneisenau ensam utarbetat och undertecknat en »Plan zur Vorbereitung eines Volksaufstandes», som den 8 augusti 1811 inlämnades till statskanslern och konungen. Friedrich Wilhelm III ogillade alla planer på ett revolutionärt folkkrig, »der alles übereinander und durcheinander wirft». I marginalen till Gneisenaus insurrektionsplan gjorde han sina ironiska anmärkningar; det var den nyktra reflexionens invändningar, varom Steffens talat. När Gneisenau förordat massresningen, skriver konungen: »Ausführung und Chaos ist eins», och förutser att fienden, som är van vid dylikt, snart skall göra rent hus. På ett annat ställe de med rött under-

strukna orden: »*Ein paar Executionen, und die ganze Sache hat ein Ende. Alles wird sich bald zerstreuen.*» När Gneisenau skildrat, huru folkstämningarna borde eldas genom föredrag och predikningar, skriver kungen de betecknande orden: *Als Poesie gut.* Gneisenau i sin ordning har härtill fogat följande randmärkning: »Religion, Gebet, Liebe zum Regenten, zum Vaterland, zur Tugend sind nichts anderes als Poesie, keine Herzenserhebung ohne poetische Stimmung. Wer nur nach kalter Berechnung handelt, wird ein starrer Egoist. Auf Poesie ist die Sicherheit der Throne gegründet. Wie so Mancher von uns, der mit Bekümmernis auf den wankenden Thron blickt, würde eine ruhige glückliche Lage in stiller Abgezogenheit finden können, wie Mancher dürfte selbst eine glänzende erwarten dürfen, wenn er statt zu fühlen berechnen wollte. Jeder Herrscher ist ihm dann gleichgültig; aber die Bande der Geburt, der Zuneigung, der Dankbarkeit fesseln ihn an seinen alten Herrn; mit ihm will er leben und fallen; für ihn entsagt er den Familienfreuden und giebt seine Lieben einer ungewissen Zukunft Preis. Dies ist Poesie und zwar von der edelsten Art. An ihr will ich mich aufrichten mein Lebelang.»

Det var poesien som segrade. Den skrivelse, som åtföljde Gneisenaus insurrektionsplan vid inlämnandet, slutade med förklaringen, att han ville tillropa konungen följande:

Plötzlich kann sich's umgestalten!
Mag das dunkle Schicksal walten!
Muthig auf der steilsten Bahn!
Trau dem Glücke! Trau den Göttern!
Steig trotz Wogendrang und Wettern
Kühn, wie Cäsar, in den Kahn.

Lass den Schwächling angstvoll zagen!
Wer um Hohes kämpft, muss wagen;
Leben gilt es oder Tod.
Lass die Woge donnernd branden,
Nur bleib immer, magst du landen
Oder scheitern, selbst Pilot.

Gneisenaus äldsta kända dikt synes vara en hyllningsdikt vid Lessings död 1781. I detta poem visar han sig vara Schillers och Fichtes lärjunge. Napoleon yttrade på Sankt Helena om Friedrich Wilhelm III (enligt Las Cases), att denne som privat-

person var redlig, uppriktig och god, men såsom politiker fogade sig under nödvändigheten. Att han icke desto mindre upplevde Preussens räddning och Tysklands befrielse, berodde på att han dock till slut — efter mycken tvekan — slöt förbund med en annan anda.

I den patriotiska entusiasmen kom en sida av den filosofiska idealismen till uttryck; i iveren för den högsta vetenskapliga utbildning en annan. Mitt under förberedelserna till befrielsekriget, ja under vapenlarmet, strävade man att grundlägga och befästa universitetet i Berlin. Den kabinettsorder, varigenom upprättandet skedde, är av den 23 december 1809: det högtidliga öppnandet ägde rum den 9 september 1810; Wilhelm von Humboldt, som på Steins förslag kallats till undervisningsminister, var ledaren, Fichte och Schleiermacher de främsta bland professorerna. Steffens, som sörjde över att icke ens Schleiermacher's vänskap kunde skaffa honom en kateder där, skriver i sin självbiografi: »Noch nie war eine Universität gleich von ihrer ersten Stiftung an glanzvoller hervorgetreten, noch nie die Idee der Begründung eines grossen wissenschaftlichen Instituts grossartiger aufgefasst.» Universitetet höjde sig, säger han, ur en sammanstörtad och ruinerad stat: »Aus einer unsäglichen Armuth floss wunderbarer Weise die reiche Quelle der Bildung derselben. Ich habe nie eine Klage vernommen über die Summen, die so durch eine grosse Anstrengung errungen und angewandt wurden.» När Steffens 1814 under ockupationen av Paris besöker Cuvier, uttalade denne sin farhåga, att samlingarna i Jardin des Plantes skulle bli plundrade eller illa medfarna. Steffens lugnade honom och försäkrade, att det enda obehag han hade att vänta var tillströmningen av besökande; icke blott officerarna, utan en stor del av soldaterna vore bildade män med vetenskapliga intressen, som ytterst aktingsfullt skulle nalkas en berömd lärd. Gneisenau — som för Steffens tedde sig som krigets genius, då han från Montmartre blickade ned över Paris — skrev den 26 augusti 1814 till Arndt och betonade, att det gällde att vinna Tyskland för sig genom »den Primat über die Geister», tilläggande: »Der dreifache Primat der Waffen, der Konstitution, der Wissenschaften ist es allein, der uns aufrecht zwischen den mächtigen Nachbarn erhalten kann».

Detta drag, övertygelsen om vetenskapernas primat, hör med

nödvändighet till bilden av den tyska resningen. Det är samma tendens, som med så stor styrka kommer fram i Geijers Iduna-uppsatser. I avhandlingen *Om historiens förhållande till religionen* hette det: »En Philosophi bemäktigar sig, oakadt allt motstånd, otvivelaktigt den högre undervisningen, tränger derifrån till den lägre och slutar med att skapa en till tänkesätt, till odling ny generation. Derföre är också en Hög-schola den enda anstalt staten kan taga för att följa med odlingens gång och hos sig bibehålla den verldsborgerliga principen. Vi hafve insett att denna principis död i samhället ofelbart leder förr eller senare till ett folks underkufvande. Derföre bör även en nation vårda sina Universiteter som sitt öga.» Vad Geijer yrkar är vad som samtidigt realiserades i Preussen.

Först efter den här genomförda undersökningen ha vi nått fram till den punkt, varifrån den götiska rörelsen i Sverige kan uppfattas i sitt allmänna historiska sammanhang. Där den napoleonska politiken stöter samman med den från Tyskland emanerande filosofiska idealismen, uppstår överallt en lidelsefull opposition, som i idéernas namn med helig entusiasm ställer sig i fosterlandets tjänst. I Sverige kan detta, logiskt riktigt, först ske, när Napoleon givit Ryssland fria händer att erövra Finland; därför är 1808 hos oss utgångspunkten för rörelsen. Den griper i första hand den yngre generationen, som stått under den tyska filosofiens inflytande, medan de äldre förbli oberörda; den kommer klarast till uttryck hos de båda filosofiskt orienterade diktarna, Tegnér och Geijer. Ur denna vidsträcktare synpunkt är det i högsta grad karakteristiskt, att Tegnér's *Landtvärnssång* och *Det eviga* båda vände sig i trots mot Napoleon; tingens egen logik har verkat starkare än Tegnér's sympatier.

Men Sveriges ställning till Napoleon var något mera komplicerad än Preussens. Napoleon hade icke direkt angripit oss. »Hvarför mäter icke hjälten — sjelf sin kraft med svenske mäns?» sjöng Tegnér. När brytningen mellan Frankrike och Ryssland ägde rum, hade svenskarna, och i första rummet Tegnér, redan glömt Napoleons andel i Finlands förlust; kärleken till den mistade provinsen, hela vårt historiska arv hänvisade oss långt hellre till ett bundsförvantskap med honom. Skillnaden mellan Tegnér och de övriga göterna var, såsom redan visats, den, att Tegnér såg huvudfienden i Ryssland, medan göterna sågo honom i Na-

poleon. Det var de filosofiska idealisterna, som inom svensk opinion gingo i spetsen för den nya, Napoleonsfientliga politiken. Geijer firade tyrannens stundande fall i sina *Majbetraktelser* i Idunas fjärde häfte 1813; oeh i samma häfte meddelades Atterboms *Krigssång*, både ord oeh melodi, som ett slags ersättning för den stridshymn som Tegnér vägrat skriva. I det femte häftet besjög Adlerbeth slaget vid Leipzig, Geijer tryekte sin *Skål* för Karl Johan (»Jag vet ett land; der himlen omkring fjällen») oeh förhärligade i fullt jubel med dikten *Den 3 juni 1814*

Fredsförsten! Hämnaren!
Hjelten! Beskärmarern!

Oeh den extremaste poetiske idealisten, Stagnelius, som ännu ieke trätt fram inför offenhgheten, diktade i sin ensamhet götiska hyllningskväden till Karl Johan, vilka andades ett glödande Napoleon-hat.

Man skulle, när man lyssnar till skaldernas ivriga röster, vara benägen att tro, att Sveriges deltagande i fälttåget mot Napoleon verkligen betytt det samma för den götiska rörelsen i Sverige som befrielsekriget för den filosofiska idealismen i Tyskland. Det vore emellertid ett misstag. Tegnér, som vägrade att besjunga kriget, hade en riktigare känsla av situationen än sina kolleger. Expeditionen till Tyskland kunde vara en politisk nödvändighet, men ingen poesi på jorden kunde förgylla den till ett heligt folkkrig; oeh detsamma gällde kampanjerna mot Danmark oeh Norge. Den stora moraliska upprykning, som Tegnér drömde om i *Svea*, kunde blott äga rum genom ett krig mot arvfjenden, oeh Tegnér förblev orubblig i att hålla fast vid den tanken. Redan den försiktiga beräkning, varmed Karl Johan undvek att låta de svenska trupperna komma med i allvarligare fäktningar, visar ju, att allt det som adlar ett krig, entusiasmen, offerlusten, den beslutsamma viljan, fattades. Karl Johans simulaker kunde för Atterbom eller Stagnelius vara en lämplig utgångspunkt för svarvandet av patetiska fraser, Tegnér passade den ieke. Hans heroiska oeh tragiska personlighet sökte i allt vad han diktade kriget mot Ryssland — oeh vore det än på samma gång nederlaget oeh undergången. I grund oeh botten fanns det hos honom mera av Sehillers oeh Fichtes, av Steins oeh Gneisenaus anda än hos någon av de andra.

Den götiska rörelsens inre svaghet berodde naturligtvis på att det nyfödda patriotiska sinnelaget aldrig kom att prövas och härddas genom en allvarlig kamp. Allting stannade vid poesi och vackra föresatser, medan en skicklig politik inhöstade bekväma och skenbart glänsande vinster, som visade sig desto mera be-
drägliga, just därför att de förvärvats för billigt pris. Mycket av det tomma, frasrika, sterila som så gärna låder vid adertonhundredalets patriotism i Sverige har sin rot i att 1809 års nederlag icke utplånades, att skulden icke blev gäldad med tungt arbete, utan likviderad genom en politisk manöver.

Det finnes ett tyskt vittnesbörd om de svenska truppernas anda under fälttåget mot Napoleon, som kan förtjäna anföras. Steffens blev den 16 oktober 1813 av Gneisenau skickad till svenska högkvarteret för att uppfordra Karl Johan till angrepp. Han ger i sin självbiografi en mycket målerisk skildring av kronprinsens omgivning. (»In einer wüsten, fast leeren Stube lag er auf Matratzen, die auf den Fussboden hingelegt waren; das dunkle Gesicht des Gascogners mit der mächtigen Nase und das stark zurückgehende Kinn stachen ab gegen die weisse Bettwäsche und die mit Spitzen besetzte Nachtmütze.») Steffens hade emellertid av Gneisenau fått även ett annat uppdrag, nämligen att tala på norska med de svenska trupperna och försöka väcka deras egen lust att äntligen göra ett angrepp — i Breslau och även på andra orter hade ju Steffens lyckats väcka en våldsam krigisk stämning. Som tema hade Gneisenau rekommenderat honom Gustaf II Adolf och det forna slaget vid Leipzig. Steffens fann emellertid, då han samtalade både med officerare och gemena soldater, att det icke var lätt att göra någon stämning. Han upptäckte snart, »dass dieser Krieg für die Schweden kein nationales Interesse hatte. Sie konnten nicht einsehen, warum sie sich in einen Kampf einlassen sollten für eine Sache, die ihr nicht gefährdetes Land so wenig anging. Für das arme Schweden wäre, meinten sie, das Opfer zu gross, und dennoch verlor sich die kleine Mannschaft, die es liefern konnte, in der grossen Masse aller Völker, die jetzt gegen Napoleon bewaffnet waren . . . Auch darf ich mich nicht rühmen, die Schweden sonderlich begeistert zu haben. Die Elemente der Begeisterung waren nicht in ihnen vorhanden, und selbst die Erinnerung an den Schauplatz der jetzigen Schlacht und die dort errungenen Siege des

Gustav Adolph rührten sie wenig; denn eben damals fing der Tadel gegen diesen König an in Schweden laut zu werden und sprach sich wenigstens hier und da mehrere Jahre hindurch immer lauter aus.» Den sista uppgiften låter som en mystifikation, åtminstone är icke från annat håll någonting bekant om en rörelse av antipati mot Gustaf-Adolfs-minnet.

Det låg i dessa de helt olika politiska förhållandenas natur, att det icke uppstod ett intimare samband mellan de båda besläktade rörelserna. Dock saknas icke helt beröringspunkter. Särskilt har Arndt icke varit utan kontakt med Sverige.¹ Under sin andra vistelse i Sverige 1807—1809, då han härifrån utgav andra delen av *Geist der Zeit*, synes han ha haft förbindelser inom litterära kretsar. Malla Montgomery-Silfverstolpe råkade honom flera gånger, först hos Helvigs; i sin dagbok kallar hon honom »den liflige, snillrike professorn Ernst Moritz Arndt». I Atterboms samlade dikter ingår en hyllningsdikt *Till Ernst Moritz Arndt*, som är försedd med årtalet 1808. Tyvärr förhåller det sig med denna liksom med de andra synnerligen intressanta politiska ungdomsdikter, vilka Atterbom på sin ålderdom offentliggjorde: man har icke någon som helst garanti för att de verkligen, med hela sitt idéinnehåll och sin poetiska form, tillhöra den period, dit författaren förlägger dem. Man kan, med känedom om Atterboms omarbetnings- och förbättringsmetoder, som han tillämpade t. o. m. på Phosphoros-prologen och dylika litteraturhistoriska dokument, sätta i fråga, om han som ung man omfattat en så konsekvent och självständig politisk åskådning som den, vilken framträder i *Syn*, *Fredsslutet* och hyllningsdikten till Arndt. Det är ett spörsmål, som vore värt en undersökning.

Kunde man utan vidare ta Atterbom på orden i dikten till Arndt, så skulle denne ha utövat ett betydande inflytande på honom. Han står för honom som en bard, som Johannes på Patmos:

Hell dig, siare, dig, som på sanningens ensliga klippa,
Vildt omstormad, med stämman dock onedtystad af stormen,
Manande står; urkraftige son af Thuiskon och Herman!

— — — — —

¹ Om Arndts förbindelser med Sverige i politiskt avseende, se *Lars Dalgren, Sverige och Pommern 1792—1806*, och samme författares *E. M. Arndts politiska verksamhet i svensk tjänst* (Historisk tidskrift 1915).

Mottag vänligt en lärjunges rop: haf tack för din lära!
 »Tidens anda» du fram i sin nesliga skepnad besvurit,
 Ställt för min syn, och klädt mig från hufvud till fötter i harnesk,
 Att mot trollet på lif eller död utkämpa en holmgång.

Liksom Arndt ser Atterbom Napoleon som den förkroppsligade onda tiden; han liknar honom vid »Babylons vilddjur» — vilket torde vara en bastard mellan den babyloniska skökan och det stora vilddjuret — och uttalar sin förhoppning, att den i Uppenbarelsboken omtalade ryttaren på den vita hästen, Sannfärdig och Trofast, skall visa sig vara identisk med

den Konung, som nu i sitt rike dig skyddar;
 Han som ej namnet allena, ej spiran allena, men jemväl
 Tron och viljan och stoltheten ärft af fordna Gustaver!

Han är säker om att den dag skall komma, då Babylon faller,

När Europa ej mer är lismares jord och ej trälars,
 När vi våldet med våld fördrifvit, och Svithiods furor
 Glänsa mot frihetens sol jemnskönt med Germaniens ekar.

Den germanska stamkänsla, som hos Atterbom är så utpräglad, kommer honom att drömma om en gemensam framtid för

Kämpar af Odens och Hermans ätt i evärdliga åldrar!

Måhända äro dessa framtidsbilder i någon mån *vaticinium post eventum*. Säkert är i varje fall, att Arndt längre fram var en högt skattad författare i Uppsala; Malla skriver 1818: »'Tidens tecken'¹ af Ernst Moritz Arndt läste hon med obeskrifligt intresse, författarens energiska stil förtjuste henne.»

Alldeles otvivelaktigt är också, att Arndt haft beundrare bland göterna. I *Örebro Tidning* för den 13 maj 1812 — alltså medan riksdagen var samlad där — inflöt utan ursprungsbe-teckning en artikel *Om Skandinaverna*; den bestod av ett stycke ur *Geist der Zeit*, första delen, vari en livlig beundran för den nordiska forntiden och den svenska storhetstiden uttalas. I *Nya Posten*, där, såsom i det föregående visats, göterna lovprisades och Tegnér's *Svea* citerades, inflöt den 21 maj—11 juni 1812 ett långt utdrag ur andra delen av *Geist der Zeit*, just den avdelning,

¹ Utkommen i svensk översättning 1818.

där frihetsmedvetandets betydelse som insats i världshistorien framställs i fichtesk anda. Författaren angives blott med bokstaven A., och ingenting tillkännager, att det blott är en översättning. Det sista partiet är försett med ett par noter av intresse. Den ena uttalar den farhågan, att uppsatsen skall bli föga uppskattad i en tid, »då mängden af läsare dels mindre älskar det höga och allvarsamma, än det jollrande och flygtiga, dels icke egentligen kan göra sig reda för hvad den vill». Denna götiska ton kommer ännu klarare fram i den andra noten. Arndt har ett yttrande i Fichtes stil, att varje människa måste »försvara sin egen viljas höga majestät», att hon måste kunna »gå i döden för sin rättighet att vara verldens medregent», och detta yttrande sammanställs med en passage i Geijers Iduna-uppsats *Om historiens förhållande till religionen*, där det fichteska inflytandet likaledes dominerar. Anmärkaren, som sålunda visar sig klart medveten om identiteten i Geijers och Arndts förkunnelser, tillägger: »*Iduna* förtjenar ej blott temligen allmänt omtalas och berömmas, utan äfven lika allmänt *läsas*.»

Ett intressant exempel på Arndts andel i den götiska rörelsen utgör C. E. Ekmarck (1784—1846), assessor och boktryckare i Strängnäs, broder till den L. A. Ekmarck, som Tegnér umgicks med 1812 i Örebro och som förgäves begärde tillstånd att få avtrycka hans *Landtvärnssång*, och till den J. U. Ekmarck, som var Geijers docent i Uppsala. C. E. Ekmarck skrev i företalet till den enligt uppgift av B. E. Malmström verkställda översättning av Arndts *Historiska karaktersskildringar*, som han 1834 utgav från sitt tryckeri i Strängnäs: »Ingen Författare har haft det inflytande på min Fäderneslands-kärlek som Arndt. Han har lärt mig älska Sverige framför alla andra länder och utrotat hos mig den inbillningen, att det vore en lycka att få utbyta mitt Fosterlands rika berg och frodiga dalar mot söderns yppiga fält och vällustiga lundar. Han har hos mig utplånat all cosmopolitism och för mig ådagalagt dårskapen och faran för ett Folk att i allt söka likna andra Nationer och deras seder, att jaga efter reformer, hvartill det ej ännu är eller kanske alldrig bör blifva moget; han har lärt mig inse, att alla reformer ovilkorligen medföra de största vådor och ofta de fruktansvärdaste olyckor, om de icke öfverensstämma med Folkets lynne, seder och vanor. Han har lärt mig vigten af att dervid besinna, att

Staten, likasåväl som hvarje dess medlem, består af både ett andligt och kroppsligt väsende, hvilkas inbördes förhållande alltid böra på det nogaste tagas i betraktande.» Detta viktiga inflytande förlägger Ekmarck till året 1810, »den varmaste tid af min lefnad»; han förklarar att Arndts bok är honom lika kär nu som för tjugofem år sedan. Sin trogna kärlek till Arndt visade Ekmarck på flera sätt. Arndts berömda *Katechismus für teutsche Soldaten*, skriven för resningen 1812, utgav Ekmarck 1834 under titeln *Kateches för Skandinavians Krigare*, försedd med vederbörliga ändringar och tillägnad officerarna vid Sveriges och Norges krigsskolor. Samma år översatte och utgav han *Sveriges Karakteristik* (hämtad ur inledningen till Arndts Historiska karaktterskildringar); i en längre, patriotisk efterskrift förklarar han sin avsikt vara »att gifva mer näring åt den rena krigiska lågan», särskilt med tanke på den fara, som hotar Sverige från Ryssland. Några år senare, 1837, utgav han i samma syfte en »Samling utaf Fosterländska sånger jämte några smärre uppsatser af Ernst Moritz Arndt». Denna volym förenar inom sitt band hela den götiska och patriotiska diktningen från adertonhundralets början. Den inledes med *Svea* och innehåller alla Tegnér's, Geijers, Vitalis', Atterboms fosterländska dikter liksom alla epigonernas. Men man finner där också *Trous ord*, en översättning av Schillers *Die Worte des Glaubens*, man finner en tolkning av ryttarsången ur *Wallensteins Lager*, och som avslutning Arndts psalmer från 1812, soldatkatekesen, utdrag ur hans historiska skrifter samt Schillers och Geijers karaktaristiker av Gustaf II Adolf. Den svenska patriotiska rörelsens samband med den tyska idealismen illustreras förträffligt av Ekmarcks antologi.¹

Arndt synes sålunda ha varit mycket känd och läst i Sverige. Under sin tyska resa 1824 besökte Geijer Arndt i Bonn, han kallar honom i *Minnen* »den hederliga Ernst Moritz Arndt, vår vän sedan i Sverige». Huruvida Geijer lärt känna honom redan 1807—1809, eller om »vår vän» närmast åsyftar Malla Silfverstolpe, må lämnas därhän; säkert är att Arndt mottog sina svenska besökande »med öppna armar». Kvällen i Arndts träd-

¹ I det av honom utgivna *Strengnäs Veckoblad* införde Ekmarck tid efter annan en hel rad översättningar efter Arndt. — Det är fil. kand. Mauritz Beijerstein, som fäst min uppmärksamhet härpå, liksom på ett par andra av Ekmarcks arbeten.

gård vid stranden av Rhen var härlig. »Du kan dömma», skriver Geijer, »hur det smakade, att i denna omgifning höra Arndt med all sin liflighet tala om Sverige, om gemensamma vänner, ja, om mitt hem och min far, som han mycket väl mindes!» Arndt hade 1804 genomrest Värmland.

Tegnér's Napoleon-beundran och rysshät gjorde, att han politiskt måste stå främmande för det tyska befrielsekriget. Men den nära släktskapen mellan hans egen krigiskt-patriotiska diktning och det som man skulle kunna kalla »die Poesie der deutschen Erhebung» — ty det är frågan om mera än den rena litteraturen — visade han, då han 1821 på uppmaning av Adlerbeth diktade sin *Sång för Jämtlands fältjägare*. Det var en annan götisk förbundsbroder, löjtnanten vid Jämtlands regemente Emanuel Dillner, enligt Adlerbeth »ett mönster af mannamod och äkta militärisk anda», som på egna och kamraternas vägnar önskat en krigssång; »lifvande, glädlig och passande för en jägarkår». Tegnér's dikt, som trycktes i Idunas nionde häfte (1822), är en bearbetning av Körners *Lützows wilde Jagd*. Denna krigets poesi, som Schillers arvtagare upplevde i kampen mot Frankrike, svärade helt och hållet mot den ryssfientliga patriotism hos Tegnér, vilken först framträder i *Svea*.

Hos Geijer blev känslan av släktskap med de tyska befrielsekrigens anda helt annorlunda medveten. Naturligt nog, eftersom vapenbrödrskapet med Preussen under striden mot Napoleon hade hela hans gillande. När han under sin tyska resa 1825 besökte slagfältet vid Leipzig, var det icke blott Gustaf-Adolfsminnet, som stod för honom i förklarad ljus. Han skriver i *Minnen*: »Svenskar ha slutligen kämpat med, äfven för tredje gången, vid Leipzig i våra dagar — ej med en betydlig här, men med en stor Härförare, och som är mer än detta; ty hvad han i detta krig utförde var en stor politisk handling.» I Berlin omgavs han överallt av de stora minnena. Han såg framför högvakten statyerna av Scharnhorst och Bülow. »De bägge sistnämnde äro ypperliga statuer af *Rauch*, en förträfflig konstnär, hvars basreliefs på piedestalen till *Blüchers* statue, som jag (ännu ofullbordad) fått beskåda i hans verkstad, isynnerhet förtjust mig. Allt seener ur sista kriget! Det naivaste, mest genialiska jag kanske sett av modern sculptur! Man kan ej ur kriget plåcka mera behag. Det är de vackraste blommor, som skjutit

upp ur soldat-lifvet i denna monarki.» En annan av dessa »Preussens Heroer» sammanträffade Geijer personligen med, nämligen Gneisenau, enligt vad som framgår av Malla Silfverstolpes memoarer. Malla hade redan 1810 gjort dennes bekantskap hos Helvigs i Stockholm, och den store fältmarskalken synes ha visat sig ytterst älskvärd mot svenska gäster; Atterbom blev under sin utomlandsresa hos honom omhändertagen på det hjärtligaste, och Gneisenau erbjöd den svenske skalden, vars yttre belägenhet var prekär, att för framtiden få stanna kvar i hans palats. Bland övriga bekantskaper nämner Geijer först och främst Schleiermacher, »till hvilken jag hade bref från *Arndt* i *Bonn*».

I denna omgivning kunde Geijer icke annat än mottaga ett starkt intryck av befrielsekrigets anda. Han har i *Minnen* återgivit det i en beundransvärd sida. »Den militäriska andan genomtränger för öfrigt här allt, men på ett stort vis. Hvarje soldat har pli, som en officer, det unga folket i allmänhet en militärisk hållning. Mängden af band i knapphålen förvånar i en folksamling. Men det är ingen fåfänga, utan bevis på verkligt deltagande i de sista striderna. Allt decoreradt *har varit med*, ehuru sedermera professorer, civilister, köpmän, handtverkare, betjänter, pedeller och hyrkuskar. Det är i allmänhet sammanmältningen af *knekten* och *medborgaren*, som sedan Revolutionskrigen förädlat krigaryrket. Detta gäller i hög grad om Preussiska Soldaten, som ännu i Fredrik II:s tid var en disciplinerad röfvere, utom tjensten ofta tjuf och skälm, såsom fordom våra gardeskarlar. Också aktas soldaten såsom sådan. En soldat med *jernkorsets andra grad* går i en procession före Generalen, som ej har denna distinction, och hvarje vakthafvande skyldrar för honom. För öfrigt är subordinationen högst sträng. Äfven prinsar af det Kungliga Huset iakttaga, vid presentationer med annan militär, endast sin militäriska rang. Prins Albrecht, den yngste af Konungens söner och ännu Subaltern, sätter sig ej, säger man mig, inför en General, som står. Det är ej som hos oss, der man ser Fändriken och Lieutenanten spela betydande roller i societeten. Här höra Regiments-officerrarne egentligen först dit, Subalternerna mindre, af intet annat skäl, än att de ännu anses ha för mycket att göra. Också är det ej blott tjensten, utan allvarsamma studier, äfven af det slag, som ej närmast rör yrket, hvilka upptaga deras tid. Det är ingen

sällsynthet, att se en ung Preussisk Officer med Plato eller Thucydides i hand. — Aktning för duglighet är *jemnlighets-elementet* i det Preussiska Enväldet. Höjden av vetenskaplig bildning är hos ämbetsmännen och de sista krigens ära hos arméén en *demokratisk princip* i denna militäriska autokrati.»

Det är lätt förklarligt, att allt detta skulle gripa Geijer, ty vad han här såg runt omkring sig förverkligat, det var de båda tendenser, som han kämpat för i götiska förbundet: en kraftfull oeh krigisk nationalanda och en strängt vetenskaplig skolning. Enhetspunkten, från vilken dessa båda tendenser utgingo, var den filosofiska idealismen, och den preussiske officeren med Platon i handen var den rätta symbolen för rörelsen. Vad Geijer har att invända mot den preussiska kulturen är vad man så ofta måste invända mot allt som träder ur idéernas och drömmarnas värld in i den vardagliga realitetens. Han liknar kvickt Berlin vid »en easern, där civilisationen står på dagorderna», han medger, att »här göres i alla möjliga rigtningar allt hvad göras kan», men tillägger: »endast skulle jag vilja anmärka, att allt är för mycket *gjordt*». Götiska förbundets program hade icke samma svaghet.

Geijers besök i Berlin har, såsom jag på ett annat ställe visat, spelat en roll för hans senare utveckling. Man kan nämligen från detta besök »härleda den hänförelse för den allmänna värnpliktens idé, som gång på gång bryter fram under hans senare år». I sig själv låg givetvis denna idé *in nuce* i göternas allmänna program, i återupplivandet av den svenska folkhärens historiska traditioner. *Odalbonden* var ingen yrkessoldat, ingen »diseiplinerad röfvare» i stil med gardeskarlarna.

Och om till krig Han uppbåd ger,
Så gå vi man ur gård.
Där Kungen ställer sitt banér,
Där drabbar striden hård.

För älskade panten i moders famn,
För fäder, för hem vi slåss.
Och känner ej ryktet vårt dunkla namn,
Svea-Konungar känna oss.

I Berlin hade Geijer fått ett levande intryk av en modern folkhär; Rauehs reliefer hade hänfört honom genom den enkelt rea-

listiska skildringen av lantmannen, familjefadern, som lämnar sin torva och kysser sin gosse till avsked för att dra i fält för sitt land. Denna bild, familjefadern-soldaten, innehöll för Geijer den högsta och renaste poesi, »den enklaste, ädlaste Heroism», och han återkommer ständigt till den. Han finner den i Goethes *Hermann und Dorothea*, i Runebergs poem (bland *Idyll och epigram*) »Till en bondes koja kom en krigsman», och det är nog för att göra honom till en ivrig beundrare av den finske skalden. Geijers gamla, götiskt-krigiska patos har i denna form, förnyat genom besöket i Preussen, smält samman med de senare årens liberala demokratism och träder klart fram i artiklarna om *Fattigvårdsfrågan* och *Läroverksfrågan* samt i föreläsningarna *Om vår tids inre samhällsförhållanden*.¹

Geijer talar under sitt besök i Berlin om den förädling som krigaryrket genomgått vid adertonhundratalets början. Den nu avslutade undersökningen har visat, vari denna förädling djupast sett bestått: fosterlandskärleken har förenats med den moraliska idealismens anda. Kriget har fått ett ideellt skimmer över sig, det har sublimerats. Vad tidigare släktled utfört i naivt hjältemod, i spontan och omedveten generositet, eller drivna av lidelser, eller underkastade den yttre nödvändigheten, det får för aderton-

¹ Hur nära de tyska befrielsekrigens poesi, sådan den framträder i Rauchs relief-scener likaväl som i autentiska skildringar från epoken, kan komma Runebergs patriotiska diktning, skall exemplifieras med en liten intressant detalj. Det centrala i Runebergs av Geijer beundrade poem är som bekant identifikationen av soldatens och bondens arbete: soldaten var i kulregnet icke annorlunda till mods än bonden,

när, någon gång om hösten,
hagel kring dig hvina, blixtar ljunga,
och du bergar tegen för de dina.

Det är en rustik heroism utan varje chevalereskt inslag: kriget är ett stycke nödvändigt, hårt arbete, utfört i kärlek till torvan och hemmet — det får ett elementärt, naivt drag, som har tjusat Geijer. Hos Runeberg finnes samma geijerska sensibilitet. Sitt kanske klaraste uttryck får den i *Torpflikan*, där det heter:

Från dagens mödor glad och trött en skara landtmän kom,
de fyllt sitt värf, de vände nu till sina hyddor om.
De fyllt sitt värf, de gjort sin skörd, en dyrbar skörd den gången,
en djärf, fientlig krigartrupp var nedgiord eller fången.

Von der Marwitz — den förut omtalade märkiske junkern — beskriver träffningen vid Hagelberg (den 27 augusti 1813), då lantvärnstrupper under befäl av en överste Bismarek utkämpade en oerhört blodig strid med franska bataljoner. Efter att med kolvarna ha gjort ned fransmännen, skingrade sig de preussiska bönderna, som ju icke kände till den stränga disciplinen; en del följde visserligen major von Zschüchen, men, berättar von der Marwitz, gripen av synen. »ein anderer Teil ging, wie nach einer vollendeten Arbeit, des Weges zurüek, den er gekommen war». Skördearbetare på hemväg, liksom i *Torpflikan*.

hundraålets reflekterade människor en filosofiskt motiverad och upphöjd karaktär. Nödvändigheten adlas till frihet.

Kriget ter sig icke enbart som en stor olycka, utan som en hög och sträng ideell makt. Stein utvecklade i några anteckningar, som förskriver sig från hans uppehåll i Brünn 1809, att Napoleons universalmonarki, med den *pax romana* som många längtade efter, skulle vara en stor olycka. »Die Kräfte der Menschen werden nicht mehr gereizt durch das Streben nach Nationallehre, nach Selbstständigkeit, durch ihren Kampf im Krieg, in Unterhandlungen, durch das Reiben der Meynungen, so aus der Vielseitigkeit der Ansichten und der Mannigfaltigkeit der Richtung der menschlichen Thätigkeit entstehen. Das freye Spiel der Kräfte wird gelähmt, dem Willen eines Einzelnen und seiner nächsten Umgebungen untergeordnet, er erschläfft oder verwildert weil nichts ihm widersteht, oder er wird einseitig.» Stein anser därför, att Österrike gjort en stor vinst genom sitt tappra och olyckliga krig mot övermakten, ty detta har utvecklat kraft och ädla känslor: »mitten unter diesen Unglücksfällen erhielt sich der Muth und die Bereitwilligkeit der Nation alles aufzuopfern».

Ett sådant betraktelsesätt förutsätter en utpräglad anti-utilitär, klart idealistisk tidsanda. Hos Kant, idealismens store grundläggare, möter man det, uttalat med auktoritativ klarhet och enkelhet. I *Kritik der Urteilskraft*, paragraf 28, heter det: »Selbst der Krieg, wenn er mit Ordnung und Heiligachtung der bürgerlichen Rechte geführt wird, hat etwas Erhabenes an sich und macht zugleich die Denkungsart des Volks, welches ihn auf diese Art führt, nur um desto erhabener, je mehreren Gefahren es ausgesetzt war und sich muthig darunter hat behaupten können; da hingegen ein langer Friede den blossen Handlungsgeist, mit ihm aber den niedrigen Eigennutz, Feigheit und Weichlichkeit herrschend zu machen und die Denkungsart des Volks zu erniedrigen pflegt.»¹

Kants betraktelsesätt behärskar hela tidsåldern. Man återfinner det i Jean Pauls *Friedenspredigt* från 1808: »Der Krieg ist die

¹ Om Kants uppfattning av krig och fred, i vilken olika strömningar kunna urskiljas, se för övrigt E. Katzers studie *Kant und der Krieg* (Kantstudien, band 20, 1915) och Theodor Ziehens *Die Psychologie grosser Heerführer. Der Krieg und die Gedanken der Philosophen und Dichter vom ewigen Frieden* (Leipzig 1916).

stärkende Eisenkur der Menschheit, und zwar mehr des Theils, der ihn leidet, als des, der ihn führt. Ein Kriegsstoss weckt die Kräfte auf, die das lange Nagen der fäglichen Sorgen durchfrisst. Im Frieden krieclit der Bürger so leicht mit weicher Schlaffheit durch und deckt sich gegen die Gefahren, wie gegen die Bomben, nur durch Wegheben des Steinpflasters und des hohen Daches und durch Ausbreiten des weichen Düngers; aber der Krieg fodert den waffenlosen Bürger zum Zweikampfe mit der Übermacht und Gesetzlosigkeit heraus; es verlangt jede Minute ein Männerherz und ein Männerauge und verpanzert mit den grösseren Gefahren gegen die kleineren. — — — Ist aber dies, so muss der Krieg den nächsten Zeiten mehr wahre Männer zugebildet und zurückgelassen haben und dem Vesuve gleich geworden sein, nach dessen Aschenwürfen — — — der anfangs durch sie erstickte Pflanzenwuchs üppig emporschiesst. — Und was begehren wir mehr für die Zukunft als Männer?»

Det är stämningen från Schillers *Reiterlied*. Och det är den synpunkt, som förkuunas i dessa tunga rytmer:

Denn der Mensch verkümmert im Frieden,
Müssige Ruh' ist das Grab des Muts.
Das Gesetz ist der Freund des Schwachen.
Alles will es nur eben machen,
Möchte gern die Welt verflachen,
Aber der Krieg lässt die Kraft erscheinen,
Alles erhebt er zum Ungemeinen,
Selber dem Feigen erzeugt er den Mut.

Det förutsätter, att man med Fichte betraktar modet som livets högsta goda.

Så långt som den klassiska humanismens och den filosofiska idealismens inflytande sträcker sig, finner man denna åskådning av kriget företrädd. Traditionen går över Scharnhorsts lärjunge, den renhjärtade, humane Clausewitz, författaren till krigsvetenskapens grundläggande verk, *Vom Kriege*,¹ fram till Clausewitz'

¹ Det förtjänar framhåvas, att den kantianska andan är tydligt urskiljbar i detta klassiska verk. Hela tredje kapitlet i första boken, *Der kriegerische Genius*, är från början till slut inspirerat ur Kants psykologiska och moraliska åskådningar. Betonandet av samvetets betydelse för det verkliga modet, hela det ideal av själsstyrka och självbehärskning, som uppställes, understrykandet av att den store härföraren ytterst stöder sig på känslan av sitt människovärde — allt detta är tänkt av en lärjunge till Kant (*Clausewitz, Hinterlassene Werke*, I (3:dje uppl., Berlin 1867), s. 43—

lärjunge Moltke, som till hela sin förnäma typ tillhör den klassiska tyska kulturen och som präglad det berömda ordet, att den eviga freden är en dröm, och ieke ens en vacker dröm. Hans sats att den eviga freden är den moraliska materialismens Selhlaraffenland är rent kantiansk. När Maupassant vände sig mot detta yttrande i förbittrad polemik, är det den sensualistiska, empiristiska, naturalistiska tidsåldern som går till storms mot en åskådning, som skapats ur den moraliska idealismens stränga och tragiska anda.

Hos oss är det genom göterna, framför allt genom Tegnér och Geijer, som denna ideella uppfattning av kriget kommer till klart uttryck. En av götiska förbundets främste män, J. P. Lefrén — sedermera general, en av svenska arméns skiekligaste officerare — höll 1819 i Krigsvetenskapsakademien ett »Tal om nyttan oeh nödvändigheten af en krigisk national-anda, samt medlen att väcka och vidmagthålla den». Han förklarade där, »at tankan om en evig fred är en dröm uprunnen i några förvillade Filosofers hjernor»; han påpekade att den tid var gången, då man behövde frukta för att tala om nödvändigheten av en krigisk nationalanda. »Ensidighetens tid är förbi. Den blinda fördomen emot allt krigiskt viker för öfvertygelsen om nödvändigheten at alltid vara beredd til strid. Vi kunna med lugn se emot framtiden. Vår armé har under den fjortonde Carl återfått känslan för krigslydnad och bedrifter, som sedan den XII:s fall saknat ledare. Lärare med höga och omfattande åsichter af Stat oeh dess fordringar, hafva uppvuxit vid våra allmänna läroverk, oeh verka kraftigt til samma mål med Styrelsen.» Med den sista satsen åsyftar Lefrén uppenbarligen sina götiska förbundsbröder Tegnér och Geijer, som året innan, var oeh en vid sitt universitet, tagit ledningen i firandet av Karl XII:s-minnet och sålunda verkat för den krigiska nationalandans väckande oeh vidmakt-hållande.

Den ideella uppfattningen av kriget ingår en oupplöslig förening med patriotismen; den finnes hos alla efterklangspoeterna likaväl som hos Strandberg, den liberala entusiasmens sångare. Den

---

65). Även Clausewitz' definition på det militära geniet (»Was das Genie thut, muss gerade die schönste Regel sein, und die Theorie kann nichts Besseres thun, als zu zeigen, wie und warum es so ist») är direkt hämtad från *Kritik der Urteilstkraft*, (Ibidem, I: 93.)

sätter sin prägel på den störste nyskaparens största verk: Runeberg är, med all sin realism, på denna punkt helt och hållet ett barn av den moraliska idealismen. Han känner ingen djupare visdom än *Soldatgossens*:

Så var med dem, så blödde de, så har det ständigt gått;
ett härligt lif de lefvat dock, en härlig död de fått.
Ack, hvem vill stappla trög och tung?
Nej, gå i fält helt varm och ung,
och dö för ära, land och kung,
se det är annan lott.

Runeberg, oanfrätt av alla teoretiska distinktioner och betänkligheter, ser i krigarmodet ett absolut moraliskt värde:

Förhatlig är den fege blott,
åt honom ensam hån och skam,
men hell enhvar, som tappert gått
sin krigarbana fram!
Ett gladt hurra, ett högt hurra
för hvarje man, som kämpat bra,
hvadhelst han blef i lifvet än
vår ovän eller vän!

Sista gången den filosofiska idealismen inspirerat stor och djup krigsposi är hos Viktor Rydberg. Hans *Dexippos* är en hymn över krigets moraliska skönhet. Med fullkomlig klarhet framträder där det platoniska inslaget: den fosterlandskärlek, som *Dexippos* väcker till liv, är ett barn av den gudomliga hänförelsen. Hävdatecknaren *Dexippos* är en variant av historikern Ernst Moritz Arndt. Även Arndt hade frågat, vad människan förmår utan svärmeri och kärlek, även han hade runt sig sett ynglingar, ja gossar svänga svärdet med en mans styrka. Även han hade låtit de unga, som från gymnasierna drogo ut i striden, sjunga Tyrtäus' hymner,¹ även hos honom blanda sig (i *Geist der Zeit, II*) de spartanska rytmerna med »gotisk sång och vapengny». Hos Rydberg har den götiska poesien sin *secondavera*.

¹ »Da sagten die sechszehn-, siebzehnjährige Jünglinge, die für die Waffenlast kaum reifen Jünglinge beim Abschied aus den Gymnasien, als sie das Ross tummeln und die Büchse laden lernen wollten, übersetzte Stücke aus den Hymnen des Tyrtäus, lyrische Stücke aus der Klopstockischen Hermannsschlacht her.»

Bättre är kämpens
 ädla armod
 än drakens dolska
 ro på guldets.

— — —
 Bättre än fridens
 är farans famntag.
 Väljer du mig, då
 väljer du stormen.

Det är Tegnér's:

Jag älskar dig ej, tid,
 som smilar öfver oss i falsk och veklig frid.
 Mig gläder stormens sus.

Och även hos Rydberg bildar inflytandet från Fichte en av de på djupet verkande faktorerna i denna livsåskådning. Tegnér har mottagit det över I. H. Fichte, vilken han i sin ungdom beundrade som samtidens störste filosof, ty allt vad som hos denne är av betydelse och värde stammar direkt från fadern.

Men i Rydbergs liberalism bryter sig redan den filosofiska idealismen mot de utilitära och eudämonistiska moralåskådningar, som arbetat sig fram under adertonhundratalet. I sin broschyr *Huru kan Sverige bevara sin självständighet* vänder han sig mot dem som icke erkänna några högre intressen än näringsfliten och världshandeln, och som därför tro på möjligheten av en evig fred. »Det gifves intressen, högre än de, och förhållanden, hvilka, kanske helgade af häfd och diplomati, dock genom sin inre orättmätighet blifvit till brännande frågor, fordrande en lösning, som svårligen — det vittnar erfarenheten — kan ernås utan svärdets biträde. Och då nu så är, skulle en evig fred bära eviga orättvisor i sitt sköte. Cobdens och hans Manchestervänners rop på 'fred till hvarje pris' har därför med skäl blifvit stämpladt som en trångbröstad bomullspolitik, medan likväl kärnan af deras åsikt är en hög och ädel tanke, till hvars förverkligande den världshistoriska utvecklingen otvifvelaktigt sträfvar.»

Utan att uppge sin ståndpunkt söker Rydberg här göra rättvisa åt de pacifistiska åskådningar, som, grundade på en empirisk-rationell filosofi, i den idealistiska och patriotiska uppfattningen av kriget icke kunde se annat än tom romantik, »Schall und Rauch».

*

⋆

*

I det föregående har de filosofiska och litterära åskådningarnas inflytande på den historiska utvecklingen framhävts. Synpunkten är emellertid ensidig, och behöver fullständigas genom att de världshistoriska händelsernas inverkan på filosofien och dikten tages i betraktande. Ty här råder en intim växelverkan: uppfattningen av verkligheten bestämmas av idéerna, men samtidigt suga idéerna näring ur erfarenheten. Att klart avgränsa dessa båda samtida processer från varandra är i det konkreta fallet ofta omöjligt. Gottfrid Keller har i en av sina Seldwyla-noveller — *Pankraz der Schmoller* — skildrat, huru hjälten genom studiet av Shakespeares kvinnogestalter, Desdemona, Helena, Imogen, får klarhet över väsendet hos den kvinna han älskar. Dikten ger honom den form, vari han förmår uppfatta verkligheten. Men kan man icke också vända om betraktelsesättet och förklara, att hans egen erfarenhet ger honom nyckeln till de stora diktade karaktärerna?

De napoleonska världskrigen ha sålunda utan ringaste tvivel utövat ett mäktigt och djupgående inflytande på hela den romantiska litteratur, som i adertonhundralets början växer fram i Europa. Själv gynnade Napoleon som bekant den klassiska riktningen, men hela hans verk och personlighet ha icke desto mindre givit åt den franska romantiken flera av dess mest betecknande drag. Det kaotiska och exotiska, som utmärker den nya generationens fantasiliv i motsats till sjuttonhundralets mera begränsade, regelbundna och enfärgade föreställningsvärld, har naturligtvis sin yttersta förutsättning i det gigantiska och brokiga äventyrs-sceneri, vartill Napoleon förvandlade Frankrikes och Europas historia. Chateaubriands flyktingspoesi, hans hemlängtan, undergångs- och skeppsbrottsstämningarna, som bilda de stora inspirationskällorna till hans diktning, stå ju i ett direkt samband med de omvälvningar, som skakade världen. Exotismen, som från alla håll strömmar in i litteraturen, är ju en given följd av världspolitiken: Napoleons fälttåg i Egypten, den drömda expeditionen till Indien finna sin fortsättning i Lamartines och Chateaubriands orientresor. Den spanska koloriten hos Victor Hugo, Mérimée och Musset hade fått sin psykologiska aktualitet genom krigen i Spanien; när Victor Hugo som gosse besökte sin fader i Madrid, mottog han intryck som voro av betydelse för hela hans framtid. Skulle månne hans inbillningsliv ha fått sin

oroliga, kringsvävande karaktär, skulle den sonora klangen i de geografiska ortnamnen, associationerna från främmande länder ha spelat en lika central roll i hans diktning, om han icke varit son till en av dessa Napoleonskrigens generaler, som fäste de främmande valplatsernas namn på sitt bröst bland de andra utmärkelsetecknen, om han icke som gosse stavat segerbulletinerna från alla världens hörn och känt en fläkt av det oändligt avlägsnas poesi? Hans lyrik ilar jordgloben runt liksom Napoleons politik. Det är väl knappast någon slump, att V. Hugo spelat en så stor roll för Napoleonlegendens utformning och Napoleonkultens rotfästande: det sublima, dämoniska, jättelika, som är kärnan i V. Hugos romantik, var förkroppsligat i kejsaren och hans öde.

Man skulle på samma sätt kunna visa hur det romantiska hos Stendhal är en reflex av den världspolitiska utvecklingen. Hos Balzac är det framförallt de stora inre förändringarna i samhällsförhållandena, som givit fantasien ett romantiskt sväng. När man läser sådana rent dokumentariska personhistoriska skildringar av revolutionens, Napoleonskrigens och restaurationens inverkan på borgerliga levnadsöden som Lenotres, så slår det en oemotståndligt, att verkligheten här framkallar en estetisk verkan av alldeles samma nyans som Balzacs novellistik.¹ Balzacs första älskarinna, madame de Berny, var som bekant en dam, som stått den kungliga familjen nära och mottagit mångahanda förtroendet under de stora peripetiernas och de stora prövningarnas tid. *Un épisode sous la terreur* och *Le colonel Chabert* — den mästerliga berättelsen om officern, som återkommer ur den ryska fångenskapen och finner sin plats i samhället usurperad — ge en föreställning om de källor, varur Balzac hämtat sin djupa och illusionslösa kunskap om människonaturen. Samhället hade visat sina inälvor liksom en stad efter en jordbävning.

Men den klassiska skildringen av de napoleonska världskrigens inflytande på den unga romantiska generationens sensibilitet har Musset givit i det med rätta berömda andra kapitlet av *La confession d'un enfant du siècle*. Vid sidan av det som blott har subjektiv giltighet finnes det där drag av hela tidsandan och tidsstämningen. Aldrig har det funnits så många sömnlösa nätter,

¹ Se härom en essay öfver Lenotre i mina *Essayer och kritiker 1911—1912*.

skriver Musset, som under denna tid, då män i guldsmidda vapenrockar kommo hem mellan två bataljer och tryckte oroliga mödrar och bleka barn till sitt hjärta; aldrig var det så tyst kring dem som talade om döden. Och dock, aldrig har det funnits mera glädje och liv och ryttarfanfarer, aldrig en klarare sol än den som torkade blodet, Austerlitz-solen. »C'était l'air de ce ciel sans tâche, où brillait tant de gloire, où resplendissait tant d'acier, que les enfants respiraient alors.» Man visste man skulle dö, men vad mer? »La mort elle-même était si belle alors, si grande, si magnifique dans sa pourpre fumante! Elle ressemblait si bien à l'espérance, elle fauchait de si verts épis, qu'elle en était comme devenue jeune, et qu'on ne croyait plus à la vieillesse.»

Musset säger om denna generation, att den i femton år hade drömt om Moskväs snö och pyramidernas sol, och att den därför icke kunde slå sig till ro med den gråa, tomma verkligheten, när äntligen freden kom. Han vill härleda den törst efter sensationer och lidelse, efter färg och glöd, det missmod och den förtvivlan, som uppenbarade sig hos hans samtida, från den otillfredsställda äventyrlusten, den djupa besvikelsen. Detta har väl sin giltighet blott för Frankrike och för en yngre generation, än den det här närmast är fråga om. Men alldeles otvivelaktigt har Musset rätt i, att litteraturen återspeglar all den lidelse och oro, den energi och kamp, som kommit till utbrott under den stora världskrigsperioden. Verkligheten hade visat sitt ansikte; dikten försöker återge det.

Ur denna synpunkt är den romantiska och alldeles särskilt den götiska poesien i Sverige ett led i det världshistoriska utvecklingsssammanhanget. Klarast kommer det fram, när man till jämförelsepunkt väljer den tyska litteraturen, med vilken den svenska har även de filosofiska åskådningarna gemensamma.

Redan hos Schiller känner man, hur de historiska händelserna inverka på skaldens världsbild. I hans *Wallenstein* finnes ett böljeslag från krigsfloden. Han har själv med sin vanliga skarpblick sett det och med sin vanliga glansfulla energi uttalat det. Det heter i den prolog, som i oktober 1798 inledde uppförandet av *Wallensteins Lager* i Weimar:

Die neue Aera, die der Kunst Thaliens
Auf dieser Bühne heut beginnt, macht auch
Den Dichter kühn, die alte Bahn verlassend,

Euch aus des Bürgerlebens engern Kreis
 Auf einen höhern Schauplatz zu versetzen,
 Nicht unwerth des erhabenen Moments
 Der Zeit, in dem wir strebend uns bewegen.
 Denn nur der grosse Gegenstand vermag
 Den tiefen Grund der Menschheit aufzulegen,
 Im engen Kreis verengert sich der Sinn,
 Es wächst der Mensch mit seinen grössern Zwecken.

Und jetzt an des Jahrhunderts ernstem Ende,
 Wo selbst die Wirklichkeit zur Dichtung wird,
 Wo wir den Kampf gewaltiger Naturen
 Um ein bedeutend Ziel vor Augen sehn,
 Und um der Menschheit grosse Gegenstände
 Um Herrschaft und um Freyheit wird gerungen,
 Jetzt darf die Kunst auf ihrer Schattenbühne
 Auch höhern Flug versuchen, ja sie muss,
 Soll nicht des Lebens Bühne sie beschämen.

Om Schiller icke hade upplevat revolutionskrigen, skulle han icke ha kunnat ge en så gripande bild av det trettioåriga krigets vildhet och förvirring, han skulle icke heller ha kunnat få fram den soldatpoesi, som trots allt fläktar kring scenerna i hans skådespel. Om Schiller icke varit en samtida till Napoleon, skulle han icke ha förmått ge Wallensteinsfiguren de väldiga dimensioner, den mörka, hänsynslösa kraft, som den äger. Sammanhanget ligger klart i verser sådana som dessa ur prologen:

Auf diesen finstern Zeitgrund malet sich
 Ein Unternehmen kühnen Übermuths
 Und ein verwegener Charakter ab.
 Ihr kennet ihn — den Schöpfer kühner Heere,
 Des Lagers Abgott und der Länder Geissel,
 Die Stütze und den Schrecken seines Kaisers,
 Des Glückes abenteuerlichen Sohn,
 Der von der Zeiten Gunst emporgetragen,
 Der Ehre höchste Staffeln rasch erstieg
 Und ungesättigt immer weiter strebend,
 Der unbezähmten Ehrsucht Opfer fiel.

Från Schillers *Wallenstein* gå trådar till Tegnér's och Geijers största dikter. Men det har också ovan visats, huru handlingens män, Tysklands stora statsmän och härförare, hämtat ingivelse och styrka ur Schillers *Wallenstein*. Ingenting belyser bättre den komplicerade växelverkningen mellan historien och poesien.

För Schiller blevo Napoleon och världskriget dock icke väsentligen annat än ett väldigt estetiskt och moraliskt skådespel, icke ett patriotiskt problem på liv och död. Hos den generation, som upplevde Tysklands gränslösa förnedring och Preussens fall, blir tonen mörkare och mera lidelsefull.

Det var under de politiska händelsernas tryck som A. W. Schlegel 1806 förklarade: »Wir bedürften also einer durchaus nicht träumerischen, sondern wachen, energischen und besonders einer patriotischen Poesie»; han önskade historiska skådespel från tider, »wo gleiche Gefahren uns drohten und durch Biedersinn und Heldenmuth überwunden wurden». Detta program förverkligades framför allt av Kleist, den skald, som djupast genomlevde och genomled den samtida politiken. *Die Hermannsschlacht* är en skapelse av den patriotiska lidelsen, av hatet till arvfjenden. Rent stoffligt sett går ju motivet tillbaka på Klopstock och sjuttonhundratalets bard-diktning; men hur betydelselöst är icke detta yttre sammanhang! Kleist grep tillbaka till den germanska urtiden för att finna människor, som i dödsförakt, okuvligt självständighetsbegär och hänsynslöst hat kunde svara mot hans egna glödande känslor. Vilken avgrund mellan sjuttonhundratalets lyriskt-stämningsfulla »Barden-gebrüll», dess mytologi och artistiska exotism, och Kleists blodiga, vilda skådespel, där ögonblickets alla stämningar och affekter flämta och brottas! Cheruskerhövdingen Hermann har blivit annat än en poetisk skugga, han har blivit en statsman, som med brutal energi kämpar för en nationell tankes förverkligande.

Men det är icke blott *Die Hermannsschlacht*, som ju trots kostymen var ett så aktuellt drama att det aldrig kunde offentliggöras i författarens livstid, det är hela Kleists diktning och människouppfattning, som har sin rot i de politiska erfarenheterna. Hur skulle *Michael Kohlhaas* ha kunnat skrivas under en annan period än världskrigens! Allt vad där skälver av harm och förtvivlan över liden skymf och buren orättvisa, av hat och hämndbegär, trotsig frihetskänsla och hänsynslös vilja hänger nära samman med tidsstämningen: Andreas Hofer, den tyrolske bondehövdingen, och de spanska insurgentcheferna äro den fruktansvärde hästhandlarens sannskyldiga samtida. De djupa och förtärande lidelsernas betydelse för den mänskliga storheten är ett tema, som går genom hela Kleists diktning. För att bestå, för

att utträtta något, för att ieke bli ett vrak på tidens flod kräves det kraft, ja passion. Själva hatet och vreden bli ideella makter. Men över allt står manstukten, förmågan att ordna sitt väsen och sina instinkter in under den statsliga disciplinen — för Kleists temperament det svåraste av alla offer. Där om handlar *Prinz Friedrich von Homburg*, där det ieke är den germanska sagoåldern, utan den preussiskt-brandenburgska storhetstiden, som ställes fram till förebild för samtiden. Soldatdramat förhåller sig hos Kleist till *Die Hermannsschlacht* liksom Karl XI:s-poesien till den götiska diktningen hos Tegnér och Geijer.

Det vid denna tid uppflammande intresset för spansk diktning hade sin direkt politiska sida. Den religiöst-patriotiska fanatism, varmed spanjorerna fortsatte sitt motstånd mot den napoleonska invasionen, även i det mest förtvylade läge, väckte en storm av beundran bland Napoleons fiender över hela Europa; och intresset för den spanska litteraturen, särskilt dramatiken, som gav klart uttryck åt denna sällsamma förening av trosglöd och mystik, av ideell hederskänsla och blint hat, sög näring ur de politiska lidelserna. På detta sätt kom man att psykologiskt förstå och estetiskt beundra ett sinnestillstånd och en människotyp, som man på sjuttonhundratalet skulle ha avfärdat som barbari och medeltidsaktig förvillelse. I Arndts *Geist der Zeit* och övriga politiska skrifter finner man överallt uttryck för en entusiastisk beundran av spanjorerna; en broder till Lützwow, den berömde friskareehafen, deltog i det spanska kriget mot Napoleon. I A. W. Schlegels ivriga propaganda för spansk teater skiner överallt den politiska tendensen igenom. Madame de Staël, som bevistat hans föreläsningar över dramatik i Wien, framhäver i *De l'Allemagne* mycket otvetydigt det starka intryck, som hans framställning av den spanska poesien gjorde. När Schlegel skildrade denna riddarliga nation, hos vilken religionen och kriget ingått en oupplöslig förening, då grepos åhörarna, försäkrar madame de Staël, av en djup rörelse; »et la langue allemande, dont il se servoit avec élégance, entourait de pensées profondes et d'expressions sensibles, les noms retentissans de l'espagnol, ces noms qui ne peuvent être prononcés sans que déjà l'imagination eroie voir les orangers du royaume de Grenade et les palais des rois maures». I själva verket var det nog också helt andra associationer, som de spanska namnen väckte. Förhållandet har intresse genom att

belysa på vilka vägar den spanska romantiken höll sitt intåg i Europas litteratur vid adertonhundralets början. I Sverige representerar framför allt Stagnelius entusiasmen för den spanska frihetsstriden. Världshistorien vidgade horisonten, skapade förståelse för karaktärer och händelser, som stodo den nyktra och vardagliga borgerliga tillvaron fjärran. Svärmeriet för Spanien, för cheruskern Hermann och för de fornnordiska kämparna har samma rot: man behöver lysande föredömen av beslutsamhet och mod, till den stora kampen på liv och död. Det kommer kanske klarast fram i Kleists *Katechismus der Deutschen*, som med bistert skämtlynne förklarades vara »abgefasst nach dem Spanischen»; i slutkapitlet frågar fadern, varför man måste gilla även ett krig som leder till undergång, och svaret lyder: »Weil es Gott lieb ist, wenn die Menschen ihrer Freiheit wegen sterben». Ny fråga: »Was aber ist ihm ein Greuel?» Svar: »Wenn Sklaven leben!»

Filosofien och litteraturen betona från adertonhundralets början allt avgjordare det praktiska livets primat; de framställa människan icke som ett harmoniskt förnuftsvesen, utan skildra henne i första rummet som instinkt och lidelse, begär och vilja, karaktär. Filosofiskt sett hade Kant inlett denna utveckling; genom Fichte kommer den till genombrott. Hos honom och överhuvud hos hans samtida ha de politiska erfarenheterna på det mest avgjorda sätt verkat i samma riktning. Hela denna generation har skakats av stora omvälvningar, har sett staters och människors öden smältas om och formas till under trycket av lidelser och känslor, kollektiva och individuella. Lycka och nöd, hat och kärlek ha uppenbarat sig i former, som gå över de vanliga måtten. Gneisenau skriver den 19 oktober 1813, efter slaget vid Leipzig, till fru von Clausewitz: »Wie glücklich ich bin, können sie ermessen. Es giebt kein beseeligenderes Gefühl als Befriedigung einer solchen Nationalrache»; och den 22 oktober till prinsessan Luise Radziwill: »Wie glücklich ich jetzt athme, lebe und webe, können Ew. Königliche Hoheit ermessen. Das höchste Glück des Lebens ist Befriedigung der Rache an einem übermüthigen Feind.» Stein skriver till sin hustru den 21 oktober: »Da liegt also das mit Blut und Thränen so vieler Millionen gekittete, durch die tollste und verruchteste Tyrannei aufgerichtete ungeheure Gebäude am Boden; von einem Ende Deutschlands

bis zum andern wagt man es auszurufen, dass Napoleon ein Bösewicht und der Feind des menschlichen Geschlechtes ist, dass die schändlichen Fesseln in denen er unser Vaterland hielt zerbrochen, und die Schande womit er uns bedeckte in Strömen Französischen Blutes abgewaschen ist.» Det är i Steins mun inga tomma fraser, utan en djup och oemotståndlig känsla; det är samma revanschkrav, fött ur förödmjukelsen, som behärskade Tegnér livet igenom och som han blott fick tillfredsställa genom att drömma om den dag, då lejonet

rusar i sin kraft ur hotad kulas dörr
och uti tusens blod fördunklad ära tvättar.

Arndts agitatoriska makt låg däri, att hans skrifter vibrerade av politiska lidelser så som man förr knappast bevittnat det. Andra delen av hans i Sverige författade *Geist der Zeit* slutar som ett oväder, med åska och blix: »Fahre denn hin Nichtigkeit! und Stärke lebe! Hass beseele, Zorn entflamme, Rache bewaffne uns! Lasst uns vergehen für unser Land und unsere Freiheit, auf dass unsere Kinder ein freies Land bewohnen! Männer auf! und seid gerüstet! Ihr dürfet nicht leben als Slaven.» Det är intet falskt och uppskruvat patos — tidens anda, sådan den kom till uttryck i handling och dåd, brusar fram genom dessa ord likaväl som genom Tegnér's *Svea*.

Vad man beundrade i Blücher, vad som gjorde honom till den centrala figuren i hela den tyska krigsföringen var ingalunda någon intellektuell storhet, utan styrkan i hans temperament, djärvheten i hans uppsåt, den lidelsefulla kraften i hans väsen. Det är egendomligt att lägga Goethes Blücherkaraktistik vid sidan av de vittnesbörd, som stamma från den nya generationens män. Goethe präglade som bekant för Blücherstatyn strofen:

In Harren und Krieg,
In Sturz und Sieg,
Bewusst und gross —
So riss er uns
Vom Feinde los.

Goethe har harmoniserat och intellektualiserat gestalten till överensstämmelse med sitt eget väsen: värdighet, ro, *medvetenhet*, ett slags klok överlägsenhet blir huvudintrycket. Sådan var sannerligen icke Blücher, om vilken Arndt berättar, att han efter

olycksåret 1806 var vansinnig av vrede och med draget svärd anföll flugor och svarta punkter på väggarna, ropande Napoleons namn. Sådan har han icke heller skildrats av dem, som under frihetskriget jublande slöto ring kring honom, i stället för att med Goethe iakttaga en upphöjd neutralitet. Arndt hörde honom 1815 hålla ett tal till soldaterna i Lüttich; i början höll han sig till ett skrivet anförande, som någon general satt upp åt honom, men snart bröt han bannan, högg in på dativer och ackusativer med sin vanliga ryttarfuria och slutade med att avlägga ed på att han skulle komma tillbaka över Rhen som segrare eller som lik. »Hier fühlte ich wieder», tillägger Arndt, »welche die Kraft war, die diesen gewaltigen Menschen, diesen durch keine besonderen Kenntnisse und weite Aussichten und Einsichten gesmückten Feldherrn gleichsam zu einem deutschen Panier gemacht hatte.» Steffens kallar i *Was ich erlebte* Blücher för en i varje avseende inkorrekt uppenbarelse: »er stellte das völlig Incommensurable des wunderbaren Krieges dar». Han var ingen stor, besinningsfull fältherre, hans ord tydde på en obildad husarofficer, och dock gav han i avgörande ögonblick prov på den mest träffande vältalighet. »Er war eben der Mann des Augenblicks, des gegenwärtigen Moments, aber, als solcher, von grundloser Tiefe.» Allting hos honom bars upp av *ett* beslut, omfattat med den största energi: »Dieser Entschluss war aber Napoleons Vernichtung; der entschiedene Hass gegen diesen Tyrannen war mit der zum Instinkt gewordenen Überzeugung, er sei zu seiner Vernichtung berufen, auf's engste verschmolzen, und so handelte er mit der Sicherheit des Instinkts.» Steffens framhäver sålunda *omedvetenheten* som Blüchers styrka, i rak motsats till Goethe, och har utan tvivel sett djupare. En riktig patriotisk instinkt, vilja och mod — dessa egenskaper gjorde sig gällande så mycket oemotståndligare och säkrare, därför att de icke voro åtkomliga för teoretiska anfäktelser, reflekterad tvekan, ängslig eftertanke. Hans enkla *Vorwärts* innehöll mera visdom än alla rådplågningar — i synnerhet när Gneisenau stod bakom som generalstabschef.

Därför att det behövdes enkla, oförfärade handlingsmänniskor av detta slag, kommo litteraturen och dikten att förhärliga dem. Att det icke var de förnuftiga diskurserna, de mer eller mindre skarpsinniga hårklyverierna eller den yttre förfiningen, som kunde rädda ett folk och en stat i nöd, sådan var tidens stora erfaren-

het. Hos Tegnér och Geijer möter man den, i *Svea* likaväl som i *Manhem*. Där prisas den enkla, säkra instinkten hos en ätt, som

i sin enfald vis, uti sitt armod ärad,
omfamnar faran glad och döden oförfärad.

Där förhärligas beslutsamheten, intensiteten i kärlek och hat:

Om han ej öfvad var att sirligt tala,
Hans handslag gällde mer än ed och skrift.
Han drog ej agg inunder minner hala.
Hans hand bar svärd, men ej hans tunga gift.

— — —
Hans hat var eld, hans vänskap gick i döden,
Och med sin Fosterbror han delte öden.

Det är ingen anti-intellektualism i vanlig mening, och det har mindre med Rousseau än med den världspolitiska situationen att göra. Av Rousseaus statsfientlighet och natursvärmeri finnes det icke ett spår; tvärtom består denna instinktvisdom i beredvilligheten att göra de största offer för statens och samhällslivets räddning. Det bör vidare märkas, att Tegnér i *Svea* och Geijer i *Iduna* yrkade på grundlig forskning och sträng vetenskaplig utbildning. Deras anti-intellektualism vänder sig mot den kultur, som försvagar beslutsamheten, kraften, den oöverlagda fosterlandskärleken. Det är vilje- och handlingslivets primat, förkunnat av filosofien, förtydligat och exemplifierat av världshistorien, som bildar texten till deras patriotiska predikningar.

Föraktet för de ljumma, evigt resonerande och diskuterande, i grunden sterila diplomaterna är en stämning, som på det närmaste hänger samman med de napoleonska krigens hjältedyrkan. Gneisenau skriver den 22 juni 1815 till Hardenberg, efter att ha gjort ett undantag för adressaten: »Die übrige diplomatische Sippschaft ist durch ihre Missgriffe und Schlechtigkeiten so sehr in der Meinung der Welt gesunken und so sehr mit Verachtung belastet, dass ich meinen Sohn enterben würde, wenn er in diese Laufbahn eintreten wollte.» Blücher uttrycker två dagar senare samma sak i ett brev till konungen av Preussen: »Ich bitte alleruntertänigst Ew. Majestät, die Diplomaten dahin anzuweisen, dass sie nicht wieder das verlieren, was der Soldat mit seinem Blute errungen hat.» Hos Gneisenau och Blücher ha uttalandena i

första rummet en praktiskt-politisk innebörd, men de svara också mot en allmän psykologisk-filosofisk åskådning, som ställer det handlande geniet, med tyngdpunkten i viljan och karaktären, i motsats till den förståndsmässiga reflexionen. Hos Tegnér kommer denna åskådning till uttryck i tidspolitiska dikter sådana som *Den vaknade örnen, Nyåret 1816*, där de snattrande diplomaterna höljas med förakt; men den ingår som en faktor i hela hans götiska poesi. Om Karl XII heter det:

Gråhårad statskonst lade
de snaror ut med hast:
den höge yngling sade
ett ord, och snaran brast.

I Geijers *Carl den Tofte* står detta motiv ännu mera i medelpunkten:

Jag stod, en yster pilt, i höga Norden.
Då slog mitt bröst en harn, lik Ljungeldsstrålar,
När jag mitt öga vände öfver jorden,

Och såg den ömklighet, som uppblåst prålar,
Den usla list, som djerfs sig vishet nämna
Och nedrig vinst i fagra färgor målar.

Handlingslivets supremati har för denna generation, som sett Europas öde avgöras med svärdet, tagit formen av krigarens överlägsenhet över diplomaten.

Svårast att gripa och analysera är väl världskrigets inflytande på fantasien. Det har öppnat nya perspektiv, gjort världen djupare, motsägelsefullare, underbarare och äventyrligare, gjort figurer och sinnestillstånd begripliga, som förut tett sig som sällsamma skuggor ur det förflutna, väckt sinnet för de väldiga historiska skådespelen. Musset har utan tvivel rätt i att den romantiska litteraturen på sätt och vis är en reflex av världskriget, en fortsättning av de mottagna estetiska intrycken.

Det är t. ex. egendomligt att konstatera, hur den bibliska poesien, som varit något så främmande för upplysningens århundrade, får nytt liv genom de stora världshistoriska händelserna. När Arndt år 1812 nödgades fly till Ryssland, skrev han sin resedagbok i gammaltestamentlig stil: »Und es war der 26. Jan. und wir sassen alle beim fröhlichen Male, und die Becher klangen und die Menschen sangen, und war fast ein froher Tag. Und in Mitte

der Freude erscholl die Botschaft, morgen rücken die Feinde ein, und wir wurden stumm, und viele erblassten, und mir ergrimnte das Herz in der Brust, und die Leute rannten heraus auf die Strassen und heulten und wehklagten.» Det är de hjärtgripande, patetiska scenerna, som framkalla bibliska minnen. Med samma naiva kraft skildrar han de ryska upplevelserna. »Und ich nannte Volhynien ein herrliches reiches Land und sah reiche Felder und fette Auen voll grauer weithörniger Stiere und trefflicher Pferde, aber nicht so stattlicher Menschen.» — När nyheten om den stora arméns undergång i slutet av 1812 nådde till Tyskland, diktade skolynglingen Ferdinand August *Das Fluchtlied*:

Mit Mann und Ross und Wagen
so hat sie Gott geschlagen.
Es irrt durch Schnee und Wald umher
das grosse mächtige Franschenheer.
Der Kaiser auf der Flucht,
Soldaten ohne Zucht.
Mit Mann und Ross und Wagen
so hat sie Gott geschlagen.

Det är Moses' och Mirjams segersång över Faraos och Faraos här. — Schelling skrev den 8 oktober 1813: »Alle Geister und Herzen sind jetzt voll von der grossen, wunderähnlichen *conversio rerum*, die sich in den letzten Monaten ereignet. Es ist ein Gefühl, an das man sich noch gar nicht recht gewöhnen kann. Seit dem Unglück Deutschlands habe ich erst die Propheten recht verstehen lernen; jetzt lerne ich fühlen, was es heisst, aus der Gefangenschaft und mehr als babylonischen Knechtschaft erlöst zu werden.» — Inom svensk litteratur kan man peka på Tegnér och Geijer. *Nyåret 1816* börjar med synen av en akopalyptisk ryttare, och i *Sång till solen* smälta tidspolitiska och bibliska intryck samman. Geijers år 1813 diktade *Lagen och profeterna, en blick på tiden*, är av samma bibliska inspiration som Schellings yttrande. Hos Stagnelius är sambandet än påtagligare: *Deboras segersång* är av samma inspiration som hans hymner över *Slaget vid Vittoria* och *Slaget vid Waterloo*, och när han diktade *Fångarne*, »reminiscenser ur en davidisk psalm», försåg han poemet med en not, där han förklarade att den babyloniska fångenskapen är symbolen »af det religiösa livets trældom under ett på orätt princip grundadt samhällslifs former — Kyrkans under Militärstaten. Detta,

att förklara den heliga hämndekänsla, som andas i denna sång.» Parallellen med Schellings uttalande är slående.

I Steffens 'Was ich erlebte' finner man överallt ypperliga exempel på den historiska erfarenhetens förmåga att ge fantasien vingar. När Steffens i oktober 1808 såg den lysande samlingen av suveräner kring Napoleon i Erfurt, tyckte han sig se en seen ur Niebelungen-sagan: »in der That trat jene Erzählung, die in den nordisch-mythischen Geschichten mit dichterischer Übertreibung vorkommt, die Erzählung von Etzels Hochzeit mit Chriembilde zu Wien mitten aus dem prosaisch-europäischen Leben hervor». När han en klar oktobermorgon 1813 såg Blüchers armé gå över Elbe vid Wittenberg och solen lyste på vapnen, måste han tänka på »die Erzählungen alter Sagen, wenn der Widerschein glänzender Waffen, wenn die Ritterschaaren aus weiter Ferne erschienen und die Hügel feurig erglänzen liessen». När de förbundna arméerna tågade upp till det stora slaget vid Leipzig, var skådespelet ändlöst. »Man konnte glauben ein auswanderndes Volk zu erblicken. So mochten zur Zeit der Völkerwanderung die germanischen Stämme erschienen sein, als sie die deutschen Gauen überschwemmt. Der Anblick ergriff uns alle mit grosser Gewalt.» I den grupp officerare, hvaribland Steffens befann sig, höll också Müffling, som på förhand döpte slaget till »die grosse Völkerschlacht». Längre fram på dagen bevittnade Steffens det saehsiska kavalleriets övergång från Napoleon till de förbundna. När han sedan blickade tillbaka på sin innehållsrika dag, var det honom till mods, säger han, »als wäre eine Scene aus einem Shakespearesehen Drama plötzlich grossartig in die wirkliche Geschichte hineingedrängt, und die Grösse der Erscheinung überwältigte mich».

Steffens var icke den ende, som under dessa fruktansvärda år lärde sig förstå Shakespeare. Ett intressant bevis på kontamineringen mellan dikt och verklighet erbjuder Arndts storartade karakteristik av Seharnhorst i *Erinnerungen aus dem äusseren Leben*. Den stora härorganisatorn, som efter sin för tidiga död omfattades med den varmaste kärlek och beundran av alla som känt honom, skildras hos Arndt på följande sätt: »Wie war das nun ein gar anderer Mann als der Blücher! Schlank und eher hager als wohlbeleibt, trat er, ja schlenderte er sogar unsoldatisch einher, gewöhnlich etwas vornüber geneigt. Sein

Gesicht war von edler Form und mit stillen edlen Zügen ausgeprägt; sein blaues Aug gross, offen, geistreich und schön. Doch hielt er das Visier seines Anlitzes gewöhnlich geschlossen, selbst das Aug halb geschlossen gleich einem Manne, der nicht Ideen in sich aufjagt, sondern über Ideen ausruht. Doch tummelten sich die Ideen in diesem hellen Kopfe immer herum; er hatte aber gelernt, seine Gefühle und Gedanken mit einem nur halb durchsichtigen, ruhigen Schleier zu umhängen, während es in seinen Innern kochte. — — — So war sein Wesen, er hatte es wohl gewonnen durch sein Schicksal sowohl als durch seinen Verstand. — — — Seine Stellung in Preussen war bei aller Anerkennung seiner Verdienste durch seinen König und durch viele Edle doch die eines Fremdlings, eines beneideten Fremdlings geworden: denn in der bösen Zeit, seit den Jahren 1805 und 1806, hatte er, von den Eigenen und Fremden belauert und den wälschen Spähern längst verdächtig, auch wo er Grosses und Kühnes schuf und vorbereitete, immer den Unscheinbaren und Unbedeutenden spielen, sich freiwillig gleichsam zu einem Brutus machen müssen.» Mau misstar sig knappast, om man antar, att bakom denna karakteristik av den bespejade hjälten vid hovet, som gör sig obetydlig och ofarlig, medan han ruvar över det stora frälsande dådet, ligger Hamlet-gestalten.¹ Arndt och hans generation, som alla genomlevat något av detsamma, ha förstått Hamlets grubbel. Några decennier senare blev Hamlet för den tyske frihetsskalden och enhetssvärmaren Freiligrath, arvtagaren till Arndts, Gneisenaus och Scharnhorsts tankar, den stora symbolen på Tysklands eviga oförmåga att realisera sin dröm; det är uppslaget till den gripande dikten *Deutschland ist Hamlet*.

Redan de sällsamma rent yttre levnadsöden, som de stora välvningarna i Europa framkallade, måste ha bidragit att väcka det sinne för det underbara och pittoreska, som utmärker den

---

¹ Karakteristiken är icke blott vacker, den är också djupt träffande. I Scharnhorsts intima uttalanden och brev möter man ofta Hamlet-artade stämningar. En vecka före sin död skrev han under sårfebern till sin dotter: »Ich will nichts von der ganzen Welt; was mir wert ist, gibt sie mir ohnehin nicht. Könnte ich das Ganze kommandieren, so wäre mir daran viel gelegen, ich halte mich in aller Vergleichung ganz dazu fähig. Da ich das aber nicht kann, so ist mir alles gleich; in der Schlacht finde ich ohnehin bald einen Platz. An Distinktionen ist mir nichts gelegen; da ich die nicht erhalte, welche ich verdiene, so ist mir jede andere eine Beleidigung, und ich würde mich verachten, wenn ich anders dächte. Alle sieben Orden und mein Leben gäbe ich für das Kommando eines Tages.»

romantiska generationens män. Vilken fläkt av poesi är där icke över Gneisenaus ord till stabsofficerarna i Bautzen: »Meine Herren, wir werden noch in diesem Jahre Trauben am Rheine essen, verstehen Sie mich recht, die letzten Trauben, die noch im November an dem Weinstock hängen.» Lika omedelbart upplevd är krigets poesi i Steffens' skildring av Gneisenau, då han från Montmartre blickar ner på Paris i klar och fredlig aftonsol, och då han ter sig som befrielsekrigets ädla genius. — I Blüchers huvudkvarter såg han den avsatte konungen Gustaf IV Adolf, som där förgäves sökte understöd för sina planer; framför posthuset blev denne snäst av en postbetjänt, men bevarade, mitt i sitt dystra elände, sin kungliga värdighet. »Er schritt mir wie ein verhängnissvolles geschichtliches Gespenst vorüber und ich erwartete seine Stimme wie die von Hamlets Geist zu vernehmen, tief verborgenes Unheil verkündend.» — När man hos Steffens läser berättelser sådana som den om den franske emigranten, vars dystra öden han lärt känna i Halle, och som senare anonymt röjde den fara, vari förberedelserna till befrielsekriget invecklat Steffens, eller historien om spionen Mertens, som lät spärra in sig i fängelset vid sidan av en bland de tyska sammansvurne för att locka denne till komprometterande bekännelser, då känner man ovillkorligen den atmosfär, vari den romantiska diktningen, och särskilt novellistiken, har vuxit upp. Steffens' egna noveller härröra ofta stoffligt från denna tid. När Malla Montgomery-Silfverstolpe 1825—1826 vistades i Berlin, mötte hon i de muntliga berättelserna dessa romantiska minnen från världskriget; de mest typiska äro väl berättelsen om fru Bardelebens kärleksöden och Bror Helvigs ulanhistoria.

Men den förnämsta av de karaktärer, som satte sin prägel på tidens ansikte, var givetvis Napoleon själv. Djupast verkade han icke på sina beundrare utan på sina motståndare, genom all den viljekraft, den karaktärsstyrka, den självständighetskänsla, som han hos dem väckte. Därför var hans moraliska inflytande av minst betydelse för Frankrike och av störst betydelse för Tyskland, det mest förödmjukade av Europas länder. Blücher och Scharnhorst, Stein och Gneisenau, Arndt och Fichte kunde endast i striden mot Napoleon ha utvecklat den världsåskådning, som blev deras. Det är betecknande, att liksom Clausewitz grundade sitt epokbildande arbete *Vom Kriege* i första rummet

på analysen av Napoleons fälttåg, så var det tyska författare sådana som Fichte och Arndt, vilka gävo de första Napoleonkarakteristiker, där den stora härskarnaturens verkliga dimensioner och kraftresurser voro riktigt uppskattade.

I sin föreläsning *Über den Begriff des wahrhaften Krieges*, hållen sommaren 1813, skildrar Fichte Napoleon som den rene egoisten, för vilken intet andligt är heligt. Men detta hindrar honom icke att erkänna Napoleons storhet. »Mit diesen Bestandtheilen der Menschengrösse, der ruhigen Klarheit, dem festen Willen ausgerüstet, wäre er der Wohlthäter und Befreier der Menschheit geworden, wenn auch nur eine leise Ahnung der sittlichen Bestimmung des Menschengeschlechts in seinen Geist gefallen wäre.» Napoleon har riktigt insett, att allting skall hänsynslöst uppoffras — men icke för hans person, utan för den sedliga friheten. Kraften och klarheten i hans väsen borga för att han till sista andedraget skall offra hela världen för sin egen fördel. »In dieser Klarheit und in dieser Festigkeit beruhet seine Stärke. In der Klarheit: alle unbenutzte Kraft ist sein; alle in der Welt gezeigte Schwäche muss werden seine Stärke. Wie der Geier schwebt über den niederen Lüften, und umherschaut nach Beute, so schwebt er über dem betäubten Europa, lauschend auf alle falschen Maassregeln und Schwächen, um flugschnell herabzustürzen, und sie sich zu Nutze zu machen. In der Festigkeit: die andern wollen auch wohl herrschen, aber sie wollen noch so vieles andere nebenbei, und das Erste nur, wenn sie es neben diesem haben können; sie wollen ihr Leben, ihre Gesundheit, ihren Herrscherplatz nicht aufopfern; sie wollen bei Ehren bleiben, sie wollen wohl gar geliebt seyn. Keine dergleichen Schwächen wandelt ihn an: sein Leben und alle Bequemlichkeiten desselben setzt er daran, der Hitze, dem Froste, dem Hunger, dem Kugelregen setzt er sich aus, das hat er gezeigt: auf beschränkende Verträge, dergleichen man ihm angeboten, lässt er sich nicht ein; ruhiger Beherrscher von Frankreich, was man ihm etwa bietet, will er nicht seyn, sondern ruhiger Herr der Welt will er seyn und, falls er das nicht kann, gar nicht seyn.» Man behöfver blott lägga denna karakteristik vid sidan av *Reden an die deutsche Nation* för att se, hur mycket den erinrar om det hjälteideal, som, Fichte där ställer upp, och man behöfver blott erinra sig, att Fichtes pedagogiska program sammanfattas i kraven på kraft och klarhet,

för att inse, huru Napoleon övat inflytande på Fichtes hela idébildning.

I den föga mindre märkliga Napoleon-karakteristiken i *Geist der Zeit*, kallad *Der Emporgekommene*, skildrar Arndt honom framför allt som en omedveten, väldig naturkraft. »Denn als eine gewaltige Naturkraft verkündigte er sich in seinen ersten Schlachten: in Worten und Taten das Tiefe und Gefährliche, wie das Sausen der schwangeren Gewitterwolken.» Endast det blinda hatet ser i honom en skurk. »Er hat geherrscht, wo man diente, geboten, wo man nachgab, von gewaltiger Kraft, oft planvoll, öfter unbewusst, fortgetrieben, wo kein Widerstand war, hat er wohl selten mehr gewusst als er gefühlt hat, und so ist er dahin gekommen, wohin er beim Ausgehen noch nicht sehen konnte.» Arndt nekar honom icke sin beundran: »Bewunderung und Furcht zeugt der Vulkan und das Donnerwetter und jede seltene Naturkraft, und sie kann man auch Bonaparten nicht versagen.» De romerska fältherrarna hos Livius, en Scipio, en Sulla, äro hans släktingar och själsfränder. »Die ernste Haltung, des Süden tief verstecktes Feuer, das strenge, erbarmungslose Gemüt des korsischen Insulaners, mit Hinterlist gemischt, eiserner Sinn, der furchtbarer sein wird im Unglück, als im Glück, innen tiefer Abgrund und Verschlossenheit, aussen Bewegung und Blitzesschnelle; dazu das dunkle Verhängnis der eignen Brust, der grosse Aberglaube des grossen Menschen an seine Parze und an sein Glück, den er so auffallend zeigt — diese gewaltigen Kräfte, von einer wildbegeisterten Zeit ergriffen und vom Glücke emporgehalten, wie mussten sie siegen!»

De båda karakteristikerna stämma icke helt överens — Fichte ser, sin filosofiska grundsyn trogen, Napoleons väsen som klar medvetenhet, medan Arndt starkare betonar det dämoniska — men man kan icke läsa dem utan att konstatera, att de *båda* hänga på det närmaste samman med Tegnér's hjälteideal. Det är ingen litterär påverkan — vad Fichtes föreläsning angår, så blev den tryckt först långt efter hans död — utan det är åter speglingen av samma världshistoriska karaktär.

När Tegnér första gången prisade Napoleon som sin hjälte, såg han i honom den dygdige människovännen, lagersmyckad men med en tår i ögat. Hur skulle det varit den unge studenten möjligt att uppfatta Napoleons storhet i några andra kategorier än

dem som sjuttonhundralets upplysningsfilosofi skapat? Först efterhand som den sentimentala och rationella, för fred och lyckalighet svärmande tidsandan upplöstes och sjönk undan som töcken, blev det möjligt att urskilja Napoleons verkliga drag. Vid sidan av de litterära och filosofiska faktorerna har Napoleons direkta politiska handlande bidragit att skapa den nya uppfattningen. De skalder och tänkare, som format bilden av hans väsen, ha själva stått inom kretsen av hans inflytande.

Tegnér's starka intressen för den europeiska politiken, de dikter — belysta och analyserade i det föregående — vari hans fantasi tumlar om med världskrigets stora gestalter och händelser, kunna först ur denna synpunkt uppskattas till sin fulla betydelse. Dessa dikter äro led i den process, varigenom världshistorien omformar Tegnér's känsloliv och fantasivärld, eller rättare, frigör de krafter som där slumrade. Det har förut visats, att havs- och vikingastämningen, som i Tegnér's poesi skulle komma att spela en så stor roll, först dök upp i dikten *Nelson och Pitt*, och att Tegnér's krigiska temperament för första gången utvecklade sig i hela sin prakt i *England och Frankrike*. Hans begrepp om ära, så betydelsefullt för hela hans moraliska hållning, framträder under en epok, då den militära hedern, namnkunnigheten och modet voro de högsta moraliska kategorierna för hela den värld, som under Napoleons eller under hans fienders fanor genomkorsade Europa. Tegnér's etik, med sin dyrkan av kraften och ridderligheten, med sin kärlek till det äventyrliga och lysande, bär alla tecken på att ha skapats under den napoleonska krigsåran.

Genomgripande blev detta inflytande först när det patriotiska momentet kom till. *Landtvärnssången* vänder sig i trots mot Napoleon.

Hvarför mäter icke hjälten
Själ sin kraft med svenske mäns?

Beslutsamheten och dödsföraktet väckas till liv för att möta de påfrestningar, för vilka Napoleons politik utsätter staterna. Mjöberg har i sina *Stilstudier i Tegnér's ungdomsdiktning* riktigt påpekat, att den tegnér'ska stilen frigöres, när han mognar från yngling till man, och att »detta mognande sker i samband med den upprörda tidens händelser, som på hans livliga sinne gjorde ett djupt

intryck». Ja, Mjöberg, tillägger: »Det är ingen öfverdrift, om man påstår, att t. o. m. vissa djärfva grammatiska konstruktioner i Tegnér's diktspråk 1808 ha sin grund i de politiska omstörtningarna ute i Europa och i Rysslands och Danmarks fredsbrott.» Det kan låta som en paradox, men är det knappast. Vad Napoleons starka personlighet, vad hela den våldsamma rörelsen i Europa, den nya takten betydligt för Tegnér's utveckling kan knappast överskattas. Man beundrar den djärva och klara åskådligheten i rader som dessa:

Fritt på pannan segrarn sätte
mången stulen krona opp!

De äro väl i grunden blott en estetisk reflex av den stolta och hänsynslösa gest, varmed Napoleon vid sin kröning i Notre Dame 1804 tog kronan ur den överraskade påvens hand och själv satte den på sitt huvud.

I *Svea* kräver skalden, att hans folk skall möta den vilda och hänsynslösa tiden med kraft och mod. Det är Napoleons politik, som nödvändiggör en moralisk pånyttfödelse i Sverige. I tillägget från 1812 kommer det fram med full klarhet:

Se tiden! Är han gjord för svagheten och flården?
Eröfrare gå fram som jordskalf genom verden.
Europas gamla form ej längre hålla vill,
den nya skapelsen med svärdet yxas till.
Hvad throner störtas om! Hvad riken sönderstyckas!
Förtrycket nämns försvar, och rätt är det som lyckas.
Tror du dig ensam trygg? Så är ej våldets art.
Var viss, det klappar ock uppå din fjällport snart.

Den dyrkan av den enkla, oförvillade handlingskraften, den våldsamma lidelse, som sätta sin prägel på *Svea*, äro betingade av den europeiska politiken.

Vad Napoleon betydligt för Tegnér's fantasi, vitsordas klarast av *Hjelten* (1813), *Den vaknade örnen* (1815) och *Napoleons graf* (1831). Den romantiska uppfattning av geniet, som framträtt redan i *Elden*, har utvecklats hos Tegnér framför allt genom intrycken av den samtida världshistoriens huvudfigur. Liksom Arndt har Tegnér tvingats att betrakta Napoleon som dämonisk kraft, som ett stycke natur, följande sina egna hemlighetsfulla lagar. Och därvid har han känt en inre frändskap med handlingsgeniet

— var icke också poesien en dunkel kraft i hans eget bröst, oåtkomlig för reflexionen, brytande ut i oemotståndlig inspiration? Han hade vetat det redan när han diktade *Elden*; i *Hjelten* slungar han ut det i utmanande trots:

Skalden, tänkaren och hjelten
allt det härliga på jorden,
verkar blindt, som anden vill.

I *Den vaknade örnen* — bilden är densamma som Fichte brukat — är Napoleon en symbol på allt som är djärv inspiration, poetisk kraft; Tegnér har i slutraderna identifierat sin egen genius' öde med kejsarens:

Flyg, kungliga örn, som du fordom var van,
din segerflygt, flyg ännu den,
att småkräken darra på tronen igen,
och hvem, som fått vingar till flygt, sträcker än
mot solen, mot solen sin ban!

Det har redan förut anmärkts, att Fichtes karakteristik av Napoleon, med det starka framhävandet av kraften och karaktären, hänger nära samman med hans eget människoideal. Hos Tegnér möter oss ånyo detta krav på kraft och klarhet, i jubelfesttalet 1817 lika väl som i epilogen vid magisterinspektionen 1820. Hela Tegnér's hjälteideal, hela det götiska hjälteidealet har fått sin karaktär av Napoleons tidsålder. Energistandarden har höjts. Den nya dikten hyllar ingen annan som sin hjälte än den stora kraftfulla härskarnaturen. Så är det icke blott i Sverige, utan Europa runt. I början på seklet är, såsom Brunetièrè träffande har framhävt, Oliver Cromwell »le sujet dont on peut dire qu'à cette époque il hantait toutes les imaginations françaises, poètes, historiens, professeurs». I Tyskland och Sverige kan man konstatera en lika utpräglad tendens. Det götiska ämnesvalet är icke en isolerad företeelse, det är ett led i en stor tidsrörelse. Det är ingalunda inriktat blott på en viss geografisk och historisk miljö, utan på en bestämd psykologisk typ, i vilken tidsålder den än må uppträda. Det är nog med ett raskt överslag för att visa det.

De germanska förfädernas kamp mot Rom — varpå även *Svea* alluderar (»kring Roms besegrare, kring Odens ätteläggar») — förhärligades av Fichte i *Reden an die deutsche Nation*, av Kleist

i *Die Hermannsschlacht*, av Arndt i *Geist der Zeit*; när Arndt, efter att ha skildrat germanernas bedrifter, veklagar över huru samtiden låtit invagga och bedåra sig genom »die schlechte Lehre einer empfindelnden Humanität und eines philanthropischen Kosmopolitismus», så att man nu finner, »dass Kriegsruhm wenig, dass Tapferkeit zu kühn, dass Männlichkeit trotzig und Festigkeit beschwerlich sei», så är hans patos alldeles detsamma som de svenska göternas. När Arndt i avslutningen på *Meine Wanderungen und Wandlungen mit dem Reichsfreiherrn vom Stein* skall ge en sammanfattande bild av sin ungdoms idol, kallar han honom först »unser zweiter Arminius» och sedan »Deutschlands politischer Martin Luther». I *Geist der Zeit* åkallar Arndt Luthers och Huttens heliga namn, och frågar: »Was wäre Erasmus' Witz und Melanchtons stille Tugend geworden ohne euch? Sind Namen, wie Leonidas', Hermanns, Karls des Hammers, Winkelrieds, und Gustav Adolfs von den stumpfen Zeitgenossen nicht leiser genannt geworden? Solcher Männer und Helden bedarf Europa.» Längre fram ställer Arndt stora skuggor ansikte mot ansikte med korsikanaren för att fördöma honom: »Kennst du den edlen Schweden Karl den Zwölften? seine stille Tugend und seinen Göttermut, die ein kleines Zeitalter bald vergass und eine spitzbübische Politik klein gerichtet hat? Kennst du den grossen Griechen Alexander? Kennst du Jupiter Ammons herrlichen Schlangensohn, der die Welt wie ein Gott eroberte und beherrschte, der selbst im wilden Zorn, in taumelnder Wollust ein Mensch war?» Det är två gestalter, till vilka Fichte ständigt återkommer: Martin Luther och Alexander den store. Intresset för Luther har ingen politisk färgning; det beror helt enkelt på den trygga känslan av en överväldigande kraft, ett andligt mod, en moralisk myndighet utan like. Werners Luther-drama för den betecknande undertiteln *Die Weihe der Kraft*. I Kleists *Michael Kohlhaas* stiger Luther-gestalten fram med bjudande auktoritet, den vilda tidens överman. Kleist var Karl den tolfte-beundrare, Clausewitz talar om honom med intresse, men vågar icke föra honom upp bland de obetingat stora fältherrarna.

Det är de svenska göternas andliga atmosfär. Luther, Karl XII och Gustaf II Adolf äro de hjälteideal, som Geijer ställer vid sidan av *Vikingen* och *Odalbonden*; i dikten *Carl den Tolfte* tronar

kungen »vid Gustaf Adolfs och Carl Magni sida»; i uppsatsen *Om historiens förhållande till religionen* hämtar Karl sin världshistoriska visdom ur Curtius' Alexanderbiografi; i prisskriften om inbillningsgåvan firar Geijer Leonidas' kamp vid Termopylæ. De gestalter, som Tegnér's fantasi aldrig släpper, äro Alexander, Karl XII, Gustaf II Adolf och Martin Luther. Ringen med Luthers bild bar han livet igenom. Det gemensamma för alla dessa gestalter är den strålande kraften, den oböjliga viljan. Både hos sina beundrare och sina fiender hade Napoleon väckt sinnet för mänsklig storhet. De blickade icke upp till män av mindre mått än den födde härskarens. Deras sympati och förstående räckte till även för det stränga och hårda, ja för det vilda och barbariska, när dessa egenskaper blott voro förenade med mod, stolthet och moralisk styrka. Det var ytterst den världshistoria, de upplevde, som lärt dem förstå vad som tavad. Hela den götiska rörelsen är ur denna synpunkt en appell till de instinkter, som den hårda tiden krävde av nationerna. När den filosofiska och psykologiska motiveringen kom till, uppstod ett nytt mänskligt ideal.

I Arndts *Geist der Zeit* finnes ett intressant exempel på, vilket nytt förstående för det förflutna världskriget hade skapat. Arndt förklarar, att Peter den stores och Karl den XII:s historia blivit fruktansvärt misshandlad av historieskrivarna, särskilt av Voltaire, som saknade allt sinne för »det stora och idealiska i människödena», som blott förstod sig på list och slughet, och som i sin iver att försköna Peter åstadkommit den löjligaste karikatyr. »Das Grosse hat er ihm verkleinert und das Tolle und Wilde eines Barbaren umsonst wegzuwischen gesucht.» Peter var en representant för sitt folk och sin tid: »Was soll man den Rohen liebenswürdig, den Harten empfindsam, den Uerbittlichen mild machen? Peter war nie etwas anderes als ein ausserordentlicher und gigantischer Barbar mit allen Tugenden und Lastern einer grossen Natur in erhabener Rohheit.» Och sådan måste han vara för att kunna uträtta sitt verk. »Der voltärische Peter würde mit seiner Humanität und Gerechtigkeit mit den Russen, wie sie damals waren, nicht weit gekommen sein.» Arndts syn på tvekampen mellan Karl och Peter är icke den snusföruftigt moraliserande, som han hånar hos Voltaire: striden gällde Rysslands väg till havet. »Was grosse Seelen Grosses

haben, Klugheit, Tapferkeit, Kühnheit, des Herzens Edelmut, der Geduld schwere Siege rangen hier mit einander, das Verhängnis erklärte sich gegen Karl.»

Den väldiga sympatiutvidgning, som här kommer fram i den historiska uppfattningen, och som skiljer adertonhundratalet från äldre skeden, har sin psykologiska rot i det napoleonska världskriget. När Geijer diktade *Vikingen*, hade han under den engelska resan känt stridens atmosfär. I de reflexioner han nedskrev vid anblicken av ett engelskt krigsskepp, som i en nys utkämpad drabbning förlorat sin kapten, skymtar man redan de stämningar, som ta form i hans största dikt. Den psykologiska bakgrunden till Lings götiska poesi är hans bevittnande av slaget på redde 1801. I Danmark är den nordiska diktningen på samma sätt en anpassning efter den politiska stormtidens fordringar. Det kommer fram icke blott i Oehlenschlägers förhålligande av den råa kraften, utan också hos en fin och harmonisk humanist som J. P. Mynster, vilken djupt skakats av sitt fosterlands nöd. I en av sina predikningar från 1810 uttalar han sin beundran för varje människa, som »lever med nogen stadig Hensigt, anvender sin hele Kraft på én Gjenstand», även om hennes mål är ett annat än vårt; och i ett brottstycke ur en annan, tidigare predikan heter det, att intet hjärta är gott, som icke också är starkt; det gäller icke blott att röra hjärtan, att smälta dem, utan också att härda dem. Icke blott diktningen utan själva den religiösa förkunnelsen hade sålunda rönt inflytande av världspolitikens oväder.

---

8. Svea.

I det föregående har *Svea* blivit inställd i sitt historiska och filosofiska sammanhang. Det återstår att undersöka det konkreta diktverket.

Först och främst bör det då framhävas, att *Svea* icke blott är ett uttryck för Tegnér's uppfattning av den utrikespolitiska

situationen, för den ryssfientlighet och det revanschbegär, som han omfattade livet igenom. Dikten står också i organiskt samband med de inre förhållandena i Sverige under år 1811. Agitationen för ett krig med Ryssland är blott en av dess tendenser; den agiterar också mot företeelser inom landets gränser. Den vänder sig mot den ovillighet att bära de militära bördorna, som 1811 kommit till uttryck i oroväckande former.

Vid riksdagen 1810 hade, sedan förslaget om nationalarmering fallit och ständerna påyrkat avskaffandet av den indelta arméns reservformation, den s. k. vargeringen, från regeringens sida fordrats förstärkning av försvarskraften. Det hade också beslutats, att, när krigsfara förelåg, den jord, som förut varit fri från indelning, skulle uppsätta soldater i likhet med all annan jord — det var den s. k. extra roteringen —, och vidare, att dessutom högst 50,000 man »förstärkningsmanskaper» skulle kunna uttagas bland vapenföra mellan 20 och 45 år. Kostnaderna för förstärkningsmanskapet skulle bestridas av kommunerna själva; i första rummet borde det anställas genom värvning, och när så icke kunde ske, skulle uttagningen äga rum genom lottning. Detta beslut hade emellertid egentligen blott fattats av de tre högre stånden; bönderna hade i stället yrkat på att *all* jord ofördröjligen skulle roteras och anskaffandet av förstärkningsmanskaper vid förefallande behov sedan åläggas rotarna. Trots denna meningsskiljaktighet förklarades »genom en något tvifvelaktig grundlagstolkning» (Clason) de tre ståndens beslut utgöra riksdagens.

Hos allmogen hade sålunda en viss misstämning grundlagts, och när år 1811 den politiska situationen krävde försvarets stärkande, ökades denna ytterligare på grund av ett missförstånd, vartill regeringen gav anledningen. Man beslöt nämligen, dels att företaga den extra roteringen, som huvudsakligen drabbade possessionaterna, d. v. s. adel och präster, dels att av förstärkningsmanskapet utskriiva 15,000 man; men roteringsförordningen, som uppgives ha varit uppsatt redan i februari, kom genom försummelse av statssekreteraren friherre Carpelan att dröja efter det att den 23 april förordningen om förstärkningsmanskapets utskrivning redan blivit offentliggjord. Hos bönderna väcktes därigenom på många håll den misstanken, att sedan väl förstärkningsmanskapet inkallats, skulle den extra roteringen glömmas bort, och »herrarna» sålunda slippa undan sin del av bör-

dan. Härtill kom, som helt naturligt är, det ohyggliga minnet av 1808 års lantvärn och dess öde. Resultatet blev jäsningar på många håll, och i enstaka fall oroligheter, ja uppror.

Man kan i pressen följa stämningens utveckling. I Journal för Litteraturen och Theatern den 24 maj inflöt ett »utdrag af ett Bref från en Svensk Militär», som är optimistiskt hållet och avsett att lugna sinnena. Det inskärpes där, uppenbarligen för att skingra misstankarna, att roteringen av den oroterade jorden pågår och kommer att lämna armén ett tillskott på 10,000 man. Till slut uttalas den förhoppningen, »att i farans, som i ärans, stund den fordna national-andan sist skall saknas hos våra Landsmän». Ett par dagar senare, den 27 maj, offentliggjordes ett »utdrag af ett bref till en bekant i Landsorten», där oroligheterna i Floda och Juleta socknar i Södermanland omnämndes i försiktiga ordalag. Man försökte så vitt möjligt bagatellisera det hela, samtidigt med att man påpekar den ovanliga liberaliteten i förordningen. »Vi hafva ej vanslägtats på våra förfäder; patriotism, tapperhet och kärlek till äran, borgen för vår sjelfständighet, utgöra ännu hufvuddragen i Nationens karakter.» En deputation av riksdagsbönder berättades ha haft företräde hos kronprinsen för att beklaga det skedda; denne hade svarat bl. a., att han icke rubbats i sin »aktning för en allmoge, känd över hela Europa för sin redlighet, sin tapperhet, sin kärlek för sitt Fädernesland och sin Öfverhet; en allmoge, hvars fäder stridt under stora Gustavers och Carlars fanor». — Mera i förbigående, under den harmlösa rubriken »Utdrag af en Resandes portfölj», meddelas den 5 juni, att av de sörmländska orosstiftarna tvenne blivit dömda till döden och fem till 40 par spö och sex års fästning.

På flera ställen i Stockholms närhet föreföllo upprepade gånger liknande uppträden, ehuru de synas ha avlupit något lugnare. I Lunds Veckoblad för den 12 juni meddelades — tydligen för att stilla jäsningen i Skåne — huru en deputation av Värmdö-bor den 26 maj bönfallit kronprinsen om förlåtelse för sina brottsliga oordningar; denne hade i sitt svar bl. a. yttrat: »Hade edra Fäder haft lika liten Fäderneslands-känsla, som I, så hade nu Sveriges söner varit slafvar under främmande ok.» Som ett tecken på sin ädelmodiga glömska av det förflutna lovade han till slut att tillika med sin son besöka Värmdön »utan

vakt». Den 1 juni vägrade allmogen i flera socknar i Roslagen att uppställa förstärkningsmanskap; den 16 juni hade man även här hunnit till den uppvaktande, om förlåtelse bönfallande deputationen, såsom det den 26 juni ansågs lämpligt att kungöra i Journalen, där de vidlyftiga ömsesidiga orationerna avtrycktes. Kronprinsen frågade bl. a.: »Nu, då I ägen hopp om förlåtelse;¹ sägen Mig, tillstånd uppriktigt, om I under edra oroliga sammankomster ej fruktat att se uppstå bland eder skuggan af Carl XII, förebrående eder att ett enda ögonblick hafva tvekat, då frågan var att anskaffa försvarare för edra fäders jord.»

Värst utvecklade sig tingen som bekant i Skåne, där bonddrängarna, flera till antalet än i de kargare landskapen, samlade sig i stora skaror för att avtvinga possessionaterna förbindelser att åtaga sig roteringen, ja, som det påstods även i syfte att upptränna herregårdarna. Det skånska jacquieriet kvävdes dock den 15 juni, då generalmajor Mörner vid Klågerup med en mindre truppavdelning, som även förde kanoner, angrep och skingrade de 1200 à 1500 bönderna; 30 av de upproriska dödades och 60 sårades under striden. I Lunds Veckoblad söker man förgäves några notiser eller reflexioner med anledning av dessa händelser, men i Journalen för den 27 juni infördes en lång och upprörd betraktelse: »En redlig Medborgares tankar och känslor i anledning af de sednaste händelserna i Skåne.» Upproret jämföres med Fersenska mordet; oron och blygseln uttalas, men på samma gång påpekas den fullkomliga lönlösheten i dessa enstaka insurrektioner; till slut lovprisas försynen, som unnat landet en sådan hjälte som Karl Johan, och inskärpes nödvändigheten att stödja honom. Ett livligt krigiskt patos går genom den sista avdelningen: »Besinnom att det är nu vi böra sammansvärja oss till ett stort och enhälligt bemödande; nu vi böra antingen visa att det ännu gifves Svenska hjertan och Svenska armar, eller ock som förderfvade veklingar, afsäga oss, kan hända för alltid, ära, frihet och fädernesland. — Svenskar! *Bernadotte* är vår: Denna store Man leder våra rådslag och våra härar: timmen till vår upprättelse har slagit, om vi veta att nyttja den: Europa ger akt på oss: väljen emellan dess loford eller dess förakt; emellan sjelfständighet eller främmande fjettrar; emellan våra efterkomman-

¹ Officiellt skulle denna meddelas av konungen, till vilken kronprinsen sedan ledsagade deputationen såsom böneman.

des eviga erkänsla eller deras eviga förebråelser!» — I Nya Posten, där man som förut visat ställer sig ytterst kritisk mot den i Journalen framträdande patriotismen, inflöt den 1 juli en mycket bitter replik, där det klandrades, att de förefallna oordningarna erhöllo en onödig publicitet. Beskyllningen mot den svenska allmogen att ha lyssnat till folkförledare, som predikat om »frihet och folkmakt», avvisas som fullkomligt grundlös; och det erinras om att det enligt historiens vittnesbörd icke varit bönderna, utan de högre klasserna, anförarna, som brukat göra sig skyldiga till feghet och förräderi. Huvudanmärkningen gäller i själva verket *tonen* i Journalens artikel: »Dessutom fordras det ett helt annat språk, än ni är mäktig, för att elda fosterlandskänslan och stilla en förledd folkmassa: dertill fordras snille och vältalighet, min herre, och dessa egenskaper skall man förgäfvets eftersöka i er lilla elegi.» Yttrandet är intressant, därför att det visar, hur man inom den yngre generationen, där man icke var nöjd med den officiella wallmarkska patriotismen, föreställer sig en poesi, som verkligen skulle kunna »eldas fosterlandskänslan».

Under sommaren synes oron ha efter hand lagt sig. Ett brev från G. J. Adlerbeth till Lars von Engeström, daterat Ramsjöholm, det adlerbethska stamgodset i Småland, den 29 juni, visar, huru bekymrad man var i regeringskretsar. Adlerbeth förklarar, att hans hälsa skulle vara bättre, »om jag ägde ett fullkomligen grundadt hopp att stillheten i Riket vore sådan, som den ske lof hittills varit här i provinsen». Han önskar att regeringen skall se genom fingrarna med att man på flera håll lejt förstärkningsmanskap, som icke fyllt de stadgade 20 åren. Det tämligen klenmodiga slutet lyder: »Gud gifve att de Skånska oroligheterna vore slutade. Rykten gå kors om hvarannan af olika innehåll, men icke vet jag att de här gjort intryck på menigheten.» I Journalen offentliggjordes den 16 juli en tacksägelse, som kronprinsen den 13:de riktat till trupperna i Södermanland, där lugnet nu var återställt. I samma tidning infördes den 18 och 19 juli Gustaf Vasas proklamation till rikets allmoge under Dackefejden; den ansågs, som inledningsnoten visar, ha en viss aktualitet.

Tegnér hade på nära håll bevittnat de skånska oroligheterna; något hans uttalande om dem synes icke bevarat. I det nummer av Lunds Veckoblad, där man förgäves söker en uppgift om det skedda — numret för den 19 juni —, finner man Tegnér's namn

som fakultetsnotarie under ett protokollsutdrag över den mycket omstridda frågan, huruvida Bengt Bergqvist eller Joh. Blomstrand borde bli primus vid magisterpromotionen, som firades den 21 juni. I Värmland, dit han på sommaren begav sig och där *Svea* skrevs, hade inga oroligheter ägt rum; kronprinsen riktade den 2 juli en skrivelse till landshövdingen i Karlstad Olof af Wibeli — den av Runeberg besjungne *Landshövdingen* —, där han tackade honom för det skyndsamma och i allo förtjänstfulla sätt, varpå förstärkningsmanskapets uttagande bedrivits; riksdagsmannen i Ölme och Väse härad Anders Andersson hade visserligen beträffs med »obehöriga uttryck», men han hade av landshövdingen allvarligen tilltalats i menighetens närvaro och sedan ställts »under pålitlig tillsyn», och kronprinsen ansåg honom därmed nog straffad. Skrivelsen offentliggjordes i Carlstads Tidning den 27 juli. Stämningen synes sålunda ha varit särskilt god i Värmland. Den 12 oktober inflöt i Carlstads Tidning en ny skrivelse från kronprinsen, där landshövdingen fick i uppdrag att förklara major P. A. Geijer regentens nådiga välbehag; denne hade med sina nyroterade soldater ingått kontrakt, att de årligen skulle infinna sig åtta à tio dagar vid regementets exercis-möte — ett frivilligt åtagande, som bevisade ett patriotiskt tänkesätt. I en artikel, insänd till Carlstads Tidning för den 26 oktober, finna de förut citerade, av kronprinsen till roslagsbönderna fällda orden om Karl XII:s vredgade skugga ett livligt eko; Karl tages häftigt i försvar mot några mera ofördelaktiga omdömen, som råkat inflyta i tidningen. De som tala illa om Karl XII höra vanligen till »den hopen, som anser de största och ädlaste företag för drömmar och chimärer, emedan den ej äger hvarken sinnesstyrka att fatta eller förståndstyrka att utgrunda dem». Diskussionen gällde egentligen upprättandet av en fattigskola i Karlstad, vartill Wibeli tagit initiativet: den anonyma författaren, som varmt nitälskar för »ungdomens bättre undervisning och för Folk-Skolor» anser, att det är »lika så stridande mot vår tids lynne att kraftigt arbeta på sådant, som det är omöjligt för en feg, att döma rätt om Carl XII:te». »Den enfaldiga forntiden visste icke mer än att göra uppoffringar åt sådant, nu vet man att hushålla bättre.» I dessa bittra ord har man icke så litet av den götiska synen på det närvarande och det förflutna; och de äro direkt

färgade av de stämningar, som oroligheterna vid förstärkningsmanskapets utskrivning framkallat.

Uppenbarligen är det dessa händelser, som varit den närmaste utgångspunkten för *Svea*, likaväl som för götiska förbundets på Geijers förslag den 20 maj fattade beslut att genom utgivandet av en tidskrift driva patriotisk agitation. I den för götiska synpunkter representativa *Nya Posten* hade man ju indirekt, med anledning av »elegien» i *Wallmarks Journal*, pekat på denna uppgift för »snillet och vältaligheten». Riktlinjen för agitationen var given i de anföranden, som Karl Johan ställt till bonde-deputationerna från Värmdön och Roslagen, där förfädernas exempel, minnena från storhetstiden, ställdes upp som en kontrast, eller, mera optimistiskt, som ett manande föredöme. Den starka förbittring över ett vansläktat folks likgiltighet och ovilja inför de nationella uppgifterna, som går genom *Svea*, har sålunda en helt konkret motivering. När det heter:

Här vandre fri och stolt bland fjällarne en ätt,
som sjelfmant ger sin pligt och kräfver ut sin rätt,

när det säges om »Europas segrare»:

För ära och för rätt, för kung och fosterland
han slösade ej ord, men väpnade sin hand.

så är det alltsammans indirekta förebråelser, riktade till de försvarsovilliga. Endast verkliga erfarenheter av oroväckande slag kunna förklara ett sådant utbrott av indignation som följande:

En annan verld står opp. Välan, välan, I fäder!
hvem är den menskoätt, som på er aska träder?
O blygd! Är detta er, är detta Göters stam,
som släpar orkeslös sin matta lefnad fram,
med sina små begär, med sina halfva dygder,
och Söderns yppighet i fattigdomens bygder?
Hvar är din forna kraft, ditt forna allvar? Hvar
det hjeltenamn, o folk, som trötta ryktet bar?
Och nitet som gaf gods, gaf lif för statens heder,
och ärans gudadröm och fädrens enkla seder?
Du leker utan blygd på deras helga stoft
och jollrar flärdens ord och fångar blommans doft.
Gå, icke vill min sång ditt lumpna öde lära;
gå, lef förutan dygd och fall förutan ära!

De försvarsanstalter, som år 1811 vidtogos, voro ju skenbart riktade mot England, med vilket man officiellt befann sig i krig. Tegnér, vars känslor så avgjort voro på Frankrikes sida och som mot England hyste en utpräglad antipati, måste givetvis i rustningarna se ett första steg till en allians med Napoleon, syftande på Finlands återerövring; i Schinkel-Bergmans *Minnen* berättas det, att de upproriska bönderna i Södermanland förklarar sig ohågade att slåss mot engelsmännen, som intet ont gjort dem. Dylikt förklarar i sin mån den förtrytelse, som motståndet mot rustningarna väckte hos Tegnér. Men härtill kommer ännu ett annat moment, som likaledes måste verka i hög grad uppeggande på Tegnér: kampen mot den stora importen från England.

Sveriges handelsbalans hade vid adertonhundralets början uppvisat ett betydande exportöverskott. Med den 1808 inträdande europeiska krisen försämrades ställningen: importen steg, exporten sjönk, den förra belöpte sig 1810 till cirka 14 millioner riksdaler, den senare till cirka 11. Orsaken till detta förhållande, som varade i flera år framåt, var i första rummet, att England »alldeles öfversvämmade Sverige med en mängd annorstädes förbjudna kolonial- och kramvaror (socker, kaffe, bomullsväfnader, färger o. d.), hvilka vårt land alls icke i samma utsträckning, om än i afsevärda poster och då ofta med god förtjänst, lyckades reexportera till kontinenten». (Clason.) Denna ofördelaktiga handelsbalans och den stegrade konsumtionen av lyxvaror framkallade statsmännens bekymmer. Karl Johan, livligt intresserad av ekonomiska frågor, var en övertygad anhängare av det fysiokratiska systemet, såg i jordbruket källan till nationernas välstånd och ansåg, att »öfver hufvud taget borde hvarje land i möjligaste mån lefva på sina egna produkter». Han gav därför signalen till en energisk strid mot importen av lyx- och kolonialvaror. Det skedde genom en den 3 juli utfärdad »Erinran och Kungörelse om Utländska Öfverflöds-varors inskränkta bruk och en noggran efterlefnad af Förbuden emot Lurendrägeri och Tullförsnillning». Det utvecklades där, att rikets penningverk — som ju befann sig i full kris — fordrade åtgärder till välståndets höjande, om icke »statens sjelfbestånd» skulle äventyras; att erfarenheten givit anvisning på bättringsvägen, nämligen att »öka förrådet af inhemska alster och tilverkningar, och deremot minska behofvet af utländska Varors införsel»; och att särskilt

det pågående kriget, som hämmade exporten, nödvändiggjorde steg i denna rikning. Därför inskräpdes varje redlig medborgares plikt att »genom försigtighet i hushållningen, sparsamhet i lefnadssättet och framför allt genom åsidosättande af utländskt öfverflöd, förekomma et lättsinnigt förspillande af Rikets återstående krafter».

Allvaret i denna maning underströks ytterligare genom en skrivelse, som kronprinsen en vecka senare personligen riktade till överståthållaren Skjöldebrand; den offentliggjordes den 22 juli i Journalen och synes också ha avtryckts i landsortspressen; sålunda ingår den i Lunds Veckoblad för den 31 juli. Kronprinsen påpekar där, att kungörelsen endast kan få betydelse, om den blir uppburen av en stark opinion. »Så länge Allmänna tänkesättet, äfven hos det ädlaste Folk, icke vunnit denna höjning, som oupphörligt syftar från det ytliga till det redbara, från vekligt lättsinne till manligt allvar och från en oloflig vinningslystnad till en tarflig belåtenhet, skall förvillelsen fortfara att herrska, främmande länders prakt och öfverflöd uttränga Fosterjordens enklare alster, samt enskildta fördelar och förnöjelser sökas på bekostnad af Statens väl.» Han yrkar därför på, att »de upphöjdare Samhällskretsarna» skola ge ett föredöme »af lydnad för Öfverhetens bud, af sedernas helgd och af en sparsam lefnad», på det att lagen skall bli efterlevd och nationalandan lyftad: lagbrytaren och slösaren böra höljas med förakt. Själv vill Karl Johan gå i spetsen: »från den stund Mitt öde blef med Sveriges förent, äger jag ej mer några främmande behof; Jag känner inga andra än mitt nya fäderneslands». Han är övertygad om att den tänkande delen av nationen, i första rummet ämbetsmännen, »med kännedom af Statens närvarande utländska förhållanden och inre tryckande belägenhet, och med minnet af Förfäders ära och dygder», skall visa sig villig att uppoffra »luxens diktade behof».

Denna agitation synes ha vunnit efterföljd. På sina ställen har den ingått nära förbund med försvarsvilligheten. Den 27 juli voro i Örebro församlade »en stor del af Länets Invånare af alla stånd» för att underskriva de berättelser, som uppgjorts över den s. k. extra roteringen; landshövding Löfvenskjöld uppläste då för de närvarande kronprinsens här ovan omtalade skrivelse, som samma dag stod införd i Örebro Tidning. Följden blev en

allmän överenskommelse, »att i afseende på en nödig inskränkning i lefnadssättet, till en början, hvarken Vin, Punsch, Bischoff eller andra främmande Likörer, af hvad namn som helst, måga hädanefter nyttjas vid bordet och dervid förtäras, samt att Caffé, Vin och alla slags likörer vid Begrafningar hädanefter» skulle vara förbjudna. Detta hedrande beslut, omtalat i Örebro Tidning den 3 augusti, tillkännagavs bl. a. i Lunds Veckoblad (den 28 augusti); huruvida det i Skåne gjorde någon verkan som exempel, framgår icke av pressen. I Värmland synes i varje fall rörelsen ha vunnit stor omfattning. Redan innan kungörelsen om överflöd offentliggjorts, hade en av Karlstads flitigaste poeter, Nils Leonhard Spak, som i Carlstads Tidning var en regelbunden medarbetare och där undertecknade sig *S—k*,¹ framträtt med ett poem, *Tarfligheten* (den 11 maj), som visar att man redan kände Karl Johans tänkesätt. Patrioterna, som sörjer över den tilltagande lyxen, blir nämligen där hugsvalad i följande strofer:

Men trösta dig! — En Furste, manligt god,
som ärft med namnet *Carl* i våra bygder
den *Elftes* sparsamhet, den *Tolftes* mod,
den *Trettondes* besjungna, milda dygder,

skall för sitt nya lands lycksalighet
med faderlig och trogen omsorg vaka,
och äfven kalla Göthens tarflighet
till Svithiods fjällar än en gång tillbaka.

I en senare strof manar poeten prinsen:

Ett länge skakadt, blottadt Fosterland
från utländsk yppighet och dårskap freda!
och lär dess odlare, med egen hand
sin bergning genom idoghet bereda.

Spak har icke varit illa underrättad om Karl Johans avsikter. Måhända kan man skriva det på den driftige landshövding Wiobelis räkning, att Carlstads Tidning ivrigt deltog i agitationen. Den 14 september infördes en moralisk betraktelse *Om Grannlåt*, särskilt riktad mot de kvinnliga överflödsartiklarna; den 9 novem-

¹ Se om honom Wrangels *Tegnérskas släktminnen och ungdomsbilder*, s. 271—274. Han var, som Wrangel visat, representativ för den andliga miljön i Värmland och tillhörde Tegnérskas bekanta och beundrare.

ber återopades *Doktor Martin Luthers Tankar om Kolonialvaror*, hämtade ur hans skrift *Om köpenskap och ocker*. »Men den utländska köpenskapen», skriver Luther, »den der ifrån Calicut och Indien hitbringar dylika varor, såsom kostligt silkes- och guldverk och kryddor, hvilka endast tjena till prakt och ingen nytta, och suga penningar från Land och Folk, borde icke vara tillåtna, om vi hade något regemente och några Förstar.» Resultatet av propagandan synes ha varit tillfredsställande. Den 7 november kunde landshövdingen i en skrivelse till regeringen insända en mängd överenskommelser, som ingåtts på olika orter inom länet, »om afläggande af utländske öfverflöds-varors bruk, samt iakttagande af ett sparsamt lefnadssätt»; och den 22 november avlät kronprinsen en skrivelse, där han uttalade sitt välbehag över åtgärderna. Den trycktes i Carlstads Tidning den 28 december.

Det är denna patriotiska rörelse, som Tegnér ger så kraftigt uttryck för i *Svea*; den har hos honom liksom hos ståndspersonerna i Örebro län nära förenats med strävandet till krigsberedskap. I Värmland, där Tegnér vistades sommaren 1811, synes Karl Johans maning för övrigt ha burit mest frukt. Det finnes emellertid en särskild omständighet, som förklarar, varför Tegnér med så brinnande iver anslöt sig till rörelsen. För Karl Johan hade strävandet att motarbeta importen från England en rent ekonomisk karaktär, men man tar knappast miste, om man gissar, att Tegnér även tillskrivit det politisk betydelse. De pågående rustningarna voro skenbart riktade mot England. Skulle en allians med Frankrike och ett angrepp på Ryssland verkligen komma till stånd, så vore det oundgängligt, att kontinentalsystemet strängt efterlevdes och brytningen med England bleve allvar. Den pågående smyghandeln kunde då icke längre fortsättas; det gällde att göra sig oavhängig av importen från England. Franske ministern baron Alquier framförde vid denna tid ständiga klagomål över att förbindelserna med England fortgingo, och han krävde konfiskation av alla kolonialvaror. De svenska köpmännen voro helt naturligt icke entusiastiska för ett verkligt krig med England; från Göteborg inflöt, såsom förut anförts, i Nya Posten för den 25 februari 1811 ett meddelande, att anglomanerna stämt ner tonen och att alla stadens invånare omfattade det franska systemet, som överensstämde med landets politiska intressen. Uppgiften häntyder på det motstånd, som tanken på en brytning med

England hade att övervinna i köpmanskretsar. I Ingman-Manderfelts tidning *Den oväldige Granskaren*, som gav uttryck för Napoleonbeundran och franskvänlighet, ivrade man våren 1811 ihärdigt mot den engelska importen: »en fortfarande handel med England under närvarande eonjuncturer är et lurendrägeri som fläekar Nationen, oeh utsätter oss för oberäkneliga olyekor» (27 mars). När Grevesmöhlen våren 1812 började agitera för en allians med Ryssland oeh England, försummade han heller ieke, såsom visats, att peka på svårigheten av krigstillstånd med England.

Tegnér har sålunda utan tvivel i det frivilliga avståendet från engelska importvaror sett en nödvändig förutsättning för den utrikespolitik, som han hoppades på. Den häftiga, ja lidelsefulla ton, vari han vänder sig mot den utländska lyxen, blir ur denna synpunkt helt begriplig. Tegnér har ieke eljest uppträtt som en energisk anhängare av bestämda åsikter i folkhushållningsfrågor; oeh man har knappast intrycket, att striden mot den yttre förfiningen oeh överflödet varit ett eentralt drag vare sig i hans personliga liv eller i hans diktning. Men i *Svea* står detta drag i medelpunkten, på grund av det politiska läget. Man kan sålunda hävda att hans patos på sitt sätt var alldeles äkta, när han tillropade sitt folk:

Bort med den falska konst, som sinnets kraft förvekar,
oeh flärdens tomma prål oeh yppighetens lekar.

— — — — —
Hvad yra fattar dig? Du säljer utan blygd
ditt fria sjelfbestånd, din ära, ja din dygd
för tomma njutningar från fjärran stränder förda,
som suga landets mærg oeh sinnets krafter mörda.

Denna aktuella patriotiska stämning förenar sig med den filosofiska idealismens förakt för den låga, på förslappande njutningar rika yttre verkligheten, oeh den tar upp som argument den montesquieuska klimatläran, sådan den var föredragen i den gustavianska diktningen oeh sådan den ekade ännu i Geijers *Manhent*. Tegnérns ovilja mot det engelska handelsväldet, som i *England och Frankrike* fått luft (»Hindus med perlor oeh blod ej köper sitt Eden ifrån dig, — Negern är gisslad till döds, aek! för att soekra ditt thé»), har givetvis ökat hans värme.

Ej Asien klädde än, ej Indien honom födde,
 för honom Söderns folk, och ej dess drufvor blödde;
 osmakligt var ej än hvad helst som nämndes svenskt;
 hans sinne, som hans drägt, var varmt och fosterländskt.

Man kan alltså säga, att Tegnér ger poetisk form åt Napoleons politiska idé, kontinentalsystemet. För Tegnér har svenska folkets villighet att avstå från kolonialvarorna och den engelska importen tett sig som det avgörande heviset på dess medborgarsinne, dess förmåga att bringa nationella offer för en stor sak. Därför slår han fast:

Den ej umbära kan bär lätt en oväns band,
 och svärdet trifves ej uti hans snåla hand.

Ett missförstånd, som *Svea* med seg ihärdighet varit utsatt för, är att Tegnér skulle haft för avsikt att ställa den hedniska fornåldern upp som kontrast till samtiden. I och med det att *Svea* räknats till den »götiska» poesien, har denna datering tagits som en självklar utgångspunkt; sedan har man varit oförhindrad att beivra de försyndelser mot tidskoloriten, vartill Tegnér förmenats ha gjort sig skyldig. Risberg talar om »ett fatalt minnesfel eller misstag», som Tegnér skulle ha begått, då han om »Europas segrare» yttrar:

Med samma djerfva mod han tänkte, som han stred;
 och manligt dristig, fri, af ingen fördom fången,
 steg djupt i forskningen och höjde sig i sången.

Likaledes påpekar Risberg, att Tegnér med versen: »han fruktade sin Gud, och fruktade ej annan» gifvit religionen en »helt kristligt-modern form», hvilken »synes föga passa in på hedendomen». Uppfattningen går ännu igen i några beaktansvärda reflexioner över litteraturläsningen på gymnasiet av Celander, där författaren, bland flera träffande iakttagelser, även härleder de förmodade motsägelserna i *Svea* från Tegnér's »brist på historiskt sinne».

Det bör följaktligen hävdas, att Tegnér alls icke avsett att skildra den hedniska fornåldern, utan den svenska storhetstiden, Gustaf Adolfs, Karl X:s och Karl XII:s Sverige. Att han hämtat några bilder och uttryck från *Manhem*, förändrar alls ingenting häri. Det nordiskt-germanska och mytologiska perspektivet finnes visserligen utfört i en vers (»Kring Roms besegrare, kring Odens ätte-

läggas — hon gjutit isfylld våg och murat fjällens väggar»), men denna vers förekommer i skildringen av den svenska naturen — där blicken går tillbaka till urtiden — och icke i det egentliga historiska partiet. I detta talar han om

en slägt,
som kufvat Österns våld och Söderns bäfvan väckt,

och utropar: »O Sveas forna dar, o fädrens gudaminnen!» Det var den tid, då »Europas segrare i Nordens hyddor bodde». Han var gudfruktig, gästfri och krigisk, odlade vetenskap, forskning och dikt. Hans hjältenamn bars ut över världen av »trötta ryktet». Det är omöjligt att misstaga sig på den historiska epok, som åsyftas. Det finnes inga motsägelser i skildringen.

Fastställandet härav har ett bestämt intresse. Det visar sig alltså, att det i *Svea* alls icke ingår något rousseauanskt element, något svärmeri för den lyckliga okunnigheten, för den gyllene urtid, då samhälls- och statslivets förvillelser ännu icke voro kända. Tvärtom, hvad Tegnér ställer upp till förebild, det är en tid, då det svenska statslivet blomstrade som aldrig förr, då en väldig nationell expansion motsvarades av ett kraftigt inre kulturarbete, då förståendet för statens intressen var allmänt, lusten att göra patriotiska offer obegränsad. Var, frågar skalden, är nu

nitet, som gaf gods, gaf lif för statens heder,
och ärans gudadröm och fädrens enkla seder?

Denna grundsyn finner man icke blott hos Tegnér, utan även hos Geijer och göterna. När den hedniske nordbon prisas, så är det ingalunda som representant för ett lyckligt urtillstånd, utan som en företrädare för de egenskaper av kraft och mod, som statslivet har bruk för. Man blickar tillbaka på de stora skedena i vår historia med samma känslor som Fichte och Friedrich Schlegel hyste, när de mitt under den politiska maktlösheten och förvirringen styrkte sig med tanken på det medeltida tyska kejsardömets glansdagar. Den fornnordiska hjälteåldern är vad den germanska urtiden var för Fichte och Kleist: ett vittnesbörd om folkets naturliga krafter. I Geijers *Iduna* stå de båda skedena fredligt sida vid sida. Tegnér hade i *Svea* endast närmare utvecklade det program, som skymtade i hyllningsdikten till Karl August 1810, där han profeterar att en dag »skall förmulnad

storhet resa — jättelemmar ur sin graf». I den dityrambiska skildringen inflätade han några fornnordiska motiv, vid sidan av ossianska; men att man icke får tillägga detta någon avgörande betydelse, vitsordar han själv, när han, som svar på inbjudningen till götiska förbundet, i brevet till Adlerbeth (den 14 november 1811) hävdade, att en återgång till »götiska former» ingalunda vore önskvärd. Det avgörande för Tegnér var icke det »antikvariska och kuriösa», det stoffliga och tidsliga, utan kraft och självständighet i vilka former som helst. I den meningen, och i ingen annan, är *Svea* en götisk dikt. Tegnér har själv lagt huvudvikten på det filosofiska och patriotiska momentet.

Håller man fast vid det praktiskt-politiska agitationssyfte, som ledde Tegnér vid författandet av *Svea*, så får diktens formell-stilistiska karaktär sin naturliga förklaring. Den som vill sprida bestämda åsikter och idéer väljer givetvis en retorisk form; den hävdvunna alexandrinen var i detta fall självskriven. När det gäller att få ett så starkt grepp som möjligt över åhörarna, att öva inflytande i de vidaste kretsar, är det icke rätta ögonblicket att framträda som formell nydanare; det okända och ovana stöter bort den stora mängden, all politisk värtalighet har ett starkt konservativt och traditionellt drag. Individuella nyanser, artistisk originalitet verka isolerande, icke förenande. Det är att djupt misskänna situationens krav och Tegnérs allvarliga patriotiska syften, då man förvånar sig över att *Svea* icke blev ett manifest över en avancerad romantisk konstuppfattning i stil med Atterboms Phosphoros-prolog, som för majoriteten av Sveriges folk var ett fullkomligt abrakadabra — Tegnér siktade på annat än att reformera svenska vitterheten.

Mjöberg har framställt den teorien, att den egentliga synen skulle varit diktens kärna, det först koncipierade; därtill skulle sedan slutpartiet kommit som en naturlig fortsättning; slutligen skulle alexandrinavdelningen ha fogats till; det heter: »mindre organiskt sluter sig däremot första delen till det övriga, och det är påtagligt att dessa alexandriner icke tillhöra den ursprungligaste ingivelsen, utan tillkommit efter jämkning med hänsyn till diktens bestämmelse att bli tävlingsskrift». Denna teori är ohållbar och ger ett bevis på faran av ett ensidigt stilistiskt betraktelsesätt. Det har uppenbarligen varit författarens mening att så mycket som möjligt lägga tyngdpunkten på de formellt nya elementen i

Svea, för att ta avstånd från en närsynt filologkritik, som trots sig kunna behandla Tegnér's stora dikt som ren efterklang. Men Mjöberg har därvid förbisett, att synens stridsskildring och hela den följande bilden av fredens lycka ha innehåll och mening endast med alexandrinpartiet som förutsättning, att alla dessa fantasiutbrott och känslorus äro rena gyckelbilder, om de icke följa som en konsekvens av den avdelning, där Tegnér's politiska lidelse och patriotiska vilja uttalas. Man kan icke på *Svea* anlägga det betraktelsesättet, att Tegnér blott velat uppnå en estetisk effekt; man måste se dikten som handling, i dess samband med den historiska verkligheten. Då råder det icke ringaste tvivel om, att diktens tyngdpunkt ligger i alexandrinpartiet, där skaldens harm och förtvivlan, hans stollhet och hans stridslustnad, hans hat och hans kärlek få skakande uttryck. Poesiens luftsyner komma sedan som en profetisk bekräftelse på lyckosamheten i det beslut, hvartill skalden försöker elda sitt folk.

Att den senare, dityrambiska avdelningen är, stilistiskt sett, mycket radikalare än alexandrinpartiet, faller ju genast i ögonen. De språkhistoriska synpunkterna kunna dock icke utan vidare identifieras med de konstnärliga. Ingivelsen i alexandrinpartiet är icke mindre ursprunglig, därför att den kommer till uttryck i en äldre poetisk stil än dityramben. Även i den senare finnes det ett starkt konventionellt inslag, fast det har en annan karaktär och år 1811 närmast uppfattades som djärv modernism. En dikts konstnärliga värde hänger icke på dessa litteraturens modefrågor. Det är ingalunda någon paradox, om man hävdar, att den dityrambiska avdelningen, trots sin avancerat romantiska stil, har åldrats vida mera än alexandrinerna. Deras evärdliga formfulländning rymmer mera poesi än de en smula teateraktiga tablåerna i dityramben.

Alexandrinavdelningens beroende av äldre svensk diktning har i detalj uppvisats av Risberg (»Litterära inflytelser på Tegnér's *Svea*») och Berg (»Gustaviansk fraseologi och Tegnér's *Svea*»); att ånyo gå närmare in på ämnet är överflödigt. Man kan sammanfatta resultatet så, att Tegnér utan förbehåll anslutit sig till den svenska patriotismens litterära traditioner. De viktigaste förebilderna ha varit Oxenstierna, Kellgren och Geijer. I första sången av Oxenstiernas *Skördarne* ingår ett parti, som Tegnér tillgodogjort sig; enligt Oxenstiernas innehållsöversikt har det till

ämne: »Schyternas lefnad. Fordna Svenska Regenters minne. Jemförelse mellan Sverges klimat och de mildare.» En stor del av motiven och de stilistiska uppslagen hos Oxenstierna tagas emellertid upp av hela den akademiska epigonpoesien och även i Geijers *Manhem*; att bestämt ange, varifrån Tegnér hämtat de hävdvunna bilderna och uttrycken, är i de enskilda fallen ofta omöjligt. På samma sätt är det svårt att säga, om de förut påpekade överensstämmelserna med Johannes von Müllers skildring av schweiziskt bondeliv på Karl den stores tid bero på direkt påverkan eller förmedlats genom *Manhem*. Lättast låter måhända inflytandet från Kellgrens *Cantate den 1 Januari 1789* avgränsa sig. Att Tegnér varit en hänförd beundrare av denna dikt framgår av de föreläsningar i poetik, som han höll 1808; han karakteriserar där kantaten som ett »lyriskt skaldestycke, som merendels i dramatisk form uttrycker känslor och betraktelser öfver någon viktig händelse», och tillägger: »Det bästa vi ha på Svenska deraf är Kellgrens Cantate 1789 i anledning af Finska kriget». Att Kellgrens dikt var riktad mot Ryssland har ju i sig själv närmast den till *Svea*. Den bild Tegnér tecknar av den östra grannen har gustavianska traditioner; den finnes litterärt utformad hos Kellgren likaväl som politiskt hos Lars von Engeström:

Och nu från östra Norden,
Spotsk, reser Jätten sig på fjället. — Hatets brand
Är i hans blick och fjättern i hans hand —
Och nu, med gräslig röst, han ropar: »Stört till jorden,
Förmätna Svea, stört! blif slaf!»

Det är samma hatfulla jätte, som Tegnér skildrar stående på fjällets spets, men nu hycklande vänskap och försonlighet. Och även den andra huvudpersonen i Tegnér's dikt, *Svea*, är hämtad från Kellgrens kantat. Kellgren hade framställt henne i hjärt-skärande förnedring:

Men der . . . med rifven skrud . . . i åldradt majestät
Och vissnad fågring . . . svag, försagd, med sorgens fjät . . .
Hvem nalkas? — Hvilken hamn af drottning, af gudinna?
Än ögat brinnande af harm,
Än skumt af blygd, fördränkt i tårar!

Hennes tillstånd väcker diktarens lågande harm:

Min mor! min fostermor! Du gäckad! . . . i förakt! . . .
 Oigenkänlig! — Säg, hvar är din här? Ditt läger?
 Ha dina berg ej jern och hjeltar mer?

Man har här mera än själva figuren; man har själva den patriotiska ömtålighet, den stolta hederskänsla, den starka lidelse, som präglade Tegnér's dikt. Den Svea, som begråter förlusten av Finland, som hotas med att få se de tre kronorna plånas ut, men som slutligen sitter i drottninglikt majestät på sin fjälltron, är samma patetiskt-dekorativa gestalt. Tegnér karakteriserade kantaten som en förening av lyrik och dramatik; i själva verket är Kellgrens poem helt och hållet i opera-stil. Det teatermässiga, tablåartade, som ovan påpekats vara utmärkande särskilt för *Sveas* senare del, stammar verkligen genom Kellgrens förmedling från scenen.

Men den gustavianska retoriken får hos Tegnér en annan karaktär. Alexandrinen har en klang, som den icke ägt varken hos Oxenstierna eller hos epigonerna. Det är nog att anföra några av de mest krigiska raderna ur *Skördarnes* första sång:

Dig, Nord! det hörde till att krigets kämpar dana.
 I köldens famn så väl som under stridens fana,
 Du ammar dina barn att trotsa lika lätt
 Tyrannens på en gång och luftens oförrätt;
 Och hvar af throners fall man fordna minnen röner,
 Tog södra världen lag af Nordens djerfva söner.
 I dina frusna berg än ärfves deras blod,
 I löften deras tro, i faran deras mod:
 Den kärlek än, som förr, för allvarsamma seder,
 För Lagen och en Kung som dem till äran leder,
 Och för sitt sjelfbestånd och sina gränsors värn
 Det samma hjerta än så väl som samma jern.

Det är ungefär samma tema, som Tegnér behandlar i dessa rader:

Kring Roms besegrare, kring Odens ätteläggjar,
 hon gjutit isfylld våg och murat fjällens väggar;
 utöfver snöklädd trakt med dristig hand hon satt
 det stormbebodda moln, den norrskens-lysta natt.
 Se kring dig! Fritt och djerft kring fjällen fästet svänger,
 utöfver forsens svall förvågna klippan hänger,
 och skogen, hvart du går, omgjordande din stig,
 står hög och allvarsam och blickar ner på dig.

Här ser du dal vid dal, till jordens afgrund gungad,
 här stiger klyft vid klyft, af jättehänder slungad;
 utöfver skuldran hän de höga stjernor gå;
 i klippan växer jern, och männer deruppå.
 Här vill naturen se det enkla, allvarsamma,
 här vill i torftigt bo hon kungasöner amma.
 Här vandre fri och stolt bland fjällarna en ätt,
 som sjelfmant ger sin pligt och kräfver ut sin rätt,
 och i sin enfald vis, uti sitt armod ärad,
 omfamnar faran glad och döden oförfärad.

Jämförelsen mellan dessa båda ställen visar klart, hur förfelat det vore att vilja karakterisera Tegnér's form i *Svea* som efterklang. Den är uppbyggd av samma stilelement som den gustavianska retoriken, men den är genom sin psykologiska och estetiska verkan helt ny. Tegnér's vers är enklare, naknare, mera muskulös; den låter tanken framträda med en klarhet, som man aldrig finner i äldre svenska alexandriner. Icke blott orden äro krigiska, utan själva den energiska rytmen i rörelsen, den sonora klangen i tonfallen. Tegnér's alexandriner ha militär hållning; de äro icke för intet samtida till Napoleon. Oxenstierna må aldrig så mycket svärma »för Carlars dygd och för Gustafvers ära»; i andra sången av *Skördarne* är han långt mera sig själv, då han förklarar:

Hur lyckligt lifvet var, om ingen annan yra
 Än endast Nöjets makt fick menskans sinnen styra:
 Om ärelystnad, hämd och högmodets begär
 Den sällhet ej förstört hvartill hon ämnad är.

Den lantliga idyllen, den sensuella rococon bilda hans naturliga miljö; den patriotiska retoriken är hos honom en rent yttre apparat. Det är honom omöjligt att ge sin vers den tyngd och hårdhet, som hör samman med vapen. Den krigiska rustningen är hos honom av försilvrat papp och skulle göra sig i de mytologiska operascenerierna. Hos Tegnér rasslar och klingar järnet.

Sveas stil är icke blott betingad av den politiska och filosofiska järnåldern, som så avgjort lade huvudvikten på aktiviteten och viljelivet, den hänger också direkt samman med poemets praktiska tendens. Poemet är diktat för att upplamma till strid, för att väcka, utmana, liva, det är »Drängauppeggelse» liksom Thormoder Skalds kväde före slaget vid Sticklastad, meddelat i

Idunas första häfte. Hela den äldre patriotiska diktningen var reflexionsdikt, den gav uttryck för en kontemplativ, »filosofisk» stämning, den svarade mot ett behov av överblick och eftertanke. Därav den lugna, värdiga kadensen i alexandrinen, den vida gesten, som breder ut föremålen till rofylld betraktelse. Tegnér däremot pockar på ett beslut, vädjar till viljan; takten är mycket snabbare, detaljerna mycket färre. I Kellgrens *Cantate* fattas visserligen icke lidelse och patos, men de äro av rent estetisk art, ett upprört och skönt skådespel, vartill vi förhålla oss som gripna betraktare. Det finnes icke en rad, som vädjar till oss, som kräver vår vilja som insats i spelet. Det tillropas Svea: »Ha dina berg ej jern och hjeltar mer?» Svea svarar, i högtidlig deklamation, åkallande det nya året:

Seklers dotter, i hvars sköte
Nya håfvor jorden bådas,
Nya smärtor hota den;
Säg — i mina blickars möte
Vill, som hämnare, du skådas?
Eller kommer du som vän?

Det är högtidlig förväntan, ångestfull ödesstämning. Helt anorlunda vänder sig Tegnér till sina åhörare, hans lidelse vill rycka dem med sig, hans djärva beslutsamhet går dem in på livet, han försöker finna det grepp, som skall sätta dem i rörelse, tvinga dem att handla:

Ett ögonblick ännu! Det plånar ut med köld
de nötta kronorna, o Svea, från din sköld.
Upp, ännu är det tid att deras helgdom berga!

Detta sinnestillstånd för med sig, att dikten icke har en ordnad och välöverlagd tankegång — något som Leopold också vid granskningen anmärkte. Man söker förgäves en disposition; Tegnér har icke behandlat ett ämne. Han har med stigande värme, med en lidelsefull hopning av argument försökt stämma sina landsmän för ett krig med Ryssland. Det reflekterande momentet träder i bakgrunden. Den konkreta fantasien springer fram. Det finnes knappast en enda vers, som icke ger en åskådlig bild. Vilken räcka av levande scener, av plötsliga syner, drar icke förbi i dessa rader:

O Aura, dödens bygd! O borg, som Ehrnsvärd byggt,
 nyss lik en blodig sköld från statens hjärta ryckt!
 Der flamma gyllne torn i kärr, dem vi ej sågo,
 och flottor hota nu der fiskarbåtar lågo.
 En annan skär vår skörd och upptar klippans jern,
 som rodnar utaf harm att smidas till hans värn.
 Hvad återstår oss snart? Allt närmre tränger jätten.
 Han står på fjällets spets, och ögat slukar slätten. —
 »Men han ger fred och skygd.» Välan tag honom mot
 och kyss hans hjeltehand och slumra vid hans fot!
 Förskräckligt vaknar du. Se, stad och hyddor brinna!
 Du man, hvar är ditt svärd! Hvar är din dygd, o qvinna!

Den stil, som Tegnér här så beundransvärt förverkligat, är en personlig nyskapelse. Lidelsen, iveren ha jagat bort alla abstrakta, akademiska omskrifningar, all omständlighet och sirlighet. Man kan icke gå mera snabbt och rakt på sak än vad Tegnér här gör: i en blink ställer han sin inbillningssyn fram för oss. Han är djärv realist, när han talar om kärren och fiskarbåtarna, han är genial syntetiker, då de förgyllda kupolerna få representera hela den nya huvudstadens prakt, hans fantasi rycker oss blixtnsnabbt med: vi finna det naturligt, att järnet rodnar av harm, och att »ögat slukar slätten». Det finnes knappast någon svensk vers, som gör ett ungdomligare, ett friskare och spänstigare intryck än dessa alexandriner. Det är på sitt sätt lika levande, lika omedelbart, lika äkta klassiskt som de bästa stroferna i *Vikingen* eller *Odalbonden*. Det tegnérska temperamentet har gjort sig till fullkomlig herre över alexandrinmaneret och kommer till rent uttryck.

Det mest karakteristiska för denna stil är, såsom förut flera gånger framhävts, rörligheten. Allting lever och skiftar; ingenting uppfattas och skildras som bestående. Allt är produkten av en handling, en utveckling eller en förändring.

I Söderns paradis, der solens milda kraft
 uppammar sjelfsådd skörd och kokar drufvans saft.

Sverige är omgivet av kalla hav och branta fjäll — denna situation uttryckes hos Tegnér så, att naturen kring svenskarna »gjutit isfyld våg och murat fjällens väggar». Landskapet upplöser sig i rörelser:

Här ser du dal vid dal, till jordens afgrund gungad,
 här stiger klyft vid klyft, af jättehänder slungad.

Hos stjärnorna på himlavalvet uppfattas alltid vandringen: fästet svänger, stjärnorna gå »utöfver skuldran hän». Den artistiska principen är välkänd från *Till min hembygd* och *Elden, England och Frankrike* och *Landtvärnssången*. Med särskild virtuositet tillämpas den i det parti, som Tegnér 1812 inflätade efter Adlerbeths anvisning. Man får ett starkt intryck av det rastlösa arbetet och den ständiga utvecklingen i rader som dessa:

Låt, Svea, dina berg fördubblad ge sin skatt,
låt skörden blomstra opp i dina skogars natt.
Led flodens böljor kring som tända undersåter,
och inom Sverges gräns eröfra Finland åter.

Den senare, dityrambiska avdelningen av *Svea* är en upprepning i större skala av *Landtvärnssången*. Med sina snabbt växlande rytmer ansluter den sig till kantatstilen. Inflytandet från Kellgrens *Cantate den 1 Januari 1789* sträcker sig även till denna avdelning. Till den tragiska avslutningen med världsundergången har Tegnér hämtat idén hos Kellgren. Svea talar där till det nya året:

Men om nu så grym är lagen,
Och med dig den stunden nära,
Då jag föll, förutan ära,
Bland nationerna en slaf...
O! så stört ock du, bedragen,
Från din höjd, i glömskans haf!
Och för evigt slockne ljuset,
Af den sol, som leder dig!
Och försvinne jag i gruset
Af den verld, som föll med mig!

Det är egentligen en patriotisk omdaning av det välkända horatianska motivet *Impavidum ferient ruinae*, som Tegnér i sina ungdomsdikter *Den vise* och *Öfver lifvets plågor och tröst* brukat som majestätisk slutscen. Men Tegnér har i *Svea* förnyat det kellgrenska uppslaget genom att rikta bönen till Karlavagnen och dess kungliga körsvenner:

Men var ert minne, var er dygd förgäfves,
skall Svea falla här i tidens höst,
en slaf bland folken utan namn, och qväfves
er hjeltelåga evigt i dess bröst; —

då styren stjernbeströdda tistelstången
 mot hafvets afgrund med förtvifladt mod,
 att med vår jord vår skam må bli förgången
 och ingen veta hvar ert Svea stod.

Den värdiga, behärskade diktionen hos Kellgren har hos Tegnér upplöst sig i lidelse, i trotsigt uppror och desperation. Man har samma motsats i ett annat parti av *Svea*, som likaledes bygger på kellgrenska intryck. I kantaten vänder sig Svea till det nya året med den bävande frågan: »Vill som hämnare du skådas? — Eller kommer du som vän?» I en annan Kellgrens dikt, *På Konungens Födelsedag 1780*, manar skalden, full av längtan, den dröjande solen: »Du sofver än i österns skyar.» I *Svea* talar skalden till revanschens dag:

Du sofver i skyar
 bak österns port,
 du dag, som vår ära förnyar.
 Upp, skynda dig fort,
 och stig öfver blånande sjö!
 Du ofödde hämnare, kom utan hinder,
 och låt mig få se dina lågande kinder
 och värma mitt bröst i ditt sköte — och dö!

Vilken ilande fart, vilken otålighet, och vilken passionerad innerlighet! De sista raderna ge uttryck för den dödslängtan, som hos Tegnér är oskiljaktig från den erotiska lidelsens högsta utbrott; och i själva verket är det en kärleksscen. Den politiska passionen rör upp Tegnér's temperament i dess innersta djup. Han drömmer om hämndens dag som om en bröllopsnatt.

Stridsscenerna i *Svea* äro liksom motsvarande partier av *Landt-värnssången* till stor del uppbyggda av ossianska element. Tegnér hade redan i alexandrinerna anknutit till de skotska släkt-sagorna, när han skrev: »Och Oscar växer upp att föra Fingals svärd.» När akademien anmärkte på uttrycket *dimmiga händer*, försvarade han sig med att Ossian på samma sätt brukade *cloudy, airy*. Det finnes åtskilliga andra ställen, som äro lika troget ossianiserande. *Mulna hopar*, eller, som det ursprungligen hette, *mulna hjeltar* svarar mot ett av de vanligaste epiteten hos den skotske skalden: »gloomy and dark their heroes follow», heter det i *Fingal*. En detaljerad undersökning har jag givit på ett annat ställe; här må blott resultatet sammanfattas. De dånande

ljuden, som fylla rymden, luftsynerna, förfädernas töckenandar, som tala till de levande, svärden, som brinna likt lågor i krigarnas händer, det mulna mörker, som vilar över hjältarnas anletsdrag — allt detta är Ossian. Tegnér har med hjälp av sin beundrade barndomsskald förmått giva kriget en vilt fantastisk poesi.

De ossianska elementen förenas emellertid med inslag från andra håll. Några detaljer i stridsskildringen har Tegnér, såsom Risberg anmärkt, hämtat från Schillers ungdomsdikt *Die Schlacht*. Denna återger ett modernt fältslag. Tegnér har likväl givit hela sceneriet en primitiv stilisering. Han talar om »fädrens spjut», liksom Ossian om »thy fathers spear» och »the armour of their fathers»; han låter stridslurarna ljuda vid slagets början.¹ Lika avgjort som de fornnordiska dragen saknas i alexandrinpartiet, lika bestämt framträda de i skildringen av slaktningen. Tegnér har, enligt vad Risberg påpekat, fått dem ur *Hakonar-Mal*, som i översättning meddelades i Idunas första häfte. Där uppträda Valkyriorna, om vilka det i en förklarande not heter, att de voro »de jungfrur, som sändas på slagfälten, att hålla Odens val, att kora kämpar till Valhalls glädje». Hos Tegnér lyder det:

Valkyrior rida
 på frustande hästar.
 Hell, dödsjungfrur, hell!
 I dag skall man strida.
 I Valhalla gästar
 en skara i qväll.

Även bilden av stridens raseri och förbittring har drag ur *Hakonar-Mal*. Det förekommer där rader som dessa:

Svärden sprungo
 för Tyr och Banga.
 — — — — —
 Svärdsegg brann
 uti blodiga såren.
 — — — — —
 Blodström rann.

Hos Tegnér pressas hela det vilda skådespelet samman till en rad: »Svärdsklingor springa och blodströmmar vandra».

¹ Detta drag tillhör dock omarbetningen 1812.

På ännu två ställen framträder det fornnordiska. Asa-Thor, kör som dundergud, liksom han gjort det i dikten *Till Svea rikets krouprins Carl August*; och de döda kämparna gästa hos Oden, liksom det skett i gravdikten över Sparrsköld. Det heter:

De fallne nerträda
till asarnes hof.

Mjöberg har riktigt anmärkt, att Tegnér här visar att han ännu icke frigjort sig från den antika mytologien; ty han förlägger Valhall under jorden, det är grekernas tartariska skuggvärld, som föresvävar honom. I gravsången över Sparrsköld hette det på samma sätt, att

ryktet om vårt öde
stiger ner i Valhalls famn.

Det fornnordiska är sålunda i *Svea* ett dekorativt och artistiskt element, utan djupare samband med diktens tankegång. Tegnér brukar det för att ge färg och karaktär åt de vilda slaktnings-scenerna, och han ger åt de ossianska luftsynerna konkretare drag genom att ta upp valkyriefigurerna.

I *Landtvärussången* var inflytandet från Schillers *Wilhelm Tell* högst betydande; i *Svea* kan det ännu urskiljas. Själva luftgestalterna äro som redan nämnt ossianska, men tanken att uppenbara fosterlandets framtid genom en syn finnes i Schillers skådespel. När Attinghausen inför sina vänner talar om vad som förestår (IV: 2), börjar hans ton bli en siares, hänförelsen förklarar hans ansikte, och han profeterar om att furstarna skola bli besegrade och frihetsfanan höjas. När Tegnér tar upp detta drag, får det en särskild betydelse genom att förbindas med den platoniska entusiasmen, såsom förut visats. Att *Wilhelm Tells* frihets-, enighets- och broderskapspatos icke varit främmande för *Svea* visar det ställe, där det heter att »upp till statens nya tempel tåga — ej skilda klasser, men ett brödrafolk». Det erinrar om slutet på andra akten, där de församlade på Rütli-ängen svära »den Eid des neuen Bundes»: »Wir wollen sein ein einzig Volk von Brüdern».

De viktigaste litterära inflytanden, som verkat på *Svea*, torde ha analyserats i det föregående. Tegnér har hämtat uppslagen

och detaljerna från de mest skilda håll, men han har gjutit dem samman till en helhetsbild, som är fullkomligt personlig i stil och hållning. Lånen äro hos Tegnér ingalunda symptom på osjälvtändighet. Som exempel kan anföras följande strof:

Mulna hjeltar
skaka fädrens spjut.
Striden vältar
som en huggorm ut.

Svärdsklings springa och blodströmmar vandra,
härarna famna i vrede hvarandra.

I denna strof äro, som redan anmärkt, de två första verserna ossianska, och den näst sista är inspirerad ur *Hakonar-Mal*. Den sista stammar ur Schillers *Die Schlacht* (»Nah' umarmen die Heere sich»). Det är blott den tredje och fjärde, som, tills vidare, icke kunna hänföras till en bestämd källa. Men trots detta är hela strofen så äkta tegnérsk, att den icke på något sätt kan fränkännas honom: den lakoniska kraften, den plastiska åskådligheten, den våldsamma affekten, allt detta i förening finnes varken hos Ossian, Schiller eller i *Hakonar-Mal*.

Tegnér's litterära eklekticism har sin förklaring däri att han är helt och hållet fantasimänniska. Det är aldrig det sedda och iakttagna, det erfarna och upplevda, som inspirerar honom. Geijer har karakteriserat honom ypperligt, när han påpekat, att hans poesi är »ljusets, ögats», och att den »behöfde ett *fjerran* för att framträda». Poesien är för honom *syner*. Men alla dessa bilder och figurer, som fyllde hans inre, som i inspirationens ögonblick rörde sig och bildade betydelsefulla och sköna grupper, äro icke uppstigna ur det tomma intet, utan hämtade från mytologiens och litteraturens stora skattkammare. Dikten bildar hos Tegnér en högre, förklarad formvärld för sig, över den vardagliga verkligheten.

Direkt naturskildring finner man därför icke hos Tegnér. När han i *Svea* ställer Södern och Norden mot varandra, så hämtar han ur Goethes »Kennst du das Land» de drag, som tjäna till att känneteckna det sydliga landskapet, såsom Schwarz riktigt anmärkt. Men även den bild han ger av Norden är en fantasi, ett heroiskt landskap, större, djärvare, högtidligare än den verklighet som omger oss. Agardh skrev den 6 augusti 1811 till

Hammarsköld, att han besökt Tegnér på Råmen för att tillsammans med honom »se den vildaste trakten af Värmland». Det var vid denna tid som *Svea* diktades, och man kan säga, att den naturstämning, som de båda vännerna eftertraktade, blivit återgiven i några rader av Tegnérs dikt:

Se kring dig! Fritt och djerft kring fjället fästet svänger,
 utöfver forsens svall förvågna klippan hänger,
 och skogen, hvart du går, omgjordande din stig,
 står hög och allvarsam och blickar ner på dig.
 Här ser du dal vid dal, till jordens afgrund gungad,
 här stiger klyft vid klyft, af jättehänder slungad;
 utöfver skuldran hän de höga stjernor gå;
 i klippan växer jern, och männer deruppå.

Det är icke den värmländska bygd, vars grundritning Geijer givit flera gånger, framför allt i *Minnen*; det är ett drömt landskap, ett idealt landskap, som framför allt uttrycker ett själstillstånd, en moralisk mentalitet. Det är den nordiska naturens idé, »tingens rena former», som Tegnér velat fasthålla. Allt det tillfälliga, men därmed också allt det omedelbara och konkreta, har försvunnit; kvar stå de stora allmänna grundintrycken av kraft och allvar, av högtidlighet och djärv rörelse. Visionen av de höga furorna, av stjärnornas stilla gång är formen för Tegnérs natursinne. Vad han upplevat i vildmarken är det stora, det enkelt majestätiska.

Idealism i denna mening är hela diktens signatur. Den förhärmligar den svenska naturens, det svenska lynnets, den svenska historiens idé. Den ger icke mycket av verkligheten; varken av den tid som var Tegnérs, och som han betraktar med indignation och förakt, eller av den historia, som Tegnér ställer upp inför de vansläktade. Men den ger idealbilden av det svenska, sådan den sprungit fram för Tegnérs fantasi, sådan den formats av hans tanke och hans vilja. Det är ett krigiskt ideal: det kännetecknas av kraftfull handling, modig glädje, ärlig öppenhet. I hävdernas spegel har Tegnér sett sin egen bild.

Med samma djerfva mod han tänkte, som han stred;
 och manligt dristig, fri, af ingen fördom fången,
 steg djupt i forskningen och höjde sig i sången.

Tegnér's humanistiska patos döljer sig i hans patriotiska. Och hans skildring av den gyllene framtid, som väntar hans land, om det blir sin forntids höga traditioner troget, mynnar ut i bilden av en ny skaldekonst.

Och hög och fri, på blåa skyar buren,
står sångens mö, ett barn av Nordens land,
allvarsam, enkel, dristig som naturen;
i harpans strängar stormar hennes hand.
Hon sjunger kraft och mod i millioner,
och Södern lyssnar till de höga toner.

Först i diktens form kommer det nordiska väsendets idé till klart och oförgämligt uttryck. Denna strof, som låter verkligheten och historien nå sin fulländning i poesien, visar, att *Svea* är ett barn av den romantiska idealismens anda, att den är en samtida och släkting till Geijers *Idunas äpplen* och Atterboms Phosphoroprolog.

IV.

DEN STORA LYRIKENS PERIOD

1812—1813.

1. Personliga förhållanden.

Under åren 1805—1807 hade, såsom i det föregående visats, de romantiska tendenserna i Tegnér's natur kommit till genombrutt; under åren 1808—1811 utvecklades hos honom, under inflytande av den filosofiska idealismens anda, av fosterlandets nödläge och av de världshistoriska händelserna, den romantiska krigs- poesien och den romantiska patriotismen. Med *Svea* når denna rörelse sin höjdpunkt och på sätt och vis sin avslutning, åtminstone för tillfället. Året 1812 grusar Tegnér's politiska drömmar; följden blir, att patriotismen träder i bakgrunden hos honom, och att han söker sin tröst i poesien. Under åren 1812—1813 skapar han sin stora lyrik; det är den första blomstringsperioden i hans liv, och man kan sätta ifråga, om han någonsin nått högre.

Innan denna rika alstring upptages till behandling, är det emellertid nödvändigt att kasta en blick på Tegnér's personliga förhållanden.

Vid universitetet var hans lycka gjord. Den 6 december 1810 hade han erhållit professorstiteln, den 26 februari 1812 hade han utnämnts till innehavare av den för hans räkning nyinrättade professuren i grekiska. Det var, som förut framhävts, i första rummet Lars von Engeströms välvilja, som möjliggjorde denna befordran; Tegnér's karriär är, i jämförelse med t. ex. Geijers eller Atterboms, sällsynt snabb och glänsande. I själva verket har hans stora skalderykte därvid spelat en betydande roll. När han hos Engeström ansökte om förord till erhållande av professorstiteln (den 25 november 1810), talade han blott om excellensens kända ädelmod gentemot »dem som bemöda sig om vetenskap och odling», men i den bifogade meritförteckningen anmärkte han till slut, »ehuru ej egentligen hithörande», att han tvenne gånger fått högsta priset av Vetenskaps- och Vitterhetssamhället i Göteborg. Långt tyngre än dessa prisskrifter har säkerligen hos patrioterna och ryssfienden Engeström *Landvärnssången* vägt till

Tegnér's fördel. I sin ämbetsskrivelse till Kungl. Maj:t har Engeström anfört Tegnér's poetiska förtjänster som motiv för utmärkelsen, ty i det kungliga svarsbrevet heter det, att professors-titeln tillägges Tegnér »i anseende till dess utmärkta lärda förtjänster samt i utgifne skrifter ådagalagde kunskaper och talang för Vitterheten». Att det år 1812 var *Sveas* skald som vann befordran och uppmuntran ligger i öppen dag. Det framgår bland annat av det latinska program, varmed universitetets dåvarande rektor, den berömde läkaren E. Z. Munck af Rosenshöld, den 14 oktober 1812 installerade Tegnér i ämbetet. Den nyblivne professorn omtalas där i ordalag, som andas den varmaste beundran. »Jag vet icke hvad jag skall säga om honom, för att icke, under det att jag följer den nakna och enkla sanningen, få skenet af en smickrare. Ty sådan är hans begåfnings art, och sådan är hans kännedom om den grekiska fornvärlden, att det är svårt att säga, huruvida naturen eller studiet i honom skapat en afbild af de grekiska skalderna. Hos honom, liksom ur Nilens källor, flyter den åder, som, fastän den alltid strömmar fullt, likväl aldrig sinar. Men för vår akademi är det en stor heder, att han tillhör henne som ypperlig lärare icke mindre än som lärjunge. Jag tror mig med sanning om honom kunna förutsäga, att han kommer att bli en prydnad icke blott för akademien, utan för fosterlandet, och icke blott för vår tid, utan för århundradena.»¹ Visserligen bruka latinets retoriska traditioner föra med sig klangfulla överord, som icke betyda alldeles detsamma som i trogen svensk översättning, men trots detta är man förvånad över den höga uppskattning, som rektorsprogrammet uttrycker; sannolikt har den tillhört universitetet i sin helhet mera än Munck af Rosenshöld personligen. Man finner ingalunda en lika superlativ ton anslagen i de andra rektorsprogrammen från 1812, vid C. F. Falléns, Agardhs, J. A. Engeströms installationer. Men det är framför allt den store skalden, som lovorden gälla; Tegnér synes ha blivit professor i grekiska bland annat

¹ De quo, nescio quid dicturus sim, ne, dum nudam simplicemque sequor veritatem, adulator esse videar. Ea enim ejus ingenii est indoles, ea etiam ipsius Græcæ antiquitatis scientia, ut difficile diceres, natura an studium in illo Græcorum Poëtarum effigiem posuerit. Ex quo, tanquam ex fontibus Nili, excurrit vena, quæ, etsi pleno semper alveo fluat, nihil tamen sui perdit. Est vero Academiæ nostræ magno honori, non minus quod illius est Doctor egregius, quam cum nostri Lycei fuerit alumnus. Hoc igitur vere de illo prædicturus esse videor, illum non Academiæ solum decus fore, sed patriæ, nec hujus fore ævi, sed seculorum.

därför, att man i honom såg en själsfrände, en lärjunge och en jämlike till de grekiska diktare, vilkas verk det ålåg honom att tolka.

Tegnér har sålunda redan nu i Lund varit föremål icke blott för sympati, utan för beundran; han levde i yttre lugn, omgiven av den glada och förtroliga vänkretsen, som i Herberget hade sin medelpunkt. Det finnes emellertid icke många skildringar av honom från denna tid. Christian Molbech, som råkade honom i Lund i november 1812, kallade honom i brev till Hammarsköld »en rask, dygtig Mand» och tillägger: »Tegnér har jag fundet langt mere efter mit Hoved end jeg ventede — han er en af de solide Kraftmænd (»Kernmensen»), som staaer på sin egen Fod, og ikke lader sig henrive af Partiaand. Dertil er han fuld af frisk frodig Livsaand, og har den kraftige Jovialitet, som jeg ynder saameget.» Clas Livijn, som passerade Lund sommaren 1814 på hemväg från fälttåget mot Napoleon, berättade i brev till Hammarsköld och Rääf om sitt intryck av Tegnér. Det heter: »Tegnér är rolig, qvick och i umgänget liflig»; i brevet till Rääf: »Den förre [= Tegnér] är en angenäm sällskapsman, qvick och har nyligen i sitt poëm Nore röjt sin stora talang». Men under den lekfullt spirituella ytan rörde sig starka känslor och lidelser, det synes även Livijn ha iakttagit. Hans fosterlandskärlek var ömtålig. »Något för stor svenskhet har han, eller affekterar han att hafva», skriver Livijn till Hammarsköld. Mot tyskarna hyste han ett outsläckligt hat, uppenbarligen för Napoleons skull.¹

Det är påfallande, huru få personliga uttalanden överhuvud man äger av Tegnér från hans äktenskaps första år, ända fram till 1813. I hans korrespondens förekomma icke några lynnesutbrott eller självbekännelser av det slag, som äro karakteristiska för hans tidiga ungdom eller för hans senare mannaår. Huvudintrycket är lugn. Man tänker ovillkorligen på den geijerska versen:

Hvar plåga har sitt skri för sig,
men hälsan tiger still.

Detta lugn har emellertid på samma gång en viss prägel av resignation.

¹ I Clas Livijns *Brev 1813 och 1814* heter det (s. 220): »För öfrigt är han [= Tegnér] den starkaste *misogynnan* jag känner; Han frändömmar dem utan all barmhertighet all slags förtjenst». Det här kursiverade ordet kan även utan kännedom om manuskriptet rättas till *misogerman*, tyskhatare.

När Tegnér våren 1804 ägnade Anna Myhrman den trånande dikten *Till en aflägsen älskarinna*, väckte den erotiska tonen Christofer Myhrmans misshag, och i ett brev av den 30 mars sände han sin blivande svärson en nykter varning; reprimanden är emellertid så inlindad i anspelningar och en smula sökta kviekheter i den för Myhrman egendomliga stilen, att den är halvt obegriplig. I Tegnér's dikt ingingo bland annat följande rader:

Häfves din barm
 Trogen som förr, och öm?
 Flödar än varm
 Der mina lågors ström?
 — — —
 Fördomens kalla isbarm
 Värmdes ej opp af vår sköna brand.

Myhrman har med en association, som är naturlig för en gammal bergsman, kommit att tänka på hyttor och masugnar, när han läst om en flödande ström av lågor (»mina lågor» betyder ju »kärlek till mig»), och han ironiserar den unge fästmannens hetta på följande sätt: »Nå, jag finner at Herr Magistern lagt sig på den lefvande metallurgien: när tingen tala, så torde det vara tråksammar, fast mera beundransvärdt, vid första momentet, men då denna häpnad är försvunnen, så återstår blott ledsnaden, *ni fallor*, och så mycket värre, som den är förföljande: en olägenhet, som den döda metallurgien ej har.» Det är en mycket illusionslös och mistrogen syn på kärleken som Myhrman framställer. Man kan emellertid icke fränkänna hans spådom ett visst mått av sanning, för så vitt den gäller Tegnér.

Geijer yttrade om honom i sitt minnestal 1846, att det poetiska luft-perspektivet, vari han var mästare, »behöfde ett *fjerran* för att framträda». Det är en djup och fin anmärkning. Skönheten, poesien var hos Tegnér en luftsyn; han betraktade den verkliga, som han upplevde, som omedelbart omgav honom, med en mycket kyligare och mera kritisk blick. Det är slående, att kärleken icke inspirerat honom till några dikter efter giftermålet; han har aldrig besjungit den närvarande lyekan, med sin värme och ro, blott den eftertrådda. Man kan från denna tystnad alls icke sluta sig till att hans äktenskap skulle varit mindre lyckligt.

Bekymmer och svårigheter hade Tegnér icke varit fri från i sitt familjeliv. I brevväxlingen med svärfadern får man ett intryck av att den ekonomiska ställningen ofta tryckte honom. Ständiga sjukdomsfall höllo honom i oro. Den 23 oktober 1806 inberättar han, att hans hustru varit illa sjuk i nervfeber, den 14 december meddelar han att hans unga svåger Asmund, som vistades i hans hus, insjuknat i samma epidemi, likaså husets bägge pigor, »så att vår belägenhet icke just är den angenämaste». I det närmast följande brevet, av den 14 januari 1807, skriver han, att turen kommit till honom själv. Brodern Elof yttrade också i ett brev av den 2 januari 1807: »Vi beklaga här hemma alla hjerteligast den beständiga sjukligheten i ditt hus, min bästa Esse. Huru odrägligt det är i alla afseenden att dragas med såda vedervärdigheter, känna vi af erfarenheten, äfven vår närvarande.» Den äldste gossen Christoffer, som föddes den 31 mars 1807, var enligt brevet av den 2 april »ovanligt klen och dålig», och fadern påpekar gång på gång, att det icke finnes stora utsikter att få behålla honom. Den 23 april heter det: »Pojken fortfar att vara usel. Han vill hvarken äta eller sofva. Skrika är hans talang.» Efter dylika rapporter, hållna i en rätt trött och nedslagen ton, kommer ofta ett uttryck för tålamod: »Dock det blir väl bättre på något sätt — med tiden.» Tegnér gör ärliga försök att hålla modet uppe.

Särskilt prövande synes året 1810 ha varit. Familjen bestod nu, utom Christoffer, av Jacob, född 1809 och uppkallad efter kronofogden Brauting, och Eva Maria, född den 12 februari 1810. I ett brev av den 1 april berättar Tegnér, att båda gossarna ha kikhostan, Jacob särskilt svårt, och att hans hustru även är sjuk. Den 26 april heter det: »Här är en jemrens boning. Vår lilla Jacob är ganska dålig, och föga apparance att han går igenom. Doctorer och Medicamenter ha vi nog. Anna har varit dålig i sitt bröst men är nu Gud ske lof bättre blott jag kunde afhålla henne från vakandet och bekymret. I allmänhet är jag mycket olycklig att nästan aldrig ha friskt inom hus. Dock, man får lida och tåla.» Jacob blev icke bättre; i breven under våren och sommaren finnes det alltid ett dystert omkväde om hans fladdrande livslåga. Hela familjen tillbringade detta år högsommaren på greve Beckfriis' gård Börringe, där Tegnér åtagit sig att vaka över de unga grevarnas studier, medan föräldrarna be-

sökte Ramlösa. Den 18 augusti skriver han från Börringe: »Vår lilla Jacob har nu ändteligen slutat sina plågor. Han dog i förrgår den 16:de kl. $\frac{1}{2}$ 3 e. m. Sedan hans sjukdom tagit en sådan vändning och blifvit så långvarig var ingenting annat att vänta, knappt att önska. Emellertid känner min Svärfar af egen erfarenhet att det kostar på att mista ett barn; men vi få vara nöjda med hvad Gud gör.»

De stämningar och erfarenheter, som här skildrats, bilda bakgrunden till dikterna *Resignationen* och *Till Elof Tegnér (på hans bröllopsdag)*. Ingenting av dem är känd i samtida handskrift. *Resignationen* offentliggjordes först 1841 i Svenska Biet, men är enligt Tegnér's egen uppgift författad 1808. Denna datering är givetvis icke fullt pålitlig, lika litet som andra kronologiska uppgifter från sjukdomstiden; dessutom finnes det ingen säkerhet för att dikten vid sin tillkomsttid haft alldeles samma lydelse som vid publikationen 1841. Men i stort sett torde dock *Resignationen* troget återge Tegnér's sinnestillstånd under äktenskapets tidigare skede; det framgår av dess nära överensstämmelse med andan i breven och med dikten vid broderns bröllop. Denna senare trycktes postumt av Böltiger, efter en handskrift, som tillkommit efter 1840, möjligen under vistelsen i Schleswig. Den ingår i ett band poem, som redigerats för en planerad upplaga, och som bär titeln »Småsaker (1806—1826)». Det vill synas, som om Tegnér genomgående i detta band avhållit sig från förändringar och omarbetningar, och det finnes därför inga skäl att antaga, att poemet nu föreligger i en väsentligen annan form än det ägt 1810.

Resignationen anknyter på sätt och vis till Schillers poem *Resignation*. Skalden säger sig där ha sett sin levnads maj försvinna utan att någonsin ha fått smaka lyckan:

Da steh' ich schon auf deiner finstern Brücke,
 Furchtbare Ewigkeit.
 Empfange meinen Vollmachtbrief zum Glücke!
 Ich bring' ihn unerbrochen dir zurücke,
 Ich weiss nichts von Glückseligkeit.

Vor deinem Thron erhebe' ich meine Klage,
 Verhüllte Richterin.

I Tegnér's poem, vars rytm och strofbyggnad företer vissa likheter med den schillerska versen, återvända flera av dessa föreställningar. En strof börjar med raderna:

Och när jag lutande, vid dagarnas fullbordan,
på evighetens tröskel står.

På ett annat ställe tillropar skalden människan:

Säg, löper ej hvar dag ditt blinda knot, din klagan
till storms emot Olympens borg?

Och mot Schillers »Vollmachtbrief zum Glücke» svarar hos Tegnér
en annan kameral liknelse, då det i sista strofen heter:

Hör mig, du jordens far, du himlarnas, förränta
min sällhets-fordran hur du vill,
jag skall ej kräfvä den, men tåla blott och vänta
och prisa dig, att jag är till.

Tegnér's poem uttrycker manlig underkastelse under livets be-
kymmer och prövningar. Han bekämpar missnöjet, otåligheten
i sin egen barm.

Hur liten är din själ, hur trång, om hon ej unnar
den milda glädjen ock ett rum!
Men du är otacksam: din sorg har tusen munnar
och din lycksalighet är stum.

I kampen mot oron och disharmonien vädjar han till själva
stoltheten:

Är du så stolt, välan, för ödets blinda nycker
hvi böjer du din hals af stål?
Mot jätten ofvanfrån, som hotar och förtrycker,
ställ jätten i ditt bröst, som tål!

I det frids- och tålmodsevangelium, som Tegnér förkunnar, ingår
det sålunda ett krigiskt och heroiskt moment. Skalden ställer i
fortsättningen upp halvguden Herkules som förebild:

Och står du sist en dag, lik Herkules på Eta,
med plägans klädning grodd vid skuldran, väl, var man,
låt öknen blott din klagan veta,
och stig till gudarna som han.

Det är detta inslag av oböjligt trots, som skiljer *Resignationen*
från *Försonligheten* med dess vekare och tårögdare känsloläge;
det finnes eljest flera gemensamma motiv och stämningar. Tegnér
ropar fortfarande efter frid:

Frid i ert eget bröst, frid, dödlige med tiden!
 Hur flitigt ock hans lia går
 fram öfver eder skörd, så hoppens dock och liden,
 och plocken ax i mejnars spår!
 Helt visst för edert knot sitt öra ödet regler,
 kanhända lyssnar det till eder stilla bön,
 som himlen sina stjernor speglar
 allenast i den lugna sjön.

Det är *Försonlighetens* maning att börja fredsarbetet med att sluta fred i det egna hjärtat. Längtan efter försoning och förlåtelse, begäret att gråta av glädje och rörelse vid själva ovännens bröst komma till uttryck särskilt i *Resignationens* fyra sista strofer. Men vid sidan av dessa känslofulla utbrott finnes det också rader, som präglas av en fastare och mera manlig stämning:

Allt lif är strid, der måste stridas;
 dag dör, gör natten ej sin rund.

Skalden apostroferar icke blott kärleken, som sluter världen i sin famn, utan också: »du mod, som trotsar den». Man känner, att Tegnér's världsbild dock har förändrats, sedan *Försonligheten* diktades.

Det är den nyktra, prövade erfarenheten, som talar i *Resignationen*; världen ligger framför skalden i förnuftets klara ljus, icke i poesiers rosenskimmer. Samma stämning behärskade Tegnér, när han skrev sitt poetiska lyckönskingsbrev *Till Elof Tegnér (på hans bröllopsdag)*. Bröllopet ägde rum den 22 maj 1810; poemet har sålunda kommit till under den tid, då Tegnér i brev till svärfadern skildrade sitt hus som »en jemrens boning». Med sin avsiktliga prosaism, som kommer till uttryck redan i den torra och jämna versformen, med sin iver att riva bort alla fantasiens bländverk och försköningar gör den ett enastående intryck av öppen hjärtighet. Den verkar som en förtrolig bekännelse till brodern: och den har nog också knappast varit bestämd för offentligheten. Man har ingen anledning att betvivla, att Tegnér verkligen föresatt sig att säga den nakna sanningen, såsom det på ett ställe heter:

Släng min brudskrift under bordet,
 Hittills spår den intet godt.
 Det är orätt, men jag svor det
 Jag vill skrifva sanning blott.

Han förklarar det öppet: äktenskapet har icke bragt honom det himmelrike på jorden, som han drömt om. Han vänder sig kritiskt mot det poetiska svärmeriet över huvud: det har ingenting med sanningen och verkligheten att göra.

Broder, ingen himmelsk gåfva
 Njutes oquald på vår jord.
 Dikten är så snar att lofva,
 Blott förnuftet håller ord.
 Låt poëten gerna rosa
 Sina ideal, hvad mer?
 Verklighetens lif är prosa,
 Här och der en vers du ser.
 Svärmarn, drömmarn ha förstorat
 Huslighetens lycka — nej,
 Paradiset är förloradt
 Och på jorden fins det ej.

Hans skildring av det äktenskapliga livets prövningar är visserligen ställvis skämtsamt hållen, men den har en underton av allvar, ja av smärta, som icke är att ta miste på.

Fritt för stjernorna, för månen
 Svärj din lycka, svärj din tro.
 Tro mig, i de giftas bo
 Är bekymret äldsta sonen.
 När utom en syndig kropp
 Som vill födas och förplågas
 Andra kapital ej ägas
 Än det slag som sägas opp:
 När man icke vill förränta
 Ut sitt tänkesätt, ej vänta
 Något af de Storas stöd,
 Och ej äta annat bröd
 Än det bästa, det förtjenta: —
 O då händer något hvar
 Att han somnar, att han vaknar
 Mindre glad än förr han var,
 Och rätt många skatter saknar
 Fast han ock den äkta har.

Men det är icke blott de yttre svårigheterna, de ekonomiska bekymren, som Tegnér tänker på. Han skildrar också — och där ligger tyngdpunkten — en inre utarmningsprocess, ett tillstånd av ofrihet och nedtryckthet.

Mången kraft som världen äggar
 Mången yppig ros som hör
 Till den fria luften, dör
 Ut emellan fyra väggar.
 Hjertat förr så rikt, blir ack!
 Fattigt såsom Svenska Banken
 Och den vilde skenarn, Tanken,
 Blir en sedesam Vallack.
 Verlden krymper hop, vårt väsen
 Vexer fast till slut, likt gräsen
 På sin tufva, i en punkt,
 Och vår egendom, vår smärta
 Känd uti ett annat hjerta
 Trycker sinnet dubbelt tungt.

De sex sista raderna ha gripande poetisk kraft; man känner den dova oron, den förlamande tyngden. Det är på denna punkt, som skalden avbryter sig med maningen till brodern att kasta brudskriften under bordet.

Det är skäl att upprepa vad som förut sagts: allt detta visar ingalunda, att Tegnér i sitt äktenskap gjort några särskilt dystra eller beklämmande erfarenheter. Hans besvikelse har näppeligen några tillfälliga eller konkreta anledningar, utan den är grundad i själva hans natur. Han är behärskad av den skarpa motsatsen mellan den poetiska inspirationen med sina skönhetssyner och den vardagliga prosaiska verkligheten. Redan i början av dikten har han ställt upp dessa fientliga makter mot varandra; i fortsättningen heter det:

Lik en man af måttlig höjd
 Som med jättar mäter växten
 Möter hon [= människan] sin lefnads fröjd,
 (Och just deri är hon galen)
 Med de höga idealen.
 Blott för Sångmön, stackars Nymf,
 Är och blir det alltid skymf
 Att ej nå dem, eller tiga,
 Men i hvardagslifvet stiga
 De ej ner från sin Olymp.

Dikten är en sak för sig: den svingar sig upp till »de höga idealen» — i *Konstnären* hette det: »ställ obekymrad opp de höga Idealen» —, den återger icke det liv, som vi leva i Norden, utan »diktens gyllne Hellas». Den som är klok begär ingen hög poesi

och inga saligheter av vardagsrealiteten, av hemmet. Där, heter det om skalden,

Svärmar han ej mera, klingar
Ej hans glas, hans lyra mer,
Fäller Fantasien ner
Sina trötta Merkursvingar.

Men denna färg- och klanglösa existens kan dock ha sitt behag; Tegnér bemödar sig att visa det i senare hälften av sin dikt. Den nyktra och klara rationalismen präglar hans tavla.

Der återstår
Dock af sällhet mången annan:
Sanning med den öppna pannan,
Vishet med de gråa hår,
Och det sjelfbestånd som håller,
Liksom jorden, sjelf sig opp,
Och den stilla dygd som våller
Sinnesfrid och mod och hopp.
Och de nöjens lugn som komma
Utan ånger, utan agg,
Och på hvarje lifvets blomma
Falla som en morgondagg.

Det är den stilla, modiga resignationens lycka, liksom i *Resignationen*. För Tegnér ter den sig som det ordhålliga förnuftet gentemot den med löften slösande dikten. Men han förmår dock icke i längden skildra hemmets värld utan att poesien trots allt tar herraväldet, ger hans ord glans och värme och på nytt lockar honom att se himmelriket på jorden. Det är faderskärleken, som tvingar honom till denna inkonsekvens. Det heter först;

Och der falla många taggar
Utur lifvets törnros hän,
När du först en ättling vaggar
Uppå faderliga knän.

Därefter följer den vackra skildringen av fadersglädjen:

Jag som annars plägar rimma
Eller grubbla bort hvar timma
Stulen från en tröttsam dag
Skådar nu med välbehag
Huru i de spådas sinnen
Mina bleka barndomsminnen

Färgas åter drag för drag.
 Hvilket lif i hvarje åder!
 Deras själ hur ren, hur vek!
 Hvilken helig oskuld råder
 Ännu i de frommas lek!
 Hur den himlaburne Anden,
 Ännu fremling här i landen
 Skjuter vingar småningom!
 Och den långa natten viker
 Och en bättre verlds reliker
 Samlas, lifvas, bildas om!
 När du då de spåda manar
 Till ditt bröst och håller der
 Och ditt hjerta vidgadt anar
 Hur en Gud sin verd har kär:
 O då ljusnar allt, då tiger
 Hvert bekymmer, jorden ler,
 Och den fulla himlen stiger
 I ett menskligt hjerta ner.

Stället visar den platoniska idealismens stora betydelse för Tegnér's tankevärld. Han betraktar barnasjälarna som landsflyktingar från ett högre liv, och deras andliga utveckling är för honom en fortskridande återerinring: idéerna äro »en bättre verlds reliker». I Phaidros hade Platon skildrat, huru själen vid fallet ned i sinnevärlden förlorat vingarna; men då själen allt mera tillägnar sig det sannas, det skönas och det godas idéer, »näras och växa själens fjädrar». Till detta betraktelsesätt ansluter sig Tegnér, då han talar om att anden »skjuter vingar småningom».

Det är Tegnér's faderskänsla, som hjälper honom att övervinna depressionen och hopplösheten; när han sluter sitt barn i famnen, känner han, att Gud måste älska sin skapelse, och livet står för honom i mildare och varmare ljus. Tegnér hade icke förr upplevat och erfårit förhållandet mellan far och son; hans egen far var för honom blott en skugga, till vilken han 1802 vänt sig med sina suckar och sin klagan (*Fadersnamnet*). Men vid denna tid börjar fadersbegreppet spela en större roll i hans diktning. I *Resignationen* frågar han den missnöjda och förtvivlade människan, om hon aldrig själv »någons sällhet danat», om hon

ej nånsin ofvan stjernor anat
 en fader för allt godt och skönt?

Platonismen har i dessa rader ingått en nära förening med fadersbegreppet, liksom i bröllopsdikten till Elof Tegnér — fadern är urbilden till det goda och sköna — och denna förening, som närmar sig, ja nästan smälter samman med den kristna åskådningen, är hos Tegnér konstant; den återkommer i *Mjeltsjukan*, där det till slut heter:

Och tidens hittebarn, här satt i skolen,
får kanske se sin fader — bortom solen.

Eljest måste det falla i ögonen, hur föga Tegnérs diktning återspeglar hemmets värld och familjelivet: inspirationen och vardagstillvaron äro motsatta poler, såsom han själv framställt det i sin bröllopsskrift till brodern. I det förklarade ljus, som för Tegnér representerar poesien, finnes icke den stilla värme som hos Geijer anger den nära gemenskapen med levande människor. Men det är säkerligen icke så mycket fråga om en mänsklig brist som om en konstitutiv estetisk egenskap, ett för hans fantasiliv utmärkande drag. Det finnes bevarat ett *Julbref* till hustrun, vilket visar Tegnérs hjärtlighet och älskvärdhet i den mest oemotståndliga form. Tyvärr kan det icke dateras; men sannolikt förskriver det sig från en åtskilligt senare tid, möjligen mitten av 1810-talet; det talas där om flera barn, som vid julbockens besök »ömsom glädja sig och rysa». Poemet synes emellertid vara rätt enastående inom Tegnérs diktning.

Christofer Myhrmans död föranledde, att Tegnér åren 1811 och 1812 vistades längre tider på Råmen. Han tillbragte där först och främst hela sommaren 1811 från och med början av juli; det var under denna tid, som han samman med sina svågrar företog den legendariska körturen till Filipstad med järnfororna. Det götiska svärmeriet för fädrens enkla seder synes vid denna tid ha stått på sin höjdpunkt, och Agardh kom samma sommar till Råmen för att i Tegnérs sällskap »se den vildaste trakten av Värmland». Ursprungligen hade det varit Tegnérs avsikt att stanna i Värmland »åtminstone till jul, kanske längre» (Agardh till Hammarsköld); men på hösten, i september eller oktober, återvände han dock till Lund. Enligt ett brev från C. P. Hagberg till Wallmark av den 14 nov. 1811 var hans fru dock kvar på Råmen. Vid denna tid synes ett rykte ha spritt sig, att det var Tegnérs avsikt att lämna universitetsbanan och bli brukspatron;

orsaken till ryktet var givetvis Tegnér's delägarskap i arvet efter Myhrman jämte en tjänstledighetsansökan, som Tegnér genom Lars von Engeström inlämnat för vårterminen 1812. Ryktet frambars av Hammarsköld i ett nu förlorat brev till Agardh; denne svarade den 24 november 1811: »Underrättelsen om Tegnér är falsk. Han är här för närvarande och blir aldrig brukspatron, utan håller på att bli prest för att få prebende. Han kommer till Stockholm kring nyåret.» Genom prisbelömandet av *Svea* fick Tegnér ännu ett ärende till Stockholm utom avhämmandet av fullmakten på den grekiska professionen. Julen 1811 tillbringade han hos de sina på Råmen; fram på nyåret begav han sig över Sala, där han besökte sin svåger bergmästare Billow, till Stockholm, där han var framme före den 24 januari 1812. Sin fullmakt erhöll han den 26 februari; i ett ögonblicks missmod hade han den 6 februari skrivit till Billow: »Jag tror ej någon ting blir af Professionen, hvaröfver jag också lätt skall trösta mig.» Den 20 mars var han tillbaka på Råmen, efter att på vägen ha gjort besök i Sala och Uppsala. Vid mitten av juli besökte honom Geijer och tillbragte några dagar på Råmen. Först i slutet av augusti begav sig Tegnér med sin familj åter till Lund.

Under hela denna tid hade Tegnér varit mycket upptagen av houppteckningen, arvskiftet och flera dylika bestyr, som nödvändiggjorts genom svärfaderns frånfälle. Det kan icke komma ifråga att här ge en framställning av dessa förhållanden; det är blott ett faktum, som måste påpekas, därför att det står i samband med ett drag i Tegnér's karaktär. Den ekonomiska uppgörelsen framkallade misshälligheter bland släktingarna, och Tegnér greps av en livlig förtrytelse mot vissa av dem. Redan de långvariga rådplägingarna syuas ha uttömt Tegnér's tålmod; den 12 september 1811 skrev Tegnér från Råmen till Billow: »Liksom i alla Democratiska regeringar, kan här aldrig något parti tagas. Jag håller för att hela Huset behöfde en Förmyndare.» Det är ännu blott skämt. Längre fram blir tonen betydligt bittrare. Fru Myhrman hade genom särskilda gåvobrev skänkt sina svärsöner Billow och Tegnér vissa mindre penningssummor; detta tillvägagångssätt ogillades av hennes söner, som särskilt ondgjorde sig över att saken icke bedrivits öppet. Det var t. o. m. ett ögonblick tal om process. Tegnér skrev

den 14 januari 1813 till Billow: »Det är ömkeligt att en sådan uselhet, som i sig sjelf är alldeles intet värd, skall stifta oenighet i en hel släkt och göra Gumman ledsamma dagar.» Den 18 februari rådde Tegnér Billow att återställa gåvobreven till fru Myhrman, i första rummet för att icke oroa hennes ålderdom. Han var emellertid utom sig av förbittring, och hans ordalag i brevet ha en oerhörd våldsamhet som gör citat olämpliga. Den tegnérska polemiken, och icke blott den litterära, gjorde sällan halvt arbete. Till slut förklarar han: »För min del kan jag i min lifstid ej upphöra att förakta ett sådant uppförande och tänker således alldeles icke på någon försoning. Mig enskilt gör en sådan ovänskap alldeles ingen ting; men för Anna äfven som för Eva kan den vara obehaglig. Men hvad skall jag göra? Böja knä för Baal? Aldrig.»

Det är omöjligt och överflödigt att uttala någon mening i själva tvistefrågan. Vad som däremot är av intresse att konstatera, är den utomordentliga lidelsefullheten, den uppflammande häftigheten i Tegnérns väsen. Man kan icke uppskatta den billighet och rättvisa, som i allmänhet utmärker Tegnérns omdöme även över personliga motståndare, om man icke först fått ett intryck av affekternas styrka hos honom. Man kan icke förstå den betydelse, som försoningstanken äger för hela hans poetiska och mänskliga föreställningsvärld, om man icke räknar med hans obändiga vrede och hans trots. Så till vida är det något lärorikt i de måttlösa utbrotten i brevet av den 18 februari 1813.

Trots det att han i detta brev avsåde sig varje tanke på försoning, dröjde det icke synnerligen länge förr än han förmådde anlägga en lugnare och rättvisare synpunkt. I ett brev till Olof Myhrman av den 8 maj 1813 skriver han, efter att först ha behandlat en av götiska förbundets angelägenheter: »Vida bekymmersammare för mig och jag vill hoppas äfven för flere äro anledningarna till den långvariga tystnad och den spänning som äger rum mellan mig och mina närmaste släktingar och ungdomsvänner. Jag skall bemöda mig att glömma alla de underliga och troligtvis öfverdrifna berättelser jag hört i denna sak. Felet ligger förmodligen äfvensåväl hos mig som hos någon annan, jag vill gerna erkänna det. Emellertid har hvar och en sin stolthet och kan ej så lätt förmå sig till en explication, i synnerhet då han tror sig sjelf förolämpad och misskänd. Man blir under dröjan-

det främmande för hvarannan och det gamla förhållandet återställes ej så lätt. Hvad som berott på mig att bringa saken i sitt förra skick och undanrödja tvisteämnet, har jag utan allt belänkande gjort; men dermed är ännu föga vunnet. Hvad tiden och lugnare öfverläggning å ömse sidor kan förmå, det skall väl visa sig framdeles. Till dess tror jag mig göra bäst att så litet jag kan vidröra ett så kinkigt ämne och trösta mig med minnet af fordna lyckligare, förtroeligare, öppnare förhållanden.» Förhållandet till Olof Myhrman synes efterhand ha blivit det gamla. I den vackra gravsång, som Tegnér ägnade honom 1836, finnes en underton av upprörd innerlighet, som förråder att skalden vill göra den döde full och hel rättvisa just därför att han en gång i överilning misskänt honom. Det är betecknande för Tegnér, att ett par av hans största hyllningsdikter äro ägnade gamla motståndare, som han förut bedömt omilt nog: Atterbom och Karl XIV Johan. Hans ton får ett särskilt patos och en särskild fläkt av storhet i sådana ögonblick: det är samma försoningens poesi, som när Frithiof går Halfdan till mötes i templet.

Det var en särskild omständighet, som gjorde Tegnér ömtålig i den ekonomiska fråga, som givit anledning till tvisten: hans egen belägenhet var allt fortfarande knapp och osäker. Arvet efter Myhrman tyckes icke ha bragt någon egentlig förändring i hans ställning; han skrev den 12 september 1811 till Billow, att om bruksdriften skulle fortsättas för arvingarnas räkning och han själv betala ränta på de lån han uppburit under svärfaderns livstid, så komme han att årligen få betala mera än han kunde vänta i utdelning. I brev till densamme av den 14 januari 1813 föreslår han, på tal om de klandrade gåvobreven, att »skänka Donation till någon Fattiginrättning, hvarvid vi naturligtvis förbehölle oss företrädet». Den 18 februari förklarar han, att han ingenting annat äger än sina barn och en syssla som föder honom halva året. I allt detta kan vara någon överdrift, men säkert är att han aldrig kände sig bekymmerfri. När han vunnit stora priset med *Svea*, gör han sig en sorts bitter tillfredsställelse att i brev till Gustaf Myhrman (12 dec. 1811) påpeka, att han »kunde ändå lefva några veckor i Stockholm på medaljen». Den 6 februari 1812 skriver han till Billow från Stockholm: »Min medalj har jag fått, men ännu ej försålt». Det mångomtalade gyllne äretecknet synes äntligen ha förvandlats till lintyg åt fru

Tegnér, ty i samma brev ger han sin svåger i uppdrag att tillsammans med hustrun köpa 50 alnar lärft för det angivna ändamålet och tillägger: »Pengar skall jag skicka så snart jag hinner få min medalj utmyntad.» Visserligen hade lyckan aldrig lett mot Tegnér så som i början av år 1812, då han i Stockholm mottog guldmedaljen, professorsfullmakten och utnämningen till kyrkoherde i Stävie och Lackalänga, och visserligen ha alla dessa framgångar bidragit att giva de följande årens diktning en särskilt ljus och optimistisk prägel, som gör sig gällande i trots av de politiska besvikelserna. Men penningvanskligheterna ha dock alltid hindrat Tegnér att slå sig till ro i idyllens Schlaraffenland.

---

2. Estetisk utveckling.

Redan under åren 1805—1807 hade Tegnér, såsom förut nämnts, stått under ett allt dominerande tyskt inflytande. Under den närmast följande tiden ha intrycken från tysk filosofi och estetik ytterligare befestats och fördjupats. I de föreläsningar, som han höll 1808 över estetik, poetik och litteraturhistoria, är han, såsom Alb. Nilsson i detalj uppvisat, helt beroende av tyska källor. Det var ämbetsplikten, som ålade Tegnér att behandla dessa ämnen, och han har uppenbarligen icke haft anspråk att uppträda som originell tänkare. Klara, intelligenta, smakfulla, ofta kritiska referat av vad först och främst Kant och Schiller, vidare filosofer och filologer som Bendavid, Bouterwek, Clodius, Jacobs, Köppen hade tänkt och forskat — mera får man icke begära. Det är icke den extrema romantiska riktningen, som Tegnér följer, utan snarare företrädarna för en tysk klassicism och humanism, som rör sig på Kants, Goethes och Schillers linje, som ställer sig kritisk mot romantikens utsvävningar och anspråk, men som å andra sidan har övervunnit sjuttonhundratalets trånga rationalism både på tankens och diktens områden. Faktiskt är, att Tegnér redan 1808 är starkt oppositionell mot den franska smaken, sådan som den officiellt ännu härskade i Sverige, med svenska akademien till sitt förnämsta stöd.

I sina föreläsningar över estetik vände sig Tegnér särskilt mot den abstrakta franska stilen. Han yttrade: »För öfrigt är med den ädla stylen drifvet ett stort missbruk i synnerhet i Franska poesien. Hela ena hälften af språket är der oädel och kan ej nyttjas i poesie, det må vara aldrig så sinnligt talande. — Likaså många förrättningar i allmänna lifvet, hvilka ej kunna föreställas i poesie. Derfor har Franska poesien ett sådant enformigt anseende och håller sig mest vid det abstrakta, har föga någon sinlig åskådlighet. Derfor måste allt der vara uti hoftan. Derfor gouter Fransoserna så litet Homer, som målar forntiden sannt och träffande, men med enfald och natur. (Smitta häraf i Svenska poesien.) Orsakerna härtill äro, att Fransoserna hänga så mycket vid det conventiöna och etiketten.» Stället visar, hur studiet av Homeros bidragit att avlägsna Tegnér från den franska stilen; den tyska filologien och kritiken hade ju trängt fram till en vida sannare uppfattning av antiken överhuvud än den fransk-klassiska. När Schiller skrev sina *Gedanken über den Gebrauch des Gemeinen und Niedrigen in der Kunst*, hämtade han flera av sina exempel från den grekiska litteraturen, Aristofanes och Homeros. När Tegnér behandlar samma ämne, i trogen anslutning till Schiller, anför han flera nya exempel; han talar om Nausikaas tvätt vid havsstranden och om Odyssevs i tiggarekläder, samt tillägger, utan motsvarighet hos förebilden, men i Schillers anda: »Ingen nation har drifvit afskyn för det låga i poesien, såsom motsats af det anständiga, så långt som Fransoserna, dock med förlust för det poetiska värdet.»

Det är egendomligt att se, huru troget Tegnér följt sina tyska förebilder i utdömandet av den franska vitterheten, och hur konsekvent han tillämpat deras förkastelsedomar på den svenska. Han refererade höstterminen 1808, såsom Nilsson visat, Clodius' stilistik, och tog därvid upp såsom sina egna Clodius' utfall mot tvetydigheten, equivoquen; det hette: »Äfven i Tyskan och icke mindre i *Svenskan* har den fransyska smaken profanerat lifvets högsta helgedom, kärlekens mysterier, genom ett kallt skämt, hvarigenom så väl konsten som poetiska språket lidit.» De här kursiverade orden äro Tegnér's egen tillsats. När han i sina föreläsningar över poetik från Bouterwecks *Aesthetik* lånade satsen, att man kunde lära känna förväxlingen mellan retorisk och poetisk skönhet ur den franska poesien, tillfogade han: »äfven till en del ur

den Svenska». När han i samma föreläsningsserie behandlade de olika språkens poetiska halt, tog han upp Bouterweks omdöme om grekiskan såsom det mest poetiska av alla; han översatte nästan ordagrant om franskan: »Af alla språk är intet så litet poetiskt som det Franska. De friheter som tillåtas i afseende på språket i Franska poesien äro högst obetydliga. Deras poetiska språk är merendels blott en elegant och rhetorisk prosa » Bouterwek hade inga särskilt höga tankar om sitt eget modersmål; han saknade en skarp gräns mellan prosan och diktarnas språk, vilket senare han ville bestämma som ett högre naturspråk; det synes ha varit den grekiska distinktionen mellan de olika dialekterna i olika stilarter, som varit hans ideal. Tegnér följde honom icke ända till slut på dessa vägar, och han uppskattade tyskan vida högre: »Af de nyare språken närmar sig Tyskan mest Grekiskan och är således mest poetiskt. Likväl har den ej heller något egentligt skaldespråk.» Om sitt eget språk gör Tegnér den polemiska reflexionen: »Svenskan hade kunnat bli ett poetiskt språk, men är bortskämdt genom den nyare Fransyska bildningen.» Sammanställer man detta yttrande med dikten *Språken*, som trycktes 1817 men mycket väl kan ha skrivits tidigare, så kan det icke råda något tvivel om att den purism, som där kommer till uttryck, vänder sig först och främst mot det franska inflytandet. Än klarare blir detta, när man beaktar, att Tegnér i en äldre, handskriven version apostroferar storhetstidens svenska språk, det vill säga den period, då ännu ingen fransk påverkan gjort sig gällande.

Stjernhjelm, Vasarnas språk! Hur ädelt och manligt du rör dig,
 ren är som malmens din klang, säker som solens din gång.
 Vistas på höjderna du der åskan och stormarna tala,
 dalarnas lägre behag äro ej gjorda för dig.
 Spegla ditt anlet i sjön, och friskt från de manliga dragen
 tvätta det främmande smink; kanske det snart är för sent.

I ett brev till Christofer Myhrman av den 25 maj 1806 hade Tegnér sagt, att dennes »manliga och kraftiga sång» hade »mer Nordisk styrka än fransysk grannlåt». Det är som ett stycke av samma tankegång. I *Språken* behandlas franskan som representanten för all slags tom flärd och ytlighet, utan en gnista poetisk anda:

Jollrande hoppar du fram och ljuger och komplimenterar,
 dock är din artighet täck, dock är ditt läspande sött.
 Hylla vi längre ej dig som drottning för systrarna alla,
 ännu som sällskapsdam lyssna vi gerna till dig.
 Skona oss blott för din sång; den är som en dans af de döfve:
 fötterna röra de väl, takten förnimma de ej.

Denna ensidiga syn på franska språket har Tegnér behållit livet igenom; ännu i ett brev till C. A. Hagberg den 28 juni 1837 beklagar han Victor Hugo för »hans olyriska, ja opoëtiska modersmål, som tvingar honom att strida med ett blysvärd».

I föreläsningarna över poetiken utdömde Tegnér — på tal om det underbara i poesien, *le merveilleux* — de allegoriska figurerna; han anslöt sig därvid troget till Bouterwek, men tillade, att det framför allt var i den franska poesien, som dessa misslyckade allegorier förekommo; som exempel anförde han Politiken i *Henriaden* och Vapenlyckan i *Tåget öfver Bält*. Om de franska odena underskriver han Bouterweks omdöme, att de äro »mren-dels blotta declamationer utan inre poetisk halt». Någon gång övertar han även från Bouterwek en mera gynnsam uppskattning av fransk litteratur, såsom då han yttrar: »Fransoserna skulle ha mesta sinnet för det classiska, om de ej sökte clegans i stället för skönhet.» — I de karakteristiker av de grekiska tragödemna, som han, enligt vad Nilsson visat, har bearbetat efter Jacobs år 1808, ansluter han sig till den stränga dom över den franska teatern, som fälles av den tyske estetikern, beundraren av Shakespeare och Goethe. Han bestrider, att fransmännens tragedi är bildad efter de grekiska mönstren; det är snarast några svagheter hos Euripides, som blivit imiterade: »öfverflöd på tragiskt ämne, utsväfvande häftighet af passionerna, glänsande, ofta malplacerad vältalighet, förblandning af den poetiska verlden med den verkliga, af poeten med de handlande personerna». Och han tillägger om de egenskaper, som Euripides var fri från: »Härtill kommer äfven i Franska tragedien ett schimeriskt ideal af romantiskt ädelmod och värdighet och i öfverensstämmelse härmed en präktig men sanningslös stil.» Han följer Jacobs i jämförelsen mellan Euripides' *Ifigenia* och Racines och ställer den grekiske skaldens »rent menliga känsla af lifvets behag och värde i ungdomen» mot »den onaturliga heroismen på den nyare Franska teatern». Ja, Tegnér tar till och med upp en komplimang, som Jacobs

gör Friedrich Schlegel över en anmärkning i *Die Griechen und Römer*.

Tegnér har sålunda, redan innan den romantiska oppositionen framträtt i Sverige, frigjort sig från den fransk-akademiska smaken. I sina offentliga föreläsningar har han uttalat sig öppet och frimodigt. När han i sitt föreläsningsmanuskript har de ovan citerade orden: »Smitta häraf i Svenska poesien», så måste den muntliga framställningen ha format sig till ett angrepp på den rådande riktningen. Det är av vikt att fasthålla, att Tegnér ingalunda var främmande för de synpunkter och den huvudtendens, som fosforisterna senare företrädde. De grekiska tragediernas överlägsenhet över de franska hade Tegnér insett innan Hammarsköld började offentliggöra sina jämförelser. Det märkliga är, att Tegnér längre fram, utan att egentligen förändra åsikter, snarare modererade än skärpte sin kritik. Det berodde på hans motvilja mot partigångarnas överdrifter och, som i det följande skall visas, på politiska biinflytanden.

I de föreläsningar över Homeros, varmed han 1812 började sin verksamhet som professor, återfinner man de år 1808 framställda synpunkterna. Han utdömer de allegoriska personerna i de franska hjältedikterna, han anser att regelvtånet drivits »i vissa nationers poesi, t. ex. i den franska, ända till karrikatyr», han upprepar anfallet på den franska stilistiken: »Vissa nationer ha visserligen ur sin poesi bortskrädt halfva språket för att med återstående hälften vara så mycket högtlidigare. Poesien är för dem ett hof, der inga ofrälse ansigten tålas. Följden har blifvit en abstrakt skaldekonst, utan all sinlig liflighet, utan energi och anda, förnäm men fattig, liksom Don Ranudo i komedien, och som i jemförelse med de gamles poesi är hvad ett anatomiskt skelett är i jemförelse med en menniska.» Detta hindrar honom dock icke att hos Corneille och Racine uppskatta »de finaste teckningar af strider eller föreningar mellan ridderlig kärlek och ridderlig ära».

Vad som är av mest intresse i Tegnér's ställningstagande är hans skarpa kritik av den abstrakta och retoriska stilen i fransk diktning. Det är av största vikt att han även teoretiskt frigör sig från detta maner. I det föregående har visats, huru den konkreta fantasibilden allt klarare trätt fram »ur reflexionsdiktens sprängda hölje». År 1812 betecknar den segrande avslutningen

på denna utveckling; det är nu han omarbetar och offentliggör *Elden*, diktar *Flyttfåglarna*, *Skidbladner*, *Sång till solen*. Det är raka motsatsen till »en abstrakt skaldekonst, utan all sinlig liflighet, utan energi och anda»; det är djärv, klar, fast konkretion. I Tegnér's inbillningsidealism finnes ett moment av realism, genom själva åskådligheten, den enkla påtagligheten i symboliken. För så vitt som hans kritik av fransk-klassicismen utvecklats under studiet av Homeros, för så vitt som den beundrade grekiske skalden lärt honom förstå vad som brast de franska väktarna i »sinlig åskådighet» — orden äro hans egna —, så kan man våga påstå, att den klassiska realismen hos Homeros övat inflytande på Tegnér's fantasiliv, stärkt hans känsla för de fasta formerna, den sinnliga plastiken.

Men det är icke blott på det stilistiska och formella området, som Tegnér visar sig ha övervunnit det svenska sjuttonhundratalets ståndpunkt; även hans uppfattning av poesiens väsen har icke längre någonting gemensamt med upplysningstidens rationalism. Den transcendentala idealismen, som, enligt vad här förut uppvisats, bryter igenom i *Elden* och *Klosterruinerna*, i *Tornväktaren* och *Konstnären*, framträder i föreläsningarna 1808 som teori.

I föreläsningarna över estetiken sysslar Tegnér inledningsvis med att bestämma det skönas plats på värdeskalen. Högst sätter han det goda, därför att detta »är uttrycket af den högsta tänkbara kraft, nemligen friheten, som beherrsakar naturen och bevittnar vår fullkomliga oafhängighet af den samma». Det är i full överensstämmelse med Kants och Fichtes etik. Därefter sätter han det sköna, därför att detta är frambragt av »den produktiva kraften inom oss», det fritt skapande snillet. Det är Kants estetik. Lägst sätter han det sanna, såsom varande endast ett »uttryk af förståndets förmåga att inse och jemföra ett begrepps öfverensstämmelse med sitt föremål»; skarpsinnigheten, som arbetar genom abstraktion och kombination, är icke produktiv. Tegnér vänder sig polemiskt mot den äldre estetiska riktning, som icke ville erkänna det skönas absoluta värde och därför försökte rädda det genom att kombinera det med föreställningen om nytta. »Skönheten har liksom dygden, liksom sanningen sitt ändamål i sig sjelf, och man förnedrar den, då man pådiktar den ett annat», skriver Tegnér, troget fasthållande

vid Kants distinktioner och Schillers höga uppskattning av konsten. Men han ansluter sig också till den uppfattning, som Schiller företrätt i *Die Künstler* och i breven om människosläk- tets estetiska uppfostran, att »estetisk odling säkrast och lättast förer till moralisk och intellektuell». Han motiverar satsen genom att anföra grundtanken i *Kritik der Urteilkraft*: »Ty det sköna är icke mindre beslägtadt med vår sinliga än vår osinliga natur, därför har också all utgång ur barbariet varit till estetisk odling.» Ja, Tegnér framkastar den tanken, att den estetiska åskådningen måhända även skänker sanning. Han yttrar: »Och äfven i vetenskaperna skulle den estetiska ansigten af sakerna öppna nya vuer och kanske på en genare väg leda till sanning. De viktigaste föremål för vår speculation och vårt hopp, Gud och odödlighet, huru mycket stöd kan ej öfvertygelsen derom hämta från sakens estetiska sida?» I denna sats visar sig Tegnér omfatta, om också med någon tvekan, en rent romantisk konstuppfattning, till vilken man kan uppvisa en motsvarighet hos Schiller. I dikten *Till en far* hade han 1805 förkunnat sjä- lens odödlighet, stödd på en sådan estetisk bevisning:

Skön är denna tanke, Bröder!
Därför är den sann jämväl.

Men svårigheten för denna ståndpunkt gör sig gällande i det ögonblick, då den estetiska åskådningen kommer i strid med den förståndsmässiga, med den opoetiska sanningen: vem har då rätt? Tegnér tvekar i flera fall icke att ge poesien rätt, och därmed bryter han med hela upplysningsfilosofien, med hela sjuttonhundratalets anda, som icke erkände något högre än san- ningen. Ser man bättre till, så följer detta Tegnér's ställnings- tagande som en konsekvens av den värdeskala, han inlednings- vis utvecklat, där han ställt det sköna över det sanna. Han leddes vid denna värdering av den fichteska etiken, som i fri- heten såg det högsta och därför måste sätta den fritt skapande kraften över den blott reproducerande. Man återfinner sålunda den fichteska voluntarismen, den fichteska oppositionen mot sen- sualismen bakom Tegnér's romantiska konståskådning lika väl som bakom hans patriotiska krigsromantik. Fichtes inflytande har i Sverige verkat i samma riktning som i Tyskland, där den bil-

dar en förutsättning för den romantiska mentaliteten framför allt hos Friedrich Schlegel.

Särskilt vid behandlingen av det underbaras, det övernaturligas roll inom poesien kommer Tegnér's romantiska ståndpunkt klart fram. Han påpekar, att det underbara lätt förenas med det sublimala, att det har sin plats i dramat och är oundgängligt i epiken. »I öfrigt», fortsätter han, »är icke det underbara i poesien mera orimligt än all religion. Religionens sanningar kunna lika så litet som poesiens under förklaras ur vanliga naturlagar. Det är en falsk och bornerad ansigt af tingen att betrakta allt, som afviker från naturens vanliga gång, såsom orimligt. Blott ett ofilosofiskt sinne söker att förklara allt. En dylik esprit i philosophie och andra vetenskaper infördes i synnerhet i Europa genom Voltaire och Encyklopedisterna, förberedd af Lockiska sensualsystemet, som derigenom sökte att undergräfvat grunderna för all religion. Denna philosophiens orakel äro egentligen de fem sinnena. All sanning måste vara dem i egentlig bemärkelse handgriplig. Men menniskan är född att ana något högre. Just därför att detta är något högre ligger det öfver den trånga kretsen för vår erfarenhet.» I detta uttalande har man den teoretiska bakgrunden till Tegnér's första romantiska dikter, och man har på samma gång den linje utstakad, som han följer ännu 1817 i jubelfesttalet. Det är en beaktelse till den estetiska, religiöst färgade idealismen. Tegnér fortsätter med att utveckla, huru detta underbara icke bör fattas såsom stridande emot tankelagarna, utan måste »föreställas i analogie med naturens lagar, ehuru deras [= dess] verkningsätt ligger högre».

I föreläsningarna över poetik, som nära ansluta sig till Bouterweks *Aesthetik*, kommer Tegnér tillbaka till problemet. Det är ingen tillfällighet, att Tegnér valt Bouterweks klara och smakfulla, för sin tid förträffliga arbete till källa. Friedrich Bouterwek (1766—1828), professor vid universitetet i Göttingen, hade utgått från den kantianska filosofien, var en varm beundrare av Schiller och Goethe och såg i den grekiska litteraturen den högsta uppenbarelsen av skönheten; för att nå fulländningen i dikten var enligt Bouterwek den hellenska skolningen oundgänglig. I sitt omfattande författarskap och i sina högt skattade akademiska föreläsningar vände han sig polemiskt mot svärmeriet, mot extra-

vaganta och ensidiga tendenser, och speciellt mot de hyperromantiska synpunkterna; i sin ungdom hade han, enligt sin egen bekännelse, själv skattat åt det fantastiska, förvirrade och överspänt idealistiska, bland annat genom den mycket lästa romanen *Graf Donamar* (1791—93). Under sina mannaår försökte Bouterwek finna en juste-milieu-ståndpunkt; han ville tillgodogöra sig den smakutvidgning, som brytandet av den fransk-klassiska traditionen fört med sig, han gick i spetsen för studiet av de sydromanska litteraturerna, bl. a. genom sin stora *Geschichte der Poesie und Beredsamheit seit dem Ende des 13. Jahrhunderts* (1801—1819), och övade därigenom inflytande på Schleglarna och Tieck, men han hade en stark förkärlek för det klara, harmoniska och rationella, var kort sagt klassisk till sin allmänna läggning, såsom hans lätta och genomskinliga, alltid enkla, ofta eleganta stil också visar. I sin filosofiska problemställning erbjuder han slående likheter med Tegnér: en kantian, som hos mästaren funnit skepticismen vara det enda med säkerhet bestående, och som strävar att nå fram till en den omedelbara känslans och erfarenhetens ståndpunkt. Han har också, såsom i det följande skall visas, tillika med sina meningsfränder, Jacobis lärjungar, övat ett bestämt inflytande på Tegnér's filosofiska åsiktsbildning.

I sin *Aesthetik* (1806) ville Bouterwek ställa sig på en ståndpunkt, från vilken den estetiska idealismen, den fulla uppskattningen av den skapande poetiska fantasien, kunde förenas med en rationell världsåskådning och en kritisk anda. Det är denna förmedlande ståndpunkt, som tilltalat Tegnér; Bouterwek arbetade med samma problem som han själv och sökte lösa det i samma anda.

Bouterweks definition på det konstnärliga snillet är helt och hållet kantiansk; Tegnér tar upp den, i det att han anmärker dess ursprung från Kant. Det heter hos Tegnér: »Snillet är den högsta sköna kraften inom oss. Hatar det onaturliga. Bildar en värld ur sig efter naturens typus, och meddelar denna sin egen verldsansikt, sin anda. Åsyftar ej det originella, men frambringar det ovillkorligen. Dess produkter ha på en gång allmänhet och individualitet. Förenar högsta förnuft med högsta sinnesfrihet. Men dess förnuft verkar föreställande ej räsionnerande.» Så långt har Tegnér föga mer än översatt Bouterwek. Hans egen är däremot den närmast följande reflexionen: »Är

icke friheten och snillet samma kraft, ehuru olika riktadt.» Det är en omformulering av den tanke, som framställts i frågeform redan i *Elden*: är det icke samma kraft, som rör sig i hjältens barm och i skaldens dikt, är det icke *ett* skapande, livgivande element, som strömmar genom hela universet och bryter ut i allt stort och härligt som sker?

Bouterwek och Tegnér postulera sålunda, att den värld, som poesien skapar, är bildad efter naturens typ och att den innehåller det högsta förnuft, »eine gewaltige Vernunft»; Bouterwek varnar för att se genialisk konst »in jedem kühnen und wilden Spiele der Phantasie», och förklarar: »Die Verirrungen des Genies gehören der menschlichen Schwachheit, nicht dem Genie selbst an.» Men det återstår för honom att närmare bestämma förhållandet mellan poesiens och förnuftets värld och att avsondra de poetiska förirringarna. Vid behandlingen av de poetiska stilarna betonar Bouterwek, och efter honom Tegnér, att det är den grekiska eller antika stilen som »öfverensstämmer närmast med skönhetsens allmänna fordringar». »Dess character», heter det, »är naturlighet och förnuft», den förkastar »det sällsamma och orimliga». Om grekerna heter det, att »deras fordran i konsten inskränkte sig inom sinlig skönhet och sökte ej någon mystisk och mörk betydelse». Den orientaliska stilen däremot lider av »öfverdrift i phantasie och känsla», och den romantiska, som uppstod under medeltiden genom inflytande från kristendomen, är svärmerisk och överspänd; religionskänslan har en benägenhet att »förvilla sig i de obekanta osinliga rymderna». Den moderna stilen är en blandning av antikt och romantiskt. Det är oss omöjligt att undandraga oss inflytandet av det romantiska tänkesättet. Men vi böra ingalunda medvetet odla de romantiska tendenserna. Tvärtom: »Den nyare poesiens blomma växer på romantisk grund, men bör af Grekisk kultur uppdragas.» Bouterweks strävan efter en harmonisk medelväg har Tegnér's gillande.

Bouterwek återkommer till ämnet vid behandlingen av poesiens begrepp. Han jämför där poesien och svärmeriet. Bouterweks utredning, som av Tegnér återgives troget, men något summariskt, lyder: »Diese Dichtung, die ganz etwas anders als gemeine Erdichtung oder Fiction ist, berührt bald mehr, bald weniger die Grenze der Schwärmerei. Poesie und Schwärmerei können unaufhörlich in einander übergehen; und die schwärmerische

Poesie ist oft die schönste. Aber wenn auch die neuste Schwärmererei unter uns alle Sophismen aufbieten sollte, um zu beweisen, dass nur die schwärmerische Poesie die wahre, und diese am Ende die Wahrheit selbst sey, so wird doch der ewige Unterschied zwischen dem Dichten und dem Schwärmen, den der gesunde Verstand nur in seiner kindlichen Einfalt verkannte, nicht aufgehoben werden. Wo der menschliche Geist die freien Erzeugnisse der Phantasie mit Erkenntnissen verwechselt, deren Merkmal Naturnothwendigkeit und Vernunftnotwendigkeit ist, da fängt die Schwärmererei an.» Bouterweks utfall mot det nyaste svärmeriet, som endast erkänner den svärmiska poesien och i denna ser sanningen själv, är givetvis riktat mot den romantiska skolan i Tyskland, och så har också Tegnér fattat det; han har på det ifrågakommande stället i sitt föreläsningsmanuskript stickordet: »Romantisk». Bouterweks ståndpunkt är liberal och den präglas av *bon sens*, men den är knappast fullt klar i teoretiskt avseende, och den leder lätt till en viss dubbelhet. Den svärmiska poesien är ofta den skönaste, men svärmeri och poesi stå likväl i evig motsats. Om det sköna kan vara alldeles blottat på naturnödvändighet och förnuftsödvändighet, hur kan det då vara en skapelse av det konstnärliga geniet, som bildas »efter naturens typus» och innehåller »eine gewaltige Vernunft»? Om dikten saknar allt sanningsvärde, hur kan den då ha en så hög betydelse, hur kan den vara en livsuppgift, och icke en tom och frivol lek?

Man känner i Bouterweks undersökningar mycket väl igen den tendens, som livet igenom behärskar Tegnér — han lägger den in hos Kellgren, när han 1836 säger om skalden: »och skönhet vill han, men jämväl förnuft» — men man konstaterar också, att försöket till harmonisering av de romantiska och rationella elementen icke skapat ett fullt säkert jämviktsläge. Både Bouterwek och Tegnér följa en klokt vald medelväg, men kunna knappast ge denna en tillfredsställande teoretisk motivering. Det är betecknande att båda som filosofer stanna vid en kritisk pragmatism, som håller fast vid idealismen men förnekar teoriernas avgörande betydelse.

På ännu ett ställe kommer detta problem fram med fullkomlig klarhet. Bouterwek utvecklar, att poesiens uppgift ingalunda består i att smickra sinnena eller i att återge den yttre verkligheten — därmed tar han avstånd från varje rationell eller sensualistisk

konstlära. Nej, det för poesien karakteristiska är »ihre Kraft, so weit menschliche Begriffe reichen, in *das Innere der Natur und des Geistes* einzudringen». »Die Darstellung der äusseren Welt und alles dessen, was die Sinne reizt, ist also für die Poesie, die ihren eigentümlichen Character behauptet, nur Mittel, das Unsichtbare und mehr als Sinnliche poetisch zu erreichen.» Det kan tyckas, som om denna sats skulle ha fört Bouterwek in i hjärtat av den romantiska spekulationen: naturens inre hemlighet, det översinnliga, uppenbaras genom poesien. Men Bouterwek gör omedelbart viktiga inskränkningar: »Dieses Unsichtbare und mehr als Sinnliche ist aber nicht etwa das Metaphysische, das sich aller Darstellung entzieht; es ist das Geistige in seiner empfindbaren Wirklichkeit, also überhaupt dasjenige, was ursprünglich in uns ist, und was der denkend empfindende Geist auch unwillkürlich in die Natur hineinträgt. Wie viel Traum, oder philosophische Wahrheit, wie viel Ernst, oder Uebermuth in dieser Darstellung liege, ändert nichts am Wesen der poetischen Vollkommenheit.» Med dessa ord har Bouterwek alltså avvisat romantikens dogmatiska transcendentalism: det metafysiska kan icke framställas. Det är tesen i *Polarresan*. Han lämnar helt enkelt frågan öppen, om den poetiska uppfattningen av natur och ande är en dröm eller en filosofisk sanning; i Tegnér's trogna referat heter det, att det är »ingen esthetisk fråga». Svårigheten är kringgången. I sina föreläsningar över estetiken samma år yttrade Tegnér i besläktad anda, att hypotesen om alltets liv, »upplifvad i sednare tider, är mera poetisk än filosofisk». Men på vad stöder sig då denna estetiska åskådning? På den omedelbart upplevda verkligheten, på den oemotståndliga känslan, som ovillkorligen uppfattar naturen poetiskt. Det är Bouterweks pragmatism, och det är också Tegnér's.

Tegnér yttrar sig på ett ställe i dessa föreläsningar över poetik direkt om den romantiska naturspekulationen. Bouterwek framställer den intellektuella universaliteten i poesien, och påpekar, att det även hos många filosofer ingår ett direkt konstnärligt moment. »Der Metaphysiker wird ein Dichter, wenn er, wie Plato, ein Reich der Ideen ästhetisch erschafft.» Bouterwek fortsätter med att visa, att även hos naturforskaren naturens liv kan bli tolkat rent poetiskt. Utan tvivel tänker han på den romantiska naturfilosofien, som det vill synas särskilt på Steffens. Tegnér

återger noggrant båda dessa uttalanden, men fortsätter sedan på egen hand: »Så äro många ansigter i Schellingska filosofien verkligen poetiska, ehuru de ofta öfvergå i det blott svärmande.» Ytterrandet är karakteristiskt för Tegnér's ställning till de stora idealistiska systemen. Han uppskattar dem, icke som teoretiska upptäckter, utan som poetiska skapelser. För så vitt han är poet, är han själv filosofisk idealist, men han står fjärran från all skolmässig dogmatism. Omdömet om Schelling antyder, att Tegnér både känt och uppskattat honom, men förråder ingen okritisk entusiasm; när Tegnér säger, att hans åsikter ofta äro »blott svärmande», så betyder detta, att de äro fantastiskt utsvävande utan att äga poetiskt värde.

Tegnér har vid denna tid ägnat Schelling ett betydande intresse. Bland hans anteckningar föreligger tre framställningar av Schellings filosofi: ett referat av *Bruno* och ett annat av *System des transscendentalen Idealismus*, båda helt korta (på något mera än en foliosida), samt en utförligare exposé av Schellings identitetssystem. Albert Nilsson, som först framdragit dem och som publicerat den sist nämnda, daterar dem, sannolikt med rätta, till tiden omkring 1809; i de filosofiska aforismer, som Tegnér offentligen framställde detta år, redogör han för de motsatta idealistiska system, Fichtes och Schellings, som utvecklats ur de av Kant givna förutsättningarna. Vad Tegnér framförallt tillgodogjort sig hos Schelling är, såsom Nilsson och Lamm visat, de platoniska föreställningarna; så till vida är det knappast något nytt element, som kommer in i hans tankeliv, och man får icke överskatta Schellings inflytande på honom. I rektorsprogrammet vid Tegnér's installation yttrade Munck av Rosenschiöld om Thales, Platon och Pythagoras, att de framställt »*principia recentioris theoriæ Schellingii*»; det antyder i sin mån, att man uppfattat Schelling icke blott som nydanare, utan som fortsättare av en gammal tradition inom filosofien.

Emellertid är det påtagligt, att den estetiska idealismen hos Tegnér efter hand får inslag från Schellings åskådning. I de föreläsningar över *Poetisk stylistik*, som han höll offentligen höstterminen 1808, börjar han med att framställa sin idealistiska konstlära. »Det ges i människan en idealisk Natur som ligger till grund för den empiriska. Göres denna Idealiska Natur till föremål för kunskap, så uppkommer Philosophie i ordets vid-

sträcktaste och högsta mening: är den ett föremål för tro, så uppkommer Religion: göres den till föremål för åskådning, h. e. framställes det Idealiska i det reella, så uppkommer konst. Philosophie, Religion och Konst är således blott särskilda ansigter af samma idealiska Natur. Det idealiska så vida det bringas till åskådning i det reella (i konst eller natur) kallas det Sköna.» Man kan knappast säga att den Kant-Platonska idealismen här fått särskilt schellingsk färg, men när Tegnér 1812, i sina föreläsningar över Homeros, upprepar ungefär samma definitioner, tar han upp Schellings terminologi och yttrar: »Det oändliga, så vida det föreställes i en sinlig bild, kalla vi skönhet.» Det är, såsom Nilsson visat, Schellings definition på det sköna. Egendomligt är att konstatera, huru Bouterwek samtidigt närmar sig Schelling på ett alldeles liknande sätt.¹ I första upplagan av *Aesthetik* (1806), som begagnats av Tegnér, fordrar Bouterwek av det sköna uttrycksfullhet, elegans och gratie, men i den andra upplagan (1815), som förklarar sig vara en »in den Principien berichtigte Ausgabe», fordrar han utom harmoni, uttrycksfullhet och gratie, att den fulländade skönheten väcker »ein Gefühl von etwas Überirdischem, und durch dieses Gefühl, wenn auch noch so dunkel, die Idee des Unendlichen». Först då är skönheten ideal. Även hos Bouterwek har idealismen antagit en mera schellingsk prägel.

Av särskilt intresse är det uttalande, först påpekat av Mjöberg, som Tegnér gör i föreläsningarna i poetik över den nordiska mytologien. Bouterwek har på motsvarande ställe i sin *Aesthetik* ett nästan rent negativt uttalande: »Die nordische Mythologie ist für die neuere Kunst so gut, wie unbrauchbar, weil sie keine bestimmten Gestalten darbietet. Wie Venus und Apoll aussahen, weiss die Welt. Aber wie sahen Freya und Braga aus?» Tegnér mildrar Bouterweks omdöme och ställer sig närmast avvaktande till frågan om den nordiska mytologiens användbarhet. Stället lyder: »Nordiska mytologien. Edda. Prams Starkodder — Oehlenschläger. Har brist på bestämda gestalter — Oden — Freya — Vildhet — Mera intressant än skön. Bör dock ej föraktas. Kunde grunda en patriotisk poesie.» Satsen att den nordiska mytologien är mera intressant än skön kan kompletteras med ett tidigare uttalande i föreläsningarna. Tegnér framhåller

¹ Jämför Albert Nilsson, *Tegnér's filosofiska och estetiska studier*, s. 106.

där i anslutning till Bouterwek, att den romantiska konsten och diktningen var ett barn av medeltidens allmänna kulturförhållanden, och gör sedan ett mera självständigt tillägg om de nordiska folkslagen, »hvilka såsom alla vilda folkslag ha tendens till det oregelmässiga och sätta föga värde på ren skönhet såsom beroende på harmonisk utbildning af alla sinneskrafter». Härefter följer som stickord: »Nordens romantik». Säkerligen har Tegnér tänkt också på sin bardoms älsklingsskald, Ossian.

Utän att på något sätt svärma för den nordiska mytologien eller för de nordiska ämnena öfverhuvud, har Tegnér sålunda hyst ett visst intresse för dem, närlt bland annat av den danska litteraturen. Utom Oehlenschläger nämner han särskilt Prams *Stærkodder*. Bland hans anteckningar föreligger en utförlig kritik av detta epos, sannolikt från tiden omkring 1808, att döma av handstil och papperssort.¹ Kritiken, som uppenbarligen aldrig varit avsedd för offentligheten, genomgår blott de sex första sångerna; måhända är den icke bevarad i sin helhet. Tegnér refererar innehållet i Prams dikt och gör enstaka anmärkningar av intresse. Det heter: »Stærkodder införes här som sexarmad. Denna omständighet må vara grundad i den gamla fabelaktiga Historien. I Poëmet gör den en obehaglig verkan. Läsaren vill ha hjeltar men inga vidunder.» Det är mot den nordiska mytologiens oformliga fantastik, som Tegnér reagerar. Han anmärker vidare på Prams reflexioner öfver Stærkodders ädelmod. »Den Episka Poëten, (och hvad är detta Poëm annat än Episkt) bör väl sysselsätta Läsaren endast med objecterna och de handlande personer. Hans eget subject bör ej träda fram med sina reflexioner i synnerhet när dessa så mycket afsticka mot Characteren af den beskrifna tidens lynne och tänkesätt.» På samma sätt klandrar Tegnér, att Pram i beskrivningen av en måltid skämt bort verknungen genom »reflexioner öfver contrasten mellan de tidernas tarflighet och vår luxe»; denna beskrivning prisar han eljest såsom »i äkta Homerisk smak». Han gör emellertid genast det medgivandet, att man billigtvis icke kan »mäta ett modernt poëm med någon bomerisk måttstock». Man igenkänner hos Tegnér den bouterwekska ståndpunkten: han är övertygad om att den högsta skönheten är den grekiska, men samtidigt upprätthåller han den satsen, att varje

¹ Papperet har samma vattenmärke som det vilket brukats för senare delen av föreläsningarna öfver poetisk stilistik h. t. 1808.

tid har sin egen poetiska stil, och att det vore fåvitskt att begära en imitation av en förfluten epoks anda. En fullt konsekvent synpunkt blir det icke. Tegnér ogillar vidare hos Pram, att han gjort ett i andra sången uppträdande troll till ett allegoriskt väsen; mot denna rationella form av det underbara hade han opponerat sig redan i föreläsningarna. Likaså klandrar han den ironiska skildringen av gudarnas rådplägning i femte sången och de alltför sentimentala kärleksscenerna i den andra, samt påpekar att det vore bättre om karaktärerna, liksom de homeriska, ej beskrevs, »utan målade sig sjelfva genom ord och handling». Det är med andra ord bristen på episk hållning och verklig poetisk naivitet, som Tegnér överallt utdömer, sjuttonhundratalets rationalism, sentimentalitet, ironi. Vad som kan prisas hos Pram är, utom de enstaka vackra lyriska partierna, de drag, som ha antik präglning eller en stark stämning av nordisk vildhet, som äro »i riktig kämpastyl». Skildringen av Stärkodders raseri ger han sitt erkännande och jämför dem med Sofokles' *Kvinnorna i Trachis*. Pram låter Stärkodder väckas till besinning ur sin yra genom att kungen ger honom ett hugg i armen; detta kallar Tegnér »ett ägta Nordiskt, gigantiskt drag» och tillägger: »Något dylikt har jag läst, jag mins ej hvar, om Ossians hjeltar.» Man kan redan ur denna kritik läsa ut Tegnér's uppfattning av de nordiska ämnens behandling, sådan han senare förverkligade den i *Friithiofs saga*: framhävandet av vildheten i hjältelivet, undertryckandet av det groteskt-oformliga, den grekiskt-homeriska fläkten över det hela, de lätta Ossian-reminiscenserna, samt de något tveksamma eftergifterna åt den moderna sentimentaliteten.

Efter hand som intresset för nordisk mytologi och nordisk forntid spriddes och stegrades, kan man även hos Tegnér konstatera en starkare dragning åt det hållet, och särskilt Lings entusiasm kan icke ha undgått att beröra honom. Men de nordiska elementen spela, som i det föregående visats, ingen större roll i hans diktning; både i *Landtvärussången* och ännu i *Svea* ligger tyngdpunkten helt och hållet på den patriotiska tendensen, och det nordiska är blott ett tillfälligt poetiskt medel, stilistiska prydnader utan djupare betydelse. Denna Tegnér's ståndpunkt framträder med fullkomlig klarhet i det brev till Atterbom av den 13 juni 1811, vari han erkände mottagandet av det Phosphoros-häfte, som innehöll *Skaldarmal*. Han förklarar där, att detta poem

icke synes honom diktat i nordisk anda, utan blott innehålla skaldens betraktelser över forntiden — en anmärkning, som röjer hans oförvillade kritiska blick — och tillägger: »Men min Tanka är också verkligen att detta Nordiska, på allt annat sätt, är nu mera obrukbart för Poésien. Ty är icke Poésien ändå alltid, mer eller mindre, till sin form ett idealiskt organ af Tiden? Fädernas heliga anda hvilar nu en gång för alla i våra ättehögar, och den stora döda kunna vi ej uppväcka.» Man igenkänner i detta yttrande Bouterweks kulturhistoriska synpunkt på stilar och mytologier. Han yttrade: »In der neueren Posie besonders sind fast alle geflissentlichen Nachbildungen der Antike in ihrem ganzen Umfange frostig ausgefallen, z. B. alle Trauerspiele im ganz griechisch seyn sollenden Styl. — — — Die geflissentliche Romantik ganz im Sinne der Ritterzeit fällt in unserm Jahrhundert fast immer grotesk aus.» Tegnér, som i sina föreläsningar upptog dessa omdömen, tillämpar nu tankegången på den nordiska poesien. Den trogna anslutningen till Bouterwek kommer särskilt klart fram i ett brev till Geijer av den 17 februari 1811, där det heter, på tal om Phosphoros: »Är det icke dessutom en absurd idé att vilja införa grekiska, romantiska, nordiska eller hvad föråldrade former som helst i poesien, och måste icke denna alltid i afseende på det yttre vara ett idealiskt organ af tiden och således vexla med den?»

Till och med i det brev till Adlerbeth, vari Tegnér den 14 nov. 1811 mottog invalet i götiska förbundet, förblir han denna ståndpunkt trogen och gör mycket viktiga reservationer mot det götiska programmet, delvis i samma ordalag som han några månader tidigare brukat till Atterbom. Han tror icke att den moderna tiden kan »återföras till götiska tänkesätt», han finner den nordiska mytologien ensidig, ehuru han numera tillerkänner den »en ganska kraftig och skarpt bestämd poetisk form» — Bouterweks åsikt, som han 1808 antagit, att den saknade »bestämda gestalter», har sålunda modifierats genom ett närmare studium. Han förbehåller sig att i framtiden närmare få utveckla dessa sina tankar. Detta synes ha skett bl. a. under samvaron med Geijer på Råmen i juli 1812; han åberopar sig i brev till Adlerbeth av den 17 dec. 1812 på dessa muntliga överenskommelser, enligt vilka Iduna skulle innehålla »ej blott stycken af götiskt innehåll, utan äfven andra poemer». Man måste, menar han,

»undvika enformighet och ha afseende på tidens anda». I det brev av den 15 juli 1813, där han ägnar grevinnan d'Albedyhlls nordiska dikt *Gefion* en ingående kritik, yttrar han i full överensstämmelse därmed, att »all nuvarande poesi borde vara modern, då poesien ej kan vara annat än organet af tiden idealiserad, ett solglas, som i en punkt samlar strålarna af den sol som lyser för dagen». Alla dessa uttalanden visa, att Tegnér's anslutning till de götiska idéerna var ytterst betingad. Det var vissa moraliska egenskaper hos förfäderna han ville återuppliva, men varken svärmade han för exklusivt götiskt ämnesval eller för en götisk stil eller för en genomförd nordisk mytologi. Han fann dem, både i teorien och praktiken, användbara, men ingalunda nödvändiga. Om det var någon stil, som han tillerkände allmän-giltighet och som han till en viss grad ville göra till mönster även för modern poesi, ehuru blott i formellt avseende, så var det den grekiska. På den punkten tänkte han i grunden alltid lika med Bouterwek, och med Schiller och Goethe.

Denna kritiska, avvägande, mot alla ytterligheter och nyheter betänksamma hållning är äkta tagnér'sk. Det är betecknande, att han i det förut citerade brevet bestämt avböjer Atterboms försök att naturfilosofiskt tolka den nordiska mytologien i noterna till *Skaldarmal*. Hans yttranden äro liksom hela brevet mycket artiga i formen, men de dölja en genomträngande ironi, som riktar sig mot både Schelling och hans lärjungar. Efter att ha påpekat, att han ingenstädes i sagorna funnit något stöd för Atterboms hypotes att Tor skulle vara en symbol av ljuset, skriver Tegnér: »Jag lemnar för öfrigt i sitt värde allt det i Ti's åsigter och förklaringsätt som hänger tillsammans med lärorna af en viss modern Philosoph's skola. Det synes mig vågadt att vilja göra en Religionslära uppkommen för 2000 år sedan hos ett folk som våra förfäder, till ett slags Commentarius öfver ett modernt system i Metaphysiken, ett system hvaröfver vi, i min tanka, ej så hastigt och afgörande borde dömma, då det, som bekant är, ännu ej kan anses som fulländadt, och med tiden torde få ännu flere väsendtliga förändringar, kanske icke så alldeles onödiga.» Den som skriver dessa rader är för visso ingen livlig beundrare av Schelling; det lyser genom ett kritiskt löje över alla de stora epokgörande upptäckterna, som ständigt kompletteras genom ännu nyare, lika epokgörande upptäckter. Det är den anspråksfulla

dogmatismen hos Schelling och den blinda eftersägningslusten hos hans anhängare, som sätter Tegnér i harnesk. Hans ståndpunkt 1811 är i allt väsentligt densamma som 1817. Därmed skall icke förnekas, att Tegnér på viktiga punkter rönt inflytande av Schellings filosofi; tidsandan var så genomträngd därav, att motsatsen vore en orimlighet. Men det bör fasthållas, att Tegnér alltid känt sig oppositionellt stämd mot Schelling. Det synes därför knappast rådligt, att ur Tegnérs svar till Atterbom läsa ut en anslutning till Schellings mytologiska åskådning, såsom Lamm försökt. Tegnér skriver, att tolkningen av den nordiska mytologien måste vara förenad med stora svårigheter, då mycket däri blott har en tillfällig, historisk karaktär. Han tillfogar: »Kände vi Asaläran i sin ursprungliga renhet, sådan som ingifvelsen, ej Tiden, bildat den, som ett konstverk, ej som ett Historiskt factum, så vore utan tvifvel förhållandet ett helt annat.» Härei ligger näppeligen någonting av Schellings mytologiska spekulation; Tegnér står blott på samma ståndpunkt som nästan alla mytologiska forskare, han anser, att asaläran bildat en religiös-poetisk helhet, men att det systematiska sammanhanget till stor del gått förlorat genom traditionens förvirring. Det är ju en åsikt, som nästan med naturnödvändighet måste framkallas på grund av själva källmaterialets beskaffenhet. Vad som talar mot Lamms tolkning är att man icke för övrigt finner några spår av en dylik schellingianiserande åskådning hos Tegnér från denna tid. Lamm påpekar själv, att Tegnérs referat av Schellings verk ingenting innehåller av dennes mytologiska idéer; det är blott de platonska elementen, som Tegnér synes ha uppfattat och tillgodgjort sig. Lika påfallande är, att han, såsom ovan framhållits och även av Lamm medgives, vid denna tid och långt framåt alls icke brukar mytologien i den schellingska andan, såsom uttryck för filosofiska och religiösa idéer. Det finnes då inga skäl att i detta isolerade brevuttalande pressa in en åskådning, som, om den verkligen varit Tegnérs, borde ha sysselsatt honom vida mera och präglat hans tanke- och diktvärld.

---

3. Dikterna.

J. Adlerbeth skrev den 4 maj 1812 till Tegnér, som då vistades på Rämen: »Jag önskar nu slutligen, att du ville skänka åt den i dagen snart åter trädande Iduna, ett eller annat stycke, som du tvifvelsutän under landtlefnadens lugn hunnit författa.» Tegnér uppfyllde Adlerbeths bön och insände den 20 maj sina bidrag. Han yttrade därvid: »Jag skickar härjämte några små stycken för Iduna, alltsammans bagateller; men jag har verkligen ej haft tid att tänka på något större poem. Det skall fagna mig, om något af de öfversända kan tryckas i nästa häfte; men i annat fall, så frukta icke att stöta mig. Jag älskar mycket poesi, men ej synnerligen min poesi. 'Svanen och trasten', ett blott plaisanteri, och som dessutom kunde synas litet polemiskt, torde vara bäst att utesluta; det samma gäller af andra skäl för de flesta andra.» Längre ner heter det: »Blif nu icke ond att jag till detta häfte lemnat så litet och så dåliga saker. Jag har många jern i elden. En annan gång bättre kanske.»

De insända dikterna voro sex till antalet: *Majsång*, *Skidbladner*, *Flyttfåglarna*, *Herthas barn*, *Elden*, *Svanen och fjelltrasten*. De upplästes på stämman den 28 maj och intogos alla med undantag av den sistnämnda i Idunas tredje häfte, som utkom i juli 1812. Tvenne av dem voro äldre poem, nämligen *Elden*, som Tegnér år 1805 förgäves erbjudit Stockholms-Posten, och *Herthas barn*, som var en omarbetning av *Tålamodet och hoppet*, tryckt 1806 i Lunds Veckoblad.¹ Tegnér hade, såsom Mjöberg belyst, bemödat sig att ge dessa båda poem åtminstone en svag nordisk anstrykning: i *Elden* ändrade han raden »Då Cytheres stjerna qvällen bådard» till »Bådas qvällen utaf Frejas stjerna», och i *Tålamodet och hoppet* blev Gää till Hertha, Uranos till den mera ogekiske Himmelens gud, och de båda genierna, som förut kallats Gudabarn, nämndes Ljusalfer. Tillvägagångssättet är betecknande för Tegnér's förhållande till nordisk mytologi. Han anknyter gärna till den, han brukar den i poetiska figurer och symboler, men det finnes absolut ingenting i djupare mening nordiskt eller mytologiskt i hans inspiration.

¹ Omtryckt i Stockholms-Posten 4/4 1807 och i Carlstads Tidning 14/7 1810.

Om de fyra återstående dikterna kan man med stor sannolikhet antaga, att de tillkommit på Råmen »under landtlefnadens lugn», för att bruka Adlerbeths uttryck. Beträffande *Majsång* stiger denna sannolikhet till visshet.

Majsång besjunger våren 1812. Det är det värmländska landskapet, som bildar bakgrunden till dikten; man känner igen det krigiska sceneriet från sången *Till min hembygd*. Där stod vintern i full rustning med en sköld av diamant, här heter det:

Sin ishjälm bergen lyfta
från ärrig panna ner

och fjällen hålla sin sköld skyddande för Nordens bröst. Där sades det om sommarn: »på en gång Jette vorden, han stiger blomsterkrönt ur isars vaggå opp»; här om våren:

Snart han träder
ur vaggan fullväxt opp,
med sina västanväder,
med sina blommors knopp.

Det är *värmländsk* majstämning: man drömmer om blommor och blida vindar, som snart skola komma; men ännu finnes det icke något annat vårligt i landskapet än »den unga majsol»:

Men ännu sofver jorden
och böljan fångslad står.
Ack! Våren här i Norden
har drifvor i sitt hår.¹

Vårglädjen i *Majsång* smälter samman med krigsglädjen. Mot den stora, festliga förändringen i naturen, som skall driva mörkret och kölden på flykten, svarar den väldiga kampen som förestår på världsteatern. Tegnér följer båda skådespelen med jubel och hopp.

¹ Chateaubriand citerar i *Mémoires d'outre-tombe* (originaluppl. VI: 38) följande ställe, som han uppger sig ha hämtat ur Sæmunds Edda: »Le vent fait tomber les flocons de neige que le printemps du nord porte dans ses cheveux.» Stället är uppenbarligen ett franskt eko av de två sist anförda raderna ur *Majsång*; i ingen av Edda-dikterna finnes något liknande. Förklaringen torde vara att söka i en förväxling mellan tvenne volymer i det av mademoiselle R. Du Puget utgivna verket *Bibliothèque Etrangère, ou Choix d'ouvrages remarquables* (Paris 1838). En av dessa volymer innehåller nämligen en översättning av Sæmunds Edda, en annan ett urval av Tegnér's poem. *Majsång* i Pugets översättning innehåller följande ställe: »Hélas! dans notre Nord, le printemps a des flocons de neige dans les cheveux» (s. 235).

Men ack! hvad rop jag hörer.
 Se, krigets båge spåns,
 och åter Dunderarn körer
 sin vagn omkring vår gråns.
 Med våren flyga Morden
 som lösta falkar ut,
 och Södern famnar Norden
 i envige till slut.

Som kommentar till denna strof kan man läsa Stockholms-Posten för den 28 april, innehållande de sista utrikes nyheter, som nådde Tegnér i de dagar, då *Majsång* diktades. Det heter där: »Det Franska Kejsardömet utvecklar i närvarande stund en magt, som tilläfventyrs är utan exempel»; och det talas om »det ögonblick, då nära 500 tusen Man sätta sig i rörelse från Hamburg, Wesel, från Maynz, Verona, från München, från Dresden och Berlin, för att taga position vid Odern och Weichseln». Tegnér var genomträngd av känslan av detta ögonblicks avgörande betydelse. Inför den församlade riksdagen i Örebro hade kronprinsen genom konungen talat om lägets allvar; strax innan *Majsång* skrevs, hade Tegnér i Stockholms-Posten för den 25 april (eller i Journal för Litteraturen och Theatern den 24 april) läst anförandet, där det bl. a. hette: »Jag har sammankallat Eder i ett ögonblick, då stora och viktiga händelser, utom Fäderneslandet, synas hota med nya olyckor för Europa. Fredadt genom sitt läge, från den nödtvungna skyldigheten att åtlyda en främmande riktning, som möjligen ej kunde förenas med dess eget intresse, har Sverige allt att hoppas genom enighet, tapperhet och lugn, allt att förlora om det öfverlemnar sig åt inhemska söndringar och en dåraktig fruktan. Det är vid föreningsbandet mellan Mig och Eder, vid Min Sons ärorika svärd, vid den vapenföra Ungdomens mod, vid Svenska folkets kraftfulla vilja, som Edra Lagars helgd och vården af Eder frihet äro fästade.» Den krigiska tonen i dessa ord, som skissera en väpnad neutralitet, fullt beredd att tillvarataga de nationella intressena, finner sitt eko i Tegnér's dikt:

Med Norrstjernan i pannan
 den ädla Svea står,
 och frågar om hvarannan
 sitt mod och sina sår.

För stolt att frukta skaran,
 för vis att reta den,
 hon vinkar trygg åt Faran:
 välkommen, gamla Vän!

Denna strof har icke varit alldeles lätt att forma; den hade ursprungligen en något annorlunda lydelse:

Med Norrstjernan i pannan
 ser Svea kring sin fot
 hur Folken mot hvarannan
 stå opp i blodigt hot.
 Oräknelig är skaran,
 men lugnt hon skådar den,
 och vinkar trygg åt Faran:
 välkommen, gamla Vän!

Men Tegnér har drömt om något annat än ett tryggt på stället vila. Han såg redan det svenska krigsmanskapet sammandragas. Det s. k. förstärkningsmanskapet var mönstrat och vapenövat; i en officiös artikel i Journal för Litteraturen och Theatern den 25 mars hade de nya soldaternas präktiga hållning och anda prisats, »ungt, raskt, vackert folk», och det skrevs: »Utseende och esprit hos detta unga, nya manskap har verkligen väckt hvars och ens uppmärksamhet, som det sett.» Trupprörelserna väckte hos de svenska patrioterna, Napoleonsbeundrare och ryssfiender, de djärvaste förhoppningar. J. F. Lundblad, Tegnér's vän, som under riksdagen vistades i Örebro, skriver i sina memoarer om situationen: »Politiken var ännu icke fullkomligen blottad, mången fransk sinnad trodde vid anblicken af de genomtågande regementena ännu möjligtvis på en brytning emellan Ryssland och Sverige.» Bland dessa befann sig Tegnér:

Se redan fyllas fälten
 af hennes [= Sveas] kämpars tropp
 och redan rifva Belten
 med då sin brygga opp.
 Ur högen Fädren hasta
 och mana med sin röst
 och Svithiods fjellar kasta
 sin sköld framför dess bröst.

Den strid, som fädrens vålnader mana till, är striden mot arvfjenden, vars växlingar de följt i *Svea*. För Tegnér tar den gestalten av Ragnarök, gudarnas kamp mot jättarna. I *Svea* var Ryssland genomgående symboliserat i jättegestalt, och det fanns något av Ragnaröksvisionen med världsmörkret i dessa rader:

Hafvet, förskräckt,
tiger och undrar,
Solen är släckt,
Asa-Thor dundrar.

Och i hyllningsdikten till Karl August 1810 skildrades revanschen på Ryssland såsom Asa-Thors kamp mot Jotunheims jättar. I *Majsång* står på samma sätt striden mot mörkrets och ondskans makter: Oden går i spetsen, och »bredvid hans sida flammar — den starke Asa-Thor».

I de sista stroferna slår krigshänförelsen ut i full låga. Den vilda och blodiga tiden fyller Tegnér ieke med oro och sorg, utan med jubel: han väntar seger och ära för sitt land. Han som 1808, vid omarbetningen av *Försonligheten*, hade bett om frid på jorden och önskat »tider bättre än de flydda», som halvt i förtvivlan ropat:

Hör oss, milde Fader, hör oss,
du som styr den vilda tid!

— han vänder sig nu full av förakt mot de klenmodiga och jämrande, som ieke med glädje anamma ödesstunden:

Låt slafven fegsint klandra
den vilda tidens gång.
På bergen vill jag vandra
och dikta Segrens sång,
då åter utur striden
hon vänder till vårt land,
med Friheten och Friden
som byten vid sin hand.

Den spänstiga, djärva levnadsglädje, som fyller *Majsång*, är sålunda jublet över att se den stora patriotiska drömmen från *Svea* rycka ett steg närmare sitt förverkligande. Tegnér, som menat sig vara politisk kättare med *Svea*, har doek ett ögonblick loekats att tro på sina önskningsar. Man kan förklara den

starka optimism, som behärskade honom våren 1812, ur dessa politiska illusioner; men man kan måhända också, med samma rätt, förklara hans ljusa syn på utrikespolitiken ur den lyckokänsla, som ungefär samtidigt kom till uttryck i *Flyttfåglarna* och *Skidbladner*.

Flyttfåglarna har med all sannolikhet diktats på Rämen. Det är troligen vildgåssträcken, oskiljaktigt hörande samman med lundensiska vårkvällar, som satt Tegnér's fantasi i rörelse. Den 7 februari 1811 skrev han till sin svärfader om svågern Bengt Myhrman, som vid denna tid tycks ha arbetat i Norrland såsom geschwornen i bergskollegium: »Från Bengt, den Fjellappen, har jag haft bref. Han finner sig bra. Önskeligt om han med Grågässen kunde få flytta nerför.» Tegnér synes tro, att grågässen häcka i Lappland; till ett halvt arktiskt landskap har han förlagt sceneriet i *Flyttfåglarna*. Skildringen av de hastiga växlingarna i landskapets utseende är inspirerad ur Schillers *Wilhelm Tell*, första scenen, tillika med den raskt svävande rytmen. Från Vafthrudnismal har Tegnér hämtat det poetiskt-mytiska namnet på vintern, »Vindsvales son»; den bild han ger av vintern på bergspetsen erinrar om »skogens rå» i *Till min hembygd*, som »stod i ett yrmoln uppå fjällens topp». Redan i Hembygdssången fanns något av den glädje vid att skildra de hastiga övergångarna i naturen, som kommer till uttryck i *Flyttfåglarnas* mästerliga, lätta och säkra teknik. Vad som är nytt i *Flyttfåglarna* är införandet av folktrons fabelväsen; det är Tegnér's anpassning efter det götiska programmet. Men det finnes alls ingen naturmystik i dessa föreställningar, sådana de formas av Tegnér's fantasi: det blir ett klart, färgrikt, glänsande skådespel:

Ej Jägaren hinner vår fredliga dal.
Der hålla gullvingade Elfvor sin bal.
Grönmantlade Skogsfrun spatserar i quällen
och Dvergarna hamra sitt gull in i fjellen.¹

Överhuvud präglas hela dikten av en utomordentlig färgglädje: det blåa havet, den gröna jorden, snötäcket med rönnbärens glö-

¹ Tegnér har ett ögonblick tänkt återge mera av fåglarnas familjeliv; den andra versen i strofen är tillagd efter en överkorsad:

Snart titta de späda ur bristande skal.

dande fläckar förfriska ögat. Det är glädjen över den sinnliga yttre tillvarons brokiga och rika omväxling, som strömmar genom dikten. Vad den förhärligar är det estetiska livet, det fria lyckliga åskådandet av tillvaron som form och färg.

På ett annat ställe har jag redan ingående belyst den symboliska innebörden i *Flyttfåglarna*.¹ Den stämning, som dikten återger, är det intresselösa välbehag, vari Kant såg det för den estetiska uppfattningen utmärkande. När Schiller bestämde det sköna som lek, som sken, byggde han vidare på Kants uppfattning. I sina brev över människosläktets estetiska uppfostran framställde han konsten som en fristad undan begären och bekymren, det reala livets alla prövningar och strider. »Auf den Flügeln der Einbildungskraft verlässt der Mensch die engen Schranken der Gegenwart», heter det där. Denna befrielsekänsla, som besjungits av så många schillerska lärjungar, av B. S. Ingemann och Oehlenschläger, jublar även i Tegnér's poem.

Och djupt under föttren vi se som en graf
den grönskande jorden, det blånande haf,
der oron och stormen hvar dag sig förnyar;
men vi fara fria med himmelens skyar.

Verkligheten är icke längre det praktiska handlandets värld. Vad som ligger under fåglarnas fötter är Europas karta, där de stora, blodiga striderna, avgörande fosterlandets och mänsklighetens öden, skola utkämpas. Tegnér har hatat och älskat, suckat och vändats med sin sin tid — liksom Schiller i de estetiska breven minst av allt stod likgiltig för revolutionens fruktansvärda drama — men i detta ögonblick andas han ut i diktens begärlösa rymd, »oron och stormen», som brusat likt åska och oväder genom 1811 års stora mästerverk, *Svea*, förmå icke längre störa och pina honom. Schiller yttrar på ett ställe i breven: »När lifvet kommer i beröring med idéer, förlorar verkligheten sitt allvar, därför att den blir *liten* och när lifvet sammanträffar med känslan, förlorar nödvändigheten sitt allvar, ty den blir *lätt*.» Tegnér's symbol täcker alldeles detta yttrande: ur fågelperspektivet är världen liten och livet lätt.

I sina föreläsningar om Homeros hösten 1812 talade Tegnér om den poetiska bildens tjusning, då den sätter imaginationen

¹ I *Svenska studier i litteraturvetenskap* (1913).

i rörelse samt »angenämt och fritt sysselsätter det betraktande sinnet». Det kan i denna syn på poesien lätt dölja sig en frivol och tom esteticism. Hos Tegnér är det icke så, lika litet som hos Schiller. Likgiltighet för verklighetens spösmål och mänsklighetens öden kan man icke beskylla dem för. Tvärt om upprördes och grepos de så djupt av tidens händelser, att det blev dem nödvändigt att andas ut i en sval och ren luft ovanför valplatsen. Hos Tegnér bildar *Flyttfåglarna* och *Skidbladner* den inre reaktionen mot det lidelsefulla uppgåendet i politiska intressen och förhoppningar. Måhända sökte Tegnér sig till poesiers värld i en dunkel förkänsla av att verkligheten skulle gäcka hans drömmar.

Skidbladner ansluter sig nämligen ytterst nära till *Flyttfåglarna*. I båda dikterna prisas svävandet över den reala tillvaron; men *Skidbladner* är symboliken öppet uttalad.¹

I *Flyttfåglarna* kan man måhända redan spåra en längtan bort från den nordiska vintern till en varmare himmel och rikare nejder. I *Skidbladner* träder denna längtan klart fram. Det är ytterst betecknande för Tegnér, att den värmäländska naturen, som han trånat tillbaka till och besjungit under sin vistelse i Lund och som han i *Svea* förhärligat, lämnar honom otillfredsställd, då han sedan några månader befinner sig mitt uppe i dess sköte. Det är icke utan, att han för ögonblicket fått nog av de götiska stämningarna. I brevet till Adlerbeth av den 14 november 1811 hade han reserverat sig mot ett alltför ensidigt dyrkande av hjältesidan i livet; tankegången fortsattes på sätt och vis i *Skidbladner*. Geijer hade i sin anmälan till Iduna skrivit: »I intet folkslags Sagor framträder hjelte-lifvet så skarpt och kraftigt som i Nordboens.» Första strofen av *Skidbladner* klingar som ett svar:

Det är så kraftigt, men så kallt i Norden!
Längre ner till den bebodda jorden
längtar du från snö och is,
dit der drufvan och orangen blommar,
dit der grönklädd Maj och mognad sommar
hvila öfver Paradis.

¹ Symboliken i *Flyttfåglarna* blev icke ouppfattad av samtiden; Franzén fann i dikten en bild av »en sångares lycka». (Brev till Tegnér av april 1814.) Råäf synes ha vädrat en med sund konservatism och jordbundenhet oförenlig esteticism i dikten, ty han klandrar i brev till Hammarsköld den 27/12 1812 de verser, »der en jagande, orolig trängtan skall uttryckas», och undrar om Tegnér »velat göra sina Flyttfåglars flygtighet mera moralisk derigenom, att han gifvit den ett förnuftigt ändamål».

Skildringen av Söderns härligheter har hämtat färgen från Mignons sång, här likaväl som i *Svea*. Trånaden till Södern som utgångspunkt för hela stämningen blev ännu skarpare framhävd i handskriftens äldsta version, där den sista strofen ånyo gav bilden av den bland Värmlands skogar och berg landsflyktige skalden:

Ibland fjäll och snö hvar du må ställas
står Hesperien, står Hellas
för din syn så snart Du vill.

Men Nordens vinter är för Tegnér också en symbol på den kulna vardagen, den ödsliga verkligheten överhuvud. Redan i sången till Elof Tegnér's bröllop snuddade han vid denna symbolik, då han ställde mot varandra »diktens gyllne Hellas» och »lifvets Nord». Han talade där om vanelivets förlamande och utarmande verkan:

Verden krymper hop, vårt väsen
växer fast till slut, likt gräsen
på sin tufva, i en punkt.

I *Skidbladner* vet han räddningen undan denna själens strådöd:

Låt blott Konsten lyfta Er ur gruset.
Vidsträckt är hon såsom himlaljusët
och som hafvets våg så fri.

Det är den estetiska frihetskänslan, som Schiller otaliga gånger förhärligat. Tegnér har översatt Schillers dikt *Sehnsucht*, och ur denna översättning har han kunnat utan vidare infoga en strof i *Skidbladner*; så nära beslätade äro dikterna. Hos Schiller sitter skalden i en kall och dimmig dal och ser på andra sidan den skummande floden ett paradisiskt landskap med gyllne frukter bland löven och evigt solsken; då nalkas en båt utan styrman, med segel, som röras av sig själva, och han stiger djärvt i båten:

Nur ein Wunder kann dich tragen
In das schöne Wunderland.

Det är fantasiens, diktens skepp.

Tegnér har sålunda ursprungligen övertagit bilden av det förtrollade skeppet från Schiller. Han har sedan fallit på den idén att identifiera det med Odens skepp *Skidbladner* (eller *Skiblad-*

ner, som Tegnér skrev både i den äldsta bevarade handskriften och i renskriften för götiska förbundet). Från början var det för övrigt icke en identifikation, utan blott en jämförelse; i ett par sedan omarbetade verser hette det:

Skaldeskeppet väntar dig vid stranden,
öfver hafven, öfver landen
går det likt Skidbladner fram.

Men allt blir konkretare och enklare, när »skaldeskeppet» utan vidare kallas Skidbladner. Tegnér har kunnat finna uppgifter om Skidbladner på flera håll; det omnämnes i Grimnismal i Sæmunds Edda; i Snorres Edda heter det: »Någre Dvärjar, Söner af Ivaldr, gjorde Skidbladner, och gåfvo det åt Frejr. Det är så stort, att alla Asar kunna derpå vara om bord med Vapen och Rustning, och så fort Seglen hissas, har det Medvind (Bör), hvart än det styr sin kosa.» Härifrån har Tegnér hämtat uppslaget till raden: »Evig medvind i dess segel susar.» Men såsom skaldeskepp kunde det icke vara byggt av de listiga dvärgarna. I Ynglingasagans sjunde kapitel fann han en annan uppgift om ägaren; där heter det nämligen: »Oden hade ett skepp kalladt Skidbladner, hvarpå han far öfver stora haf.» Oden var visdomens gud, och Tegnér låter också Oden vara dess byggmästare: »Oden timrade det sjelf med verlden.»

Lovprisandet av poesiers allmakt och allestädesnärvaro är ett av Schillers stora temata, och en hel rad av de samtida diktarna ha inspirerat sig ur Schiller, bl. a. Oehlenschläger. Tegnér ansluter sig mycket nära till Oehlenschlägers *Skaldens hem*, av vilken han senare publicerade en översättning, samt, än mera, till inledningssången i den orientaliska berättelsen *Aly og Gulhyndy*; första hälften av tredje strofen är en trogen översättning däriifrån. Hos Schiller finnas i varje fall urbilderna till alla dessa stämningar. Allra närmast *Skidbladner* är man måhända i *Die Huldigung der Künste*, där poesien karakteriserar sig själv på följande sätt:

Mich hält kein Band, mich fesselt keine Schranke,
Frei schwing' ich mich durch alle Räume fort,
Mein unermesslich Reich ist der Gedanke,
Und mein geflügelt Werkzeug ist das Wort.
Was sich bewegt im Himmel und auf Erden,

Was die Natur tief im verborgnen schafft,
 Muss *mir* entsehleiert und entsiegelt werden,
 Denn nichts beschränkt die freie Dichterkraft;
 Doch Schönres find' ich nichts, wie lang' ich wähle,
 Als in der schönen Form die schöne Seele.

Detta ställe hade Bouterwek anført i sin *Aesthetik* för att karakterisera vad han kallar poesiens intellektuella universalitet, och Tegnér hade efter honom citerat det under sina föreläsningar i poetik.

Tegnér betonar ännu starkare än Schiller poesiens höghet och evighetsvärde. För Schiller är det egentligen det poetiska tillståndets lustbetonade klarhet och frihet, som stå i förgrunden, ehuru han på samma gång antyder, att himmelens och jordens krafter, naturens hemligheter uppenbaras för skalden. När denna tanke, som ofta skymtar i Schillers estetiska uttalanden, framställes med dogmatisk visshet, befinner man sig helt och hållet inom den romantiska spektionens gränsmärken. Man kan icke bestrida, att de passeras i *Skidbladner*. Det heter ju:

Forntids minnen, Framtids öden,
 Lifvets gåta, gåtan utaf döden,
 allt förklaradt skådar du!

Den oändlighet, som dikten uppenbarar, erinrar om den absoluta evighet, varom Schelling talar i *Bruno*, och som enligt honom återspeglas i det sköna: »Auf diese Weise schläft wie in einem unendlich fruchtbaren Keim das Universum mit dem Überfluss seiner Gestalten, den Reichtum des Lebens und der Fülle seiner, der Zeit nach endlosen, hier aber schlechthin gegenwärtigen, Entwicklungen, in jener ewigen Einheit, Vergangenheit und Zukunft, beyde endlos für das Endliche, hier beysammen, ungetrennt, unter einer gemeinschaftlichen Hülle.» Det var för Tegnér icke svårt att tillgodogöra sig denna schellingska åskådning, ty den Schiller-Bouterwekska estetiken saknade, såsom i det föregående visats, icke anknytningar därtill. Men Bouterwek hade dock till slut förklarat, att det översinnliga, som poesien uppenbarade, icke var det metafysiska, utan »das Geistige in seiner empfindbaren Wirklichkeit», och något mera mystiskt behöver man icke lägga in i det jublande tillropet:

Väl, så stig med lust på spegeldäcket.
 Som en morgondimma faller täcket
 ifrån andeverlden. Hon är din.

Jublet är släkt med Fausts glädje över att se »den verkande naturen» ligga utbredd för sin själ:

Die Geisterwelt ist nicht verschlossen;
 dein Sinn ist zu, dein Herz ist tot.
 Auf, bade, Schüler, unverdrossen
 die ird'sche Brust im Morgenrot.

Men det finnes i Tegnér's *Skidbladner* intet faustiskt grubbel, inga naturfilosofiska hieroglyfer: poesiens sanningar stråla i det öppna solskenet, liksom tornen i den himmelska staden »bada sina tinningar i purpurglans». Det är trots allt icke dikten som hemlighetsfull sibylla Tegnér besjunger, utan det är förklaringsstunden med dess lätthet, klarhet och glädje — vore den också ingenting annat än en skön illusion. I föreläsningarna över poetik hette det om poesiens framställning av det översinnliga: »Hur mycket dröm eller filosofisk sanning, hur mycket allvar eller skämt ligger deri, ändrar ej poetiska väsendet, och är ingen esthetisk fråga.» Tegnér befinner sig på den schillerska linjen: det härliga och underbara är icke de spekulativa resultaten, utan att uppleva världen under frihetens tecken, som skön form, som idé. Det är detta tillstånd som Tegnér prisar i de härliga raderna:

Öfver hafven, öfver landen
 Diktens gyllne skepp går fram.
 Evig medvind i dess segel susar.
 Skönare dig jorden tjusar
 högre himlen, från dess stam.

I denna ideellt-poetiska hänförelse dölja sig också höga moraliska värden. Endast det öppna, rena hjärtat kan göra färden med *Skidbladner*:

Egennyttan, afunden och flården
 tas ej mot inom dess rena bord.

Det estetiska tillståndet är hos Tegnér alltid nära besläktat med fromheten.

I diktens värld andas sinnet ut efter alla besvikelser, orättvisor och motgångar: »Evig medvind i dess segel susar.» Thomas, den

franske vältalaren, hade skrivit »Om beröm och kärlek till ära» några ord, som översattes i Journal för Litteraturen och Theatern den 25 januari 1810 och måhända kommit Tegnér för ögonen. Det hette där: »Det synes verkligen som dygden och snillet, under det de så ofta förtryckas, flykta långt bort ifrån den verkliga in i denna inbillade verld, såsom i en fristad der rättvisan är återställd. Der är Sokrates hämnad, Galile frikänd, och Baco räknad bland stora män. Der fruktar ingen Cicero mördares jern, ingen Demosten förgiftet. Guldet och fåfängan infinna sig icke der för att utdela platser.» Det är som ett eko hos Tegnér:

Lustigt är der som på Idavallen
Der är ännu icke Balder fallen,
Brages harpa klingar der ännu.

Där är Balder icke fallen. I *Majsång*, där Tegnér hoppas av den politiska verkligheten all den lycka, som han i *Skidbladner* blott vågar begära av dikten, hette det, att Oden upprätthöll sin tron och går till strids mot jättarna, trots det att Balder föll. Vem är denne Balder, som Tegnér sörjer så djupt? Är det något mera än en mytologisk figur?

Den 31 maj 1810 skrev Tegnér ett upprört brev till sin svärfader om Karl Augusts död. Efter att ha beskrivit olyckan i detalj yttrade han: »En stor, oersättlig förlust har Sverige gjort. Hela provinsen är full af hans beröm, och tusen anecdoter om hans popularitet, klokhet och mensklighet. — — — Nationen hade i honom fått en stor Kung, den hon ej förtjente. — Sedan Carl XII:s död har intet dylikt dödsfall väckt det deltagande. Hela landet sörjer och blott ilskan, partisjukan och hyckleriet fröjda sig.» Om Balder hette det i Snorres Edda: »Han är särdeles älskvärd, och honom lofva alla. — — — Han är den mildaste, visaste och mest värtalige bland Asarne.» Om hans död: »Detta är den aldrastörsta olycka som träffat Gudar och Meniskor. Genom Balders död blefvo Asarne såsom mållösa, och miste all fattning, så att de icke sansade sig att upptaga Liket. Den ene såg på den andre, och alle andades hämd mot Upphofsmannen. — — — Oden tog sig så mycket mera denna olycka nära, som han bäst kunde dömma, huru stor afbräck och förlust Asarne ledo genom Balders afgang.» Vid hans bår gråto alla, utom den elaka jättekvinnan.

Vad Tegnér väntade av Karl August sjöng han ut strax före prinsens död: hämnden på Ryssland. Han väntade att prinsen skulle gå i spetsen, »som Asa-Thor gick förr — fram öfver Jotunheim och trampa på dess jättar». Vad han enligt brevet till svärfadern allra mest fruktade vid hans död, var att det »Ryska partiet» nu skulle få makten. »Vi äro ett olyckligt folk.» Men i *Majsång* hoppades han, att Karl Johan skulle ta upp den anti-ryska politik, som vars företrädare Tegnér hyllat Karl August. Bland alla de allusioner, som dikten är full av, är också hän-tydningen på det svenska kungahuset i denna strof:

Från Lidskjalf Oden vakar.
Sin tron han upprätthöll,
fast Loke jorden skakar,
fast ock hans Balder föll.
Bredvid hans sida flammar
den starke Asa-Thor
och lyfter vred sin hammar,
i hvilken döden bor.

Den gamle Oden, som blott »vakar», spelar i likhet med Karl XIII en rätt passiv roll; han synes ha fått Asa-Thor vid sin sida som son i stället för den stupade Balder.

I *Nore* ligger lösningen i öppen dag.

Förgäfves än en gång steg Balder upp på jorden,
Karl August var hans nya namn.
Ett präktigt stjernfall lik, han glänste öfver Norden
och återvände i sin faders famn.

Men i *Nore* nämnes icke med ett ord Karl Johan; Karl Augusts namn föres in med hela sin tyngd blott för att moraliskt förkrossa den förhatlige.

I ljuset av dessa sammanställningar urskiljer man klarare, vilka sorger och besvikelser det är som Tegnér i *Skidbladner* flyr bort från för att söka tröst och glädje i poesien. »Der är ännu icke Balder fallen.» Där blåser icke den hårda motvinden. Han behjärtar den schillerska maningen: »Fliehet aus dem engen, dumpfen Leben — in des Ideales Reich!»

Svanen och fjelltrasten är den ojämförligt obetydligaste — eller rättare: den enda obetydliga — av de dikter Tegnér våren 1812 insände till götiska förbundet, och han yrkade ju själv på dess

uteslutande ur Iduna. Att han blev tagen på orden — dikten trycktes först 1845 i Idunas elfte häfte — berodde måhända icke bara på diktens ringa värde eller på dess polemiska anstrykning, utan också på den i grunden rätt måttliga entusiasm för den nordiska poesien, som där kommer till uttryck.¹ Ty liksom *Skidbladner* och i viss mån också *Flyttfåglarna* uttrycka skaldens längtan till Södern, så kommer det i *Svanen och fjelltrasten* fram en viss benägenhet att erkänna den nordiska poesiens underlägsenhet och enformighet. Det heter om svanen:

Hvilka färger! hvilka toner!
 Hvilken röst så ren, så klar!
 som dem endast Söderns zoner,
 endast Phoebi fogel har.

Och i en senare strof synes skalden icke eftersträva mera än en någorlunda dräglig kompromiss:

Låt oss allt slags skönhet älska.
 Låt det Nordiska också
 ha sitt värde, fast det Velska
 kanske högre skattas må.

Det är icke den nyomvändes iver, som här möter oss. Det är som om Tegnér, beundraren av Homeros och grekerna, gjorde sina förhandsreservationer mot att helt gå upp i den götiska riktningen.²

Men symboliken i dikten är icke följdriktig. Svanen representerar icke blott den klassiska dikten, utan också den franska klassicismen med sin ofördragsamhet och sitt regeltvång. Efter

¹ I förbundets protokoll för den 28 maj 1812 heter det, sedan det omtalats att Tegnérsex skaldestyeken blivit upplästa: »Förbundsbröderna förklarade i afseende på alla dessa skaldestyeken, med undantag af Svanen och Fjelltrasten, att de hade intet emot deras införande i det redan under Pressen lagda tredje Häfte af Iduna, så vida den för Tidskriftens utgifvande nedsatta granskningsfördelning fann sådant lämpligt.»

² I en struken strof kom denna sida av saken än tydligare fram:

Aek, sad' Trasten, skilda lotter
 gaf oss Ödets hårda lag.
 Du är Söderns rika dotter,
 Nordens arma son är jag.

att ha tjugat alla med sina toner fördömer svanen trastens »vilda sång» och råder den att sjunga efter noter: »Så gör jag.» Det hänger knappast hop. I trastens försvar urskiljer man den tankegång, som Tegnér flera gånger framställt i anslutning till Bou-terwek, att dikten alltid måste vara ett troget uttryck för sin tid och sin kultur. Dessutom vänder Tegnér mot den franska regelestetiken den kantska åskådningens vapen: det konstnärliga snillet arbetar icke efter regler, men ur dess produkter kunna reglerna abstraheras.

Har väl smaken annan regel,
än den han af snillet tigt?

Det låter lika praktiskt och enkelt som Molières berömda utfall mot de allt avgörande konstdomarna i *La critique de l'Ecole des femmes*. Överhuvud är *Svanen och fjelltrasten* ett utslag av Tegnér's naturliga pragmatism, av hans ovilja mot ofruktbara teoretiska diskussioner, och av hans därmed sammanhängande liberalitet i uppfattningen. Som gosse redan hade han samtidigt beundrat den klassiska plastiken i Homeros och den sentimentala dimpoesien i Ossian, och livet igenom behöll han av denna erfarenhet en övertygelse om »skadan af en uteslutande smak». Mot den doktrinära systematiken var han lika kritiskt stämd på litteraturens område som senare på teologiens, och den stora vittra trätan, som 1812 kommit igång, betraktade han som fullständigt onyttig. Till Wallmark skrev han 1810 och beklagade parodien på Lyceums prospekt, tilläggande: »Det händer oss alla att se en sak olika; och dessutom tänker jag, att det är i vitterheten som i religionen, att nämligen hvar och en bevisar sin tro med sina gerningar.» När Atterbom året därpå begärde bidrag till Phosphoros, betonade han i sitt svar att förkunnandet av teorier icke hade så stor betydelse som man inbillade sig för reformeringen av vitterheten: »En sådan revolution måste börja med det praktiska och utöfningen, ty här, som i Religionen, måste man bevisa sin Tro med sina gerningar.» Det var Tegnér's enkla *praterea censeo*, och den övertygelsen hade sin rot i skaldens kärlek till det konkreta och misstro mot de spekulativa hårklyverierna, i den starka personlighetens förakt för det abstrakta och blodlösa. I *Svanen och fjelltrasten* bildar den övertygelsen själva kärnan:

Måt ej himlen på den trånga
 falska scalan af ditt vett.
 Konstens former äro många,
 fast dess väsende är ett.

Det är samma anti-intellektualism som i *Elden*:

Fåfångt forskarn vill ditt väsen fråga.
 Han förklarar ej din gudalåga,
 Men han värms af den.

* * *

I ett brev till J. Adlerbeth av den 11 oktober 1812 utlovar Tegnér bidrag till Idunas fjärde häfte. »En omständighet får jag blott nämna, nämligen att om ett nytt häfte nödvändigt skall ges ut vid jul, jag ej dertill kan lemna annat än småsaker. Jag har mer att göra än jag hinner med här vid akademien, och det kan ej, får ej uppskjutas. Men kunde det dröja med nästa häfte till Februari eller Mars, så att jag finge julferierna på mig, så vore det en annan sak.» Adlerbeth svarade den 24 oktober: »Jag uppmanar dig att med möjligaste första sända hvad du i ditt sista bref omnämner att vi få hoppas. — — — Till Januari önskade jag att vi kunde få börja det nästa häftets tryckning.» Den 17 december upprepade Tegnér, att han icke »haft tid att tänka på vår dotter Iduna och hennes utstyrning för nästa år». Först i januari eller februari kan han skicka något. Han betonar särskilt, att hans dröjsmål ingalunda beror på ljumhet för Iduna. »Jag har haft och har till en del ännu göromål, som ej kunnat uppskjutas; men under ferierna hoppas jag kunna göra något för den goda saken.» Adlerbeths svar var av den 5 januari 1813: »Du behöfver visst icke försäkra mig om ditt fortfarande intresse för Iduna samt vårt Förbund, jag kan alldrig sätta det i tvifvel. Så fort Du kan, vet jag, att Du insänder hvad Du vill skänka oss för nästa Iduna-häfte, som jag hoppas skall kunna komma att lemnas till tryckning i Februari.» Den 15 januari 1813 ger Tegnér ett nytt löfte, men magrare än något föregående: »I nästa månad skall jag väl skicka er några bagateller, som jag kan hopskrapa. Men annat än lappri kan det verkligen ej bli.» Den 28 februari sändas äntligen bidragen: »Jag skickar dig här några

stycken för Idunas fjerde häfte. Jag inser ganska väl, att de flesta deraf ha föga värde; men därför skickar jag också flere för att kunna välja de minst dåliga. Jag behöfver ej påminna dig om att en sträng granskning är nödvändig. Den, som ej har mod att för Idunas framgång uppofra sin egen lilla egenkärlek, den har redan de facto söndrat sig från vårt förbund; och jag hoppas, att du ej vill räkna mig bland dessa.»

De insända dikterna, sju till antalet, som upplästes på götiska förbundets stämma den 20 mars, voro: *Bifrost* (i Iduna kallad *Den gamle hedningen* och sedan *Asatiden*), *Jätten*, *Prestvigningen*, *Rom-resan*, *Sång till solen*, *Skaldens morgonpsalm*, *Nyåret*. I ett icke bevarat brev synes Adlerbeth ha förberett Tegnér på, att icke alla dikterna skulle bli antagna till införande i Iduna; Tegnér svarade den 30 maj: »Det är godt och riktigt, att ej allt hvad jag skickade tryckes. Jag vill endast be för *Prestvigningen* och kanske för *Bifrost*, och afsäger mig för öfrigt all domsrätt, den jag helt och hållet afstår åt dig och Geijer. Det är nödvändigt att vid sådana tillfällen vara sträng, så framt ej Iduna skall alldeles förfalla. Det vore en ömklighet att härvid göra afseende på medarbetarnes egenkärlek; hvad mig angår är det åtminstone onödigt.» Den avgörande var naturligtvis icke Adlerbeth, utan Geijer. I Idunas fjerde häfte intogos blott tre av de sju dikterna, nämligen *Den gamle hedningen*, *Prestvigningen*, *Skaldens morgonpsalm*.

Man har rätt att av Tegnér's brevuttalanden draga den slutsatsen, att några av dessa dikter tillkommit först vid julen 1812 och på nyåret 1813, medan ett par troligen varit färdiga den 11 oktober, eftersom han redan då var beredd att lämna åtminstone »småsaker». Dessa senare ha näppeligen kunnat skrivas under terminen i Lund, utan böra ha tillkommit tidigare på året under vistelsen på Råmen. Till denna grupp hör först och främst *Rom-resan*. Det framgår nämligen av hela dikten, att vad som omger skalden är den värmländska skogs- och bergnaturen. I en senare omarbetad strof hette det:

Vandra under fädrens tallar,
lyssna huru Götha svallar,
se i vinternatten opp.

Stig med Junius på fjellen
fanna morgonen och quällen
på dess topp.

Därtill kommer, att *Rom-resan* hänger på det närmaste samman med *Skidbladner* och *Flyttfåglarna*. I alla tre är det en längtan från nordnord till södern, som kommer till uttryck genom rörelse och vandring: skeppet, flyttfåglarna, pilgrimen äro olika symboler för samma instinkt. *Rom-resan* hänger också samman med *Svanen och fjelltrasten*, för så vitt även denna senare uttrycker en känsla av den nordiska poesiers otillräcklighet. Man skulle till och med kunna våga datera dikten till sommaren; de tre besläktade poemen hade avsånts till Stockholm den 20 maj, och *Rom-resan* har näppeligen varit färdig vid denna tidpunkt. Den ovan citerade strofen handlar om midsommartiden. Man kan invända, att Tegnér i samma strof talar om vinternatten, men denna mera tillfälliga detalj utplånade han sedan och gav strofen följande form:

Vandra under fädrens granar,
lås hvad deras sten förmanar,
lyss till strömkarlns djupa rop;
eller sätt dig högt på fjällen
der som morgonen och quällen
flyttat hop.

Med denna tidsuppgift stämmer den första strofen, som med så enkel och levande realism återger den heta årstiden:

Fremling, middagssolen flamar,
hunden flämtar, vägen dammar,
dröj hos mig.

Tegnér har senare betecknat de båda personer, mellan vilka samtalet föres, med bokstäverna *A* och *B*; i den ursprungliga versionen kallades de emellertid *Landtmannen* och *Konstnären*. Konstnären är upptänd av antik-beundrarens svärmiska längtan till Rom och Italien, han vill bort från »kulen Nord».

Jag vill söka forntids lampa
bland ruiner, jag vill trampa
klassisk jord.

Men han längtar icke blott till minnesmärkena av den antika kulturen, utan också till den rika sydliga naturen; han vill gå

der den helga Tibern lögar
Elyseer, der det snögar
blommor blott.

Gentemot konstnärens svärmerier företräder lantmannen kärleken till Norden, till det svenska furuskogslandskapet. Men här liksom i bröllopsdikten till Elof Tegnér och i *Skidbladner* blir den nordiska bygden symbolen på den vardagliga verkligheten. Lantmannen skildrar denna som tryggare och lugnare än sökandet efter de konstnärliga idealen:

Lång är vägen. Böljor svalla,
Alper stiga, dalar falla
mellan konstens land och dig.
Vänd till dina berg tillbaka.
Bygg en hydda, kyss en maka,
njut och tig.

Lantmannen har rätt, men konstnären kan icke lyda honom. »Klokt är rådet. Men mig drifver — Anden hän», svarar han. När lantmannen till slut varnande förespeglar honom, huru han vid sin återkomst skall finna alla dörrar stängda och sig själv en främling, svarar konstnären:

Som du älskar fosterbygden
för sin egen skull, som dygden
söktes af en ädel själ,
sök det sköna, Himlarena
för sin egen skuld allena;
nu, farväl!

Detta är, såsom Nilsson anmärkt, ett hävdande i Kants anda av det estetiska livets oavhängighet, men det är på samma gång, mindre teoretiskt och mera mänskligt sett, skaldens kärleksförklaring och trohetslöfte till lyran. I *Skidbladner* hade han jublat över den makt och härlighet, som livet i poesien och idéerna skänkte honom; i *Rom-resan* visar han sig vara medveten om att detta uppgående i konstens värld gör honom till en främling i den borgerliga verkligheten, avlägsnar honom från hemmets lugna glädje. Men icke desto mindre bekänner han sig till poesien. Han kan

icke annat, anden driver honom. Bilden är biblisk, och det ingår i konstnärens skönhetsdyrkan ett religiöst element. Därför liknas han vid den fromme pilgrimen:

Säg, hvarthän med vandringsstafven?
Kanske till den helga grafven
fromma löften jaga dig?

Oegennyttan och ovärldsligheten i det poetiska livet framhävas i *Rom-resan* lika starkt som i *Skidbladner*, fromheten framträder liksom senare i *Skaldens morgonpsalm*. Men i motsats till dessa båda optimistiska jubelrop ger *Rom-resan* uttryck för en elegisk stämning. Särskilt kommer denna fram i den sentimentala slutstrofen:

Och han drager hän och hinner
Rom på svullna fötter, vinner
Konstens pris, som Anden bød.
Till sitt land han återvände.
Fremlingen, den ingen kände,
fann ej bröd.

I Tegnér's mun tar sig denna klagan rätt underligt ut, då han ju faktiskt hade poesien att tacka för hela sin borgerliga lycka. Men Tegnér har i grunden velat uttrycka den av sina skönhetssyner och konstnärsdrömmar besattes främlingsskap i den yttre tillvaron. Konstnären och Landtmannen stå mot varandra på samma sätt som de båda typer, om hvilka Tegnér 1836 skrev:

Det är och blir en annan makt, som styrer
förståndets män och fantasins martyrer.

När Tegnér 1828 upptog *Rom-resan* i sina *Smärre samlade dikter*, tillade han tvenne strofer, som än ytterligare understryka det nära sambandet med *Skidbladner*. Han låter konstnärens vederpart — nu kallad A — göra en invändning mot *Rom-resan*:

Berg och dalar allestädes
finner du, och konstnärn glädes
af det sköna öfverallt.
Utifrån kan allt ej komma,
i hans inre måste blomma
dess gestalt.

Det är samma sak, som när skalden i *Skidbladner* sökte stilla sin längtan genom att mana fram de inre rikedomar, som konsten och fantasien skänka. Tankegången är äkta schillersk; den utvecklades bl. a. i *Punschlied, in Norden zu singen* och i votivtavlan *Die Antike an den nordischen Wanderer*, vilken, såsom Nilsson påpekat, har ett påtagligt samband med *Rom-resan* och *Skidbladner*:

Über Ströme hast du gesetzt und Meere durchschwommen,
 Über der Alpen Gebirg trug dich der schwindligte Steg,
 Mich in der Nähe zu schaun und meine Schöne zu preisen,
 Die der begeisterte Ruf rühmt durch die staunende Welt;
 Und nun stehst du vor mir, du darfst mich Heil'ge berühren,
 Aber bist du mir jetzt näher, und bin ich es dir?

Det är *Skidbladners* ståndpunkt, men i *Rom-resan* är konstnärens reselängtan icke lika lätt att besvärja. Tegnér låter 1828 *B* hävda den sinnliga åskådningens, den konkreta erfarenhetens betydelse:

Ja, men på den vigda jorden
 bättre han förnimmer orden
 af den mystiska natur.
 Hjärtat tror sig nyfödt vara,
 och fördolda eko svara
 derutur.

Utom *Rom-resan* har troligen också *Asatiden* eller *Den gamle hedningen* tillkommit under vistelsen på Råmen sommaren 1812; att den icke var färdig före den 20 maj är ju givet. För denna datering talar dels det samband med den politiska utvecklingen, som längre fram skall uppvisas och analyseras, dels den påtagliga sambhörigheten med Rämendikterna, vilka alla ha en mer eller mindre nordisk anstrykning. Det är vida svårare att knyta den samman med *Prestvigningen* och *Nyåret*, som diktats omkring nyåret 1813, och med *Skaldens morgonpsalm* och *Sång till solen*, som stå dessa så nära och därför med stor sannolikhet kunna anses vara samtida. Man kan styrka denna hypotes genom att utvidga den och genom att påpeka: allting i Tegnér's diktning, som har nordisk-götisk karaktär, är diktat på Råmen, under det omedelbara intrycket av den värmländska naturen, eller också under en nästan medveten självsuggestion, som för skalden tillbaka till barndomsminnena. Det är lätt att verifiera: *Till min*

hembygd är den första tegnérska dikt, där kraft, munterhet och krigiskt patos komma till uttryck. *Svea* är diktad 1811 på Råmen, likaså 1812 *Majsång*, *Skidbladner*, *Flyttfåglarna*, *Svanen och fjelltrasten*, *Rom-resan*. Efter återkomsten till Lund skriver Tegnér *Nyåret*, *Prestvigvingen*, *Hjellen*, *Herkules*, *Stjernsången*, *Polarresan*, *De tre bröderna*, *Floden*, *Carl XII*, *Göta lejon*, *Sången* — i ingen av dem träder det speciellt fornnordiska fram. Det är en helt annan inspiration, biblisk, filosofisk, religiös, historisk, antik; den hänger samman med det akademiska livet och universitetskulturen. Det enda undantaget är *Nore* (1814), där de fornnordiska associationerna voro oundvikliga, samt *Frithiofs saga*. Men just beträffande *Frithiofs saga* ligger det nära sambandet mellan den götisk-fornnordiska inspirationen och den värmländska miljön i öppen dag: *Vintern i Skåne* bildar ouvertüren till *Frithiofs saga*.

Jag vill med, jag vill se om er,
drifvor, här på sydlig jord!
Jag vill dricka luft, som kommer
flygande ifrån min Nord.
Glada barndomsminnen stiga
runt omkring ur fjärran blå,
vinterliga,
friska, pelsbeklädda små.

Skalden drömmer sig tillbaka till Järnbärrarland, han ber sina kära landsmän berätta, och i denna stämning griper han slutligen till lyran:

Gif mig lyran! Ack, förgäten
länge på min vägg hon hang!

Det är säkerligen med full rätt, som Wrangel i *Tegnériska släktminnen och ungdomsbilder* strävat att återföra scenerierna i *Frithiofs saga* på barndoms- och ungdomsminnena. Man kan på Tegnér själv lämpa den sanning han uttalade i den senare versionen av *Rom-resan* om inflytandet från den yttre miljön: »på den vigda jorden — bättre han förnimmer orden — af den mystiska natur».

Tillämpas detta på de 1812 till 1813 tillkomna dikterna, så erbjuder det sig otvunget att föra *Asatiden* och *Jätten* till Råmenvistelsen sommaren 1812.

Asatiden företer en egendomlig dubbelhet. Den förening av

attraktion och repulsion, som förut uppvisats i Tegnér's förhållande till det fornnordiska, framträder i dikten med fullkomlig klarhet. *Asatiden* är det mest konsekventa och det poetiskt mest glänsande försöket att återuppliva den gamla mytologien. Sannolikt har Tegnér's dikt betytt mera än någon annan för populariserandet av de nordiska gudagestalterna, åtminstone före *Frithiofs saga*. Den Tor, som lever i svensk fantasi, är knappast någon annan än den Tegnér med ett par geniala drag, i en rytm som dånar, sprakar och stegrar sig, har trollat fram:

Och Thor sig reste på knakande vagn så hög
och fyllde bältet med åskor, och blickade mulen.
Fram öfver bron det vrenskande spannet flög
och gnistor stänkte som stjernor från lågande hjulen.

I Tegnér's sätt att behandla de nordiska myterna kan man spåra en viss anknytning till de synpunkter, som Herder framställt i sin dialog *Iduna, oder der Apfel der Verjüngung*. Herders uppsats hade 1796 tryckts i *Die Horen*, den Goethe-Schillerska klassicismens fasta borg. Det var också ingen ytterligtgående nordiskhet, som Herder förfäktade. Alfred, som i dialogen är kännaren och beundraren av Edda-mytologien, förklarar, att han ingalunda vill nedsätta den grekiska mytologien, som han anser vara den mest formsköna i världen, eller opponera sig mot den grekiska smakens regel i konst och poesi. Han vill endast hävda skaldens rätt att bruka den poetiska skatt, som den nordiska forntiden och dess myter innehåller, på samma sätt som en diktare brukar riddartidens föreställningar, då han skildrar denna ålder, eller fevärlden, då han berättar om orienten. Och det är icke det råa och barbariska i den fornnordiska myten, som Alfred vill se återupplivat i dikten. Han skriver: »Nun möge das *Ideal*, das in diesen Sagen, in dieser Denkart, in dieser Sprache liegt, hervortreten und selbst wirken.» Herder antyder med det av honom själv kursiverade ordet den humanisering och nobilisering av det nordiska stoffet i den Goethe-Schillerska klassicismens anda, som för honom var ett oeftergivligt villkor. Man kan förstå, att denna syn skulle tilltala Tegnér, vars estetiska hellenism så tydligt framträdde i de till Bousterwek anslutna estetiska föreläsningarna. Herder hade 1795 i *Die Horen* offentliggjort en uppsats *Homer und Ossian*, där han

uttryckt sin beundran för båda dessa skaldetyper, i full överensstämmelse med Tegnér's ungdomssympatier och med hans vidhjärlade estetiska pragmatism.

I dialogen *Iduna* hade Herder omnämnt Schillers *Die Götter Griechenlands* och påpekat, vad gudarna strängt taget voro för diktaren. De voro »personifikationer, ideer, idealer». Tegnér delade fullkomligt den idealistiska konstlära, som ligger till grund för denna uppfattning: skalden återger icke den råa verkligheten, utan idealen, d. v. s. de fulländade sköna former, som otydligt skymta i naturföreteelserna. Herder utvecklade, huru mycket fattigare det tyska språket och den tyska poesien voro, därför att morgonrodnaden icke tagit gestalten av en Aurora eller Eos, därför att näktergalens sång, ekot och aftonstjärnan, solen och månen icke personifierats till myter. Han frågade sig, om icke den nordiska mytologien kunde bidra att avhjälpa denna brist. Ur den gamla fabelvärlden angav han flera element, som syntes honom särskilt lämpliga för poetisk behandling: asken Ygdrasil, de tre nornorna, Heimdal och Bifrost, Mimersbrunnen, Balder och Ragnarök.

Tegnér har i *Asatiden* utfört vad som föresvävade Herder, och i nära anslutning till Schillers dikt. Han har velat pånyttföda den nordiska naturmytologien, ge poesien klara, ideala former åt naturföreteelserna.

Då var Naturen ej ännu en liflös kropp,
en ande rörde i nu förstelnade leder,
Gullmanig Skinfax drog strålände dagen opp,
från frustande Rimfax dröp dagg uti dalarna neder.

I Ägirs armar låg moderlig Hertha gladt
(den bruden ännu med stormande brudgum kringsvingar).
På fjellens spets den väldiga örnen satt
och kylde verlden med vidttringfläktande vingar.

Det är framför allt ur Snorres Edda, som Tegnér sökt ut de klaraste symbolerna, de mest konkreta och poetiskt mest givande föreställningarna. Men han har också tagit upp vanlig folkstro:

Grönskäggig Strömkarl sjöng ur den blåa flod
och Skogsfrun svängde sitt släp mellan grönskande tallar.

Naturbesjälningen är emellertid blott en sida av forntidens härlighet. Tegnér besjunger också kraften och poesien, hjälten och skalden, sådana som de framträdde i det förflutna. Tor är det krigiska modets idealbild; han fyller världen med bragder utan tal:

Han högg sin Mjölner i fjellen. Der blef en dal.
Han drack af hafvet. Det sjönk mellan torkade bräddar.
Med Tiden stred han, med Trollen i Lokes sal,
Med Midgardsormen som rundt kring Heimskringla sig bäddar.

Lika härlig, lika kraftmedveten är bilden av skalden:

Och Skalden framgick kring jorden, med helig håg,
en dyrkad fremling, de salige Gudarnas like.
På Mensklighetens höjder han steg, och såg
runt omkring världen, så stolt som en kung kring sitt rike.

Man känner igen Tegnér's skaldeideal från *Konstnären*, *Skidbladner*, *Rom-resan*. Han är en främling bland människorna, liksom pilgrimen i *Rom-resan*, men under forntiden »en dyrkad fremling». Han står på mänsklighetens höjder, liksom den schillerske konstnären, han överblickar hela jorden, liksom *Skidbladners* styresman. Det är samma skaldegestalt, som Tegnér såg i sitt inträdestal i svenska akademien 1819: »Icke på det molnbeklädda Sinai skall han stiga, der lagen utgifves, utan på Tabor, på mensklighetens förklaringsplats, skall han stå och med fria blickar se ner öfver det skiftande lifvet.»

Men skalden står i nära förbund med hjälten. Båda tjäna fosterlandet, båda stå under Tors beskydd. Skalden är krigsskald.

Och hänryckt grep han i harpan med senfull hand.
Ej veklig vällust, ej qvinnoglam ljöd från dess strängar.
Om frihet sjöng han, om ära, om fosterland,
om segersönnen på Rotas blodiga sängar.

Han reste stenen med runor på kämpens mull,
för nordisk hjelte han spridde i Valhalla festen.¹
Sjelf Gudars fader steg opp från sin thron af gull
och Thor bjöd vänlig ett stålhandskadt handslag åt gästen.

¹ Det egendomliga uttrycket »sprida festen» är en Ossian-reminiscens; »the feast (of shells) is spread» är ett stående uttryck hos Ossian. Hos Tegnér betyder stället ungefär: »spridde den festliga harpsången». Se min uppsats *Tegnér och Ossian* (Samlaren 1916) s. 153—154.

Skaldens uppgift att mana till strid har allt mera trätt i förgrunden för Tegnér. Raden »Ej veklig vällust o. s. v.» har i den första nedskriften ersatt en ursprunglig version: »och gyllne verldar uppvälde från brusande strängar». Skalden är en Tyräus. Han är vad Tegnér varit, då han i *Svea* och *Majsång* manade till kriget med arvfjenden.

På denna punkt kommer det tvära omslaget. Tegnér har skildrat fornålderns härlighet, men han ställer ingalunda det förflutna upp som en förebild för det levande släktet, såsom han gjort i *Svea*, han diktar ingalunda, full av hopp och jubel, om Tors kamp med jättarna, såsom han nyss gjort i *Majsång*. Han konstaterar i stället, att fornåldern, hjälteåldern, är död, och att ingen mänsklig kraft kan väcka den till liv.

Sublima Minnen, i häfderna än I stån
som tomma harnesk dem ingen kan fylla på jorden.
Den slappa tiden skyggar med skräck derifrån
och hjettelifvet är endast en saga i Norden.

Sof roligt, Forntid! Fåfångt Iduna mer
drar dina bragder, som rostade svärd, utur grafven.
Ett annat slagte till främmande Gudar ber,
och Sångens senor ha brustit, som Handlingens glafven.

Det är, som man ser, ett fullkomligt regelrätt avsvärjande av det götiska programmet såsom utförbart, chimäriskt. Tankegången anknyter, formellt och estetiskt, vid den som Tegnér framställde i sitt första brev (14 nov. 1811) till J. Adlerbeth: »Eller kan vår tid verkligen återföras till götiska tänkesätt? Den götiska anden hvilar i våra ättehögar, och den stora döda kunna vi ej uppväcka.» Här, liksom förut i brevet till Atterbom (13 juni 1811), hävdade Tegnér, att poesien borde vara ett idealiskt uttryck för tidsandan, och han ville därför icke vara med om en förnyad götisk poesi. Nu, i *Asatiden*, är ståndpunkten, trots den formella överensstämmelsen, väsentligt förskjuten: den slappa, fördärvade tiden är icke i stånd att förverkliga det götiska idealet. Tegnér har fått en ny, föraktfull syn på sin samtid. Han ber forntiden sova i ro, han ironiserar öppet Idunas och götiska förbundets onyttiga strävanden. Hans dikt är ett uttryck för trots, hån och förtrytelse; när den ursprungliga titeln *Bifrost* förändrades till *Den gamle hedningen*, så skedde det i anslutning

till dessa stämningar, som erinra om dem vilka råda i Geijers dikter *Den siste skalden* och *Den siste kämpan*. Men hos Tegnér är det en helt och hållet subjektiv stämning, som bryter ut. Det ligger i öppen dag, vad som föranlett hans djupa missmod. Sommaren 1812 blev det uppenbart, att Sverige icke skulle deltaga i Napoleons angrepp på Ryssland; i juli slöts freden med England, i augusti ägde mötet i Åbo rum. Vartill tjänade det att sjunga om frihet, om ära och fosterland — »den slappa tiden skyggar med skräck derifrån». När handlingens glaven brister, brista också sångens senor. Hur dåraktigt att tala och skriva om förnyandet av götisk anda, när den härliga patriotiska drömmen, som skalden flammade för i *Svea*, ligger glömd och övergiven. »Sof roligt, forntid! Fåfängt Iduna mer — drar dina bragder, som rostade svärd, utur grafven.»

Som alltid hos Tegnér mynnar harmen över den vrånga, förskämda tiden, förbittringen över motgången, ut i en desperat domedagsstämning: världens undergång vore det bästa, som nu kunde ske. Det är slutstrofen:

Uppvakna, Heimdal! Blås som till Ragnarök
 så himlen remnar och Valhallas herrlighet flammar;
 och Dvergaätten, så kraftlös, så öfverklok
 må tro på Ljungarn som nalkas med straffande hammar!

Det är alldeles med orätt, som Celander i denna strof velat lägga in en »götisk lurton», en förhoppningsfull spådom om en ny och bättre tid, kort sagt: en förkunnelse av det götiska programmet. Det finnes i *Asatiden* icke plats för annat än trots, missmod och förakt; domen över samtiden är definitiv. Det är hämndens, straffets dag, som skalden till slut pekar hän på. Tor, som förut stridde med jättarna, skall nu ställa till Ragnarök för dvärgarna¹ — det är Tegners omformning av den nordiska myten. Skall man därvid tänka på något bestämt, så är det snarast den

¹ Redan i en föregående strof hette det, att de stora minnena stå »som tomma harnesk, dem ingen kan fylla på jorden». Uppfattningen att föfäderna till kroppstorlek överträffade senare släkten var allmänt spridd i adertonhundratalets början; den berömde tyske läkaren C. W. Hufeland framställde den i en skrift, som 1816 utgavs på svenska under titeln: »Vi och våra föfäder i fysiskt hänseende.» I Agardhs uppsats i Lyceum om pestalozziska uppfostringssättet förekommer följande ställe, som Tegnér givetvis kände: »Man betrakte blott de gamlas rustningar och vapen, som förvaras i våra samlingar, sällsamma ej blott till deras antal, utan äfven till omöjligheten för våra samtidas kraft att nyttja dem.»

nationella undergången som följd av det politiska missgrepp, som enligt Tegnér's mening blivit begånget.

Motivet till *Jätten* finnes antytt i ett par rader av *Asatiden*:

I bergens salar satt jätten med trotsigt mod
och drack för Loke en skål ur människoskallar.

Redan här är jätten en representant för ondskan. I sagorna skildras ju jättarna som Tors fiender, men de äro ingalunda framställda som följdriktiga motståndare till den moraliska världsordningen. Tegnér har hämtat många drag ur Edda-myterna, men han har, som Celandér riktigt framhållit, »skärpt och fördjupat motsatsen mellan gudar och jättar». Jätten är vad kristendomen kallar djävulen och Kant det radikalt onda.

Man kan utan tvivel fastställa, att den åskådning, som ligger till grund för *Jätten*, är influerad av den kantska etiken. Med sin rigorism och sin omutliga sanningskärlek måste Kant komma att bestrida den ytliga, sentimentalt förskönande eller naturalistiskt slappa optimism, som präglade sjuttonhundratalets moraliska syn. I sin *Die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft*, där han utförligast behandlar dessa problem, skildrar han människans naturliga ondska med lugn saklighet och anför bl. a. La Rochefoucauld's sats, att det till och med i våra bästa vänners olycka finnes något, som icke misshagar oss. Han vänder sig mot den av nyare filosofer och pedagoger utspridda »heroiska meningen», att världen ständigt går framåt från det onda till det bättre. »Diese Meinung», skriver han, »haben sie sicherlich nicht aus der Erfahrung geschöpft, wenn vom *Moralisch-Guten* oder Bösen (nicht der *Civilisirung*) die Rede ist; denn da spricht die Geschichte aller Zeiten gar zu mächtig gegen sie; sondern er ist vermutlich bloss eine gutmüthige Voraussetzung der Moralisten von *Seneca* bis zu *Rousseau*, um zum unverdrossenen Anbau des vielleicht in uns liegenden Keimes zum Guten anzutreiben, wenn man nur auf eine natürliche Grundlage dazu im Menschen rechnen könne.»

Av den filantropiska godmodigheten, som icke tar det så noga, finnes verkligen ingenting hos Kant. Även Tegnér har lämnat bakom sig sjuttonhundratalets svärmerier om den obegränsade perfektibiliteten hos den i grunden oskyldiga och goda människonaturen — oskyldig och god så fort den icke kommer un-

der inflytande av fanatiska präster och despoter. Han, som ännu i *Kulturen* drömt om den dag,

då kulturen hunnit språnget dämna
af det ondas syndafloed en gång,

är nu viss om motsatsen:

Låt ljeltkraften kämpa,
låt Solen stråla.
Det Onda är odödligt
liksom det Goda.

De första stroferna skildra jätten som den rene missdådaren, som gläder sig åt att göra skada och tillfoga människorna smärta.

Jag trampar fältens gröda,
jag bräcker kölar.
Jag leder vandrarn vilse
från sökta hyddan
och fröjdas att han ryser
när Jätten skrattar.

Mord är hans högsta glädje, och därför älskar han fältslaget med dess blodsutgjutelse:

Hur skönt, när bågens svalor
kringflyga hären,
och breda svärdet kyler
ett menskohjerta.

Men sin djupaste, sin mest raffinerade form får ondskan i bristen på idealitet, i den lumpna, jordbundna materialismen. Den tror icke på det osynliga, på oskuld, ära, dygd, — på idéerna. Trollet lockar den unga flickan att kasta bort sin oskuld, och ynglingen att svika sitt land:

»Hvad strider du för landet,
du Nordens yngling?»
Han sålde fädrens grafvar
för lumpna guld.

Denna cyniska sensualism visar sig icke blott som handling, den tar också formen av teori. Själva vishetsläran, filosofien, kan låta sig förblinda av jätten.

Der satt en vis i dalen
han talte sanning
så djup som Oden talar
med Mimers hufvud.
Jag vred hans arma hjerna
omkring så sakta.
Hur skönt! Den narr'n förnekar
de höge Gudar.

Enligt Ynglingasagan mottog Oden genom Mimers huvud, som han alltid förde med sig, »tidender från andra världar». Men sjuttonhundratalets filosofi trodde icke på några andra världar än de yttre sinnenas. »Till grund för hela tidehvarfvets bildning låg en materialistisk åsigt af verlden», yttrade Tegnér 1817 i jubelfesttalet, »för religion som för moral, för vetenskap som för konst den förderligaste af alla möjliga, förderlig äfven i det afseendet att dess jernhårda konsekvens och dess kalla beräkning göra den till den svåraste af alla menckliga förvillelser att med förnuftsgrunder vederlägga.» Jätten kunde icke heller vederläggas med förnuftsgrunder, när han frågade ynglingen, varför denne gav sitt liv för fosterlandet. Ateismen är den sista konsekvensen av denna slags rationalism. »Till följd häraf förklarade tidens yppersta män, mer eller mindre tydligt, att all religion, och i synnerhet vår uppenbarade, vore en folksaga.» I den senare tryckta versionen av *Jätten* beskrevs filosofiens ateistiska period något annorlunda:

Jag slog en handfull dunster
för grubblarns öga.
Hur skönt! Den narr'n förnekar
Allfaders välde.

Längre fram i jubelfesttalet yttrade Tegnér om denna sjuttonhundratalsfilosofi: »Min själ vämjes vid denna mencklighetens prosa, vid detta stäekande af andens vingar.» Jättens ondska är till sitt väsen prosa. Alla kan han förvirra och vinna, blott icke skalden:

Jag hatar Skaldens drömmar,
de Valhallsburna,
om fosterland och Gudar,
om dygd och ära.
Jag kan ej dåren locka
från blåa molnen;
dock är jag nöjd: på jorden
är han föraktad.

Här liksom i *Konstnären* och *Rom-resan* är skalden den som tror på de osynliga idealen, och därför bland människorna är en ringaktad främling.

Jätten uttrycker sålunda en djup pessimism. Skalden, som tror på fosterland, på dygd och ära, står ensam, oförstådd, betraktad som en svärmare bland de blå molnen. I *Svea* hette det:

För ära och för rätt, för kung och fosterland
han slösade ej ord, men väpnade sin hand.

Jätten vinner anhängare bland Nordens ynglingar: »Han sålde fädrens grafvar — för lumpna guld.» I *Svea* hette det:

Hvad yra fattar dig? Du säljer utan blygd
ditt fria sjelfbestånd, din ära, ja din dygd
för tomma njutningar från fjärran stränder förda.

I *Asatiden* sjöng skalden förgäves om frihet, ära och fosterland. *Jätten* har säkerligen kommit till vid samma tid, under sommaren 1812. Den uttrycker Tegnér's bittra resignation. De patriotiska ideal han förkunnat ha icke upplammat hans folk. Jätten bor oåtkomlig och outrotbar i bergen.

Det Onda är odödligt,
liksom det Goda.

Måhända har Tegnér, när han diktade om den onde jätten, också tänkt på det Jotunheim, som han manat till strid mot i sången till Karl August. Måhända är dikten skriven så sent på sommaren, att han redan urskilde fruktlösheten i Napoleons stora fälttåg.

Thor kommer med sin hammar:
jag ler åt honom.
jag sätter fjellens hjälmhatt
uppå min hjessa.
Låt hjeltekraften kämpa,
låt solen stråla.

När *Nyåret* kom till — givetvis vid tiden omkring årsskiftet — kunde man ur de franska och ryska rapporter, som den svenska pressen återgav, med full klarhet skönja vidden av Napoleons nederlag. Kejsaren själv skyndade, halvt som i flykt, tillbaka till Paris (Stockholms-Posten och Lunds Veckoblad, 2 jan. 1813), och

den 29:e bulletinen, daterad den 17 dec. 1812, som innehöll ett erkännande av de ofantliga förlusterna och slöts med de berömda orden: »Hans Maj:t har aldrig njutit bättre helsa än nu», offentliggjordes den 9 januari i Stockholms-Posten.

Tegnér's dikt lyder:

Nyåret.

Hvem rider så sent genom natten der?
O säg!
Från himmelen ner under jorden bär
hans väg.
Ej vågar han se sig tillbaka, ej stanna,
och stjernorna slockna omkring hans panna.

Försvundna år, var det du? Ja så!
Farväl!
Sof godt om du kan. Du har blodskuld på
din själ.
Du träder för domarn som pröfvande sitter.
Försvara dig, Mördare, om du gitter.

Din son — det är skönt att ej släkten ännu
dör ut —
Din son blir vår konung och hyllas som du
förut.
Till honom, till honom vi krypande vädje
och tigga af honom vår lumpna glädje.

Han kommer, han kommer. Hur dyster är strax
hans glans.
På hufvudet bär han af tomma ax
en krans.
Hans helsning är som när åskor bullra
och krigsörnen sitter uppå hans skullra.

Välkommen, välkommen med hunger och mord!
Ditt svärd
är tveeggadt, konung! Du vet hvad vår jord
är värd.
Var modig, var ädel, du blodburne Förste
och fall såsom Codrus, den siste, den störste.

De stjernglobber äro förgångelsens säd
som du.
De hänga som frukter på Tidens träd
ännu.

Den eviga sol deras mognad bereder,
och allt som de mogna, så falla de neder.

Är jorden ej mogen? Är måttet ej än
dock fullt?
O Evighet, öppna din famn igen
och huldt
du vagge till ro, som en Mor sig förbarmar,
ditt irrande barn, i oändliga armar!

Pessimismen i denna dikt är politiskt motiverad. Det förflutna årets blodbad, de blodbad som stunda under det kommande fylla skalden med vänjelse och förtvivlan. Naturligtvis icke i sig själva — ännu i maj hade han ropat i jubel: »Med våren flyga morden som lösta falkar ut», »Låt slafven fegsint klandra den vilda tidens gång» — utan därför att de för honom te sig såsom meningslösa och hopplösa, sedan Napoleon besegrats och Ryssland triumferat. Fruktlösheten symboliserar Tegnér i den krans av tomma ax, som det nya året bär kring sin panna. Han tänker på Europa, som enligt hans mening aldrig kunde ha någon fördel av kosackernas framgångar (brev till J. Adlerbeth den 6 okt. 1813), men han tänker också på Sverige; att alliansen med Ryssland betydde en ren uppoffring från svensk sida och icke skulle leda till några positiva resultat, var han enligt samma brev övertygad om.

Den sinnesstämning, vari Tegnér befann sig, hade en viss motsvarighet hos många av hans landsmän. J. F. Lundblad, som stod den tegnériska kretsen nära, skildrar i sina memoarer den ifrågavarande tidpunkten på följande sätt: »Under sådana förhållanden gick året 1812 i sin graf och nalkades det nya med sina obekanta öden, med sina säkra blodbad och uttömningar af alla nationens krafter. Allt var i en förstörande jäsning, hvarur lif eller död skulle framgå. Striden var säker, utgången oviss. För Sverige skulle det nya året i synnerhet bli märkvärdigt, emedan under loppet af detsamma något från dess förares sida måste tillgöras för att ej förlora nationens förtroende, sedan 1812 förflutit utan gagn för Sveriges synliga intressen.» I Lundblads uttalanden kommer fram samma känsla av oro och skräck som i Tegnér's poem, men med tillsats av ett opportunistiskt hopp att 1813 skulle kunna föra med sig nya chanser. Men dessa förhoppningar existerade icke för Tegnér: vapenbrödrskapet med

Ryssland, deltagandet i slutstriden mot Napoleon, det var för honom det förhatligaste av allt. Därför slår hans stämning över i förtvivlan. Man kan jämföra hans nyårsdikt med ett poem av Spak, hans förut nämnde beundrare i Karlstad, vilket infördes i Carlstads Tidning den 9 januari 1813. *Vid det förflutna årets slut* var titeln, och de första raderna lydde:

År, hvars minne djupt den Vise sårar,
Märkt af skräck och slagna Kämpars blod,
Du har flytt — i mensklighetens tårar
Strömmade du fram med tidens flod.

Skalden frågade sig:

Skola äfven nya årets öden
Skrifna stå med blod i minnets bok?

Men Spak finner till slut sin tröst i hoppet om »Förtryckarens», d. v. s. Napoleons, fall, och i tilliten till Karl Johan. Det blev honom också förunnat att i tvenne poem, *Ode* (11 sept.) och *Tysklands Befrielse* (6 nov.), förhårliga 1812 års politik och dess framgång.

För Tegnér däremot återstod ingenting annat än att framhärda i bitterhet och grämelse. Det är dessa känslor, som ge dikten dess trötta, föraktfulla rytm, som ge hela seeneriet dess dystra nattperspektiv, och som slutligen mynna ut i drömmen om en världskatastrof. Det har kommit ett patos av nästan biblisk styrka över denna tidsbetraktelse; inledningsversen kommer en att tänka på de apokalyptiska ryttarna. Själva det storslagna, skräckfulla och blodiga skådespelet på världsteatern har bevingat Tegnér's fantasi. Egentligen är det blott den djärva och lidelsefulla formgivningen, som är ny i Tegnér's dikt; ty själva stämningen hade han redan som ung tolkat i retoriskt-akademiska verser. Nyåret 1803 sände han Anna Myhrman ett poem, som har givna beröringspunkter med *Nyåret*. Det hette där bland annat:

Var helsadt, o Nyår! För sorgernas jord
Hur blodig var hittills den ban du beträder.
Med mörker och plågor, med villor och mord
Hon tecknades af dina Fäder.

Och du, för vår sällhet hvad lofvar du mer?
 Säg, för du åt jorden ej sorgspelet åter
 Af brottet, hvars fräckhet belönas och ler,
 Af dygden, som trampas och gråter?

— — — — —
 — — — — —

Med mordisk, med långsamt förkrossande hand,
 Se, lidandet fattar det gränslösa hela;
 Vi också, min Laura, två stoft deribland
 Vi ock skola plågorna dela.

Det är samma intima förknippning mellan skaldens och mänsk-
 lighetens olyckor, samma grämlse över världens gång — ehuru
 i ungdomsdikten mera moraliskt färgad —, samma intensiva
 vånda, som slutligen löser sig i dödslängtan. Skillnaden är blott,
 att Tegnér 1803 drömmer om sin förestående död utan att hoppas
 på att få dela öde med jordklotet.

I *Ynglingens sotsäng* ljödo samma anslag. Skalden såg i den
 historiska utvecklingen en enda blodig meningslöshet, och denna
 syn av mänsklighetens oändliga lidanden drev honom att fördjupa
 sig i evighetstanken: »lifvet äger ej ett högre hopp, än döden». Han
 apostroferade evigheten, »o djup, vår vaggas och vår graf».

För dig dö solar ut, som lampor brinna ner,
 och jordar falla bort, som löf om höstetiden.

Han måste tro på en evighet, och han frågade förnekarna: »Hvar
 löses gåtan då utaf Ert qvalda väsen?» Det är alldeles samma
 stämningsläge som i *Nyåret*. De jordiska kvalen mana fram
 förgängelsekänslan och evighetstanken.

Vad som är nytt i *Nyåret* är sålunda, som redan anmärkt,
 den oförskräckt subjektiva lyriska stilen: den mörka glansen över
 de första stroforna, det skärande hånet, och slutligen den upp-
 rörda innerligheten i de sista stroforna. Känslan, som vågar
 framträda öppen, skapar djärva, fullkomligt konkreta bilder. Året,
 som i ungdomsdikten »beträder en bana» i största allmänhet, är
 nu en ryttare, som tecknar sin mörka skugga mot himlaval-
 vet.¹ I *Ynglingens sotsäng* hette det blott, att jordar falla som löv

¹ Som ett mellanled mellan ungdomsdikten och *Nyåret* kan man betrakta *Nyårs-
 klagan 1807*, som är en efterbildning av Schiller. Den första strofen, som är nästan
 alldeles självständig, lyder:

Som en mördare det gamla året
 lades ner i grafven med vårt hopp.
 Timman ljuder, och med blod i håret
 går det nya uppå himlen opp.

om hösten; i *Nyåret* har jämförelsen blivit identifikation: skalden ser stjärnorna hänga som frukter på Tidens träd, och han väntar att de skola falla, när de mognat.¹ Han kallade i ungdomsdikten evigheten för »vår vagga»; i *Nyåret* har det blivit en hel scen: modern, som vaggar det gråtande, trötta barnet till ro — man tänker ovillkorligen på den ständigt sjuke sonen, som dog 1810.

Man kan måhända säga, att den längtan från jordelivets nöd och förvirring till evigheten, som biktar sig i *Nyåret*, har en viss platonsk anstrykning: själen återvänder till sitt ursprung (»O Evighet, öppna din famn igen»). Det har förut anmärkts, att den platonska idealismen hos Tegnér »ingått en nära förening med fadersbegreppet»; här är det emellertid icke den faderliga, utan den moderliga principen, som »tidens hittebarn» återförenas med. Gränsen mellan platonska och kristna stämningar är emellertid på denna punkt flytande. Däremot synes det mig omöjligt att, såsom Lamm försökt, i *Nyåret* återfinna några särskilt schellingska föreställningar. Tanken att även stjärnorna äro förgängliga, att hela den synliga världen en gång skall gå under, är ju biblisk och kristen;² det talas på mer än ett ställe i bibeln om nya himlar och en ny jord. Föreställningskretsen i *Nyåret* är avgjort apokalyptisk. Det heter om ryttaren, att han kommer »från himlen» och beger sig »ner under jorden»; det erinrar om de figurer, som i Uppenbarelseboken störtas från himmelen ned i avgrunden. När det talas om domaren, inför vilken året skall stå till ansvars, så visar det, att Tegnér's fantasi kretsat kring yttersta dagen. Att ryttaren bär ett diadem av slocknande stjärnor är helt och hållet i stilen; den havande kvinnan i tolfte kapitlet har på sitt huvud en krona av tolv stjärnor. Att stjärnorna falla från sina fästen omtalas i samma kapitel.

Än klarare kommer den bibliska inspirationen i Tegnér's föreställningar om världens undergång fram, om man med *Nyåret* sammanställer *Sång till solen*, som i stämning står den nära och säkerligen diktats ungefär samtidigt.

¹ »Tidens träd» är måhända en ombildning av världsträdet Ygdrasil. Stagnelius talar i en av sina nordiskt färgade dikter om »stjärnblommande Ygdrasil», vilket visar, att tanken låg nära till hands, ehuru den icke finnes i Edda-sångerna.

² Den kristna nyansen är påtaglig i uttrycket »förgängelsens säd» om stjärnorna.

Det rytmiska uppslaget till Solsången har Tegnér, såsom Wrangel visat, hämtat från Brages kväde om världens skapelse i femte sången av Lings *Gylfe* (1812 års version). Det heter där bl. a.:

Sol i sydligan trakt,
Månens endaste vän,
hon hade ej än
högran gull-hand lagt
på det himla-spann
som nu henne drar.
Ej solen der fann
den sal hon nu har;
ej månen då var
bekant med sin magt;
ej stjernorna nått
det hem de nu fått.

Man har här, i ett ytterst ofullkomligt försök, den höga, inspirerade durtonen anslagen vid besjungandet av de kosmiska hemligheterna. Tegnér har tagit upp den och med lysande konst förverkligat vad som föresvävat Ling.

Tegnér har i *Sång till solen* hämtat ganska mycket från de apostrofer till solen, som äro vanliga hos Ossian; i *Darthula* förekommer för övrigt en apostrof till månen, som likaledes varierar motivet. När skalden kallar solen »himmelens son» och talar om »dina gull-gula hår», så är detta reminiscenser från det hos Ossian så vanliga »son of heaven» och från »the golden-haired son of the sky» i *Carric-thuras* begynnelse. Hela föreställningen om solen som en hjälte, vilken vandrar sin ensliga väg i en tragisk känsla av att bära döds- och undergångsprincipen inom sig, är hämtad framför allt från slutet på *Carthon*, såsom Hasselqvist påpekat. Solen blir hos Ossian bärare av den melankoliska dödsposi, som är karakteristisk för de skotska hjältarna; Ossian, den blinde och åldrade barden, tillropar solen: »But thou art, perhaps, like me, for a season; thy years will have an end.»

Men hos Ossian finnes alls ingenting av den djupa tragik, som Tegnér lägger in i sin sol-figur. I diktens början skildras solen som strålande av glädje och kraft; den skänker ljus och liv åt hela skapelsen. Men snart kommer det in en ton av smärta och lidande: den strålande hjälten bär ett hemligt sår, han ilar fram, driven av oro, han drar skyarnas dok för sitt an-

sikte för att få sörja ut i ensamheten. Han längtar tillbaka till en högre värld, från vilken han störtats ned. Här anknyter Tegnér, såsom Nilsson påpekat, till Lucifersmyten, sådan den framställles i Esajas' 14. kapitel; han identifierar solen med den fallna morgonstjärnan. Det hette om henne, att hon ville taga sin plats högst över stjärnorna och skyarna och bliva lik Gud själv; till straff blev hon nedstörtad i avgrunden. Hos Tegnér är det icke begär efter glans och makt, som vållat solens fall, utan trotsig och stolt olydnad mot Herrens bud; solen stod vid den högstes tron,

tills du stolt ej fördrog
 hvad från thronen befalls,
 och han vredgad dig tog
 öfver strålande hals
 och dig hof med förakt
 som en boll i det blå
 att förkunna ändå
 hans förnekade makt.

Solens liv är sålunda en prövning och ett straff. Det kommer en dag, då den gyllne bollen spränges och världen störtar i grus; då är solen förlossad.

Ty din pröfning har slut,
 och försonad allt nog
 dig den Evige tog
 som ett barn på sin arm;
 och nu hvilar du ut
 invid faderlig barm.

Skalden är i släkt med solen — även han skall en gång vakna »i ett skönare blå», och hälsa sin frände med en skönare sång. Man anar, att även han längtar till den eviges barm från jordlivets prövningar, att även han behöver försonas med den högste. I *Nyåret* hade han gjort jorden till tolk för sin längtan, här är solen tolken. Den elegiska trötthet och världsfrånvändhet, som är skaldens stämning, kommer fram redan i diktens början, där det skildras hur solen närmar sig väster,

der för anande Hopp,
 der för uttröttad Dygd
 till de saligas bygd
 springa portarna opp.

Sång till solen och *Nyåret* uttrycka alltså båda en längtan bort från jordlivet; de skildra båda en världskatastrof, som skalden hoppas skall komma. Motivet hör till de för Tegnér's hela känsloliv centrala. Så snart Tegnér ser de principer, som han föraktar eller hatar, gå fram till seger, så snart han fruktar att få uppleva det ovärdiga, gripes han ofelbart av en döds- och undergångslängtan, som utvidgas till ett begär att se hela den jordiska tillvaron förintad. I *Svea* blir tanken på att fosterlandet icke skulle visa sig värdigt sin stora forntid så outhärdlig för honom, att han hellre önskar att hela Karlavagnen måtte störta i havet,

att med vår jord vår skam må bli förgången
och ingen veta, hvar ert Svea stod.

I *Nyåret 1816* vill han ha jorden arkebuserad för att slippa se den heliga alliansens seger. I *Asatiden* ropar han på Ragnarök. Med samma bittra glädje spådde han under liberalismens glansperiod världens undergång på vers och prosa och hälsade i *Kronbruden* »förstöring och mörker» välkomna. Tegnér erinrar om regissören, som, så snart det uppstår oordningar och störande uppträden på scenen, avbryter spelet och begär ridå.

Detta drag, som gör sig gällande i en poetiskt fullt verksam stil först under hans stora lyriska skede, låg emellertid *in nuce* redan i hans ungdomsdiktning, fast uttryckt i mera traditionella, mindre personliga former. I *Öfver lifvets plågor och tröst* inger anblicken av världens stora skådespel den nittonårige skalden endast smärta och avsky. Han tröstar sig med att i slutstrofen utmåla världens undergång, och först i denna strof kommer en känsla av frihet, lugn och lycka till utbrott.

Volcaners brak och åskans dunder!
De vilse förda solars fall!
Systemet skakadt i dess grunder,
Och dödens rop, och domens knall!
Naturens sista stund sig röjer,
Löst är det band den sammanhöll:
Men i din famn jag frälst mig höjer,
Och lugn min sänkta blick fördröjer
På gruset af den verld som föll.

I denna mera schablonmässiga skildring av »de vilse förda solars fall» finnes både som motiv och stämning det som sedan växer

ut och blir *Sång till solen*. Och hur mycket av detsamma återvänder icke i *Den vise*.

Tiden, grånande, sin ban fullbordar
Tills han målet för sin ringdans ser.
Skörden utaf solar och af jordar
Mejas, mogen, af hans lia ner.
Allt är rof utaf förgängligheten,
Tomt står rummet, der Naturen var.

Här är hela det kosmiska sceneriet från *Nyåret* och *Sång till solen*, med sakta mognande solar och jordar, med det tomma världsrummet. Själén har, liksom solen, återvänt till sitt upphov, återfått sin plats vid Guds tron:

Själén, höjd från grusets region,
ser sin vagga i den Högstes thron.

Tegnér har sålunda redan som yngling haft denna starka känsla av den jordiska tillvarons otillräcklighet; han har alltid betraktat den yttre världens sammanstörtande som inledningen till ett högre liv. ! *Förvillelsen* kallade han jordelivet för portiken till ett tempel. Transcendentalismen, ofta stegrad till dödslängtan, är hos honom natur; den sortens lynnesdrag förvärfvas ju icke, och utvecklas knappast. De äro vad Geijer kallar

trådar,
hvarmed naturen genomlagt vårt väsen,
och hvarpå sällsamt hänger dess bestånd.

Under ynglingaårens kriser höllo dessa stämningar på att bli honom övermäktiga. Hos mannen, som utvecklats till en stor konstnär med fantasien och språket i sin makt, träda de fram i ojämförligt mera suggestiva former, så snart yttre och inre motgångar väcka hans världsförakt och livsleda. Att de omkring år 1813 göra sig gällande i hans diktning, beror på hans harm över den svenska och europeiska politikens förlopp.

Emellertid är stämmningsnyansen icke densamma i Solsången som i *Nyåret*. Den senare är bittrare, mörkare; i *Sång till solen* träder det försonande och tröstefulla i världsundergången tydligare fram, odödighetstanken lyser klarare. Man skulle kunna våga den gissningen, att Solsången har kommit till senare, då

Tegnér med mera resignation betraktar Napoleons förestående fall, ja till hälften försonat sig därmed. Ty att Tegnér's fantasi behärskats av det stora världshistoriska skådespelet, när han diktade Solsången, kan knappast betvivlas. Det finnes i hans skildring av solen som den store hjälten, världens behärskare, drag, som oemotståndligt föra tanken till den andre världshärskaren. Solen är omgiven av lydfurstar liksom Napoleon:

Kring din konungastol
djupt i blånande natt
har du världarna satt
som vasaller. Du ser
på de bedjande ner.

Solen går sin gång som en krigisk hjälte i spetsen för sina härar:

Som en hjelte går du
på din lysande stig;
dina härar ännu
hvälfva trygge kring dig.

Men undergångens dag kommer för världshärskaren, och hela hans skapelse faller i ruiner med honom:

Men der kommer en stund
då din gyllene rund
springer sönder. Dess knall
manar världen till fall.
Och som ramlande hus
störta Skapelsens hörn
efter dig uti grus,
och den flygande Tid
lik en vingskjuten örn
faller död derbredvid.

Man måste tänka på Tegnér's spådom om Napoleons fall i *Det eviga*:

Men någongång brytes det vandrande svärd
och örnarna fällas i flykten.

Det är den franska örnen, som Tegnér 1815 besjöng i *Den vaknade örnen*.

I Solsången finnes sålunda redan ett utkast till *Hjelten*. Solen, som går sin ensliga gång, och som i sitt fall drar hela världen

med sig, för att ur den mörka natten uppstå förklarad till evigt liv, är ett redskap för den gudomliga viljan likaväl som hjälten, om vilket det heter:

Ensam går jag. Natt skall vara
innan himlens stjernor lysa,
innan hjälten blir en gud,

och som till sitt reningsbål tänder både Söder och Nord.

Håller man fast vid, att Tegnér hämtat själva uppslaget till sin dikt från profeten Esajas, så är det nästan otänkbart annat än att han tillämpat orden i det fjortonde kapitlet på Napoleons väntade fall. De lyda, i Tingstadius' översättning (1805):

Huru är tu ifrån himmelen fallen!
tu lysande morgonstjerna!¹
Huru till jorden kastad
tu segrare öfver folken!

Tu tänkte i titt hjerta:

*Jag vill i himmelen uppstiga
och högt öfver Guds stjernor
befästa min thron:*

milt säte laga

uppå Gudaruus samlingsberg

ytterst i norden:

*öfver de högsta skyar uppstiga
och vara den Allrahögsta lik.*

Men till afgrunden är tu nedstörtad,
till yttersta djupet af gropen.

*År detta (säga de) den man,
som gjorde länder bäfvande,
som Konungariken skakade,
som bebodda länder förvandlade i ödentarker,
städerna i grus,
och gaf inga fångar lösa!*

Men Tegnér har ingalunda gjort sin fallna morgonstjärna till en representant för ondskan, utan till en hjälte, vars enda brott var det stolta övermodet, hybris, och som i själva sin undergång är Guds verktyg.

Det platoniska inslaget i *Sång till solen* har ofta framhävts,

¹ Tingstadius har här noten: »Stjernor på himmelen voro i Hebr. skaldspråket ypperlige bilder för mäktiga Konungar.»

särskilt av Nilsson i hans arbete om *Svensk romantik*; säkerligen med rätta till en viss grad. Betonandet av preexistensen, uppfattningen av det jordiska livet som ett avfall från det gudomliga ge ju dikten en avgjort platonsk färg. Men man får dock icke glömma, att gränsen mellan kristna och platonska föreställningar icke är lätt att draga: även för den kristna åskådningen är den jordiska tillvaron ett avfall från ett oskyldigt liv i gemenskap med Gud; försoningen och återföreningen efter provningstidens slut är en helt kristen tanke. För Tegnér ha båda dessa källor säkerligen flutit samman och blandats. När han talar om idéernas eller formernas värld, eller när han, såsom i bröllopsdikten till Elof Tegnér, direkt tar upp föreställningar om andens växande fjädrar eller om återeröringen, är ju den platonska proveniensen uppenbar; men i *Sång till solen* finnas knappast några konkreta drag, som stamma från den grekiske filosofen. Det är därför alla skäl att understryka, att *Sång till solen* i likhet med *Nyåret* har avgjort biblisk inspiration och kristen karaktär. Det är den kristna himmelen, som Tegnér diktar om, med skaparens tron och tillbedjande änglar; den poetiska fantasien behandlar sitt ämne med stor frihet, men icke annorlunda än Milton och Klopstock givit exempel på. Särskilt iögonfallande är denna dikternas kristna karaktär, när man jämför dem med ungdomspoemets skildringar av världsundergången, citerade här ovan. Där talas visserligen också om Gud och »den Högste», men hela andan är långt mera abstrakt och filosofisk, språket får aldrig den bibliska färg som i dikterna från mannaåren. Han talar där om evigheten utan att den kristna faderstanken förbinder sig därmed. Det visar, hur mycket närmare han 1812 och 1813 stod kristendomen — icke blott i rent yttre avseende, såsom präst, utan i inre avseende, som skald.

Tanken att göra solen till en prototyp för det mänskliga försoningsbehovet anser Lamm vara hämtad nr Schellings *Philosophie und Religion*, där Plotinos' lära om stjärnorna som de första fallna väsendena upptages. Det är väl icke omöjligt, att de nyplatonska idéerna — som Tegnér lärt känna även på andra håll än hos Schelling — spelat in i hans fantasi, men det synes mig, som jag redan antytt på tal om *Nyåret*, svårt att hos honom uppvisa något som går utöver de kristna föreställningarna, att även skapelsen skall förnyas, att »nya himlar och en ny jord»

skola bli rättfärdighetens och salighetens boning. Så snart Tegnér ger denna tanke konkret poetisk form, i anslutning till Esajas' myt om den fallna morgonstjärnan, så har man faktiskt idén i *Sång till solen*. Det kan förtjäna anmärkas, att i den danske teologen Bastholms *Philosophie för olärde* — den bok, varur Tegnér hämtat den astronomiska lärdom, varmed han som gosse väckte Brantings häpnad — förekommer tanken på en periodisk nyskapelse av jorden och himlakropparna, sannolikt under påverkan av den Kant-Laplaceska himmelsteorien. Bastholm menar, att det ingalunda »vore en vanära för Skaparen at nedbryta sina verldar för at åter förnya dem, och at sätta dem i et bättre och fullkomligare tillstånd». »Mycket mer», heter det, »synes det öfverensstämma med det oändliga Väsendets vishet, at tid efter annan, under oss obekanta tideskiften, höja sina skapade verk ifrån en mindre fullkomlighet till en större.» Bastholm frågar sig, huru många »sådana periodiska förvandlingar» jorden skall genomgå för att nå den högsta möjliga »skönhet och fullkomlighet»: i slutet av kapitlet talar han än en gång om förstöringen såsom ett steg till större skönhet och fullkomlighet. Det är mycket sannolikt, att Tegnér livet igenom behållit dessa lärdomar i minnet; i varje fall visar stället, hur man från kristet håll kunde ta upp föreställningar besläktade med dem, som Tegnér framställde i Solsångens avslutning.

Utav den här givna framställningen följer, hur obefogat det är, när man i Tegnérs diktning från denna tid velat tolka in ett dämoniskt drag, ja rent av något slags satanism. Ek har trott sig kunna identifiera huvudpersonen i *Jätten* med skalden själv; en besynnerlig förväxling mellan Tegnér och den rena ondskans princip, fosterlandslöshetens, materialismens, poesihatets, ateismens företrädare. Blanck, som först offentliggjort *Nyåret*, anser i kommentarerna till denna dikt att »Satans vilda storhet fängslade hans håg» och tillägger: »I 'Jätten' grinar det ondas makt och titanismen i solsången håller på att gå öfver i satanism.» *Jätten* uttrycker verkligen icke någon sympati med ondskan, och av satanism finnes icke en skymt i *Sång till solen*. Solen är en bristfull dödlig, som till straff för sin synd — varöver han sörjer — måste genomgå en luttring och rening, och som längtar tillbaka till Guds sköte. Tegnér har utan tvivel tolkat solens väsen i analogi med sitt eget inre; han längtade själv till försoningens

ro, och som sin synd såg han trotsig olydnad, egenvillighet. — I *Resignationen* hade han anklagat sig med orden:

Säg, löper ej hvar dag ditt blinda knot, din klagan
till storms emot Olympens borg?

Om detta tillstånd är satanism, så torde satanismen vara ett med den kristna självprövningen intimt besläktat sinnestillstånd. Det kan då icke heller förvåna, att satanismen uppträder hos Tegnér i samma veckor som han besjunger sin vigning till präst och förbereder sin första predikan.

I dessa »mörka läror», som Tegnér skulle ha förkunnat, ser Blanck orsaken till att Geijer icke ville upptaga *Nyåret*, *Jätten* och *Sång till solen* i Iduna. Blanck menar nämligen, att *Nyåret* uttrycker en modern, naturvetenskapligt motiverad förgängelsekänsla; människosjälén skulle där föreställas såsom vräkt »från ställningen som skapelsens krona och mittpunkt», såsom »ett oväsentligt atomkomplex långt borta i världsalltets öken, dömt att lösas upp och försvinna utan spår». Det behöver väl knappt påpekas, att denna romantiska materialism i J. P. Jacobsens stil icke har det ringaste att göra med Tegnérs klara och extrema idealism, ja utav alla tänkbara själstillstånd är det med hans väsen, hans idéer, hans känslor för människovärde mest oförenliga. Det behöves föga mera erinras om att *Nyåret* icke innehåller ett enda ord, som rent språkligt sett kan tolkas i den riktning som Blanck gör: hos Tegnér vaggas »atomkomplexet» — den mest o-tegnérska omskrivning för »den himlaburne Anden» som torde kunna uppletas — till ro av Evigheten som av en öm och kärleksfull mor; det är icke alldeles detsamma som att lösas upp i världsalltets öken. Då man icke kan antaga, att Geijer så grovt missuppfattat Tegnérs dikter, måste deras uteslutande ur Iduna ha en annan grund.

Först och främst bör det då erinras om att Tegnér själv yrkade på sträng gallring; det var meningen att endast det fulllödigaste skulle upptagas i tidskriften. De tre dikter, som utkorades, voro *Asatiden* och *Prestvigningen*, som Tegner den 30 maj 1813 själv förklarade sig sätta högst, samt *Skaldens morgonpsalm*. Det var alltså tre av den tegnérska lyrikens stora mäs-

verk, som Geijer med fin kritisk blick utvalde.¹ Av de fyra utgallrade hörde varken *Jätten* eller *Rom-resan* till Tegnér's betydligare; den sista var dessutom, som förut anmärkts, skäligen ljum i uppskattningen av nordisk natur. *Nyåret* och *Sång till solen* däremot hörde konstnärligt sett till Tegnér's yppersta ting; beträffande dem måste Geijer sannolikt ha bestämts av särskilda grunder.

Man kan också gissa sig till dem. *Nyåret* gav ju öppet uttryck för en nattsvart pessimism i uppfattningen av det politiska läget; för Geijer, som nu och allt framgent var en övertygad anhängare av 1812 års politik, för göterna, som med patriotisk hänförelse följde och hyllade Karl Johan, måste denna ton vara i hög grad sårande. Där Tegnér blott såg meningslös blodsutgjutelse, där sågo de den heliga kampen för fosterlandet mot Europas förtryckare. På denna punkt har Blanck riktigt angivit motsatsen mellan Tegnér och göterna, ehuru han underskattat den politiska inspirationens betydelse för *Nyåret*. Vid den stämman (20 mars 1813), där Tegnér's sju dikter upplästes, och där Adlerbeth fick i uppdrag att betyga Tegnér förbundets erkänsla för hans bidrag, uppträdde Geijer med dikten *Lagen och profeterna, en blick på tiden*. Den har liksom *Nyåret* biblisk och apokalyptisk karaktär — såsom i annat sammanhang påpekats —, men den återger en alldeles motsatt, en optimistisk och tillitsfull syn på vad som tilldrog sig och stundade i Sverige och Europa. Folken stå upp till hjältemodig kamp för oavhängighet och frihet: »för min rätt jag allt vill våga». Sverige är färdigt att delta i striden mot tyrannen: »Vid styret hjälten står, och hans är läran — Hans stöd är i hans mod, hans statskonst äran.»

Vad *Sång till solen* angår, så har Geijer måhända stötts bort av den pessimistiskt-elegiska tonen, som vittnar om dess nära psykologiska samband med *Nyåret*, han har känt igen den trötthet, den längtan bort från världen, som hade sin rot i missnöjet med den politiska utvecklingen. Att Geijer skulle ha urskilt Napoleon-figurens samband med hjälten-solen är väl föga troligt.

Man kan däremot fråga, huru *Asatiden* lyckades passera cen-

Blanck anser, att dessa tre dikter »voro utan tvekan den lilla samlingens svagaste», medan de fyra övriga, däribland *Jätten* och *Rom-resan*, upphöjas till »fyra af de vackraste pärlorna» bland Tegnér's poem. Värdesättningen av å ena sidan *Rom-resan*, å den andra *Skaldens morgonpsalm* behöver icke diskuteras.

suren, då, såsom ovan visats, oppositionen mot 1812 års politik och föraktet för samtiden där fingo starka uttryck. Men vad som mest föll i ögonen i *Asatiden* var försöket att återuppliva den nordiska mytologien, vilket låg helt inom förbundets program. Det subjektiva stämmningsutbrottet var så egendomligt maskerat, att dikten länge missförstått; dess verkliga betydelse klarnar blott i ljuset av en ingående analys, som bygger på en intim kändedom av Tegnér's samtida poetiska och prosaiska uttalanden. De trotsiga hornstötter, som avsluta dikten, kunde lätt nog tolkas som maningar till uppräckning och bättring, i stället för som varsel om det Ragnarök, som skalden längtade att få uppleva.

Det var alltså de ljusa och optimistiska dikterna *Prestvigningen* och *Skaldens morgonpsalm*, samt den i samma anda uppfattade kraftfullt trotsiga *Asatiden*, som Geijer ansåg svara mot götiska förbundets program och svenska folkets behov de marsdagar år 1813, då det tyska fälttåget förbereddes och trupper redan börjat överföras till Pommern. Det var de pessimistiska dikterna, som Geijer avsåg avseende tillika med de mindre betydande. Att Tegnér's pessimism i bedömandet av de politiska händelserna, ja i uppskattningen av den jordiska tillvaron överhuvud icke har det allra ringaste med satanism och immoralism att göra, torde ligga i öppen dag, om man nämligen icke tror att optimismen är den enda verkligt moraliska ståndpunkten. Den djupaste, bittraste, hänsynslösaste pessimism i bedömandet av allt som är människor och människors verk, den tröstlösaste blick på historia, samtid och framtid kan förenas med den renaste moraliska idealism och den varmaste religiositet. Måhända är det för kristendomen mest karakteristiska just denna förening; åtminstone har kristendomen fattats så av några bland mänsklighetens störste. Pascal, vars indirekta inflytande på den teguér'ska pessimismen förut berörts, såg hela tillvaron i de svartaste färger och var övertygad om jättens odödlighet, men var ingen satanist.

I det föregående har hävdats, att den teguér'ska pessimismen vid denna tid framträder väsentligen på grund av de politiska förhållandena. Hans personliga belägenhet var mera gynnad än förr, i hans inre rådde resignation och lugn. Denna uppfattning bestyrkes av det faktum, att han just vid denna tidpunkt gav uttryck för den starkaste och mest högstämnda optimism, så snart han vände blicken från den politiska scenen. Frihets- och lycko-

ruset från *Skidbladner* går igen i *Skaldens morgonpsalm* och *Prestvigningen*. Dikterna höra nära hop och synas vara ungefär samtidiga. Då Tegnér's prästvigning ägde rum den 20 december 1812, måste sannolikt båda dikterna och i varje fall den ena vara diktad i omedelbart grannskap av *Nyåret*. Troligen är det under julferierna, enligt brevet till Adlerbeth reserverade för poesien, som hela denna grupp av dikter kommit till. Men det politiska åskvädersmolnet är i *Prestvigningen* och *Skaldens morgonpsalm* blott en liten, knappt skönjbar punkt vid horisonten, medan himlen badar i ljus.

Att Tegnér's förhållande till religionen blivit varmare och djupare under inflytandet av den filosofiska idealismen och under den allt klarare framträdande oppositionen mot upplysningsfilosofien, har i det föregående flera gånger betonats. I föreläsningarna över estetik 1808 hade han yttrat, att religionens sanningar lika väl som poesins under voro upphöjda över naturens vanliga gång, att endast »ett ofilosofiskt sinne» söker förklara allt efter det nyktra förståndet, och han hade stämplat encyklopedisternas, Voltaires och Lockes religionskritik som »en falsk och bornerad ansigt af tingen». Att det varit Tegnér's avsikt att i poetisk form framställa sin uppfattning av religionen framgår av ett brev från Agardh till Hammarsköld av den 6 augusti 1811. Agardh, som just varit samman med Tegnér på Råmen, meddelar där: »Han skrifer ej mycket, men han studerar sin konst ifrigt. Han arbetar nu på en *tragedi* och på ett större stycke »Religionen» (detta under uns).» Varken tragedien eller dikten om religionen ha blivit fullbordade, men i *Prestvigningen* har man utan tvivel ett poetiskt uttryck för den religiösa åskådning, Tegnér velat uttala. Ett annat, betydelsefullt vittnesbörd från samma period av Tegnér's liv är hans första predikan som prebendepastor i Stävie pingstdagen (den 6 juni) 1813, vilken märkligt nog aldrig blivit tryckt. Den bildar en förträfflig kommentar till *Prestvigningens* poetiska dityramb. Med hjälp av dessa källor kan man vinna en klar bild av Tegnér's religiösa åskådning.

Den ton, som Tegnér anslår i *Prestvigningen*, är framför allt utmärkt av kraftkänsla, av ljus och strålande glädje. Det finnes intet nedböjt, inåtvänt, sörjande i denna religiositet; ansiktet är i extas riktat uppåt: »Se opp! Hvad är som lågar? — En gyllne verld i skyn!» Men dock finnes det i detta sinnestillstånd inga

trånsjuka eller svärmiska drag: blicken förblir klar och fast mitt i jublet, allt andas lugn och ro. Det är en andakt, som helt och hållet präglas av manlig styrka och manlig hänförelse; den är till sitt väsen besläktad med »det djärfva mod», som Tegnér förhärligat i *Svea*. Även fromheten har kommit i beröring med det götiska idealet. Och det är icke blott hos Tegnér, som fromheten fått denna karaktär av kraft och mod. Hos Geijer fattas religionen i samma anda: förtröstan, glädje, kraft äro för honom fromhetens kännetecken, dygden är till sitt väsen »den allra fullaste, modigaste handling», Luthers frejdiga optimism är hans religiösa huvudkälla. Både Geijer och Tegnér äro på denna punkt djupt påverkade av den fichteska religiositeten, som i så mycket är ett återvändande till Luthers starka och manliga anda; Fichtes kraftmedvetna idealism ligger bakom den nya tidens religiösa stämning liksom den är grundvalen för den götiska patriotismen.

Fichtes religiösa utgångspunkt är den omedelbara evighetsupplevelsen. Allt argumenterande, all dogmatik förkastar han med största bestämdhet: om religion kan blott den tala, som upplevat det eviga, och för honom är det ett omedelbart närvarande faktum, som aldrig kan sättas i fråga. I *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters* heter det: »In jedem Momente hat und besitzt er das ewige Leben, mit aller seiner Seeligkeit, unmittelbar, und ganz; und was er allgegenwärtig hat, und fühlt, braucht er sich nicht erst anzuvernünfteln.» Om irreligiositeten yttrar han sig med största förakt; han anser, att »alle Irreligiosität auf der Oberfläche der Dinge, und in dem leeren Scheine, befangen bleibt, und eben darum einen Mangel an Kraft und Energie des Geistes voraussetzt, somit nothwendig Schwäche, des Kopfes sowohl, als des Charakters, verräth». En egendomlighet för den fichteska fromheten är det stränga avvisandet av den religiösa transcendentalismen. Den eviga saligheten är icke något, som skall uppnås på andra sidan jordelivets gränser; den som trånar därefter bedrager sig själv. Nej, här, mitt i tiden, mitt i verkligheten uppleves det eviga av var och en, som har kraft att höja sig över det sinnliga. »Das, was sie Himmel nennen, liegt nicht jenseit des Grabes», heter det i *Die Bestimmung des Menschen*, »es ist schon hier um unsere Natur verbreitet, und sein Licht geht in jedem reinen Herzen auf.» Elevationen är för

Fichte en viljeakt, en akt av modig beslutsamhet: »Ich ergreife durch jenen Entschluss die Ewigkeit, und streife das Leben im Staube und alle andere sinnliche Leben, die mir noch bevorstehen können, ab, und versetze mich hoch über sie.»

Den sanna religionen är den djupaste lyeka, »ettas högst beseeligendes, und dasjenige, was allein dem Menschen, hienieden, und in alle Ewigkeit, Daseyn, Werth und Würde giebt». *Die Anweisung zum seligen Leben*, Fichtes religionslära, är en enda hänförd förkunnelse av denna salighet. Överallt, här som i *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters* och *Reden an die deutsche Nation*, inskräper Fichte, att religionen skänker evigheten här på jorden. Vill du skåda Gud ansikte mot ansikte, frågar han. »Suche ihn nicht jenseit der Wolken; du kannst ihn alenthalben finden wo du bist.» Fichtes religion är kraft och maktfullkomlighet; trånaden efter ett hinsides är för honom svaghet. Mysticism, svärmeri, oklarhet förklarar han vara fullkomligt oförenliga med sin ståndpunkt. Religionen är ingalunda »blosses andächtiges Träumen»; kraft- och frihetskänslan får hos den verkligt religiöse uttryck i handling: »Er erfasset seine Welt als ein *Thun*, welches er eben darum, weil es seine Welt ist, allein lebt, und nur in ihm leben mag, und nur in ihm allen Genuss seiner selbst findet.» Guds eviga väsen, som den religiöse fattat och upplevat, bestämmer Fichte på följande sätt: »Gottes inneres und absolutes Wesen tritt heraus als Schönheit; es tritt heraus, als vollendete Herrschaft des Menschen über die ganze Natur; es tritt heraus als der vollkommene Staat, und Staatenverhältniss; es tritt heraus als Wissenschaft: kurz, es tritt heraus in demjenigen, was ich die Ideen, im strengen, und eigentlichen Sinne, nenne.» Religionen blir sålunda, praktiskt sett, kulturidealism; det gäller att förverkliga idéerna. Fichte anför i *Die Anweisung zum seligen Leben* Platon som sin föregångare i uppfattningen av det religiösa, tillika med Johannesevangeliets Kristus samt Schiller och Goethe, vilkas namn han visserligen icke nämner, men dock tydligt pekar hän på. (»Selbst in diesen Jahrzehenten, unter unsrer Nation, haben es unsere beiden grössten Dichter, in den mannigfaltigsten Wendungen und Einkleidungen, gesagt.»)

Men Fichte känner sig vid förkunnelsen av sin religiösa åskådning ingalunda tråda ut ur ramen för den protestantiska kristen-

domen. Redan i det jakobinska ungdomsverket över den franska revolutionen hade han bringat Luther sin hyllning, och i *Reden an die deutsche Nation* visar han sig stå i obruten andlig gemenskap med den store germanske lärofadern. Han igenkänner hos Luther den strålande, kraftmedvetna optimism, som är hans egen, och ser därmed i honom en religiös meningsfrände. Han skriver om Luther: »Nachdem er nur die ersten Kämpfe der Gewissensangst, die ihm sein kühnes Losreißen von dem ganzen bisherigen Glauben verursachte, bestanden hatte, sind alle seine Äusserungen voll eines Jubels und Triumphs über die erlangte Freiheit der Kinder Gottes, welche die Seeligkeit gewiss nicht mehr ausser sich und jenseit des Grabes suchten, sondern den Ausbruch des unmittelbaren Gefühls derselben waren.» Han skildrar Luthers historiska mission i följande ord, sedan han anmärkt, att reformationens trosbekännelse icke kan göra anspråk på absolut förbindande karaktär: »So ist doch dies ewig wahr, dass mehr Himmel diesseits des Grabes, ein muthigeres und fröhlicheres Emporblicken von der Erde, und eine freiere Regung des Geistes, durch ihre Aufopferung, in alles Leben der Folgezeit gekommen ist.»

Denna fichteska åskådning ligger till grund för Tegnér's religiösa uppfattning, sådan den framträder i *Prestvigningen*. Vad som är nytt i dikten, om man betraktar den mot bakgrunden av tidens andaktsformer, är just vad Fichte kallat »ein muthigeres und fröhlicheres Emporblicken von der Erde»; det är just att den ger »mehr Himmel diesseits des Grabes» än vad man är van vid.

Se opp! Hvad är som lågar?
 En gyllne verld i skyn!
 Guds våldes klarhet tågar
 förbi min tjusta syn.
 De Salige mig nicka
 välsignelse och fred,
 och englahufven blicka
 från brystna hvalfvet ned.

Lika starkt som Fichte betonar Tegnér elevationen, evighetsupplevelsen, den djupa saligheten:

Hur salighet betäcker
 den nye Lärarns själ!

Det är särskilt betecknande, att man i Tegnér's dikt kan återfinna spåren av den fichteska polemiken mot transcendentalismen. Tegnér skildrar överallt evigheten som omedelbart, nästan sinnligt närvarande:

Se, himmelrikets nyckel
är i min fria hand.

Icke ett ord antyder en längtan till något hinsides eller frånvarande. Att denna tendens är medvetet genomförd, förrådes i slutraderna, sådana de ursprungligen lydde och även avtrycktes i Iduna. Det heter där:

Halleluja! *Hvad söker
jag mer i himlarna?*
Guds salighet besöker
vår jord. Halleluja!

»Suche ihn nicht jenseit der Wolken», hette det om Gud i *Die Anweisung zum seligen Leben*. Den eviga saligheten uppleves mitt i jordelivet. Även Geijer hade tillgodogjort sig denna fichteska åskådning. I prisskriften om inbillningsgåvan, omedelbart efter det ställe där dygden bestämts som modig handling, utvecklar Geijer, att den religiösa människan redan mitt i timligheten förverkligar de eviga idealen: »Hon lefver redan här i en högre verld, och skulle, om hon ej gjorde det, aldrig skåda dess glans.» På samma sätt inskräper Fichte, att den som icke funnit det eviga i livet på denna sidan graven förgäves skall söka det på den andra sidan.

Men den fichteska religionsläran skulle förvisso icke ha gjort ett så djupt intryck på Tegnér, om den icke svarat mot hans egna innersta erfarenheter. Fromheten som ett tillstånd av hänförelse, kraftmedvetande, frihetskänsla, klarhet och glädje, det var ju vad han själv upplevat i inspirationens högtidsstunder. Det ligger i öppen dag, som redan flera gånger anmärkts, att andakten och poesien hos Tegnér sammanfalla. *Prestvigningen* är blott en religiöst färgad variant av *Tornväktaren*, *Konstnären*, *Skidbladner*. En strof av poemet förhårligar också dikten snarare än religionen:

Och hänryckt Skalden griper
i lyran, och slår an
hvad Vishet ej begriper,
hvad Tron blott ana kan.

Den låga jordens sorger
 förstumma vid hans röst,
 när Evighetens orger
 slå an uti hans bröst.¹

Religionens sanningar och poesien under äro här fullkomligt jämställda, liksom i de estetiska föreläsningarna 1808; båda äro upphöjda över den profana visdomens förklaringsförsök.

Tegnér tryggar sig, alldeles som Fichte, vid den omedelbara, starka upplevelsen. Egentligen är *Prestvigningen* en skildring av *inspirationen*. Den är utförd med så djärv och öppen realism, att själstillståndets rent fysiologiska kännetecken framträda med full klarhet. »Det susar för mitt öra» — denna susning blir tolkad först som Guds ande, vilken sänker sig, därefter som ljudet av Edens palmer. Skaldens bröst bävar i rörelse: det är »Evighetens orger», som genljuda. Det flammar för hans ögon — det är Guds väldes klarhet. Han känner en välgörande kyla kring tinningarna:

Hur svala himlen släcker
 hvar jordisk brand likväl!

— — — — —
 och englavingar svalka
 den gudavigdes kind.

Det sista draget är av särskilt intresse; det återvänder med förvånande regelbundenhet i alla Tegnér's skildringar av det poetiska ruset. I *Konstnären* hette det, att över Diktens son »Oändligheten spänt det svala tättet opp». I *Skaldens morgonpsalm*: »Andar hviska i de svala lunder.» I *Sången* talas det om en sorlande källa, en susande vind, som förfriska skalden, och i den äldsta handskriften har första raden också ursprungligen lytt: »Har du sett diktens friska lunder?»; *friska* har sedan ändrats till *svala*. Denna lydelse hade raden i de första trycken.² Det är svårt att icke i denna ständigt omtalade svalka se något rent kroppsligt. Hörde denna förnimmelse samman med de klaraste och mest lustbetonade sinnestillstånden, så kan man måhända påpeka, att Tegnér, enligt Böttiger, under depressionens och sjukdomens år brukade klaga över »ett brännande eldhjul under hjessan».

¹ Sista raden blev redan i Iduna-trycket ändrad till: *Genljuda* i hans bröst.

² I 1828 års tryck ändrades den till: »Har du betraktat diktens lunder?»

Den strofform, vari Tegnér besjöng sitt inträde i svenska kyrkan, är samma lätta, liksom luftiga jamber, vari han diktat sin patriotiska och krigiska *Majsång*; den hör hos honom sanman med optimistiska stämningar. I *Prestvigningen* ligga också tidens händelser gömda för hans uppåtriktade blickar; gömda, men icke helt glömda, ty det är väl på det ovärdiga politiska skådespelet han tänker, när han bjuder »tidens gyckel» farväl.

Pingspredikningen innehåller på prosa, i en form, som ibland synes avsiktligt förenklad med tanke på den lantliga åhörarskaran, många av de tankar och stämningar, som Tegnér uttryckt i *Prestvigningen*. Ämnet var den andliga friden, i anslutning till Johannes-evangeliets 14:27. Han talade om »den frid som ej beror af det timmeliga, emedan den till sitt väsende är evig, som ej störes av jordens stormar, emedan den är ett barn af himmelen». I slutorden kastade han en blick på dessa jordens stormar; den schillerska maningen att i andens inre värld skapa vad verkligheten icke kan bjuda klingar tydligt igenom. »Om det någonsin funnits en tid, då den andeliga friden gjorts oss behof, en tid då människan bort flykta in i sitt eget hjerta och der söka friden, så är det visserligen vår tid. I hafven säkert hört från främmande land, huru folkslagen uppstå mot hvarannan med rasande förbittring, huru kriget framgår som en jordbäfning ifrån söder till norr, ifrån vester till öster. I blod rinner solen opp och i blod sjunker hon åter neder. Dagen ser ingenting annat än förstörelse, och den tysta natten hör ingenting annat än jemmer. Mord och brand äro tidens lösen; och i denna stund då jag talar till eder om friden, ligga kanske tusen oskyldiga offer och förblöda på slagfältet.» Tegnér tackar Gud för att »krigets styggelser» icke nått svenska hyddor. I dessa prästerliga ord förråder icke en enda dallring på rösten det patriotiska deltagandet i den svenska härens öden på tysk jord; Lunds Veckoblad hade dagen innan (5 juni) innehållit bulletinen om det blodiga slaget vid Bautzen.

I begynnelsen av sin predikan riktar Tegnér ett våldsamt anfall på den materialistiska och sensualistiska upplysningsfilosofien och dess irreligiösa anda. Han skildrar denna irreligiositet, denna falska andliga frid, såsom ett sorglöst tillfredsställande av de djuriska begären. »Tron icke», heter det, »att jag här öfverdrifver eller pådiktar menkligheten ett tänkesätt som den ej kan äga.

Tvärtom är det just ett sådant tänkesätt som i sednare tider varit det herrskande ibland folkslag som annars skröto af världslig vishet. Dock, oförställt och med sitt rätta namn blygdes man att yttra det. Med de heliga namnen af upplysning och fördomsfrihet utsmyckade man denna djuriska uselhet, detta djefvulska vanvett. Från denna orena källa härleder sig också väsendteligen allt det andeliga förderf som i våra dagar öfverströmmar världen.» Ateismen är det konsekventa uttrycket för denna sinnesriktning. Hos Tegnér talar, här liksom i *Jätten*, den filosofiska idealismens förakt för en filosofi och en livsåskådning, som begränsat sin synkrets till den sinnliga verkligheten. Det är samma polemik i fichtesk stil, som Geijer samtidigt förde, och som ingick i det götiska fördömandet av njutningslystnaden och den moraliska materialismen.

I fortsättningen varnar Tegnér för det tomma svärmeriet. Han talar om drömare, som går upp i sin andakt: »när aftonen kommer har han ingenting uträttat». Han vänder sig mot den dystra och glädjelösa kristendomen. Religionen är för honom kraft och glädje, såsom han vittnat i *Prestvigningen*. Visserligen är kristendomen en lära om kors och försakelse, visserligen lär den oss att lida, men med tålmod och hopp. Själva martyrerna bli för Tegnér vittnen om kristendomens optimistiska grundkarakter: »äfvén under bilan vek icke friden ifrån dem, äfvén ifrån bålet lyfte de glada blickar mot himlen». Kristendomens ande är lugn och glädje. »Misstänkt är mig alltid den christne som icke tror sig kunna frukta sin Gud utan med tårar, som ständigt ifrar emot världens fåfänga och fördömmar hvarje oskyldig lifvets glädje. Jag har känt sådana. Med hängande hufvuden, med trumpna anleten, med quidande stämma spöka de omkring oss, sorgeliga vittnen af en missförstådd gudsfruktan. För dem är det menskliga lifvet blott en lång dödsbetraktelse, för dem är jorden blott en graf, himmelen endast ett likhvalf som bugtar sig deröfver och bibel och christendom endast en outöselig tårkälla. O! jag beklagar dem, dessa mörka, dystra sinnen, dessa lefvande grafchor, i hvilka aldrig ljuset faller. Christendomens ande begripa de icke, och den andeliga friden är fjerran från deras hjertan. Nej, mine åhörare, den som icke kan lefva ett andeligt lif midt ibland världens glädje, sannerligen han kan aldrig lefva det.»

Adressen i detta utfall är det omöjligt att ta fel på. Tegnér förklarar sig ha sett och känt dessa religionens rigorister och melankoliei. Henrik Sehartau och hans anhängare voro de enda religiösa ivrare, fördömare av världsliga nöjen, som vid denna tid spelade någon roll i Lund. Sehartau predikade varje söndag vid aftonsången i domkyrkan, såsom Lunds Veckoblad för åren 1812 och 1813 utvisar.¹ Man vet från Kahl, att Tegnér icke hörde till de akademiei, som kände sig dragna mot Sehartaus förkunnelse; motsatsen mellan den muntra Härbergskretsen och de allvarliga sehartauanerna måste ha varit rätt bestämd.

Men det vore alldeles oriktigt att betrakta Tegnér's polemik blott som ett utslag av personliga motsatser; den sammanhänger tvärtom med hela hans religiösa uppfattning och filosofiska åskådning. Optimismen i *Prestvigningen* är mera än en stämning, den är en övertygelse. Det har för Tegnér icke existerat en motsats mellan kristendomen och glädjen, icke ens mellan kristendomen och levnadsnjutningen. I den av wielandsk epikurism färgade *Till en yngling* (1810), där skalden ser livet som en leende jungfru och manar: »Dess gördel lös!» inblandar han sorglöst kristna föreställningar, om Oljeberget, om ängeln vid graven. I gravsången över *G. E. Sörling* (1809) tar evighets-tanken former, som kunde kallas ett slags poetisk muhammedanism:

Eviga stjernor
lysa oss då,
himmelska tårnor
famna oss då i det okända blå.

I gravsången över *N. Hesslén* (1811) ter sig den döde biskopen som en glad och gästfri filosof, »en kristnad Sokrates». Det är, som förut framhävts, wielandska anslag; denna måttfulla, men hedniska gratie-filosofi smälter även hos Franzén otvunget sam-

¹ Christian Molbech berättar i sina *Breve fra Sverrige i Aaret 1812* (I: 26—27), hur han en söndagseftermiddag under sin vistelse i Lund kom in i domkyrkan, som var så full av människor, att han väntade få höra en ovanligt god predikan. Men häri blev han bedragen. »En aldrende Præst, med det ubehageligste Organ, jeg nogensinde har hørt paa et saadant Sted, besteg Prædikestolen og forjog mig inden et Quarteer af Kirken med sitt jammerlige Foredrag, hvoraf jeg til Lykke knap forstod det halve, og med sin skrigende Rost, der ligesom giennemskar mine Øren.» Denna föga välvilliga skildring, som har en bildad främling till upphovsman, kan måhända förklara Tegnér's aversion mot den store själasörjaren.

man med kristen religiositet. Men hos Tegnér kommer det dessutom till ett moment av den nya idealismens kraft och mod; i *Till en yngling* är det *den fege* som piskas bort ur Elysium.

Vad Tegnér i pingstpředikningen yttrar om de kristna martyrerna återkommer långt senare i hans fördömande av Stagnelius' *Martyrerna*, som han anser ge en vrångbild av kristendomen. Angreppet på schartauanerna svarar på det nogaste mot den senare polemiken mot fosforisterna och Stagnelius; det finnes nästan ordagranna överensstämmelser. Den filosofiska idealismen, särskilt sådan den formulerats av Fichtes kraftfulla personlighet, kan icke intaga någon annan ståndpunkt än Tegnér's. Den är också Geijers. De sist citerade orden i Tegnér's predikan äro en direkt reminiscens av ett ställe i Geijers avhandling om historiens förhållande till religionen i Idunas andra häfte, där den Fichte-Lutherska åskådningen uttalas: »Den som ej kan lefva ett rent andeligt lif, midt i verlden, och under den lifligaste verksamhet, vet ännu ej hvad sådant lif vill säga.»¹

Den kristna förkunnelsen i pingstpředikningen är starkt färgad av den allmänna filosofiska idealismen. Det väsentliga i religionen är för Tegnér elevationen, »hjärtats upplyftande till Gud». Det heter: »Den kraft hos människan, mine åhörare, hvarigenom hon upplyfter sitt hjerta till Gud, det är Gudomens kraft inom oss, det är den som sammanbinder himmelen med jorden, som lär oss att vårt stamträd vexer öfver stjernorna och att vår Fader bor i höjdene.» Man känner igen den humana idealismen från *Kulturen*:

Eviggt lefver du i Menskligheten,
Höga kraft, till vår förädling skänkt,
Som lyft tanken mot oändligheten
Och vårt stamträd uti himlen hängt.

När Tegnér bestämmer, vari hjärtats upplyftande till Gud består, uttalar han först den filosofiska idealismens bekännelse till den översinnliga världen och först därefter de mera speciellt kristna lärorna: »Vi upplyfte våra hjertan till Gud när vi klart och lif-

¹ Det saknas icke litterära reminiscenser i Tegnér's predikan. Den förut citerade frasen om världskriget (»folkslagen uppstå mot hvarannan med rasande förbittring») är hämtad från Leopolds *Det slutande århundradet*. På ett annat ställe omskriver Tegnér en hel strof ur *Öfver lifvets plågor och tröst* (»Hur plågan all naturen väcker»).

ligt känne att vi äro *hans* barn och icke jordens barn, att vårt väsende har från honom utgått och skall till honom återvända. Vi upplyfte våra hjertan till Gud när vi känne att han för oss utgifvit sin enfödde Son till döden, ja till korsens död, för att försona världen med sig sjelf; när vi känne att han helat våra brister och tagit uppå sig vår svaghet, att han för vår skull öfvervunnit döden och helfvetet, att vi genom hans förtjenst och i hans namn skole salige varda.» Tegnér fortsätter med att utveckla de kristna trosartiklarna, men man tar näppeligen miste, när man antar att vad som mest ligger honom om hjärtat är den förra delen av denna trosbekännelse. I *Prestvigningen* finnes egentligen ingenting kristologiskt, ingenting av uppenbarelsen i strängare mening. Vad prästen går ut att förkunna är närmast den kulturidealism, vari även Fichte ser religionens väsen och som han återfunnit i Goethe-Schillers poetiska fromhet.

Hur glad är genom gruset
den stilla vandrarns gång
med oskulden och ljuset,
med religion och sång!

Guds väsen är uppenbarat i andakten, i vetenskapen («ljuset»), i dikten. De »himlens lagar», som prästerna manas att framställa för en »fallen värld», äro knappast något annat än de höga idéerna, som Fichte talar om. Tegnér ser icke prästernas mission som arbestämd från de lagerkröntas; vid magisterpromotionen 1829 yttrade han:

Hela den blomstrande värld, den sköna, som lefver inom er,
ut må hon tråda och prägla sig af i stat och i kyrka.

Den andliga frid, som Tegnér talar om i pingstpredikningen, är identisk med stämningen i *Prestvigningen*. »När då odödlighetens hopp uppfyller vårt hjerta, när himmelens salighet redan på förhand öfverskyggar vår själ; när världen samt med dess lustar och begärelser försvinner som en prick i det oändliga ljuset; — då, mine vänner, då upplyfte vi våra hjertan till Gud. Och detta är den sanna gudsfruktan, den första och säkraste källan till den andeliga friden.» Tegnér betonar även här, att den himmelska saligheten erfares redan i jordelivet.

Skaldens morgonpsalm — väl den skönaste av alla dikterna

från denna period, kanske det renaste och ädlaste uttrycket för Tegnér's genius överhuvud — står *Prestvigningen* så nära, att man väl kunde kalla de båda poemen tvillingar. Det vore frestande att nämna dem en andlig och en profan variant av samma motiv, men därigenom kunde lätt det för Tegnér mest säregna skymmas undan: fromheten, andakten är lika djup och innerlig i den ena som i den andra. Det är med full medvetenhet som Tegnér brukat ordet *psalm*. En psalm till Apollo, till solguden — ingenting återger bättre sammansmältningen av kristet och antikt, av religiöst och poetiskt i Tegnér's inre. *Skaldens morgonpsalm* uppenbarar, att det icke var en tom eller frivol fras, utan en verkligt känd sanning, när Tegnér i *Försonligheten* sjöng:

O, hvad gör det hur vi kalla
denna far som ingen ser
för hvad dyrkad bild vi falla,
solen eller korset, ner.

Men man kan hävda, att *Skaldens morgonpsalm* är ett ännu trognare och otvungnare uttryck för Tegnér's inre liv än *Prestvigningen*. Ett visst mått av anpassning, av omtolkning ingår trots allt i Tegnér's kristna religiositet; ingenting kunde vara orättvisare än att tala om bristande uppriktighet, om förställning — blotta misstanken om en förgrovande tydning kunde förmå en att återkalla påståendet — men man kan liksom pressa in en knivsegg i fogen, man kan analysera fram en skillnad mellan form och innehåll. Det är en skrud, som Tegnér frivilligt ikläder sig och bär upp med full mänsklig värdighet. Men *Skaldens morgonpsalm* är den nakna marmorn, den enkla, osmyckade, antika sanningen.

Vad den uttrycker är idealismen, den filosofiska, den estetiska, den moraliska, med ett ord: den mänskliga. Det är Schillers, Fichtes patos, men i en form, som är helt och hållet tegnérsk.

Själva uppslaget är hämtat från Goethe; Goethe hade förhålligt den konst, som var hans livs innehåll och lycka, i *Künstlers Morgenlied* och *Künstlers Abendlied*. Men den formande, plastiske konstnären blir hos Tegnér till den visionäre skalden; *visan*, som uttrycker Goethes lätta, harmoniska, nästan idylliska förhållande till naturen, blir hos Tegnér en *psalm*, med lyftande, bärande

andaktstämning, med orgelbrus och högtid. Men i Goethes *Künstlers Morgenlied* finnes dock den klassiska miljön och den antika stämningen av soltillbedjan:

Der Tempel ist euch aufgebaut,
ihr hohen Musen all,
und hier in meinem Herzen ist
das Allerheiligste.

Wenn Morgens mich die Sonne weckt,
warm, froh ich schau umher,
steht rings ihr ewig lebenden
im heiligen Morgenglanz.

Ich bet' hinan, und Lobgesang
ist lauter mein Gebet,
und freudeklingend Saitenspiel
begleitet mein Gebet.

Hos Goethe stiger skalden emellertid icke upp i idealens rymder. Han stannar på jorden, han sluter en varm jordisk kvinna i sin famn. Den poetiska realismen med sitt obrutna natursammanhang tolkas med underbar finhet i *Künstlers Abendlied*, där dik-
taren längtar efter det innerliga famntaget med naturen, då dess krafter skola strömma genom hans eget väsen:

Ein lust'ger Springbrunn, wirst du mir
aus tausend Röhren spielen.

I denna frodiga skaparglädje känner sig Goethe röra vid evig-
heten:

Wirst alle meine Kräfte mir
in meinen Sinn erheitern,
und dieses enge Daseyn mir
zu Ewigkeit erweitern.

Men Tegnér når det eviga icke vid naturens barm, utan i idéernas rymder, genom elevation. Han står Fichte och Schiller närmare än Goethe. Det ingår i hans entusiasm ett visst mått av verklighetsförakt. Hans konstnärliga åskådning är likaväl som hans patriotiska och religiösa bildad under ett starkt inflytande först och främst från Fichte; men här likaväl som förut bör hågkommas, att Fichte i sin ordning upptagit schillerska stämningar.

Fichte sysslar ofta med att fastställa vad som är utmärkande för det estetiska livet, vad som är konstnärens kall och plikt. I *Das System der Sittenlehre*, som Tegnér så ingående studerat då han tävlade om professuren i praktisk filosofi, heter ett kapitel: *Über die Pflichten des ästhetischen Künstlers*. Fichte utvecklar där, att konsten bildar hela människan, att den i lätt fattbar form framställer filosofiens transcendentala ståndpunkt, att den är ett uttryck för friheten och överallt skapar skönhet och glädje. Till slut talar Fichte inspirerat till den sanna konstnären: »Hüte dich aus Eigennutz, oder Sucht nach gegenwärtigem Ruhme dem verdorbenen Geschmacke deines Zeitalters zu fröhnen: bestrebe dich, das Ideal darzustellen, das vor deiner Seele schwebt, und vergiss alles andere. Der Künstler begeistere sich nur durch die Heiligkeit seines Berufs.» Endast genom den strängaste moralitet, endast genom att bli en bättre människa, kan han bli en bättre konstnär.

I *Die Anweisung zum seligen Leben* framställer Fichte vidare den konstnärliga begåvningsens väsen. Den söker absolut ingenting yttre med sin verksamhet; konstnären har sin lycka blott i sin konst »und was er von der Welt etwa noch ausserdem mitnimmt, füllt ihn nicht aus, sondern er nimmt es nur deswegen mit, um von demselben erneuert und gestärkt wieder in sein wahres Element zurückzukehren». Han är upphöjd både över de låga sinnliga behoven och över den stoiska apatien, han finner sig försatt »in eine ununterbrochene Reihe höchstseeliger Momente, für die er nur seiner selbst bedarf, und welche, ohne alle lästige Anstrengung oder Mühe, ganz von selber aus seinem Leben hervorblühen». »Der Genuss einer einzigen, mit Glück in der Kunst oder in der Wissenschaft verlebten Stunde, überwiegt bei weitem ein ganzes Leben voll sinnlicher Genüsse.» Från den ideella elevationens höjder försummar Fichte icke att kasta en föraktfull blick på samtiden och den vanliga tillvaron. På ett annat ställe i samma arbete skriver Fichte, att idealistens »härskande affekt» gentemot människorna är »eine heilige Indignation über ihr unwürdiges, und ehrloses Daseyn». Det är Tegnér's härskande affekt, allt från *Svea* och den fichteska idealismens genombrott hos honom, som därmed anges.

I *Skaldens morgonpsalm* utvecklar idealismen samma aspekter som hos Fichte. Ovanför verkligheten och den fördärvade tids-

åldern svävar en högre värld, idealens; vad skalden där ser skall han återge, och glömma allt annat. Det är Tegnér's bön till Apollo:

Tag mig med i skyn
 på din himmelsfärd.
 Öppna för min syn
 diktens sköna värld.
 Låt dess gudabilder i det höga
 sväfva klara för ett dödligt öga.

Lär mig måla sen
 för den dunkla jord
 hvarje himlascer:
 gif mig språk och ord,
 att de flygtiga gestalter stanna
 på mitt papper, lefvande och sanna.

Gif mig kraft och mod
 att förakta rätt
 dårars öfvermod,
 tidens kloka ätt
 som beler hvad Skaldens pensel målar
 fåfängt doppad uti dina strålar.

Den schillerska konstidealismen får hos Tegnér liksom hos Fichte en strängare moralisk prägling. Skalden ber att få sitt hjärta renat, han ber om kraft att i den yttre världen se ingenting mera än ett i sig självt likgiltigt medel för livet i idéerna:

För den bleka nöd
 stäng igen min dörr;
 gif i dag mig bröd,
 som du gifvit förr,
 att den höga himlakraft ej rymmer
 ur mitt bröst för jordiska bekymmer.

O du vet det väl
 hur jag älskar dig.
 Derför fyll min själ
 fyll den helt med dig.
 Årans, guldets, maktens åtrå vike
 från mitt rena hjärta, från ditt rike.

Den upprörda och innerliga ovärldsligheten löser sig här i bön, som får det kristna fromhetslivets drag. *Fader vår* och andra språk ur bibeln, ja Luthers katekes klinga överallt igenom, lik-

som kyrkklockor ur fjärran. Den bibliska tonen med sin kärva och primitiva realism var ännu starkare i den äldsta versionen, som trycktes i Iduna; det hette där:

För den bleka nöd
stäng min dörr igen.
Gif mig tak och bröd
kläder och en vän.

Med stolt öppenhet låter skalden själva sitt armod, sin dagliga kamp för utkomsten bilda bakgrunden till himmelsvisionernas strålfod. Men icke ett ord skvallrar om hjärtats behov, om hemmets och kvinnans värld. Apollo fyller ensam hans själ. Även den poetiska fromheten erkänner i sin högsta och mest extatiska form inga familjeband.

Den värld, som *Skaldens morgonpsalm* besjunger, är otillgänglig för det vanliga förståndet. Endast den gudomliga inspirationen skänker tillträde dit. I inledningen till föreläsningarna över Iliaden — ett par månader innan dikten sannolikt skrevs — inskräppte Tegnér, att »estetisk produktion ej är en blott förstånds-actus, ett bildande efter begrepp, utan förutsätter en förmåga, som öfverstiger blotta förståndets gränser och rör sig i en verld, dit man ej kan hinna med blotta begreppet». Men trots detta finnes det i *Skaldens morgonpsalm* ingen mysticism, ännu mindre än i *Skidbladner*. Det är inga mörka gåtor, inga dunkla aningar, inga töckenhöljda skepnader, som skalden återger. Han ber, att gudbilderna må sväva *klara* för ett dödligt öga,¹ han ber att de flyktiga gestalterna må teckna sig *levande* och *sanna* på hans papper. Genom det bestämda avvisandet av alla oklara, stämningsväckande drömmerier ställer sig Tegnér på Fichtes linje i stället för på Schellings, liksom han gör det genom sin kraftmedvetna optimism och sitt starka framhållande av evighetslivet på denna sidan graven. Det är betecknande att han kallar inspirationen för »den höga himlakraft». I en variant har det hetat »himlagäst»; det är mera platoniskt färgat, medan ordet *kraft* har fichteska associationer. De inställa sig likaledes, när skalden i fjärde strofen ber om »kraft och mod — att förakta rätt»; den tyske filosofen är stark i den överlägsna indignationen.

Liksom det i *Prestvigningen* fanns åtminstone en rad som för-

¹ *Klara* är en karakteristisk ändring; den äldsta handskriften har *vänligt*.

rådde skaldens förakt för »tidens gyckel», så finns det i *Skaldens morgonpsalm* ett utfall mot tiden. Det visar att dikten dock hänger samman med *Asatiden* och *Jätten*, där det överkloka, förvekligade släktet slöt till ögon och öron för skaldens syner och sånger. När Tegnér här talar om »tidens kloka ätt, — som beler hvad skaldens pensel målar», så är det förvisso mera än en allmän klagan över att vara oförstådd; det är de härliga skalde-synerna i *Svea*, hämtade hos sångens Gud (»En gudom fattar mig»), som prisgivits och trampats under fötterna. Därav den starka affekten: »dårars övermod».

Men om dessa patriotiska sorger gäller dock, vad Tegnér yttrade om världen och dess lidelser i pingstpredikningen: den försvinner som en prick i det oändliga ljuset. Skalden bönhöres, »jorden synes mer skön — himlen mera blå». Han glömmer de dystra farhågor och de skräckdrömmar, som kretsade kring honom under nyårsnatten likt blodiga skuggor. Han har druckit ur den diktens källa, om vilken han en gång skulle vittna i *Sången*:

Mot hvarje qual hans hjerta sårar
dess helsodryck en läkdom fått.

Det var hos honom icke en övermodig förhåvelse, utan en erfarenhet.

Det är av inre skäl uppenbart, att *Hjelten* är skriven vid en tidpunkt, då Napoleons nederlag kunde förutses, då kriget var i full gång eller åtminstone i förberedelse, men då avgörandet ännu icke fallit. Men därmed är intet exakt datum angivet, ty dylika förhållanden rådde, kan man säga, från början av år 1813 ända till slutet av oktober, då underrättelsen om slaget vid Leipzig nådde Lund.¹ Det vore frestande att antaga, att *Hjelten* kommit till under de oktoberdagar, då de allierades krets slöt sig kring Napoleon. Brevet till J. Adlerbeth av den 6 oktober, där Tegnér full av grämselse talar om att »verldsandens stora representer väl kunna gå under, utan att likväl det hvardagliga, platta, den gamla ordningen idisslande derigenom lyfter sig», har avgjorda likheter med en strof ur *Hjelten*:

¹ I Lunds Veckoblad inflöt en första, fullkomligt oofficiell segerbulletin den 28 oktober.

Evigt kan ej bli det gamla,
 ej kan vanans nötta lexa
 evigt repas opp igen.
 Hvad förmultnadt är, skall ramla,
 och det friska, nya växa
 opp utur förstörelsen.

Äro brevuttalandet och strofen ungefär samtidiga, så skulle emellertid därav följa, att *Hjeltten* kommit till tidigare, ty denna strof tillhörde icke det ursprungliga poemet, utan är liksom den föregående (»Frågar stormen när han ryter») inskjuten i marginalen på en renskrift. Den synes ha skrivits alldeles fristående, ty Tegnér har tvekat var han skulle finna plats för den; ursprungligen följde den efter nuvarande sjunde strofen (»Derför går jag trygg och lika»).

Vad som närmast har inspirerat *Hjeltten* förråder sig i de första raderna: smädelserna och den allmänna moraliska indignationen, som från alla håll strömmade över Napoleon, i det ögonblick då han var den underlägsne och då hans störtande kunde förutses. I Sverige hade ju den allmänna opinionen ursprungligen varit full av beundran och hänförelse för Napoleon, såsom Karl Johan och hans medhjälpare nog samt fått erfara. Den svenska politikens riktning medförde givetvis småningom en förändring i tänkesätten, men man misstar sig säkerligen icke, om man utgår från att först Napoleons stora olycka öppnade ögonen på mycket gott folk för hans svåra sedliga lyten och outhärdliga tyranni. I den rikligt flödande poesien under år 1813 är Napoleon aldrig annat än den blodtörstige förtryckaren, och en hel rad pamfletter utgavos för att väcka hat mot honom.¹ Elof Tegnér skrev den 9 januari 1814 till sin broder från Karlstad: »Hvad säger man nu i Skåne om Bonaparte? Här våga icke ens Kölmark och fröken Wennerstjerna, hans förra trognaste

¹ År 1813 utgavos bl. a.: *Buonapartes henliga bekännelse för cardinal Maury* (Stoekholm, A. Gadelius); *Napoleons Himmel på Jorden, eller Continentalsystemet* (Stoekholm, A. Gadelius); *Napoleons Dröm eller Enghiens skugga i Moskva* i Madama Stael von Holstein (Stoekholm, Strinnholm och Hæggström); *Hvad skall Napoleons öde blifva?* (Stoekholm, Olof Grahn); *Fragmenter till kejsar Napoleons historia 1—2* (Stoekholm, Strinnholm och Hæggström). — Av det sistnämnda, omfattande arbetet, som inledes med Arndts berömda Napoleonkaraktistik och som var redigerat av A. M. Strinnholm, utkom 1814 en tredje del. Ett par av de ovan nämnda småskrifterna trycktes i flera upplagor. — *Hvad skall Napoleons öde blifva?* är en översättning av ett stycke ur Arndts *Geist der Zeit* (1806), där Napoleons fall förutsäges; som avslutning eiteras en strof av »en stor Svensk skald», E. T. Det är andra strofen i *Den vise* (»Se tyrannen! — hvilken skoek af trälar»). Detta bruk av dikten har näppe-ligen setts med blida ögon av dess författare.

loftalare, at öppna sin munn til hans försvar, förmodligen af fruktan at, om de gjorde det, blifva vederbörligen ihjälslagna. Så är tonen här stämd mot den nidingen.» Bland dem som i tid räddat sig från risken att bli ihjälslagna måste ha varit Nils Leonhard Spak, Tegnér's beundrare och imitator, ty han uppträdde vid denna tid, som redan nämnt, med patriotiska och Napoleonfientliga dikter; och dock synes han ännu i november 1812, före den ryska katastrofen, ha hört till Napoleons trogna.¹ Den 24 februari 1814 skriver Elof: »Här är entousiasmen för Kronprinsen, och hatet mot Hyænan Napoleon gränslöst. Den sista hoppas vi, til eget välförtjent straff, och androm til varnagel, blifva med det första upsatt i jernbur på St. Pauli Kyrkas torn i London, upvärmad under fötterna med glödande kol. Den satans rackaren måtte väl nu snart vara mogen, då nästan hela Europas krigs-styrka står blott 12 mil från Paris.» I denna ton, med ännu vildare smädelser, talar Elof Tegnér allt framgent om Napoleon, »Satanas II».

För Tegnér låg det icke att överge den besegrade; all slags opportunism var hans natur främmande. Icke heller lät han påverka sig av allmänna meningar, och i motsats till professor Kölmark och fröken Wennerstjerna skrämdes han icke att tiga. Då Napoleon stod på höjden av ära och makt, hade Tegnér aldrig hyllat honom — blott i förbigående hade han i Landtvärnssången kallat honom hjälten — men nu, då hans stjärna var i nedgående, fann han ögonblicket inne att ge uttryck för sin beundran. Dikten blev naturligtvis icke offentliggjord — den trycktes först 1828 i *Smärre samlade skrifter* — och under brinnande krig skulle det heller icke varit möjligt. Men att Tegnér icke satte ljuset under en skäppa, utan att dikten i avskrifter nådde den vidsträcktaste spridning, därom råder intet tvivel. Vid denna tid kunde ännu en dikt nå den största tänkbara popularitet i handskrift; *Svea* trycktes först 1817. Vad *Hjelten* angår, så läste J. Adlerbeth den hösten 1814 (brev till Tegnér ^{18/10}), och Stjernstolpe anspejade på ett par rader därur i en dikt, som trycktes i Allmänna Journalen den 25 oktober 1814. I den av Askelöf och Clas

¹ I ett brev av den 1 november 1812 skrev nämligen Elof: »Hvad säger man i Lund om Ryssarne och Bonaparte? Här tror man allmänt, att Bonaparte snart står i Petersburg, men det tror jag icke. Spaken slog i går vad med mig om en Toddy, i detta afseende; men jag hoppas at jag vinner, åtminstone på något sätt.» — Elof Tegnér's brev från år 1813 finnas icke bevarade

Livijn utgivna tidningen *Lifvet och Döden* lästes den 2 november 1815 andra strofen av dikten som motto till en uppsats »Carl den Store och Napoleon», utan att titel eller författarnamn nämndes. Såsom Ljunggren påpekade, blev *Stjernstolpe* föremål för ett häftigt angrepp i *Svensk Litteratur-Tidning* (1815, nr 5) på grund av sitt Tegnécitat. Det skrevs i en recension av *Samlaren*, där *Stjernstolpes* dikt avtryckts: »Rec. kan dock icke här undertrycka sin harm öfver den lågheten att lämpa några uttryck ur ett mästerligt, fast blott i handskrift ännu existerande poem, på en man, som i hela poemet icke är angifven, och således till detsamma ge en nyckel, hvilken i borgerligt hänseende kan blifva mindre gagnelig för Författaren.»¹ Den fosforistiska harmen över »lågheten» skulle näppeligen varit så glödande, om det icke gällt en litterär partigängare på fiendesidan som *Stjernstolpe*. Yttrandet har emellertid sin betydelse genom att belysa Tegnér's oförskräckta hållning. Det visar också, att det ingalunda är av en tillfällighet eller av blott estetiska skäl, som *Hjellen* icke innehåller Napoleons namn eller överhuvud en enda alldeles påtaglig allusion på yttre fakta. Den allmänna, upphöjt filosofiska tonen, som rycker hela det historiska förloppet upp på ett högre plan, är i viss mån påbjuden av försiktigheten.

Men även i denna abstrakta idealisering är Napoleongestalten fullt igenkännlig. I grund och botten bygger Tegnér vidare på en bild, som fanns redan hos samtiden, hos Napoleons soldater och beundrare, ja, hos kejsaren själv. Det har förut anmärkts, att Napoleon ofta framställde sig som ödets man, verktyget för en högre vilja, och att han ingivit sina generaler samma uppfattning. I vad mån Tegnér's dikt är en direkt poetisering av den förut existerande Napoleonlegenden är dock svårt att i detalj fastställa, då källor saknas; det har säkerligen varit i den muntliga berättelsens form, som denna legend huvudsakligen nådde Sverige. I Benjamin Höijers anteckningar från sin Paris-vistelse har man ett exempel på, huru uppfattningar om framstående politiska personligheter, drag som tjänade till deras karakteristik, spriddes genom resande; i den samtida pressen, med sin begränsade yttrande-

¹ I *Stjernstolpes* dikt hette det om Napoleon, att han

tycktes ha till föremål
 Att endast bygga sig ett bål
 Af södern och af nordén.

frihet, finner man ingenting motsvarande. I *Hjelten* ingå utan tvivel element, som flutit Tegnér till ur franska källor i kejsarens omgivning.

Ségur berättar i sin berömda *Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812*, att kejsaren, under den sista perioden av sin regering, brukade bemöta alla farhågor, som uttalades för hans liv, med påståendet, att ingen krigsfara, ingen lönnmördare kunde träffa honom. Han yttrade, att en sådan på sin höjd skulle ha kunnat döda hans adjutant: »mais me tuer, moi, c'était impossible! avais-je donc accompli les volontés du destin? Je me sens poussé vers un but que je ne connais pas: quand je l'aurai atteint, dès que je n'y serai plus utile, alors un atome suffira pour m'abattre; mais jusque-là tous les efforts humains ne pourront rien contre moi. Paris ou l'armée, c'est donc une même chose; quand mon heure sera venue, une fièvre, une chute de cheval à la chasse, me tueront aussi bien qu'un boulet: les jours sont écrits.»

Möter man icke ett eko av denna providentialism hos Tegnér?

Icke jag har härjat fälten,
ej hvälft Södern opp och Norden,
det hör högre makter till.
Skalden, tänkaren och hjelten
allt det herrliga på jorden
verkar blindt, som anden vill.

Uppe bland de höga stjernor
skrefs den väldiga bedriften
för hvars skull jag kom hit ner.
Icke tidens kloka hjernor,
ej den falska lyckans skiften
hämna hennes fortgång mer.

Derför går jag, trygg och lika,
huru ock mitt rykte ljudar,
hvert mig ock mitt öde för.
Ej för menskor vill jag vika,
endast för de höge Gudar,
hvilkas tysta röst jag hör.

— — — — —
— — — — —

Falla kan jag. Under månen,
den omvexlingsrika, bodde
ingen fri för ödets kast.

Det finnes här ett drag, som man skulle vara frestad att förklara genom att anföra Ségurs berättelse. Om hjälten heter det, att han hör gudarnas tysta röst. Hos Ségur om Napoleon: »Souvent on le voit à demi renversé sur un sofa, où il reste plusieurs heures, plongé dans une méditation profonde; puis il en sort tout-à-coup, comme en sursaut, convulsivement, et par des exclamations; il croit s'entendre nommer, et s'écrie: 'Qui m'appelle'?»

Tegnér betraktar i *Hjelten* Napoleon som ett verktyg för den gudomliga världsordningen. Det är den stora revolutionens principer, som den franske kejsaren i Tegnér's ögon företräder gentemot de åldrade feodala monarkierna. Därför är hans strid helig, trots all den smärta och nöd, som den bringar över människorna. Tegnér har ingalunda blivit den ståndpunkt otrogen, som han under sina första studentår framställde i poetisk form, då han hyllade Napoleon som frihetens och förnuftets kämpe mot despoterna.

Men det har kommit nya inslag i hans Napoleonentusiasm. Den politiska synpunkten förenar sig med en fullkomligt opolitisk beundran av kraften, viljestyrka, beslutsamheten.

Hvarför smädar du mig ständigt,
ögonblickets lumpna skara,
utan vilja, utan merg?

— — — — —

Ser du, kring den starke anden
växa alltid starka vingar.
Hvad rör örnen väl därför?

Det är den energetiska moralen, den Kant-Fichteska uppskattningen av styrkan och aktiviteten, som kommer till uttryck i dessa rader; den sentimentala dygdesamheten, som var tidsandan kring Tegnér's ungdom, har vikit för den filosofiska idealismens friskare och kärvare vindar.

Med anti-sentimentaliteten förenar sig i Tegnér's hjältedyrkan anti-rationalismen. Hjältens fiender och belackare äro icke blott de känslosamma svärmarna i lunderna, utan också de snusföruftiga, »tidens kloka hjernor», som tro sig äga en måttstock för att döma de väldiga krafterna. Det ligger i öppen dag, på vilken väg Tegnér kommit till sin övertygelse om den nyktra

reflexionens oförmåga att fatta de högsta verkligheterna. Han förråder det, när han säger:

Skalden, tänkaren och hjelten,
allt det herrliga på jorden,
verkar blindt, som anden vill.

Han hade själv upplevat den poetiska inspirationen, då han i ett rus av kraft och klarhet skapade de sköna former, som intet resonerande förstånd kunde förklara eller efterbilda. Han visste att estetisk produktion »förutsätter en förmåga, som öfverstiger blotta förståndets gränser och rör sig i en verld, dit man ej kan hinna med blotta begreppet». Och allt sedan han diktade *Elden* hade han frågat sig, om det icke var samma kraft som kom till utbrott i skaldens dikt som i hjältens bröst. Geniet hos Tegnér, det starka, djärva temperamentet kände sig solidariskt med Napoleon. Även Tegnér kunde i de ögonblick, då hans fantasi skapade, med Ségurs Napoleon förklara: »Je me sens poussé vers un but que je ne connais pas.»

I denna mening ligger där i Tegnérs åskådning ett förhärli-gande av det dämoniska — ordet då fattat i platonsk och Schiller-Goethesk mening, betecknande en instinkt, en drift, som icke låter utan rest upplösa sig i reflexion. Men någon slags immoralism, ett lovprisande av den onda kraften, ingår alls icke i denna åskådning. Hjälten är den gudomliga försynens verktyg, kämpen för en idé. Han viker »för de höge Gudar»; underordnande sig deras bud, tjänar han en stor och helig sak. I de sköna slutstroferna tar Tegnér upp Herkulesmyten, som Schiller med så underbar konst brukat i *Das Ideal und das Leben*. Hjälten måste utföra en hel rad av storverk och luttras av jordiska lidanden för att äntligen, försonad och förklarad, från dödsbålet stiga upp till Olympen, där gudarna hälsa honom sin like och Hebe räcker honom pokalen. Hjälten är, liksom skalden och tänkaren, den eviga idéns representant i jordelivet; det är Fichtes lära. Han hör hemma i idévärlden, och återvänder dit.

Det är sålunda försoningstanken, som bildar bakgrunden till *Hjelten* likaväl som till Solsången. Men den är långt otydligare utförd i *Hjelten*; skulden, försoningsbehovet äro icke betonade, endast antydda. Napoleon är här idel ljus utan skuggor. Förklaringen ligger utan tvivel i Tegnérs trotsiga motsägelse-lusta, i

hans utpräglade håg att reagera mot omgivningen: det lockade honom icke att tala om felen, om den tragiska skulden hos hjälten i ett ögonblick, då hela Europa stod i vapen mot och förbannade Napoleon. Senare uttalanden av Tegnér visa att han ingalunda saknade blick för hans lyten. I jubelfestalet 1817 yttrade han, att Napoleon föll »derför att han föraktade mensklighetens sträfvanden», »emedan despotismen är alla dylika sjäalars uniform», »emedan han brottades med tidens ande, som var starkare än han». Han tillade omedelbart: »Små sinnen smäda den väldige i hans fall.» Yttrandena visa, att det var avsiktligt, som Tegnér i *Hjelten* gick skuggorna förbi; vad som drev honom därtill var ridderlighet och rättskänsla. I brev till Brinkman av den 12 maj 1825 visar han likaledes, att han ingalunda var en oinskränkt Napoleonbeundrare, och i en otryckt, här förut citerad variant till *Kronbruden* talar han om despotens övermod. Bilden i *Hjelten* är sålunda ensidig av föresats. Man kan icke bestrida, att det estetiska intresset för den väldiga uppenbarelsen bidragit att tränga den moraliska värderingen i bakgrunden. Så till vida kan *Hjelten* icke frikännas från en viss esteticism. Själva den känsla av indignation, som grep Tegnér när han såg ett lejon smädas, kan måhända kallas väsentligen estetisk. Men den har också sin moraliska sida, om man nämligen är övertygad om, att lejonet väl överträffar de andra rovdjuren i kraft och storhet, men ingalunda i ondska. Doktrinärerna ha särskilt lätt att uttala moraliska förkastelse-domar; Tegnér's ovilja mot all teoretisk fanatism, hans utpräglade pragmatism, som respekterade varje betydande insats, gjorde honom mindre hågad för dylika. Men i *Hjelten* finnes lika litet som i *Nyåret* eller *Sång till solen* någon immoralism. Herkules, som efter fulländat lopp stiger upp till gudarnas sal, är ingen ond ande, ingen upprorisk brottsling.

Herkulesmyten ligger ånyo till grund för den dikt, varmed Tegnér hälsade nyåret 1814, *Herkules*. Men den är här icke tilllämpad på Napoleon, utan på mänskligheten. Redan i *Resignationen* hade den grekiske sagohjälten tett sig som symbolen på det manliga uthärdandet av livets prövningar.

Och står du sist en dag, lik Herkules på Eta,
 med plågans klädning grodd vid skuldran, väl, var man,
 låt öknen blott din klagan veta,
 och stig till gudarna som han!

Det är Napoleons fall och de allierades seger, som Tegnér i *Herkules* betraktar såsom mänsklighetens lidanden. Motivet från *Nyårsklagan* och *Nyåret* dyker upp på nytt, då det heter:

Lyfter Nyåret med blod i håret
 opp sitt hufvud, hvilat gamla Året
 som en mördare i grafven — nej
 fast hvar stridens arm af fruktan veknar,
 fast hvart anlete af fasa bleknar,
 starka, ädla själ, förtvifla ej.

Tegnér vill icke, såsom vid det förra nyårsskiftet, hänge sig åt världssmärta och evighetslängtan. I *Herkules* ser han förebilden för outröttlig kamp. Han söker bemanna sig och övervinna tårarna:

Står du stilla gråtande och blickar
 ner i det förflutnas grafkor, nickar
 på dess väggar månget konterfej
 af de ädla som du älskat, gläder
 ingen sol dig, intet västanväder,
 goda, ädla själ, förtvifla ej.

De politiska besvikelserna väcka hos skalden elegiska stämningar, kära minnen ur det förflutna. Han försöker rycka sig upp ur sin förtvivlan, men man ser icke var han finner trösten. Det vilar en egendomlig rådlöshet över denna dikt; det är som om den icke vore avslutad, och måhända är den blott ett fragment. Under Tegnér's livstid blev den aldrig offentliggjord. I den äldsta handskriften finnas ett par varianter, som visa, i vilken riktning Tegnér's planer och hopp gingo. I andra strofen var hänsyftningen på Napoleons undergång ursprungligen tydligare. Det hette där: »Förgäfves — böjs din ädlare natur, förquäfvdes — *kraftens gnista*»; det ändrades omedelbart till »gnistan som åt dig Prometheus stal». I tredje strofen hette det:

Nej,
 du skall ändå hoppas. Strid med svärdet
 strid med sångens röst för menskovärdet!
 Starka, ädla själ, förtvifla ej.

Bland ändringsförslagen förekommer bland annat: »upp med lyran, skynda», »fast ej lyran räddar». Man skönjer klart vad som föresvävat Tegnér: striden skall fortsättas, och om den förlorats på

slagfälten, skall segern sökas i andens värld, i sången och tanken. I *Herkules* har icke denna tendens kommit till fullt genombrott, men den finns där i bakgrunden. Det är av yttersta vikt att fasthålla det, ty det visar, att den litterära strid, som Tegnér kastade sig in i, så snart han övervunnit sin nedslagenhet och förtvivlan, för honom är en direkt fortsättning på den politiska brottningen. Kampen mot fosforismen och reaktionen, mot den tyska romantiken, är Tegnér's revansch för 1812 års politik, för Leipzig och Waterloo; det är en synpunkt, som i det följande kapitlet skall närmare utvecklas.

Tegnér's *Herkules*, med sin endast mödosamt tillbakahållna förtvivlan, bildar en sällsam kontrast till det rus av förtjusning, som vid denna tid behärskade hela den svenska allmänheten, åtminstone för så vitt man får tro de offentliga vittnesbörden. Allmänna Journalen innehöll i sitt första nummer för år 1814 ett stort poem i kantatstil, *Vid Ingången af det nya Året*; de två första stroferna lyda:

Hell Er, Seklets ljusa Tvillingsöner,¹
 I, som brutit utur Ödets hand
 Stridens lager, som er hjessa kröner,
 Och som lossat de Förtrycktas band!
 Stjornor, I, som genom Våldets töken
 Lysten mensklighetens sena gång,
 Höga Stoder uti Tidens öken!
 Tacksamt helsar Er min blyga Sång!

Och du Stjerna, som beundrad svingar
 På ett klarnadt Sekels himmel opp,
 Nya År! som höjs på stolta vingar,
 Följdt af Seger, Frihet, Åra, Hopp,
 Tyder ej din milda blick för jorden
 Det förbünd du med det Gamla slöt?
 Jo! Det böd dig sätta gräns för Morden
 Och det gömde Palmen i ditt sköt.

I fortsättningen besjunges folkens kamp mot våld och tyranni, Karl Johan förhärligas som Herkules, och icke blott den klassiska, även den götiska poesien's blommor läggas för hans fot: med sitt »Tirfing-svärd» har han befriat hela världen.

¹ Åren 1812 och 1813.

I denna stil fortgingo de översvallande glädjeutbrotten och hyllningarna. De hade börjat redan på vintern 1813. Allmänna Journalen synes ha varit den poetiska patriotismens högkvarter. Där hade den 12 november offentliggjorts de verser till kronprinsen med anledning av slaget vid Leipzig, som Karsten dagen innan avsjungit till musik av Berwald vid en konsert på riddarhuset. Den 17 november trycktes andra verser över slaget vid Leipzig, »på melodien af Krigs-Sången i *Svante Sture och Märta Lejonhufvud*». Den 9 december följde orden till musiken vid ett Te Deum i Finspångs kyrka, författade av sockenprästen och begynnande:

Från de Germanska fälten
Hvad nya fröjdeskall!
Har åter Svenska Hjelten
Beredt Tyrannens fall?

På denna Aria Andante Maestoso svarade kören:

Ja åter Svenska Hjelten
Beredt Tyrannens fall.

När nyheten om freden i Kiel inträffat, tog denna entusiasm ny fart. Allmänna Journalen innehöll den 26 januari 1814, kronprinsens födelsedag, *Gustaf Adolfs Dröm*, där segraren vid Breitenfeld profeterade om segraren vid Leipzig. Samma dag bringade Stockholms-Posten Leopolds ode *Den Tjugonde Sjette Januari*, som började:

Ej mer, af Våldets arm, skall världen hvälfvas om:
I åldrig glans på nytt, stån opp, Europas Throner!
Och, Sverge, tag igen ditt rum ibland Nationer!
Så talte Himlen, — och *Carl Johan* kom.

Längre fram hette det:

Europas frihet, Sveriges ära,
Och världens dyrkan blef hans lön.

I Allmänna Journalen trycktes den 1 februari en *Skål*, som utbragts för Karl Johan i Frändefors prästgård i Värmland; västra arméns generalitet hade vid detta tillfälle druckit för kronprinsen ur en träskål, som Karl XII brukat, och i verserna förmodades han härstamma från hertig Rolf av Normandie. Den 7 februari

hyllas Karl Johan, än mera götiskt, som innehavare av svärdet Tirfing; men Angantyr är på samma gång Karl XII, såsom framgår redan av första strofen, där ekot av *Neckens polska* är mycket tydligt:

Djupt i högen snart ett sekel hvilat
Sveas Angantyr, som föll i strid,
Åren, som förbi hans grafvård ilat,
Till en saga gjort hans kämpatid.

Den 18 februari inflyter en ny *Skål* för kronprinsen, där han tilltalas i följande stil:

Du, som Europas undran väcker,
Och bär dess öden i Din hand,
Hvars hjeltebragd en krona räcker
Med nya strålar åt Ditt land.

Den 22 februari införes en högtidssång från firandet av konungens namnsdag i Vänersborg; det räcker att anföra två rader:

Men störst af de gåfvor, Hans Ädelmod gaf,
Är Sonen, Carl Johan, Den Store.

Landet runt firades en rad av fester; den ena serien, med anledning av slaget vid Leipzig, var knappast avslutad, i varje fall icke vederbörligen refererad i Inrikes Tidningar, då den andra, med anledning av freden i Kiel, redan började. I Stockholm var stor illumination den 20 februari, och transparangerna flammade alla till Karl Johans pris. Den 27 februari avsjöngs på nådig befallning Te Deum i alla landsortens städer: middag på rådhuset, procession till kyrkan, 64 kanonskott, ja på sina ställen 128, skålar och tal, ofta teaterföreställningar, bal på Stadshuset, »som fortsattes till sent på natten, då Sällskapet åtskiljdes i den gladaste sinnesstämning och under utgjutande af de lifligaste önskningar för det Kongl. Husets välgång»¹ — sådant var festceremoniellet, enligt vad de i Inrikes Tidningar inflytande redogörelserna ge vid handen. Stagnelius, vars biskoplige fader i full ornat, assisterad av två präster, inför altaret i Kalmar domkyrka »med styrka skildrade Försynens ledning af händelserna till Fäderneslandets ära och sällhet genom Carl XIII:s vishet och

¹ Festen i Karlshamn, enligt Inrikes Tidningar den 14 mars.

Carl Johans hjeltemod»,¹ har givit en ypperlig bild av den borgerligt patriotiska feststämningen i sin *Högtidssång*:

Må kjust af Svenska årans glans
Hvart bröst af helig glädje bäfva
Och Thules mör i festlig dans
Med pärlbegrönte lockar sväfva!
Af rätter svigte alla bord,
Med ljumma vågor bålen svalle
Och slott och hydda i vår Nord
Af jubelrop och harpor skulle!

I Lund synes stämningen ha varit minst lika hög som på andra orter. Festerna finnas refererade både i Lunds Veekoblad (3 mars och 10 mars, bihanget) och i Inrikes Tidningar (27 april); det heter i den senare berättelsen, som är den utförligaste, att »flera dagar här i staden varit utmärkta af de mest lifliga och välmenta glädjebetygelser». Ingenting hade försummats, varken i fråga om andlig eller lekamlig förplägnad.² Lundblads oration överflödade av beundran för »Princeps noster et Heros», försynens verktyg till Sveriges räddning; borgmästare Bjugg talade på rådhuset om all den olycka, som kommit i världen genom »en enda människas ärelystnad och inflytelse» och hyllade »vår dyre och älskade Kronprins»; de allierade makternas skål dracks med jubel. Mitt i all denna festglädje dyker Tegnér's namn och *Nore* upp, under de akademiska högtidligheternas andra dag, då svenska språket och damerna kommo till heders. Man skulle vara frestad att antaga, att biskop Faxé frågat honom till råds för att kunna ge sin transparang en så utpräglat götisk karaktär; men det fanns ju andra förbundsbröder i Lund än Tegnér.

¹ Inrikes Tidningar den 15 april.

² Det heter i Inrikes Tidningar: »Om morgonen den 27 Febr. förkunnades dagens högtidligheter med musik af blåsinstrumenter och pukor från Observatorietornet samt canoners lossande på Academigården. Academie-Staten med de studerande och Magistraten med Borgerskapet uppträdde i särskilda processioner i Dom-kyrkan, der Predikan och Tal i anledning af den anbefallda Tacksägelsen hölls af Herr Biskopen Doctor Eberstein, hvarefter Lofsången under musik och canonskott afsjöngs.» Till middagen hos biskop Faxé voro inbjudna landshövdingen, professorerna, en stor del av borgarna och »flere resande». »Skålarne för ett älskadt Konungahus, för Nordens Fred och för de Krigare, hvilkas tapperhet dertill bidragit, accompagnerades af pukor och trompetar, af flere röster, som afsjöngo för tillfället författade sångstycken, och af canonsalvor. Tillika utdeltes särskilte i afseende på högtidligheten tryckte verser. Om aftonen under skönaste väderlek var staden illuminerad. Ehuru i anseende till tidens korthet ej alla tillämnade anstalter kunde medhinnas, voro likväl 18 Transparenter på åtskilliga ställen anbragte. Af dessa voro 3:ne på Academi-hu-

Med vilka ögon Tegnér betraktade ståten, framgår av ett brev till svågern Bengt Myhrman av den 13 mars. Vid denna tid gjorde motståndet från Norge sig redan gällande, och det är icke utan skadeglädje, som Tegnér anmärker, att »de Norska speculationerna tyckas vilja misslyckas både för Regering och Köpmän». Längre fram heter det: »Nå hvad synes om vår skarp-sinniga politik och dess lysande resultat? Här ha vi emedlertid firat Friden med pomp och ståt, och, som jag fruktar, ätit och druckit opp Norge innan vi fått det. Vi hade äfven Illumination och Transparenter, dumma och lögnaktiga som trots någon Bulletin. Jag ville ej vara sämre än de andra och hade äfven min som här följer in effigie. Ett Poem af mig, men som lyckligtvis stadnar vid Carl August, medföljer äfven. Ty när man vill vara höflig mot höga vederbörande, så tiger man. — Här gå för öfrigt allehanda rykten om kriget och Napoleon. En ganska officiell berättelse försäkrade här om dagen att han var afskjuten tvers på, af en kanonkula; men sednare underrättelser vilja påstå att han åter vext tillhopa.»

Den omtalade transparangen var givetvis blott ett skämt, troligen rätt vanvördigt; projektet därtill synes icke vara bevarat. Man kan förvåna sig över, att Tegnér överhuvud ville delta i festhögtidligheterna, i den oppositionella sinnesstämning vari han befann sig. Men hans *Nore* är sannerligen intet poetiskt hyckleri, utan i stället en politisk demonstration, som med egendommig förening av utmanande djärvhet och smidig skicklighet bringar hans personliga ståndpunkt till uttryck. Så till vida bildar *Nore* ett motsycke till *Svea*. På den förra liksom på den senare dik-

---

set och 2:ne på Rådhuset. — — — På Biskopshuset såg man Svea och Nora [sic!] räckande hvarandra Olivekvistar, och mellan dem Thor med Carlavagnen öfver hufvudet, Midgardssormen med krossadt hufvud, under fötterna, samt hammaren i handen, hvarmed han från bergen nedstörtar i hafvet gränsestenen länderna emellan. — — — Måndagen den 28 Febr. höll Aeademiens Rector Professoren Doctör Joh. Lundblad en Latinsk oration på större Lärosalen, hvarunder på Latinska språket författade verser utdeltes. »Akademiska konsistoriet gav middag med musik, sång och kanonskott. »Tisdagen den 1 marsorerades på Svenska af Doctenten Mag. Bergkvist, hvarvid en mängd åhörare af båda könen infunnit sig, då äfven ett af Professor Tegnér författadt skaldestycke, kalladt *Nore*, utdeltes. Om aftonen var Assemblée.» Fredagen den 4 mars gav stadens borgarskap middag i fabrikkör Lundstens gård, varvid hela ceremoniellet genomgicks med samma högtidlighet; på kvällen var ånyo assemblée. Under alla dessa fröjdebetygelser glömdes icke de fattiga: den nyss avgångne domprosten (biskop Eberstein) och den nytillträdande (Christian Wählin) bekostade en middag för dem på söndagen, en ökänd på måndagen; subskription till en arbetsinrättning för stadens fattiga anställdes.

ten bör tillämpas den synpunkt, som Wallmark anger, då han i sin självbiografi yttrar om ett sitt poem över fälttåget i Pommern 1807: »Man kunde på den tiden ej annorlunda än genom poemer blanda sig i politiken.»

Det mest uppseendeväckande i Tegnér's dikt, det som allra mest sticker av mot hela festentusiasmen 1814, är det hänsynslösa negligerandet av hela den allmän-europeiska situationen. Icke ett ord talas om den störtade despoten, om folkens strid för sanning och rätt, om fredens återvändande och de allierade makternas seger, vars skål alla lojala patrioter drucko. Det är som om slaget vid Leipzig icke existerade för Tegnér. Han talar om Svea och Nore, som om deras broderliga mellanhavande icke hade det ringaste samband med tidens händelser. Som ett korollarium härav följer, att Karl Johan icke nämnes; det finnes i hela dikten icke den avlägsnaste allusion på hans personlighet eller på den utrikespolitik, som han fört. Liksom för att understryka, att detta ingalunda beror på en tillfällighet, inflätas i stället en varm hyllning åt Karl August. Man kan icke värja sig för den tanken, att detta raffinerade tillvägagångssätt berett Tegnér den livligaste tillfredsställelse; i brevet till Bengt Myhrman förråder sig hans glädje. Det är icke osannolikt att han skrivit *Nore* i första rummet för att få ge luft åt sina känslor på detta negativa, men fullt tydliga sätt. I det brev till J. Adlerbeth (av den 3 mars), där han erbjöd *Nore* till införande i *Iduna* — han förklarade för övrigt att poemet ursprungligen var skrivet för den götiska tidskriften — yttrar han sig med en viss försiktighet, som icke är öppen hjärtig: »Att jag ingenting nämnt om senare tidens politiska händelser, det har skett af den anledning att jag tror, att man ej bör påminna ett ädelt folk att det blifvit eröfradt eller såldt. Kronprinsen har jag ej heller nämnt, af skäl som du bör gissa. Men nog härom.» Adlerbeth svarade den 12 april: »Att inse orsaken hvarföre Du icke nämt Kron Prinsen, är ej för mig så lätt, som Du förmodat. Tvärtom måste jag bekänna att jag icke dertill kan utgrunda anledningen. Men detta minskar, enligt min tanke, ingalunda styckets förträfflighet.» Den 5 maj gav Tegnér något närmare besked: »Hvarför jag ej nämnt prinsen, är för vidlyftigt att nu omtala. Jag hoppas att sista politiska händelser gifvit dig goda upplysningar. Tror du verkligen, att de förnuftigare kunna hädanefter tro på Europas

återställda jämvigt, kunna gläda sig öfver den absoluta uselhetens seger öfver kraften och geniet, eller att tidens hvälfningar icke snart med hela sin styggelse skola drabba oss och våra söner, åtminstone oss svenskar; — så har jag verkligen ingenting att säga dig. Men härom få vi framdeles disputeras, sedan det nämligen, som numera, är för sent.» När detta brev skrevs, hade Tegnér samma dag i Lunds Veckoblad läst nyheten om Napoleons tronavsägelse och landsflykt till ön Elba samt om det franska konungavalet och de bourbonska prinsarnas väntade ankomst till Paris.

Vad som vidare ger sin prägel åt *Nore* är den utomordentligt ridderliga ton, vari såväl Danmark som Norge omtalas. Ljunggren har påpekat, att *Nore* bättre än någon annan svensk opinionsyttring överensstämmer »med andan af Kielfreden», att den är »det poetiska uttrycket just för Carl Johans högsinta uppfattning af förhållandet emellan de båda länderna». Hos Tegnér har denna uppfattning givetvis alldeles speciella förutsättningar. Den 30 maj 1813 skrev han till J. Adlerbeth, att det var honom omöjligt att skriva en krigssång mot »de arma danskarna»; de vore en olycklig nation, som icke på länge gjort Sverige någon skada. »Kunna vi med våld ta Norge, så är det utan tvifvel nyttigt, men en dylik eröfring från en värnlös nation besjunger väl svårligen någon ärlig man.» För att rätt förstå Tegnérns känslor bör man eriura sig, att Danmark varit ett offer för den engelska politik, som Tegnér av hela sitt hjärta hatade, och att det obrottsligt hållit fast vid alliansen med Napoleon. Den förbittring mot Danmark, som man försökt arbeta fram i Sverige för att motivera angreppet, kunde Tegnér alls icke dela. Måhända kom härtill också inflytandet av de litterära och akademiska förbindelser, som från Lund underhöllos med universitetet i Köpenhamn; vid påsken 1813 hade Tegnér avlagt ett besök på fjorton dagar i Köpenhamn, varunder han, enligt brev till J. Adlerbeth och O. Myhrman, sammanträffat med bl. a. Baggesen, Oehlenschläger, Nyerup, Schack-Staffeldt. Tegnér talar ingenstädes i *Nore* om Danmark som om en fiende. Han ber *Nore* vända bort blicken från Söder,

der Herthas blomsterö, och hennes Systrar, flyta
som gröna sköldar på den blanka väg.

Hvad kan hon hjælpe dig? Du är för stor att vara
en julle, fäst vid hennes långskepp bara.¹

Motståndarna till Karl Johans politik hade hela tiden betraktat tanken på Norges erövring synnerligen kritiskt. Tegnér hade i det längsta ansett, att planen skulle misslyckas, och när han den 6 oktober 1813 i brev till Adlerbeth förband sig till en patriotisk dikt, så snart vi »fått Norge», var det uppenbarligen hans mening, att löftet icke så brått skulle behöva inlösas. Engeström ställde sig ännu efter Kjöfreden ytterst skeptisk, såsom framgår av baron Stroganoffs depesch till Romanzow av den 25 januari 1814. »Han kan nu icke längre förneka», heter det, »att Norge högtidligt tillförsäkrats Sverige, men, säger han, vi våga icke hängifva oss åt glädjen emedan vi känna norrmännens tänkesätt, eller snarare deras som spela en rol i landets förvaltning och som ensamma representera hela befolkningen. Dessa tänkesätt gå alla ut på Norges oberoende.» Medan sålunda anhängarna av Karl Johans politik trodde sig kunna hälsa en ny erövring — Leopolds missöde, då han i dedikationen av sina skrifter till konungen talade om »ett nytt rikets lydbarhet under svensk spira», är ju bekant — så hade motståndarna skarpare blick för det verkliga läget. Tegnér talar i *Nore* överhuvud icke om något nordiskt krig, och han inbjuder Norge till ett frivilligt förbund. Det var detta, som gjorde *Nore* så särskilt lämplig att sprida bland norrmännen hösten 1814, då det gällde att konsolidera Sveriges och Norges inbördes förhållande på den fingerade frivillighetens grundval. (Brev från Hartmansdorff den 7 nov.)

I detta frivilliga förbund är även Danmark välkommet; för den som i likhet med Tegnér ogillat hela det nordiska kriget var det en särskild tillfredsställelse att få ge uttryck för danska sympatier.

Den dag skall gry — och snart — som Nordens ära kröner,
och enar Asars barn på Asars jord,
då Gefions ö med Juels, med Tordensköldars söner,
som vakskepp ankrar utför fjellstängd Nord.

¹ Denna version, som finnes i det akademiska trycket från Lund och i Iduna, ändrades 1828 på följande sätt:

med gröna lunder på den blanka våg.
Er skiljer hafvet åt, men Seveberget löder
ditt land vid mitt. Hvad söker du i söder?

Om då ett angrepp hotar Norden, skola alla tre länderna strida sida vid sida:

Förgrymmad reser sig ur hvilan fjellens dotter,
och slår med try par armar, som Starkotter.

Tegnér hade i sin kritik av Prams *Stærkodder* utdömt införandet av en mångarmad hjälte; men vad som var stötande i en episk dikt gjorde den yppersta verkan som epigrammatisk poäng i en lyrisk. Med sagan om Gefion hade Tegnér nyligen sysselsatt sig, då han underkastat friherrinnan d'Albedyhlls dilettantiska epos *Gefion* en ingående privat kritik. Det fornnordiska och götiska sceneriet, som intar en så bred plats i *Nore*, har sin stora politiska betydelse. Det bildar genom att framhäva det gemensamma ursprunget bakgrunden för den skandinavism, till vars tolk Tegnér gör sig. Den reala nordiska politik, som Karl Johan fört, utplånas, lyftes upp till en annan sfär: en ideell skandinavism, som innefattar alla tre länderna. Tegnér tar Kiel-freden blott till förövändning för att utveckla ett program, som i grunden alls icke är detsamma som Karl Johans.

Vill man se, hur litet Tegnér's idéer överensstämde med Sveriges verkliga politiska läge för ögonblicket, så behöver man blott närmare granska *Nore*. Den uttalar nämligen också krigiska stämningar, och dessa äro riktade mot Ryssland och England, mot våra allierade, vilkas skålar druckos och vilkas härar kamperade i Belgien samman med den svenska. Ty det är på Ryssland han tänker, när han utropar:

Hvad? skulle Nordens folk och krafter, evigt skilda,
som dragna klingor nötas mot hvarann,
tills Fädrens helga jord förtrampats af de Vilda,
och Asars ätt bland slafvarnas försvann?
Och Odens Havamal, kring Odens gamla säten,
en dag förstummat för barbarers läten.

I det planerade förbundet förer Sverige in sin gamla arvfirdskap; men å andra sidan har Norge-Danmark sin, och Tegnér är med glädje villig att övertaga den. Hans framtidsperspektiv är detta:

Förtroligt från i dag vi vilja sitta båda,
och stödja hvar sin fjellrygg hop.

Mot Öster vilja vi, och emot Vester, skåda,
 med hvar sin sköld mot hvar sin hop.
 Som en förtrollad ö skall Norden stå. På stranden
 ståklädde männer gå, med svärd i handen.

Den fjärde versen är bra kort; i originalhandskriften stod det också: »mot hvar sin *röfvarhop*». Epitetet har uppenbarligen strukits vid tryckningen; det hör eljest nära hop med *England och Frankrike* (»Skåda det vidsträckta haf. Där röfvar du vän eller ovän») och med *Landtvärnssången* (»Som en röfware i natten»).

I denna föga hänsynsfulla polemik mot bundsförvanterna känner man igen det tagnérska lynnet; vid omarbetningen av *Försönligheten* 1808 hade han känt sig oförhindrad att angripa det engelska tyranniet till sjöss, trots alliansen. När det i näst sista strofen av *Nore* heter:

Träng, Viking, ej för när. Han hvilar lugnt i säfven,
 men stridens röda hane gal i stäfven!

så syftar också detta otvivelaktigt på England. Att denna Tegnér's privata utrikespolitik ingalunda saknade resonans i landet, visas av de poetiska skålar som utbragtes vid Lunds borgerskaps middag den 4 mars. Författaren till dem är obekant; han har tagit livliga intryck av Tegnér, liksom nästan alla poeter, som vid denna tid uppträda i Carlstads Tidning eller Lunds Veckoblad. Formen visar, att Tegnér ingalunda själv kan vara författaren — om man nu kunde tänka sig honom utbringa en skål för Karl Johan. Det heter emellertid i denna skål:

Kommer en ovän från Östligan jord
 ankra från väster skepp för vår Nord.
 Se! från vårt fjäll, vakar hvar qväll
 varnande ljus;
 Slå dem i afgrund, — Härar i grus!

Trottsande klippa vårt Nordia står.
 Hafvet på vakt kring stränderna går.
 Berg vid vår strand, värja vårt land.
 Albion! kom
 kusten ej när! Då kantrar du om!

Som man ser, har tankegången i *Nore* blivit mycket väl uppfattad och oförskräckt förtydligad. Poemet offentliggjordes i Lunds

Veckoblad den 10 mars och gav icke, såvitt bekant, anledning till några erinringar från engelske eller ryske ministerns sida över den ovanliga tonen mot vapenbröder i ett pågående krig.

Poetiskt sett hör *Nore* knappast till Tegnér's stora skapelser. Den är skriven med utomordentlig brio, den är rik på praktfulla och fyndiga bilder, och den nordiska mytologien är brukad med Tegnér's vanliga sinne för det dekorativa, men ett varmt och djupt patos, en oemotståndlig lidelse, ett allvar sådant som i *Svea* finner man icke. Förklaringen ligger i öppen dag: det var ingen omedelbar entusiasm, som inspirerade Tegnér. Politiska beräkningar drevo honom; vad som djupast låg honom på hjärtat, hans förtrytelse och smärta, fick han icke sjunga ut. Under dessa mörka år kände han sig i sitt djupaste inre improduktiv, såsom längre fram skall visas.

Dock bekänner han i *Nore* fortfarande den konstantusiasm, som inspirerat 1812 års dikter. Dikten rullar ut sin duk; dess grund är »som hafvet djup och vid som himlarunden». Han väntar att den skall återställa enighet och fred:

Och Dikten dansar fram, som Stundens Drake söfver
och andas värma sjelf i Nordens köld.

I 1828 års tryck är *Stundens Drake* ändrad till *dagens plåga*; i handskriften hette det: *Stundens blodhund*. Icke blott poesien, utan den idealistiska filosofien skall blomstra i Norden.

Och Mimer visar oss sin länge glömda källa
(dess botten kallas Evighet)
och manligt vett och kraft och rätt och sanning välla
ur ådran som den Vise vet.
Skarpt, kraftigt tvättar hon, för Manhems gamla ära,
hvar skamfläck bort af dagens vishetslära.

Det är Fichtes och Geijers patos; »dagens vishetslära» är den falska upplysningsfilosofien, — måhända också 1812 års politiska system.

Den nordiska kostymen i *Nore* har ett ossianskt inslag. Den ypperliga inledningsstrofen, som i konkret form ger hela den politiska situationen, sådan som Tegnér önskade uppfatta och skildra den, är nämligen byggd på det hos Ossian så vanliga förväxlingsmotivet: en hjälte och hans älskade kämpa mot varandra utan att känna igen varandra; ofta dödar den ene den andra,

innan misstaget upptäckes. Tegnér har byggt ännu fabeln i *Axel* på detta motiv, som var honom välbekant från barndomen och som ofta framställdes på de stålstiek, som brukade pryda de ossianska volymerna.¹ Men Tegnér har emellertid idén närmast från Franzén, som 1797 i sitt poem *Svea till Dana* brukat det ossianska motivet för att uttrycka skandinaviska stämningar. Överhuvud har Tegnér rönt starka intryk av denna Franzéns dikt i hela den historiska överblicken av syskonens lekar, strider och missförstånd; den ljusa och glada försoningsstämningen finnes där företeknad.

Nore gav som bekant anledningen, ehuru naturligtvis blott den yttre och tillfälliga anledningen, till den litterära fejden mellan Tegnér och fosforisterna, vilken i följande kapitel skall framställas. Det är eljest anmärkningsvärt, att Geijer och J. Adlerbeth trots sidovördnaden mot Karl Johan omfattade *Nore* med stor värme. Den litterära nordiskhetens utbyggande i politisk riktning kunde ju knappast annat än tilltala dem. När J. Adlerbeth tåkade Tegnér (den 12 april), berättade han, att *Nore* upplästs av Geijer, »hvilkens tårar framkallades vid flera Strofer — ett högtidligt bevis på styckets utmärkta värde», måhända också ett bevis på den starka patriotiska rörelsen i landet.

Att *Nores* oppositionella hållning likväl ingalunda förbisågs under den allmänna förtjusningen, visa Elof Tegnér's brev. Han skrev den 13 mars 1814, då han nyss fått dikten och blott hunnit genomögnat den: »Så mycket jag, vid första genomögnandet, nu i hast kan döma, är din *Nore* briljant, men obeskrifligt vågad. Jag skall i denna dag närmare studera den. Skada, at den ieke tryckes i något mera allmänt läst blad än *Iduna*.» Den 14 april förklarar han sig närmare: »At *Nore* är ytterst vågad kan jag ieke frångå, antingen jag betraktar den i politiskt eller poetiskt afseende. Hela Svenska Nationen måste det väl förefalla främmande och oväntadt, at i et Poëm öfver Norriges förening med Sverige ieke ens nämnas på något ställe den store Man, som tillvägabragt denna förening, då däremot man finner Carl August* här omtalad. Jag fruktar således starkt, at Skaldestycket, i anseende til sin politiska anda, nu för tiden ej inbringar någon Ordensstjerna.» Stjärnan efter Karl Augusts namn motsvaras i underkanten av en not: »*Guds fred! Yxskaft.» Denna förebråelse synes Tegnér ha funderat

¹ Se härom min studie *Tegnér och Ossian* (Samlaren 1916).

en smula över, ty på handskriften till *Nore* finnes textat »Guds Frid! Yxeskaft»; måhända har den roat honom.

*   *
                  *

Kastar man en blick på denna Tegnér's stora och fruktbara lyriska period, så faller det genast i ögonen, att hans praktik står i god överensstämmelse med hans estetiska teori.

Han har mottagit betydelsefulla intryck från den nordiska rörelsen, från *Ling* och framför allt från *Geijer* och *Iduna*. Men han har på intet sätt gått upp i götiska förbundet och dess idéer. Fornnordisk mytologi och historia äro för honom icke några ämnen, som det gäller att framställa och besjunga, antikvariska studieintressen blandas hos honom icke samman med estetiska synpunkter. Det nordiska är för honom helt enkelt en formvärld, ett poetiskt symbolspråk, som tjänar att uttrycka hans stämningar och idéer: stridsglädjen och framtidshoppet i *Majsång*, indignationen och föraktet i *Den gamle hedningen*, pessimismen i *Jälten*, tron på poesiers allmakt i *Skidbladner*. Vid sidan om de nordiska myterna stå de klassiska och bibliska (*Skaldens morgonpsalm*, *Sång till solen*, *Prestvigningen*). Tegnér hade inskräp, att poesien icke skulle vara ett återupplivande av det förflutnas anda och konstformer, utan »ett idealiskt organ af tiden». Det gäller i rikaste mån om hans egen lyrik. Den Schiller-Goetheska klassicismen och konstentusiasmen, den filosofiska idealismen, den ärelystna och lidelsefulla nationalismen från de napoleonska världskrigen, den nya vilje- och kraftetiken, som bland annat tar formen av en anslutning till lutherska traditioner inom religionen — dessa samtidens starkaste och djupaste andliga rörelser sätta sin prägel på Tegnér's diktning. Ja, hans poesi är ett »organ af tiden» även i den mening, att den på varje punkt måste ses i samband med den historiska utvecklingen och det politiska läget, såväl ute i Europa som hemma i Sverige, för att kunna genetiskt förklaras och till sitt innehåll och syfte rätt uppfattas. Det var icke förgäves, som Tegnér's lyriska ungdomsgenius vaknat till liv vid budskapen om Bonapartes bedrifter, och som hans poetiska maunaår invigts genom *Landtvärnssången* och *Svea*. Han har aldrig isolerat sig från tidens stora händelser.

Men han har heller aldrig återgivit den yttre verkligheten i

direkt återspeglings — därtill är han alltför genomträngd av idealistisk filosofi och idealistisk konstlära, med dess frihets- och oavhängighetsanda och dess djärvt suveräna produktivitet. Napoleonsgestalten och det stora världsdramat inspirera honom till den stora, simpla myten *Hjelten*; allt det tillfälliga och oväsentliga, det blott historiska, har fallit bort, kvar står typen, symbolen, *idén*. Ur den svensk-norska krisen växer för Tegnér fram den nordiska myten om Nore och Svea, liksom kampen mellan asarna och jättarna (i *Majsång*) och Ragnaröksvisionen (i *Den gamle hedningen*) ur den politiska situationen år 1812. Det poetiska snillet härmar icke den yttre världen, utan »bildar en värld ur sig efter naturens typus och meddelar denna sin egen verldsansigt, sin anda». Tegnér's ord gälla först och främst honom själv. Idealismen innebär den fullkomligaste subjektivitet. I den nyskapade världen är skalden enväldshärskare, såsom *Skidbladner* också inpräglar. Jublet i *Majsång*, vemodet i *Sång till solen*, den bländande ljusfloden i *Skaldens morgonpsalm*, det ruvande mörkret i *Nyåret* — det är allt skaldens världsåsikt och anda. Den växlar från djup midnatt till strålande middag på tolv timmar. *Prestvigningen* och *Skaldens morgonpsalm* äro samtida med *Nyåret*, *Herkules med Nore*; *Majsång* och *Den gamle hedningen* stå tätt upp till varandra. Det tegnér'ska temperamentet tecknar snabba och djupa kurvor. Det är diktarsebern, som Goethe kände: »himmelhoch jauchzend, zum Tode betrübt».

Det underbara, det fantastiska, har sin stora plats i denna diktvärld. Trollskeppet *Skidbladner* går fram över land och hav, i bergens salar sitter den onde jätten, solen ruvar i sorg bakom molnens förlåt, stjärnorna hänga som mognande frukter på världsträdet. Men dessa poesiers under uttrycka icke metafysiska sanningar, de avslöja icke hemlighetsfulla djup av naturspekulation, utan de tolka blott vad Tegnér efter Bouterwek kallade »det andliga i sin kännbara verklighet». De uppenbara vad som typiskt rör sig i skaldens, ja i mänsklighetens bröst. »Wie viel Traum oder philosophische Wahrheit in dieser Darstellung liege, ändert nichts am Wesen der poetischen Vollkommenheit.» Den poetiska synen har sin sanning i sig och behöver ingen filosofisk kommentar.

Fantasiens blir aldrig fantastik. De enkla, fasta linjerna förlora sig aldrig i stämningsdis eller i inbillningslekens romantiskt myll-

rande associationer. Den klassiska andan, den grekiska smaken äro inga tomma formler i Tegnér's estetik. Han, som mera än någon annan är elevationens, den apolliniska inspirationens man, rådes icke för den enkla och nakna sanningen. I *Skaldens morgonpsalm* bad han till Apollon:

Gif mig tak och bröd
kläder och en vän.

Med naiv sinnlig åskådlighet önskar han, att

de höga himlascener stanna
på mitt papper, lefvande och sanna.

Det är en homerisk fläkt i rader som dessa:

Heta middagssolen flammar,
hunden flämtar, vägen dammar.

Hela hans formvärld har något av den klassiska diktens objektivitet: hans bilder äro slutna, fulländade i sig själva, utan att man i dem behöver söka »någon mystisk och mörk betydelse». Men trots denna klara och fasta enkelhet äro de levande, rikt sammansatta organismer, som vuxit upp ur verklighetens jordmån; de ha vattnats av tidens oväder och skakats av historiens stormar, de ha sugit sin näring ur skaldens erfarenheter och tankar, ur hans hopp och hans förtvivlan. Att uppvisa de dolda vägar, som förbinda de mogna, skenbart fritt svävande frukterna med marken, har varit målet för den estetiska analysen.

NOTER

Tegnér's dikter, brev och avhandlingar samt brev till Tegnér anföras så gott som undantagslöst efter originalhandskrifterna, för så vitt dessa befinna sig i Tegnér-arkivet i Lund; citathänvisningar till dessa ha icke ansetts nödvändiga.

I. UNGDOMSDIKTNINGEN.

Sid.

- 3 Tegnér's dikt till Chr. Myhrman ¹³/₁₂ 1798. — Jfr Wrangel, *Tegnér's kärlekssaga*, s. 125.
- Tegnér's Napoleondikter. — Jfr Gunnar Bolin, *Tegnér's båda första Napoleondikter* (Samlaren 1913).
- 7 Tegnér's förlovning. — Jfr den ingående biografiska framställningen i Wrangel's *Tegnér's kärlekssaga*.
- 9 Tegnér's jakobinism och Chr. Myhrman. — Jfr om Myhrman's åskådning och dess inflytande på Tegnér i Wrangel's *Tegnér's kärlekssaga*, särskilt s. 78—86.
- 10 Tegnér's reflexionsdiktning. — Jfr Carl Santesson, *Tegnér's reflexionsdiktning 1801—1805*, och Albert Nilsson, *Tegnér's filosofiska och estetiska studier* (inledning till Esaias Tegnér's Filosofiska och estetiska skrifter).
- 12 Santesson om diktfragmentet. — *Tegnér's reflexionsdiktning*, s. 16.
- 14 — » — om *Ynglingens sotsång*. — *Tegnér's reflexionsdiktning*, s. 17—20.
- Levertin om desillusionen hos den unge Tegnér. — *Tegnér's ungdomsutveckling i Svenska gestalter*.
- 16 Kants etik och Tegnér. — Jfr Bööök, *Tegnér's Carl XII* (i *Svenska studier*).
- 19 »Ich hebe mein Haupt . . . ewig wie sie.» — *Über die Bestimmung des Gelehrten* (originaluppl.), s. 70. — Liknande uttryck får den trotsiga, idealistiskt betonade oavhängighetskänslan ofta hos Fichte; se redan i *Versuch einer Kritik aller Offenbarung* (ed. v. Kirchmann, Berlin 1871), s. 20.

sid.

- 20 »Natur, und Naturerfolg . . . nur du bist.» — *Die Bestimmung des Menschen* (originaluppl.), s. 308.
— »Allein vom Menschen aus . . . Leben rufen.» — *Über die Würde des Menschen*, Fichtes Sämtliche Werke, I: 412—413.
- 21 »Diejenigen, die da . . . practisch transcendentale Idealisten.» — *Die Bestimmung des Menschen*, s. 314—315.
- 22 Mjöbergs dateringsmetod. — *Stilstudier i Tegnér's ungdomsdikning*, s. 14—15.
- 23 »die erste Kraft . . . zu walten». — *Die Bestimmung des Menschen*, s. 315.
- 27 Tegnér's elegiska diktning. — Om Ossian-inflytandet jfr Böök, *Tegnér och Ossian* (Samlaren 1916).
- 28 Wrangel om Elegien. — *Tegnér'ska släktminnen och ungdomsbilder*, s. 240—241.
— Lars Gustaf Tegnér's predikan. — Jfr härom Wrangel, *Tegnér's kärlekssaga*, s. 165.
- 29 Ringenson om *Vid en borgarflickas graf*. — J. U. VII: 67.
- 34 Wrangel om *Till min hembygd*. — *Tegnér'ska släktminnen och ungdomsbilder*, s. 257—258.
— Ossian-inflytande. — Jfr härom Böök, *Tegnér och Ossian* (Samlaren 1916).

II. DET ROMANTISKA GENOMBROTET.

- 39 Tegnér's förbindelser med Råmen och förlovning. — Jfr Wrangels *Tegnér's kärlekssaga*.
- 40 Omslaget i Tegnér's lynne. — Jfr Otto Sylwan, *Fråu Esaias Tegnér's ungdomsår i Lund* (Nordisk Tidskrift 1899) och *Tegnér's »Mjällsjuka»* (Nordisk Tidskrift 1910).
- 41 Santesson om *Kulturen*. — *Tegnér's reflexionsdikning*, s. 82—114.
- 43 Albert Nilsson om *Kulturen*. — *Tegnér's filosofiska och esteliska studier*, s. 446.
- 45 Albert Nilsson om Tegnér och Schiller. — *Schillers inflytande på Tegnér och Tegnér's samtida* (Samlaren 1905) och *Tegnér's filosofiska och esteliska studier*.
- 46 Georg Brandes om Tegnér och Tyskland. — *I Tale i Sorbonnen* 1904 (Samlede skrifter, XVI: 323).

Sid.

- 47 Santesson om Tegnér's förhållande till tysk litteratur. — *Tegnér's reflexionsdiktning*.
 — »Die todte, lastende Masse . . . der wahren Schönheit.» — *Die Bestimmung des Menschen*, s. 330.
 — »Ich bin dir verwandt . . . an mein Herz.» — *Die Bestimmung des Menschen*, s. 330.
- 48 »Hier strömt es . . . im Thiere.» — *Die Bestimmung des Menschen*, s. 331.
 — »Aber rein und heilig . . . Brust.» — *Die Bestimmung des Menschen*, s. 332.
 — »Detta eviga lif . . . död massa.» — *Die Bestimmung des Menschen*, s. 333—334.
 — »Das Ringen . . . darzustellen.» — *Die Bestimmung des Menschen*, s. 335.
 — Nilsson om *Elden*. — *Tegnér's filosofiska och estetiska studier*, s. 126—128.
 — Om naturbesjälningen i Schillers *Philosophische Briefe*, se Nilsson, *Schillers inflytande på Tegnér och Tegnér's samtida*, s. 39 (Samlaren 1905).
 — Referatet ur Allgemeine Litteraturzeitung. — Jfr Esaias Tegnér, *Filosofiska och estetiska skrifter*, s. 459.
- 54 Elof Tegnér om *Konstnären's* datering. — I Jubelfestupplagan VII: 318.
 — Mjöberg om *Konstnären's* datering. — *Stilstudier i Tegnér's ungdomsdiktning*, s. 117.
- 55 Sylwan om *Konstnären*. — *Från Esaias Tegnér's ungdomsår i Lund* (Nordisk tidskrift 1899), s. 607—608.
 — Nilsson om *Konstnären*. — *Schillers inflytande på Tegnér och Tegnér's samtida* (Samlaren 1905), s. 37.
- 66 Nilsson om *Försonligheten*. — *Schillers inflytande på Tegnér och Tegnér's samtida* (Samlaren 1905), s. 39.

III. KRIGSPOESI OCH PATRIOTISK DIKTNING.

- 81 Mjöberg om dateringen av *England och Frankrike*. — *Stilstudier i Tegnér's ungdomsdiktning*, s. 12.
 82 Albert Nilsson om *England och Frankrike*. — *Schillers inflytande på Tegnér och Tegnér's samtida* (Samlaren 1905), s. 38.

- Sid.
87 »Die Wirkung . . . keinen Werth hat.» — Citatet ur *Kritik der prakt. Vernunft*, preussiska vetenskapsakademiens uppl., V: 88. — Jfr *Tegnér's Carl XII* i Böök, *Svenska studier*, s. 110—111.
- 96 Överstelöjtnant Hjärnes avsättning. Se härom Elof Tegnér, *En magisterpromotion i Lund under krigstid*, Valda skrifter, VI: 290.
- 99 Stavenow om den svenska opinionen över Gustaf IV Adolf. — *Sveriges historia*, IV: 306.
- 101 Risberg och Nilsson om *Till Fruntimmerna*. — *En tillfällighetsdikt af Tegnér efterbildning från Schiller* (Samlaren 1904); *Schillers inflytande på Tegnér och Tegnér's samtida* (Samlaren 1905), s. 43—44.
- 103 *Försonlighetens* inlämnande till Svenska akademien. — Jfr Silow, *Tegnér's läfvingsskrifter* (Samlaren 1913), s. 17.
- 104 Ljunggren om *Landtvärnssången*. — Artikel i Nordisk Familjebok. — Elof Tegnér om *Landtvärnssången*. — *En magisterpromotion i Lund*, Valda skrifter, VI: 292.
- Mjöberg om *Landtvärnssången*. — *Stilstudier i Tegnér's ungdomsdiktning*, s. 37.
- Böttiger om *Landtvärnssången*. — *Lefnadslektion*, Jubelfestuppl. VII: 40.
- Nilsson om *Landtvärnssången*. — *Tegnér's filosofiska och estetiska studier*, s. 19.
- 105 Skildringen av Jakob De la Gardie och av Skånska lantvärnets historia vilar på de i Delagardieska arkivet (L. U. B.) förvarade handlingarna: brev, koncepter, räkenskaper m. m. Uppgifter om De la Gardie ur Biografiskt lexikon och Wieselgren, *De la Gardieska arkivet*.
- 115 Böök om *Flyllfåglarna*. — *Svenska studier*, s. 5—6.
- 117 Risberg om *Landtvärnssången* och *Der Austritt des neuen Jahrhunderts*. — *Litterära inflytelser på Tegnér's Svea* (Samlaren 1904), s. 187.
- 127 Nilsson om dateringen av *Det eviga*. — *Svensk romantik*, s. 410.
- 131 »Nicht zum müssigen Beschauen . . . deinen Werth.» — *Die Bestimmung des Menschen* (originaluppl.), s. 183.
- »dieser Wille . . . ewig Dauerndes hervor». — *Die Bestimmung des Menschen*, s. 257.
- 132 »im künftigen Leben . . . besitzen». — *Die Bestimmung des Menschen*, s. 266. Jfr också s. 261—263.
- »en anvisning att gripa evigheten». — Jfr *Die Bestimmung des Menschen*, s. 272, 278.

Sid.

- 132 »den synbara och försinligade evigheten». — *Reden an die deutsche Nation* (originaluppl.), s. 255.
— »Wird unser äusseres Wirken . . . gebraucht werden.» — *Reden*, s. 380—381.
- 133 Nilsson om *Till en yngling*. — *Tegnér's filosofiska och estetiska studier*, s. 67.
- 139 Kronprinsens samtal med Czernitchef. — Alin, *Carl Johan och Sveriges yttre politik 1810—1815*, s. 89.
- 140 Wetterstedts yttrande i statsrådet ^{80/8} 1809. — Alin, a. a., bilagorna, s. 16—17.
- 141 Förhandlingarna mellan Karl Johan och Napoleon. — Alin, a. a., s. 100, 102.
- 142 Suchtelens depesch mars 1810. — Ahnfelt, *Två krönta rivaler*, I: 90.
— Suchtelens depesch om Allmänna opinionens organ. — Ahnfelt, a. a., I: 110.
- 143 Om Wallmarks politiska författareskap se hans självbiografi i *Biografiskt lexikon*.
- 144 Wetterstedts depesch till Stedingk. — Ahnfelt, a. a., I: 178. Dateringen till den 28 augusti måste vara felaktig; depeschen är skriven samma dag valet ägt rum inom stånden.
- 147 Suchtelens depesch om Allmän Politisk Jurnal. — Ahnfelt, a. a., I: 277.
- 148 Alquiers depesch 21 sept. 1811. — Scaevola, *Ulländska diplomatens minnen från svenska hofvel*, s. 589.
- 149 Kahl om J. F. Lundblads avhandling. — *Tegnér och hans samlida*, s. 94—95.
- 150 Lundblad d. ä. om sonens gradualavhandling. — Bååth-Holmberg, *Morfars bok*, II: 168.
- 151 *Lars von Engeström*. — Lars von Engeström: *Minnen och anteckningar*, utg. av Elof Tegnér, 1—2; *Biografiskt Lexikon*, ny uppl., del 4; M. Weibull: *Ett blad ur Lunds universitets historia under Lars von Engeströms kanslerslid* (i Ydan, Nordisk studentkalender 1870, Kbhvn 1869); Ach. Kahl: *Tegnér och hans samlida i Lund* (Lund 1851); Cecilia Bååth-Holmberg: *Morfars bok*, 1—2.
— Engeströms vistelse i Lund. — *Minnen*, II: 81, 85, 99, 114—115, 117—118, 131.
- 152 Tegnér's boklån för fröken von Engeström. — Silow, *Tegnér's boklån*, s. 25, 30.

Sid.

- 154 Brev från E. till Brinkman ¹⁰/₁₁ 1805. — *Minnen*, II: 92.
 — E. om Pommerns försäljning. — *Minnen*, II: 87.
 — Sammanträffandet med Gustaf IV Adolf. — *Minnen*, II: 76.
 — E:s missnöje med Värälä-freden. — *Minnen*, I: 162.
- 155 E. polsk adelsman. — *Minnen*, I: 165.
 — E. och de polska patrioterna. — *Minnen*, I: 144.
 — Revolutionsringen. — *Minnen*, I: 168.
 — E. om sina angrepp på Rysslands kredit. — *Minnen*, I: 156.
 — Boklån. — Silow, *Tegnér's bokatån*.
- 156 Lundblads förbindelse med Wallmark. — Bååth-Holmberg, *Morfars bok*, II: 153 f.
- 157 E:s not till danske ministern i Warschau ¹⁴/₁ 1789. — Riksarkivet.
 — Promemoriar av år 1814. — *Minnen*, II: 365—367.
 — J. F. Lundblads memoarer. — Bååth-Holmberg, *Morfars bok*, II: 199—200.
- 158 Agardh om *Svea* och *Ehrens värds graf*. — Adlersparre, *Anteckningar om bortgångna samtida*, I: 20.
- 159 *Svea*. För texthistorien se Ljunggren, *Svea* (inbjudningsskrift 1883), Silow, *Tegnér's täflingsskrifter i Svenska akademien*, och Samzelius, *De olika versionerna af Tegnér's Svea* (båda i Samlaren 1913).
- 163 Engeströms brev till Karl Johan ²¹/₆ 1813. — *Minnen*, II: 359.
- 164 Wieselgren om Sveas mottagande högtidsdagen. — *Sveriges sköna litteratur*, V: 417.
 — Nicolais depesch ²⁶/₁ 1811. — Ahnfelt, *Två krönte rivaler*, I: 283.
- 166 Wetterstedts, Flemings och Adlerbeths yttranden i statsrådet. — Alin, *Svenska statsrådets protokoll i frågan om förbundet med Ryssland 1812* (Ups. universitets årsskr. 1900), s. 13, 43, 35.
- 167 Agardh till Lindh i Örebro ⁵/₄ 1812. — Lindhska brevsaml., Kungl. bibl.
- 168 Karl Johans tal till ständerna ⁵/₁₁ 1810. — *Recueil de lettres, proclamations et discours*, I: 18 (ed. E. von der Lancken, Sthlm 1817).
- 171 J. F. Lundblad om riksdagen i Örebro. — Ahnfelt, *Från Europas hof*, s. 417.
 — M. Signeuls anbud. — Scaevola, *Utländska diplomaters minnen*, s. 298—299; Ahnfelt, *Två krönte rivaler*, II: 79—80.
- 173 J. F. Lundblad om stämningen i Sverige. — Ahnfelt, *Från Europas hof*, s. 415, 418.

Sid.

- 175 H. G. Trolle-Wachtmeister om stämningen hösten 1812. — *Anteckningar och minnen*, I: 309.
- 179 Fichtes tes. — *Beitrag zur Berichtigung der Urteile des Publikums über die französische Revolution* (originaluppl. 1795), s. 49.
- 181 Engeströms brev till Karl Johan ^{21/6}, ^{25/12} 1813, ^{3/1} 1814. — *Minnen*, II: 359, 360, 361.
- 182 E. om 1812 års politik. — *Minnen*, II: 204—205.
- 185 E. om Tegnér's *Axel*. — *Biografiskt lexikon* IV: 258 (ny uppl.). — Malla Montgomery-Silfverstolpe om Tegnér och Suchtelen. — *Memoarer*, III: 90—91.
- 187 »Allmogen måste . . . prins Nicolai höga födelse.» — Brevfragment utan angiven adressat, tryckt i Jubelfestuppl., VI: 386.
- 189 *Skyllen*. — Se Skånska posten, 1 maj 1833.
- 202 Schönbeck om Agardh och Suchtelen. — Ahnfelt, *Två krönlä rivaler*, II: 437.
- Agardh 1835 om Stockholms läge. — F. F. Carlson, *Inträdestal i Svenska akademien* (del 33 från 1796), s. 12.
- Agardh om Ryssland. — *Statistik öfver Sverige*, I: 1, 5, 11, 124—126.
- Agardh om novembertraktaten. — Adlersparre, *Anteckningar*, I: 142.
- Sturzenbecker om Tegnér. — A. a., s. 94.
- 204 Hallström om Strandberg. — *Minnesteckning* (separat ur Sv. Ak. Handl.), s. 77, 91.
- 205 Rudolf Hjärne om *Iduna* och *Svea*. — *Götiska förbundet*, s. 34.
- Risbergs *Litterära inflytelser på Tegnér's Svea*. — *Sammlaren* 1904.
- Ljunggren om *Iduna* och *Svea*. — *Svea* (Inbjudningsskrift, Lunds universitets årsskrift, t. XIX)s.15; *Svenskavillerhelens häfder*, IV: 274.
- 208 Blanck om den götiska rörelsens förutsättningar. — *Den nordiska renässansen*, s. 428—430.
- Böök om den götiska rörelsens förutsättningar. — *Svenska studier i litteraturvetenskap*, s. 107—111.
- 209 Santesson om Tegnér och Rousseau. — *Tegnér's reflexionsdikting 1801—1805*, s. 115.
- Bööks *Tegnér och Ossian*. — *Sammlaren* 1916.
- 210 Horatius-citaten efter Adlerbeths översättning.
- 211 Fru Brenner-citatet hämtat ur Berg, *Svenska studier*, s. 77.
- 212 Om Johannes von Müller, se v. Wegele, *Geschichte der deutschen Historiographie*, s. 806—848, och *Allgemeine Deutsche Biographie*. — Schiller om Müller. — *Sämmtliche Werke* (Cottas Säkularausgabe), VII: 266.

Sid.

- 212 Müller om bevarandet av den schweiziska statens frihet. — *Geschichte der Schweiz*, I (Leipzig 1806), s. XXXXII.
- 213 Müller om schweiziskt liv på Karl den Stores tid. — Ibidem, s. 197—200.
- 214 Om Tegnér's lån av Müller, se SiIow, *Tegnér's boklån*.
- 215 Geijer om utvandringen till Schweiz i *Svenska folkets historia*. — *Samlade skrifter* (första uppl.), senare avd., II: 51.
- 216 Geijer om Sverige och Schweiz i *Den ny-europeiska odlingens hufvudskiften*. — *Samlade skrifter* (första uppl.), förra avd., I: 313—315.
- 217 Geijer om Värmlands bebyggelse i *Minnen*. — Ibidem, III: 3.
— — » — om Värmland i Tegnér-talet. — Ibidem, II: 314.
— — » — om finnarna i *Svenska folkets historia*. — *Samlade skrifter* (första uppl.), senare avd., II: 110.
— Müller om bergsluften. — *Geschichte der Schweiz*, I (Leipzig 1806), s. 452—453.
- 218 — » — om världshistoriens facit. — *Vier und zwanzig Bücher allgemeiner Geschichte* (Uppsala 1812), III: 581—582.
- 219 Geijer till kapten Rappholt om Rousseau. — Schüeck, *Ur Geijers brefväxling*, s. 39—40.
- 220 Molin om Geijer och Rousseau. — *Geijerstudier*, s. 21—24.
— Blanck om Geijer och Rousseau. — *Geijer i England*, s. 5—6.
— Geijers brev. — Schüeck, *Ur Geijers brefväxling*, s. 7, 22, 31, 25.
- 221 Rousseau om vetenskapen i den första diskursen. — *Oeuvres complètes*, t. XIII (Basle, ed. Thourneisen, 1793), s. 66.
— Geijers brev 1800. — Schüeck, *Ur Geijers brefväxling*, s. 11.
— Geijers brev 1810. — Blanck, *Geijer i England*, s. 89.
- 222 Molin om Rousseau och Geijers prisskrift. — *Geijerstudier*, s. 91—92.
— »I naturens lefvande bok . . . kraft och betydelse.» — Geijer, *Samlade skrifter* (första uppl.), förra avd., V: 37.
— »Men då begreppet . . . till jorden.» — Ibidem, V: 38—39.
- 224 »Den grundfalska sats . . . omöjligt.» — Ibidem, V: 42.
- 225 Geijers skildring av ankomsten till London. — Schüeck, *Ur Geijers brefväxling*, s. 83—84.
— Rousseaus moraliska maxim. — *Oeuvres complètes*, I (Basle, ed. Thourneisen, 1795), s. 85.
— Rousseaus lovtal över Sparta och Fabricius. — Ibidem, XIII (1793), s. 41—44.

Sid.

- 225 Rousseau om det ideala fosterlandet. — *Ibidem*, I (1795), s. 11, 13, 18.
- 226 Rousseau om urtillståndets lycksalighet. — *Ibidem*, I: s. 44, 109.
- 227 Geijer om sina ungdomsstudier i filosofi. — *Människans historia* (2:a uppl., 1877), s. 64.
- — » — om Höijer. — *Iduna*, 2:a häftet, s. 35.
- Blanck om kuratorsteserna. — *Dikt och Studie* (Minnesskrift utg. af Ästetiska föreningen i Uppsala), s. 60.
- 228 Molin om Geijers prisskrift. — *Geijerstudier*, s. 63—98.
- Borelius om Geijers prisskrift. — *Geijer och Schiller* (Samlaren 1905), s. 68—72.
- »Den tanken . . . tadel vidrört.» — Geijer, *Samlade skrifter* (första uppl.), förra avd., V: 55.
- 229 »Inbillningskraften . . . förmåga.» — *Ibidem*, V: 2.
- »åstadkomma . . . det sköna.» — *Ibidem*, V: 29.
- »Poesien är . . . färger.» — *Ibidem*, V: 19 (noten).
- Den schellingska läran om försoningen. — *Ibidem*, V: 53, 58.
- »Det är en och samma kraft . . . dikta det.» — *Ibidem*, V: 63.
- Geijer om alla vetenskapers och konstens ursprung ur poesien. — *Ibidem*, V: 6.
- — » — om medeltidens poesi. — *Ibidem*, V: 11—13.
- 230 — » — om den skarpa åtskillnaden mellan genrerna. — *Ibidem*, V: 18.
- Företalet till *Om falsk och sann upplysning med afseende på religionen*. — *Ibidem*, V: 69—70.
- 231 J. P. Mynster om Schleiermachers *Reden*. — *Meddelelser om mit Levnet* (1854), s. 156.
- 233 Geijer om filosofiens nya ståndpunkt. — *Samlade skrifter* (första uppl.), förra avd., V: 73.
- — » — mot common-sense-filosofi. — *Ibidem*, V: 86—89.
- »Så skänker . . . förlegad vara.» — *Ibidem*, V: 107.
- Schellings intellektuella åskådning. — *Ibidem*, V: 83.
- 234 Geijer om kristendom utan bibel. — *Ibidem*, V: 111.
- — » — om sin skrift i 1842 års tillägg. — *Ibidem*, V: 119—121.
- Geijers not om Rousseau och Montesquieu. — *Ibidem*, V: 86—87.
- — » — om Rousseau. — *Människans historia* (2:a uppl.), s. 29.
- 235 — » — om Montesquieu 1814. — *De jure naturae*, s. 21.
- — » — om Montesquieu 1841. — *Människans historia* (2:a uppl.), s. 34.
- Geijer om sina filosofiska studier i *Människans historia*. — *Ibidem*, s. 68, 78, 80.

- Sia.
- 236 Geijer om Kant, Fichte, Schelling i *Minnen*. — *Samlade skrifter* (första uppl.), III: 14.
- Geijers anmälan till *Iduna*. — *Ibidem*, VII: 2—5.
- Blancks tes. — *Den nordiska renässansen*, s. 432.
- Böök om schellingianismen i anmälan av Nyerups *Edda*. — *Studier i Stagneliü ungdomslyrik*, s. 48.
- Lamm om Schelling och Geijer. — *Försoningstanken i Tegnér's Frithiofs saga* (Saml. 1916), s. 15.
- 237 Geijer om filosofiens utgångspunkt och den intellektuella åskådningen. — *Iduna*, 2:a häftet, s. 31—32.
- Geijer om snillets förhållande till naturen. — *Ibidem*, s. 34.
- — » — definition på dygden. — *Ibidem*, s. 81.
- — » — definition på samvetet. — *Ibidem*, s. 73.
- — » — om Fichte i tillägget 1842. — *Samlade skrifter* (första uppl.), förra avd., V: 121.
- 238 Geijers schellingska historieuppfattning. — *Iduna*, 2:a häftet, s. 83—84.
- 241 Blanck om *Svea*. — *Den nordiska renässansen*, s. 429.
- 242 Fichtes Schiller-citat. — *Anweisung zum seligen Leben* (originaluppl.), s. 306.
- Fichtes apostrof till åhörarna. — *Reden an die deutsche Nation* (originaluppl.), s. 490.
- 243 Om Fichtes utveckling och politiska åskådning, jämför Kuno Fischer, *Geschichte der neuern Philosophie*, (3:e uppl.), VI, och Eduard Zeller, *J. G. Fichte als Politiker* (Vorträge und Abhandlungen, I: 153). — Den följande framställningen är emellertid fullt självständig.
- Fichte om folket och kriget. — *Beitrag zur Berichtigung etc.* (originaluppl.), s. 89.
- Fichte om krigaryrket. — *Ibidem*, s. 348.
- 244 — » — om patriotismen 1806. — *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters* (originaluppl.), s. 468—469.
- 245 Fichte om adelsnamnen. — *Beitrag zur Berichtigung etc.* (originaluppl.), s. 307.
- Fichte om Fredrik den Stores krigaradel. — *Ibidem*, s. 325.
- 247 »Trägheit sonach . . . zu behaupten.» — *Sittenlehre* (originaluppl.), s. 266.
- 248 »Was für eine Philosophie . . . Idealismus erheben.» — *Sämmtliche Werke*, Erste Abt., I: 432.

- Sid.
- 248 »dass alle Irreligiosität . . . werden müsste«. — *Anweisung zum seligen Leben* (originaluppl.), s. 324.
 — »ist lediglich . . . aufgeopfert haben«. — *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters* (originaluppl.), s. 85.
- 249 Fichte om missionärerna. — *Ibidem*, s. 93—94.
 — »Welches auch . . . ausgestaltet worden.« — *Ibidem*, s. 96—97.
- 250 »aufopfernd Genüsse . . . und Träumer«. — *Ibidem*, s. 109.
 — »treibt unmittelbar . . . oder Religiöse«. — *Ibidem*, s. 257.
 — »welche der . . . erweist«. — *Ibidem*, s. 117.
 — »was ich nicht begreife . . . wohlseyn könne«. — *Ibidem*, s. 53.
 — »dass die Erfahrung . . . angepriesen werde«. — *Ibidem*, s. 55.
 — Fichte om Lockes system. — *Ibidem*, s. 222.
 — — » — om samtidens naturuppfattning, etik och religion. — *Ibidem*, s. 58, 60, 61.
- 251 »Das leere . . . Ewige, giebt.« — *Ibidem*, s. 509—510.
 — »Eine andere . . . unter den Menschen.« — *Ibidem*, s. 125.
- 252 Fichte om statslivet 1806. — *Anweisung zum seligen Leben* (originaluppl.), s. 257.
 — Fichte om individen och folket 1808. — *Reden an die deutsche Nation* (originaluppl.), s. 248, 249—250, 253.
- 253 Fichte om kärleken och fosterlandskärleken. — *Ibidem*, s. 254—255.
 — Fichte om striden för fosterlandet. — *Ibidem*, s. 255—256.
- 254 »Nicht die Gewalt . . . Siege erkämpft.« — *Ibidem*, s. 269.
 — »Jenes Vermögen . . . ausgehen müsste.« — *Ibidem*, s. 59.
 — Fichte om den gamla och den nya uppfostringsmetoden. — *Ibidem*, s. 60—67.
- 255 »In der Regel . . . einführen.« — *Ibidem*, s. 289.
 — »Bildung zum reinen Wollen.« — *Ibidem*, s. 72.
 — Fichte om den högre fosterlandskärleken. — *Ibidem*, s. 290.
 — — » — om historien som uppfostringsmedel. — *Ibidem*, s. 205.
- 256 »Bringe man diese . . . zu ergreifen.« — *Ibidem*, s. 207.
 — »Es vereinigen sich . . . gerühmt habt«. — *Ibidem*, s. 481.
- 257 Fichte om det rätta gymnastiska systemet. — *Ibidem*, s. 309—310.
 — Fichte om den allmänna värnplikten. — *Ibidem*, s. 350—351.
- 258 »in ideale Welten«. — *Ibidem*, s. 63.
 — »ein Bild . . . werden soll«. — *Ibidem*, s. 84.

Sid.

- 258 »Nej, låt ynglingen . . . tyda dem.» — Geijer, *Samlade skrifter* (första uppl.), förra avd., V: 49.
- 259 »Men just emedan . . . före och efter honom.» — Ibidem, V: 45—46.
- »Detta förblifver . . . modigaste handling.» — Ibidem, V: 53.
- »Er erfasst . . . ein Thun.» — Fichte, *Anweisung zum seligen Leben*, s. 151.
- »Dieses Thun . . . Seyn ist.» — Ibidem, s. 152.
- 260 »Men om hon handlar . . . skåda dess glans.» — Geijer, a. a., V: 54.
- Geijers polemik mot samtiden i prisskriften. — Ibidem, s. 48.
- »das Zeitalter der . . . Sündhaftigkeit.» — *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters* (originaluppl.), s. 34.
- Geijer om Locke. — *Samlade skrifter* (första uppl.), förra avd., V: 83.
- »han söker . . . i spåren.» — Ibidem, s. 80.
- Fichte om upptäckarna. — *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters* (originaluppl.), s. 108.
- 261 Fichte om förståndsmässigheten, om egennyttans moralprincip. — Ibidem, s. 40—41, 51.
- »Dieses Zeitalter . . . Koth sey.» — Ibidem, s. 63.
- »Se, det befanns . . . tänkte man sedan.» — Geijer, a. a., V: 85.
- »Med den gladaste . . . här finnes ingen.» — Ibidem, s. 87.
- »Bort således . . . därtill hörde.» — Ibidem, s. 101.
- 263 »Grundwahrheit . . . Denknöthwendigkeit erweist.» — *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters* (originaluppl.), s. 117.
- »För dem är det tillfälliga . . . att förtära.» — *Iduna*, 2:a häftet, s. 40—41.
- »die Dumpfheit . . . Namen sind.» — *Reden an die deutsche Nation* (originaluppl.), s. 22.
- 264 »Deremot har för den kraftfulla . . . i tingen.» — *Iduna*, 2:a häftet, s. 41.
- 265 Geijers not om kristendom och hedendom. — *Iduna*, 2:a häftet, s. 91.
- »den höga, stränga dygd . . . verldsligt.» — Geijer, *Samlade skrifter* (första uppl.), förra avd., V: 115.
- Fichte om den verkliga ateismen. — *Reden an die deutsche Nation* (originaluppl.), s. 56.
- Geijer om de verkligt irreligiösa. — *Iduna*, 2:a häftet, s. 70.

- Sid.
 266 Fichte om Luther. — *Beitrag zur Berichtigung* etc. (originaluppl.), s. 96, 105—106; *Reden an die deutsche Nation* (originaluppl.), s. 184, 265.
 — Geijers definition av nordiskt lynne i *Svea rikets läfder*. — *Samlade skrifter* (första uppl.), senare avd., I: 38—39.
- 267 »ein hohes Maass . . . liebendes Gemüth». — *Reden an die deutsche Nation* (originaluppl.), s. 206.
 — Geijer om Fichte 1842. — *Menniskans historia* (2:a uppl.) s. 122.
 — »Det är så sannt . . . framtid.» — *Iduna* (2:a häftet), s. 46.
- 268 Nilsson om Tegnér's anslutning till Fichtes idealism. — *Tegnér's filosofiska och estetiska studier*, s. 35.
 — Tegnér's boklån. — Silow, *Tegnér's boklån*.
- 269 Nilsson om Tegnér's beroende av Fichte i föreläsningarna över estetik 1808. — A. a., s. 91.
 — Tegnér's referat av Schellings identitetssystem. — Tegnér, *Filosofiska och estetiska skrifter*, s. 218, 452.
- 271 »die Dumpfheit . . . Namen sind». — Fichte, *Reden an die deutsche Nation* (originaluppl.), s. 22.
- 272 »die traurige Täuschung . . . nennen ist». — A. a., s. 29.
- 273 Fichte om äran i *Reden an die deutsche Nation*. — A. a., s. 103—106.
- 275 »Wir sollen unsern Geist . . . von uns werfen.» — A. a., s. 381.
- 276 »dass wir . . . gewichtig werden». — A. a., s. 431.
 — »Möchte Leichtgläubigkeit . . . gemacht haben.» — A. a., s. 420—421.
- 278 Agardh till Hammarsköld ¹⁸/₄ 1810. — Frunck, *Bref rörande nya skolans historia*, s. 48—51.
- 279 Askelöf till Hammarsköld ¹⁹/₆ 1810. — A. a., s. 80—82. Jfr Frunck, *Bidrag till kannedomen ou nya skolans förberedelser och första utveckling*, s. 225—227.
- 282 »Dagegen würde der Staat . . . sie schlägt.» — Fichte, *Reden an die deutsche Nation* (originaluppl.), s. 350.
- 284 Leopolds angrepp på Fichte. — Se Frunck, *Bref rörande nya skolans historia*, s. 16.
- 285 Rääfs tal ¹⁰/₁₁ 1841. — R. Hjärne, *Götliska förbundet*, s. 86—87.
 — Oehlenschlägers brev till H. C. Ørsted. — Se *Breve fra og til H. C. Ørsted* (1870), I: 213, 218, 244.
- 286 Vilhelm Andersen om Oehlenschläger och Fichte. — *Guld-hornene*, s. 223.

- sid.
287 Grundtvigs självbiografi och anteckningar från 1815. — Rönning, *N. F. S. Grundtvig*, I, 2, s. 127.
— Grundtvigs *Om Videnskabelighed*. — Grundtvig, *Udvalgte Skrifter* (ed. Begtrup), I: 177.
— Grundtvigs *Maskeradeballet i Daumark*. — Ibidem, I: 229.
— Ørsted om Grundtvigs »Dimisprædiken». — Rönning, *N. F. S. Grundtvig*, II, 1, s. 171.
— Grundtvigs *Kort Begreb af Verdens Krønike*. — *Udvalgte Skrifter* (ed. Begtrup), II: 350—353.
- 290 Geijer om engelsk filosofi. — Blanck, *Geijer i England*, s. 263, 286.
— Agardh till Hammarsköld 1810. — Frunck, *Bref rörande nya skolans historia*, s. 148.
- 291 Madame de Staël om tysk idealism och fransk sensualism. — *De l'Allemagne*, Uppsala 1814, III: 5, 32, 39.
— Madame de Staël om Kant. — A. a., III: 74.
- 292 Pascal om *grandeur et misère de l'homme*. — *Pensées*, ed. Brunschvieg, II: 303.
— Madame de Staël om Fichte, idealismen och de tyska moralisterna. — A. a., III: 83, 116, 160.
- 293 Madame de Staël om Leibniz. — A. a., III: 43.
— Madame de Staël om entusiasmen. — A. a., III: 205, 220, 255, 295, 299, 301, 303.
- 294 Madame de Staëls »De l'influence de la nouvelle Philosophie sur le caractère des Allemands». — A. a., III: 127—132.
- 295 Napoleon om Tyskland 1811. — *Correspondence de Napoléon I*, publiée par ordre de l'empereur Napoléon III, XXIII: 52.
— Talleyrand om Tyskland 1814. — *Mémoires du Prince de Talleyrand*, II (Paris 1891), s. 368.
- 296 Den preussiska kungl. instruktionen av $\frac{7}{6}$ 1790. — Meinecke, *Leben des Generalfeldmarschalls Hermann von Boyen*, I: 25.
— Boyens filosofiska anteckningar. — Meinecke, a. a., I: 86.
- 297 Boyen och *Tugendbund*. — Hermann von Boyen, *Erinnerungen*, I: 320—324.
— *Die preussische Losung*. — Ibidem, I: 377.
- 298 Arndts minnesdikt över Boyen. — Ibidem, I: 378.
— Steffens om de preussiska officerarnas Schiller-studier. — *Was ich erlebte*, VI: 182.
— Steffens om Schillers inflytande på kriget. — A. a., VII: 96.

- Sid.
 299 Steffens om Lützows frikår. — A. a., VII: 95.
 — Gneisenau till sin hustru ¹⁷/₃ 1813. — *Briefe des Generals Neilhardt von Gneisenau* (Gotha 1913), s. 71.
 — Arndts brev ¹/₁₂ 1812. — Meissner und Geerds, *E. M. Arndt, ein Lebensbild in Briefen*, s. 86.
 — Steffens om Fichtes betydelse. — *Was ich erlebte*, VI: 273.
 300 — » — om officerarna före slaget vid Bautzen. — A. a., VII: 183.
 — Arndt om Fichtes liv i Berlin. — *Erinnerungen aus dem äusseren Leben* (ed. Rösch, Leipzig 1892), s. 184.
 — Arndt om Fichte i Jena. — *Ibidem*, s. 69.
 — Müsebeck om fichteska influenser hos Arndt. — *E. M. Arndt*, I: 76, 282.
 301 Arndt om sitt möte med Stein. — *Erinnerungen aus dem äusseren Leben*, s. 137; *Meine Wanderungen und Wandelungen mit dem Reichsfreiherrn Heinrich Karl Friedrich vom Stein* (Werke II, ed. Rösch, Leipzig 1893), s. 5.
 — Arndt till Bunsen 1857. — Meissner und Geerds, *E. M. Arndt*, s. 506—507.
 302 Arndt om Goethes besök hos Körners 1813. — *Meine Wanderungen*, s. 114; *Erinnerungen*, s. 180.
 — Arndt om Goethes och Steins samvaro 1815. — *Meine Wanderungen*, s. 154.
 — Arndt om Goethes uppträdande i Köln. — *Meine Wanderungen*, s. 155; *Erinnerungen*, s. 223.
 303 Arndt om scenen mellan Stein och hertig Karl August. — *Meine Wanderungen*, s. 159; *Erinnerungen*, s. 224.
 — Arndt om scenen mellan Stein och den ryska änkekejsarinnan. — *Meine Wanderungen*, s. 60.
 304 Arndt om samtalen mellan Stein och Karl August 1817. — *Meine Wanderungen*, s. 158.
 — Stein om Daru 1809. — Pertz, *Das Leben des Minis'ers Freiherrn vom Stein*, II: 447.
 — Steins samtal med Steffens om den tyska spekulationen. — Steffens, *Was ich erlebte*, VII: 120—123.
 306 Steins citat ur Faust. — Pertz, a. a., III: 392.
 — — » — brev av ¹⁷/₃ 1811. — Pertz, a. a., II: 527.
 — Arndt om Steins kristna tro. — *Erinnerungen*, s. 344.
 307 Steins anteckningar från vistelsen i Brünn. — Pertz, a. a., II: 442, 445, 449, 450.

- Sid.
 307 Steins natlliga flykt $\frac{7}{1}$ 1809. — Max Lehmann, *Freiherr vom Stein*, III: 17; Pertz, a. a., II: 322.
 — Schleiermachers nyårspredikan 1807. — *Sämmtliche Werke*, zweite Abteilung, *Predigten*, I (Berlin 1834), s. 283, 286, 289.
- 308 Steins citat av Schillers *Das Lied von der Glocke*. — Pertz, a. a., II: 333.
 — Stein till Schön $\frac{12}{8}$ 1809. — Pertz, a. a., II: 403—404.
- 309 Arndt om Steins uppträdande vid nyheten om Napoleons intåg i Moskva. — *Erinnerungen*, s. 140—141; *Meine Wanderungen*, s. 58—59.
- 310 Stein om madame de Staël. — Lehmann, *Freiherr vom Stein*, III: 186—187.
 — Arndt om Stein. — *Erinnerungen*, s. 343—344.
 — Gneisenau till sin hustru $\frac{6}{10}$ 1810. — *Briefe*, s. 24.
 — Schleiermachers predikan $\frac{28}{3}$ 1813. — *Sämmtliche Werke*, zweite Abteilung, *Predigten*, IV (Berlin 1835), s. 47.
- 311 Arndts Platonstudier under ungdomen. — Müsebeck, *E. M. Arndt*, I: 37.
 — Arndt om samtidens vise. — *Geist der Zeit*, I, ed. Schirmer (= *Sämmtliche Werke*, ed. Pfau, VIII, Leipzig), s. 32—33.
 — Arndts platonism i *Letztes Wort*. — *Geist der Zeit*, II (= S. W., ed. Schirmer, Magdeburg), s. 214.
 — Arndts *Katechismus für den deutschen Wehrmann*. — Tim Klein, *Die Befreiung 1813, 1814, 1815* (Langewiesche-Brandt, 1913), s. 146.
- 312 Arndt om Gneisenau. — *Ibidem*, s. 86.
 — — » — om Scharnhorsts dotter. — *Erinnerungen*, s. 111.
 — — » — om Gustaf IV Adolf. — Citerat ur Dalgren, *E. M. Arndts politiska verksamhet i svensk tjänst* (Historisk Tidskrift 1915), s. 34.
 — von der Marwitz' dagbok. — Klein, *Die Befreiung 1813, 1814, 1815*, s. 465.
- 313 Fichtes inflytande på Jahn och die Burschenschaften. — Müsebeck, *E. M. Arndt*, s. 269, 272.
 — Steffens om de två lägren Tyskland 1812. — *Was ich erlebte*, VI: 279.
 — Arndt om stämningen i Königsberg. — *Meine Wanderungen*, s. 87.
 — Gneisenaus insurrektionsplan och konungens marginalanmärkingar. — Pertz, *Das Leben des Feldmarschalls Grafen Neithardt*

- Sid.
 von Gneisenau, II: 106—144; Arndt, *Nothgedrungen Bericht aus seinem Leben* (Leipzig 1847), I: 402.
- 314 Gneisenaus dikt vid Lessings död. — Pertz, *Gneisenau*, I: 637.
- 315 Steffens om Berlin-universitetet. — *Was ich erlebte*, VI: 275—276.
 — Steffens och Cuvier. — *Ibidem*, VIII: 102.
 — Gneisenau till Arndt ²⁶/₈ 1814. — Pertz, *Gneisenau*, IV: 280.
- 316 Geijer om universitetens betydelse. — *Iduna*, 2:a häftet, s. 54.
- 318 Steffens om stämningen i svenska hären 1813. — *Was ich erlebte*, VII: 284—285.
- 319 Malla Montgomery-Silfverstolpe om Arndt. — *Memoarer*, II: 120.
 — Atterboms dikt till Arndt. — *Samlade dikter*, V: 219.
- 320 Malla Montgomery-Silfverstolpe om *Tidens tecken* 1818. — *Memoarer*, II: 313.
- 322 Geijer om sitt besök i Bonn 1824. — *Minnen* (ed. Böök), s. 275—276.
- 323 Geijer om Leipzig. — *Ibidem*, s. 321.
 — — » — om sitt besök i Berlin. — *Ibidem*, s. 326—329.
- 324 Gneisenau i Stockholm 1810. — Malla Montgomery-Silfverstolpe, *Memoarer*, II: 179.
- 325 Följderna av Geijers besök i Berlin. — Jfr Böök, *Inledning till Geijers Minnen*, s. 129—131.
- 326 von der Marwitz om träffningen vid Hagelberg. — Klein, *Die Befreiung*, s. 251.
- 327 Stein om universalmonarkien och den eviga freden. — Pertz, *Stein*, II: 451.
 — Kant om kriget i *Kritik der Urteilskraft*. — *Gesammelte Schriften* (preussiska vetenskapsakademiens uppl.), I, 5: 263.
 — Jean Pauls *Friedenspredigt* 1808. — *Werke*, t. 34 (Berlin, Hempel), s. 38.
- 328 »Denn der Mensch verkümmert im Frieden.» — Schillers *Die Braut von Messina*, akt 1, scen 8.
- 329 J. P. Lefrén om en krigisk nationalanda. — *Kungl. Krigs Vetenskaps Akademiens Handlingar år 1818—1821*, s. IX, XXII—XXIII.
- 330 Arndts tyrätiska hymner. — *Erinnerungen*, s. 168; *Geist der Zeit*, II: 37—50.
- 331 Rydberg om pacifismen. — *Skrifter*, XIV: 255—256.

- Sid.
335 Om Schillers Wallenstein och Napoleon, jfr Albert Nilsson, *Schillers inflytande på Tegnér och Tegnérs samtida* (Samlaren 1905), s. 47—50.
- 337 Madame de Staël om Schlegels Wien-föreläsningar. — *De l'Allemagne*, Uppsala 1814, II: 281—282.
- 338 Gneisenau om slaget vid Leipzig. — Pertz, *Gneisenau*, III: 475, 479.
— Stein till sin hustru $21/10$ 1813. — Pertz, *Stein*, III: 434.
- 339 Arndt om Blücher. — *Erinnerungen aus dem äusseren Leben* (ed. Rösch, Leipzig 1892), s. 111, 121.
- 340 Steffens om Blücher. — *Was ich erlebte*, VII: 136—144.
- 341 Gneisenau till Hardenberg $22/6$ 1815. — Pertz, *Gneisenau*, IV: 532.
— Blücher till konungen av Preussen $24/6$ 1815. — Klein, *Die Befreiung 1813, 1814, 1815*, s. 487.
- 342 Arndts bibliska resedagbok. — *Nolhgedrungenen Bericht aus seinem Leben* (Leipzig 1847), I: 403—425.
- 343 Das Fluchtlid. — Klein, a. a., s. 35—36.
— Schellings brev av $8/10$ 1813. — Klein, a. a., s. 293.
- 344 Steffens om mötet i Erfurt. — *Was ich erlebte*, VI: 168.
— Steffens om Elbe-övergången. — A. a., VII: 273.
— — » — om slaget vid Leipzig. — A. a., VII: 295, 296, 299.
— Arndt om Scharnhorst. — *Erinnerungen aus dem äusseren Leben*, s. 111—112.
- 345 Scharnhorst till sin dotter. — Klein, a. a., s. 214.
- 346 Gneisenau i Bautzen och Paris. — Steffens, *Was ich erlebte*, VII: 270, VIII: 92.
— Steffens om mötet med Gustaf IV Adolf. — A. a., VII: 133.
— Steffens' krigsberättelser. — *Was ich erlebte*, VI: 324—326, 329—331.
— Malla Montgomery-Silfverstolpes krigsberättelser. — *Memoarer*, IV: 20—22, 59—60.
- 347 Fichtes Napoleonskaraktistik. — *Sämmtliche Werke*, IV: 425—427.
- 348 Arndts Napoleonskaraktistik. — *Geist der Zeit*, I, ed. Schirmer (= Sämmtliche Werke, ed. Pfau, VIII, Leipzig), s. 249—280.
- 349 Mjöberg om Tegnérs stilistiska utveckling. — *Stilstudier i Tegnérs ungdomsdiktning*, s. 37.

- Sid.
- 351 Brunetièrre om Cromwell-dramerna.—*H. de Batzac* (coll. Nelson), s. 41.
- 352 Arndt om germanerna. — *Geist der Zeit*, II (ed. Schirmer), s. 140.
- Arndt om Stein. — *Meine Wanderungen* (Werke, ed. Rösch, II), s. 203.
- Arndts åkallan av Luther, Hutten, Karl XII och Alexander. — *Geist der Zeit*, II: 4, 24.
- 353 Arndt om Peter den Store och Karl XII. — *Geist der Zeit*, I: 173—176.
- 354 Oehlenschlägers förhärligande av den råa kraften. — Vedel, *Guld-
atderen i dansk diktning*, s. 83.
- J. P. Mynsters predikan 1810. — Citatet ur Vedel, a. a., s. 78.
- — » — tidigare predikan. — C. L. N. Mynster, *Nogte Blade af
J. P. Mynster's Liv og Tid* (Kiøbenhavn 1875), s. 11.
- 355 Clason om riksdagen 1810. — *Sveriges historia*, V: 112.
- Oroligheterna 1811. — Jfr Schinkel-Bergmans *Minnen*, VI: 71—76.
- 358 Brev från G. J. Adlerbeth till Lars von Engeström.— Engeström-
ska samlingen, Kungl. bibl.
- 360 Götiska förbundets beslut den 20 maj 1811. — Marcus, *Geijers
tyrik*, s. 56.
- 361 Sveriges ekonomiska belägenhet. — Jfr Clason, *Sveriges historia*,
V: 26—29.
- 364 Baron Alquièrs klagomål över förbindelserna med England. —
Ibidem, V: 155.
- 366 Risberg om tidsfärgen i *Svea*. — *Litterära inflytelse på Tegnér's
Svea* (Samlaren 1904), s. 185.
- Celandér om motsägelserna i *Svea*. — Ottelin-Hagström,
Modersmåtsundervisning, s. 85.
- 368 Mjöberg om *Sveas* konception. — *Stilstudier i Tegnér's ungdoms-
diktning*, s. 50.
- 369 Risbergs uppsats i Samlaren 1904; Bergs i *Sveuska studier*.
- 376 Tegnér om »dimmiga händer». — Silow, *Tegnér's täflingskrifter
i Svenska akademien* (Samlaren 1913), s. 27.
- Böök om *Svea* och Ossian. — *Tegnér och Ossian* (Samlaren 1916).
- 378 Mjöberg om Tegnér's uppfattning av Valhall. — *Stilstudier i
Tegnér's ungdomsdiktning*, s. 117—118.

sid.

- 379 Schwarz om Mignon-reminiscenserna i *Svea*. — *Esaias Teguérs ställning till vissa pedagogiska och viltra tidsströmningar*, s. 45.
— Agardh till Hammarsköld $\frac{6}{8}$ 1811. — Se Frunck, *Bref rörande nya skolans historia*, s. 116.

IV. DEN STORA LYRIKENS PERIOD.

- 387 Chr. Molbech om Tegnér. — Se J. Ekedahl, *Molbech den äldre och Sverige*, s. 9—10.
— Clas Livijn om Tegnér 1814. — *Bref 1813—1814*, utg. av Johan Mortensen, s. 199, 220.
- 396 Platon om »själens fjädrar» i Phaidros. — *Valda skrifter*, övers. av M. Dalsjö, III: 62.
- 397 Tegnér's Värmlandsvistelse 1811—12. — Frunck, *Bref rörande nya skolans historia*, s. 116—117, 380, 386.
- 398 Tegnér's tjänstledighetsansökan för vårterminen 1812. — Engeströmska samlingen, Kungl. bibl.
- 402 Tegnér om den franska stilen. — *Filosofiska och estetiska skrifter*, s. 287—288, 293—294.
— Nilsson om Tegnér's Clodius-referat. — *Tegnér's filosofiska och estetiska studier*, s. 67—68 (noten).
— Clodius' utfall mot tvetydigheten. — *Entwurf einer systematischen Poetik*, I (Leipzig 1804), s. 314—315.
— Tegnér och Bouterwek om förväxlingen mellan retorisk och poetisk skönhet. — *Filosofiska och estetiska skrifter*, s. 336; *Aesthetik* (Leipzig 1806), s. 310.
- 403 Tegnér och Bouterwek om franskan. — A. a., s. 338 och 317.
- 404 — » — och — » — om de allegoriska figurerna, de franska oderna, fransmännens sinne för det klassiska. — A. a., s. 330 och 250, 342 och 356, 327 och 332.
— Tegnér och Jacobs om den franska tragedien. — *Filosofiska och estetiska skrifter*, s. 405; *Charaktere der vornehmsten Dichter aller Nationen* (Nachträge zu Sulzers allgemeiner Theorie der schönen Künste), V (Leipzig 1796), s. 411—412.
— Tegnér och Jacobs om Euripides och Racine. — A. a., s. 403 och 397—398.

Sid.

- 405 Tegnér och Jacobs om Fr. Schlegel. — A. a., s. 403 och 393.
- 406 — » — om det skönas plats på värdeskalan. — *Filosofiska och estetiska skrifter*, s. 227—228.
- 408 Tegnér om det underbara. — A. a., s. 284—285.
— Friedrich Bouterwek. — *Allgemeine Deutsche Biographie*.
- 409 Tegnér och Bouterwek om det konstnärliga snillet. — *Filosofiska och estetiska skrifter*, s. 326; *Aesthetik*, s. 222—224.
- 410 Tegnér och Bouterwek om de poetiska stilarna. — A. a., s. 328—329 och 240—248.
— Tegnér och Bouterwek om poesien och svärmeriet. — A. a., s. 335 och 305.
- 412 Tegnér och Bouterwek om poesien och det översinnliga. — A. a., s. 339 och 339.
— Tegnér om alltets liv. — A. a., s. 257.
— — » — och Bouterwek om den romantiska naturspekulationen. — A. a., s. 337 och 311.
- 413 Nilsson om datum för Tegnér's Schelling-referat. — *Tegnér's filosofiska och estetiska studier*, s. 89.
— Nilsson och Lamm om Tegnér's platonism. — *Svensk romantik* (1916) och *Försoningstanken i Tegnér's Frithiofs saga* (Samlaren 1916).
- 414 Nilsson om Tegnér's schellingska definition av det sköna. — *Tegnér's filosofiska och estetiska studier*, s. 89.
— Mjöberg om Tegnér's uttalande över den nordiska mytologien. — *Stilstudier i Tegnér's ungdomsdiktning*, s. 115—116.
— Bouterwek och Tegnér om den nordiska mytologiens användbarhet. — A. a., s. 259 och 331.
- 415 Tegnér och Bouterwek om romantisk konst och dikt. — A. a., s. 329 och 244—247.
- 416 Tegnér till Atterbom den 13 juni 1811. — *Sammlaren* 1910, s. 240.
- 417 Bouterwek och Tegnér mot stilefterbildningar. — A. a., s. 247 och 329.
- 419 Lamm om Tegnér's svar till Atterbom. — *Sammlaren* 1916, s. 7.
- 420 Mjöberg om den nordiska anstrykningen i *Elden* och *Herthas barn*. — A. a., s. 117.
- 423 J. F. Lundblad om situationen i maj 1812. — A. Ahnfelt, *Från Europas hof*, I: 417.
- 425 Bengt Myhrmans vistelse i Norrland. — Se Wrangel, *Tegnér's kärlekssaga*, s. 304.

- Sid.
 425 *Flyttfåglarna* och Schillers *Wilhelm Tell*. — Se Böök, *Svenska studier*, s. 5—6.
- 426 »Auf den Flügeln... Gegenwart.» — Schiller (Cottas Säkular-Ausgabe), XII: 95.
 — »När lifvet... lätt.» — Schiller, XII: 57.
- 427 Rääf om *Flyttfåglarna*. — Ljunggren, *Svenska vitterhetens häfder*, IV: 405.
- 429 »Någre Dvärjar... kosa.» — *Edda*, övers. av Nyerup (Stockholm 1811), s. 60.
 — Det schillerska lovprisandet av poesiens allmakt hos Tegnér och Oehlenschläger. — Se Böök, *Svenska studier*, s. 9—11, och Nilsson, *Tegnér's filosofiska och estetiska studier*, s. 78—79.
- 430 Bouterweks och Tegnér's Schiller-citat. — A. a., s. 300, 311 och 335, 337.
 — Schelling om det absoluta i *Bruno*. — *Sämtliche Werke*, IX (Uppsala 1818), s. 58.
- 431 Tegnér om poesiens framställning av det översinnliga. — *Filosofiska och estetiska skrifter*, s. 339.
- 432 Skildringen av Balder i Snorres *Edda*. — *Edda*, övers. av Nyerup (Stockholm 1811), s. 31, 80, 84.
- 439 Nilsson om *Rom-resan*. — *Tegnér's filosofiska och estetiska studier*, s. 70.
- 441 Nilsson om det schillerska i *Rom-resan* och *Skidbladner*. — *Samlaren* 1905, s. 43.
- 442 Wrangel om naturscenerierna i *Frithiofs saga*. — *Tegnér'ska släktminnen och ungdomsbilder*, s. 144—152.
- 443 Om Herders uppfattning av det nordiska, jämför Blanck, *Den nordiska renässansen*, s. 177—179.
 — Herder om det nordiska i *Die Horen*. — *Sämtliche Werke* (ed. Suphan), XVIII: 501—502, 487—488, 496.
- 447 Celandér om *Asatiden*. — Ottelin och Hagström, *Modersmålsundervisning*, s. 88.
- 448 Celandér om drag av *Edda-myterna* i *Asatiden*. — A. a., s. 89—90.
 — Kant om det ondas problem. — *Die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft* (ed. J. H. v. Kirchmann, 1869), s. 35—37, 19—20.
- 453 J. F. Lundblad om stämningen nyåret 1813. — Ahnfelt, *Från Europas hof*, I: 437.

- Sid.
- 456 Lamm om *Nyåret*. — *Samlaren* 1916, s. 5—6.
- 457 Wrangel om rytmen i Solsången. — *Till P. H. Lings minne* (1913), s. 157.
- Om Solsången, jämför Bööök, *Tegnér och Ossian* (Samlaren 1916), s. 155, och Hasselqvist, *Ossian i den svenska dikten*, s. 154—155.
- 458 Nilsson om Solsångens anknytning till Esajas. — *Tegnérs filosofiska och estetiska studier*, s. 131.
- 463 Lamm om Solsången. — *Samlaren* 1916, s. 5—6.
- 464 Bastholm om en periodisk världsförstöring. — *Philosophie för olärde* (översättning, 6:e uppl., Lund 1804) s. 63, 66.
- Ek om *Jätten*. — *Ver sacrum* (utg. 1917 av Göteborgs Högskolas studentkår), s. 82.
- Blanck om titanism och satanism hos Tegnér. — *En nyfunnen dikt af Tegnér och dess historia*, Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 1910, n:r 158.
- 466 Götiska förbundets stämman ²⁰/₃ 1813. — Götiska förbundets handlingar (Vitterhetsakademien).
- 468 Agardh till Hammarsköld ⁶/₈ 1811. — Frunck, *Bref rörande Nya skolans historia*, s. 117.
- 469 »In jedem Momente . . . anzuvernünfteln.» — Fichte, *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters* (originaluppl.), s. 521.
- »alle Irreligiosität . . . verräth.» — Fichte, *Die Anweisung zum seligen Leben* (originaluppl.), s. 324.
- »Das, was sie Himmel . . . Herzen auf.» — Fichte, *Die Bestimmung des Menschen* (originaluppl.), s. 258.
- 470 »Ich ergreife . . . hoch über sie.» — *Ibidem*, s. 272.
- »etwas höchst beseeligendes . . . Würde giebt.» — Fichte, *Die Anweisung zum seligen Leben*, s. 57.
- Fichte om evigheten på jorden. — *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters*, s. 520, och *Reden an die deutsche Nation* (originaluppl.), s. 86.
- »Suche ihn nicht . . . wo du bist.» — Fichte, *Die Anweisung zum seligen Leben*, s. 146; jfr s. 14.
- Fichtes utdömande av mysticism och svärmeri. — *Ibidem*, s. 54, 150—152. Jfr *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters*, s. 258.
- »Gottes inneres und absolutes Wesen . . . nenne.» — Fichte, *Die Anweisung zum seligen Leben*, s. 257.
- Fichte om sina föregångare. — *Ibidem*, s. 48.

Sid.

- 471 Fichte om Luther. — *Beitrag zur Berichtigung der Urteile des Publikums über die französische Revolution* (2:e Aufl. 1795), s. 95, 105—106; *Reden an die deutsche Nation*, s. 189 och 265.
- 472 Geijer om livet i en högre värld. — *Samlade skrifter* (första uppl.), förra avd., V: 54.
- 476 Kahl om Tegnér och Schartau. — *Tegnér och hans samtida i Lund* (Lund 1851), s. 208.
- 477 »Den som ej kan lefva . . . vill säga.» — Geijer, *Iduna*, II: 76.
- 481 Fichte om konstnärens plikter. — *Das System der Sittenlehre* (originaluppl.), s. 477—481; *Die Anweisung zum seligen Leben*, s. 260—262; jfr *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters*, s. 124.
- 487 Ljunggren om angreppet på Stjernstolpe. — *Svenska vitterhetens häfder*, IV: 434 (noten).
- 488 Ségur om Napoleon under de sista regeringsåren. — *Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812*, Bruxelles 1835, I: 58, 67.
- 490 Tegnér och den av Schiller upptagna Herkulesmyten. — Jfr Albert Nilsson, *Samlaren* 1905, s. 41.
- 498 Wallmark om den politiska poesien. — *Biografiskt lexikon*, 19: 360.
- 499 Ljunggren om Nore. — *Svenska vitterhetens häfder*, IV: 487, 489.
- 500 Baron Stroganoffs depesch av ²⁵/₁ 1814. — Ahnfelt: *Två krönte rivaler*, II: 314—315.

LSwed
T 6615
.Yb

266700

Tegnér, Esaias
Author Bök, Fredrik

Title Esaias Tegnér

NAME OF BORROWER.

DATE.

University of Toronto Library

**DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET**

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ret. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU

